

DĚJE KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

SLOŽIL

V. V. TOMEK

JUBILEJNÍ VYDÁNÍ

FR. ŘIVNÁČ V PRAZE

EX LIBRIS
OTTO SKLENČKA

DĚJE KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

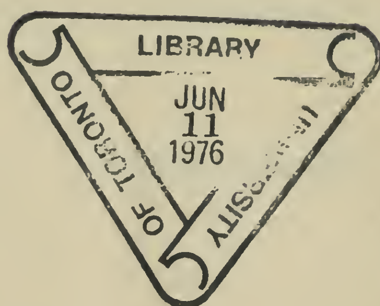
SLOŽIL

VÁCSLAV VLADIVOJ TOMEK.

(S TŘEMI HISTORICKÝMI MAPAMI S VÝKLADEM.)

VYDÁNÍ JUBILEJNÍ.

V PRAZE.
NÁKLADEM FR. ŘIVNÁČE.
1898.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

Za příčinou padesátiletého trvání knihkupectví a nakladatelství svého, připadajícího na den 18. března 1898, vydal jsem toto jubilejní vydání „Tomkových dějin království Českého“, jichž I. vydání vyšlo v r. 1843 nákladem Českého Musea v komisi knihkupectví Kronbergra a Řivnáče, kdežto vydání II.—VI. vyšla nákladem mého závodu v r. 1850—1891.

Oblíbená a velice rozšířená kniha páně Tomkova, který stále přes vysoké stáří své neúnavně pracuje na veledíle svém „Dějepis města Prahy“, jehož XI. díl sahající do roku 1547 vyšel v roce minulém, dovršila již před pěti roky půlstoletí svého prvního vydání, stále znovu jsouc vydávána; zajisté vyplnila plnou měrou poslání své, šířiti v kruzích nejširších znalost dějin drahé vlasti naší a buditi spolu národní vědomí a horoucí lásku k rodné zemi.

Nechť nalezne i toto jubilejní vydání hojného rozšíření všude, zejména v knihovnách rodinných, školních i spolkových.

V Praze, v březnu r. 1898.

Antonín Řivnáč,
majitel knihkupectví a nakladatelství
„Fr. Řivnáč“.

O b s a h.

KNIHY PRVNÍ.

O nejstarších obyvatelích země české.

(Do r. 451 po Kr.)

§. 1.

Bojové.

Země česká, se všech stran horami obstoupená zůstávala, jak zeměznalci učí, při stvoření světa déle než jiné okolní země, pokryta vodami. Potoky a řeky, prýštící se z hor, neměly odtoku a činily veliké jezero; až pak velikou bouří živlů otřásla se země a propukly se skály v horách na straně půlnoční, tu, kdež nyní stojí hrad Děčín. Velikánskou štěrbinou, která povstala, vyhrnuly se vody odtud, a země se objevila. Řeky vzaly svůj přirozený běh, jejž mají podnes, stékající se všecky do hlavní řeky Labe, která skalinami Děčinskými odchází ze země. Všecka země byla pokryta hustým lesem; losové a zubři i jiná nyní neobyčejná zvěř byla dlouho jediným jejím obyvatelstvem; staří národové, kteří dávno před narozením pána Krista obývali v nejpěknějších krajinách na poledni, Římané a Řeci, nazývali ten les Hercynský.

Kteří lidé ponejprv do země této vstoupili, o tom nic s jistotou říci se nemůže. Pokud z dějepisu obecného známo jest, byla největší část Europy, krom oněch poledních krajin, kdež obývali Římané a Řeci, již více než 500 let před narozením pána Krista obydlena nebo probíhána od národů kmene trojího, totiž slovanského, německého a keltického; a však zdali již tehdáž který z nich pronikl do houští těchto lesů, o tom nikdež nic zaznamenáno nestojí.

Dle nejstarší pověsti, kterou zapsal dějepisec Římský Livius, byl 500 let před narozením pána Krista v zemi Keltů, kteráž sloula Gallie, nyní země francouzská, král mocný, jménem Ambigatus. Ten, znamenaje, že lid v zemi jeho příliš byl rozmnožen, vyslal synovce

své, Bellovesa a Sigovesa, aby vezmouce s sebou část toho lidu, jinou vlast sobě vyhledali. Tedy vyšedše, dobyli mnohých zemí, kdež prvé obývali jiní národové, a usadili se v rozličných krajinách při řece Dunaji i až k horám Karpatským. Část jich, kteříž se jmenovali Bojové, vnikli až do Hercynského lesa, i osadili nynější zemi českou, Moravu a jiné okolní krajiny. Ti tedy byli první známí obyvatelé Čech. Od nich dostala tato země u cizích národů jméno Bojhemum čili Bohemia (Böhmen), jakž se nazývá u nich podnes.

Bojové zdržovali se v zemi české několik set let, a přestáli v ní často veliké boje s okolními národy. Roku 115 před Kristem přišel lid divoký od východu, řečený Kymrové neb Cimbrové, kteříž sobě hledali pohodlnější vlast a chtěli táhnouti zemí Bojů; a však od nich poraženi jsou, a musili se obrátiti jinou stranou, na poledne, kdež je Římané dokonce přemohli a zahubili. — Padesát osm let před Kristem Julius Caesar, Říman, počal velikou válku s Helvety, národem keltickým, jenž obývaje v nynější zemi švýcarské, chtěl odtamtud dobyti sobě větší a pohodlnější vlasti ve vnitřní Gallii. V předsevzetí tom účastnila se vedlé nich také část Bojů v počtu 32.000 mužů; nicméně však jsou od Caesara přemoženi a Římanům poddáni; toliko Bojům oněm dovolil Caesar usaditi se mezi jinými Kelty v Gallii, kteroužto potom celou též podmanil Římanům. Tou válkou, jak se zdá, moc Bojů znamenitě oslábla. Boerebistes, mocný král dacký v Sedmihradsku a v nynějším království uherském, udeřil na jejich krajiny, ježto se vztahovaly až za Dunaj, a velkou část sobě jich podmanil, jinou poplenil (48 let před Kr.), tak že od těch dob nazývala se bojskou pouští (v nynějších Rakousích). Tož s druhé strany zdvihl se proti Bojům jiný nepřítel, Markomani, Němci, kteří přebývali ve Slezsku nynějším, z bojovného kmene Suevů. Ti vtrhše Bojům nejprvé do Moravy, pronikli touto zemí až do Uher čili Pannonie, a opanovali velké krajiny; neb říše dacká nebránila jim, hned po smrti Boerebisty se rozpadši (45 let před Kr.).

§. 2.

Markomani.

Toho času byli Římané nejmocnějším národem na světě. Všecky polední a západní krajiny Europy až po řeky Rýn a Dunaj, a krom toho veliké země v Asii a Africe byly jim poddány. U nich se scházelo bohatství celého světa. Vydržovali veliká vojska a loďstva, jimiž podmaněné národy drželi pod jarmem; a více než moc pouhé

zbraně prospíval jim vyšší důmysl; neb ostatní národové v Europě nacházeli se ještě ve stavu surovém, a byli tudy proti nim chudí a nuzní. Jim panovali tehdáž mocní císařové z rodu Caesarova, majíce sídlo své v Římě.

Markomani, vtrhše do Pannonie, stali se sousedy Římské říše, a zůstávali se Římany z počátku v dobrém přátelství. Marobod, knežic markomanský, dán byl do Říma na vychování ke dvoru císařovu, kdež poznal Římské mravy, Římskou vzdělanost; když pak se navrátil do své otčiny, dychtiv byl podobného panství, jaké viděl v Římě; zřídil si stkvělý dvůr, životní stráž a vojsko, a počal nejprv národu svému panovati přísněji než byl domácí obyčej. Potom sebrav svou moc, udeřil na Boje v Čechách, opanoval tuto jejich zem, a v ní se s Markomany usadil (12 let př. Kr.). Odtud z položení bezpečného mezi horami a nedostupnými lesy jal se podmaňovati jiné národy německé na půlnoci a na východě od Čech, v nynějších Sasích, v Lužici, ve Slezsku a v Brandenbursku, jakož byli Lygiové, Silingové, Burgundi, Gothové, Semnoni, Hermunduři, Langobardové, kteréž všecky konečně spojil v jedno velké panství, nazývaje se králem suevským. Vojsko jeho čítalo 70.000 mužů pěších a 4000 jízdných. Sídlo, kdež přebýval v Čechách, nazývalo se dle jména jeho Marobudum; háјeno bylo tvrzí stavenou nepochybně od Římských stavitelů; tam přicházeli kupci Římští se zbožím svým, a byl jinak shon lidí živý.

Ale jiní němečtí národové, obývající blíž Rýna, měli toho času velké boje se Římany, kteří se pokoušeli o jich podmanění. Vůdce Němců byl Armin, kníže cheruský, též za mládí svého vychovaný v Římě. Ten, stavě se přítelem Římanů, zavedl vůdce jejich Vara s vojskem jeho hluboko do země německé až k řece Vizeře; tu jej opustil, a postaviv se v čelo Němců, porazil a dokonce zhubil Římany v lese řečeném Teutoburském. Pro vítězství toto byl ode všech Němců vysoce slaven co hrdina a osvoboditel: Marobod pak, který v tom boji se neúčastnil, nýbrž k Římanům se měl přátelsky, spůsobil si tím nenávist obecnou. Strhla se válka mezi Němci Arminovými a Němci Marobodovými. Obě vojska valná setkala se v bitvě v nynější zemi saské (r. 17 po Kr.); a žádná strana nezvítězila, ale brzy potom z Marobodova vojska veliké množství přeběhlo k Arminovi; čímž on oslaben musil se navrátiti do Čech, a všichni němečtí národové jemu poddaní odpadli jeho, kromě Markomanů a nejpříbuznějších s nimi Kvadů v nynější Moravě a sousední části Uher.

Po první této pohromě následoval však velmi brzy úplný pád jeho. Již po dvou létech (r. 19 po Kr.) vtrhnul Kattwalda, kníže goth-

ský, jejž byl Marobod prvé zapudil, vojensky do země Markomanu, dobyl zradou hlavního sídla Marobodova, i uvázal se v panství na jeho místě. Marobod utekl přes hranici Římskou, a dostal od císaře Tiberia místa ku přebývání ve městě Ravenně v Italii, kdež živ byl ještě osmnáct let, co zatím v národě jeho následovalo několik proměn po sobě. Neboť Kattwalda byl již po dvou létech zase vypuzen knížetem hermundurským Vibilliem (21); tomuto však Římané nedopustili panství nad Markomany, nýbrž zakročením svým dopomohli jeho Vanniovi, knížeti kvadskému. Vannius rozšířil meze panství svého časem zase dále na půlnoc, a nazýval se jako prvé Marobod králem suevským. Teprv po třidceti létech strhlo se proti němu opět vzbouření vedením Vibillia, s nímž spolčili se i sestřenci Vanniovi, Vangio a Sido. Hermunduři, Lygiové a jiní vtrhli do země kvadské, a přinutili Vannia k útěku ze země. I on musil hledati útočiště u Římanů; od té pak doby národové suevští spravovali se každý svými knížaty beze všeho spojení v jedno panství. Markomanům panoval některý čas starý knížecí rod Marobodův. I oni však i Kvadové upadli brzy v závislost od mocných Římanů, tak že tito vměšovali se ustavičně do jejich záležitostí, až i dosazovali jim knížata dle své libosti.

Zatím ve vzdálenějších krajinách na půlnoci blíž Baltického moře, kdež bylo starodávné rozhraní mezi národy kmene německého a slovanského, dály se vždy tužší třenice, ježto jeden národ druhý vytlačoval z jeho sídel. Když polednější tlačeni byli od zadnějších ze severu, strhla se z toho konečně velká vichřice proti hranicům říše Římské. Hermunduři, Langobardi, Vandalové, Buriové, Bastarni, Gothové a jiní rozliční národové němečtí shlukli se u veliké spolky, ku kterým i Markomani a Kvadové se přidali, a počali loupežné nájezdy přes Dunaj. Roku 165 po narození pána Krista stalo se první veliké vtrhnutí do Norika, do Pannonie, do Rhaetie, i konečně až do Italie, a strhly se z toho bouře 15leté, které dle Markomanů, jakožto nejbližších sousedů říše Římské, nazývány jsou válkou markomanskou.

Po hrozných záhubách, které suroví divochové spůsobili ve všech krajinách, jimiž prošli, a po největším namáhání vojenských sil celé rozsáhlé říše podařilo se statečnému císaři Římskému Marku Aureliovi po dvakrát, zapuditi barbary na všech stranách přes Dunaj zase; i zanášel se tudy s úmyslem, Markomany a Kvady zcela Římanům podmaniti, aby napotom hranice byla bezpečnější. Roku 174 přešel přes Dunaj, a porazil Markomany i spojence jejich v bitvě po velkém hromobití a dešti, který občerstvil vojsko jeho trápené žízní, když bylo od nepřítele nenadále obklíčeno. Potom vtrhnul hluboko do země markomanské bez překážky. Ale vypuknutí války v Asii

s mocnými Parthy přinutilo jej k upuštění od svého předsevzetí, tak že zavřel mír s loupežnými kmeny, ač pod tvrdými výminkami. Markomani a Kvadové musili přijmouti 20.000 mužů vojska Římského do své země, které vystavilo sobě tudíž tvrze a musilo od obyvatelů býti opatřováno všemi potřebami (175). Markomani zdvihli se však již po dvou létech (177) proti těmto posádkám ve spolku s druhými národy, kteří obnovili své nájezdy. Císař Aurelius, vytáhnuv opět proti nim na Dunaj, po tříletém válčení zemřel (180); i tuť zavřen mír opětný synem jeho Commodem.

Markomani a Kvadové byli toliko zbaveni posádek Římských, jinak pak zůstali v pokoření a v závislosti předešlé, tak že se odtud dlouhý čas v útocích na hranice Římské neúčastnili. Ale druzí národové němečtí ze sousedstva jejich na půlnoci, když nájezdy jejich přes Dunaj byly zastaveny, tlačili se toliko na nejbližší sousedy říše Římské, západně totiž k Rýnu a do krajin mezi Mohanem a Dunajem, východně ke Dněstru, Dněpru a k Černému moři. Onde jména Franků a Alemanů, zde jméno Gothů začínalo býti pověstné. Velké zmatky v říši Římské za nástupců Marka Aurelia, zhýralost všeobecná a tudy ponenáhlé hynutí někdejších panovníků světa usnadnilo konečně barbarům nová válečná předsevzetí. Celé pomezí Římské dle běhu Rýna a dle běhu Dunaje bylo víc než půldruhého století divadlem bojů, brzy častějších brzy řidších, mezi chřadnoucím vzdělaným světem starým i divokými národy dychtivými jeho bohatství: až přišla doba rozhodných převratů návalem Hunů, smělých kočovníků, kteří z krajin pod Uralem udeřivše na Gothy, usedlé již ode sta let v Dacii, a na jiné jim příbuzné kmeny německé (375), zbudovali říši, která se vztahovala od Dněpru až ke břehu Dunaje v Uhřích, strachem pak, který je předcházel, popudili západnější národy německé k novým překročením hranic Římských, jimž zvetšelá říše na dlouho odolati nemohla. V jedné zemi po druhé usadili se národové němečtí stále, a zarazili nové říše podmaněním Římského obyvatelstva.

V tomto hemžení národů vyskytuje se i jméno Markomanů několikkrát opět, když část po části přidružovali se k tažením jiných příbuzných kmenů do vzdálených zemí. Část vytáhla roku 404 s nezřízenými zástupy přerozličných národů německých, vedenými Radagaisem, do Italie, kdež naloupivše se do syta, konečně skoro všickni potřeni jsou zbraní Římskou (405). Jiní nepochybně táhli hned potom (406) s králem vandalským Godegisilem, jenž založil nové panství nejprv ve Španělích, potom v Africe. Kteří ještě v hercynské vlasti své zůstali, na počet nejspíše již velmi skrovní, dostali se jako všichni okolní národové němečtí pod panství Hunů. Když konečně

Attila, král hunský, se vší mocí svou vytáhl na západ, chtěje zbytky Římské říše docela ztroskotati a Římany i všecky jiné národy v Europě podmaniti; táhli mezi jinými jemu poddanými národy také Markomani s ním až za Rýn do staré Gallie. Attila byl však poražen ve strašlivé bitvě v polích Katalaunských (451). Tam nejspíše zahynuli i ostatní zbytky Markomanů, tolika bouřemi a válkami oslabených. Když říše Hunů po smrti krále Attily brzy se rozpadla, zůstala tudy země česká pustá a liduprázdná.

KNIHY DRUHÉ.

Od přistěhování Čechů až do smrti knížete Boleslava II.

(Od roku 451 až do 999.)

§. 3.

Příchod a osazení Čechů.

Jakkoli Markomani více než půl páta století přebývali v blízkém sousedství Římanů, nenalezla u nich za ten čas místa vzdělanost Římská. Celkem zůstávali povždy v povahách všechněch jiných tehdejších národů německých, s nimiž se družívali v bojích se Římany. Válka a kořistování bylo nejmilejším zaměstnáním mužů, lov a chování domácího dobytka nejobyčejnější živností; orba se provozovala bez zalíbení a brzy tu brzy tam, ne na stálých nivách; práce polní zanechávala se otrokům, péče o oděv a jiné domácí potřeby ženám: výrobky umělejšího řemesla, jakož ocelové zbraně, ozdoby, lahůdky k jídlu a pití dostávaly se v čas míru od kupců Římských, kteří přicházeli do země. Příbytky chatrné, různo a pořídku rozložené v čirém lese, který pokrýval zemi kromě malých částek zde onde, nebyly staveny pro stálost; obyvatelstvo pak nemnožilo se více, než jak mohlo býti při krvavém válečném těkání a nehojných živnostech; všechněch Markomanů tak jako jiných německých národů toho času, o kterých máme lepší zprávy, nemohlo býti na počet více než jako asi četného vojska, přebývajícího a chodícího s ženami a dětmi.

Odtud přichází, že bylo jim, jako tolika jiným příbuzným národům, možno a snadno, opustiti svou vlast, tak že po nich ani po bydlištích jejich nezůstalo žádné déle trvající památky. Teprv novým obyvatelům slovanským, kteří zaujali uprázdněná od nich místa, bylo mýtiti pustý les, zorati půdu, zakládati nové dědiny, vtisknouti horám, řekám, potokům, hájům nová jména, ježto přečkala věky až do času přítomného.

Starodávná vlast Slovanů byla v širých rovinách polských a ruských na půlnoci a východu od Tater. Již od času markomanské

války musilo počíti stěhování jejich částečné odtud a zaujímání nových sídel, aniž starých zanechávali jinokmenným národům, nýbrž ustavičně šířili pravlast celého kmene svého.

Jakž se národové němečtí z krajin nad Vislou a Odrou tlačili pořád dále na západ a na poledne, tak Slované v patách za nimi, a nepochybně v ustavičných půtkách s nimi, osazovali se v zemích od nich opuštěných. Ponenáhlu byly všecky země v nynějším severním Německu až po řeku Labe, a za Labem až po řeku Zálu zalidněny od Slovanů, a konečně také Čechy, Morava a veliká část severních Uher.

Dle starodávné pověsti nazýval se praotec Slovanů, kteří osadili zemi někdejší Bojů a Markomanů, Čech. Jeho prý vedením přitáhli předkové naši ze staré země charvátské, to jest z nynějších krajin polských, přes tři řeky do této země, a zastavili se nejprvé na hoře, kteráž slove Řip, vysoké a hranaté, uprostřed velké roviny při Labi, odkudž viděti jest daleko široko. Dělíce se na rozličné kmeny, rozdělili zemi mezi sebou, tak že každý kmen bydlil pro sebe v jedné krajině. V samé krajině okolo Řipu a odtud dále uprostřed země na levém břehu Labe a na obou stranách Vltavy a dolejší Mže (ježto nyní slove Berounka), až přes lesy Křivoklátské na západě a lesy Dobřišské na jihu osadil se hlavní kmen Čechů, jehož jménem nazýval se i celý národ. Od nich hned na východě, též uprostřed země, hlavně v potomním kraji Kouřimském, obývali Zličané; od Čechů na severozápadě až ku pomezí zemskému, na hořejší Mži a v největší části poříčí Ohře, bujní Lučané; východně od těchto po obou stranách Labe v nynějším Litoměřicku Lémuzi; dále Pšované od Labe z prostředka země, kdež dělilo je od Čechů a Zličanů, přes husté lesy, které kryly krajinu okolo Bezděze, až ku pomezí zemskému na východě od Lémuzů; ještě pak dále za nimi na hořejší Jizeře až ku pomezí zemskému Charváti; v nejjižnější části země, v nynějším Budějovicku, Doudlebi, a tak v jiných krajinách jiní kmenové, kterých jména přišla v zapomenutí.

§. 4.

Obyčeje a řády prvotních Čechů.

Slované v čas přistěhování svého do Čech tím se podstatně lišili od předešlých obyvatelů této země, že byli národ přede vším orby milovný, tudíž zvyklý tiché a plodné práci, chrabrý sice, ale nevyhledávající bojů, než hájící hlavně jen jmění a půdu svou. I oni,

jakž do země přišli, nemohli býti národ četný dle ponětí našeho věku; ale při pokojné živnosti množili se rychleji než jich předchůdci, a naplňovali zemi vždy hustšími bydlišti.

Od starodávna přebývali Slované ve stavených příbytcích, každá rodina nejraději uprostřed svých polí; poněvadž pak rodiny obyčejně, i když se již rozmnožily v četná přátelstva, zůstávaly pohromadě a nedělily se o zemi, vznikly tudy vesnice přistavováním nových obydlí.

Na rozvětvení národu v kmeny a kmenů v příbuzenstva čili rody tohoto spůsobu zakládalo se celé státní zřízení starých Čechů. Každý rod, zůstávající v nedílnosti půdy, kterou vzdělával, volil sobě starostu čili vládyku, který byl jemu jako společným otcem, spravoval jmění, a nařizoval vše, čeho bylo potřeba. Tak zase každý kmen měl nad sebou svého vojvodu neboliž lecha, a vojvoda hlavního kmene, totiž Čechů, bydlících ve středu země, byl nejvyšším vojvodou čili knězem neb knížetem celého národu. Důstojenství vojvod a knížat náleželo dědičně jistým rodinám, od dávna na nejvýše váženým, tak že jen z nich voleni byli od národu. Každý kmen, který se rozmnožil u větší počet, býval však rozdělen na více krajin čili žup, nad nimiž knížata neb vojvodové dosazovali menší vojvody čili župany, co své úředníky neb náměstky. V čas míru byla hlavní péče veřejné moci o vykonávání spravedlivosti. Kníže byl nejvyšším soudcem v národě, vojvoda soudil ve svém kmenu, župan ve svěřené sobě župě. Menší věci nebyly však řízeny veřejnou mocí, nýbrž zanechány rodinné moci vládyk. Z těchto požívali přirozeným spůsobem největší vážnosti ti, kteří spravovali rody nejvíce četné a vládli tím samým také rozsáhlejším statkem. Byliť rodové o více stech ano i tisících osobách, kteří sídlili po více vsech a vždy trvali ve spolku. Hlavy takových rodin byly nejstarší šlechtou v zemi, která, jak se zdá, dosti záhy nabyla dědičnosti. Soudové konali se veřejně ve shromážděních lidu, to jest na sjezdech župních a sněmích zemských, ve kterých se účastnil každý muž svobodný. Ze sněmů a sjezdů vycházely rovněž všeliké zákony dle usnešení mezi knížetem neb vojvodou a lidem jeho.

V čas vojny byl tím samým spůsobem kníže nejvyšším vůdcem národu; vojvodové a županové vedli lid svých žup; a každý byl povinen na zavolání jich postaviti se pod jich prápory, když se jednalo o obranu země, což nazýváno veřejnou hotovostí. K obraně proti vpádu nepřátelskému sloužil předně hustý les, který pokrýval hranici zemskou skoro všude na více mil v šíři. Všechny brány zemské, to jest cesty tímto hvozdem do země, byly opevněny zásekami a pilně

střeženy. Vnitř země pak byly četné hrady, vystavené v pevném položení, obyčejně na skrovné výšině při vodách a též v lesích, dosti prostranné, aby se obyvatelé ze vsí mohli do nich utéci s rodinami a věcmi a tudy zachrániti se na čas. Každá župa měla obyčejně jeden takový hrad, stavený a přestavovaný obecnou prací neb nákladem. V čas míru přebýval na něm župan s jiným pomocným úřednictvem a brannou čeledí, která sloužila za nástroj moci výkonné; též knížata a vojvodové mívali v nich své příbytky, a držívali v nich sněmy a soudy. Poněvadž pak na hradech tím spůsobem bylo hlavně sídlo veřejného života, táhl se k nim také nejvíc obchod a průmysl. Místo lesů, které je objímaly prvotně, vznikla při hradech otevřená podhradí, kdež se držely trhy, kdež se usazoval lid živící se řemeslem a uměním všelijakým. To byl zárodek měst českých.

Náboženství Čechů, jako jiných slovanských národů, bylo, že věřili v jednoho neviditedlného boha, vládnoucího nebem i zemí, vedlé něho však v rozličné vyšší bytosti smyšlené, dobré i zlé, vládnoucí všelikými silami přírody. Dobré nazývali bohy, zlé běsy. Co vládce hromu a blesku nazýván byl nejvyšší bůh Perun. Svaroh byl bůh světla, Stříboh bůh větrů. Veles ostřihatel dobytka, Živa bohyně ourody polní, Vesna mladosti. Mořena smrti. Víly a Rusálky přebývaly ve vodách, Polúdnice na stromích: každá hora, každá skála, každý pramének, potůček, háj měl svého bůžka, každá rodina své šotky, skřety čili dědky strážné. Modloslužby konaly se na horách a v hájích posvátných. Tam chodívali v soumrak, klaněli se obrazům bohů, a zapalovali oběti. Lípa byla stromem obzvláště posvátným a bohům milým.

O duších lidských věřili, že jsou nesmrtedlné; těla zemřelých pálili nebo pochovávali v polích, v lesích neb na rozcestích, popel jejich zakopávajíce ve hliněných nádobách, a přikládajíce nejmilejší věci zemřelého, jakož i jídla a pití na cestu dalekou. Nad hrobem slavili tryzny, tancujíce. zpívajíce a oběti bohům pozemským vzdávajíce, aby byli zemřelému milostivi.

Kněží chovali nauku o náboženství dle starodávných podání, uměli psáti jistým písmem, a měli rozličné jiné známosti, jmenovitě lékařské. K stavu jejich počítali se také čarodějníci, kouzelníci a hadači, kteří konali rozličné pověry, jichž pohanství bylo ovšem plné.

§. 5.
Samo.

Když se Čechové po pádu říše hunské v celou zemi českou uvázali, byli sousedé jejich na severu Slované řečení Srbové a Milčané čili Lužičané, na východě rozliční jiní kmenové slovanští, na jihu v nynějších Rakousích Rugové, národ německý, na západě jiní Němci, mezi nimiž nejmocnější Durynkové, sousedící se Srby.

Rugové byli brzy podmaněni od Němců řečených Herulů, a Herulové potřeni od Langobardů, kterým nechtíce se podrobiti, dali se na cestu do daleké země do Danska, i táhli skrze Čechy a jiné země slovanské, aniž jim Slované v tom překáželi.

Durynská říše trvala dlouho, a Durynci byli Čechů nepřátelé; konečně je však sobě podmanili Frankové, kteříž na zříceninách říše Římské založili mocné království v někdejší Gallii, a odtud, sami jsouce Němci, jiné německé národy mocí zbraně sobě podmaňovali.

I Frankové byli nepřátelé Čechů, jako všech Slovanů; ale strašlivější než oni byli Slovanům toho času Avarové, národ divoký kmene uralského, kterýž se prodral až do Uher a zaujal tatáž místa, v nichž prvé přebývali Hunové. Avarové byli jako Huni kočovníci, to jest lidé, kteří žádných polních prací ani řemesel nekonali, ani neměli stálých příbytků, nýbrž živili se od stád dobytka, přitom pak, jsouce dobří jezdci, projížděli zeměmi a loupili jiné národy.

I Čechové, jakožto národ v zemi své posud dosti nový a nevzrostlý ještě v počet, který by byl mohl odolati velikému návalu, dostali se brzy, ač neznámým spůsobem, pod moc jejich, rovněž pokrevní Moravané a jiní sousední kmenové slovanští.

Bajan, veliký chagan avarský, vytrhnul z Čech dále až do Durynk, tehdy již Frankům podrobených, chtěje i tam páliti a drancovati. Sigibert, král franský, sebrav pole proti němu, zahnal jej až po Labe, jak se zdá do země české, a porazil jej na hlavu (563). Ale Bajan, sebrav znovu lid svůj dravý, vtrhnul podruhé do říše franské, a byl sice podruhé zapuzen až k Labi, tu však Sigiberta přemohl a zajal (567); a odtud Avarové vpádů do zemí franských nepřestali, žádného již se nestrachujíce.

Konečně však Čechové, vzrostše ponenáhlu a utuživše se v bojích za příkladem svých utiskovatelů, vzepřeli se panství avarskému. Muž statečný ze říše franské, jménem Samo, který za příčinou kupectví přišel do země, zvolen jest za vůdce pro vojenskou výtečnost při něm shledanou (623). Samo porazil Avary v bitvách krvavých,

a nejen Čechové a Moravané, ale i druzí Slované sousední v nynějším Rakousku, Štyrsku a Korutanech zvolili sobě jeho za krále, a sestoupili se v jednu velkou říši pod jeho panstvím.

Toto vida Dagobert, král franský, nerád byl tak mocnému sousedu, i hledal příčiny k válce se Slovany. Stalo se brzy, že slovanským kupcům v zemi franské, a naopak Frankům v zemi slovanské učiněno bylo násilí. Z té příčiny poslal Dagobert posla k Samovi, aby dal náhradu za loupeže od lidu jeho spáchané. To chtěl Samo učiniti, kdyžby i Frankové navrátili loupež. Ale posel mluvil slovy hrdými a pošetilými, začav tupiti Sama, a domlouvaje mu, že jest králi franskému povinen poslušenstvím. Z toho když Samo slušně měl smích a posla kázal vypraviti ze země, král franský ihned sebrav vojsko veliké, začal válku, i setkala se vojska obojí u hradu, jejž Němci nazývali Wogastisburk (630), nejspíš někde blíž Cheba. Tu bylo bojováno tři dni velekrutě, i poražen král franský, a vojsko jeho rozplašeno: všecko, co měli Frankové ve svém ležení, připadlo Čechům za kořist.

Z toho vítězství byli Slované veselí: a mnozí, kteří prvé nebyli pod panstvím Samovým, k němu se přidali, jakož Dervan, kníže srbské s lidem svým. Všichni mstili se nad Franky za mnohé nátisky, prvé od nich zkušené, země jejich často drancujíce. Dagobert sebral podruhé své vojsko, ale zase je propustil, a nevtrhnul do zemí Samových, obávaje se zlého následku.

§. 6.
Krok, Libuše, Přemysl.

Samo panoval Čechům a druhým západním Slovanům 35 let až do smrti své roku 658 po narození Kristově, a měl dle obyčeje pohanského 12 žen, s nimiž splodil 22 synů a 15 dcer, o jejichžto příbězích však nic není známo. Asi sto a třidcet let po smrti jeho nic nepíše se o Čechách v letopisích souvěkých. O tom, co se tehdáž dálo, vypravuje nám jen nejisté, ač starodávné podání národní, zachované dílem nejstarším dějepiscem českým Kosmou, který žil o čtyry sta let později, dílem ve starších několika písních dávných pěvců, ježto jsou nám zachovány v rukopisích Zelenohorském a Králodvorském. Báje v pověstech těch zahaluje skutečné příběhy.

Tolik jest jisté, že se velká říše Samova po jeho smrti zase rozptýlila, a jak Čechové, tak Moravané, Srbové, Milčané, Slezáci a jiní národové, kteříž jej měli za vůdce, žili zase každý o sobě pod správou svých knížat a vojvod. Toho času panoval v Čechách Krok,

jejž letopisec Kosmas, protože byl nejstarší, kterého jméno se pamatovalo za jeho času, pokládal vůbec za první kníže v zemi. Krok neostavil synů, než tři dcery toliko, Kázi, Tetu a Libuši. Všechny tři slynuly moudrostí. Kázi prý znala všeliké byliny a léčivé síly jejich proti neduhům lidským; Teta byla vyučena všem řádům pohanské modloslužby; Libuše zákonům a obyčejům starodávného práva národního. Ji, ačkoli byla nejmladší, povýšil národ na stolec otcovský; druhé dvě kněžny dostaly, jak býval jindy obyčej při synech, menších podílů panství na pravém břehu Mže čili Berounky. Když Libuše některý čas šťastně panovala svému národu, strhla se rozepře veliká mezi dvěma bratřími, Chrudošem a Šťahlavem, syny Klenovými rodu starého Tetvy Popelova, jenž vévodil, jak se zdá, některému kmenu v západních Čechách, na Otavě a na Radbuze. Předek jejich Tetva Popelův byl prý jeden z těch, kteří přišli s pluky Čechovými do této země přes tři řeky. Svadili se spolu o dědictví otcovské, a rozepře jejich přišla před soud zemský. Kněžna uznala dle starého práva, aby se buď rozdělili stejnou měrou, buď vládli společně; a kmeti, leši i vládykové pochválili nález její; ale Chrudoš, starší z bratří, chtěl dle práva cizího, v zemi nezvyklého, co prvorozený míti dědictví celé, i jal se proto haniti kněžnu a láti na to, že žena vládne mužům. Tu vstala Libuše se stolce knížecího, a nechtěla více souditi, leč aby si zvolili muže za panovníka, když jest dívčí ruka na ně k vládě slaba. Čechové uposlechli jejích slov, ale žádali, aby sobě zvolila manžela, a ten aby byl jejich knížetem. I zvolila si Libuše za muže Přemysla ze Stadic blíž Oustí v kraji Litoměřickém, tehdáž v krajině Lémuzů.

Myslíme, že byl Přemysl vojvodou lémuzským; ale pověst praví, že byl rolníkem, a tudy z nízkého stavu povýšen ku panství. Libuše, vyslavši slavné posly k němu, dala prý jim za ukazovatele cesty koně svého: za nímž oni šedše, nalezli jsou Přemysla na nivě, an orá. I vyřídivše jemu své poselství, posadili jej na koně, a provodili na Vyšehrad do starodávného sídla knížat českých. Přemysl pojal Libuši za manželku, a postaven jest na stolec. Byl pak stolec knížecí kamenný, a při dosazování knížete byl obyčej, jak jinde u Slovanů, tak také u Čechů, že byl přiveden k němu v oděvu chudém prostého lidu, na znamení, že i knížata pocházejí z lidu, a potom teprv oděn jest ve slavné roucho knížecí. Ještě za času Kosmy chovaly se v knížecí komoře na Vyšehradě střevíce z lýčí udělané a bývaly knížatům ukazovány při slavném dosazení na stolec. Pravilo se, že jsou to střevíce Přemysla oráče, kteréž prý vzal s sebou, když od pluhu povolán byl ku panství.

Přemyslu a Libuši přičítali starodávní předkové naši všechno zřízení práva a řádu země české; Libuše pak pokládána jmenovitě za zakladatelkyni hlavního města Prahy. Kázalať prý, když vládla již s manželem svým společně, v lese při Vltavě doleji pod Vyšehradem vystaviti hrad, jemuž jméno dala Praha, do něhož potomní knížata čeští někteří na čas, někteří napořád přeložili své sídlo. Pod tímto Pražským hradem, založeným na vrchu nad potokem Brusnicí, povstalo potom po obou stranách Vltavy velké a živné podhradí. Velikost a slávu Prahy sama Libuše již prý předpověděla.

Starší hrady než Praha byly v zemi vlastních Čechů, jimž knížecí rod vojvodil bezpostředně, krom Vyšehradu, co hlavního sídla, Krakov v lesích Křivoklátských, založený prý od Kroka, za časů Kosmových již porostlý stromovím, Tetín nade Mží, jejž prý vystavila Teta sestra Libušina, a níže u Zbraslavě nad touž řekou hrad Kázin, druhé sestry Libušiny, jejíž paměti věnována byla vysoká mohyla, tudíž na břehu Mže ukazovaná za času Kosmy. Rovněž staré neb málo mladší byly Levý Hradec nad Vltavou blíž Roztok, Budeč ve krajině od Prahy ke Slanému, Děvín blíž Prahy proti Vyšehradu. starší tuším sídlo župy Pražské, pokud nebyla vystavena Praha, později opuštěný. Stará povídačka přičítala však původ hradu tohoto posledně jmenovaného pannám, které prý po smrti Libuše, kněžny své, návodem hrdé Vlasty smyslily si panovati nad zemí, a svedly ženy mnohé, že zabily neb opustily muže své a k nim se přidaly. Vystavivše sobě hrad, od dívek nazvaný Děvín, počaly prý odtud bojovati s muži; však po mnohých zlých skutcích jsou přemoženy, a hrad Děvín rozvalen. Celá tato pohádka vzala však počátek nejspíš z pouhého výkladu jména Děvín a ze zmínek o děvách na dvoře Libušině „vyučených věštbám vítězovým“, jak zní stará píseň o soudě mezi Chrudošem a Šťahlavem.

V zemi Lémuzů byly starodávné hrady župní Litoměřice, Bílina a Děčín; v zemi Pšovanů sídlo vojvod jejich Pšov na místě nynějšího města Mělníka; v zemi Zličanů Libice bílá na Cidlině blíže vtoku této říčky do Labe; v zemi Lučanů, od dávna na pět žup rozdělené, snad asi tolikéž hradů, z nichž dle jména připomíná se toliko Kadaň. V krajinách od středu země vzdálenějších, o kterých se celkem méně zachovalo pamětí, slynula na západě tuším od pradávna Plzeň, na východě opěvá se Hradec na Dobroslavském Chlumci, „tamo kde Orlici Labe pije“.

§. 7.

První Přemyslovci. Války s Karlem Velikým.

Od Přemysla a Libuše pocházel nový knížecí a později královský rod v Čechách, který panoval zemi více než 500 let. První nástupci Přemyslovi byli Nezamysl, Mnata, Wojen, Unislav, Křesomysl, Neklan a Hostivít otec Bořivojův. Jména a posloupnost jejich zachovalo nám staré podání, ale bez počtu let, kolik který panoval; tím méně známo nám o skutcích jejich.

Pokud můžeme souditi ze stavu věcí v okolních zemích toho času, byli Čechům i tehdáž nebezpečným poněkud nepřítelem Avarové. Nebo po rozpadnutí říše Samovy zmocnili se brzy nynějších dolních Rakous po obou stranách Dunaje, kromě malé krajiny Vitorazské, která tehdáž náležela k Čechám; rozplašili odtud slovanské obyvatelstvo, a přetrhli tudy sousedství mezi Čechy a Moravany s jedné a Slovany korutanskými s druhé strany. Jak tehdáž častými loupežnými vpády zastrašovali Bavory, jejichž země vztahovala se i na celé horní Rakousy až k Enži, tak nepochybně bylo i Čechům vždy pilně strážiti proti nim na polední i také na východní své hranici.

K tomuto nebezpečenství od východu přišlo nové a větší se strany západní, když po delším chabnutí říše franské od času krále Dagoberta, protivníka Samova, zdvihla se moc Franků zase znovu pod panstvím mohutných majordomů z rodu Heristalského, kteří se konečně zmocnili královského důstojenství. Vrchole moci a slávy toho rodu dosáhl Karel Veliký, jenž po otci svém Pipinovi nastoupil v panství roku 768. Hranice říše franské rozšířeny jsou od něho daleko na východ velikými výboji. Podmanilť sobě větší část Italie přemožením Langobardů, a dlouhými krvavými boji uvedl Sasy, přebývající v krajinách severního Německa od Rýna až k Labi ve své poddanství, tak že odtud vztahovala se říše franská již na všechny německé národy. Nejbližší soused Čechů, vévoda bavorský Thassilo, jehož předkové po delší čas byli se z panství franského vytrhovali, přinucen jest opět k uznání jeho, konečně pak zbaven své moci, uvržen v zajetí, a země jeho postavena pod franské úředníky. Tím vztáhl Karel svou moc i na Slovany korutanské, které byl před nedávnem Thassilo uvedl v závislost od Bavor. Po přemožení Sasů přivedl Karel Veliký také slovanské Lutice za Labem v nynějším Brandenburce ke vzdávání ročního platu, a bližší sousedé Čechů, Srbové v potomní Míšni, na levém břehu Labe v nynějším králov-

ství saském, byli, jak se zdá, již od předků jeho podobně pokořeni. Mezi nimi s jedné a Bavory s druhé strany byli se Frankové již dávněji předtím rozšířili se sídly svými v celém poříčí Mohanu, tak že zde dotýkali se hranic českých bezpostředně, ač velká část této krajiny, jmenovitě od Cheba až k Bamberku, byla pod jejich panstvím zalidněna větším dílem slovanskými osadníky. Karel Veliký potíral však národy netoliko mocí zbraně, nýbrž znal rovněž i moc duchovního vzdělání a uměl jí užívati co vhodného prostředku k utvrzení svého panství. Národ jeho byl ode tří století obrácen na víru křesťanskou, a v moci jeho byly země vlaské, ve kterých církev křesťanská zarazila nejhloub své kořeny; církev pak chovala duchovenstvem svým všeliké pozůstatky staré vzdělanosti Římské, které ostály po vyvrácení říše Římské barbarskými národy. Protož vážil Karel Veliký duchovenstvo, a všudež, kam vnikl ostřím svého meče, byl bedliv šíření křesťanské víry, ovšem ne z pobožného zápalu, než aby církevním svazkem, prostředkem duchovenstva franského, tím pevněji zakotvil své panství. Tím byla blahoplodná víra Kristova při prvním potkání s pohanstvím zhořčena zvláště mnohým národům slovanským.

I Čechové potkali se s náboženstvím křesťanským poprvé tímto spůsobem, při kterém nebylo jim poznati blahoplodné síly jeho. Nejprv setkali se s Karlem Velikým co spojenci proti starodávným nepřátelům svým Avarům. Roku 791 totiž Karel ponejprv vytáhl proti říši avarské s třemi vojsky se tří stran. Jedno táhlo skrz Čechy, s nimiž české a snad i moravské voje spojily se. Vojsko toto dobylo a rozbořilo velkou ohradu čili hrink avarský v Rakousku na levém břehu Dunaje, a spojilo se potom s vojskem hlavním, jemuž velel Karel. Říše avarská byla potom od Karla delšími boji ztroskotána, a hranice říše franské pošinuta až k Dunaji v Uhřích. Karel Veliký dal se konečně roku 800 po Kr. od papeže Lva III korunovati v Římě za císaře, jako obnovitel svrchované moci starých císařů Římských a tudy ochránce církve křesťanské; z čehož on a potomci jeho odvozovali sobě právo ku panství nad celým křesťanským světem. Tu, jak se zdá, brzy také pokusil se o podmanění Čechů a obrácení jich ku křesťanství. Jen z nadšené písně pohanského zpěvce v rukopise Královdvorském máme temnou zprávu o tom. Čechy byly opanovány vtrhnutím cizího vojska do země, a pod jeho záštitou začalo zavodění řádů křesťanských a hubení pohanských. Sluhou královým, jenž vojsku tomu velel, nazývá se Luděk. Jako nedlouho předtím u německých Sasů a Frisů, tak nyní v Čechách byly káceny svaté háje, rušeny modly a bráněno nositi jim oběti. Dle toho, jak hoře-

kuje nad tím starý pěvec, nerozumělo se počínání tomuto více, než že jací prý bozi jsou v cizí vlasti, takovým by se bylo klaněti napotom, a rovněž neseno těžce, žeby jedinou družku bylo míti po celý život až do smrti. Máme za to, že král ve příběhu tom připomínaný nebyl jiný než Karel Veliký. Jméno Karel samo podobá se, že Čechové staří vyslovovali Král, a odtud pošel název královského důstojenství, dávaný jen mocným panovníkům franským, nikoli knížatům domácím.

Panství cizích v zemi české netrvalo však tehdáž dlouho. Čechové zdvihli se proti němu, snad že tehdáž nebylo knížete zletilého v zemi, vedením udatného Záboje. Vojsko cizí bylo poraženo v boji; Luděk padl rukou Zábojovou, a zbytky nepřátelské moci přinuceny jsou k útěku ze země. O tom vypravuje píseň. Co právě z toho nejspíš následovalo, to zapsali franští letopisci. Roku 805 totiž vypravil Karel Veliký dvojí velké vojsko do Čech vedením prvorozeného syna svého Karla. Frankové protáhli zemí Lučanů, kdež darmo obléhali Kadaň, a přešedše přes Ohři, vtrhli do knížecích Čech někde v okolí Řipu, ano i přes Labe, tedy do země Pšovanů. Čechové však, nemohouce tak veliké moci odolati v šiku, zaujali postavení v lesích a na vrších, i pokoušeli nepřítele odtud menšími šarvátkami, ve kterých přišel toliko jeden z tehdejších vojvod čili lechů českých o život. Frankové, trpíce nedostatek potravy a píce, musili konečně odtáhnouti s nepořízením. Hned roku potomního vtrhlo vojsko franské opět do země (806), ale utrpělo škodu, jak franští letopiscové praví, jen malou. O dalším válčení nic se nepíše. Zdá se, že se věc skončila smluvou nějakou, kterou Čechové jakožto národ malý podvolili se k ročnímu poplatku, aby sobě zjednali pokoj s nepřítelem příliš mocným. Souvěký životopisec Karla V počítá Čechy výslovně mezi národy, které Karel učinil sobě poplatnými, a dle starého podání, které zachoval Kosmas, obnášel poplatek tento ročně 500 hřiven stříbra a 120 volů. Když nástupce Karla V, Ludvík Pobožný r. 817 podělil syny své částmi svého panství, zapsány jsou jednomu z nich, Ludvíkovi, také Čechy, to jest tento poplatek český, a podobně Morava.

§. 8.

Neklan a Vlastislav. Války s Ludvíkem Německým.

Za dlouhého císařování Ludvíka Pobožného měli Čechové pokoj od Franků, nejvíce proto, že v říši franské byly velké nepokoje a zmatky pro rozepře mezi slabým panovníkem tímto a vlastními

jeho syny. V poslednějších časích života Ludvíkova a několik let po jeho smrti byly zmatky tyto takové, že jich mnohý poddaný národ mohl užiti k svržení jha franského; a tak nepochybně vytrhli se i Čechové tehdáž z odvádění poplatku, a rovněž zbavili se závislosti od Franků rodní bratří Čechů Moravané, jejichž prvním známým knížetem jmenuje se ty doby Mojmír. Panství jeho vztahovalo se, jako sídla Moravanů samých, netoliko na nynější Moravu s krajinou Opavskou v nynějším Slezsku, nýbrž i na celé Slovensko v Uhřích až k Dunaji. Velehrad blíž Hradiště uherského byl nejspíše sídlem Mojmírovým, tak jako prvních jeho nástupců.

Ale jak mezi Němci, tak byly toho času i u Čechů mnohé rozepře domácí, a sice mezi knížaty zemskými a rozličnými vojvodami čili lechy, kteří zhrdše upírali poslušnost vrchnímu panovníku země, toužíce po moci zcela nevázané nad svými krajinami. Nejeden z nich ucházel se v počínání tom i o pomoc cizí, tedy o ochranu králů franských, k velkému nebezpečí svého národu. Již tehdáž asi vytrhnul se z moci knížete českého Vitorad, zakladatel Vitoraze v horních Rakousích, jak se zdá vojvoda Doudlebů, a poddal se králi franskému. Asi do téhož času padá nejpodobněji domácí válka, o které vypravuje jen staré podání. Za knížete Neklana totiž vzbouřil se vojvoda Lučanů Vlastislav, a začal nepřátelství s ním, tak že činil loupežné vpády do vlastní země knížecí. Proti sousedům svým Lémuzům, kteří věrně stáli s knížetem, vystavil hrad, dle jména jeho nazvaný Vlastislav na samé hranici dvou žup jejich, Litoměřické a Bílinské, a hubil z něho tyto krajiny. Konečně zamýšlel prý sám se zmocniti panství nad Čechy, a sebrav veškerou sílu vojenskou, vtrhnul hluboko do země Neklanovy. Kníže musil se před ním zavříti na Levém Hradci pod Prahou. Udatný Čestmír však, kterého postavil v čelo svého vojska, táhl vstříc proti Vlastislavovi, a porazil jej v bitvě krvavé nedaleko hradu onoho v poli řečeném Tursko. Vlastislav sám zahynul v tomto boji. Čechové čili Pražané, jak je nazývá stará píseň dle hlavního hradu, vtrhli nyní do Lucka, zloupili krajinu v pomstu, rozbořili hrady, a uvedli zemi v poslušenství svého knížete. Neklan šetřil nevinného syna Vlastislavova, teprv pacholete, a chtěl jemu i zachovati otcovské panství. Toliko dal mu vystaviti hrad v rovině, jejž nazval Drahouš, nad řekou Ohří, kdež nyní jsou Postoloprty, méně pevný než předešlá Vlastislavova sídla, aby méně snáze mohl se dáti v nové odpory. Ale pěstoun pacholete, Srbín rodem z nejbližšího sousedstva za horami Krušnými, chtěje se zavděčiti Neklanovi, zabil pachole, aby prý jej zbavil budoucího nepřítele. Za tuto nešlechetnost odměnil se mu kníže jen tím, že mu dal na vůli, jakou smrt

by udělal sám sobě. I oběsil prý se ohavník na olši, která se ukazovávala ještě za času Kosmova.

Nepokoje v říši franské, vypuklé za Ludvíka Pobožného, skončily se roku 843 smluvou Verdunskou, kterou synové jeho tři o říši franskou se rozdělili, tak že jeden, jménem Lothar, byl králem vlaským a císařem Římským, Karel Holý králem francouzským, a Ludvík, týž, kterému již roku 817 byly přičteny Čechy a Morava, králem německým. Ludvík, jak medle se stalo toto utišení, hleděl moc svou nad národy slovanskými obnoviti, a postaral se nejspíš přede vším o spolky s nepokojnými vojvodami neb jinými stranami v těchto zemích. Již roku 845 přišlo k němu 14 vojvod českých neb lépe rozumějíc 14 členů několika rodin vojvodských, i dali se pokřestiti se svým komonstvem, nepochybně aby tím zjednali sobě pomoc od krále ve vzdorech proti knížeti zemskému. Hned roku potomního vtrhnul Ludvík z Rakous do Moravy, kdež, jak se zdá, toho času zemřel Mojmír a vznikly nějaké různice o nástupnictví po něm. Ludvík dopomohl k panství synovci jeho Rostislavovi, kterýž za to musil podstoupiti nějakou povinnost k němu (846). V podobném úmyslu táhl odtud do Čech; byl však poražen a se ztrátou velikou připraven na útěk do Bavor. Od té chvíle byla válka mezi Čechy a Němci bez mála do třidceti let; ale jen některé časy vedla se s větším důrazem.

Roku 849 poslal Ludvík vévodu svého Arnošta a markrabí Thakulfa do Čech s vojskem velikým. Ti udeřili na Čechy v místě, kdež oni se postavili za hradbami, nepřítele očekávajíce. Čechové útok odrazili, a však se ztrátou na lidu velikou; pročež poslali do ležení německého k markrabí Thakulfovi, aby s ním umluvili pokoj. Ale když ještě marně smlouvali, Němci z nenadání, proti slovu danému, udeřili znovu na jejich ležení, a úsilně ho dobývali. Tož Čechové sebrali všecku sílu, a porazili Němce tak, že musili od útoku upustiti, a Čechové za nimi vtrhli do vlastního jich ležení. Tu musili Němci prositi o pokoj, rukojmě dáti, vydati všecku zbraň, všecky vozy a věci k válce potřebné, a odebrati se ze země cestou, kterou jim Čechové nařídili.

Jak veliký byl hněv krále německého z tohoto zahanbení, předce na ten čas nic proti Čechům učiniti nemohl; nýbrž i jiní Slované, jakož Srbové Polabští, kteréž byl přinutil ku poplatkům, vzali sobě z toho příležitost k novému odporu, tak že stěží zase je přemohl (851). Téhož pak času i Rostislav, jejž byl Ludvík povýšil na knížetství v Moravě, všemi spůsoby o to dbal, aby vlast svou od poddanství německého zcela osvobodil. Již roku 855 vytáhl Ludvík proti němu do Moravy, ale vrátil se s nepořízenou. Rostislav hleděl netoliko do-

brého upravení moci branné ve své zemi a dorozumění s nepřátely krále německého, nýbrž i prostředků duchovního vzdělání. Němci byli již prvé užili moci své nad Moravou k zavodění tam řádů křesťanských, ale ne v jiném úmyslu, než aby země tato byla přivtělena k německému biskupství v Passově, pod kterým stály celé nynější Rakousy. Rostislav sám i předek jeho Mojmír byli již křesťané; ale v lidu samém ujímalo se křesťanství ztěžka, poněvadž nerozuměl kněžím německým. Tu poslal Rostislav k císaři řeckému Michalovi do Cařihradu, a vyžádal sobě od něho učitelů křesťanských. Císař vypravil k tomu do Moravy slavné apoštoly slovanské, bratří Cyrilla a Methodia, proslulé učeností a horlivostí kazatelskou, kteří znajíce jazyk slovanský z domova svého Soluně čili Thessaloniky v Macedonii, vymyslili písmo slovanské a počali nový zákon a kostelní knihy překládati do slovanského jazyka. Oba již prvé hlásali slovo boží pohanům. Roku 863 přišli do Moravy, vzavše s sebou více pomocníků schopných, a od té chvíle šířilo se křesťanství tudíž zdárně; lid moravský přilnul k němu tím srdečněji, když i služby boží zavedeny jsou od svatých bratří v jazyce slovanském. Liturgie slovanská zalíbila se brzy také Slovanům pannonským v Uhřích, v někdejší zemi Avarů, které jen Dunaj dělil od Moravanů. I kníže jejich, Kocel, z rodu knížat moravských, ale poddaný králi německému, povolal Cyrilla a Methodia do své země, která dotud z ustanovení Karla Velikého náležela k bavorskému arcibiskupství v Salzburce. Po uplynutí čtyr let odebrali se Cyrillus a Methodius z uložení obou knížat, Rostislava i Kocela, do Říma (867), aby vyžádali od papeže, co nejvyšší hlavy církve, zřízení zvláštních biskupství pro země slovanské. Papež Adrian II svolil k této žádosti po důkladném skoro dvouletém vyjednávání, a schválil také liturgii slovanskou, přes námitky biskupů bavorských, kteří se snažili apoštoly slovanské osočiti z kacířství. Když Cyrillus v Římě ochuravěv zemřel (869), jmenován jest Methodius prvním arcibiskupem moravsko-pannonským.

Z toho vzplanula opět válka mezi Němci a Moravou. Již roku 867, brzy po odjezdu Cyrilla a Methodia do Říma, vtrhnul král Ludvík do Moravy, oblehl Rostislava na hradě jeho Děvíně, a přinutil jej ke vzdání se, neznámo pod jakými výminkami. Ale Rostislav vypověděl brzy opět slíbené poslušenství. Ludvík vypravil roku 869 dvojí vojsko proti němu vedením synů svých Karlomana a Karla, kteříž vtrhli hluboko do jeho země, ale ničeho nepořídili proti hradbám, za kterými se bránil Rostislav, a konečně pro nedostatek potrav nastoupili na zpátečné tažení se škodou velikou. Následovala smlouva jakáž takáž o mír, ne dle přání krále německého. Než v tom stal se

obrat nešťastný pro Moravu ohavnou zradou domácí. Synovec Rostislavův Svatopluk, údělný kníže Nitranský, dal se proti němu v dorozumění s králem německým; a když Rostislav zvěděv o tom chtěl se jeho zmocniti, Svatopluk obešed jej lstivě, zajal Rostislava samého, a vydal jej v moc Karlomana, prvorozence Ludvíkova (870), který spravoval nejbližší německé krajiny. Král Ludvík vykonal pomstu na něm, dav jej zbaviti zraku a zavříti v klášteře jednom v Němcích. Mezitím hned za prvního přestrašení vtrhnul Karloman do Moravy, opanoval zemi celou, a postavil německé vládaře nad ní, bratří Wiléma i Engelskalka, markrabí rakouské. Tu zajat jest také Methodius, a odvezen do Němec v moc protivníků svých, biskupů bavorských, kteříž nyní se zmocnili církevní správy na Moravě. O něco později stalo se rovněž Svatoplukovi, jemuž Němci nemohli věřiti, když se sami zmocnili panství moravského, po kterém on toužil. Karloman, povolav jej k sobě, uvrhnul jej do žaláře, a zavedl nad ním soud, co nad zpronevěřilým (871).

Netrvalo však dlouho, i zdvihl se lid moravský proti svým utiskovatelům, a zmohl se šťastně proti německým posádkám vloženým do země. Tu Karloman hleděl udobřiti Svatopluka, aby pomocí jeho Moravany uvedl v klid, doufaje v něm míti vděčného a oddaného sluhu. Ale Svatopluk dav se na cestu do Moravy s novým vojskem německým, které vypravil Karloman, přelstil německého královice. Dorozuměv se s Moravany, přepadl vojsko německé z nenadání, a spůsobil mu krvavou porážku, tak že jen malá částka jeho zachránila se útěkem; i markrabí oba, Wilém a Engelskalk, padli ve strašlivé seči; a Svatopluk nastoupil tím spůsobem na stolec moravský.

Leknutí a hněv krále Ludvíka ze zprávy o tom byl rovně veliký. Opět vypravil velké vojsko do Moravy roku 872 vedením Karlomana, a jiné do Čech vedením Liutprechta arcibiskupa Mohučského. Liutprecht vtrhnul hluboko do země. Vojsko české, v jehož čele stálo pět vojvod, dle jmen Svatoslav, Vitislav, Heriman, Spytimír a Mojslav, a nad nimi dle jisté nedosti jasné zprávy sám tehdejší kníže Bořivoj, musilo před ním ustoupiti až za Vltavu. Nicméně Němci, poplenivše toliko některou část země, brzy odtáhli zpět, a tažení Karlomanovo do Moravy skončilo se rovněž s nepořízením. Když Svatopluk roku potomního (873) sám vtrhnul přes Dunaj do zemí Karlomanových, musil král Ludvík konečně hledati míru, kterýž zavřen v roce potom ve Forchheimě s prospěchem Svatoplukovým (874). Nebo zmocniv se mezi válkou také knížetství slovanského v Pannonii po smrti příbuzného sobě knížete Kocela (873), zanechán jest v držení této země, ač pod vrchním panstvím německým.

§. 9.

Bořivoj. Spytihněv I.

Čas, ve kterém vojenská moc Němců po porážce markrabí Thakulfa v Čechách hlavně byla obrácena proti Moravě, poskytl Čechům velké úlevy potud, že se válčilo s Němci s jich strany jen za hranicemi, s nevelkým úsilím jedněch i druhých. Možná, že času toho užil kníže tehdejší Hostivit ku pokoření odbojných vojvod, kteří prvé měli spolky s králem německým. Neníť žádné stopy, že by od 14 vojvod, ježto se r. 845 dali pokřestiti v Němcích, bylo náboženství křesťanské bývalo rozšířeno také v jejich zemích, totiž nejpodobněji v západních Čechách při hranicích bavorských. Ano k víře jest podobno, že vojvodové tito byli na vždy vyhnáni ze země, krajiny pak jejich uvedeny bezpostředně pod moc knížat zemských a spravovány odtud župany od nich dosazovanými. K tomu zajisté přišlo následkem odbojů vojvod, že knížata, aby moc svou a jednotu národa zachovali proti nebezpečenství hrozícímu jim ze spolku s cizinou, hleděli moci vojvodské, kdekoli možná, učiniti konec, a bezpostředné panství nade všemi kmeny národu českého spojiti ve svých rukou.

Náboženství však křesťanské, odmítané, když se pokoušelo o vstup do země z nepřátelského západu, došlo vděčného přijetí, když zavítalo od východu ze země sbratřené. Působení slovanských apoštolů Cyrilla a Methodia na Moravě nemohlo na dlouho zůstati bez účinků také v Čechách. Po míru Forchheimském navrátil se Methodius ze zajetí svého v Němcích, z něhož jej biskupové bavorští konečně musili propustiti po přísném doléhání papeže Jana VIII (873). Tu bylo, jak se zdá, jedním z prvních jeho skutků pokřtění knížete českého Bořivoje, kterýž jsa od posledního času války s Němci v pevném spolku s Moravou, přijal odtud křesťanskou víru a jal se obraceti k ní také národ svuj. Manželka jeho Ludmila, dcera Slavibora vojvody Pšovského, skvěla se brzy v Čechách co obraz tichých ctností křesťanských. První kostel křesťanský vystaven jest na Levém Hradci na jméno sv. Klimenta papeže, jehož tělo svatý Cyrillus byl přivezl ze země kočovných Kozarů a potom z Moravy zase odvezl a uložil v Římě. Druhý byl prý kostel Panny Marie na hradě Pražském, nyní již dávno zašlý, a podobá se, že i kostely sv. Klimenta na Vyšehradě a ve Hradci nad Labem jakož více jiných pocházely již z prvních časů křesťanství.

Mezitím rovněž hned za prvních let po skončení válek s Němci stala se Morava pod mohutným knížetem svým Svatoplukem hlavou

velké říše slovanské. Jako byl Svatopluk rozšířil hranice svého panství na jihu přivtělením Pannonie, tak toho času událostmi jinak neznámými uvedl v moc svou země slovanské na půlnoci od Moravy, Vislany totiž, kterých sídlem byl Krakov, Slezany, Milčany a jiné rozličné kmeny až ke břehům Labe proti Magdeburku v Sasích. Z Německa nic toho času jemu nepřekáželo. Neboť po smrti krále Ludvíka roku 875 rozpadlo se panství jeho na tři části rozdělením mezi jeho syny, kteří nebývali sami spolu ve svornosti, a zaneseni byli péčemi v jiných stranách, jmenovitě o nabytí panství ve Vlaších a důstojenství císařského, když vymřelo pokolení rodu Karla Velikého, které tam panovalo. Svatopluk sám vkládal se velkou vojenskou mocí svou do věcí, které se dály v krajinách německých s ním sousedících, jmenovitě do velké rozepře o markrabství rakouské toho času mezi Aribem Trungauským a syny Wiléma i Engelskalka svrchu zmíněných (883). Po krvavých bojích a velké záhubě té země podržel Aribo vítězství nad syny protivníků oněch Svatoplukových a mocným ochráncem jich Arnulfem vévodou korutanským, pobočním synem krále Karlomana, někdy rovněž Svatoplukova nepřítele.

Pluky české bojovaly i v této válce rakouské vedlé moravských, ale jak se zdá již ne co voje pomocné dobrovolných spojenců, než dle vůle a rozkazu panovníka moravského. Dovedlť toho Svatopluk během věcí, o kterých nejsme zpraveni, a nejspíš hned ty doby, že se i kníže české Bořivoj musil podrobiti nějakému vrchnímu panství jeho. Ano později učinil Svatopluk knížecí moci rodu Přemyslova v Čechách docela konec, jak za to máme tím spůsobem, že po smrti knížete Bořivoje, snad asi r. 889 neb 890, nedopustil dosazení synů jeho, Spytihněva a Vratislava, v panství nad celou zemí, než nad vlastními Čechy čili Pražany toliko, tak že oni jako druzí vojvodové jednotlivých kmenů českých bezpostředně musili jeho poslouchati co knížete. Tehdáž byl Arnulf korutanský výše jmenovaný králem německým, zmocniv se panství vzbouřením proti strýci svému Karlovi Tlustému (887). Aby v dosažení panství neměl překážek, byl se smířil se Svatoplukem, a nyní Svatopluk dal sobě na osobním sjezdě s ním v Omuntesberce v dolních Rakousích (890) potvrditi od něho knížetství české, to jest, jak tomu rozumíme, že se Arnulf k jeho prospěchu odřekl všelikých nároků, které dotud zdvihali králové němečtí k Čechám na základě někdy slíbeného poplatku.

Svatopluk došel takto vrchole moci své, které nabyl důrazem svých zbraní a mohutností své vůle. On však nedosti rozuměl moci duchovních svazků, kterými apoštolování Methodia a žáků jeho ve

všech jemu poddaných krajinách mohlo pomoci k trvalému upevnění jeho říše. Arcibiskup Methodius za jeho panování trpěl svízele od německých kněží, které Svatopluk choval při svém dvoře, potřebuje služeb jejich nejspíš při svém častém míchání se do příběhů německých. Přední z nich byl Wiching, jenž se přízní Svatoplukovou stal biskupem Nitranským. Cizozemci tito nepřestali Methodia osočovati u papeže, jakoby se nedržel pravého učení církve, a nejvíce brojili proti liturgii slovanské, která nejlépe bránila všemu německému vplyvu na věci církevní v zemích Svatoplukových. Svatopluk sám držel přitom nejvíce jejich stranu, tak že konečně papež Jan dle přání jeho nařídil, aby liturgie latinská měla vedlé slovanské průchod v zemi, což bylo pramenem stálých různic. Methodius zemřel r. 885, a pochován na Velehradě ve chrámě Panny Marie. Tu pustil Wiching všechnu zlost svou na přední žáky Methodiovy, až po mnohém pronásledování odstěhovali se do Bulhar. Pro veliké různice tyto v duchovenstvu nemohl papež osaditi hned arcibiskupské stolice uprázdněné po Methodiovi, a tak dílo ustavení pevného řádu církevního v Moravě a v Čechách i druhých zemích říše moravské přišlo ve zmatek.

Smíření zatím mezi Svatoplukem a králem německým Arnulfem netrvalo dlouho. Toho samého roku, když se v přátelství sešli v Omuntesberce, vypuklo mezi nimi již opět kruté nepřátelství a z něho válka krvavá. Arnulf dovolal se v ní pomoci divých Maďarů čili Uhrů (892), kteří před některým časem, přišedše od východu, byli sobě vydobyli nových sídel v nynější Moldavě. Svatopluk odpíral mohutně: ale již chýlil se život jeho ku konci. Ve čtvrtém roce války této zemřel (894), a měl za nástupce staršího syna svého Mojmíra, vedlé něhož mladší, jménem Svatopluk, dostal údělu. Mezi bratřími těmito strhly se sváry, a mladší vešel ve spolky s králem německým proti staršímu. Tehdáž i miláček někdejší Svatoplukův, Wiching, opustil Moravu, a stal se kancléřem krále Arnulfa, jemuž dobře mohl raditi proti Moravanům, znaje všecky jejich poměry. Té chvíle užili také Čechové k odtržení se od panství moravského. Spytihněv, syn Bořivojův, uvázav se v předešlou moc rodu Přemyslova nad celou zemí, odebral se roku 895 s bratrem svým Vratislavem a všemi vojvodami českými k Arnulfovi do Řezna, a vyžádal sobě ochrany od říše německé. S tím nepochybně spojeno bylo také odřeknutí se církevních svazků s Moravou tím spůsobem, že Čechové o své ujmě přidali se k dioecezí biskupa Řezenského. Odtud začala se i v Čechách rozšiřovati liturgie latinská vedlé slovanské. Jedním z přednějších sídel jejích byl nejspíše chrám svatého Petra v Budči, vystavený od Spytihněva.

Mojmír kníže moravský, ač nemohl zabrániti tohoto odpadnutí Čechů, jinak odolával nepřátelům svým statečně. Bratr jeho Svatopluk byl při vší pomoci, poskytované jemu od Němců, přemožen, až konečně stěží mohl utéci ze země (899). Mojmír, odstraniv po odjetí Wichinga nejspíš i druhé kněží německé, co příčinu různic v duchovenstvu, dosáhl zrovna téhož roku konečně dosazení nového arcibiskupa na Moravě jménem Jana, a dvou biskupů, Daniele a Benedikta, od papeže Jana IX přese všecky vzpurné námítky arcibiskupa Salzburského a druhých biskupů bavorských, kteříž hrozili papeži, nebude-li jináč, i násilím a krveprolitím potáhnouti Moravu k svému poslušenství. Ale toho roku zemřel také král (a již císař) Arnulf. Poručníci syna jeho Ludvíka Dítěte předsevzali sice ještě jednou vpád do Moravy, při kterém i Čechové byli jim nápomocni (900); ale roku potomního (901) zavřen konečně mír, nejvíce pro nebezpečenství od Uhrů, kteří již tehdáž hrozili Němcům i Moravanům jednostejně.

Již ve prvním roce po smrti Svatopluka (895) byli se Maďaři zmocnili východní části Uher po obou stranách Tisy až k Dunaji, ve které dotud panovali Bulhaři. Zde sesílivše se jinými příbuznými kmeny, ježto k nim přibyly od východu, přešli brzy i přes Dunaj, zmocnili se dolejší Pannonie, a zvláště od smrti císaře Arnulfa začali loupežné útoky na Moravu, na Německo i na Italii. Obhájcem Bavor a Korutan i pomezných krajin k tomu náležejících byl na místě mladého krále německého přední z poručníků jeho, vévoda Liutpold. Moravané odpírali divokému nepříteli rovněž statečně vedením knížete Mojmíra. Ale na dlouho neodolali ani Slované ani Němci jízdným plukům uherským a nezvyklému jich spůsobu válčení. Strašlivým obratem věcí, o kterém pohříchu nic není zaznamenáno v letopisích, vyvrátili Maďaři moravskou říši dokonce; Němce pak nedlouho potom porazili ve hlavní bitvě v krajině u Prešpurka (907), kdež padl sám Liutpold s květem šlechty bavorské. Celá Morava ve starých rozsáhlých mezích a celé tehdejší Rakousy až po Enži dostaly se pod panství chaganů uherských, podobné k někdejšímu panství Avarů.

§. 10.

Vratislav I. Svaty Vácslav.

V málo létech po nešťastných těchto příhodách zemřel král německý Ludvík Dítě (911), a jím vymřela německá větev rodu Karla Velikého. V panství nad zeměmi, jimž on a jeho otec byli panovali bezpostředně, totiž v Bavory a Korutany, uvázal se vévoda Arnulf,

syn mocného Liutpolda, který byl padl v bitvě s Maďary. Druzí tehdejší vévodové zemí německých zvolili jednoho ze sebe, Konrada I franského, a po jeho smrti (918) Jindřicha I saského, za krále; kterýmžto oběma králům voleným Arnulf dlouho se zpěčoval prokazovati poslušenství.

V Čechách panoval toho času kníže Vratislav I po smrti bratra svého Spytihněva. Slovanský skladatel staré legendy o svatém Vácslavu nazývá jej knížetem slávou velikým, i dá se tedy souditi, že si dle těžkých okolností toho času počínal statečně jak v domácí správě tak ve poměrech k zahraničným sousedům, a tudy zvláště v obraně země proti Maďarům, nejbližším sousedům svým na východě i na jihu, kteří tehdáž neopomíjeli ani jednoho roku v loupežných výpravách do Bavor, do Šváb, do Sas, do Italie i až do Francouz, nikdež dostatečného odporu nenacházejíce.

Vymřením rodu Karla Velikého v Němcích přestala sama sebou všeliká závislost země české od německé říše, ve kterou se byl dal Spytihněv vyžádáním sobě ochrany proti Svatoplukovi moravskému; a zdá se, že Vratislav pomýšlel i na to, jak by se stále zbavil závislosti od Němec také ve správě církevní. Jakkoli vplyvem biskupů Řezenských šířila se latinská liturgie v Čechách, zachovala se vedlé ní předce také slovanská. Syn Vratislavův, sv. Vácslav, byl návodem báby své Ludmily vyučen knihám slovanským a potom teprv dle vůle otcovy také latinským v Budči. Postřižiny pak Vácslava co pacholete, obřad latinské církvi neznámý, byly vykonány od jakéhos biskupa povolaného ke dvoru Vratislavovu, který nebyl biskup Řezenský. Možná vždy, že se po vyvrácení říše moravské utekl do Čech některý z biskupů tamějších, teprv nedávno tam opět dosazených, a že se Vratislav vynasnažoval o obnovení arcibiskupství Methodiova, které pod panstvím pohanských Maďarů zaniklo, se sídlem v Čechách. Ale souvěké zprávy o panování tohoto knížete jsou hubenější než o čase předtím; sotva tolik zaznamenáno o něm, že byl zakladatelem druhého kostela na hradě Pražském ke cti sv. Jiří.

Měl-li Vratislav úmysl odtrhnouti se docela od biskupství Řezenského, dá se souditi, že v provedení jeho měl překážky nejen od Arnulfa vévody bavorského, k jehož panství náleželo toto biskupství, nýbrž i v Čechách samých od vojvod Zlických, kteří se ty doby objevují co nejmocnější v zemi po knížatech. Zdá se, že téhož času, když knížata z rodu Přemyslova postupem času rozmnožovali svou moc odstraňováním dědičných vojvod nejvíce v západních Čechách, vojvodám Zlickým podařilo se právě panství své rozšířiti po veľké části země ve stranách východních spojením několika starších voj-

vodství neb kmenů pod svou rukou. Jest pak známo z času potomního, že byli ve svazcích blízkého příbuzenství s mladší větví králů německých rodu saského, která se dostala k panství v Bavořích zasnoubením Jindřicha syna krále Jindřicha I saského s dcerou Arnulfovou; i dá se souditi, že příbuznost tato pocházela rovněž z nějaké svatby mezi rodinou Arnulfovou a vojvodskou rodinou Zlickou.

Kníže Vratislav zemřel okolo roku 920, zůstaviv tři syny, Vácslava, Boleslava a Spytihněva, kromě čtyr dcer, kteréž jsou po smrti otcově provdány za rozličná knížata. Přibislava, jediná, jejíž jméno se pamatuje, byla, jak se podobá z jistých okolností, chotí vojvody charvátského v severovýchodní části země. Nejmladší syn, Spytihněv, bezpochyby zemřel brzy. Vácslav, při smrti otce teprv 18letý, byl ustanoven za nástupce v knížetství; Boleslavovi byl vykázán úděl v zemi Pšovanů, kteří nepochybně po smrti Slavibora otce svaté Ludmily dědictvím připadli knížecímu rodu, pročež zvláštních vojvod od té doby u nich nebylo. Do právních let obou kněžiců spravovala však zemi matka jejich Drahomiř, dcera knížecí ze Stodor v zemi Luticů, tehdáž ještě pohanských. Při dvoře knížecím strhly se hned rozbroje, které měly truchlivé následky. Drahomiř, o plnost panství svého se bojící, a nejspíš od zištných velmožů ve službě dvorské poštívaná, dala zabiti tchyni svou Ludmilu na vdovském sídle jejím Tetíně (921). Vykonatelé této vraždy, Tuňa a Homoň povýšeni za to k nejvyšším důstojenstvím, panovali nyní hrdě co první v její přízni, až popudili všechen národ proti sobě, ale naposledy i kněžnu samu. Drahomiř zbavila se jich konečně soudem krvavým. Tuňa ušel trestu útěkem ze země se všemi sobě příbuznými, poněvadž na všecky se obrátil hněv kněžnin, ale Homoň přišel o hrdlo, a s ním jedním dnem vyhubeno i celé jeho přátelstvo.

Roku 923, nepochybně když zmatky tyto za vládaření Drahomiřina ještě trvaly, vtrhnul vévoda bavorský Arnulf s vojskem do Čech. Nepraví se v jakém úmyslu: lze však domnívati se, že přišel co spojenec vojvody Zlického, který času toho užil k většímu ještě rozšíření panství svého na ujmu rodu Přemyslova. Panství toto v největší rozsáhlosti své, které nabylo nejspíš právě tehdáž, zaujímalo asi dvě pětiny země české. Starodávným sídlem vojvod byla Libice nad Cidlinou; odtud náleželo jim všecko až ku Krkonošům; a od Krkonošů vztahovalo se panství jejich po celé východní straně země až k Šumavě na nejjižnější hranici s Bavory: v prostředu země pak pošinuli hranice své blíž samé Prahy až přes Vltavu do starodávné krajiny vlastních Čechů, tak že náležel jim i někdejší hrad Kázin neb místo, na kterém byl stál, u nynější Zbraslavě až ku potůčku řeče-

nému Žiřina, padajícímu nedaleko odtud do Mže. Výslovně připomínají se co hradové jejich na hranici proti Slezanům Kladsko, proti Moravě Litomyšl. proti Rakousům Chýnov, Doudlebi a Netolici. Vnitř panství toho slynuly krom starodávného Hradce na chlumci Dobroslavově nepochybně již za jejich časů také Chrudim, Čáslav a Kouřim, co nejhlavnější župní hrady.

Když konečně Vácslav, dospěv k letům zákonným, sám se uvázal v panství otcovské, neváhal pokusiti se o pokoření hrdého protivníka, i sebral pole proti Radislavovi vojvodovi Zlickému. Pohříchu vypravuje nám o tom jen pozdní zázračná legenda, kterak obě vojska potkala se u Žitoměře, místa, které se nyní nazývá Štolmiř, ve kraji Kouřimském; ale Vácslav, nechtěje, aby se lid vraždil bez potřeby, vyzval vojvodu Zlického na souboj v místě mezi vojsky. Pyšný Radislav jen ze studu přijal toto vyzvání: ale když se přiblížil k Vácslavovi, zjevil prý se mu anděl, nad knížetem se vznášeje a jemu mečem hroze. Tu prý Radislav padl před Vácslavem na kolena, poddávaje se jemu: i smířili se, a v dobrém prý se rozešli. Nevíme ovšem, jak vlastně se věc zběhla; ale zdá se, že smíření nebylo trvalé, že vojvoda Zlický ještě jednou užil spolků svých s cizími.

V létech po smrti knížete českého Vratislava vedly se kruté války mezi Němci a Slovany Polabskými v krajinách na půlnoci od Čech. Jindřich saský, král německý, příjmím Ptáčník, pohromil všecky národy slovanské, s kterými vojvodství jeho hraničilo na východě, a uvedl je v poddanství dílem tužší, dílem volnější, zejména i Lutice v Brandenbursku, z nichž pocházela manželka Vratislavova Drahomiř, i Milčany v Lužici, nejbližší sousedy českých Pšovanů a Charvátů. Rozšířením panství svého v těchto stranách nabyl Jindřich větší moci v Německu samém, tak že přivedl druhé vévody německé, prvé jemu téměř rovné, ku přísnějšímu poslušenství. I Arnulf bavorský smluvil se s ním konečně, a upustil mnoho ze své někdejší samostatnosti. Tu zamyslil král německý, uvésti také Čechy pod moc svou a obnoviti i nad jejich zemí panství králů franských rodu Karla Velikého. Roku 928 vtrhnul vojensky do Čech a s ním také Arnulf bavorský, jemuž nepochybně jednalo se i o jeho zvláštní prospěchy, tedy buď o utvrzení církevních svazků mezi Čechy a biskupstvím Řezenským, buď o přispění svému zeti neb svaku, Radislavovi Zlickému. Vojska německá přitáhla až ku Praze. Vácslav, nemoha odolati jich moci přílišné, poddal se králi německému na ten spůsob, že se zavázal k odvádění někdejšího poplatku, 500 hřiven a 120 volů ročně. Biskupství Řezenské vztahovalo se odtud na Čechy bez odporu, a panství vojvod Zlických spatřujeme ještě více než půl století potom v celé jeho nej-

větší rozsáhlosti, ač ne nezávislé od knížat zemských, nýbrž vždy více pod vrchní jich mocí.

Nelze pochybovati, že při těžkém stavu věcí toho času Čechy jen velkou statečností a zároveň opatrností sv. Václava zachovány jsou od většího zlého. Václav, nemoha se mocnému králi německému protiviti vzdornou mocí vojenskou, hleděl získati jeho přízně, a učinil tím, jak se zdá, starší protivníky své sobě neškodnými. Přitom spravoval zemi v pokoji moudře a spravedlivě, a pečoval zvláště o rozšíření křesťanské vzdělanosti ve svém národě. Když spojení s křesťanskými Bulhary na jihu a s Řeky, z jakého se někdy těšila Morava, přetrženo bylo usazením se krutých Maďarů uprostřed, nezbývalo Václavovi hledati prostředků k tomu jinde než u Němců, a protož bylo i přátelství mezi ním a biskupy Řezenskými dosti vroucné. Václav, jsa pilen zakládání kostelů po všech hradech svých a jiných místech v zemi, vystavil zvláště slavný chrám uprostřed hradu Pražského ke cti sv. Víta, patrona Sasů, k jehož vysvěcení biskup Řezenský Tuto schvalně přijel do země. Zde provozovaly se služby boží četným duchovenstvem jako jinde v kostelích biskupských.

Pokojné, duchem křesťanské lásky řízené vládaření Václavovo nenacházelo však obliby u všech jeho poddaných. Mezi velmoži a jinými, kteří se oddávali službám při knížecím dvoře, byli již tehdáž mnozí, kterým šlo nejvíc o povznešení a obohacení sebe; k čemuž nehrozili se cest křivých a darebných. Plození svárů v knížecí rodině bývalo již tehdáž jako za časů potomních nejobyčejnějším prostředkem k dosažení zámyslů lidí tohoto druhu. Již prvé, snad brzy po nastoupení Václava v samostatné panství, osočili jemu matku jeho, jakoby chtěla zbaviti jej života a potáhnouti panství na sebe ve jménu mladšího syna svého Boleslava. Václav vypověděl Drahomiř z Prahy na Budeč, ale poznav křivdu svou, brzy smířil se a povolal ji nazpět. Později ti, kterým panování Václavovo nebylo vhod, začali vyhledávati přízeň Boleslava a štváti jeho proti staršímu bratru. Boleslav vládl již sám svým údělem ve Pšovanech, kdež vystavil hrad dle jména svého nazvaný Boleslav (Starou). Přísný a násilný spůsob panství, které zavedl v tomto svém knížetství, zjednal mu již tehdáž pověst, z níž povstalo dávané jemu příjmí Krutého. Zlá chasa tak dlouho jej popouzela, až vešel v úklady k zavraždění svého bratra. Roku 935, když Václav, od Boleslava snažně zván, přijel o posvícení k němu na Boleslav a veselil se bezelstně, vrahové vzali radu o něm. Ráno časně dne 28 Září, když dle obyčeje svého šel na mši jitřní, přepadl jej Boleslav se zlými druhy svými, i zabili jej mnohými ranami udatně se bránícího u samých dveří chrámových. I matku jeho Drahomiř,

která na pokřik přiběhla a slzami skrápěla mrtvé tělo svého syna, chtěli pomocníci Boleslavovi sprovoditi se světa: ale Boleslav aspoň toho se zhrozil. a matka utekla v čas do Charvát, jak se podobá, k dceři své Přibislavě. Boleslav takovým skutkem zjednal sobě cestu ke stolci knížecímu. Ale Václav byl od věrného lidu svého hned po smrti ctěn co mučenník a první svatý dědic země české; tělo jeho přeneseno se slávou do kostela sv. Víta se svolením Boleslava kajícího: jméno jeho vzýváno od Čechů v bojích a ve všelikých jiných potřebách, obraz malován na korouhvích, pečetech, penězích; helm Václavův práce starodávné, jak se zdá, již starším předkům jeho náleževší. též i meč a košile brněná chovají se co drahé po něm ostatky: a píseň „svatý Václave, vojvodo země české“ zpívá se již na desáté století.

§. 11.

Boleslav I.

Nastoupení Boleslava I na stolec český bylo ihned začátkem nové války s Němci; neboť král německý Jindřich pokládal zavraždění Václava, který jemu věrně byl oddán, za úkor sobě učiněný. Hned chopil se této příležitosti zase jeden z lechů českých, nejpodobněji vojvoda lucký z nějakého novějšího rodu toho kmene, jal se odpírati poslušnosti knížeti zemskému, a dal se pod ochranu krále německého. Jindřich I právě zemřel, dřív než mohl co předsevzíti. Ale syn a nástupce jeho Otto I, rovněž mohutný, kázal hned dvojímu vojsku, durynskému a saskému, vtrhnouti do Čech. Boleslav, udeřiv na jedno po druhém. obě porazil na hlavu a rozplašil; zrádného pak lecha přemohl, a hrad jeho rozvalil (936). Ale válka s Němci trvala odtud čtrnáct let, ač při menších půtkách toliko, pokud zaneprázdněn byl Otto I válkami a nepokoji v jiných stranách. Teprv když moc svou rozmnožil výbojem v Italii a spojením části této země s Německem pod jedním panstvím, udeřil sám s velikou mocí válečnou na Čechy (950), a vtrhnul hluboko do země až k samé Praze. Boleslav, ač vojsku královu velikou spůsobil škodu, nicméně musil před ním couvati, i sklíčil Otto nejstaršího syna jeho Boleslava na hradě Novém, to jest nejspíš na Staré Boleslavi. Tu se dal Boleslav ve smlouvání, a slíbil platiti předešlý poplatek.

I on, jako prvé Václav, hleděl od té chvíle přátelství s císařem německým, jehož moci Čechové na ten čas odolati nemohli. Naproti tomu dařila se mu brzy válečná předsevzetí v jiných stranách, kterými vydobyl sobě moci, jaké neměl dotud žádný z jeho předků.

Nedlouho po skončení války Boleslavovy s Němci osmělili se Maďaři ještě jednou k velké loupežné výpravě do Němec, kdež byl předtím Jindřich I pluky jejich porazil a tím na mnoho let je odstrašil. Vtrhlit s velikým vojskem, asi 100.000 mužů jízdných, do Bavor, do Šváb a do Frank, a počali zabíjeti a pleniti, až oblehli město Augsburk ve Švábích (955). Tu je porazil císař Otto v bitvě veliké a krvavé, kdež nesmírné množství jich zahynulo. Boleslav proti společnému tomuto nepříteli křesťanstva císaři pomáhal, poslav 1000 mužů českých k vojsku Ottovu; sám pak s hlavním vojskem českým postavil se na hranicích své země. Tisíc oněch mužů zahynulo v bitvě u Augsburka, poněvadž byli první, na něž nepřítel hned udeřil se vší silou svou. Ale když Maďaři ztrativše bitvu, s ostatní velikou silou chtěli vtrhnouti do Čech, tu je přijal Boleslav na hranici krvavou bitvou, v níž zajat jest vůdce jejich Lehél, a vojsko celé zahubeno. Boleslav neustal nyní ve válce s nimi, až dobyl celé staré Moravy i se Slovenskem a připojil země tyto k říši své.

Téhož času, ne-li již dříve, uvedl však také některé jiné části někdejší říše Svatoplukovy pod moc svou, větší část Slezska totiž a zemi Vislanů s Krakovem, někdejším sídlem jejich knížat.

V těch stranách stal se sousedem panství polského, jehož sídlo bylo ve Hnězdně, ve vlastním a prvotním čili Velkém Polsku. Tehdejší kníže polský Mečislav panoval však již také Mazovsku a jiným sousedním krajinám, jmenovitě také dolejším částem Slezska. Zde sousedil se říší Boleslavovou nově vzrostlou na straně polední, s německými markrabími v Milčanech čili Lužici a jiných podmaněných krajinách Slovanů polabských na straně západní. Mezi oběma panovníky slovanskými, jimž říše německá vždy zůstávala mocí nebezpečnou, zavřeno brzy dobré přátelství. Mečislav pojal dceru Boleslavovu Doubravku v manželství (965), a přiveden tudy i s národem svým ku přijetí křesťanského náboženství (966).

Nelze pochybovati, že rozšíření panství českého Boleslavem I za hranicemi země pomohlo samo sebou také k utvrzení knížecí moci v zemi, žeť vykonávána odtud s větším důrazem a nezápasila již tou měrou s předešlými překážkami. Rozsáhlé panství Zlické čili Libické musilo odtud přestati býti nebezpečenstvím pro jednotu země. Tehdáž byl vládařem jeho Slavník, synovec prý Radislavův, muž jak se zdá opatrný, který Boleslavovi prokazoval velké poslušenství a stál tedy k rodu knížecímu v poměru přátelském.

§. 12.

Boleslav II.

Boleslav I zemřel po 32letém panování roku 967; i měl za nástupce syna svého Boleslava II. Druhý jeho syn, narozený v čas zlého kvasu, na kterém Boleslav zabil bratra svého Václava, nazvaný odtud Strachkvas, jinak Křištan, oddán byl stavu duchovnímu.

Boleslav II rozšířil hranice říše české ještě dále na východ, zmocniv se krajin ruských v nynější Haliči, to jest později tak zvané Červené Rusi, od Přemyšle až ku pokrají řek Buhu a Styru, kterých však po málo létech dobyl na něm zase mocný kníže ruský Vladimír Veliký (981). Moc česká byla nyní taková, že i vedlé veliké říše německé směla si počínati rázněji než za předešlých časů. Když při samém začátku panování Boleslavova vypukly spory mezi Mečislavem polským a německými markrabími, jeho sousedy, neváhal se Boleslav poskytnouti svaku svému pomoci vojenské. Ztráty, kterých Němci následkem toho utrpěli v oněch stranách, přivedly konečně císaře Ottu, jenž se od delšího času zdržoval ve Vlaších, k návratu do Němec, kdež stalo se přátelské narovnání na osobním sjezdě jeho s Boleslavem i Mečislavem ve Kvedlinburce v Sasích (973). Na tomto sjezdě vymohl sobě Boleslav II., nepochybně též co výtěžek mohutného svého vystoupení, svolení císaře německého k odloučení Čech od Řezenského biskupství a zřízení zvláštního biskupství v Praze. Bez obtíží svolil k tomu zbožný biskup Řezenský, svatý Volfgang, hledě více k spasení duší než k zisku časnému; a tím snadněji dostal Boleslav svolení papežského, vypraviv s poselstvím do Říma sestru svou Mladu, která zvolila život panenský a založila první klášter v Čechách, jeptišek sv. Benedikta při kostele sv. Jiří na hradě Pražském. Nové biskupství nemělo však býti obnovením předešlého arcibiskupství moravského s liturgií slovanskou, nýbrž výslovně ustanoveno jemu od papeže zachovávání řádů latinských, v zemi samé tehdy již obyčejnějších. Také zůstalo biskupství české podřízeno německému arcibiskupu, avšak ne již Salzburskému, než Mohučskému, a císař pozůstavil sobě práva investitury, to jest slavného potvrzení biskupa nově dosazeného, pokud záleželo na moci světské, ač volení biskupů samo příslušelo knížeti a národu českému na sněmě obecném. Sídlem biskupským stal se chrám sv. Víta na hradě Pražském; k dioecezí pak náležely nejen Čechy, nýbrž i Morava, Slovensko, Slezsko, Krakovsko, všecky země, které tehdáž stály pod panstvím českým.

Prvním biskupem Pražským byl saský kněz Dětmar, jenž od mnoha let přebýval v Čechách, zastávaje nejspíš služby při dvoře

knížecím, a tudy znal dobře jazyk český. Po smrti jeho po devíti létech zvolen na sněmě v Levém Hradci s velkou radostí shromážděného lidu Vojtěch, syn Slavníka, vojvody Libického (982), kterýžto otec jeho v roce předtím byl zemřel, zůstaviv krom Vojtěcha ještě šest synů. Vojtěch, oddán byv hned z mládí učení k stavu duchovnímu, uvázal se v úřad pastýřský s takovou nadšenou horlivostí, kterou stal se vzorem nedostiženým pro všecky své nástupce. Všechen jeho život byl oddán službě boží a účinné lásce k bližnímu. Úkol jeho byl tím větší, čím nedostatečnější byla zřízení církevní v Čechách, pokud neměla země svého domácího biskupa; neb není pochyby, že biskupové Řezenští, národu českému cizí, o jeho duchovní potřeby náležitě pečovati nemohli. Tedy snažil se Vojtěch nejen o obrácení všeho lidu ku křestu, pokud zůstával dílem ještě v pohanství, nýbrž o skutečné zaštípení v něm řádů a ctností křesťanských, o vymýtění všelikých nešvar pohanstva, o uvedení samého zákonodárství zemského ve srovnalost s požadavky církve křesťanské. Pilnost jeho v tomto snažení získala jemu brzy slávu přesahující hranice země české. Již roku 984 povolán byl od knížete uherského Geysy do země jeho, kdež pokřtil syna jeho Štěpána svatého a ve valném shromáždění v Ostřihomě obrátil několik tisíc lidí na víru. Také se však snažení jeho potkalo s mnohým odporem těch, kterým nechtělo se upustiti ode všech zvyků pohanských a podniknouti všechny povinnosti křesťanské. Zvláště usilování Vojtěcha o zamezení mnohoženství a sňatků mezi příbuznými, o kázeň duchovenstva ještě nedosti vzdělaného, o zachovávání svátků a postů, o přetržení obchodů s lidmi, který se jistou měrou provozoval prostředkem Židů, již tehdáž usazených v zemi, mělo těžkosti, kterých přemoci nebylo možné leč proběhnutím delšího času.

Překážky tyto naplnily srdce outlocitného biskupa žalem takovým, že konečně, maje sebe za nedostatečného, chtěl se zbaviti pastýřského úřadu, i odebral se za tou příčinou do Říma (989), a s povolením papežským vstoupil tamže do kláštera sv. Alexia řádu sv. Benedikta (990). Pilné naléhání knížete Boleslava při dvoře papežském přimělo Vojtěcha teprv po třech létech, že se opět uvázal v biskupství a navrátil se do Čech, kdež k jeho žádosti založen nyní první mužský klášter Benediktinský v Břevnově u Prahy (993) a vydány zákony na sněmě zemském dle přání jeho jak ve věcech manželství, tak také o odvádění desátku k biskupství pro náležité opatření kostelů. Ale po nedlouhém čase strhly se spory znovu a vypukly nesmířitedlně příběhem krvavým, když biskup lidumilný snažil se zachrániti život kající cizoložnice, manželky jednoho z mocného tehdáž rodu Vršoviců, příbuzní však manžela jejího vytrhli ji násilně z moci

jeho a usmrtili ji dle krutého obyčeje zakořeněného v pohanství. Vojtěch podruhé opustil vlast svou (995), a odebral se do Říma, aby se zbavil biskupství.

Do toho vkročily však touž dobou také spory mezi bratřími svatého Vojtěcha a knížecím dvorem, nepochybně buď o meze buď o spůsob panství synů Slavníkových, které se musilo vždy více příčiti ponětím o svrchované moci knížete zemského. Přišlo až ke zjevné válce v zemi, ve které Slavníkovici hleděli se posíliti pomocí z ciziny.

Boleslav II byl po smrti císaře Otty I vystoupil co protivník syna a nástupce jeho Otty II, pomáhaje bratranci téhož, Jindřichovi vévodovi bavorskému, jenž sobě pokládal lepší právo ku panství. Jindřich byl přemožen, ač Otto II. vtrhnuv za ním roku 976 do Čech, utrpěl znamenitou porážku u Plzně. Po smrti však císaře Otty II roku 983 dopomohl jemu Boleslav II opětným poskytnutím branné pomoci aspoň navrácení k vévodství jeho bavorskému (985), ježto mu prvé bylo odňato. Ve válkách těchto německých stál i Mečislav, kníže polské, po obakrát vedlé knížete českého co vydatný pomocník. Později však přetrhlo se přátelství mezi Čechy a Polskem nějakými rozepřemi o hranice ve Slezsku, i přišlo k tuhé válce (989), která se teprv po smrti Mečislavově skončila mírem nějakým se synem jeho Boleslavem Chrabrým, s prospěchem sice pro Čechy, ale tak, že následkem toho kníže polský hleděl přátelských poměrů s Němci proti Čechům. Když roku 995 císař Otto III předsevzal tažení proti Luticům, pomáhal jemu Boleslav Chrabrý osobně na této výpravě.

Tehdáž právě ve válce mezi knížetem Boleslavem II a Slavníkovici bylo umluveno příměří. Pod příměřím tímto však nejstarší z bratří sv. Vojtěcha, Soběbor, odebral se do ležení císařova, a jednal s ním i s Boleslavem polským tudíž přítomným, vznášeje na ně svou při s knížetem. Zvěděv o tom, dal kníže Boleslav bez ohledu na příměří udeřiti na Libici, kdež přebývali čtyři z druhých bratří sv. Vojtěcha, řečení Spytimír, Pobraslav, Pořej a Čáslav. Vršovici, osobní nepřátelé synů Slavníkových, měli jak se zdá hlavní úkol na této výpravě. V den zasvěcený sv. Vácslava byl hrad dobyt útokem; hradští, kdož mohli, mezi nimi všichni čtyři bratři Slavníkovici s ženami i dětmi, utekli do kostela, hledajíce ochrany na místě posvátném. Tu slíbili Vršovici život jim darovati: ale když vyšli, jsou všichni zrádně zbiti: jmění jejich pobráno, hrady jejich druhé i se vším panstvím potom snadno uvedeny v moc knížete.

Svatý Vojtěch mezitím v Římě obdržel povolení, aby se zbavil biskupství, když by jeho Čechové biskupem míti nechtěli. Po zavraž-

dění bratří jeho nebylo mu ovšem již možné vykonávati pastýřský úřad v zemi. Toho času poznal jej mladý císař Otto III, a vyvolil jej sobě za zpovědníka. Vojtěch odebral se s ním a s dvorem jeho z Říma až do Mohuče; odtud však obrátil se do Polska ku knížeti Boleslavovi Chrabrému, u něhož také bratr jeho Soběbor byl došel útočiště. Úmysl jeho byl zajíti daleko mezi pohany a zvěstovati jim slovo boží. Tedy vypravil jej Boleslav Chrabrý po lodi na řece Visle až k moři, odkudž Vojtěch obrátil se do země Prusů, maje s sebou krom jiných průvodčích také nejmladšího bratra svého Radima, který rovně jako on zvolil stav duchovní. Ale Prušané zůřivě se postavili proti apoštolu víry: a když z nepovědomí vstoupil na pole Romové, ježto pohané měli za svaté chtěje sobě odpočinouti, shlukli se naň ve množství velikém, a zabili jej ukrutně (997). Radim a jiný kněz jménem Benedikt, který byl při Vojtěchovi, byvše propuštěni od pohanů, přinesli truchlivou zvěst o umučení Vojtěcha knížeti polskému. Kterýž poslav do Prus, vykoupil tělo jeho za velké peníze, a pochoval se slávou velikou ve Hnězdně.

§. 13.

Stav a spůsob věcí českých za Boleslavů a jich nástupců.

Vyvrácením panství Libického již při sklonku panování Boleslava II byl dosažen konečný cíl snah knížat českých z rodu Přemyslova o vyzdvižení moci své jednostejně nade všemi kmeny českými. Nebyloť již od té doby žádných dědičných vojvod v zemi kromě knížat samých. Sama jména kmenů, na které se prvotně dělil národ český, přicházela čím dál tím více v zapomenutí; země dělila se odtud jen na župy spravované s hradů knížecími úředníky. Nejvyšší nad župou byl župan, čili jak později se nazýval, purkrabí; jemu byli podřízeni cúdař čili sudí, jenž předsedal soudu župnímu; komorník, jenž přijímal a odváděl důchody knížecí; vládař, jenž spravoval knížecí statky; lovčí, jemuž byly poručeny lesy a lovy v župě. Jim byli k ruce jiní menší úředníci, žoldnéři a sluhové knížecí rozličného druhu. Nad úředníky pak župními stáli vyšší důstojníci při dvoře knížecím: župan nádvorní, neb jak se v pozdějších časích a při změněných okolnostech říkalo, nejvyšší purkrabí, nejvyšší sudí, nejvyšší komorník, nejvyšší lovčí, každý se svým náměstkem a jinými podřízenými, k čemuž během času přibylo ještě více důstojenství vztahujících se k službám při samé osobě knížete a jeho rodiny.

Kníže choval četné toto úřednictvo a komonstvo po celé zemi nejvíce z požitků svých statků, které se rozkládaly po všech župách, zahrnujíce v sobě jak starodávné rodinné jmění Přemysloviců, tak nepochybně všecko jmění bývalých vojvod, mnoho jak se zdá zabaveného jmění starých rodů šlechtických, ježto se byli přídrželi vojvod v zápase jich s mocí knížecí, a všecku půdu v zemi, která ještě nebyla vzdělána a obrácena ve jmění soukromé, tudyž zejména šíropustý les pomezní a velké hvozdy vnitř země, jakož Křivoklátské, Dobřišské, Zvíkovské atd., oblíbená místa lovecké zábavy knížat od nepaměti. Z velikého tohoto jmění uděloval kníže věrným svým výsluhy, to jest jednotlivé dědiny neb oujezdy, větší i menší, kterých směli užívati do vůle knížecí neb do života, později obyčejně dědičně, však jen ve přímém potomstvu, po jehož vymření navracovaly se zase v držení knížete co odúmrti. Mimo statky a lesy měl kníže cla a mýta, ježto se vybírala buď v penězích buď ve zboží na branách zemských, na vodách i na trzích, příjmy z hornictví, pokuty ze soudů, také daň roční řečenou mír, stálou a všeobecnou.

Takto jsouc opatřena, byla knížecí moc toho času téměř neobmezená. Stály sic vedlé knížete sněmy zemské, vedlé úředníků jeho sjezdy župní, jako za starodávna, ale byly více k slyšení rozkazů jejich než ku projevování vůle národu. Nebo knížecí úřednictvo a služebnictvo vedlo v nich první slovo, jakž ve všelikém jiném ohledu zaujímalo první místo. Z úřednictva tohoto pošla nová šlechta v zemi, která zastínila starou, na samostatném jmění velikých rodů se zakládající. Do ní vstupovalo se milostí knížete, jenž uděloval úřady a výsluhy; jí zase často pozbývalo se hněvem knížecím. Po úřadech bažilo se jak nejvíce co po nejlepším prostředku k nabytí jmění a moci.

S velikou změnou, která takto přišla ve správě země ponenáhlým zmáháním se moci knížecí, přišla zároveň také proměna ve staroslovanských řádech rodinných a tudy ve všech poměrech společnosti. Dá se souditi, že nově vznikající šlechta služebná zavdala největší podnět k tomu převratu. Do jejích řad povznášeli se ne vládykové toliko čili hlavy rodin, nýbrž, jak se zdá, zrovna víc lidé, kteří nezaujímali prvních míst v rodinách, často i z nejnižšího stavu. Jestliže pocházeli ze slavných četných rodů, hleděli, jak se zdá, přízní knížete neb jinak mocí svou dosáhnouti vládařství v nich pro sebe a časem i pro své potomstvo, zamítajíce svobodné volení od rodiny; jiným takovým rodům vnuceni jsou snad také dědiční vládaři cizího rodu z přízně knížete, jestliže byli jemu odporní. Tak nebo podobně přišlo během času, že velká příbuzenstva měvší své volené rodinné hlavy při nedílnosti

statku, dostala se v poddanství dědičných vrchností co lid robotný a poplatný; při větší pak svobodě zachovali se menší držitelé jednotlivých dědin, nenáleževší k rodům velikým, stav potomně tak zvaných zemanů, dědinníků čili svobodníků.

Při ztenčení svobod národních neklesal touž měrou obecný blahobyt, ano zmáhal se, pokud panovnická moc byla v rostu a pokud na výši své se zachovala. Při větším soustředění panství požívala země většího pokoje od nepřátel zahraničných i většího míru domácího a pilného konání spravedlivosti. Obyvatelstvo se množilo; země se vždy více vzdělávala mýtěním lesů a zakládáním nových vesnic, zvláště na knížecím zboží, jehož výnos se množil vykazováním země poplatnému lidu. S počtem dědin množil se také počet žup a hradů, když župy velké děleny jsou na menší, tak že na počátku 12. století bylo jich asi 50. Hrady staré byly opouštěny, a nové pevnější staveny v jiných místech. Podhradí, živá obchodem a provozováním všelikého řemesla, šířila se vždy více, nade všecka jiná podhradí čili mezihradí Pražské v samém hlavním sídle země, jehož rozsáhlost a živnost pověstná byla i v jiných zemích. Již za Boleslavů a v prvním století po nich táhlo se podhradí Pražské dle běhu řeky Vltavy na menší straně od Újezda až pod horu zámeckou, na větší straně od Podvyšehradí čili Psář Podskalím, Jircháři a Opatovici, Starým městem v největší části jeho objemu a Poříčím až ku písčitým ostrovům pod Bubny. V prostranství nynějšího Karlova náměstí na Novém městě odbývaly se velké týdenní trhy. Týn byl hostinným dvorem, ve kterém cizí kupci skládali své zboží a odváděli knížecí clo z něho. Židé bohatstvím slynoucí přebývali tu, kdež posud jest Židovské město. Přes Vltavu byl dřevěný most, který se ponejprv připomíná roku 1115. Kostelíků malých povznášelo se dosti mnoho nad bydlišti, tehdáž ovšem skrovnými, ježto s velkou část byly starodávného původu.

Od času sv. Vojtěcha nabýval i stav duchovní vždy většího rozšíření a důstojnějšího postavení v zemi. Duchovenstvo, církevně jsouc podřízeno arcibiskupu v Němcích a papeži v Římě, čerpalo z Němec a ze Vlach vyšší vzdělání, jakéž bylo tehdáž v západním křesťanstvě, a pěstovalo je v zemi. Při kostelích, kde byl dosazen větší počet kněží, jakož při kostele biskupském v Praze, Litoměřickém, Mělnickém, Staroboleslavském, potomních sídel kapitul, nacházely se záhy školy, kdež se učilo latinskému jazyku a jiným věcem potřebným duchovnímu stavu. Kláštery byly rovněž sídly učeného zaměstnání a krásného umění. Již kníže Boleslav II založil kromě kláštera Břevnovského ještě jeden v Ostrově; a více jiných, vše řádu sv. Benedikta, vzalo

počátek během potomního století. Z knížecího jmění dostalo se jim náležitého opatření. Biskupství Pražské bylo nadáno velikými statky, ježto ležely dílem v bezpostředném panství knížat, dílem v někdejším panství rodu Libického. Biskup byl bez všelikého porovnání první osobou v zemi po knížeti, a provozoval jak v radě knížecí tak na sněmě zemském vplyv nad míru důležitý. Jinak užíval kníže osob duchovních ke všem prácem, ježto vymáhaly vyšších známostí, jakož jmenovitě k jednáním v poměrech svých zahraničných. Kaplanové knížecí tak zvaní zastávali všeliké písemnictví při dvoře, pokud potřeba jeho během času zmáhala se vždy více pokrokem vzdělanosti.

KNIHY TŘETÍ.

O knížatech čili vévodách země české od smrti Boleslava II.

(Od roku 999 až do 1197.)

§. 14.

Zmatky domácí po smrti Boleslava II.

Po největším dosud povýšení moci české, které dovršili první dva slavní Boleslavové, přišlo velké otřesení, kterým nebyla již v nebezpečenství celost země, ale ovšem utrpěla na některý čas samostatnost její v poměru k Německu, na vždy pak ztroskotána veliká říše západoslovanská, jíž tehdy Čechy byly stály v čele, tak že napotom stěží jen malý úryvek jí zase přinavrácen ke stálému spojení. Příčinu k otřesení tomu zavdaly především opětné různice v domě panovnickém jako někdy v rodině Vratislava I.

Kníže Boleslav II zemřel roku 999, zůstaviv syny tři: Boleslava, Jaromíra a Oldřicha. Boleslav, od vlasů nazván Ryšavý, nastoupil v panování; druzí dva obdrželi snad již za živobytí otce části země jakožto údělná knížetství, podobá se, že v krajinách někdejšího panství Slavníkova, kdež hradové Oldřiš a Jaromiř měli jejich jména. Ale Boleslav byl člověk hanebné povahy, lakomý, podezřivý a ukrutný na poddané i na přátely své, přitom pak nicméně beze vší zmužilé mysli a statečnosti. Tyto jeho vlastnosti dobře znal bratranec jeho Boleslav Chrabrý, kníže polské, syn Mečislava z Doubravky, muž rovnající se statečností ducha předešlým Boleslavům českým a dychtivý po velikém jejich dědictví. Tedy sotva Boleslav II umřel, hned toho roku (999) Boleslav Chrabrý vtrhnul do zemí českých, a počal je sobě podmaňovati. Hrad Krakov oblehl a dobyl, kdež Čechové, za posádku vložení, udatně odpírajíce všichni jsou zbiti, aniž Boleslav III co učinil, aby obhájil své panství. Tedy v krátkém čase všechny země prvé k Čechám přivtělené, Slezsko, Morava, Slovensko v Uhřích, byly

od Boleslava Chrabrého dobyty a připojeny k velikému odtud panství polskému:

Boleslav Chrabrý již roku nejprvé potom (1000), když císař Otto III přišel do Hnězdna na pouť ke hrobu sv. Vojtěcha, dorozuměl se s ním o odtržení těchto zemí také od biskupství Pražského a zřízení zvláštního arcibiskupství ve Hnězdně. Radim čili Gaudentius, bratr sv. Vojtěcha, stal se prvním arcibiskupem polským.

Boleslav Ryšavý, pozbyv takto pro nedbalost největší části říše po otci zděděné, nakládal mezitím hanebně se svými bratry, aby se zmocnil jejich podílů. Jaromír byl nastrojením jeho zohaven na těle, Oldřich sotva ušel zbavení života; obadva utekli ze země, a odebrali se k Jindřichovi, vévodovi bavorskému, kterýž potom po smrti Otty III (1002) byl císařem Římským. Ale Boleslav tak provozoval panství své, že konečně ani ti, kterým prvé nejvíce přál, nemohli snésti jeho ukrutnosti. Tedy se spikla část velmožů, a v čele jejich Vršovici, dotud miláčkové a pomocníci Boleslavovi v úkladech proti bratřím, z nichž on jednomu i dceru svou dal za manželku. Z návodu jejich povolán kněžic polský Vladivoj, nejspíš nejmladší bratr Boleslava Chrabrého a tudy též syn Doubravčin, na knížecí stolec. Vladivoj přitáhl s vojskem polským (1002), a Ryšavec, ode všech opuštěn utekl k Jindřichovi, vévodovi franskému. Však ani ten nebyl přítelem jeho, neb i jemu byl učinil křivdu jakousi; pročež nenalezl u něho pohostinství, nýbrž vsazen do vězení, a když jej Jindřich konečně propustil, nevěděl se kam jinam obrátiti než k nejmocnějšímu nepříteli svému, Boleslavovi Chrabrému.

Vladivoj, nový kníže český z rodu cizího, obával se, že by nebyl dost jistý ve svém důstojenství, když Jaromír a Oldřich, praví dědici, přebývali, jak pověděno, u krále německého Jindřicha II, jehož pomocí doufali po vyhnání Boleslava dosednouti na stolec svých otců. Tedy aby se s té strany ubezpečil, pospíšil Vladivoj ke dvoru krále německého, a žádal, aby jej za kníže české potvrdil. Jindřich byl k tomu ochotný, neohlížeje se mnoho na Jaromíra a Oldřicha, avšak žádal na Vladivojovi přede vším, aby netoliko platil předešlý poplatek, nýbrž aby dle obyčeje německého byl manem jeho, t. j. aby zemi českou uznal za zemi královu, a aby ji on i potomní knížata česká měli od něho v léno, t. j. toliko k užívání a spravování. Tedy učinil Vladivoj, jak král žádal, slíbil jemu býti věrným a poddaným, a za to potvrzen v knížetství, čili, jak se v Němcích nazývali správcové jednotlivých zemí, za vévodu nad Čechy. Tak byla země česká bez vědomí a svolení národu poddána pod cizí vrchnost; i ačkoli skutkem tímto nemohl dle práva vázán býti nikdo, než kdo závazek přijal, nicméně

králové neb císařové Římští, domnívajíce se i krom toho býti pány celého světa, odtud tím více přičiňovali se dle možnosti, aby plnému vrchnímu panství nad Čechy zjednali průchod.

Tedy se brzo slitovalo Čechům, že odvrátivše se od domácího rodu Přemyslova, vzali sobě kníže z ciziny. Na štěstí Vladivoj brzy umřel, trápen jsa ustavičnou žízní, tak že ani hodinu zůstati nesměl bez nápoje (1003). I pospíšili Čechové poselstvím do Bavor, a přivedli mladší dva syny Boleslava II zpátky, z nichž Jaromíra učinili knížetem. Ale Boleslav Chrabrý, maje již úmysly také na zemi českou, aby ji opanoval, vzal umluvu s Boleslavem III, který u něho byl pohostinu, vtrhnul s vojskem velikým do Čech, a přinutil Čechy, že musili Ryšavce znovu přijmouti za kníže. Jaromír a Oldřich musili podruhé utéci do Němec, mezi Boleslavem III pak a poddanými jeho učinil Boleslav Chrabrý smíření, aby sobě všeho předešlého ničím zlým nevzpomínali.

Ale Ryšavec nedbal než o naplnění zlosti své, a hledal krvavé pomsty nad těmi, jejichž přičiněním prvé vypuzen byl ze země. O masopustě (1003), když všechen lid hleděl veselosti, pozval nejvzácnější osoby ze země, mezi nimiž i nejčelnější z rodu Vršoviců, k sobě k radovánkám. Tož uprostřed veselí vstoupiv s drábv svými, sám první probodl Vršovice, jenž měl dceru jeho za manželku; ostatní všichni, kterých nenáviděl, od druhých zrádně jsou zabiti. Z toho se podruhé proti němu pozdvihli velmoži, a nevědouce sobě jiné rady, poslali ku knížeti polskému samému, žádajíce ho proti ukrutníkovi o pomoc. Boleslav Chrabrý, raduje se tomu, že jej Čechové sami povolati musili za svého vysvoboditele, přiblíživ se ku pomezí země české, povolal Boleslava III k sobě pod tváří přátelskou; když pak přišel, kázal jemu vypáliti zrak a zavézti jej na tvrdý hrad do země polské, kdež on po mnohých létech skončil bídný svůj život u vězení. Boleslav Chrabrý pospíšil s vojskem svým do Prahy, kdež přijat s velikou radostí svých přívrženců a vyhlášen za kníže. S ním se navrátil do země Soběbor, bratr sv. Vojtěcha, i zalíbilo se Boleslavovi v Praze více než v otcovské zemi jeho polské, tak že mínil tu zůstati a odtud panovati veliké říši své.

Panství jeho v Čechách nezůstalo však bez odporu. Nad Pražským podhradím samým vzdoroval jemu Vyšehrad co sídlo strany protivné, ku které lnul národ celkem z přirozené náchylnosti k rodu svých knížat starodávných, ač na ten čas musil se poddati moci. Nad to spůsobilo Boleslavovi vkročení do Čech hned nepřátelství s Německem. Král Jindřich II nechtěl dopustiti, aby říše polská, po německé v celém křesťanstvu již nejmocnější, ještě dále v sousedství jeho se

rozšířila. I učinil psaní Boleslavovi: chtěl-li by učiniti přísahu poslušenství, tak aby se zemí českou byl manem čili vasallem německého krále, že jemu té země chce přáti; pakliby tak nechtěl učiniti, že jej stihati bude válkou. Boleslav, jsa v bojích zkušený, odepřel žádosti královĕ, a počal zbrojiti, i začala se válka veliká mezi německou říší s jedné strany a polskou s druhé. Jindřich potřel nejprvé přátely Boleslavovy, kteréž měl mezi samými vévodami německými; potom pak strojil se Jaromíra a Oldřicha dosaditi v Čechách, i vešel v dorozumění o to s velmoži jim příchylnými.

Roku 1004 král sebral vojsko u Merseburka v Sasích, a chystal lodě na Labi ku přechodu, jakoby se strojil vtrhnouti do starších zemí knížete polského; když pak Boleslav z té příčiny hlavní svou sílu obrátil do Lužice, král německý hnul v pravo, a vtrhnul s celým vojskem svým do Čech. Oldřich a Jaromír táhli s částí lidu napřed. Přátelé jejich otevřeli jim bránu zemskou přes hory Krušné. Když přitáhli před Žatec, hlavní hrad v někdejší zemi Lučanů, vystavený nejspíš Boleslavem I. obyvatelé posadku polskou zbili, a krále Jindřicha s vojskem jeho vpustili do hradu.

Král zůstal tu s vojskem svým očekávaje ještě příchodu Bavorů. Zatím Oldřich, táhna v před, dobyl hradu Dřevíče, srozuměl se s přátely svými a bratra svého v Praze, a přiblížil se tajně až do nejbližšího okolí, aby Polany náhle přepadl. V lese na širokém vrchu Petřína a Strahova přišli k němu věrní jeho, osm vládyk, mezi nimiž Výhoň řečený Dub s lidmi svými, vše 350 mužů.

Boleslav Chrabrý, událostmi těmi překvapen, maje jen málo lidu v Praze, a tajných úkladů se obávaje, strojil se sám v tu chvíli k odchodu. V půlnoci, když zvonění na Vyšehradě, posud nepřemoženém, vyzývalo ku povstání všeobecnému proti Polanům, Boleslav opustil hrad Pražský s částí svých, a zachránil se útěkem ze země. Soběbor s ostatním malým hlukem zůstaven byl ve hradě, maje vytáhnouti něco později. Proti němu zdvihli se z nenadání Čechové v posádce hradské, již dorozumění s Oldřichem, který nemeškal zároveň udeřiti na hrad zvenčí. Tu padl Soběbor v boji na mostě u přední brány hradské: jiní ve zmatku utíkali po stráních, jiní v tísni velké úzkou zadní branou, tak že malý počet se zachránil. Hned nazejtří přišel Jaromír, a uveden v Prahu i u Vyšehrad, i dosazen na stolec knížecí, na kterémž vzal stvrzení od krále německého, jenž po několika dnech přitáhl rovněž s celou mocí svou ku Praze.

§. 15.
Jaromír a Oldřich.

Když takto Čechy navráceny byly pod panství domácího rodu Přemyslova, vytáhl král Jindřich hned z Prahy za Boleslavem II do Lužice, a pokračoval ve válce s ním několik let. při čemž Čechové byli jemu nápomocni. Ale Boleslav odpíral obojím statečně, i učinil s ním Jindřich mír takový, že všecky země, které byl Boleslav Čechům vzal, zůstaly i napotom v jeho moci (1013).

Přitom nebyl ani tehdy ještě konec domácím různicím v Čechách. Strhlyť se opět mezi bratřími knížecími, Jaromírem a Oldřichem. Oldřich po svržení panství polského obdržel Žatecko čili někdejší krajinu Lučanů v úděl, pod vrchním panstvím staršího bratra. Jsa milovník lovu, když jednoho času navracel se z honby do venkovského sídla svého v Postoloprtech. spatřil Boženu, dceru Křesinovu, děvče sedlské, ana pere blíže vsi u studánky; a poněvadž byla panna nad míru krásná a ušlechtilá, kázal ji přivésti na svůj hrad, i ač ženat byl, ale dotud bezdětný, pojal ji za druhou manželku. Božena porodila mu syna, jemuž jméno dáno Břetislav.

Povaze Oldřichově násilné nepostačovalo však panství nad částí země toliko a radost ze statečného potomka, který měl býti dědicem stolce knížecího po Jaromírovi bezdětném. Dorozuměv se s velmoži Jaromírovi protivnými, mezi nimiž nepochybně opět byli Vršovci, zbavil jej panství po osmiletém panování (1012). Jaromír hledal pomoci u krále Jindřicha II, který však málo sobě vážil dobrých jeho služeb, nýbrž přišedšího ke dvoru svému zajal a vydal Oldřichovi. Od něho vězen nyní Jaromír na hrádku knížecím Lysé.

Za příčinou nastoupení nového knížete v Čechách vypravil Boleslav Chrabrý brzy po zavření míru onoho s králem Jindřichem vlastního syna svého Mečislava do Čech, chtěje Oldřicha odvrátiti od přátelství s Němci a nachýliti ku přátelskému svazku mezi Čechy a Polany jakožto národy pobratřenými jednoho kmene slovanského. Ale Oldřich kněžice zajal a vydal v moc krále německého, lidi pak jeho dal zavražditi. Tu brzy vypukla válka mezi Němci a Polskem znova (1015), a Oldřich pomáhal v ní proti Boleslavovi Chrabrému tak jako prvé Jaromír, však s účinkem nejiným. Boleslav Chrabrý zůstal mocným panovníkem v krajinách širých od Baltického moře až ku Krkonošům a k Dunaji v Uhřích; Čechy naproti tomu zůstávaly při starých skrovných mezích svých a v závislosti od německých králů, kteří sobě nad knížaty jejich osobovali tím více práv, čím více oni potřebovali jejich ochrany.

Přitom kníže Oldřich na stolci nepravě nabytém necítil se nikdy dost bezpečným, a vládl proto krutě. Již ve druhém roce po svém nastoupení (1014) dal zabiti Božeje Vršovice s jinými jeho přátely, měv je v podezření z piklů proti sobě, prý nedůvodně.

Teprv po smrti Boleslava Chrabrého (1025) přišla chvíle příležitá k vytržení Čech z tehdejšího úpadku. V panovnickém rodě polském strhly se tehdy podobné rozepře jako ondy v Čechách mezi syny Boleslava II. Mečislav, starší syn Boleslavův, zbavil mladšího, jménem Bezprema, jeho údělu: kterýž obrátil se o pomoc proti němu k ujci svému Štěpánovi králi uherskému. Štěpán zdvihl válku proti Mečislavovi, a dobyl celé starodávné Moravy na Polácích, ale přitom po Bezpremovi málo se ohlížeje, krajiny tyto připojil ku koruně své uherské. Tu vypravil Oldřich Břetislava, mladého ale hrdinného syna svého, s vojskem do Moravy, aby zemí, prvé Čechům od Polanů odňatých, zase se zmocnil. Břetislav udeřil na Uhry s důrazem velikým (1028), a jedním hnáním pudil je z místa po místě, co zatím i nový král německý Konrad II z rodu franského zdvihl válku proti Polanům vpádem do Lužice, a potom i proti Uhrům, když král Štěpán konečně se spojil s Mečislavem. Roku 1030 vtrhnul Konrad z Rakous do Uher, Břetislav zároveň z Moravy až k Dunaji proti Ostřihomu. Tu zavřen konečně mír, kterým stará Morava mezi Čechy a Uhry rozdělena (1031), tak že země moravská v nynějších mezích přivtělena k panství českému, Slovensko pak k Uhrům. Břetislav uvázal se co kníže moravský ve správu země nově nabyté pod vrchním panstvím otcovým.

Od něho dostala Morava téhož zřízení, v jakém tehdáž se nacházely Čechy. Břetislav jal se opravovati staré hrady a stavěti některé nové, jednak co sídla žup, jednak zároveň pro náležité opatření pomezí. Od něho založena jmenovitě Opava na hranici proti Slezsku. Když přišel na místa svatá, kdež Cyrillus a Methodius apoštolovali, kdež prvé stál Velehrad, místo někdejší slávy Rostislavovy a Svatoplukovy, rozplakal se velice, vida všechno pusté a zbořené. Pročež všechnu kořist, kterou Uhrům vzal, obrátil k obnovení kostelů a oltářů staroslavných ke službám božím.

Vydav se po některém čase na cestu k císaři Konradovi II, s kterým vždy hleděl dobrého přátelství, spatřil ve Sviněbrodě (Schweinfurtě), městě Otty markrabí franského, Juditu, sestru téhož markrabí, pannu ze všech knížecích dcer toho času pokládanou za nejkrásnější. Zahořev láskou k ní, přísahal, že musí Jitka býti jeho manželkou, byť proto měl zahynouti. Avšak nechtěl žádati bratra jejího o její ruku, aby se prý nemusil kořiti hrdosti německé; nýbrž když se od

císaře vracel, jednoho dne ve svátek k večeru vešel s několika svými lidmi tajně do kláštera, v němž Jitka byla chována mezi jeptiškami. Byl právě čas pobožnosti, konané každodenně v kostele klášterním. Tedy Břetislav skryv se, očekával konce služeb, a když viděl Jitku vycházeti ze dveří kostelních, chopil ji do ramenou svých, a běžel z kláštera. Tož leknutí v domě a pokřik na služebné lidi, kteříž pospíšili k vratům a přepiali cestu silným řetězem. Ale Břetislav přeťal řetěz mečem svým, a pospíšiv k rychlým koňům, na blízce připraveným, ujel s Juditou šťastně až do Moravy, kdež slavil svatbu s ní v Olomouci (1029).

Toho času proslul v Čechách svatý poustevník Prokop, přídržící se ještě učení a řádů slovanských dle navedení svatých apoštolů Cyrilla a Methodia. Kníže Oldřich přišed na lovích jednou k jeskyni, ve které Prokop přebýval v samotě při řece Sázavě, oblíbil jej sobě za zpovědníka, a založil tudíž klášter s mnichy slovanskými, jimž Prokop byl opatem (1032).

Nedůvěřivost knížete Oldřicha vedla brzy potom, jak se zdá, k rozmíškám i mezi ním a synem jeho, ve kterých Břetislav naproti tomu byl za dobré se strýcem svým Jaromírem, propuštěným konečně z vězení. Císař Konrad, již zvyklý osobovati sobě vrchní moc nad knížaty českými, povolal Oldřicha k sobě, a zajal jej i nepropustil prvé, než když se zavázal polovice země české postoupiti Jaromírovi k panství. Ale Oldřich, jakž se navrátil, dal Jaromíra zbaviti zraku, aby jej učinil k vládě nespůsobným (1034), a Břetislava samého vypudil z Moravy. Tu císař vtrhnuv vojensky do Čech, přinutil Oldřicha mocí, aby Břetislavovi knížetství jeho zase navrátil. V nedlouhém čase však potom Oldřich zemřel (1037), a Břetislav povolán tudy ku panství v Čechách.

§. 16.

Břetislav I.

Nastoupení Břetislava I na stolec knížecí stalo se v pohnutlivém výjevu. Strýc jeho Jaromír, zbavený zraku, na zprávu o smrti nevlídného bratra svého přijel ihned z Lysé do Prahy, a slzami skropiv jeho tělo položené v kostele u sv. Jiří, vedl sám Břetislava za ruku k starodávné stolici kamenné, stojící uprostřed hradu v místech nynějšího kostela sv. Víta, a posadil jej na ni. Tu představil jemu přednější velmože z Municů, Těptoviců a jiných slavných rodů, jakož ty, v něž by se mohl důvěřovati; naproti tomu vystříhal jej od Vršoviců, jakožto úhlavních nepřátel rodu knížecího, přičítaje jim

hlavní příčinu všech rozepří mezi bratřími, nejprvé Boleslavem III. a jimi oběma druhými, potom mezi ním a Oldřichem. Z toho zarputiv se hrdý Kochan, starosta rodu Vršovského, asi po roce zjednal vrahy na Jaromíra, kteříž jej zabili; za to však v pokutu sám také sešel smrtí ukrutnou.

V čas nastoupení Břetislava nacházelo se Polsko ještě ve mnohem horších rozbrojích než po smrti Boleslava Chrabrého, když po úmrtí knížete Měčislava II (1034) jediný syn jeho Kazimír vypuzen byl s matkou Němkyní ze země, a velmoži uvázali se v panství ten zde ten onde nad částmi země, potom pak zdvihl se lid obecný proti pánům, pohanstvo proti křesťanstvu až do rozpuštění všelikých řádů společenských. Těch zmatků mínil užiti Břetislav k obnovení velikosti říše české, jak byla za dědů jeho. Tedy zdvihnuv válku proti Polanům, s rychlostí neslýchanou opanoval celé Slezsko a Malopolsko, jakž nyní nazývala se již země Krakovská, vzal Krakov útokem a spálil jej, zmocniv se pokladů velikých, nahromaděných tu od Boleslava Chrabrého. Odtud vtrhnul do staré čili Velké Polsky, a dobyl samého hlavního sídla Hnězdna, kdež leželi pohřbeni ostatkové sv. Vojtěcha. Čechové, krom jiných pokladů zde vzatých, zahořeli dychtivostí, aby tělo slavného svého patrona odnesli a navrátili do vlasti. Ale biskup Šebíř (Severus), kterýž byl spolu ve vojště, nedopustil toho prvé učiniti, leč po náležitém pokání ze všeho, čím otcové jejich hněvali svatého biskupa. Tedy postilo se vojsko tři dni, a potom kníže a biskup dali provolati zákony na odřeknutí se všeho pohanství a zachovávání všech církevních řádů, o které darmo byl usiloval sv. Vojtěch. Nyní teprv biskup vyzdvihl svaté tělo z hrobu pod velkým oltářem a hned potom nastoupeno zpátečné tažení. Neb zatím nebezpečenství s jiné strany přinutilo kníže ustati na vítězné dráze.

Když totiž Břetislav meškal v Polsku, zemřel právě císař Konrad II; nástupce pak jeho Jindřich III vší silou hleděl zabrániti vznik nové mocné říše západoslovanské, ku kterému směřovaly výboje Břetislavovy. Tedy ujav se zapuzeného knížete polského Kazimíra, hrozil vtrhnutím do Čech. Břetislav zdržel jej z toho vypravením devítiletého syna svého Spytihněva ke dvoru císařskému co rukojmě pokojného narovnání; i spěchal s vojskem zpět k obraně své země. Všecko obyvatelstvo Prahy vyšlo jemu vstříc, když táhl slavně do města s drahou a skvostnou kořistí, sám s biskupem Šebířem nesa tělo sv. Vojtěcha na ramenou: za nimiž šli s jinými drahými ostatky opatové a arciprištové; kněží s křížem velkým ze zlata ryzího, jejž dal Boleslav Chrabrý učiniti, sám sebe třikrát zlatem převáživ, dále s kle-

noty ze zlata a s drahými kameny i jiná kořist na vozích, konečně zástup Polanů urozených, kteříž byli zajati (1039, 25 Srpna).

Narovnání s císařem německým nezdařilo se, když Jindřich III žádal za přední výminku, aby se kníže český odřekl všech zemí dobytých v Polsku. Břetislav nechtěl se tomu podvoliti, upíraje císaři německému všelikého práva vkládání se do věcí českých krom vybírání starodávného poplatku 120 volů a 500 hřiven stříbra.

Tedy strhla se válka. Císař se dvěma vojsky vtrhnul do Čech; jedno vedl sám přes Šumavu, druhé markrabí Ekkart míšenský přes hory Krušné. Ale Břetislav vojsko své rovněž na dvé rozdělil, a v lese na hranicích bavorských zahradil cesty zásekami silnými. Proti kterým když Němci učinili útok, poraženi jsou na hlavu, a mnoho šlechty jejich zahynulo v boji, mnoho zajato, i veliká kořist učiněna (1040). Císař, nemoha proniknouti hloub do země, odtáhl zpět, a kázal Ekkartovi též tak učiniti. Avšak v roce hned potom (1041) přitáhla nová dvě vojska německá, mocnější než ona, s týchž dvou stran, která obešla záseky; a zároveň Němci, kteří od Míšně táhli přes Krušné hory, uplatili Prkoše, župana Bílinského, jenž měl hájiti pomezí, tak že je pustil bez překážky do země. Tedy prošel císař zemí, pále a hubě i bije až ku Praze. Čechové na cestě jemu 24 dní statečně odpíravše, musili nicméně před velikou silou jeho couvati, až konečně přitáhl k samé Praze, kdež i Ekkart k němu se připojil. Tu musil Břetislav učiniti mír, kterým podržel toliko některou část Slezska s biskupským sídlem Vratislaví. Této teprv roku 1054 postoupil knížeti polskému Kazimírovi zase za roční plat 30 hřiven zlata a 500 hřiven stříbra.

Pro odvezení těla sv. Vojtěcha a kostelních pokladů z Polska byl Břetislav mezitím také žalován ze svatokrádeže u dvora papežského; z čehož učinil zadost založením kollegiatního kostela ve Staré Boleslavi (1046).

Panování jeho prošlo ostatně klidně v péči o dobré zemské moudrými zákony a o náležitou obranu proti útokům cizích nepřátel. Břetislav opatřil zejména hrad Pražský novými zdmi kolem do kola.

Maje pět synů, Spytihněva, Vratislava, Konrada, Jaromíra a Ottu, i obávaje se, aby mezi nimi a jich potomky nepovstávaly takové rozepře jako za otce a strýce jeho, způsobil brzy před smrtí svou nález sněmovní, kterým ponejprv ustanoven jest řád nastupování na stolec knížecí, a to tím způsobem, aby vždy nejstarší z rodu Přemyslova byl knížetem, druzí pak mužští potomci aby měli údělná knížetství pod vrchním jeho vládařstvím.

§. 17.
Spytihněv II.

Břetislav umřel r. 1055 v nejlepším mužském věku, panovav toliko 18 let. Spytihněv, nejstarší z jeho synů, jinoch 24letý, jako někdy otec jeho krásný a spanilý, červených lící, vlasů černých a dlouhých vousů, nastoupil po něm v panství. Mladší bratří jeho měli podíly v Moravě, vyjmouc Jaromíra, který dle žádosti otcovy měl býti knězem a časem svým nastoupiti v biskupství.

Zákon slavného Břetislava o řádu nástupnictví sám o sobě nepostačil k zabránění všech různic v jeho rodině, ač po delší čas neměly zrovna příliš nebezpečných následků. Proti Spytihněvovi vzpouzel se hned z počátku bratr jeho Vratislav, jenž vládl v Olomouci, odpíraje jemu poslušnosti, a hraje sobě na samostatné kníže. Ale Spytihněv vtrhnuv s vojskem do Moravy, odňal mu zemi jeho, a přivedl jej k útěku do Uher (1056), až teprv později zase s ním se smířiv předešlé panství jemu navrátil.

Hned po nastoupení svém v panství Spytihněv vypověděl Němce ze země, kterých něco bývalo ve službě dvorské, jmenovitě stavu duchovního, zvláště pak tehdejší abatyši u sv. Jiří na hradě Pražském, která jej byla osobně urazila. Ještě však téhož roku propůjčil sluchu sočením všelijakým proti klášteru slovanskému na Sázavě, vyhnal odtud Víta opata, synovce sv. Prokopa, i mnichy slovanské, a usadil opata a mnichy řádu latinského (1056). Od něho položen jest základ k většímu a nádhernějšímu kostelu sv. Víta na hradě Pražském, mezi jehož stavěním však zemřel již ve 30tém roce věku, panovav sotva 6 let (1061).

§. 18.
Vratislav II (král Vratislav I).

Vratislav II. bratr Spytihněvův, nastoupil nyní na stolici knížecí v Čechách, Moravu rozděliv dvěma bratřím svým; Brno dal Konradovi, Olomouc Ottovi. Třetí bratr, Jaromír, studoval mezitím v cizině, a připravoval se k stavu kněžskému, ač bez mnohé chuti. Jsa mladík bujný, raději by byl měl boje a lovy nežli modlení, i chtěl konečně zůstati v stavu světském a též jako druzí bratří svůj podíl míti. Tedy se protivoval velmi, když mu chtěli oholiti krásné vousy jeho a odíti jej dle řádu duchovenstva. Konečně jej přiměl bratr jeho Vratislav předce, že ministroval biskupu Šebířovi a při mši četl

evangelium; ale brzy ho zase vše omrzelo, i odešel ve hněvu s bratrem do Polska.

Kníže Vratislav způsobil toho času zvláštní biskupství v Olomouci, a oddělil Moravu od dioecezí české (1062), biskup pak Pražský Šebíř o několik let později zemřel (1067). Tu poslali knížata moravští pro bratra Jaromíra do Polska, aby se vrátil do země, a přivedli jej do Prahy, prosíce Vratislava, aby jej učinil biskupem; neb již změnil svůj úmysl, a chtěl býti knězem. Ale nyní počal se Vratislav zdráhati, a vymlouval se, že jmenovati biskupa není věc jeho, nýbrž přináleží celé zemi na sněmě. Toho času chystal se právě k válce s Polany, s nimiž byly rozepře jakés o meze. Tedy držel sněm v ležení vojenském v poli u Dobenína blíž Náchoda, kdež byla jedna z bran zemských přes hory do Slezska (1068). Tu sedě na stolici své knížecí, po stranách maje bratry Konrada a Ottu knížata moravská i jiné nejvyšší, naproti sobě pak župany a pány i duchovní, za nimiž stáli kolem druzí vládykové a zemané i všechen lid k výpravě vojenské sebraný, jal se volati z prostředka shromážděných Lanzona, probošta Litoměřického, Němce, i podával jemu prsten a berlu na znamení, že jeho chce míti biskupem.

To vidouce páni a vládykové, neschválili volení hlasy svými, nýbrž hlasitě všichni reptali. Kojata, syn Všeborův, přední mezi župany, jal se mluviti ku knížeti Ottovi, jenž byl vedlé něho: „Co tu stojíš, jako špalek, a nezastáváš bratra? nevidíš-li, kterak syna knížecího odstrkuje, a cizince, jenž otrhaný přišel do této země, sází na biskupskou stolici? Však ruší-li kníže náš přísahu otce svého, neučiníme aspoň my z otců svých křivopřísežníků před tváří Boží. Podstoupímeť raději cokoli. než bychom k jmenování Němce tohoto svolili." Tak mluvil též Smil Božejovic, župan Žatecký. Ti dva vzali konečně Konrada, Ottu a Jaromíra za ruce, a odešli s nimi z tábora; za nimiž hned větší počet lidu, vznešených i nízkých, zdvihše se, položili se zbrojně u Opočna. Toho se uleknuv Vratislav, vrátil se spěšně do Prahy, a psal bratřím, že chce svoliti, aby Jaromír byl biskupem; i poslal jej do Mohuče k arcibiskupovi, aby přijal svěcení. Kojata však a Smil musili před hněvem jeho utéci ze země.

Jaromír, nastoupiv ve biskupské důstojenství, byl dosti horlivý ve službách božích, také štědrý ke chudým, a zvláště k mladému duchovenstvu; přitom však zůstával vždy náruživým a lehkomyslným. Strhla se brzy rozepře mezi ním a biskupem Olomouckým o některé statky jednoho i druhého biskupství, jmenovitě o hrad Podivín na Moravě. Tu Jaromír jeda do Olomouce, vešel s velikým průvodem svých lidí do domu biskupova, potupil a zbil jej, statků pak, o něž

se přeli, zmocnil se násilně. Z toho rozhněvav se kníže Vratislav, kterýž více přál biskupu Olomouckému, žaloval Jaromíra u papeže i vyslal papež Alexander II legata svého do Prahy, aby rozsoudil mezi biskupy; kterýž přišed se slávou předtím v Čechách u kněze nevídanou, s velikou přísností počal vystupovati proti Jaromírovi; když pak nechtěl se jemu podrobiti, namítaje, že měl prvé žalován býti u arcibiskupa svého v Mohuči a ne přímo u papeže; ssadil jej s biskupství, a kázal jej zbaviti všech příjmů, pokud by ze skutku svého neodpověděl před stolicí papežskou samou v Římě (1071).

Prvé než tato rozepře se skoncovala, stal se papežem Římským mohutný Řehoř VII. Jaromír, u velké nouzi jsa postaven, musil se podrobiti cestě do Říma i poddati se výroku jeho. Tu dosáhl milosti, a byl k biskupství svému zase navrácen, rozepře pak o statky k dalšímu času odložena. Avšak Jaromír, vrátiv se do Čech, hned zase biskupu Olomouckému statky vzal, a sám se v ně uvázal, až konečně vyšel rozsudek od papeže, aby se o ně rozdělili rovným dílem (1075).

Mezi těmito různicemi v Čechách byly veliké bouře v říši německé, kdež proti mladému králi Jindřichovi IV, synu a nástupci Jindřicha III, vzbouřili se nejprv Sasové, rozdrážděni byvše od něho libovolnými útisky a prostopášnostmi, potom pak zdvihli se i mnozí knížata němečtí, hledíce zlehčiti moc královskou. Kníže český Vratislav poskytl Jindřichovi IV pomoci u velkých nesnázích jeho, začež slíbil mu král uděliti léna na Míšeň a Lužici, kteréžto země měly býti odňaty markrabí Ekbertovi pro účastenství v odboji. Čechové bojovali u vojště Jindřichově zejména v bitvě na Unstrutě v Durynsku (1075), kdež se mu podařilo Sasy poraziti na hlavu. Avšak již téhož času vypukla velká rozepře mezi Jindřichem IV a papežem Řehořem, začátek dlouhých potomních sporů mezi císaři a papeži, které čím dál tím více napomáhaly k otřesení tehdejší jednoty a moci Německa. Kníže Vratislav uměl sporů těchto dobře užiti k utvrzení samostatnosti a rozmnožení moci české. Když větší počet knížat německých s papežem se spojil k novému a většímu odporu proti králi, Vratislav vešel s králem v nové smlouvy, i dal sobě slíbiti od něho také markrabství rakouské. Ovšem neměl císař dost moci, aby byl mohl dostáti svým slibům. Vratislav dosáhl ze slíbených zemí jen tolika, kolik dobyl sám svou zbraní, totiž hořejší Lužice, čili krajin Nisské a Budišinské v zemi někdejších Milčanů, ku které tehdy náležely také končiny nynějších Čech u Reichenberka a Rumburka, též malé části Míšně při Labi za horami Krušnými. Roku 1081 účastnilo se 300 bojovníků českých vedením zjezdilého rytíře Wiprechta z Grojska v dobývání Říma, i byli mezi nejprvnějšími, kteří útokem zlezli hradby

městské. Vratislav dal Wiprechtovi za tento udatný skutek dceru svou Jitku za manželku, a s ní dobyté krajiny lužické v léno. Co Jindřich IV bojoval dále ve Vlaších, Vratislav porazil markrabí rakouského Leopolda II v bitvě u Mailberka v jeho zemi (1082).

Za důležité pomoci tyto poctil jej Jindřich IV pro osobu jeho názvem krále (1086), i dal sobě Vratislav korunu královskou postaviti na hlavu se slávou velikou v Praze. Za půjčku 4000 hřiven stříbra, které poskytl Jindřichovi, odřekl se král německý také poplatku z Čech, který se dosud odváděl od času sv. Václava, a všeliká povinnost knížat českých ku králům německým měla býti napotom, při jízdách do Říma pomáhati 300 oděnci, tak jak byl Vratislav pomáhal Jindřichovi. Zdá se pak, že Vratislav, ne-li již některý předek jeho, obdržel také dědičné důstojenství číšnictví říšského, v jehož držení nacházíme jmenovitě hned syna jeho Vladislava, s kterýmžto důstojenstvím spojeno bylo obzvláštní účastenství ve volbách králů německých. Panovníci čeští, kteří do těch dob měli jen jistou povinnost k říši německé, od tohoto času požívali v ní také jistého práva. Toho času učinil Jindřich IV také biskupa Jaromíra (jinak Gebharta), bratra Vratislavova, svým nejvyšším kancléřem v říši, a dle přání jeho svolil Vratislav po smrti tehdejšího biskupa Olomouckého, aby dioecezí Olomoucká zase přivtělena byla ku Pražské, tak že Jaromír biskupoval jako předkové jeho v Čechách i na Moravě.

Spojení toto trvalo však jen krátkou chvíli. Král Vratislav, rozmrzev se brzy znova na Jaromíra, dosadil již zase zvláštního biskupa v Olomouci, a odtud zůstalo církevní rozdělení Moravy od Čech po všechny časy. Jaromír, v rozbroji s bratrem odšed ze země, zemřel po krátce v Uhřích (1090).

Nedlouho potom povstaly nové různice v knížecím rodě následkem smrti knížete Otty, když vdova po něm Eufemia s dětmi svými odevzdala se v ochranu, ne krále Vratislava, nýbrž Konrada, knížete Brněnského. Tím byl Vratislav popuzen ke hněvu proti Konradovi, a přitom podněcoval jej zvláště Zderad, milec jeho. Vratislav zdvihnuv válku proti bratrovi, dobyl nejprv Olomouce, vypudil děti Ottovy odtud, potom pak oblehl Konrada samého v Brně (1092). Tu se zběhly nové rozbroje skrze Zderada mezi králem a synem jeho Břetislavem.

Bylť Břetislav před několika léty poslán od otce svého do Míšně proti Sasům. Na té výpravě jednoho dne pro veliké parno koupal se v řece, nedbaje na výstrahu starších pánů ve vojště, a v tom Sasové přitrhše, udeřili na vojsko české; kteréž sice nepřítele přemohlo, ale se ztrátou velikou na lidech, bez kteréž byl by Břetislav snadno mohl upadnouti v zajetí. Tedy když král kladl vojsko okolo Brna a vůdcům

rozličným vykazoval místa, kde by kdo měl státi, Zderad uštěpačně prohodil před Břetislavem i druhými pány: „Prosím, králi, rač syna svého postaviti při řece, která tuto teče, aby se zase mohl koupati dle libosti.“ Z toho pohanění Břetislav rozzlobiv se, pobádán jest nad to soudruhy svými, aby se pomstil na Zderadovi. Tedy druhého dne povolav Zderada k sobě, jel jemu vstříc na koni, a v poli začal mu ostře vytýkati; v tom vrhnul jemu svou rukavici do očí; a když koně svého obrátil od něho, sluhové jeho vyskočivše, Zderada zabili. Z toho se strhlo veliké pobouření v táboře, jako ondy u Dobenína, když měl Jaromír nebýti biskupem; neb nikdo Zderada nemiloval, než sám jediný král, kterýž proto na syna velice se rozhněval; četná strana v táboře však přidala se proti němu k synu. Tu vyšla z Brna kněžna Wilburka, manželka Konradova, a prosila předně o milost muži svému tak snažně a s tolikými slzami, až obměkčila srdce královo, kterýž pak i synu svému odpustil a smířil se s ním.

Ale Břetislav, jsa mladík lehkomyslný, nevěřil, žeby smíření otce bylo upřímné, vždy se obávaje, že chce pomstu svou odložiti toliko ku příhodnějšímu času; a v tom jej potvrzovali opět druhové jeho, synkové panských rodů, kteří se jemu hleděli zalíbiti všelijak, co budoucímu knížeti. S nimi shromáždil se po výpravě moravské ve Hradci nad Labem, a zdvihl se odtud ku Praze, chtěje udeřiti na otce. Opět stalo se narovnání mezi otcem a synem; ale zištní přátelé Břetislavovi, majíce strach o sebe, ponukli jej potřetí k odboji a konečně k odjezdu s nimi ze země. V počtu 200 mužů dostali příbytek v Uhřích u Trenčína, Břetislav pak sám při dvoře krále uherského Ladislava Svatého.

Prvé než co dalšího pošlo z tohoto spiknutí, přišel král Vratislav o život, spadnuv s koně na honbě (1092), i pohřben v kostele sv. Petra na Vyšehradě, kdež byl založil kapitulu bohatou.

Král Vratislav hned na počátku svého panování napravil křivdu bratra svého Spytihněva proti mnichům slovanským v klášteře sv. Prokopa, povolav je opět z Uher, kamž se byli obrátili. Nový opat jejich Božetěch, umělec v malování obrazů krásných i řezání podobizen ze dřeva, též i dlabání z kamene, byl zvláštním jeho oblíbencem. Ano tak velice zalíbil sobě Vratislav ve slovanských řádech kostelních, že se obrátil s prosbou ku papeži Řehořovi VII, ještě pokud nebyl jeho nepřítelem, aby jazyk slovanský vůbec schválil, by v něm směly služby boží konány býti v Čechách. Ale ve změněných již okolnostech toho času nepovolil toho papež.

§. 19.

Konrad. Břetislav II.

Jakožto nejstarší z rodu Přemyslova toho času nastoupil po Vratislavovi bratr jeho Konrad, prvé kníže Brněnský, který však již po osmi měsících umřel (1092). Tedy přišlo nástupnictví na Břetislava, syna Vratislavova, jenž se konečně navrátil z Uher. Moravě panovali potomkové Otty a Konrada, strýců jeho.

Břetislav II jal se hned na počátku panství svého hubiti ostatky pohanských obyčejů, kteří se ještě tu i tam zachovali v lidu. Nebo na mnoha místech modlili se v Čechách posud pohanským bohům ve starých hájích zasvěcených; ano poněvadž chrámů pohanských v zemi nebylo, putovávali i do Arkony a Retry k Slovanům severním, kdež ještě vždy kvetla modloslužba. Břetislav nařídil proto, všechny háje pohanům svaté spáliti, a všecky hadače a čaroděje pohanské vyhnal ze země. Týž kníže však zarputil se také opět proti konání služeb božích jazykem slovanským, kteréž se zachovávalo v klášteře sv. Prokopa nad Sázavou, i vzav sobě za příčinu některé různice mezi mnichy, opět je z kláštera vyhnal, a dal na místo jejich mnichy latinského řádu z Břevnova (1096).

Za Břetislava II strhla se válka mezi Čechy a Polany, když kníže polské krom jiných popudů zpěčoval se platiti poplatek povinný z krajiny Vratislavské ve Slezsku. Břetislav poplenil celé Slezsko až po řeku Odru, a přinutil Polany k zachování předešlého závazku (1093).

Téhož času začaly se veliké války křížové k vysvobození Jerusalema a svaté země z moci Muhammedánů. Část křižáků shluklých ponejprv nejvíce ze zemí porýnských, ze Francouz a z Němec beze všeho pořádku a potřebné opatrnosti vzala cestu z Němec do Uher skrz Čechy (1096). Kam přišli, nutili předně Židy ku přijetí křesťanského náboženství; i jakž odvracel je od toho biskup Pražský Kosmas, napomínaje, že se víra Kristova má rozšiřovati láskou, ne násilím, nicméně i v Praze tak učinili, a Židy násilně křtili nebo protivující se zabíjeli.

Kníže Břetislav II byl první, jenž se pokusil o zrušení zákona děda svého Břetislava I o posloupnosti na stolici knížecí; i přivedl tím mnoho zlého na zemi českou. Dle zákona měl po smrti jeho nastoupiti Oldřich syn Konradův, kníže Brněnské, jakožto nejstarší z rodu Přemyslova; ale Břetislav chtěl míti nástupcem po sobě bratra svého Bořivoje, i vydal se s ním na cestu k císaři Jindřichovi IV, a od něho vyžádal si, aby jemu udělil knížetství české. Císař, přijav krom

toho veliké dary od Břetislava, rád učinil jemu po vůli, když tím jemu se podávalo právo, kterého nikdy neměl, aby totiž se zemí českou nakládal jako s nějakým lénem říše německé (1099). Aby se Oldřich proti tomu nemohl postaviti, Břetislav hned, jak se vrátil, táhl proti němu vojensky do Moravy, dobyl Brna, a vyhnal jej ze země, dosadiv Bořivoje na místo jeho.

Brzy po tomto skutku nehodném zahynul Břetislav smrtí násilnou. Jednoho dne totiž, vyšed sobě na lov v lesích u knížecího hrádku Zbečna blíž Rakovníka, když se pozdě na večer vracel domů a již lidé jeho služební ze zámku šli jemu vstříc se světly; vyskočil z houští jezdec, očekávající na jeho příchod, a probodl jej veskrz oštěpem (1100). Čeleď honila vraha, i našla jej brzy v rokli hluboké, avšak probodeného vlastním mečem svým. Jméno jezdce bylo Lorek, i mělo se za to, snad křivě, že najat byl od Mutiny a Božeje, Vršoviců, kteříž byli před hněvem Břetislavovým musili utéci ze země.

§. 20.

Bořivoj II.

Jakž o této příhodě uslyšel Bořivoj, bratr Břetislavův, pospíšil hned z Moravy do Čech, a usazen jest ve knížecí důstojenství. Avšak Oldřich, syn Konradův, s týmž spěchem vešel do Moravy, zmocnil se zase knížetství svého Brněnského, a strojil se dobyti i v Čechách práva svého mečem. V tom úmyslu obrátil se i on k císaři Jindřichovi IV; i přijal císař dary od něho jako od Břetislava, a udělil mu léna, avšak starosti, jak sobě země české dobyti, zanechal jemu samému. Tedy přitáhl Oldřich s malou hrstkou bojovníků německých, sebraných z Rakous, a postavil se u Malína, kdež nyní na blízce stojí Hora Kutná, očekávaje, že se k němu Čechové přidají. Což když se nestalo a Bořivoj proti němu sebral pole, musil se obrátiti ze země i spokojiti se Brnem, kamž jeho stihati Bořivoj se neosmělil (1101). Jak on tak také bratranec jeho Svatopluk, syn Otty, kníže Olomoucké, vytrhli se přitom ze všeho poslušenství, jímž sic byli zavázáni knížeti českému.

Toho času schýlilo se ke zlému konci s císařem Jindřichem IV, zůstávajícím posud v rozepři se stolicí Římskou, když ve spolku s knížaty německými postavil se proti němu i vlastní syn jeho Jindřich V. Kníže Bořivoj pomáhal jemu v této nesnázi, a vedle něho také Leopold III markrabí rakouský, jehož sestru měl Bořivoj za manželku. Ale když se roku 1105 strojilo k bitvě mezi otcem a synem u Řezna,

Leopold rakouský opustil císaře, dav se navésti sliby mladšího krále; i musil Jindřich IV s Bořivojem spěšně utíkati do Čech, odkudž odebral se jinou stranou k Rýnu, brzy potom pak dokonce jest přemožen, ssazen s císařství, a zemřel z toho žalem (1106).

Nedlouho potom zbaven jest i Bořivoj II svého panství. První přestoupení zákona Břetislavova o nástupnictví, kterým se dostal na knížecí stolec, otevřelo cestu k úplnému vyvrácení téhož řádu, když brzy ten brzy onen z rodu knížecího hleděl dostati se k panství buďto lstí nebo násilím. Činili to obyčejně odvracováním županů a jiných úředníků a služebníků hradských od věrnosti k panovníkovi a přichylováním jich k sobě sliby a odměnami. Tím podrývaly se základy moci knížecí, jakáž byla od času konečného přemožení někdejších vojvod dědičných. Nebo šlechta hradská, spatřujíc zisk svůj z takových svárů v rodě knížecím, sama dle možnosti popouzela jednoho Přemyslovice proti druhému, rozněcovala války mezi nimi, a obohacovala i povznášela sebe na ujmu knížetství.

Proti Bořivojovi II zjednal sobě nejprvé Svatopluk, kníže Olomoucké, četnou stranu mezi úředníky a služebníky hradskými jak v Praze a ve Vyšehradě tak skoro ve všech hradech po celé zemi, která měla jemu dopomoci stolce. Na ni spoléhaje, přitáhl nejprv roku 1105 s vojskem až před Prahu. Bořivoj předešel tentokrát ještě v čas jeho úklady, tak že se zráda nepovedla, i musil se Svatopluk s hanbou obrátiti ze země. Než on hned vymyslil sobě lest, a poslal důvěrníka svého do Čech, kterýž se tvářil, jakoby byl u něho upadl v nemilost, a obrátil se ke dvoru Bořivojovu; tu uměv se ku knížeti přilichotiti, naplnil srdce jeho nedůvěrou proti nejvěrnějším jeho přátelům, jakož i proti samému bratru jeho Vladislavovi a proti mocným Vršovicům, tak že nemilostí jeho popuzeni jsou, od něho se odvrátiti. Tu učinil Svatopluk umluvu s Vladislavem, aby Bořivojovi nepomáhal; začež jemu slíbil, spůsobiti, aby hned po něm, po Svatoplukovi, nastoupil na knížetství. Když takto vše sobě nastrojil, vtrhnul opět do Čech, a Bořivoj, od svých opuštěn, musil utéci ze země (1107).

Bořivoj obrátil se o pomoc k císaři Jindřichovi V. Za peníze slíbil mu císař, jako ondy otec jeho, ochranu při knížecím důstojenství, i povolal hned Svatopluka ke dvoru svému, pakli by nepřišel, válkou jemu hroze. Svatopluk bál se moci jeho. i odevzdal zatím vládu bratru svému Ottovi Černému, a odebral se k císaři. Tu byl beze všeho slyšení zajat a uvržen do vězení; Bořivoj pak pomocí Wiprechta Grojského chtěl sobě dobyti panství nad Čechy. A však Otto stál s vojskem na samé hranici u Chlumce pod horami Krušnými, i zabránil mu vstoupení do země. Tu se obrátil Svatopluk na císaře též

slibováním; a císař, váže zlato více než čest slova svého, propustil jej z vězení. Takž se Svatopluk bez překážky navrátil ku panování; Bořivoj pak odebral se do Polska ku knížeti tamějšímu Boleslavovi Křivoustému.

§. 21.

Svatopluk.

Za přízeň sobě prokázanou od krále Jindřicha V pomáhal jemu Svatopluk ve válkách jeho s Uhry a s Polskem, na kteréžto říše usiloval král německý vztáhnouti svůj vplyv, míchaje se do rozepří v Uhřích mezi králem tehdejším Kolomanem a bratrancem jeho Almošem, v Polsku mezi knížetem Boleslavem Křivoustým a bratrem jeho pobočním Zbihněvem. Roku 1108 Jindřich V táhl z Rakous po břehu Dunaje do Uher, a oblehl Prešpurk, kdež i Svatopluk přirazil k němu se svým vojskem. Ale v tom Boleslav Křivoustý co spojenec Kolomanův učinil ze Slezska útok na hranice české, střežené nádvorním županem Vackem, jenž pošed ze sedlského mlýna došel byl nejvyššího úřadu ve službě knížecí, a Vršovicem Mutinou. Boleslav, připraviv je k couvání, vtrhnul do země, a poplenil krajinu blíž pomezí. Následkem toho Svatopluk musil opustiti ležení krále německého u Prešpurka, kterýž i sám potom nastoupil zpátečné tažení.

Na cestě do Čech obdržel Svatopluk tajné poselství od župana Vacka, jímž on Mutinu vinil z dorozumění s knížetem polským a tomu přičítal vinu utrpené nehody. Svatopluk, jenž sám zradou došel panství, věřil lehko ve zrádu, kterou by byl snad Bořivoj pomocí polskou mohl se navrátiti ku panství, i uzavřel hned bez soudu a bez řádu práva vyhubiti celý rod Vršoviců, který do té doby zůstávaje v nedílnosti, počítal v sobě ke 3000 osob mužských, rozličného řádu a věku. Na hranici moravské přišlo Svatoplukovi panstvo vstříc, jmenovitě také Vacek a Mutina a několik jiných přednějších z Vršoviců. Kníže měl se k těmto laskavě a milostivě, aby se nenadáli. Na hradě župním Vratislavi zůstal přes noc; i kázal ke druhému dni na ráno všechněm županům a jiným pánům a vládykám přítomným, sejíti se v síni hradské. Přišli mezi jinými také Mutina s dvěma syny svými a Unislav i Domaslav z rodu Vršovského. Tu vstoupiv kníže mezi shromážděné, začal zlostně mluviti, tupiti Vršovice, zrádci všechny a zločinci od počátku rodu toho po všechny časy nazývati, i kázal konečně všechny pobiti, kdež by který byl postižen, ubijcům statky jejich slibuje. K té řeči někteří z pánů stáli v užasnutí, jako omráčeni, nic nemluvíce, aniž Mutina a přátelé jeho slovem se ozvali; jiní

hlučně jali se chváliti rozkaz knížete. Svatopluk odešel ze síně; oni pak hned na Vršovice přítomné obořivše se, všechny zbili. Jiní vsedli na koně, jakož Vakula, Herman, Krása a jiní bojovníci, i jeli kvapem na Libici, kdež Božej sídlil a právě obědval, když se blížili ke hradu. Hlásný oznámil jemu, že zástup jízdných přichází polem. I dí Božej: „Přicházejí z války z Uher; ať vejdou ve jménu božím." Oni pak všedše obořili se na rodinu nic netušící; nejprv zabili Bořitu, syna Božejova, potom otce, a vyloupili hrad všechen, i oděvy zabitým vzali, a nahé je zakopali do země.

Podobným spůsobem dálo se stihání Vršoviců po celé zemi. Jedni jsou odpravováni na trzích, druzí stínáni na hoře Petříně u Prahy, třetí zabíjeni po ulicích a po domích; i nejmladší dva syny Mutinovy vzali žoldnéři z rukou matky jejich, pacholátka krásná a spanilá, ani hořekují žalostivě a matku volají, ničímž nikomu neublíživše. Kat podřízl jim krky na Pražském tržišti: což když lidé viděli, kteří měli srdce milosrdné, utíkali odtud, křižujíce se, a hněvu božího se bojíce. Takž vyhubeno mužské pohlaví rodu toho celé, kromě jediného, jménem Jana syna Tistova, který se zachránil útěkem ze země.

Zhoubce jejich, kníže Svatopluk, nepřebyl jich však dlouho v radosti. Při vpádu do Uher ještě téhož roku, jeda hustým lesem, vrazil do silné větve, a vypíchnul si oko. Druhého roku (1109) pomáhal císaři v tažení proti Boleslavovi Křivoustému, na kterém obležen Hlohov na Odře v dolejším Slezsku. Mezi obležením tím, když jednoho dne radiv se dlouho s císařem ve stanu jeho, vracel se teprv k večeru do svého ležení, doubravou jeda; přimísil se neznámý jezdec mezi průvodčí jeho; a jakž vyjeli z lesa, náhle vrazil ze zadu kopí do knížete, tak že na místě zůstal mrtev, jezdec pak zatočiv se do lesa, ujel, aniž ho postihli. Mělo se za to, že byl najat od Jana Tistova, Vršovice, kterýž tím spůsobem pomstil záhubu rodu svého (1109).

§. 22.

Vladislav I.

Po nenadálé této příhodě začalo se v samém vojště českém u Hlohova jednati o osazení stolice knížecí. Někteří žádali, aby byl Bořivoj navrácen ku panství; druzí, aby byl knížetem bratr Svatoplukův Otto Černý, kníže Olomoucké; třetí konečně hlásil se ku knížetství Vladislav, bratr Bořivojův, dle umluvy prvé učiněné se Svatoplukem. Všechny strany ucházely se přitom o pomoc císaře Jindřicha tudíž přítomného. On dle obyčeje svého bral ode všech peníze, všechněm

sliboval, konečně pak uznal Vladislava za kníže. Otto pro ušetření nových bojů s tím se spokojil, a zachovával s Vladislavem přátelství. Ale Bořivoj s přátely svými, mezi nimiž vždy nejpřednější byl Wiprecht Grojský, chystal se k brannému útoku.

Vladislav, sotva se odebral do Čech, povolán byl od císaře Jindřicha, který konečně i od Hlohova odtáhl s nepořízenou, ke dvoru jeho do Bamberka. Tedy jakž o tom Bořivoj zvěděl, přišel z nenadání do Prahy a opanoval pomocí přátel svých hrad Pražský i Vyšehrad. Jemu ku posile přitáhl hned Václav, syn Wiprechta Grojského s Míšňany; avšak proti němu s jedné strany Otto Černý Olomoucký a župan Vacek, kteříž jej oblehli na Vyšehradě, s druhé strany kníže Vladislav sám, jejž zpráva o opanování Prahy od Bořivoje došla v Plzni, když se tu stavil na cestě. Tu se v místech mezi Prahou a Vyšehradem bojovalo mnoho a lítě; neb se potýkali otcové se syny a bratří s bratřími, jedni s tím, druzí s oním držíce, aniž strana straně chtěla ustoupiti.

Konečně na žádost knížete Vladislava přišel Jindřich V, král německý, do země, a povolal Bořivoje i Vladislava k sobě do Rokycan, pravě že rozepři mezi nimi chce rozsouditi. Tu když přišli, kázal Bořivoje hned zajmouti a v poutech zavézti na tvrdý hrad nad Rýnem, kdež držán u vazbě (1110). Vladislav, navrátiv se do Prahy, pokáral ty, kteří s Bořivojem byli drželi; ano i Ottu, když s ním měl novou rozepři, dal zajmouti, a držel jej tři léta u vězení na hrádku Křivoklátském.

Ale strana Bořivojova ještě v usilování svém neustala. Vůdcem jejím stal se nejmladší bratr Vladislava a Bořivoje, jménem Soběslav, kterýž dlel na dvoře polském u Boleslava Křivoustého. Ku pobádání jeho vtrhnul kníže polský opět do Čech, vzav cestu přes vysoké Sněžiny Krkonošské, a přitáhl bez překážky až k řece Cidlině v místech mezi vsí Lučicí u Chlumce a hrady Oldřiší a Libicí blíž vtoku jejího do Labe (1110). Zde postavil se Vladislav na druhé straně řeky proti němu; avšak ani jedno, ani druhé vojsko nemohlo před očima nepřítele přejíti přes řeku rozvodněnou a přes bahna a močaly, které činila na březích. Tedy nemaje dosti potrav pro vojsko své, obrátil se Boleslav nazpět a poplenil toliko krajiny odtud až ke bráně zemské v pohoří Zvičinském blíž Miletína. Zde dohonil jeho Vladislav, a svedl s ním bitvu na říčce Trutině. Ale Boleslav porazil Čechy na hlavu. Tu padl hrdinsky župan Dětřišek, syn Buzův, kterýž nemoha snésti porážky vojska, se sto muži vybranými volil dobrovolně smrt v lítém útoku na silného nepřítele. Poté kníže polský nezastavil se, nýbrž odvedl vojsko své širým pomezním hvozdem do Polska.

Brzy potom stalo se smíření, když Boleslav Křivoustý pojal sestru kněžny české za manželku (1111). Tu se vrátil Soběslav do země, a obdržel Žatecko v úděl. Netrvalo však dlouho, i doneseno Soběslavovi, že jest osočen u knížete Vladislava od Vacka, jenž i u něho zaujímal první místo, a že k radě jeho chce jej Vladislav zajmouti a vsaditi do vězení. To když se jemu vidělo býti podobné, poněvadž zrovna přišlo mu povolání od knížete, aby k němu přišel na Vyšehrad, dal Vacka úkladně skrze lidi své zabiti, a odešel podruhé do Polska (1113). V krátkém čase učinil odtud nový nájezd do Čech, i přitáhl ku Kladsku, a když ho do hradu nechtěli vpustiti, zapálil podhradí, potom pak bez dalšího pořízení odtáhl.

Vladislav, jsa muž dobrého srdce, smířil se nicméně se Soběslavem opět, a dal jemu nejprvé Hradec nad Labem, potom Brno k výživě (1115). Také Ottu propustil zase z vězení (1114), ano povolal i Bořivoje zpátky do země, a z upřímné lásky bratrské sestoupil s knížecí stolice a Bořivojovi navrátil knížetství (1117), podržev sobě toliko krajinu Zálabskou. Než i tu netrvala svornost dlouho. Strhla se nová nevole mezi bratřími, a Vladislav chopil se vlády poznovu, Bořivoj pak (1120), a později též Soběslav, vyšli opět ze země. Bořivoj v cizině umřel; Vladislav pak též brzy se roznemohl, a počal rozjímati o věcech, kteréž by měly býti po jeho smrti. I poněvadž oba bratří jeho byli venku ze země, mělo se za to, že prohlásí kníže Ottu Černého, kterýž byl v nemoci jeho při něm na Vyšehradě, za nástupce v knížetství. Toho se obávaje Soběslav, kterýž myslil lepší právo míti ke stolci, přišel tajně do země s několika věrnými, a nejprvé po rozličných místech skrýval se, až matka obou Svatava se starším bratrem jej smířila, že směl přijíti na Vyšehrad, a uveden s ním v milost. Tu jej Vladislav dal vyhlásiti za svého nástupce, a po málo dnech skonal (1125); Otto Černý pak ve hněvu odešel na Moravu do svého knížetství, a hned hledal pomoci v Němcích, aby sobě vydobyl panství mocí.

§. 23.

Soběslav I.

Tehdáž nastoupil v Německu po vymření rodu franského králem Jindřichem V (1125) vévoda saský Lothar. Ucházení se Otty Černého o jeho ochranu bylo jemu vítanou příležitostí k osobení sobě práv nad Čechy, jaká předchůdcům jeho v říši nikdy nenáležela, ač pokaždé, když mohli, vměšovali se do věcí českých. Lothar obeslal Soběslava i Ottu před svůj soud, a vyhlašoval za právo, že nenáleží

nikomu uvázati se v knížetství české, kdyžby neměl prvé udělení léna od krále německého. Tomu odepřel Soběslav jakožto právu novému a smyšlenému, a nepostaviv se před žádný soud králův, odpověděl poslům jeho: „Doufám v milosrdenství boží a v pomoc Vácslava a Vojtěcha, svatých našich, že nebude země tato vydána v moc cizí.“ Potom opanoval zemi knížete Otty v Moravě, jal se jezditi po celé zemi, a vyzýval národ sám k obraně práv a svobody vlasti, i sbíral vojsko proti mocnému nepříteli. Když král Lothar pro odpor Soběslavův strojil válku, sebrala se i veřejná hotovost česká na slovo statečného knížete. Korouhev sv. Vojtěcha čili rodu jeho vstrčena jest na kopí sv. Vácslava, a nesena před vojskem. Tak táhli Čechové pod ochranou svatých dědiců svých ke hranici zemské.

Lothar přitáhl s vybraným vojskem německým, nejvíce Sasy, přes hory Krušné nad Chlumcem za Teplicí z jara, když ještě sníh pokrýval hory (1126). Jak medle sešel dolů prosmykem, udeřili naň Čechové z nenadání, a svedli bitvu krvavou. Vojsko císařovo poraženo jest na hlavu; pánů a rytířů saských a durynských padl počet veliký; mezi jinými padl také Otto kníže Olomoucké, bojovav proti vlasti své; císař s ostatkem vojska utekl se na blízký vrch, kdež jej však Čechové odevšad oblehli, tak že musil žádati o pokoj. Tu se odebral Soběslav do jeho ležení, a mluvil s ním slovy mírnými, že nebyl úmysl jeho ani národa jeho, měniti něco ve starém obyčeji a závazcích, toliko novotám žádným že podrobiti se nemíní; i zavřena tudíž slavná smlouva mezi Čechy a říší německou, kterouž slíbil Lothar, napotom nepohledávati od Čechů ničeho jiného, než na čem zůstal Jindřich IV s králem Vratislavem. Za to dopustil jemu Soběslav zpátečného tažení v pokoji.

Brzy po této válce zavřen jest mezi Soběslavem a králem německým přátelský spolek, když Lothar veliké měl protivenství v říši německé samé odbojem mocných Hohenstaufů, vévod franských a švábských. Soběslav poskytl mu proti nim své pomoci na několika výpravách vojenských, a svazky příbuzenství mezi Přemyslovici a markrabími rakouskými z rodu Babenberského přičinily nejspíše k tomu, že i Leopold III rakouský přidržel se též strany císařovy, až konečně bratří Hohenstaufští, Konrad a Fridrich, přinuceni jsou k mírnému narovnání v Bamberce (1135).

Když však již ve druhém roce potom císař Lothar zemřel (1137), a měl dle přání jeho dosednouti na trůn císařský zeť jeho Jindřich Pyšný, vévoda bavorský i saský, kníže Soběslav nejspíš uznal nebezpečenství v tom pro svou zemi, když by se říši německé dostal tak příliš mocný panovník, pročež přidržel se nyní strany protivné, která

zvolila Konráda III Hohenstaufského; vedlé něho rovněž zase nový markrabí rakouský Leopold IV, syn Leopolda III, jemuž Soběslav dal dceru svou za manželku (1138). Jindřich Pyšný byl odsouzen obou svých vévodství, a Bavory jsou po brzké smrti jeho (1139) skutečně opanovány a uděleny Leopoldovi IV rakouskému.

Za času knížete Soběslava I byl panovnický rod Přemyslův četně rozvětven jak ve potomstvu oudělných knížat moravských, tak v nejstarší linii, pocházející od krále Vratislava, jehož čtyři synové byli po sobě jen s krátkými přestávkami spravovali knížetství, totiž Břetislav II, Bořivoj II, Vladislav I a konečně Soběslav. Ve knížetství Olomouckém nastoupil po pádu Otty Černého syn jeho Otto III. Brněnské knížetství již po smrti Konrada I (1092) rozdělilo se na dvě: Brněnské a Znojemské, mezi dva syny jeho, Oldřicha výše již jmenovaného a Lutolda; po Oldřichovi nastoupil v Brně syn jeho Vratislav, po Lutoldovi ve Znojmě jeho syn Konrad II. Synům Břetislava II, Bořivoje II, Vladislava I bylo vykázáno opatření od panujícího knížete v Čechách samých; býval i tu časem zřízeny oudělv se sídly v Žatci, v Plzni, ve Hradci nad Labem, v Čáslavi a někdy snad i jinde.

Tato četnost oudů panujícího rodu přičinila k tomu, že i za panování Soběslava I byl nejeden mezi nimi, jemuž se chtělo vyššího postavení než požíval, i dály se proto pikle proti knížeti, které však mohutný Soběslav pokaždé přetrhnul v samém začátku. Již r. 1128 dal zavříti Břetislava, syna knížete Břetislava II, na Děčíně, a Konrada Lutoldova, kníže Znojemské, na Vyšehradě. Po dvou pak létech přišed na stopu spiknutí proti svému životu, postavil bratří dva, Miroslava i Střezimíra, syny mocného někdy župana Jana, před soud zemský na Vyšehradě (1130); od něhož co úkladníci proti milovanému „otci vlasti“ s jinými několika účastníky odsouzeni jsou na smrt; když pak ukázalo se, že kněžic Břetislav, vězený na Děčíně, byl ve spolku tom, dal jej Soběslav zbaviti zraku.

Uznávaje nemožnost, aby zákon Břetislava I o posloupnosti, když tolikkrát byl již přestoupen, dal se přivésti napotom k stálé platnosti, hleděl Soběslav I uvésti ve zvyk nastupování na stolec knížecí po prvorozenstvu, i vznesl tedy žádost k sněmu zemskému položenému v Sadské (1138), aby jeho syn nejstarší Vladislav zvolen byl za budoucí kníže. Stalo se tak dle vůle jeho a nejspíš dle skutečného přání národu vůbec. Ale nejmocnější velmoži v zemi, totiž nejpřednější úředníci dvorští a župní, byli v srdci svém proti tomu, a jen že nesměli se opříti knížeti rovněž přísnému jak lidu milému, dali své svolení. Skutečně byla se za předešlých rozbrojů v zemi tolik

zmohla hrdost a zhýralost šlechty v úřadech stojící, že nechtěla dáti vzniku vůbec žádnému řádu nastupování, nýbrž mínila stolec knížecí rozdávati dle své libosti.

Již ve druhém roce po sněmě Sadském roznemohl se kníže Soběslav na lovčím hrádku Chvojně v pomezním hvozdě, to jest v nynějším Dvoře Králové, odkudž, když se nemoc vždy více horšila, odvezen jest na pomezní hrad Hostinný, tehdáž od něho právě stavěný. Ihned shlukli se županové a jiní velmoži na Vyšehradě, a v tajných i brzy také u veřejných schůzkách radili se o osazení trůnu bez ohledu na předešlý nález sněmovní. Načerat vedl mezi nimi první slovo: i chtěliť míti kníže, který by se více spravoval jejich volí než oni jeho. Dne 14 Února zemřel kníže Soběslav na Hostinném: dne 17 téhož měsíce posadili županové na knížecí stolec Vladislava II, syna předešlého knížete Vladislava, tudyž synovce Soběslavova.

§. 24.

Vladislav II (král Vladislav I).

Kníže tento byl však zcela jiné povahy, než sobě županové čeští představovali. Uchopilť se vlády pevnou rukou, a nedal sobě rozkazovati od svých služebníků. Také nastoupil na tytéž cesty jako Soběslav I v poměrech k sousedstvu; zavřelť přátelství s císařem Konradem III, a i také s markrabím rakouským i již spolu vévodou bavorským Leopoldem IV, jehož sestru Gertrudu pojal za manželku. Županové, spatřivše, že jsou se jím omýlili, již po dvou létech dali se v pikle proti němu. Prohlásiliť jej za neschopného k panování, vešli ve srozumění s knížaty moravskými a jinými Přemyslovici, a zvolili Konrada, kníže Znojemské, syna Lutoldova, za velké kníže (1142). Hlavou spiknutí byl opět Načerat, knížata s ním spolčená Vratislav Brněnský, Otto III Olomoucký, Spytihněv a Leopold synové Bořivoje II a Vladislav syn Soběslavův, prvé od nich odstrčený. Ve spiknutí účastnili se skoro všichni vyšší úředníci; s Vladislavem naproti tomu stáli všichni, ježto byli v nižším postavení a hleděli se teprv povznésti přízní knížete, mimo to z přednějších velmožů Velislav, Smil, Časta, také Jindřich Zdik biskup Olomoucký a vlastní bratří knížete Jindřich a Děpolt.

Konrad Znojemský, sebrav vojsko z celé Moravy, k němuž velmoži čeští jeho strany potom přirazili, vtrhnul do Čech, a svedl s Vladislavem bitvu u hory Vysoké blíž Malešova. Tu vítězil z počátku Vladislav, a byl by obdržel pole, kdyby se nebyli vyskytli zrádcové upro-

střed vojska, kteříž v tom začali křičeti: „Zachovej život, kdo můžeš,“ a davše se na útěk, uvedli zmatek ve vojsko. Tedy musil Vladislav couvati se ztrátou velikou; avšak i Načerat, osnovatel spiknutí, přišel v tom boji o život, a vojsko knížat moravských potřebovalo zotavení, než se mohlo pustiti dále ku Praze.

Vladislav II odebral se po ztracené bitvě spěšně do Prahy, opatřil hrad dle možnosti, a odevzdal obranu jeho bratru svému Děpoltovi; sám pak pospíšil k císaři Konradovi do Würzburka, žádat jej o pomoc proti svým odpůrcům, kteráž jest mu slíbena. Tu přitáhl Konrad Znojemský s druhými knížaty a vojskem moravským před Prahu, a jal se úsilně dobývati hradu, jejž však Děpolt hájil udatně. Mezitím přitáhl již císař Konrad vojensky do Čech, a Vladislav táhna se svými napřed, stál již u Plzně. Tu stříleli oblehatelé ohnivými šípy do hradu, a zapálili kostely sv. Víta a sv. Jiří, aniž však co pořídili, i musili se konečně obrátiti nazpět do Moravy. Vladislav přišel s císařem bez překážky do Prahy, a uvázal se v panství bezpečné. Druhého roku sebrav vojsko podruhé, vtrhnul do Moravy, dobyl nejprvé knížetství Znojemského, potom Brna i Olomouce, knížata vyhnal, a zemi od vojska náramně pohubenou na čas pod mocí svou podržel (1143).

Toho roku přišel do Čech papežský legat, Guido kardinal, aby přihlédl ke stavu věcí církevních, ve kterém od času papeže Řehoře VII vymáhaly se rozličné přísnější řády dle zákonů od něho vydaných. Jmenovitě nařídil legat, aby se celá dioecezí Pražská náležitě rozdělila na fary, nad to pak aby kněží, ježto v Čechách dotud bývali ženatí, napotom živi byli v bezženství. Všickni kněží, kteří měli ženy, mezi nimiž byli i proboštové Pražský a Vyšehradský a jiní ve vysokém důstojenství postavení, musili se od nich budto odděliti nebo zanechati svých důstojenství. Týž legat zjednal také smíření mezi knížetem Vladislavem a knížaty moravskými, tak že Vladislav, když se jemu pokořili, přijal je zase v milost a navrátil jim země jejich. Přitom musili učiniti náhradu biskupu Olomouckému Jindřichovi Zdikovi za škody, které spáchali na statcích biskupských, když stál proti nim při straně knížete.

Knížata moravští však ani potom hněvů svých naň nezanechali. Roku 1145, když povolán byl ke dvoru papežovu do Říma a vydal se na cestu, přepadli jej nenadále ve dvoře, kdež byl přes noc, chtíce jej zajmouti. Biskup, sotva jim uskočiv do blízkého lesa, skrýval se tu do rána ve mraze, až jej milosrdný sedlák svými šaty přioděného odvezl do Litomyšle do Čech, kdež dlouhý čas ležel, těžce z nehody své se roznemoh. Knížata, jeho nenalezše, dvůr onen jemu zapálili, a lidem jeho učinili veliké násilí. Za to vyřkl na ně papež klatbu, a musili se podrobiti těžkým pokutám církevním; nejzarputilejšího

z nich, Konrada Znojemského, pokáral krom toho kníže Vladislav válečným tažením, na kterém spálil hrad jeho Znojemský, a podruhé jej přivedl ku pokoření.

Za panování knížete Vladislava II stalo se druhé velké tažení křížové do země Kananejské k osvobození hrobu božího, jemuž hrozilo nové nebezpečenství od Turků. Sám císař Římský Konrad III a král francouzský Ludvík VII postavili se v čelo křižáků, a táhli s velikými vojsky pěšími i jízdnými. Tedy vzal i Vladislav kříž, poručiv správu zemskou na čas bratru svému Děpoltovi, a mnozí páni zemští následovali jeho příkladu, jakož i bratr jeho Jindřich a Spytihněv syn Bořivojův, i táhli zároveň s vojskem německým pod císařem Konradem (1147). Knížata moravští a biskup Zdik vyšli týmž časem do jiné války křížové, kterou předsevzal Jindřich Lev, kníže saské, syn Jindřicha Pyšného, proti Bodrcům a Luticům, Pomořanům a jiným Slovanům, kteří ještě byli pohané, i chtěli je přinutiti k obrácení na víru. Pohříchu, pod příčinou náboženství pomáhali Čechové tímto spůsobem jen násilnému podmaniteli hubiti bratry své jednoho kmene slovanského. V zemi svaté křesťanům zle se vedlo; mnoho jich hladem, mnoho zradou a mečem nepřítele zahynulo, dříve než přišli k Jerusalemu. Tu zanechav kníže Vladislav vojska svého pod ochranou krále francouzského, vrátil se nazpět do své vlasti přes Cařihrad, kdež se zastavil u císaře řeckého Emmanuele, potom zeměmi slovanskými přes Kyjev a přes Krakov. Za jeho nepřítomnosti pokoušel se v Čechách Soběslav syn Soběslava I, potáhnouti lid na svou stranu a zmocniti se knížetství. Ale Děpolt co prozatímný správce zemský jej zajal, a když se Vladislav navrátil do země, vsazen Soběslav do vězení na hrad Přimdu (1148). Po dvou létech (1150) povedlo se mu utéci odtud: a když roku 1152 zemřel císař Konrad III, odebral se jakož i bratr jeho Oldřich ke dvoru nového krále německého Fridricha I Rudovousa, s kterým Vladislav hned z počátku panování jeho přišel v rozmíšky.

Fridrich I zmocnil se bezprávně hořejší Lužice čili krajiny Budišinské, která po vymření potomků Wiprechta Grojského (1136) co léno jemu udělené spadla právem zpět na Čechy. Mimo to, spřáteliv se již za mládí s Jindřichem Lvem, vévodou saským, přiřkl jemu vévodství bavorské co dědictví po otci jeho Jindřichovi Pyšném, nic nedbaje na darování předka svého Konrada III, jímž se Bavory byly dostaly Leopoldovi IV rakouskému a po něm bratru jeho Jindřichovi II, svatům Vladislavovým. V rozepři o to spolčili se obě knížata proti císaři, a odepřeli mu všelikých služeb při vojenském tažení, ku kterému se strojil do Italie, Vladislav totiž postavení 300 oděnců dle

povinnosti Čech k říši německé, Jindřich pak vojenské hotovosti vůbec, ku které byl zavázán co man říše. Fridrich předsevzal tažení své bez nich (1154), ale vrátil se z nepořízenou, i začal se nyní teprv mířiti s nimi. Přišlo ke smluvám roku 1156, jimiž Vladislav II obdržel netoliko horní Lužici zpět, než i titul královský od císaře pro sebe i všecky budoucí panovníky české, začež slíbil císaři mnohem znamenitější pomoc k nové výpravě do Italie, než byl právem zavázán; Jindřich pak rakouský postoupil sice vévodství bavorského Jindřichovi Lvovi, ale s vyjmutím části země, která odtud nazývána horními Rakousy, a dostal za to dědičného držení Rakous s titulem vévodským.

Tedy se strojil Vladislav k dalekému tažení, jehož cílem bylo pro císaře Fridricha pokoření Mediolana, který se vzpíral panství císařskému ve Vlaších. Přípravy jeho potkaly se s odporem přednějších čili starších velmožů nejen ze zvláštní nechuti jich proti němu, ale i v hájení práv národu. Knížecí moc byla v oné plnosti, ve které ji vykonávali Boleslavové a Břetislav I i snad ještě král Vratislav, již potud obmezena, že nesměl kníže bez náležitého svolení sněmovního nařìditi valečné výpravy ven ze země, která nebyla pouze pro obranu země. Sněm pak český tentokrát veřejné hotovosti nepovolil, nenacházeje v tom žádného prospěchu pro zemi, když se kníže chtěl míchati v záležitosti cizích a vzdálených národů. Vladislav musil tedy sebrati vojsko jen na své útraty, pokud totiž stačily k tomu stálé knížecí důchody. K tomu nalezlo se dobrovolníků dosti, jak ze šlechty a zemanstva tak ze chrabrých rolníků, kteří toužili po vojenské slávě, po milostech královských nebo po mzdě a kořisti. V krátkém čase měl Vladislav 10.000 mužů pohromadě, s nimiž radostně nastoupil cestu do Italie.

Tažení toto proslavilo udatenství české ve vzdálených vlastech, jak žádné jiné předtím. Král Vladislav vedl vojsko své přes hory Tyrolské, sněhem pokryté. Za horami v rozkošném poli vlaském položili se, očekávajíce příchod ostatního vojska císařova. Když se vojsko všecko sebralo, táhli nejprvé k řece Addě, hluboké a divé, kteráž tehdy rozvodněním byla ještě divější. Mediolanští všecky mosty přes ni strhali, a za řekou mocně se položili, bráníce císaři přechodu. Všecko vojsko musilo se v pochodu svém zastaviti, a císař seděl mrzut ve stanu svém nevěda hned rady, jak na nepřítele dostoupiti. Čechové stáli při řece, asi míli od císaře vzdáleni, kdež byla voda nejprudší, pročež méně strážena od nepřátel. V tom Odolen, Střížův syn, rytíř český, skočil do divé řeky, a pokusil se přeplouti; jiní dva druhové jeho pustili se za ním, z nichž jeden brzy se zas obrátil; ale Odolen a druhý dostali se šťastně na druhou stranu, i obdivovali se všichni

na břehu stojící jejich smělosti. To uslyšev král Vladislav řekl: „Co ti učinili, slušno všem dovésti;“ skočí do vody, všecko vojsko české za ním; i přeplouli na druhou stranu řeky, se ztrátou ovšem velikou; neb mnozí zahynuli ve vlnách; král udeří na Mediolanské překvapené, i přijde zmatek do vojsk jejich, kdež stáli naproti ležení císařovu. Již vidí císař utíkati je od řeky, aniž věda příčiny jejich zmatku, a v tom uslyší českých bubnů rachot, a vidí zástupy české, any mocně rozhánějí nepřítele.

Tu učinili císařští mosty přes Addu, a přešlo vojsko, i porážело pluky Mediolanské až k samému městu jejich. Před jeho zdmi pevnými a vysokými položili se v sedmi leženích, i jali se Mediolan obléhati. Mediolanští vždy nelekali se. Ven z města vyskočili na dvoje ležení, a dobyli jich, i byli by velkou porážku spůsobili celému vojsku císařovu. V tom podruhé slyšáno známé všem české bubnování a českých rohů válečné troubení. Čechové Vlachy porazili na útěk. Dacia, předního vůdce Mediolanských, král Vladislav probodl v boji kopím svým. Tu po nedlouhém čase počal hlad město mořiti, i ubývalo měšťanům srdce, až obrátili se ku králi českému o přímluvu u císaře, aby jim milost učinil. Takž se město poddalo s velikým ponížením; nejpřednější obyvatelé musili vyjíti bosi do ležení císařova a jemu se pokloniti i přijmouti jeho rozkazy.

Po tomto vítězství král Vladislav vrátil se do Čech, zanechav toliko biskupa Pražského Daniele, muže ve věcech státních nad míru zběhlého, při císaři Fridrichovi, jenž užíval služeb jeho po více let s velkým prospěchem. Také při potomních několika taženích dalších, jež císař předsevzal pro nová pozdvižení svobodných měst vlaských, Vladislav jemu poskytl vojenských pomocí, jichž vůdcem byl vedlé biskupa Daniele bratr Vladislavův Děpolt. Obadva, Děpolt i Daniel, zahynuli morem při nešťastném obležení Ancony r. 1167, kdež císař Fridrich pohřbil darmo největší část svého vojska.

Král Vladislav sám vytáhl mezitím do nové války ve vzdálené zemi za příčinou rozepře o trůn uherský mezi dvěma královici, ježto se jeden nazýval Štěpánem III, druhý Štěpánem IV. Štěpánovi IV pomáhal císař řecký Emmanuel, na jehožto dvoře byl vychován; Štěpán III obrátil se o pomoc ku králi Vladislavovi, jehož synové dva měli královské dcery z Uher za manželky. Sněm český odepřel králi opět pomoci k této válce, neuznávaje žádné příčiny, proč se vkládati v záležitosti cizích zemí; ale král táhl opět na své útraty s bojovníky dobrovolnými. Řekové musili před ním couvati z celých Uher až ku polední hranici země. Tu bojíce se svésti s ním bitvu, zanechali ležení svého, a odtáhli přes Dunaj. Ležení celé s velikou ko-

řistí padlo Čechům do rukou, i přinucen byl císař Emmanuel ke smlouvě o pokoj, kterouž Štěpán III zachován v držení království (1164).

Mezi slavnými válečnými skutky Vladislava II nepřestaly v Čechách ještě ani toho času všeliké pokusy o zbavení jeho panství. Roku 1161 odvážil se bratranec jeho Soběslav, jenž posud meškal ve vyhnanství, náhlého vpádu do Moravy, a dobyl Olomouce. Král, nemoha jeho hned zapuditi mocí, dopustil se proti němu hanebné lsti. Slíbilť jemu dobré zaopatření v zemi, když by se dobrovolně vzdal a přišel ke dvoru jeho. Což když Soběslav učinil, byl zrádně zajat, vsazen zase do předešlého vězení svého na Přimdě, a chován tam tvrdě.

Jako prvé Soběslav I, tak zamýšlel nyní také Vladislav zachovati panství svým vlastním potomkům dle řádu prvorozenstva; potkal se však s týmiž překážkami, jak od druhých Přemysloviců, tak od šlechty, která chtěla míti volení knížat z rodu panovnického bez všelikého řádu. K tomu přišlo konečně také znepřátelení s císařem Fridrichem, jenž z vítězství svých prvních nad městy vlaskými vzal srdce k opanování celé Italie i pustil se tím do nových rozepří s papeži tak daleko, jak Vladislav nemohl a nechtěl s ním zajíti. Fridrich I, neznaje nyní žádného závazku ke vděčnosti za služby prvé sobě prokázané, nevražil na krále českého, choval opět protivníky jeho, Oldřicha a Vácslava, bratry Soběslavovy, u svého dvora, a hledal každé příležitosti k zkáze jeho. V takových okolnostech Vladislav, když se chýlil věk jeho ku konci, odhodlal se ještě za života svého složiti panství a posaditi na knížecí stolec prvorozeného syna svého Fridricha. Sám pak po 34letém panování, chtěje ostatní věk svůj stráviti v pokoji, zvolil sobě bydlo mezi mnichy Praemonstraty v klášteře Strahovském, kterýž byl založil (1173).

§. 25.

Fridrich a Soběslav II.

Odřeknutí se Vladislava II nemělo však účinku toho, kterého se byl nadíval. Císař Fridrich, znaje postavení stran v Čechách, Vladislavovi i synu jeho nepříznivé, mínil užiti příležitosti nejen k dosažení okamžitého prospěchu pro sebe, než i k stálému rozšíření moci císařské nad Čechy. I on, jako prve císař Lothar, osoboval sobě právo rozhodování, komu by náleželo nastoupiti na stolec český. Slyšev tedy žaloby Oldřicha, bratra Soběslavova, u svého dvora, kázal Vladislavovi i Fridrichovi, aby se postavili před soudem jeho v Normberce, i aby Soběslava z vězení propustili a s sebou přivedli, žeť chce mezi nimi

rozsouditi, kdoby po dobrovolném odstoupení Vladislava měl právo k panování. Darmo snažil se Fridrich císaře uprositi, aby zanechal nepřátelských těch úmyslů; konečně Soběslava z Přimdy propustil a přivedl se slávou na hrad Pražský, chtěje jeho přátelsky uchlácholiti, aby sešlo s další rozepře. Ale Soběslavovi, sotva že byl ke dvoru Fridrichovu uveden, hned první noc donesena jest zpráva křivá, že jej Fridrich druhého dne chce zbaviti zraku, aby jej učinil neschopným k vládě; čehož on uleknuv se, ihned utekl z hradu, a odebral se přímo ke dvoru císařovu. Tu Fridrich, nemaje smělosti, aby se opřel císaři mocí válečnou, odebral se též k němu, a podrobil se soudu jeho. Ale rozsudek císařův byl hned, že má Soběslav nastoupiti na knížetství, při čemž důstojenství královské, ježto bylo Vladislavovi i nástupcům jeho propůjčeno na vždy, zase vzato od Čech, tak, aby se Soběslav i nástupce jeho zase nazývali vévodami čili knížaty. Fridricha zabavil císař, na jak dlouho bylo třeba, u svého dvoru; Soběslav II pak odebral se se slávou do Čech, kdež panstvo Fridrichovi i otci jeho odporné všecko se přidalo k němu, tak že bez odporu dosazen jest v Praze na stolec (1174). Král Vladislav ve zmatku velikém opustil bydlo své v klášteře Strahovském, a odstěhoval se do Durynk, odkudž byla druhá manželka jeho Judita; zemřel pak tamže ještě téhož roku. Týmž časem císař Fridrich odňal také mladšímu synu Vladislavovu, Vojtěchovi, arcibiskupství Salzburské, ku kterému byl zvolen od kapituly, a dosadil jiného arcibiskupa, jenž by držel s ním ve sporu jeho s papežem.

Za přízeň sobě prokázanou od císaře při dosažení knížetství musil Soběslav jemu postaviti pomocný voj k nové výpravě do Italie, jejž vedl bratr jeho Oldřich. Tentokrát však císař Fridrich, ač sebral všecky síly své do velikého boje, zkusil rozhodný obrat štěstí, sobě protivný; Lombardové porazili jej po dvouletém marném namáhání s jeho strany ve hlavní bitvě u Legnana (1176). Mezitím strhla se o arcibiskupství Salzburské válka, když vypuzeného arcibiskupa Vojtěcha ujal se proti straně císařově svat a přítel otce jeho Jindřich II Jasomirgot, vévoda rakouský, ano i Konrad Otto, kníže Znojemské. Soběslav II musil na sebe vzíti hájení arcibiskupa dosazeného od císaře; i sebrav vojsko náramné, až k 60.000 mužů, vtrhnul s ním do Rakous po dvakrát, a zemi hrozně poplenil až po Dunaj; sám vévoda Jindřich Jasomirgott přišel na útěku před ním nešťastným pádem o život; vojsko Soběslavovo neodpouštělo ani kostelům ani klášterům (1177); pročež papež Alexander klatbu na něj vyslovil. Následkem bitvy u Legnana byl císař Fridrich přinucen k mírnému vyjednávání s papežem Alexandrem III na osobním sjezdě v Benátkách

(1177). Tu mezi jinými výminkami míru položeno, aby se arcibiskup Vojtěch odřekl Salzburka na přímluvu papežovu; za to pak musil svoliti císař, aby se bratr Vojtěchův, Fridrich, navrátil na stolec český.

Soběslav II, zkusiv mnoho bídy lidské za 12letého vězení svého na Přimdě, měl outrpné srdce k obecnému lidu, a ujímal se ho rád proti křivdám úřednictva a jiných mocných; pročež požíval velkého oblíbení u nižších, zvláště u obyvatelstva sedlského. Pro to samo však odvrátil od sebe brzy příchylnost šlechty, která jej byla pozdvihla na stolec. Potupně nazýván jest od ní knížetem sedlským, i hledána příležitost, jak jeho se zase zbaviti. Tím nejvíc bylo Fridrichovi usnadněno vítězství, jak medle Soběslav opuštěn byl od císaře. Pomocí Konrada Znojemského a Leopolda V vévody rakouského, nástupce Jindřichova, najal sobě něco žoldnéřů německých, a vtrhnul nejprvé do Moravy, potom do Čech, kdež skoro bez překážky se zmocnil Prahy (1178), Soběslav pak od svých opuštěn, utekl na hrad Skálu v kraji Klatovském.

Teprv když Fridrich po některém čase odešel ven ze země, povolán byv do Šváb ke dvoru císařovu, Soběslav sebral své věrné, a přiblížil se ku Praze (1179); a však nemohl se hradu v rychlosti zmocniti: neb jej hájil lid Fridrichův, ana byla v hradě ostražitá manželka jeho Alžběta, kněžna uherská. Fridrich, o tom zpraven, pospíšil honem zpět do země, sebrav opět zástup německých žoldnéřů, a zároveň táhl mu k žádosti jeho na pomoc Konrad Znojemský z Moravy. Soběslav udeřil z nenadání na Fridricha nad potokem Loděnickým na cestě jeho ku Praze, a porazil jej na hlavu. Fridrich ve zmatku utíkal v pravou stranu až přes Vltavu, aby se spojil s vojskem Konradovým; i sešli se u Prčice, odkudž táhli k hájení Prahy a Vyšehradu. Soběslav v patách za nimi, udeřil na ně v poli před samou Prahou, v místech, kdež nyní jest hořejší Nové město. Tu se strhla bitva krvavá, Soběslav pak poražen musil se obrátiti na útěk. Zdržovav se ještě po 11 měsíců na Skále, upustil konečně od dalších pokusů, a zemřel po krátce v cizině (1180).

§. 26.

Fridrich. Konrad Otto. Václav. Přemysl. Břetislav III kníže i biskup. Vladislav III.

Kníže Fridrich byl císaři za dopřání sobě knížetství českého povinen summou peněz jemu napřed slíbenou, i musil panování své začíti vydíráním peněz těchto na lidu velkými daněmi. Obecné ne-

spokojenosti z toho užili po krátkém čase velmoži opět za příležitost k nakládání se stolcem knížecím dle své libosti. Prohlásiliť Fridricha za ssazena, a povolali k panství Konrada Ottu Znojemského (1182). Fridrich, skoro ode všech opuštěn, musil s hanbou utéci ze země; toliko hrad Pražský hájili jeho věrní delší čas, až pak též musili se vzdáti. Tu však zakročil císař Fridrich co ochránce vyhnaného knížete, aby sobě zjednal větší moc nad Čechy, než kterýkoli z jeho předků. Povolalť Konrada a nejpřednější pány české k sobě do Řezna, a oni neodvážili se učiniti proti jeho rozkazu. Císař posadil se v majestátu svém na radnici Řezenské, kdež se knížata i páni čeští před ním postavili, an před očima jejich dal přinésti sekery katanské, aby porozuměli úmyslu jeho. Tu nařídil, aby přijali Fridricha zase za pána svého; Konradovi pak Ottovi udělil léna země moravské, nazvav jej moravským markrabím, tak aby tuto zemi držel od samého císaře a jen jeho, ne pak knížete českého, byl poslušen. Oddělením Moravy od Čech myslil napotom tím snáze panovati knížatům obou zemí. Páni, bojíce se krvavého hněvu jeho, nic nesměli odmlouvati, a podrobili se těmto rozkazům.

Teprv po dvou létech zdvihli se opět proti knížeti Fridrichovi, když byl odjel ze země ke dvoru císařovu v Mohuči (1184), i povolali na stolec Vácslava bratra Soběslava II. Ale hrad Pražský byl opět hájen statečně pod dohledem manželky Fridrichovy Alžběty, až sobě Fridrich sehnal pomoci z Němec, předně od bratra svého Vojtěcha, jemuž císař konečně předce dopřál arcibiskupství Salzburského, potom od vévody rakouského Leopolda V, s nímž zachovával delší již přátelství obou rodů, Přemysloviců a Babenberků. Tu páni, brzy zastrašeni, upustili od svého předsevzetí, a s ním jak možná se smířili. Fridrich vypravil hned potomního roku bratra svého Přemysla s vojskem do Moravy proti Konradovi Ottovi, aby i jeho přinutil ku předešlému poslušenství. Přemysl vtrhnul do země Znojemské, i setkal se s Konradem v bitvě ze všech nejkrvavější u Loděnic, v níž 4000 Čechů a Moravanů s obou stran přišlo o život. Přemysl zvítězil, ač se ztrátou velikou, Konrad Otto však, nechtěje déle dávati příčiny ku prolévání krve bratrské, odřekl se dobrovolně své nezávislosti, a knížeti českému se poddal.

Brzy potom však strhly se nové rozepře v Čechách mezi knížetem Fridrichem a biskupem Pražským Břetislavem, jinak Jindřichem, bratrancem knížete, synem totiž Jindřicha bratra krále Vladislava II. Vedlé spravedlivých stížností na útisky od úřednictva knížecího, zdvihal kněžic biskup nároky nedůvodné, chtěje se statky a poddanými svého biskupství býti prost všechněch povinností k zemi; a když kníže ne-

chtěl jemu povoliti, běžel, jako dotud všichni nezdární synové vlasti, k císaři, i žaloval před soudem biskupů a knížat jeho. Kteříž hned rozhodli, že biskup Pražský jest kníže německé říše, a tudy nemá poslouchati knížete českého, nýbrž toliko císaře; a na to jemu dal císař list se svou pečetí (1187). Tak měla země česká i sama v sobě býti rozdělena na dvě knížetství, jedno světské a jedno duchovní, jak bylo v Němcích, aby císař německý mohl rozkazovati oběma.

Kníže Fridrich, nepodvoliv se tak hned vůli císařově v této věci, byl jemu ke službě, když se císař strojil k válce křížové do zaslíbené země, i konal přípravy, aby táhl s ním. Ale než k tomu přišlo, zemřel (1189), a nyní Konrad Otto Znojemský nastoupil na knížecí stolec. Od něho vypraven zástup bojovníků českých ku křížovému tažení s císařem vedením Děpolta, syna Děpolta prvního, svrchu jmenovaného bratra krále Vladislava. Děpolt i sám císař Fridrich I zahynuli na výpravě této smrtí (1190), a v císařství nastoupil syn Fridrichův Jindřich VI, mocnější než otec jeho nabytím království apulského a sicilského v Italii. Jemu kníže český Konrad osobně vytáhl na pomoc k hájení těchto zemí, umřel však tam příliš záhy na mor při obléhání města Neapole (1191).

O uprázdněný stolec český strhly se opět různice až příliš hanebné. Panstvo zvolilo Václava syna Soběslavova. Ale Přemysl, bratr knížete Fridricha, šel k císaři Jindřichovi, a slíbil mu 6000 hřiven stříbra, aby mu udělil léna českého. Císař učinil rád dle žádosti jeho, a jmenoval jej českým knížetem, zároveň pak mladšího bratra jeho Vladislava nezávislým markrabím moravským, tak jak ondy sobě vymyslil císař Fridrich. Václav po krátkém odporu musil ustoupiti, a Přemysl, jinak řečený Otakar, stal se knížetem (1192). Nyní měl však platiti císaři slíbených 6000 hřiven stříbra, a nemohl sebrati nežli část té summy. Dle smlouvy o tom učiněné musil biskup Břetislav odebrati se ke dvoru císařovu a býti u něho co rukojmě za ten dluh, pokudby nebyl vyplacen. Tu císař, jemuž se již také Přemysl Otakar znelíbil z jiných příčin, jak jej na knížetství české dosadil, tak vzal si i právo, zase jej ssaditi, a udělil léna země české biskupu Břetislavovi Jindřichovi samému, s nímž vzal umluvu a ostatek dluhu jemu odpustil.

Břetislav Jindřich přitáhl se žoldnéři německými do Čech, a setkal se s Přemyslem u Zdic (1193). Tu páni čeští, ještě nedávno slíbivše Přemyslovi, že za něj chtí životy své nasaditi, prvé než přišlo k bitvě, zrádně jej opustili, a dali se k biskupovi. Přemysl musil se dáti na útěk, a biskup ctižádostivý stal se zároveň knížetem. Dobyl sobě i Moravy, a Vladislava, bratra Přemyslova, odvedl s sebou ke

dvoru svému, kdež jej držel nejprvé pod dohledem, potom u vězení. Panství jeho netrvalo však déle čtyr let. Poslán od císaře proti odbojnému markrabí míšenskému, poplenil zemi jeho hrozně, až stydě se za to pro své kněžské důstojenství, činil potom veřejné pokání. Když po třech létech se roznemohl a ležel na smrtelné posteli, páni čeští ještě za živobytí jeho začali se raditi o nové kníže; čímž on znepokojiv se, dal se z Prahy odvézti ven ze země do Chba, a tu v málo dnech skonal. Nyní velmoži osvobodili Vladislava, bratra Přemyslova, z vězení, a provolali jej za kníže (1197). Staršího bratra jeho Přemysla pominuli, bojíce se pomsty od něho, že jej nevěrně byli opustili u Zdic.

Přemysl však, zvěděv o tom, a co starší domnívaje se míti lepší právo k panství, sebral přátely, kdež moha, a pospíchal z ciziny domů, aby se pokusil podruhé o dosažení stolce.

Mezi těmi, kteří se ho přidrželi, byl župan, jménem Černín, nejpřednější. Než Vladislav, nechtěje nechat opět prolévati krve české, ustoupil z lásky bratrské dobrovolně s knížecí stolice, a přijal od Přemysla toliko zemi moravskou, pod názvem markrabství, ne však co zemi od Čech nezávislou. Takž vstoupil Přemysl Otakar na stolici knížecí bez překážky (1197).

§. 27.

Změny ve stavu země do konce 12. století.

Mnohé rozbroje v panovnickém domě od prvního přestoupení zákona Břetislavova až do zlých 25 let skoro ustavičných bouří po smrti krále Vladislava II spůsobily veliké proměny v řádech země české. Jimi, jak ukázáno, byla otřesena knížecí moc v oné neobmezenosti, ku které ji byli přivedli mocní Boleslavové. Nebo v rozepřích mezi sebou musili se oudové panovnického rodu ucházeti o přízeň úřednické šlechty, a ta nabývala tím vždy větší moci proti nim samým.

První následek toho byl, že se zhoršila správa země ve všelikém ohledu libovůlí úředníků župních i dvorských, poněvadž nemívali vždy dosti přísného dohledu nad sebou, a tudy užívali úřadů, strannickými piklemi nabytých, jen co prostředku k svému obohacení. Dálytˇ se od nich veliké útisky obecnému lidu při vybírání dávek, při vymáhání prací k obecným potřebám čili robot zemských, při vykonávání soudů a rozličným jiným spůsobem, tak že rolník i řemeslník vždy tíže snášeli množící se břemena a nedostatek bezpečnosti práva. Mnoho dotud svobodných majetníků půdy, aby ušli nesnesitedlnému někdy týrání

od úřednictva, raději dali se v poddanství a tudy pod ochranu mocnějších velmožů. Nebo tou měrou jak každý v ouřadě stojící hleděl vyzískati z něho pro sebe co nejvíce možná od lidí příslušících pod jeho právo, každý velmož zase, který již vládl dosti velkým statkem, bránil své poddané, jak nejlépe mohl, proti libovůli ano i proti zákonné moci úředníků, aby z nich sám měl jistější užitek. Šlechta z úřednictva knížecího pošlá obohacovala se však nejen na ujmu lidu, než touž měrou na ujmu knížecí moci bezpostředně. Dávalať sobě služby své při dopomáhání na stolec knížecí spláceti také darováním statků z jmění knížecího, namnoze v neobmezené dědičné držení; ano v čas větších a delších zmatků v zemi zmocnila se také všeličeho mocí nebo pod rukou. Stalo se zvláště s pomezním hvozdem, že velká část jeho z někdejšího držení knížete octla se ve jmění velmožů.

Tím spůsobem vznikly šlechtické rody, kterých moc a vážnost nezakládala se již toliko na službách a úřadech knížecích, nýbrž na velkém dědičném jmění, ač přitom nikdy nepřestali o úřady zemské státi, ano považovali je časem za právo náležející výhradně jejich stavu. Pán vládnoucí velkým statkem zemským a mnohými poddanými rozšiřoval vždy více moc svou prvotně otcovskou čili vládyčí na ujmu moci veřejné; právní rozepře mezi svými poddanými o jmění rovnal a soudil sám osobně neb svými ouředníky, tak že jen ve větších věcech trestních ještě podléhali veřejnému soudu župnímu; bránil úředníkům župním také ve všelikém jiném ohledu bezpostředné rozkazování nad poddanými svými dle možnosti, stavě se co první představený mezi ně a úřad: ze mnohých veřejných povinností a dávek vybavoval je, jakož zejména i ze starodávné obecné daně míru, která tím spůsobem ponenáhlu docela zanikla; on držel sobě i brannou moc na svém statku, udíleje z něho výsluhy manům čili panošům, a při veřejné hotovosti neb válce vedl lid ze svého statku pod svou vlastní korouhví. V tom záležel značný rozdíl mezi pány korouhevnými, jakž se nazývali, a druhým zemanstvem čili rytířstvem, ježto majíc méně statků a poddaných táhlo pod obecným práporem župana neb hlavní korouhví knížete samého. Osoby stavu panského, když poddané své vyjímali jak nejvíce možná od soudů a úřadů župních, tím méně sami se jim podrobovali, i mohli tudy časem potahováni býti jen k nejvyššímu soudu zemskému, na němž zasedal kníže sám s nejvyššími úředníky a kmety zemskými.

Vzrostlá moc a důležitost stavu panského při sklonku 12. století jeví se již tím, že z toho času nejprvé jde paměť posloupnosti některých panských rodů, kteří za potomních století, ano dílem až do nynějška zaujímali první místa v zemi české, ač toho času ne-

užívali ještě stálých jmen rodinných. Z takových rodů byli ku př. bratří Hrabiša a Slavek, nejvyšší komorníci zemští, onen od času knížete Fridricha (1180), tento od prvních let panování Přemysla (1199), majíce velké statky v župě Bílinské; jejichžto starším předkem byl jak se zdá onen Kojata, syn Všeborův, župan Bílinský, jenž se zasazoval o zvolení Jaromíra za biskupa na sněmě u Dobeniny; Vítek jídlonoš nejprvé (1169), seděním v Prčici (1176), potom župan Prachenský (1184), otec čtyr neb více synů, z nichž jeden se jmenoval Jindřich, druzí všichni Vítkové, pročež rod ten celý, v jižních Čechách daleko široko panující, nazýván Vítkovici; Smil s Tuhaně, jenž byl s Přemyslem za jeho přebývání u vyhnanství, a bratr jeho Načerat, synové jak se zdá Hrona, dle kterého rod ten nazýván Hronovým; statky jejich se rozkládaly dílem v severních Čechách až ke hranici zemské, ano i v částech Lužice, ponenáhlu k Čechám připojených, jakož ve Žitavsku, dílem při hranici slezské a moravské; Jiřík maršálek, který přišel o život při křížovém tažení roku 1148, vytáhnuv s knížetem Vladislavem II, potomek jak se zdá Dětřiška syna Buzova, jenž padl v bitvě na Trutině (1110); statky toho rodu byly hlavně v západní části župy Podbrdské, v okolí Hořovic; Markvart, otec Heřmana z Ralska, maršálka (1175) a potom komořího (1177), i bratří jeho Havel a Záviše, jejichžto potomstvo vládlo velkými statky v potomním Bydžovsku, Boleslavsku i Litoměřicku; Beneš sídlící v Benešově za Sázavou, jenž účastniv se ve výpravě proti Mediolanu za krále Vladislava, přivezl odtamtud biblí a passional krásný pro kostel Benešovský: přátelstvo jeho bylo již od delšího času předtím také rozšířeno v Moravě; Držislav župan Plzenský za krále Vladislava (1163), maje statky v župě té samé i dále ke hranici bavorské v Klatovště, a z téhož rodu Černín, pomocník Přemyslův při nastoupení jeho v panství, potom nejvyšší komorník, jehož jméno dosud nesou Černínové z pokolení toho pocházející; Sezima, nejvyšší komorník královny Judity, manželky Vladislavovy, jenž r. 1165 konal poselství k císaři řeckému Emmanuelovi, z přátelstva též rozšířeného po Čechách i po Moravě; syn jeho Hroznata, nejvyšší komorník za knížete Fridricha (1182 až 1185), měl Peruc za Slaným, a jiné pokolení téhož rodu, v němž oblíbeno bylo jméno Bořita, sídlilo v Radhošti (1235) v též krajině.

Šlechta, jejíž moc předně se zakládala na velkém rodinném jmění, nebyla již jako prvé šlechta čistě úřednická oddaným nástrojem knížete na sněmích zemských ku provedení jeho vůle, aby se stala národu zákonem, nýbrž zasazovala se o své vlastní prospěchy, a kladla tudy meze libovůli, ku které se chýlí každá moc docela neobmezená. Sněmové nabývali tudy čím dále tím větší váhy v řízení věcí zem-

ských. Již ve 12. století bylo právem uznaným, ač ne psaným, že nenáleží knížeti nařiditi veřejné hotovosti bez svolení sněmovního, krom k obraně země, rovněž že nesmí uložiti berně obecné leč se svolením sněmu. Podobně měli sněmové platný hlas ve hlavních věcech zákonodárství zemského a jmenovitě o řádu práva. Přitom však knížecí moc, jakkoliv byla obmezena, předce vždy zůstávala velká. Kníže nepotřeboval berní leč ve příčinách mimořádných; vládlť velikými statky, i když jich mnoho ubylo, a velikými jinými důchody stálými, které se dobrým hospodářstvím daly ještě více rozmnožiti; z důchodů těchto nezávisících od sněmů mohl sobě pořiditi dosti velkou vojenskou moc, které mohl též užívati bez jakéhokoli tázání sněmu; tím samým měl prostředků dosti k odměňování věrných služeb a tudy k získání jich sobě; rovněž, byl-li panovník moudrý, měl mnoho příležitosti k opírání se proti šlechtě o národ, když se ujímal obecného dobrého a zvláště pilného konání spravedlivosti a chránění slabých proti silným. Pro tento takový poměr mezi knížetem a šlechtou národ získal z nenáhlé proměny, kterou knížecí moc byla obmezena, ač na sněmích byli zastoupeni právě jen vyšší stavové.

Zároveň jako šlechta množil také stav duchovní moc svou toho času. Přibývaloť vždy více ústavů církevních štědrou péčí knížat, a později také šlechticů mocnějších. Do konce 12. století bylo šest řádně složených kapitul v Čechách, dílem při chrámích, ježto od dávna byly řízeny probošty co představenými četného kněžstva a žákovstva, které potom obdrželo řád kanonický, dílem novějšího ustanovení a nadání: kapitula totiž biskupského kostela Pražského, jejímž prvním pořadatelem byl vzdělaný probošt Marek, rodilý Němec, za času krále Vratislava; Mělnická ve slavném rodném místě svaté Ludmily; Boleslavská, nadaná z kořisti polské od knížete Břetislava I; Litoměřická, jejímž dobrodincem byl kníže Spytihněv II; Vyšehradská při kostele sv. Petra a Pavla apoštolů, založená od krále Vratislava a vyjmutá z moci biskupské zvláštním privilegiem papežským; a Sadská v oblíbeném venkovském sídle knížat při lesích někdy Slavníkoviců, založená knížetem Bořivojem II po opětném jeho nastoupení na stolec (1117) ke cti sv. Apollinaříše, jemuž přičítal zázračné vysvobození ze zajetí.

Řádu Benediktinskému přibylo k nejstarším jeho třem klášterům ve Břevnově, v Ostrově a na Sázavě ještě šest jiných v rozličných krajinách země: Opatovický na Labi blíž Hradce nad Labem (asi r. 1086), Litomyšlský na pomezí moravském, založený za knížete Břetislava II (1093 až 1100), Kladrubský na pomezí bavorském, založený od knížat Svatopluka a Vladislava I (1108, 1115), Vilémovský v Čá-

slavsku od hraběte německého Viléma ze Sulzbacha, příbuzného kněžny Richsy, manželky téhož knížete Vladislava (okolo r. 1120), Postoloprtský v rozkošném oudolí Oherském okolo téhož roku, Podlažický ve Chrudimsku, založený blahoslaveným Vrbatou, šlechticem z toho okolí (1159). K jeptiškám Svatojirským na hradě Pražském přibyl ještě jeden klášter panenský řádu sv. Benedikta v Teplici v župě Bílinské, založený královnou Juditou, manželkou Vladislava II (1156).

Za panování Vladislava II ještě co knížete objevili se v Čechách ponejprv noví dva řádové Praemonstratů a Cistercienských, ježto některý čas předtím vzali začátek ve Francouzích, a odtud rychle se šířili v Němcích. Vladislav a biskup tehdejší Jan I, ze šlechtické rodiny mající statky v potomním Bydžovsku a jinde, založili Praemonstratům první klášter na hoře Strahově nad Malou stranou Pražskou, porostlé tehdáž ještě lesem (1139), a odevzdali jim brzy potom také dva kláštery dotud Benediktinské, starší Litomyšlský totiž (1145), a nedávno teprv (1139) založený Želivský v pomezním lese na hranici moravské (1148). Později založil pán český Jiří z Milevska klášter toho řádu v řečeném místě svém (1184), a jiný pán z rodu, který se počítal mezi nejpřednější v zemi, Hroznata, milostník knížete biskupa Břetislava III, založil klášter Tepelský v Plzeňště (1197), do něhož i vstoupil co probošt, odřeknuv se světa po smrti svého příznivce. Také panny řádu Praemonstratského měly v krátkém čase tři kláštery v Čechách, v Doksanech u Litoměřic, založený od první manželky Vladislava II Gertrudy rakouské (1142), pak v Louňovicích (1149) a v Chotěšově, poslednější též založený od Hroznaty právě řečeného. — Cisterciensští měli první klášter v Sedlci v Čáslavště, založený od pána Miroslava (1143), druhý v Plasích nade Mží, od knížete Vladislava II (1145). K tomu přibyl ještě za téhož slavného panovníka klášter téhož řádu v Pomuce, a později ještě dva, ve Mnichovém Hradišti, jejž založil Markvartic Heřman z Ralska (1177), a v Oseku, jehož zakladatelem byl Slavek Hrabišic, nejvyšší komoří za Přemysla I, jakož o něm zmíněno výše. V Sezemicích ve Chrudimsku byl klášter panenský toho řádu.

Také rytířský řád Johannitů čili od špitálu sv. Jana v Jerusalemě dostal za času krále Vladislava první dům v Čechách na Malé straně Pražské konec mosta (okolo r. 1156), a Hrabišici Všebor a Kojata byli předními dobrodinci křižovníků božího hrobu, kteří roku 1190 dostali proboštství na Zderaze v podhradí Pražském.

Farních a jiných místních kostelů počet množil se neustále, a větším dílem byly vystaveny a nadány od králů nebo pánů a zemanů, jimž proto náleželo při nich od starodávna právo podací.

Církevní správa vždy lépe se pořádala, jednak pilností domácích výtečných biskupů a jiných mužů ve vyšších důstojenstvích duchovních, jednak z naléhání papežských legatů, kteří od času papeže Řehoře VII častěji než předtím přicházeli do země a snažili se o to, aby nové zákony papežů toho věku ke zvelebení církve uvodíny byly v platnost. K usnadnění dohledu nad kněžstvem od biskupa byla dioecezí Pražská rozdělena na děkanství, prvotně tolik, kolik bylo žup v zemi; nad děkany pak vedli vyšší dohled arcipryštové čili arcijahnové, kterých bylo 13; sídla jejich v Praze, Kouřimi, Bechyni, Horšovu Týnu, v Plzni, v Rokycanech, Žatci, Bílině, Litoměřicích, Roudnici, Boleslavi, Zerčiněvsi a Hradci nad Labem.

Duchovenstvo prospívalo také vždy více ve vzdělanosti a mělo mezi sebou vždy muže učené a umělce rozličného druhu. Děkan kapituly Pražské Kosmas, jenž co 80letý stařec zemřel v posledním roce života knížete Vladislava I (1125), jal se první spisovati dějiny země české od nejstarších pamětí až do svého času, a nalezli se po něm pokračovatelé z kanovníků Pražských a Vyšehradských i jiného duchovenstva. Učený jazyk byl jako všude jinde v západním křesťanstvě latinský; ale konání slovanské liturgie v prvním čase po uvedení křesťanství, ježto se aspoň částečně zachovalo v zemi během dvou století, zanechalo podnětu ke vzdělávání jazyka českého převoděním do něho písem svatých a skládáním kostelních písní, modliteb, legend a jiného druhu spisů pobožných. Vzácné zlomky rukopisu Zelenohorského a pozdějšího Královdvorského dochované našemu času svědčí o tom, že se záhy ač pořídku začalo užívati písma také k zachování plodů starodávného básnictví národního, majícího kořeny své až v pohanství.

Kláštery a kapituly byly jako prvé již biskupství nadány statky zemskými, ježto se více méně rovnaly majetku rodin šlechtických. Dle příkladu šlechty musilo i duchovenstvo hledět osvoboditi své poddané od povinností, které zavdávaly příležitost k útiskům od úřednictva župního; i dosáhlo toho časem psanými privilegiemi knížecími, jimiž udělovala se immunita čili vyjmutí částečné od oněch povinností a právo souzení nad poddanými krom zločinů těžkých. Biskupství Pražské mělo první takovou immunitu z prvních let panování Vladislava II. Často však úředníci župní jednali proti udělenému osvobození, aneb vymýšleli sobě břemena na statky duchovenstva, kterým jiné nepodléhaly. Z toho pocházely stížnosti stavu duchovního proti bezprávným útiskům, jakož zejména i rozepře výše zmíněná mezi knížetem Fridrichem a biskupem Jindřichem Břetislavem, ve které ovšem biskup zašel dále, než mu náleželo.

Jako prvé vítězství neobmezené moci knížecí nad samosprávou kmenů českých pod dědičnými jich vojvodami. tak také zmožení se šlechty proti knížatům v této době rozmnožilo, jak viděti, počet lidí nesvobodných v zemi. Ale nesvoboda tato, která měla všelijaké stupně a podoby, ano i svrchu vypsané útisky župních úředníků nepřekonaly životních sil rolnictva českého, které jim bylo vydáno. Země naše, do které národ český vstoupil málo četný, na nejvýš snad o kolikasi stech tisíc hlav, zvelebovala se vždy dalším pokračováním ve zorávání půdy, a touž měrou množilo se obyvatelstvo, a vyplňovalo zemi vždy houště. Již do konce 12. století zmizela i část prvotního pomezního hvozdu, jehož nebylo již tou měrou jako z počátku potřeba k obraně zemské. Staralit se o zalidnění jeho páni světští i klášterové, jimž dostaly se oujezdy v něm darováním knížecím. Osadníkům do vsí nově zakládaných, aby se dali najíti k rozorání nové půdy, musily se poskytovati lepší výhody než ve vsech sklíčených již tužším poddanstvím. Ve vsech nejstaršího původu neměl jednotlivý rolník svého kusu země, než všichni jako v prvotní nedílné rodině užívali niv společně, a jak se zdá, děleni bývali o ně jen do času, jak toho vyžadoval počet rodin; ale místo otce čili vládyky rodového měli nad sebou vrchnost, které robotovali a odváděli dávky, i která si během času zvykla považovati sebe jedinou za majetníka půdy, poddané pak za lidi chované tu dle své libosti. Ve vsech nových dostal pak každý osadník svého lánu pro sebe k dědičnému jmění, aspoň ve přímém potomstvu, za určité platy a povinnosti. Protož bylo prospěšno rolníkům, když se ze starých vsí více zalidněných vystěhovali a podstoupili práci vzdělávání půdy nové, v čemž neměli překážky od nikoho; neb nesvoboda vztahovala se jen na statek, ne na osobu, kromě zvláštních výjimek. Od obyčejného ustanovení lhůty čili svobody od platů a jiných povinností na prvních několik let pošlo jméno Lhota, dávané přemnohým vesnicím českým, jakož i v jiných zemích slovanských od konce 12. a začátku 13. století.

Hůře než orba trpěl od útisků župních úředníků domácí průmysl a obchod. Hlavní sídla jeho, podhradí totiž župních hradů, náležela knížeti, a byla jako jiné knížecí jmění spravována od komorníků a vládařů po župách. Obyvatelstvo jejich nemělo své půdy a svých svobodných domů, než přebývalo v jistém spůsobu podružství, a bylo, jak se zdá, čím dál tím více utlačováno libovolným vydíráním, což bylo příčinou, že se nemohlo zmoci k větší zámožnosti. Za starších časů, až do křížových válek přechytrávali je Židé, co od starodávna lepší znalci obchodu a zběhlí ve spůsobích, jak sobě zjednati přízeň u dvora. Později dařilo se lépe než domácímu lidu v podhradích ob-

chodníkům a řemeslníkům příchozím z ciziny, nejvíce z Němec, ale i ze Vlach a ze Francouz; neboť ze zemí svých, kdež stav městský ve příznivějších okolnostech dobyl sobě větší svobody a vážnosti, přinášeli s sebou jednak peníze, jednak větší umělost, a usazujíce se časem stále v zemi, koupili sobě k tomu netoliko povolení knížecí, nýbrž i podobné svobody, jakých stav ten požíval v jejich otčinách. Již za krále Vratislava († 1092), tedy někdy při sklonku 11. století, byla malá osada Němců v Praze na Poříčí, kdež měli svobodné dědičné domy, osvobození od některých povinností župních a vyjmutí ze soudu župního, tak že se spravovali zvláštním soudcem čili rychtářem ze svého prostředka. Na tyto svobody a práva dostali první psané privilegium od vnuka Vratislavova, knížete Soběslava II (1173 až 1178) s povolením, aby každý, koho by přijali do své obce, účasten byl týchže práv s nimi. Již tehdáž byli rozšířeni také po jiných částech podhradí Pražského krom prvotní své osady.

Byl to první začátek potomního většího rozšíření obyvatelstva německého v Čechách, kterému napomáhaly také jiné okolnosti, dílem ještě staršího původu. Tak jako někdy již Svatopluk moravský, užívali panovníci čeští od času velmi dávného, aspoň již první dva mocní Boleslavové, vždy služeb některého počtu cizinců, hlavně Němců, při svém dvoře, za příčinou stálých svazků s dvorem císařů německých. Nejvíce byly to osoby stavu duchovního, kteří co kaplani knížecí tak zvaní docházeli potom v odměnu vyšších důstojenství církevních, jakož kanovnictví, proboštství, opatství; bylať i krom prvního biskupa Pražského Thietmara ještě i později také několik Němců z ciziny rodilých povýšeno na stolici biskupskou. K rozmnožení dvořanstva německého přičinily mimo to časté svatby knížat českých s německými kněžnami, když krom jediného příkladu pojmutí Boženy od Oldřicha od času Boleslava II. bylo pravidlem takořka nepřekročitedlným, že knížata čeští nebrali manželek ze svého národu, nýbrž, aby jim rovny byly stavem, z panovnických i polopanovnických rodů okolních zemí, tudy z Polska, z Uher, ale nejčastěji z Němec. Kněžny cizího rodu přivedly s sebou rovněž kaplany a druhdy také světské služebníky z Němec; i ač tito nevstupovali zrovna často do řad úřednictva zemského a župního, což se protivilo národnímu právu a obyčeji, aniž byla by toho snesla šlechta domácí; ale velmoži čeští sami snažili se nepochybně druhdy zalíbiti se panovnici známostí jazyka jejího; nad to pak pochybovati nelze, že německé matky vpravily dětem svým, potomním dědicům trůnu, jazyk německý vedlé otcovského domácího a brzy také zalíbení ve spůsobích a mravech cizích. Tak bylo zvláště v rodině krále Vladislava z obou manželek jeho, Gertrudy rakouské a Judity

durynské. Nejstarší syn jeho Fridrich měl již ode křtu německé jméno dotud v zemi nebývalé, mladší dva, Přemysl a Vladislav, přijali vedlé jmen svých českých druhá německá, onen totiž nazývaje se také Otakarem, tento Jindřichem. Náchylnost jejich, jak již také Vladislava II samého, narozeného též z matky Němkyně, k německému jazyku a k německým spůsobům vysvítá z celého chování jejich, jakož i všechněch jejich potomků na trůně českém. Politika panovníků těchto, ačkoli hájili samostatnost země české v poměrech k říši německé, nicméně nevycházela z lásky k národnímu jazyku a obyčeji: zasadilit jemu těžké rány, jak se dále ukáže; byla to politika hlavně domová čili dynastická.

KNIHY ČTVRTÉ.

Králové čeští od Přemysla I až do smrti Jana Lucemburského.

(Od roku 1197 až do 1346.)

§. 28.

Král Přemysl I.

Po smrti biskupa knížete Břetislava Jindřicha záleželo mnoho na osazení stolice biskupské mužem, který by nevyhledával práv nebezpečných jednotě země české, na jakáž byl on sobě zjednal jalové privilegium od císaře německého. Kníže Vladislav III, který po něm předně nastoupil ve knížetství, představil panstvu a duchovenstvu českému, sněmovně shromážděnému, kaplana svého Milíka, i dosáhl obecného svolení, aby jej jmenoval biskupem. Přitom objevil pevný úmysl, nedbati na novoty císařem Fridrichem ondy zamýšlené, když i bez ohledu na právo investitury pozůstavené císařům německým udělil novému biskupu sám investitury, kterouž Milík čili biskup Daniel II, jakž se začal nazývati, přijal od něho ochotně (1197).

Stalo se to v okolnostech, pro vybavení země české z neoprávněného míchání se cizí moci do jejích záležitostí velmi příhodných. Nebo v krátce předtím téhož roku byl zemřel mohutný císař Jindřich VI ve Vlaších, zanechav syna Fridricha ještě ve mladém věku, kterému připadlo sice lenní království apulské a sicilské pod ochranou papeže co lenního pána, ale v Němcích zpěčovali se knížata přijmouti jeho za krále, dvojíce se, když jedni chtěli zvoliti strýce jeho Filippa, vévodu švábského, druzí dokonce zamýšleli zbaviti rod Hohenstaufský císařského důstojenství zvolením Otty IV, vévody Brunšvického. V té při kníže Přemysl, hned jak smluvou s Vladislavem nastoupil v panství, přidal se k straně Filippa švábského, však tak, že Filipp musil prvé opatřiti práva země české na základě smluv někdejších s králem Lotharem a mezi Vladislavem II a císařem Fridrichem I (1198). Filipp

uznal totiž za právo, že nenáleží králi německému, míchati se do voleb knížat českých, než kdo by od země zvolen byl, toho potvrditi beze všech jakýchkoli platů; navrátil knížatům českým název královský na všecky budoucí časy; nad to pak odřekl se práva udělování investitury biskupům Pražským, tak aby napotom vykonáváno bylo od krále českého. Za to Přemysl, účastniv se ve volení jeho za krále v Mohuči, a byv tudíž sám slavně korunován, poskytl jemu výdatných vojenských pomocí proti Ottovi Brunšvickému.

Přátelství toto však netrvalo dlouho. Nebo Filipp setrvávaje ve všem, oč se již prvé byl začal spor mezi císařem Jindřichem VI a stolicí papežskou, spůsobil sobě nepřátelství s papežem Innocentiem III, kterýž tudy jal se pobádati knížat německých, aby se znali k Ottovi IV (1201). I král Přemysl uposlechl přání jeho, a již roku 1203 vytáhl do pole proti Filippovi co Ottův spojenec, předně na pomoc landhrabí durynskému Hermanovi. Filipp, zavřev se v Erfurtě, byl obehnán, a sotva zachránil se odtamtud útěkem. Zatím vtrhli Sasi míšenští do Čech přes hory lužické až ke Hrubé Skále, strašně plenice; ale potřeni jsou od statečného Markvartice Beneše Hermanova, opěvaného básníkem Králodvorským. Nyní obnovil předně Otto IV svobody upsané Filippem Hohenstaufským, a sám papež Innocentius III bullou svou stvrdil královský titul českých panovníků (1204).

Ale štěstí válečné nezůstalo věrno straně Ottově. Již roku 1204 Filipp zase sebral síly své, a udeřil znovu na Hermana durynského, oblehnuv nejprvé město jeho Weissensee. Král Přemysl táhl landhrabímu hned na pomoc, a však musil na kvap couvati, když Filipp zanechav obléhání města, vší mocí obrátil se proti němu, a Otto obou přátel svých nechal v nesnázi. Z navléknutí Filippa stalo se téhož času i v Čechách povstání proti Přemyslovi. Děpolt a Soběslav, synové Děpolta II, kteří vládli oudělem v župách Čáslavské, Chrudimské a Vratislavské, pokusili se proti němu o nabytí panství. Předsevzetí toto bylo, jak se zdá, snadně překaženo. Nicméně však Přemysl, když netoliko landhrabí durynský, nýbrž i několik jiných knížat německých donuceni byli poddati se Filippovi, dal se ve smlouvání s ním, i zavřeno konečně nové přátelství mezi nimi, tak že Filipp zasnoubil dceru svou Kunigundu se synem Přemyslovým Vácslavem, ač oba snoubenci byli teprv děti v kolébce (1206). Teprv když Filipp Hohenstaufský roku 1208 úkladně byl zavražděn v Bamberce, uznal Přemysl opět Ottu IV za krále, ale v upřímné přátelství s ním již nevešel. Otto však, když neměl protivníka v říši, zrušil brzy sliby své učiněné papeži Innocentiovi, a spůsobil si tudy jeho nepřátelství. Tu když papež vyzýval knížata proti němu a žádal, aby zvolili za císaře Fri-

dricha syna Jindřicha VI, kterýž zatím byl dorostl (1210), Přemysl Otakar, a vedlé něho Herman, landhrabí durynský, byli prvními, kteří vypověděli Ottovi poslušenství.

Otto, jakž o tom zvěděl, sbíral všecky nepřátely krále českého v říši i také v samých Čechách na svou stranu, a strojil se proti němu k válečnému tažení. Přemysl Otakar byl ve mladém věku (asi r. 1180) vstoupil v manželství s Adelou, markrabinou míšenskou, kteráž porodila jemu syna Vratislava a tři dcery. Ale stav se knížetem a brzy také králem českým, zapudil manželku i dítky od sebe pod záminkou příbuznosti s ní ve čtvrtém koleně, i pojal choť jinou, Constantii, sestru krále uherského Emericha (1198). Adela přebývala u bratra svého, markrabí míšenského Dětřicha, odkudž dcera její Markéta, jinak Dagmar, provdána jest za Waldemara krále danského (1205); Dětřich pak pro křivdu sestře učiněnou byl hlavním nepřítelem Přemyslovým. Tedy z popudu jeho Otto IV na sněmě říšském v Normberce osadiv soud nad Otakarem knížaty německými své strany, dal jej prohlásiti za zpronevěřilého, a udělil léna země české Vratislavovi, synu jeho z Adely. Někteří šlechtici a županové z Čech byli při tomto skutku přítomni, chtíce pomoci ke svržení Přemysla s království. Mezi nimi byl nejspíš i Černín, nejvyšší komorník, někdy první z pomocníků Přemyslových; neb jeho nyní vypověděl král ze země a pobral statky jeho (1212).

Ottovi nedostávalo se sil ku provedení svého nálezu. Přemysl potlačil netoliko domácí brojení proti sobě, nýbrž vytáhl i vojensky přes hranici bavorskou, aby byl pohotově ku pomoci mladému králi Fridrichovi, kterýž brzy přitáhl z Italie do Němec a především hleděl sobě pojistiti přátelství krále českého stvrzením i rozmnožením smluv o svobodu země české. Krom obnovení zápisů Filippa i Otty Fridrich II propustil Přemyslovi a budoucím králům českým, aby povinnost svou stavění 300 ozbrojených k tažením do Říma směli vždy dle libosti buď vykonati, buď vyplatiti 300 hřivnami stříbra, i aby nebyli potahováni k žádným jiným sněmům v říši, než kteréby byly držány na blízce země české, v Bamberce, Normberce neb Meziboru. Mimo to daroval králi českému Floss, Schwarzenberk, Donín a jiné hrady a statky v Míšni a v hořejším Falci v náhradu za útraty vojenské.

Na začátku roku 1213 král Přemysl přibyl k Fridrichovi ve Frankfurtě, doprovodil jej ku korunování v Mohuči, a stihal potom Ottu s ním společně v severním Německu až ke hlavnímu sídlu jeho Brunšviku. Takž po krátkém čase byl Fridrich II vůbec uznán za krále; Otto pak zemřel již roku 1218.

Hned po skončení těchto válek v říši král Přemysl dal prvorozeného syna svého Václava, teprv jedenáctiletého, na sněmě zemském zvoliti čili vyhlásiti za budoucího nástupce v království (1216), kterážto volba také hned potvrzena císařem Fridrichem mocí privilegií nedávno vydaných. Stalo se to bez odporu v zemi samé, ač s nevolí Děpolticů, kteříž oba proto vystěhovali se z Čech do Slezska. Bratr Přemyslův Vladislav Jindřich, markrabí moravský, neměl dětí, a protož méně jemu záleželo na nástupnictví. Tudyž starý zákon Břetislavův o nastupování byl dokonce zamítnut, a nastupování dle prvorozenstva vešlo v obyčej, ač zvolení od sněmu bylo jediným zákonně uznaným řádem, na který se vztahovaly i nedávno nabyté zápisy císařů Římských.

Sotva se však utišilo ve spletcích zahraničných, ku kterým byla dotud obrácena hlavní péče krále Přemysla, strhly se v Čechách rozepře mezi světskou a církevní mocí z týchže příčin jako prvé za biskupa Jindřicha Břetislava. Biskup Daniel, povýšený knížetem Vladislavem III, neměl, jak se zdá, jiných zásluh, pro které se dostal k tomuto důstojenství, nežli že zcela byl oddán ke službám knížete. Hned po nastoupení jeho v biskupství byly proti němu vznešeny žaloby u papežského dvora, kterými dokazováno naň nejprv, že předešlým životem byl povýšení svého nehoden, potom že zanedbával hájení práv církve z nechvalné úslužnosti k moci světské. Daniel po mnohých vytáčkách musil se postaviti osobně při dvoře papežském v Římě; ale shovívavost papeže Innocentia III ku králi Přemyslovi pro jeho chování ve sporu o trůn císařský byla příčinou, že mu bylo očištění ulehčeno, tak že konečně stvrzen jest v biskupství (1202). Jeho biskupování další nebylo proto jiné nežli zprva. Biskupské jmění bylo od něho silně zadluženo, část zástavami postoupena velmožům při dvoře královském; úřednictvo zemské dovolovalo si bez překážky útisky proti poddaným duchovenstva, nešetříc ani upsaných svobod; sáhalo také na osoby duchovní v rozepřích právních, které od starodávna byly vyhraženy soudu biskupovu; ano král sám i velmožové nešetřili práva biskupova při udělování beneficií, dosazujíce k nim duchovní a zase i ssazujíce bez ohledu na stvrzení biskupské.

Po smrti však Daniele (1214), když byl 16 let spravoval svůj úřad církevní, stal se biskupem Ondřej probošt Pražský, muž přísných mravů a života zachovalého, který beze všech ohledů jal se zastávati práva církve, dílem i přes obyčej dotud v zemi platný. Netáhl se sice k lichému privilegii císaře Fridricha I, kterým vyřčena byla úplná nezávislost biskupství Pražského od knížat českých, nýbrž nepochybně přijal také investituru od krále, jakž byla již právně naň

přenesena od císařů německých, ale obrátil se brzy ku králi se stížností pro posavadní zlé zvyky, a když žádosti jeho nebyly splněny, odebral se do Říma (1216), a vydal odtud se svolením papeže Honoria III, Innocentiova nástupce, interdikt na Čechy čili zastavení všelikých služeb božích (1217), jakož i církevní klatbu na některé přední úředníky, kterým přičítal největší vinu ve věcech zběhlých. Král z počátku odporem biskupovým popudil se jen k většímu hněvu, i zabavil všecky statky a důchody biskupské, při čemž naloženo s nimi všelijak zle, ano i listiny na osvobození kostela Pražského, vydané od předešlých panovníků, zničeny jsou. Aby se králi zachovali, protivili se i kanovníci Pražští a dle příkladu jejich větší část kněžstva nařízením biskupovým, a konali služby boží přes jeho zákazy. Ale když papež Honorius s celou váhou moci apoštolské vystoupil k hájení věci biskupovy, ježto byla věcí církve, a jmenovitě neposlušné kněžstvo stihal tresty církevními; Přemysl podstoupil mírné vyjednávání, kteréž po čtyrletém kolísání vedlo konečně k mírnému sjezdu na hranici zemské proti Rakousům na hoře řečené Stožec, kdež dali se nalézti legat papežský kardinal Řehoř de Crescentio, král Přemysl, Leopold VI vévoda rakouský, biskup Ondřej a mnoho jiných hodnostníků duchovních i světských (1221). Smluvou tuto zavřenou jest uznána moc biskupa k dosazování kněží, ač bez ujmy práva podacího čili patronatu osob soukromých; král slíbil biskupu desátky vzdávati z celé země; poddaní biskupovi osvobozeni jsou od všelikých robot zemských, a biskupovi přiřčena moc soudní nad nimi, jakož i nad kněžstvem v celé zemi. Podobné svobody v menší míře uděleny později také ostatnímu duchovenstvu v zemi, co se týkalo jeho lidí poplatných, velikým privilegiem vydaným od krále Přemysla r. 1222.

Všelikým rozmíškám nebyl ani touto smluvou ještě učiněn konec. Pro nová nedorozumění biskup Ondřej opustil Čechy podruhé, nemaje se za bezpečného svou osobou, i zemřel v Římě roku 1224. Papež Honorius pečoval nyní o to svým bezpostředným zakročením, aby nebyl zvolen biskup v Čechách, který by méně dbal o zachování toho, co bylo církvi zemské rozepří touto vymoženo, i spůsobil, že napotom biskupové Pražští nebývali již voleni na sněmích zemských, nýbrž od kapituly svého kostela, jak bylo vůbec v obyčeji v Němcích od skončení první velké rozepře mezi papeži a císaři, začaté za papeže Řehoře VII a Jindřicha IV; zároveň pak také, že sešlo docela s investitury udělované biskupům prvé od císařů německých, nyní pak znedávna od králů českých.

V čas skončení této rozepře církevní zemřel bratr Přemyslův, Vladislav markrabí moravský (1222). Bez ohledu na starý obyčej, dle

kterého byli by Děpoltici, jakožto jediná ještě mladší linie rodu Přemyslova, měli obdržeti správu Moravy, podržel ji král Přemysl nejprv ve své ruce, potom pak udělil ji druhému synu svému Vladislavovi (1224) a po brzké jeho smrti (1227) třetímu Přemyslovi. Prvorozence pak svého Vácslava I, kterému byl již poručil Plzeň co údělné knížetství (1224), dal ještě za živobytí svého i s mladou manželkou jeho Kunigundou korunovati na království v Praze v kostele sv. Víta skrze Sigmunda, arcibiskupa Mohučského (1228). Přitom opomenut jest ponejprv starodávný obyčej posazení nového knížete na kamennou stolici na hradě Pražském a ukazování jemu střevíců a mošny Přemyslovy; i věděl a cítil to lid, že se to stalo z hrdosti a z nešetření národního práva a obyčeje; nebo lhostejnost k němu v domě panovnickém jevila se za krále Přemysla i všelikým jiným spůsobem.

Za jeho panování množilo se obyvatelstvo německé v Praze, tak že již větší část podhradí na pravé straně Vltavy nacházela se v jeho držení, a následkem toho i obyvatelstvo české podřízeno jest německému rychtáři a německému právu. Šíření se toto německé národnosti ve hlavním městě českém pocházelo z rozmnoženého pudu ve měšťanském stavě v Němcích ke stěhování se na východ od času velkých výbojů vévody saského Jindřicha Lva proti Slovanům polabským, kteříž tím hlavně spůsobem ujařmeni jsou a národnost jejich vyhubena, že německá šlechta vsazena do země i podělena lény a německému měšťanstvu odevzdána jsou města vyhoštěním z nich starého domácího obyvatelstva. Co onde vykonali cizí podmanitelé, z toho vzali sobě příklad téměř všichni slovanští panovníci, ježto sousedili s Německem, vyhošťujíce domácí obyvatelstvo, schudlé dávnými útisky župního úřednictva, z podhradí a jiných míst vhodných ku provozování řemesel a obchodu, a prodávajíce je cizím osadníkům. Tak dálo se skoro stejným časem od knížat meklenburských a pomořských, kteří se zcela poněmčili se svými národy, od údělných knížat slezských z panovnického rodu polského, podobně také, ač ve skrovnější míře, od krále Přemysla v Čechách a bratra jeho Vladislava Jindřicha na Moravě. Krom Prahy byli i do více jiných měst při hradech župních uvedeni měšťané němečtí a nadáni městskými svobodami pod svými rychtáři a konšely, a také již něco vesnic nových založeno osadníky německými, jakož připomínají se zejména v župách Litoměřické, Žatecké a Loketské.

Mezitím, když se již schyloval věk krále Přemysla, strhlo se nepřátelství mezi rody dávno spřízněnými králů českých a vévod rakouských, a nastala tím samým také nepřízeň s císařem Fridrichem II. Byltě císař již před více léty zaslíbil prvorozeného syna svého Jin-

dřicha s Aneškou dcerou Přemyslovou, kteráž proto co budoucí císařovna vychována byla od dětství ke mravům německým při dvoře vévody rakouského Leopolda VI. Ale když Anešce bylo 17 let, smluvil se Leopold s císařem Fridrichem, aby synu svému místo ní dceru jeho Markétu dal za manželku. Což když se stalo (1225) a Aneška byla navrácena otci do Čech, strhla se z toho ihned válka, a král český vypravil vojsko své přes hranice rakouské. Druhého roku (1226) smluvilo se příměří, ale předešlé přátelství již se nenavrátilo. Ve čtyrech létech potom zemřel král Přemysl po 33letém panování (1230).

§. 29.

Král Václav I Jednooký. Proměny ve stavu země a národu za jeho času.

Král Václav I, jakožto již za živobytí otce svého korunovaný, nastoupil na trůn beze všech jindy obyčejných rozbrojů. Panovník tento, při nastoupení svém 25letý, byl muž bujarého ducha, osobně udatný a ve všem jednání svém rázný, však národu svému vychováním německým docela odcizený. Protož také za jeho času Němectví všelijakým spůsobem zmáhalo se v Čechách více než za jeho předchůdce. Jmenovitě dálo se to uvoděním osad německých do většího počtu měst, to jest někdejších podhradí a někde i hradů župních, též trhů čili vesnic trhových. V Praze král rozšířil hned za prvních let svého panování podhradí na pravém břehu Vltavy založením velkého nového tržiště čili města Svatohavelského s kostelem téhož jména; čehož hlavní původ byl mincmistr jeho Eberhard, z německého měšťanstva v Praze; hned pak potom (po roce 1235) dal hlavní část podhradí i s tímto rozšířením obehnati zdmi a příkopy, čímž povstalo vlastně tak zvané město Pražské, nazvané později městem Starým. Týmž spůsobem začala se za jeho času ponejprv hraditi také jiná města odevzdaná svobodným obcím německým, nejen pro obranu proti cizímu nepříteli, než také, aby měšťané zavřeni ve svých zdech tím jistější byli svými svobodami proti přechmatům úředníků župních a jinému násilí.

Když se však hradila města, zavdána jest tím nepochybně příčina panstvu, žeť i ono k hájení nabyté moci své začalo místo otevřených venkovských sídel čili dvorů svých stavěti pevné hrady a tvrze, obyčejně na vysokých a příkrých horách novým vlaským spůsobem, tvrdší a nepřístupnější, než byly starodávné hrady župní, určené k obecné potřebě. Dle příkladu králova a pro zalíbení se jemu začala si také šlechta česká libovati dílem v užívání německého jazyka,

a protož i mnohým hradům tehdáž zakládaným dávána jsou německá jména, jakož Rosenberk, Šternberk, Lichtenburk a podobně. Zároveň pak přišlo ve zvyk dle spůsobu šlechty německé, že dle hradů nazývali se i panští rodové, od nichž který byl vystaven. Protož od času krále Václava počínají se připomínati jména rodin, které v potomních stoletích měly největší váhu ve všech záležitostech zemských. Tak z pokolení oněch nejvzácnějších, o jejichž předcích jest zmínka učiněna při konci knih předešlých, počali se potomkové bratří dvou Hrabiše a Slavka jmenovati pány z Oseka neb z Risenburka; Vítkovici, rozdělení na více větví, nazýváni jsou pány z Rosenberka, z Hradce (Jindřichova), z Landšteina, z Austí, z Falkenšteina a jinak; z Hronoviců pošli páni z Lipé, z Dubé (v Boleslavště), z Ronova, z Lichtenburka, z Náchoda, z Klinšteina a jiných více; z Buziců čili potomků Jiříka maršálka páni z Valdeka a z Hasenburka, řečení jinak Zajícové. též páni z Rožmitála a z Schellenberka: z Markvarticů páni z Lemberka, ze Zvířetic, z Michalovic, z Wartenberka čili ze Stráže. z Waldšteina; z Benešoviců páni z Benešova (dle prvotního rodného sídla), z Bechyně, z Dubé (nad Sázavou) a z Leštna, též páni z Kravař a z Dědic na Moravě; z Drslaviců páni z Litic, z Potšteina, z Risenberka, ze Skály, ze Žinkov, z Chuděnic Černínové: z rodu Sezemy, komorníka královny Judity, páni z Choustníka, z Talmberka, z Martinic, z Kaunic. Rovněž proslavili se z rodin, kterých předkové starší upadli v nepamět, páni z Janovic, z Winterberka, z Žirotína, z Kolovrat, vše jednoho přátelstva, jehož paměti začínají se dílem za krále Přemysla I, dílem teprv později; páni ze Strakonic, jejichž předek Bavor připomíná se rovněž nejprvé za krále Přemysla I: páni z Kunštatu, později také z Poděbrad, jejichž první známý předek byl Heralt purkrabí Olomoucký roku 1210; páni ze Šternberka, potomci Diviše z Divišova, župana Prachenského (1218) a potom nejvyššího maršálka za posledních let krále Přemysla (1224), nazvaní dle dvou hradů Šternberků, jednoho v Čechách, jednoho na Moravě; páni z Krasikova čili ze Šwamberka, jak se týž hrad nazýval česky a německy, potomci Ratmíra ze Skviřína (1224), jehož syn Ratmír byl purkrabím na Přimdě; páni z Pernšteina, jejichž předek Gothart připomíná se roku 1174; páni z Gutšteina a z Vrtby, potomci Hroznaty, zakladatele klášterů Tepelského a Chotěšovského.

K rozmnožení jazyka německého v zemi napomáhalo toho času nemálo také uvedení několika nových řeholí mnišských do země, jejichž členové z počátku veskrz byli cizozemci a na mnoze také později. Již za Přemysla dostal řád rytířů německých čili od špitálu panny Marie v Jerusalemě kommendu v Praze na Poříčí u kostela

sv. Petra (před r. 1215), která později přenesena k sv. Benediktu na Starém městě (1233); rovněž Templáři při začátku panování Vácslava I klášter s kostelem sv. Vavřince tamže. Nadto přibyli do země řádové tak zvaných mnichů žebravých, Dominikanů a Františkánů čili menších bratří, vzavší nedávno teprv původ ve Vlaších. Dominikani dostali roku 1226 kostel sv. Klimenta na Poříčí, potom místo něho kostel téhož jména blíž mostu Pražského; menší bratří kostel sv. Jakuba za Týnem v Praze; přísnější pak pravidlo tohoto řádu kostel sv. Františka v Podžidí tudíž na Starém městě Pražském. Zakladatelkyní kláštera posledně řečeného byla Aneška, svrchu jmenovaná dcera krále Přemysla, která po zamítnutí svém co nevěsta syna císařova zvolila život panenský a vstoupila do řádu nad míru přísného sv. Klary, jenž se řídil rovněž pravidlem sv. Františka. Klášter toho řádu založila sobě při kostele sv. Františka hned vedlé kláštera mužského též řehole, a spravovala jej 48 let až do smrti své, neopomíjejíc bráti známost o všem, co se dálo ve světě, a raditi účinně bratru svému Vácslavovi, který mnoho dával na její slovo.

Obadva řádové, Dominikanů i menších bratří, majíce hlavní péči o kázání a zpovídání, jmenovitě pak o zastávání pravého učení církve proti bludům kacířským, došli v krátkém čase rozšíření po všech znamenitějších městech v zemi, i všímali si v nich nejvíce obyvatelstva německého. Nejvyšší představení jejich v Římě měli i v stálém obyčeji, že do klášterů v Čechách posílali cizozemce, rodilé pak Čechy, kteří vstoupili do řádu, rozesílali do cizích zemí: načež často stěžováno od pozdějších panovníků českých.

Vedlé těchto řádů přišlých do země odjinud vznikl toho času v Čechách samých řád zvláštní špitálníků sv. Františka čili křížovníků s červenou hvězdou, jehož ustanovením byla péče o chudé a nemocné. Kněžna Aneška právě řečená založila špitál nejprvé při klášteře svém u sv. Františka, později u sv. Petra na Poříčí v Praze, jenž dle spůsobu tehdáž obyčejného spravován byl bratrstvem k tomu zřízeným (1233). V krátce však spůsobila přivtělení více jiných špitálů a bratrstev podobných v zemi k tomuto špitálu Pražskému a spojení jich v řád mnišský, kterémužto zjednáním jejím papež Řehoř IX uložil pravidlo sv. Augustina (1237). Brzy rozšířil se řád tento i mimo Čechy a Moravu, ve Slezsku totiž a v jiných částech Polska, nejvíce přízní knížete Vratislavského Jindřicha II Pobožného, jenž měl starší sestru Aneščinu, Annu, za manželku. Představený čili mistr špitálu Pražského byl nejvyšším celého řádu, a nazýval se velikým mistrem. Sídlo jeho bylo roku 1252 od sv. Petra na Poříčí přeneseno do nového špitálu na Starém městě Pražském konec mostu, kdež podnes se nachází.

Mnohostranné stýkání se s Němci, jak doma tak za hranicemi, seznamovalo Čechy toho času rychleji s pokroky vzdělanosti, které vycházely ze západní Europy, ale neméně také se vším spůsobem přepychu a zhýralosti, který se šířil v jich průvodě. Poznavše díla umělejšího řemesla a plody jižních pásem, které přicházely do země živějším než jindy obchodem, navykli si páni a rytíři čeští skvostnější a útratnější živobytí. Nádherné šatstvo rytířské přišlo v obyčej: lesknavé přílby se strakatými chocholy, ozdobné pancíře a štíty se znaky rodů v barvách vyvolených, sukně aksamitové mnohým zlatem se třpytící, i koně ozdobení hedbávnými pokrovy, posázenými drahým kamením a perlami. Vedlé toho bujné živobytí na hradech, ve kvasích, ve hře v kostky a jiné pusté rozkoše; náruživost v zábavě lovecké; velké hýření a rozhazování jmění. Ve všem tom dvůr krále Vácslava předcházel příkladem. Bylať u něho nádhera dotud v zemi nevídaná. Král, záhy náchylný k marnotratnosti, nešetřil důchodů korunních, aby okolo sebe shromáždil všecko, co náleželo k rozkošnému živobytí dle spůsobu toho času. Štědrost jeho lákala ke dvoru Pražskému cizince všelikého druhu: rytíře zjezdilé, kteří znali nejlepší spůsoby zábav dvorských v jiných zemích; keyklíře, kteří provozovali divadla rozličná; milostné básníky německé, kteří vyráželi společnost panskou rýmovanými zpěvy o lásce a dobrodružstvích; král Vácslav sám zkusil se ve složení německé zamilované písně dle jejich vzorů. Všecky spůsoby radovánek a všechen přepych v oděvích mužských a ženských i jiná největší nádhera scházely se při velkých hrách na souboj čili turnajích, které se držívaly u dvora. Pořadatelem jejich dle všech pravidel, jak se zachovávala v jiných zemích, byl rytíř německý Ojíř z Fridberka, přišlý z ciziny, zvláštní miláček krále Vácslava. K zábavám loveckým stavěl sobě král vkusné lovecké hrady ve hvozdech, královských, jakož ku př. hrádek Týřov čili Angerbach u Křivokláta. Hlučné honby miloval nad míru, ač jimi utrpěl také ouraz těžký; nebo hnav se jednou lesem za zvěří, vrazil okem do ostré sněti, i přišel o oko; odtud nazýván Jednookým. Zvláštnost byla při něm, že nesnesl zvuků zvonů; kdykoli přišel kam, obyčejně musilo se zvonění všecko zastaviti.

§. 30.

Války krále Vácslava s Fridrichem II rakouským a různice s císařem Fridrichem II.

V čas nastoupení Vácslava I v panství stál dvůr český v přátelských poměrech s králem uherským Ondřejem II, jehož sestrou

byla královna Konstantie, matka Václavova, s knížetem Vratislavským a brzy také velikým knížetem polským Jindřichem I, jehož syn Jindřich II Pobožný měl sestru Václavovu za manželku, s vévodou korutanským Bernartem, manželem jiné sestry Václavovy Jitky, a s rozličnými jinými knížaty v Němcích. Také s císařem Fridrichem II nebylo zřejmého rozstrku, jakkoli odstrčená nevěsta syna jeho, Aneška, sestra Václavova, nikdy nezapomněla jemu své urážky. Král Václav měl za ním mimo to dědictví manželky své Kunigundy po otci jejím králi Filippovi Hohenstaufském; ale uhodili o ně spolu po několika létech přátelsky, tak že místo částky země, která Kunigundě měla připadnouti, vzal Václav od císaře 10.000 hřiven stříbra (1235).

Toliko nepřátelství s domem Babenberským, nedávno začaté, obnovilo se brzy před smrtí krále Přemysla z nových popudů, tak že vypukla z něho válka. Nástupce vévody Leopolda VI v Rakousích, Fridrich II Bojovný, mladý muž povahy nad míru nepokojné, brzy po svém nastoupení v panství (1230) zapudil manželku svou Žofii, dceru císaře řeckého, jejíž sestra Marie byla chotí královice uherského Bely, syna krále Ondřeje II. Dvůr český ujal se této urážky spřáteleného dvoru uherského, a vyhlásil proto Fridrichovi válku. Ještě za živobytí krále Přemysla vtrhnul Václav, král mladší, vojensky do Rakous (1230), a opět roku potomního (1231), i poplenil znamenitou část země. Teprv ve třetím roce (1232) posílil se Fridrich spolky s několika sousedními knížaty, mezi nimi i s bratrem Václavovým Přemyslem markrabím moravským, a sebrav tudy vojsko počtem silnější, až 40.000 mužů, vpadl do Moravy (1233). Když se však vojska setkala blíž hradu Bítova, jejž Fridrich opanoval, povedlo se lstí pana Bočka, předka pánů z Kunštatu, uvésti vojsko rakouské ve zmatek bubnováním v lesích se mnoha stran najednou, tak že bojíce se býti obstoupeni, dali se na útěk bez boje. Tu se obrátil král Václav proti neposlušnému bratru svému, dobyl Brna, a poplenil zemi jeho, až pak pro přímluvu matčinu přijal jej zase na milost.

Stal se potom mír také s vévodou rakouským, který však neměl dlouhého trvání. Fridrich podporoval vzbouření v Uhřích proti králi Belovi IV, který roku 1235 nastoupil po svém otci Ondřejovi, důvěřuje se tím spůsobem státi se sám králem uherským. Tu se spolčili králové český a uherský i také třetí Fridrichův soused, Otto, vévoda bavorský, s kterým rovněž byl začal rozepře, a vtrhli do Rakous s velikou záhubou země. Na tom nemaje dosti, Fridrich rakouský spůsobil sobě ještě také hněv císaře Fridricha. Fridrich II, jakkoli byl přízní s papežem Innocentiem III došel císařství, vstoupil časem ve šlépěje strýce i otce i děda svého novými úrazy moci papežské

v Italii, tak že stará rozepře mezi císaři a papeži i za něho opět vypukla. Při vznikání nových bouří z toho dal se prvorozenec císařův Jindřich, někdy ženich Anežčin, v tajné spolky proti otci, kterých stal se i Fridrich rakouský, svat jeho, účasten. Císař, přišed tomu na stopu, syna vzal do vazby, a Fridricha obeslal před soud; když pak se nedostavil, vydal naň acht, to jest nález, kterým zbaven jest všech práv a hodností (1236). Ihned smluvil se král Václav s císařem, a přijal na sebe vykonání achtu toho spolu s vévodou bavorským a několika jinými knížaty německými. Tedy vtrhlo vojsko české vedlé jiných protivníků Fridrichových opět do jeho země, kdež zároveň panstvo jeho proti němu se vzbouřilo pro velké od něho útisky. V krátkém čase ztratil skoro všecko, zavřev se toliko v několika pevných hradech a městech se svými věrnými. Císař sám pobyl s dvorem svým několik měsíců ve Vídni, chtěje Rakousy i spojené s nimi Štyrsko podržeti ve své moci. Již dosadil nad oběma zeměmi své vládaře.

Ale vítězství nad odbojným knížetem říšským i prospěchy, kterých týmž časem nabyl v Italii proti straně papežově, učinily císaře, jak se zdá, příliš hrdým, tak že zapomněl brzy vděčnosti k svým pomocníkům. S králem Václavem začal jakous rozepři o některé hrady, nejspíš ty, kterých ondy při začátcích svého panování v Němcích byl postoupil králi Přemyslovi. Za sněmu říšského v Řezně, roku 1237, kdež byl i král Václav přítomen, žádal jich na něm zpět v osobní rozpravě. Ze které když král odcházel, odepřev jeho žádosti, šel prý za ním mezi jinými odcházejícími opat Fuldský, i dovolil si ťuknouti králi na rameno, řka: „Já být sousedem tvým! naučil bych tě poslouchati císaře, a učinil bych z tebe krotkého králíka.“ Ale Ojíř, milostník králův již výše zmíněný, dal za to opatovi políček, a pravil: „Neměl jsi, mnichu, dobrého mistra, který tě učil míti krále a pány v uctivosti.“ To když došlo císaře, povolal krále a Ojíře k sobě, chtě oba vzíti do vazby. Ale Václav, přistoupiv k císaři, pravil: „Nejsmeť, pane, ještě v moci tvé,“ i chopil jej za ramena, řka: „Buď přísahati budeš, že odejdeme odtud bez překážky, buď necháš zde života.“ Před ním stál Ojíř s mečem vytaseným. Tedy uleknuv se císař, propustil oba bez ublížení.

Tak vypravovalo se tehdy o začátku hněvu mezi králem a císařem. Jisté jest, že dvůr papežský měl všecku píli o to, aby král Václav nebyl císaři přítelem, i naléhal naň o to zvláště prostředkem sestry jeho Anešky, již abatyše u sv. Františka. Král Václav, uposlechnuv těchto přímluv, smířil se najednou s vévodou rakouským, a slíbil jemu pomoc k dosažení zemí jeho ztracených; začež Fridrich

se zavázal, postoupiti jemu celé části Rakous na půlnočním břehu Dunaje a zasnoubiti synovkyni svou Gertrudu, která měla děditi po něm, poněvadž byl bezdětek, s prvorozeným synem Vácslavovým Vladislavem; čímž otevřela se první naděje na spojení Rakous a Štyrska s korunou českou (1237).

V čas uzavření této smlouvy nacházel se Vácslav na polní výpravě v Moravě proti bratru svému Přemyslovi, s kterým vypukl jemu nový rozbroj z popudů neznámých. Pokoj mezi nimi zavřen konečně přátelským prostředkováním krále uherského Bely, však tak, že král Vácslav odňal bratrovi polovici země. Zanechalť jemu Olomouce a Opavy; Brno pak odevzdal matce své Konstantii místo posavadního vdovského sídla jejího Břetislavě. Tam zase dosazen co údělné kníže sestřenec Vácslavův Oldřich, syn Bernarta vévody korutanského.

Hned po skončení této výpravy král poskytl pomoci Fridrichovi rakouskému, kterýž nyní v krátce dobyl největší části zemí svých zase na vládařích císařových (1238); zároveň pak spůsobením dvoru papežského sestoupili se ve spolek s králem Vácslavem proti císaři Otto vévoda bavorský, Jindřich landhrabí durynský, markrabí Jindřich míšenský, Otto i Jan markrabí brandenburští. Papež Řehoř IX vyslovil brzy potom klatbu na císaře Fridricha II, a vyzýval knížata k volení nového krále (1239). Tentokrát dovedl však císař Fridrich bouři, která se naň strojila, rozehnati obratným jednáním. Sám zůstávaje v Italii, kdež se krutě válčilo mezi stranou jeho a papežskou. poslal do Němec syna svého Konrada, zvoleného krále německého, ač teprv 11letého, a položil sněm říšský do Cheba, kdež podařilo se mu předně landhrabí durynského a markrabí míšenského odchýliti od spolku proti sobě. Nadto pak smluvil se císař neočekávaně s vévodou rakouským, když zrušil acht proti němu vydaný, navrátil jemu země a důstojenství, ano smlouvu mezi ním a králem Vácslavem o postoupení polovice Rakous prohlásil za neplatnou. Takto od spojenců opuštěn, dal se konečně i král Vácslav v jednání s císařem, a stala se skutečně smlouva mezi nimi; proti Fridrichovi pak rakouskému sebral Vácslav pole, a vtrhnul opět nepřátelsky do jeho země (1240).

§. 31.
Vítězství nad Tatary.

Z války této vytrhlo jej brzy velké nebezpečenství, které po strašlivém zpustošení všech šírých zemí na východě dorazilo až ke hranicům českým, a rovnou měrou zahrozilo království českému jako nepokojnému sousedu v Rakousích.

Bylo v prvních létech panování otce Václavova Přemysla, když sveřepý národ Mongolů čili Tatarů vedením mohutného Čingischána ponejprv se vyřítil z pouští vysoké Asie na okolní země, aby sobě vydobyl panství nad celým světem (1202). V krátkém čase skoro celá Asie upadla pod jejich panství. Roku 1224 překročili ponejprv hranice mezi Asií a Europou v stranách při Černém moři, setkali se s Rusy v bitvě na řece Kalce, a porazili je na hlavu, ač tehdy ještě neužili svého vítězství leč popleněním nejbližších krajin. Ale když utvrdili konečně panství své v Asii, předsevzal si druhý chán jejich Ujgetaj také podmanění Europy. Roku 1237 udeřil podruhé na Rusy, rozdělené tehdáž na mnohá knížetství potomků Rurikových, mezi nimiž nebylo žádného společného jednání v obraně. Tedy během čtyr let podmanili sobě Tataři Rus skoro celou. Roku 1238 vyvrátili Vladimiř čili Novýhrad, tehdáž sídlo velkých knížat ruských, po dvou létech také staroslavný Kyjev (1240). Zpytáci jejich potulovali se již po zemích dále na západě, jmenovitě také v Čechách, kdež přezdíváno jim Kartasů, aniž znám byl tehdy jejich původ.

Po pádu Kyjeva vytáhl Batu, nejstarší ze vnuků Čingischánových, v čele 500.000 Tatarů, veskrz jízdných, ku podmanění západního křesťanstva. První bylo na ráně Polsko. Ještě než byl konec zimy roku 1241, vtrhli Tataři do Malého Polska, a dobyli i vypálili Sandoměř i Krakov. Potom rozdělil Batu hrozné vojsko své na tři proudy. S jedním nejčetnějším dobyl se sám soutěskami Tater do království uherského; druhé obrátilo se na půlnoc do Velkého Polska, třetí do Slezska a tudy přímo ke hranicům českým.

Strach z ukrutného tohoto nepřítele rozšířil se daleko po všech zemích. Papež Řehoř IX dal hlásati kříž, vyzývaje k boji pro obranu víry křesťanské. Ale rozepře zlá mezi ním a císařem Fridrichem, která neustála ani na okamžení, byla na překážku všelikému většímu společnému předsevzetí. V Němcích zbrojilo se jen v některých krajinách bližších nebezpečenství. Několik knížat poslalo pomoci velikému knížeti polskému Jindřichovi Pobožnému, který se hotovil k boji v dolním Slezsku; jiní přišli do Čech, kdež král Václav, zanechav jiného všeho, záhy konal pilné přípravy k obraně. Pod korouhvemi jeho sešlo se 40.000 mužů pěších a 6000 jízdných, s kterými konečně, znamenán křížem, vytáhl od Prahy ke hranicům slezským, chtěje se se svatem svým, Jindřichem Pobožným, spojiti v jednu sílu. Neb i Tataři oboudvou oddílů v Polště srazili se zatím v jednu moc vedením Pety, a táhli proti ležení Jindřichovu u Lehnice. Tu Jindřich, nepotázav se s králem Václavem a proti nadání jeho, svedl s nimi bitvu nešťastnou (9 Dubna). Deset tisíc křesťanů padlo v boji udatném, mezi

nimi i sám Jindřich, a po boku jeho poslední kněžic český z Děpolticů, Boleslav, syn Děpolta III, jenž se byl vystěhoval z Čech.

V den po bitvě byl by král Vácslav býval s vojskem svým u Lehnice, přišed již ke hranici zemské v okolí Žitavském. Tataři neodvážili se svésti s ním bitvy druhé, ku které byl hotov, nýbrž obrátili se kvapem zpět do hořejšího Slezska, a provozovali tam záhuby mečem i ohněm. Zatím, jak se zdá, rozešli se němečtí pomocníci Vácslavovi, když nebezpečenství od zemí jejich bylo odvráceno, a král musil se spokojiti hájením hranic českých a moravských. Darmo pokoušeli se Tataři vtrhnouti do Čech župou Kladskou. Cesty v horách byly všudež dobře zasekány a osazeny. Po třech nedělích však dobyli sobě konečně lesnatou župou Opavskou vchodu do Moravy.

Tam nastalo veliké soužení a nářek lidu. Tataři dobyli Opavy, Přerova, Litovle, Jevíčka a jiných měst jednoho po druhém; po celé zemi pálili a loupili dle libosti; kláštery slavné ve Hradišti, Rajhradě a jiných místech spálili a zbořili; Hanu ourodnou dokonce zpustošili. Lid zanechával příbytků svých, a utíkal do lesů a do hor, aby zachránil život svůj. Toliko tři města obléhali Tataři nadarmo: Olomouc, Brno a Uničov, a na některých tvrzích a zámcích udatní bojovníci odpírali útokům jejich, jakož oslavili se hrdinstvím Vneslav a Vratislav u kaple matky boží na Hostýně.

Konečně král Vácslav sebral proti nim síly nové, a vytáhl jim vstříc do Moravy. Jemu pomáhal toho času i Fridrich Bojovný rakouský; byliť se při nastávajícím společném nebezpečenství smířili novou smluvou, kterou Fridrich opět slíbil dáti synovkyni svou Gertrudu synu Vácslavovu, Vladislavovi. U Olomouce, kterou Tataři obléhali, přišlo k setkání krvavému. Zde velitel vojska českého Jaroslav, z rodu panského, který se brzy potom začal nazývati Šternberským, spůsobil Tatarům citedlnou porážku. Jeho vlastní rukou padl jeden ze vnuků Čingischánových, jak se podobá, Bajdar bratr Pety. Tataři následkem toho opustili Moravu, a spěchali do Uher, kdež se spojili s hlavním vojskem Batu chána.

Království uherské bylo po ten čas nejhroznějším dějištěm ukrutnosti tatarské. V ten samý týden, asi na začátku měsíce Dubna, když kníže polský podlehl vojsku Petovu u Lehnice, Batu chán porazil Uhry, neblahými rozepřemi mezi králem a velmoži roztržité, v bitvě rovněž tak krvavé u řeky Slané, po které celé království uherské upadlo bez další obrany v jeho moc; i jali se Tataři dělati poustku vražděním obyvatelstva zvláště v dolní zemi, kdež se chtěli stále usaditi. Král Bela utekl se nejprv do Rakous, kdež jej Fridrich Bojovný zrádně zajal a propustil teprv za velké výkupné; potom odebral se

do Charvát. Po útěku Petově z Moravy strojil se Batu k útoku na Rakousy s celou mocí svou. Ale tu již spojili se v jednu sílu král Vácslav, vévoda Fridrich, vévoda korutanský a několik jiných knížat německých ze sousedstva, i očekávali útoku jeho bojechtivi. Batu, zpraven od zpytáků o velké vojenské moci jimi shromážděné, uznal za lépe boji rozhodnému se vyhnouti a dalších předsevzetí v těch stranách odložiti. Obrátil se tedy na jih za králem Belou, protáhl loupežně Charvátskem až ke břehům dalmatským; zůstal v těch krajinách přes zimu; na začátku pak jara roku 1242 vrátil se dokonce do Rus a do Asie, kdež příhody týkající se domácích věcí říše tatarské žádaly jeho přítomnosti.

§. 32.

První spojení Rakous s Čechy. Vzbouření Přemysla syna Vácslavova.

Jak medle přešla tato bouře, strhly se opět rozepře předešlé mezi Čechy a nepokojným vévodou rakouským Fridrichem, když opět nechtěl zdržeti slibů smluvených. Po nezdařilém vpádu do Moravy, jejž Fridrich předsevzal roku 1242, musil zaslíbiti Gertrudu králevici Vladislavovi smluvou novou; ale zdráhal se i potom splniti ji, ano jednalo se o to mezi ním a císařem Fridrichem, aby Gertruda zasnoubena byla s císařem samým, který se chtěl tudy státi dědicem Rakous. Po opětném vypuknutí války proto roku 1246 zanechal konečně tohoto zámyslu, a v měsíci Dubnu toho roku slavila se svatba Vladislavova s Gertrudou. Král Vácslav postoupil za tou příčinou synu svému Moravy, která již přede vpádem Tatarů připadla jemu úmrtím bratra jeho Přemysla (1239), jenž nezůstavil potomků.

Vévoda Fridrich tím hlavně se byl naklonil ku konečnému pokoji s Čechy, aby mohl s větším důrazem válčiti s Uhry; nebo zrádné jeho zachování ku králi Belovi v neštěstí jeho od Tatarů bylo i mezi nimi začátkem nového krutého nepřátelství. Když však Fridrich ve druhém měsíci po oné svatbě se vší mocí svou vytáhl proti Uhrům do pole, padl v bitvě u pomezní říčky Litavy. Mladý královic Vladislav uvázal se následkem toho ihned v panství nad Rakousy a Štyrskem, ač s odporem od císaře Fridricha, který nyní zamítal právo ženského potomstva k dědictví v těchto zemích a táhl se k nim co k odumřelým lénům říše. To vedlo ku konečnému vypuknutí nepřátelství mezi ním a králem českým. Král Vácslav obrátil se nyní rozhodně k straně papeže Innocentia IV, který v rozepři něco málo zastavené smrtí předchůdce svého, Řehoře IX, roku 1245 obnovil klatbu

na Fridricha II, a vyzýval knížata německá k volení nového císaře. Pohříchu zemřel nadějný markrabí a vévoda Vladislav již po půl létě (1247), a císař dosadil bez meškání v Rakousích a Štyrsku své vládaře.

Král Václav účastnil se nyní ve volbě vzdorocísaře Viléma hraběte hollandského, a byl jemu i papeži horlivým podpůrcem. Přitom podporoval v Rakousích stranu, která protivíc se vládařům císařským, spůsobila provdání Gertrudy za Hermana markrabí badenského a jeho se svolením papeže a vzdorokrále Viléma hollandského přijala do země co vévodu. Prvé však než čeho dovedl v jednom i druhém ohledu, strhla se nenadále velká bouře proti němu v Čechách, následek posavadního chování jeho v domácí správě království.

Byv od počátku milovníkem rozkoší, oddával se král Václav od některého času, zejména asi od roku 1245, nejvíce tajnému milkování, přebývaje z té příčiny mnoho na osamotnělých lovčích hrádcích svých, jen s malým komonstvem; přitom provozoval čím dál tím větší marnotratnictví na ujmu koruny, rozzastavuje i rozdávaje korunní statky, tak sice, že i některé hrady župní dostaly se tím neb oním spůsobem v ruce pánů a rytířů králi oblíbených neb ve zlém tomto hospodářství pomocných, jakož na příklad daroval hrad Bílinu milému svému Ojířovi. To těžce nesli páni a rytíři, kterým záleželo na dobrém země, protože na zem musilo přijíti dosazování, kdyžby koruna nestačila se svými důchody; jiní také, kteří jen milostníkům královým záviděli: nad to pak nebylo hýření královo lhostejno druhému synu jeho Přemyslovi, jemuž smrtí prvorozence Vladislava připadlo budoucí nastoupení na trůn. K tomu přicházely také sváry v samé rodině královské; nebo Přemysl, ač po smrti bratra svého Vladislava obdržel markrabství moravské od otce, jinak nebyl milován ani od něho ani od vlastní matky své Kunigundy, nýbrž oba rodiče prý jeho pronásledovali, neví se z jakých příčin. Takž syn královský a větší počet panstva a rytířstva vešli konečně ve spiknutí proti králi.

Odboj vypukl, když král Václav vydal v letě roku 1248 rozkazy k tažení proti císaři Fridrichovi jakožto nepříteli církve. Panstvo skoro všecko odepřelo poslušnost, a nedbali ani hrozby papeže Innocentia, který chtěl vyhlašováním klatby církevní vymoci jejich povolnost; ano sešli se brzy potom na hradě Pražském, a zvolili syna Václavova, Přemysla Otakara, za krále. Předním návodčím k tomu byl Ctibor sudí se synem svým Jarošem. I biskup Pražský Mikuláš postavil se k straně Václavovi protivné; věrní pak zůstali jemu skoro jen nejvyšší úředníci zemští, v čele jejich Boreš z Risenburka, nejvyšší komorník.

Král Václav meškal toho času na hradě svém Zvíkově v lesích při vtoku řeky Otavy do Vltavy. Tam vypravili k němu páni poselství s oznámením svých úmyslů, žádajíce nejspíš, aby odevzdal správu zemskou Přemyslovi co mladšímu králi čili pomocníku v království. Václav posly zajal. a vzal je do vězení; a však pozdvižení proti němu zňalo se hned v celém království. Král mladší dobyl téměř všech hradů a měst po celé zemi; Václav musil se dovolávati pomoci u knížat německých strany papežovy; královna Kunigunda umřela žalostí. Když Přemysl Otakar se svými dobýval Mosta, poražen jest od Borše Risenburského, a však bez dalšího účinku. Tu se Václav ku konci roku odebral do Rakous k Hermanovi Badenskému, a obdržel od něho některou pomoc, potom též od knéžice korutanského Oldřicha, jenž vládl Břeclaví na Moravě; přitáhl nejprvé do Brna, a sebrav něco více svých věrných, asi na počátku měsíce Unora 1249 vtrhnul do Čech válečně. Bez překážky dostal se až na Vyšehrad, i vložil do něho svou posádku. Potom oblehl Žatec, a dobyl ho bez boje. A však Přemysl sklíčil otce svého se všech stran tak, že musil zavříti pokoj, a to na spůsob takový, aby Přemysl spravoval království, Václav pak aby podržel toliko tři hrady s příslušenstvím ke své výživě, Most, Loket a Zvíkov.

Tuto umluvu prohlásil papež Innocentius IV za neplatnou, jakožto vynucenou násilím, a stihal klatbami biskupa Mikuláše i jiné stoupence Přemyslovy; též Vilém hollandský, vzdorocísař, hrozil jim válkou, kdyžby neustoupili od svého úmyslu. Odpadnutím mnohých, kteří se hrozeb těchto ulekli, byl Přemysl přinucen k nové smlouvě s otcem, kterouž se rozdělili spolu o panství. Ale král Václav, sesíliv se tím brzy ještě více, nemínil konečně synu svému zdržeti slova dvakrát daného. Připraviv se k novému boji, učinil provolání ke všem pánům a vyššímu duchovenstvu, aby ti, kteří by chtěli jemu obnoviti věrnost, nalézti se dali u něho v Litoměřicích. Tu větší počet, než se bylo nadíti, zanechali strany Přemyslovy, a přišli do Litoměřic. Král Václav, zakrývaje poněkud ještě svůj úmysl, položil se nejprv u Sadské: odtud však z nenadání obrátil se ku Praze, dobyl Starého města zradou některých měšťanů, a obléhal hrad Pražský všelikým úsilím. Přemysl, nemaje brzy dostatečných sil k dalšímu odporu, poddal se konečně otci, kterýž jemu navrátil zase markrabství moravské a pánům strany jeho slíbil ouplné odpuštění. Však ani těchto slov nezdržel, nýbrž přilákav syna svého i některé z nejvěrnějších přátel jeho k sobě na zámek Týřov, kázal je zajmouti, a syna vsadil na některý čas do vězení na Zvíkově, pány pak na hradě Pražském, po dvou k sobě spoutané. Ctibora sudího dal později stíti na Petříně

nad Prahou, a syna jeho Jaroše kolem lámati na protější straně města za branou (1250). Svým milcům a jiným pomocníkům v této válce rozdal ještě více statků a hradů korunních; sám pak odevzdal se předešlým zábavám na lovčích hradech svých.

§. 33.

Přemysl Otakar II stal se vévodou rakouským. Válka s Uhry o Štyrsko.

Poněvadž bouře tato česká překážela, že se král Václav nemohl účinně ujímati věci strany papežské ve svém sousedstvu proti straně císaře Fridricha II, trpěl mezitím v Rakousích Herman Badenský veliké nesnáze, až pak zemřel ve mladém věku ještě (1250), zůstaviv syna dítě, jménem Fridricha, s nímž ovdovělá vévodkyně Gertruda odebrala se již prvé do Míšně. A však když ještě téhož roku zemřel také císař Fridrich v Italii a posavadní vládař jeho v Rakousích a ve Štyrsku, Menhart Gorický, složil úřad ten, ve kterém sám o sobě obstáti sobě nedůvěřoval, zůstaly země tyto bez pána a bez pořádku, rozděleny na několiko stran sobě nepřátelských. Zmatku tohoto chtěje užiti Otto, vévoda bavorský, přívrženec prvé císaře Fridricha a nyní syna jeho Konrada IV, vtrhnul do Horních Rakous, a zmocnil se této země pro sebe (1250); ale král Václav, nyní již zase požívaje pokoje v zemi své, dle přání papežova sebral pole proti němu, a vpádem do Bavor (1251) přinutil jej opustiti dobytou zemi zase. Tu konečně zmužilo se panstvo rakouské, aby se postaralo samo o dobré své země, a na sněmě, jejž položili sobě v Trübensee, usnesli se, syna Václavova, Přemysla, jinak Otakara, povolati sobě za pána. Přemysl Otakar, již od otce svého dosazený v markrabství nad Moravou, přijal radostně jejich poselství, vešel vojensky do jich země, a uvázal se ve Vídni v panování (1251).

S vévodstvím rakouským bylo již od dávna spojeno také vévodství štyrské, avšak panstvo té země mínilo sobě nyní zvoliti vévodu pro sebe, a obrátilo zřetel k Jindřichovi, synu Otty vévody bavorského. Ten nemoha se k tomu spolehnouti na svou moc, hledal pomoci od Bely IV, krále uherského, jehož dceru měl za manželku. Ale Bela počal raději sám vyhledávati spůsobu, jak by se Štyrska ano i Rakous zmocnil pro sebe, i smluvil se o to s ovdovělou vévodkyní Gertrudou, tak že nehledíc ani na prospěch malého syna svého, jemu postoupila všeho svého práva k zemím svých předků. Naproti tomu nyní Přemysl Otakar, aby nabyl lepšího práva k těm zemím, vstoupil v manželství s Markétou, sestrou někdy Fridricha Bojovného,

vdovou po nešťastném císařovici Jindřichovi (1252), ač jí bylo 46, jemu teprv asi 23 let.

Z těch snah sobě protivných přišlo k válce mezi Čechy a Uhry, mocnostmi do oné chvíle od dávna spolu spřátelenými. Král Bela vtrhnul první s vojskem do Štyrska, a jal se dobývati země, kdež zatím Otakar vtrhnul s druhé strany (1252). Co Otakar vrazil až k samému štyrskému Hradci, mezitím divoké zástupy Maďarů a Kumanů vpadly mu do Rakous, a poplenily zemi daleko široko; než on přispíšil k obraně, již utekly zase s loupeží ze země. Druhého roku sesílil se Bela velikým spolkem s vévodou bavorským, s Boleslavem Stydlivým knížetem Krakovským, Vladislavem knížetem Opolským, nejbližším sousedem Moravy v hořejším Slezsku, nad to pak s mocným knížetem Danielem Haličským, jenž panoval velké části Malé Rusi. Král uherský zjednal si toho přítele provdáním Gertrudy za syna jeho Romana, jemuž tudy měly se dostati Rakousy, Uhrům Štyrsko. Když Přemysl Otakar, jak se zdá, hlavní útok očekával ve Štyrsku, vtrhnul Daniel Haličský s knížaty polskými s půlnoční strany do Moravy, a oblehl Opavu; s jižní strany vypravil král Bela nejprvé loupežné Kumany čili Plavce do též země, za nimi pak přitáhl sám, a jal se obléhati Olomouc; jiné zástupy Uhrů vtrhly do Dolních Rakous a do Štyrska; do Horních Rakous týmž časem vévoda bavorský. Přemysl Otakar byl ve válce této zanechán od otce bez pomoci, maje s ním zase již nevoli; ale bránil se sám v Rakousích a Štyrsku statečně, a věrní jeho rovněž na Moravě, ač strašně zpustošené, tak že ani Opava ani Olomouc nepadla do rukou nepřátel; až pak konečně papež Innocentius, jemuž na Čechách i na Uhřích mnoho záleželo při rozepři jeho s Hohenstaufy, mocně se vložil za prostředek a přiměl Belu k odtažení ze zemí Otakarových a ku přátelskému jednání o mír.

Zrovna toho času zemřel král Vácslav (1253, 22 Září), a protož spěchal Otakar tím více s uzavřením míru; kterýž stal se tím způsobem, že Otakar podržel jen některé části Štyrska, které od té doby přivtěleny jsou dílem k Hornímu, dílem k Dolnímu Rakousku, ostatní pak Štyrsko, v nynějších hranicích, dostalo se prvorozenému synu Belovu, Štěpánovi, co novému vévodovi (1254).

§. 34.

Král Přemysl Otakar II. Proměny v zemi za jeho času.

Smrtí krále Vácslava I byl Přemysl Otakar II povolán ku panství v Čechách, ve kterém byl se i již předtím některý čas účastnil jakýmsi spůsobem, buď s volí buď proti vůli otce, nazývaje se již opět

mladším králem českým. Byl muž osobní povahy ušlechtilé, chování líbezného i zároveň vážného; pobožný a pilný v konání spravedlivosti, zastávaje se rád slabých proti mocným; milovník zevnějšího lesku dle rozšířeného již obyčeje času, ale přitom také rozumný hospodář, pečlivý rozmnožení svých důchodů i chování jich v dobrém pořádku; udatný ve válkách a podnikavý v šíření říše své i moudrý zákonodárce ke zvelebení jí vnitřnímu; ostatně německým obyčejům oddán v míře nemenší než otec a děd jeho, z čehož přišla za jeho času nová, ještě větší zkrácení národnosti české.

První péče jeho při nastoupení vlády byla o napravení sobě škod, které utrpěly důchody korunní nepříznivým jemu výpadkem někdejšího povstání jeho proti otci. Král Vácslav byl umřel v Počáplích čili Královϵ dvoře za Berounem, kdež se byl posledně zdržoval za loveckou zábavou. Dvořané, kteří právě byli okolo něho, jsouce oddáni Otakarovi, tajili nejprv smrt jeho, a odvezli jej, jako nemocného, na hrad Pražský, oznámivše zatím Otakarovi spěšně o skutečné smrti otcově. Mezitím povolali na hrad ve jménu zemřelého krále všecky ty, kteří od času války mezi otcem a synem obdrželi statky korunní za tehdejší služby své. Když přišli, uvrženi jsou do vězení, a v něm držáni tak dlouho, až Otakar, spořádav spěšně záležitosti své v Rakousích, přijel do Prahy a nastoupil panství bez překážky. Tu jest nad uvězenými učiněn soud, i nejsou prvé propuštěni, než když statky, nepořádným spůsobem nabyté, zase navrátili koruně. Boreš z Risenburka, nejvyšší komoří, jenž byl rozdávání toho účasten, ssazen jest s úřadu, a na některý čas uvržen do žaláře. Během dalšího panování svého Přemysl Otakar vyplácel i jiné prvé již odcizené korunní statky ze zástav, nedbaje na nechuť panstva, které statky tyto drželo a rádo by je bylo obrátilo ve své jmění dědičné. Také dal se na statcích korunních ve stavění mnoha hradů nových, netoliko ve zření k obraně zemské, nýbrž aby proti panstvu mocnému, na pevných hradech již sídlícímu, přiměřeně opatřil moc a bezpečnost koruny. V každé župě bylo tudy obyčejně několik hradů, spravovaných královskými purkrabími, a moc županů čili purkrabí starodávných hradů župních, jakož zároveň i vládařů a lovčích nevztahovala se již na celou župu, než jen na statky přičtené k jednomukaždému hradu královskému, tak že se rovnali úřednictvu, jaké i mocnější páni mívali na hradech svých. Jen cúdy čili soudové župní zůstávali ve svém starodávném zřízení; a purkrabí na hradech královských, vedlé nich pak popravci, jmenovaní od krále z předního panstva v župě usedlého, pečovali o veřejnou bezpečnost, o stihání a jímání zločinců a o vymáhání platnosti nálezům soudním, pokud nestačily prostředky mírnější. Také vybíraly

se berně mimořádné, sněmem povolené, po župách od berníků v jedné každé zvolených od panstva a rytířstva. Začalo se pak časem župám říkati kraje, až staré ono jméno docela přišlo v zapomenutí.

K rozmnožení důchodů královských užil Otakar jako otec a děd jeho hlavně uvozování německých osadníků do země, jen ještě u větší míře. Za něho byla již skoro všecka důležitější místa obchodu a průmyslu odevzdána německým měšťanům, a krom toho znamenité částky země zalidněny také zakládáním vesnic německých. Ze starodávných župních sídel připomínají se co města novým německým spůsobem zřízená již za Přemysla I Hradec nad Labem, za Vácslava I Litoměřice, Žatec a Klatovy; též za některého z těchto dvou králů založeno jest nové město Bern (Verona), po česku potom Beroun nazvané, na místě pouhé vesnice někdejší, řečené na Brodě (totiž přes Mži); za Přemysla Otakara II připomínají se k tomu rovněž ze předních sídel župních Plzeň, Mělník, Kouřim a Kladsko, aniž se ví, zdali teprv za něho dostaly práv městských čili za některého z oněch dvou jeho předků; tak také Stříbro při starodávných stříbrných dolech, od kterých vzalo jméno, Polička na hranici moravské v krajině řečené někdy „na poličkách“ a Oustí v župě Bílinské při starodávném cle, které se vybíralo z lodí na Labi. Jisto jest, že od Otakara vystaveno město Chrudim vedlé starého župního hradu Chrudimě, a zdá se, že podobně i také Čáslav. Blíž hranic míšenských vzalo při konci panování jeho počátek svůj město Most (asi r. 1273) u cla pomezního a trhu starodávného na Hněvině mostě. Zcela nově založil Otakar v místech buď docela prázdných buď kdež dotud byly pouhé vsi, města hražená Budějovice (1265), Kolín a Mýto; a snad také Kutnáhora brala začátky již za jeho času při nejhojnějších stříbrných dolech v Čechách, teprv okolo toho času odkrytých; určitá zmínka o ní děje se teprv později. V Praze vysadil Přemysl Otakar roku 1257 Nové město pod hradem Pražským, to jest v části Malé strany od mostu až ke hradu, od něho předtím nově opevněnému. Větší město na pravé straně Vltavy nazýváno odtud Starým městem Pražským.

Všecka tato a snad ještě i některá jiná města toho času zřízená nazývána jsou městy královskými. Větším dílem byla vysazena tak, že měšťané dostali nejen domů, z nichž obyvatelstvo starší musilo se vystěhovati, než i polnosti v nejbližším okolí ve svobodné držení, se závazkem k ročním platům. Každé město mělo své privilegium na trhy týdenní a výroční i na jiné svobody živnostenské, tak že obyčejně nesmělo na míli kolem města vykonáváno býti žádné řemeslo, neb zase zboží vezené městem musilo se v něm zastaviti určitý čas

a vykládati na prodej, při čemž vybíráno z něho pro krále clo čili ungelt. Města byla, jak již pověděno jinde, vyjmuta z moci soudů župních. V nich vykonávali soudní moc rychtáři s přísežnými z obce čili konšely. Soud čili rychta náležela králi, byla však někde dědičně propůjčena, jinde a obyčejněji ročně pronajímána za určitý odvod peněz do komory královské; držitel neb nájemce takový slul rychtář, a bral požitek z pokut a platů za soudní výkony. On neb náměstek jeho čili podrychtáří řídil soudní jednání, konšelé nalézali o právu. Konšelé sami bývali dosazováni od krále, však dle návrhu měšťanstva. Oni spravovali všecky záležitosti obce městské, majíce krom soudů, na kterých rychtář předsedal, za vrchního svého purkmistra, jednoho ze sebe, tak totiž, že se vystřídali jeden po druhém v úřadě purkmistrovském každé čtyry neděle. Ve větších věcech radili se s jinými vzácnějšími měšťany čili staršími z obce; někdy také svolala se celá čili veliká obec.

Práva královská nad městy vykonával královský podkomoří, kterýž jindy býval toliko náměstkem a pomocníkem nejvyššího komorníka zemského, nyní pak zastával samostatný úřad, jeden z nejdůležitějších v zemi. On, jezdě každoročně po královských městech, pronajímal rychty a obnovoval raddy městské; vybíral komorní důchody z měst, a rovnal důležitější jich záležitosti. Od něho svolávána jsou města jakož také opatové a jiné duchovenstvo, statky zemskými nadané, ke sjezdům, podobným jako sněmové zemští, na které chodili páni a zemané, když král od měšťanů neb duchovních chtěl žádati nějaké daně čili pomoci mimořádné, neb raditi se o věci, ježto se týkaly jejich stavu. Podkomoří měl také kromě měst dohled na rozličné důchody královské, jakož z hornictví, které se od německých podnikatelů provozovalo s větším prospěchem než dříve, z mince, z cel a mýt i jiné podobné.

Soudové městští nespravovali se v konání spravedlivosti starodávným právem zemským, nýbrž cizím právem německým, které měšťané němečtí znali ze svých předešlých vlastí, a kteréž tudy bylo také samo v sobě rozličné. V pochybných případnostech otazovala se menší města větších, co by bylo za právo, i bylo také stranám povoleno od soudu svého města odvolati se ku konšelům města druhého, které k tomu bylo ustanoveno. Největší vážnosti požívala v tom radda Starého města Pražského, kdež se soudilo dle obyčejů přinesených od nejstarší německé osady v Čechách, ježto s část obdržely utvrzenou zákonní platnost psaným privilegiem knížete Soběslava II, s část tvrdily se dalšími nálezy konšelů Staroměstských samých. Některá města však spravovala se právem Magdeburským; z nich šlo odvolání

do Litoměřic, a někdy i do Magdeburka samého; k těm náleželo zejména i Menší čili Nové město pod hradem Pražským. Nejvyšší však odvolání ze všech měst bylo ku králi, v jehož jméně soudil takové pře odvolané zvláštní sudí dvorský měst královských čili hofrychtéř, muž ze stavu městského v právích znalý. On i podkomoří, kterému byl podřízen, v důležitějších rozepřích také sami někdy zasedávali hned s konšely na soudě městském, když uznali za dobré.

Rozmnožení pevných hradů v zemi a obezdění měst za krále Vácslava I i ještě četněji za Přemysla Otakara II bylo příčinou, že se zachovávání pomezního hvozdu k obraně zemské stalo již skoro docela zbytečným. Přemysl Otakar hleděl zalidněním a zoráním jeho rovněž zjednati sobě nové příjmy, pokud náležel ještě ku koruně a nebyl již prvé v držení šlechty neb duchovenstva. Tedy když domácí osadníci nemohli ovšem postačiti dosti rychle, rozprodal jej osadníkům německým, přivolaným z ciziny. Zejména dostaly tím způsobem obyvatelstvo německé tři župy dotud větším dílem lesnaté, Loketská, Úpská čili potom Trutnovská a Kladská. Dle příkladu králem daného osazovali rovněž i páni a vrchnosti duchovní statky své v pomezním lese osadníky německými; tak na příklad Benediktini Břevnovští krajinu Broumovskou v župě Kladské v oujezdě Polickém, darovaném jim od krále Přemysla I (1213), kdež založili dvojí proboštství, nejprvé v Polici na české straně, později v Broumově (1322) na německé straně téhož oujezdu; páni z Lichtenburka, praemonstrati Litomyšlští a Želivští na pomezí moravském; páni z Hradce a z Rosenberka v jižních končinách země; klášterníci Tepelští v západní části Plzenska; páni z Lemberka, z Wartenberka, z Waldšteina, z Fridlandu v krajích půlnočních.

Vesnice německé zakládaly se podobným spůsobem a s podobnými svobodami jako osady české v době předtím, jen s tím rozdílem, že jim dopuštěno jako městům souditi se právem německým. Podnikatel, obyčejně stavu městského, který se uvázal ve přivedení osadníků a jiné potřebné zařízení, dostal dědičné rychty čili šolcovny v nové vsi se svobodným lánem i jinými požitky; jemu náleželo souditi v menších věcech, ve větších soudila buď vrchnost buď vyšší rychtář řečený fojt nad celým oujezdem, neb také konšelé blízkého královského města. Vsi takové dostávaly i německých jmen svých obyčejně dle oněch podnikatelů čili prvních svých rychtářů.

Zakládaly pak se jak od krále tak také od vrchností v krajinách pomezních netoliko vesnice, nýbrž i četná městečka a města, hrazená i nehrazená, s podobnými právy a privilegiemi, tu v menší, tu ve větší míře, a se samostatnou správou obecní, s rychtáři a konšely

jako města královská, leč že práva, která v těchto pozůstavena byla králi, vykonávána jsou od vrchností a jejich ouředníků nebo na královském zboží od purkrabí královských. Zároveň také jiná důležitější místa, ve vnitřku země, stojící pod purkrabími královskými neb soukromými vrchnostmi, nabývala svobod městských v této míře obmezenější, jakož vesnice při hradech, podobné župním podhradím, nebo při klášteřích, při splavných řekách, při stříbrných a zlatých neb jiných výnosných dolech a v jiných živnějších místech, tak zvané vesnice trhové, kdež od dávna bývaly trhy vysazeny. Některá z takových měst poddaných nabyla v časích pozdějších úplné svobody, a stala se královskými.

Tak se za krále Otakara II měnila podoba země české, množilo se obyvatelstvo a otvíraly se nové prameny živností i zároveň důchodů korunních v míře, jak za žádného jednotlivého panovníka před ním; ale také spůsobila se veliká spletitost právních poměrů mezi rozličnými stavy v zemi na ujmu jednoduchosti správy zemské, a uvedlo se v zemi nové zřídlo rozmíšek ze žárlení na sebe dvou národností.

§. 35.

Šíření říše české za Přemysla Otakara II.

Od času Boleslava II nepanoval také žádný panovník český tak rozsáhlé říši jako Přemysl Otakar II hned po smrti otce svého Václava. Čechy, Morava, horní Lužice a Dolní i Horní Rakousy byly spojeny pod jeho žezlem, ač tak, že každá země zachována byla při svém starodávném zřízení, při svých sněmích a nejvyšších úřadech zemských. Toliko Lužice dostala se brzy po nastoupení Otakarově na delší čas od Čech, udělena byvši od něho v léno markrabí Brandenburskému Ottovi co věno sestry Přemyslovy, však také jak se zdá za pomoc poskytnutou v minulé válce s Uhry.

Starším panovníkům českým bývali císařové němečtí největší překážkou v rozvíjení moci jich za hranicemi země, ano často i v utvrzení vládní moci doma. Překážky této nyní nebylo, ano zdálo se některý čas, jakoby se měla říše německá na vždy rozpadnouti. Po smrti císaře Fridricha II odebral se syn a posavadní náměstek jeho v Němcích, král Konrad IV, do Italie, aby tam bránil pozůstatky moci domu svého; zemřel však již po čtyrech letech (1254), a strana jeho v Němcích nepokusila se ani o volbu nového krále. Strana papežská, jejíž nejmocnější hlavou byl Otakar, jako předtím otec jeho, znala se ku králi Vilémovi hollandskému, jehož moc byla však malá. Skutkem

měl co říditi jen s drobnými členy říše na dolejším Rýně; mocnější knížata, duchovní i světští, neprokazovali mu žádného vlastního poslušenství, nýbrž spravovali země své jako neodvislí panovníci, a potáhli dle možnosti i statky a práva císařská na sebe, každý ve svém sousedstvu.

S několika mocnějšími knížaty německými byl Otakar ve svazcích příbuzenství, a tudy v dobrém přátelství. Otto markrabí Brandenburský a Jindřich míšenský měli sestry jeho, Boženu a Anešku, za manželky. Bernard vévoda korutanský byl Otakarovi strýcem, co manžel sestry krále Václava; po jeho smrti nastoupil starší syn jeho Oldřich (1256), který někdy míval ouděl Břetislavský v Moravě; mladší syn Bernardův Filipp byl prvé proboštem Vyšehradským u Prahy, potom arcibiskupem Salzburským (od roku 1246), a tudy sousedem Otakarovým vedlé Horních Rakous. Nepřátely Otakarovými v Němcích byli toliko vévodové bavorští Ludvík a Jindřich, synové vévody Otty († 1253), který se ondy byl pokoušel o Horní Rakousy; první měl z dědictví po otci dolní Bavory s Falcem, druhý horní Bavory.

Mocnějším nepříznivým sousedem byl Otakarovi král uherský od poslední války; s nímž trvali v přátelství kníže Haličský Daniel, poctěný toho času od papeže Innocentia titulem královským (1255), a Boleslav Stydlivý Krakovský. Z druhých knížat polských naproti tomu stáli v přátelství s Čechy knížata dolnoslezští, synové Jindřicha Pobožného, a tedy bratranci Otakarovi, tak též i Vladislav kníže Opolské v horním Slezsku.

Z přátelských a nepřátelských těchto poměrů plynuly všeliké běhy zahraničné, které vymáhaly činné účastenství krále Otakara, a za nejdelší čas jeho panování končily se skoro vždy novým rozšířením říše neb jiným rozmnožením moci jeho. Brzy po zavření míru s Uhry Přemysl Otakar k žádosti papeže Innocentia IV podnikl křížové tažení proti Prusům, východním sousedům ujařmených Slovanů při Baltickém moři, kteří déle než oni setrvávali v pohanství, ač od 26 let již usilovali rytíři řádu německého o obrácení jich na víru mečem.

Král Otakar táhl rytířům na pomoc, k čemuž připojili se i svatové jeho, markrabí brandenburský a míšenský, a několik jiných knížat německých. S vojskem 60.000 mužů vtrhnul tedy v zimě do Prus, když veliké řeky v těch krajinách byly všecky zamrzlé a nebránily pochodu (1255). Bez překážky vtrhli křižáci do svatého háje pohanů v místech, kdež svatý Vojtěch někdy byl umučen, posekali zasvěcené duby a spálili obrazy bohů jejich; potom pak porazili Prušany v bitvě, kterouž zastrašeni všichni nejpřednější z lidu dali se pokřestiti. Král Otakar založil v dobyté zemi město Královec čili

Königsberk, a odevzdal je rytířům řádovým, kteří odtud upevnili tam panství své.

Sláva, které nabyl Otakar tímto tažením v očích Němectva, přispěla k tomu snad nemálo, že po nenadálé násilné smrti Viléma hollandského (1256) jemu podáváno důstojenství císařské, za kterouž příčinou Konrad arcibiskup Kolinský přijel k němu do Prahy. Ale Otakar nepřijal podání tohoto, shledávaje v tom mnohá pro sebe nebezpečenství. Pročež konečně zvolen král ještě méně mocný než byl Vilém, Richard Cornwallský, bratr anglického krále, nemající ani pídě země v Němcích (1257).

Toho času bratranec Otakarův Filipp arcibiskup Salzburský, do té chvíle ani na kněžství nesvěcený, vzbudil proti sobě nevoli kapituly své, tak že prohlásila jej za zbavena důstojenství a zvolila nového arcibiskupa, Oldřicha biskupa Sekovského (1256). Když Filipp dobrovolně ustoupiti nechtěl, ujali se vévodové bavorští jeho protivníka, Otakar pak zase poskytl pomoci Filippovi, až přišlo z toho k válce mezi ním a Bavory. Otakar, vtrhnuv z Rakous do Bavor (1257) se silou příliš malou, byl brzy připraven na zpátečné tažení s citedlnými ztrátami, a přinucen k míru, jímž postoupil vévodám několika hradů a měst, o které byl prvé s nimi v rozepři. Ale arcibiskupové dva válčili spolu dále, a Filipp požíval pomoci od bratra svého Oldřicha vévody korutanského. Tu když druhý arcibiskup Oldřich zase dožádal se pomoci od Uhrů, a tito ze Štyrska učinili zhoubný vpád do Korutan (1259), Otakar vytýkal to králi Belovi IV co porušení předešlého míru, do kterého vévoda korutanský byl pojat jakožto jeho spojenec. Vznikající nevole této užili Štyřané, jimž se mezitím sprotivilo panství uherské, i žádali krále českého za pomoc, poddávajíce se jemu ku poslušenství. Tedy když král uherský zadostučinění odepřel, Otakar vyhlásil jemu válku, a hned Štyřané zdvihše se vypudili Uhry ze země, Otakar pak odebral se osobně do hlavního města jejich Hradce, a dosadil tam za heitmana pána českého Voka z Rosenberka.

Z jara roku 1260 sbírali králové český a uherský všecky síly své a svých přátel do pole proti sobě na hranici mezi Uhry a Rakousy. Králi uherskému pomáhal opět Daniel král Haličský a Boleslav veliké kníže Krakovské; Srbové, Bulhaři, Valachové i Řeci nacházeli se v jeho vojště; ano i chán tatarský Burundaj, který v nových zámyslích proti západnímu křesťanstvu roku předešlého byl jej strachem přivedl k zavření jakési smlouvy proti druhým křesťanským národům, poslal jemu některý zástup krvežíznivého lidu svého na pomoc k osvědčení spolku tohoto. Všeho vojska Belova počítalo se

140.000 mužů. Otakar sebral vojsko na počet menší, ale dobře zřízené, z Čech, z Moravy, z Rakous, a přispěli mu opět ku pomoci markrabí Brandenburský a míšenský, knížata slezská, též Oldřich a Filipp bratří korutanští. Všeho lidu jeho bylo 100.000, mezi nimiž 7000 jezdců českých od hlavy až do paty oděných v železo.

Některý čas leželi proti sobě na pomezí mezi Moravou a Uhry, Čechové na pravém, Uhři na levém břehu řeky Moravy, blíže vpádu jejího do Dunaje. Jeden ani druhý z králů nechtěl přejíti přes řeku, obávaje se nehody. Konečně poslal Otakar ku králi uherskému, žádaje, aby si zvolil buď vojsko své převésti v pokoji od něho, buď aby jemu slíbil nepřekážeti vojsku jeho v přechodu, tak aby pak v rovině svésti mohli bitvu poctivou dle obyčeje rytířského. Král Bela zvolil si, přejíti se svými, i udělal mu Otakar místo k tomu, ucouvnuv s vojskem svým nazpátek, při čemž se rozdělili zástupové jeho daleko jeden od druhého. To zpozorovavše Uhři, neočekávali času k bitvě dle umluvy, nýbrž chtěli zrádně překvapiti nepřítele prvé nadání. Štěpán, syn krále uherského, přišikoval se s jízdným lidem k útoku na střed vojska u vsi řečené Kressenbrunn. Tam stál Otakar se svými muži železnými, a teprv nyní svolával všecky zástupy vzdálené v hromadu. Nebe bylo z počátku toho dne zakaleno; než v tom vysvítilo slunce z oblaků, a třpytila se korouhev svatého Václava jasně nad zástupy. Čechové vzradovali se, spatřujíce v tom dobré znamení a jistou pomoc svatého patrona. „Hospodine pomiluj ny“ zpívajíce, stáli a vyčkali útok Štěpána zmužile. Tu jsou odraženi jezdci uherští od železných, kteréž vedl Jaroš z Poděhus purkrabí Pražský: tu Vok z Rosenberka, přiraziv s jiným sborem, roztříštil plachý lid kumanský a obrátil na útěk; sám Štěpán královic, těžce raněn, musil odejíti z bitvy. Den rozehřál se mezitím náramně, a velicí oblakové prachu zdvihli se od tolikerých vojsk zápasících. Když konečně dorazili všichni zástupové čeští na bojiště, dali se Uhři na všech místech na útěk, a porážka jejich byla úplná; 18.000 mužů padlo na bojišti, ostatní hnáni do řeky Moravy, v níž utonulo 14.000, až se prý řeka zastavovala těly lidskými, a Čechové přes ně kráčejíce stihali nepřítele až ku Prešpurku (12 Července). Král Bela žádal nyní za mír, a Otakar zavřel jej ochotně pro uchránění společného nebezpečenství od Tatarů, kteří se již strojili užiti této války k novému útoku na Uhry. Král uherský odřekl se Štyrska, a k obnovení bývalého přátelství umluvena svatba mezi synem jeho Belou a Kunigundou dcerou markrabí Brandenburského, jakožto svata Otakarova. Na nově nabytou zemi štyrskou jako i na Rakousy vzal Otakar nedlouho potom udělení léna od krále Richarda (1262).

Vojenská sláva Otakarova roznesla se od této války daleko široko po celé Europě. Tataři nazývali jej králem železným od nepřemožitedlného železného vojska jeho; v křesťanských zemích na západě nazýván byl králem zlatým od nádhery svého dvora a štědroty veliké. Otakar byl však tehdáž jediným mužským členem rodu Přemyslova, nemaje potomstva krom pobočního syna Mikuláše, teprv asi tříletého, jejž splodil v nedovolené lásce se šlechtičnou při dvoře svém, Aneškou z rodu rakouských pánů Kunrinků. Potomek tento neměl práva k nástupnictví, ač král některý čas o to se pokoušel, aby mu zjednal od stolice papežské oprávnění jako synu manželskému. Toho když dosíci nemohl, a obávání se zmáhalo, aby království neosiřelo, když by nezůstavil zákonného dědice, dal se se svolením papeže rozvésti s manželkou svou příliš letitou, Markétou rakouskou, a vstoupil (1261) v manželství s krásnou Kunigundou, dcerou Rostislava Michaloviče, kněžice ruského, který s otcem svým Michalem Vsevolodovičem, knížetem Kyjevským, v čas velikého útoku Tatarů byl opustil svou zemi a přebýval odtud v Uhřích, maje dceru uherského krále Bely za manželku. Mělať i tato svatba Otakarova s vnukou krále Bely přispěti k obnovení přátelství mezi oběma rody královskými.

Teprv tři léta potom vykonaly se oddavky mladého Bely s markrabinou Brandenburskou (1264), ve slávě a nádheře jindy neslýchané. V polích u Dunaje blíž onehdejšího bojiště Kressenbrunnského rozbito k tomu skvostné ležení, ve kterém obě království, české i uherské, všechen lesk svůj stavěla na odiv při hlučných radovánkách, v přátelském obcování obou králů, provázených valným komonstvem panstva a rytířstva, u přítomnosti hostů několika set tisíc, vzácných i nevzácných, ze všech okolních zemí, českých, německých, uherských, polských, v hojnosti jídel a nápojů svezených od štědrého hostitele, krále českého, jenž vypravoval nevěstu svým nákladem.

Mezitím skončila se předešlá rozepře o arcibiskupství Salzburské tím spůsobem, že obadva arcibiskupové, Filipp i Oldřich, odřekli se svých důstojenství spůsobením krále Otakara s jedné, a papeže Urbana IV s druhé strany (1264). Ale když papež nejprvé na krále českého přenesl právo fojtství v arcibiskupství Salzburském a biskupství Passovském, vykonávané jindy obyčejně od vévod bavorských, potom pak povýšil na arcibiskupství Salzburské bratrance Otakarova Vladislava, kněžice dolnoslezského, který dotud byl proboštem Vyšehradským v Čechách, strhnul se z toho opět prudký hněv vévod bavorských, který bral podněty jiné také z tehdejších běhů v říši německé. Vévodové bavorští totiž snažili se toho času povzbuditi jiná knížata k ssazení Richarda Cornwallského a k volení nového krále,

kterýmž měl býti dorůstající syn krále Konrada IV, řečený Konradin, co dědic moci Staufů, jenž chován byl od Ludvíka falckrabí, staršího z bratří bavorských, král český pak vplyvem svým v Němcích překážel těmto záměrům, čelícím také na příkoř papeži. Když roku 1265 konečně vévoda bavorský Jindřich vtrhnul vojensky do Salzburska i Passovska, vypukla válka. Otakar třikrát po sobě vtrhnuv do Bavor, dobyl mnoha míst a mezi nimi také Cheba, náležejícího Konradinovi. Po dvou létech zavřelo se jen příměří, pod kterým Otakar podržel dobytá místa ve své moci (1267). Brojení pak vévod bavorských proti Richardovi Cornwallskému utišilo se, když brzy potom Konradin 15letý zahynul na nešťastném tažení svém do Italie, kterým chtěl vydobyti sobě otcovského království apulského a sicilského (1268).

Přemysl Otakar mezitím dle slibu daného papeži vytáhl ještě jednou na křížovou výpravu k Baltickému moři proti pohanským Litvanům, východním sousedům Prusů; ale pro mokrou zimu (1268) nezdařilo se toto předsevzetí. Tehdáž vyjednával také s papežem Klimentem IV o vyproštění zemí svých z poslušenství arcibiskupa Mohučského a zřízení zvláštního arcibiskupství se sídlem v Olomouci; ale nedosáhl toho pro ohledy papeže na arcibiskupa Mohučského.

Naproti tomu stala se téhož roku (1268) smlouva mezi ním a sestřencem jeho Oldřichem vévodou korutanským, kterou Otakar ustanoven jest za jeho dědice, když by Oldřich nezůstavil mužského potomstva. Stalo se to se svolením bratra Oldřichova Filippa, někdejšího arcibiskupa Salzburského, kterému za to Otakar přímluvami svými dopomohl zvolení za patriarchu Aquilejského. Ale když Oldřich již roku potomního (1269) zemřel, a Otakar v země jeho, Korutany i Krajinu se uvázal, zachtělo se Filippovi teprv panování světského; i vešel v tajné spolky se šlechtou těchto zemí i také s králem uherským Štěpánem V, který právě tehdáž (1270) nastoupil v panství po smrti Bely otce svého. Snadno podařilo se Filippovi tím spůsobem zmocniti se panství, i strhla se z toho nová válka mezi Čechy a Uhry.

Brzy zavřeli králové příměří spolu na dvě léta, z kteréhož Filipp byl vyloučen, a pro život jeho nehodný povstala proti němu téhož času kapitula Aquilejská v dorozumění s králem českým, i zbavila jej patriarchatu, k jehož zastávání ještě posud nebyl ani přijal svěcení na kněžství. Tu vtrhnul Otakar do Korutan i do Krajiny, dobyl Lublany, a učinil panství Filippovu snadný konec. Filipp musil prositi o mír a spokojiti se vykázanou sobě dostatečnou výživou v Rakousích, se sídlem v Kremži.

Když však Otakar po opětném uvázání se v dědictví korutanské pokojně se vracel do Rakous s malým toliko průvodem, nastražil na něj král uherský z nenadání na cestě přes horu Semerink, chtě jej zrádně zajmouti. Otakar přezvěděv o tom ještě v čas, dal se jinou stranou, a ušel oukladům; Štěpán však vyslal nyní četné vojsko do Rakous, kteréž poplenilo zemi hrozně, ano 16.000 lidí odvedlo do zajetí. Z toho se roznítila opět válka mezi Čechy a Uhry. Otakar s vojskem velikým, sebraným v zemích svých i četných svých přátel v Němcích a ve Slezsku, vtrhnul z Rakous do Uher (1271), dobyl Prešpurka jedním útokem, potom Nitry a jiných míst více na obou stranách řeky Váhu, přešel konečně u Prešpurka přes Dunaj, a porazil krále Štěpána v bitvě vražedné v polích za Mošoní mezi řekami Litavou a Rábnicí. Když pro nedostatek potrav konečně musil se vrátiti přes Dunaj a rozpustiti největší část svého vojska, vzchopil se král uherský znovu, a zloupil Dolní Rakousy vyslanou tam opět lehkou jízdou kumanskou; zároveň pak i vévoda Jindřich bavorský, zdvihnuv zbraň proti Otakarovi, učinil loupežný vpád do Horních Rakous až k Welsu. Tu smluven konečně mír, kterým král Otakar navrátil Uhrům dobytá místa zase, král Štěpán pak odřekl se všeho nadržování Filippovi korutanskému i všelikých jiných nepřátelských skutků proti tehdejším zemím Otakarovým.

Brzy potom stal se také mír s vévodou bavorským Jindřichem (1273), kterémuž Otakar navrátil část svých předešlých výbojů. Jindřich vešel s ním potom i v přátelství pro rozepře, které měl se starším bratrem svým Ludvíkem.

§. 36.

Přemysla Otakara II pád a zahynutí.

Změnil se však neočekávaně stav věcí tehdejích v říši německé na škodu posavadní moci Otakarovy, když roku 1272 zemřel Richard Cornwallský. Neb odtud falckrabí Ludvík, ouhlavní Otakarův nepřítel, šťastněji než posavad prospíval ve svých snahách o zvolení císaře Otakarovi protivného. Volení císařů pokládalo se od některého času za právo výhradně jen sedmi knížat, kteří zastávali dědičně tolikero čestných úřadů říšských. Volitelové tito čili kurfirstové byli arcibiskupové Mohučský, Kolinský a Trierský co kancléřové říše v Němcích, v Italii a v Arelatu, falckrabí Rýnský co truksas, vévoda saský co maršálek, markrabí Brandenburský co komorník, král český co číšník; volení pak, aby bylo platné, musilo býti jednohlasné. Ludvíkovi bavorskému podařilo se především všecky tři arcibiskupy obrátiti

na svou stranu, tak že se s ním usnesli o zvolení hraběte Rudolfa Habsburského ve Švábích. Ale nad to jal se Ludvík upírati králi českému právo k číšnictví i spojenému s ním kurfirství a osobovati obojí vévodám bavorským, neznámo pod jakými záminkami, kterým druzí tři kurfirstové jeho strany ochotně propůjčili sluchu, tak že při nastávající volbě přičten Ludvíkovi nejen jeho hlas co falckrabí, než i druhý co vévodovi bavorskému společně s bratrem jeho Jindřichem, ač tento v strojení tom proti Otakarovi se neúčastnil. Když tedy konečně i ostatní dva kurfirstové, saský vévoda totiž a Otto Brandenburský, syn a nástupce (od r. 1267) Otty, často zmíněného svata Otakarova, s druhými se srovnali, Otakarův hlas pak nebyl připuštěn; zvolen jest tím spůsobem Rudolf Habsburský za krále jednohlasně (1273 29 Září).

Mezi Rudolfem a knížaty stalo se hned usnešení, že všecka léna říšská uprázdněná od času, co na císaře Fridricha II byla uvalena klatba papežská, měla považována býti za uprázdněná posud, s nimiž by králi slušelo naložiti dle usnešení s kurfirsty. Tento zákon byl zaměřen proti Otakarovi; neb upíráno mu jím právo ke všem jeho zemím německým, nabytým po někdejších vévodách rakouských a korutanských.

Král Otakar byl v čas této volby již opět ve válce s Uhry, která vznikla po brzké smrti krále Štěpána V (1272) následkem různic na dvoře uherském mezi těmi, kteří vládařili ve jménu nezletilého syna jeho, krále Ladislava IV. V různicích těchto zavražděn byl Bela, bratr královny české Kunigundy: i vystoupil tedy Přemysl Otakar co mstitel jeho. V měsíci Červenci roku 1273 vtrhnul se 60.000 muži do Uher přes řeku Moravu, zmocnil se Prešpurka s celou krajinou až k Váhu, a přešed potom přes Dunaj, dobyl i na pravém břehu této řeky četných hradů a měst jmenovitě i Šoproně. Ale jak ho došla zpráva o zvolení krále Rudolfa, pospíšil se zavřením míru, kterým, jak se zdá, některá část výbojů těchto zůstavena v jeho rukou.

Otakar zpěčoval se uznati platnost volby nového krále německého, která se stala pominutím práva jeho voličského, i obrátil se se stížnostmi proti ní ke dvoru papežskému, jehož věci sloužil on i otec jeho po dlouhá léta s plnou oddaností. Ale papež Řehoř X, stavě se nejprvé za prostředka mezi oběma stranama, uznal konečně Rudolfa Habsburského za pravého krále, když Rudolf s ním se srovnal dokonale o všecky spory mezi panstvím papežským a císařským v Italii (1274); a opustil odtud krále českého dokonce.

Jak medle tedy Rudolf opatřil sebe s této strany, vystoupil bez dalších rozpaků na jevo se svými úmysly proti Otakarovi. Na sněmě

říšském v Normberce v měsíci Listopadu roku 1274 dal vynésti nález, kterým se Otakarovi upíralo právo k zemím rakouským i korutanským, a uloženo falckrabí Ludvíkovi, aby jej pohnal před soud říšský, že opominul proběhnutím roku žádati nového krále německého o stvrzení lén svých. Mezitím však vyzýval Rudolf již poddané Otakarovy v Rakousích, Štyrsku a Korutanech ku povstání proti němu, a navedl arcibiskupa Salzburského a biskupa Passovského, aby jim k tomu poskytli pomoci; ano vešel již také v tajné dorozumění s některými pány českými, kteří nemohli králi zapomenouti odejmutí sobě statků korunních nepravě držaných. Starý Boreš z Risenburka byl hlavním jednatelem těchto piklů, hledaje pomsty na králi za to, co se mu přihodilo od něho po smrti krále Vácslava. Také Filipp, ssazený patriarcha Aquilejský, odebral se k Rudolfovi, a obdržel od něho slib, že navrácen bude u vévodství korutanské; konečně i dvůr uherský v zánovním popuzení svém proti králi českému nachýlil se snadno ke spolku s Rudolfem.

Otakar odebral se ku konci roku 1274 do Rakous, přemohl stranu odbojnou tamže i ve Štyrsku, a pokáral také arcibiskupa Salzburského škodami v jeho zemi (1275). Ale zatím Rudolf konal rozsáhlé přípravy k válce s ním ve jménu celé říše, podporován jsa nejvíce od Ludvíka bavorského, Fridricha purkrabí Normberského, Menharta hraběte Tyrolského a jiných protivníků krále českého. Na sněmě říšském v Augsburce v měsíci Květnu 1275 vyhlásil acht na Přemysla Otakara, to jest zbavení jeho všechněch zemí a důstojenství, hroze pokutami ještě většími, kdyžby se nepoddal během roku od tohoto vyhlášení. Když uplynula tato lhůta (1276), sebral vojsko v ležení u Normberka, a strojil se ke vtrhnutí do Čech. Uhři měli zároveň vpadnouti do Moravy a do Rakous, arcibiskup Salzburský měl opanovati Horní Rakousy, Menhart hrabě Tyrolský Štyrsko a Korutany. Proti tolikerým nepřátelům Otakar měl jediného spojence, Jindřicha vévodu bavorského, a však i ten, když se nebezpečenství přiblížilo, opustil jej, a smířil se s Rudolfem. Tu změnil Rudolf úmysl svůj, a obrátil se s vojskem svým od Normberka rychle skrz Bavory do Rakous. V krátkém čase dobyl vší země až po Vídeň, ku kterémuž městu s druhé strany Uhři přiblížili se. Rovněž lehce zmocnil se Menhart Štyrska a Korutan pomocí pánů těch zemí, kteří od Otakara odpadli.

Otakarovo hlavní vojsko leželo u Teplé blíž hranic bavorských, aby bránilo Rudolfovi vpádu do země; když však Rudolf z nenadání se obrátil jinam, hnul i Otakar táborem svým a táhl do Rakous,

však po cestách méně snadných; pročež opozdil se, a než se k nepříteli přiblížil, byly již celé Rakousy v rukou jeho, kromě měst Vídně a Korneuburka. Ve Vídni statečně řídil obranu města Paltram purkmistr, věrně s měšťanstvem jemu oddaný. Než Korneuburka dobyli císařští lstí; a když Otakar konečně přitáhl do Rakous, vypukla zrada za jeho zády. Vítkovici, to jest páni z Rosenberka, z Hradce, z Třeboně a jiní toho rodu, jejichž náčelník byl toho času pan Záviše z Falkenšteina, odtrhli se se zástupy svými od vojska jeho, a jali se, jakož nepochybně i Boreš z Risenburka a jiní z jeho tovaryšstva, hubiti statky krále a přátel jeho. Tím byl uveden u velikou nesnázi. Vojska jeho bylo již jen 20.000 mužů; Rudolf se svými spojenci měl vojenskou moc asi pětkrát silnější. Tedy nemoha podstoupiti boje, musil žádati Rudolfa za pokoj, a obdržel jej pod výminkami tvrdými. Musilť Rakous, Štyrska, Korutan a Krajiny, jakož i Cheba postoupiti Rudolfovi a přestati na království českém a markrabství moravském, na které tudíž přijal léno od krále Římského. Krom toho umluveno, aby jediný syn jeho Vácslav pojal za manželku některou dceru Rudolfovu, a Hartman, syn Rudolfův, dceru Otakarovu. Tím chtěl Rudolf Habsburský zjednati rodu svému naději na dědictví české, kdyžby vymřel rod Přemyslův. Dceři své měl Rudolf dáti u věno Dolní Rakousy na půlnoční straně Dunaje co zástavu ve 40.000 hřiven stříbra; dceři pak Otakarově měl dáti 40.000 zlatých co náhradu za statky, které sobě Otakar způsobil v postoupených zemích za svého tamějšího panování. Také král uherský pojat jest do smlouvy mírné tím způsobem, že mu Otakar navrátil, čeho vydobyl v poslední válce s Uhry.

O splnění této smlouvy vznikly však hned nové nesnáze mezi králi. Přemysl Otakar byl přijal léno od Rudolfa na Čechy a na Moravu v nejiném mínění, než co se vyrozumívalo pod týmž za jeho předků, totiž že tím král německý uznával jeho za pravého krále českého; i žádal, aby Rudolf stvrdil privilegia království českého, kterými se stanovil posavadní poměr právní mezi Čechy a říší německou. Toho se Rudolf zpěčoval, chtěje privilegia tato považovati za neplatná a Čechy za část říše německé se všemi povinnostmi jako jiné německé země. V listině míru pravilo se, jak obyčejně, že do něho pojati jsou všickni služebníci jednoho i druhého krále. Pod těmi služebníky svými chtěl král Rudolf rozuměti také zpronevěřilé pány české, a to tak, aby se jich směl ujímati po všechny časy ve všech novějších i starších rozepřích jejich s králem, tedy také v dávných rozepřích mezi králem a pány o korunní statky, čímž měli býti vyňati z moci domácích soudů království českého a státi pod císařem jako nějací vasallové říše německé. Toho Otakar dopustiti nechtěl na

ujmu nenabytou země české, pravě, že to jsou služebníci jeho a nikterak Rudolfovi, jakožto rodní poddaní jeho a jeho předků od nepaměti.

Pošlo z toho delší vyjednávání, ve kterém Otakar již podvoloval se i něco upustiti od starého práva království českého a zpronevěřilým pánům odpustiti posavadní jejich viny všecky. Také dle přání Rudolfova upustil od svatby Hartmana s dcerou svou Kunigundou, nežádaje za slíbené jí věno žádné jiné náhrady; ano svolil i ke zmenšení věna nevěsty syna svého se 40.000 hřiven na 10.000, ve kterých místo levého pobřeží Dunaje v Dolních Rakousích mělo jemu postoupeno býti v zástavu toliko Chebsko (1277). Ale když Rudolf neustupně odpíral stvrzení privilegií a stál na svém, chtěje míti co ochránce odbojných pánů právo k stálému vměšování se do vnitřních záležitostí českých: nezbývalo Otakarovi než pustiti se do opětného boje zoufalého.

S malou mocí vojenskou, která později teprvé vzrostla na 30.000 mužů, bez pomoci odjinud, krom od knížat slezských, vtrhnul v letě roku 1278 z Moravy do Rakous, a přitáhl až k Marcheku blíž slavného bojiště někdy Kressenbrunnského. Král Rudolf, který od prvního přemožení Otakara přebýval stále v Rakousích, jakož pak zemi tuto potom udělil svým synům, měl tentokrát již méně pomoci z říše; nicméně však s vojskem o mnoho silnějším vytáhl Otakarovi vstříc od Vídně, a nadto přispělo jemu na pomoc četné vojsko uherské. Otakar musil couvati po pravém břehu řeky Moravy až k Dürrenkrutu. Zde v den sv. Rufa (26 Srpna) roku 1278 přišlo k bitvě rozhodné. Hejna jezdců kumanských nejprvé obstoupila křídla vojska českého; potom hned celým šikem dorazila vojska na sebe. Král Otakar v čele svých bojoval, jak praví svědkové očití, „s myslí obrovskou, jako lev nepřemožený hromové rány rozdávaje“. Čechové, v počtu malém proti nepříteli přes míru silnému, počínali si hrdinsky. Již prorazili vojsko nepřátelské v samém středu, i již kynula jim naděje vítězství. Pan Milota z Dědic, nejvyšší komorník země moravské, stál v zadu s oddělením vojska zanechaného v záloze, i velel mu král konečně udeřiti na nepřítele. Tu vyvedl Milota zradu, obrátiv se se vším vojskem svým bez boje na útěk. Tedy zmohl se nepřítel velikým počtem svým, a vojsko české bylo od něho obstoupeno se všech stran, i podniklo boj nerovný. Tu král Otakar nestál o život svůj, i vrhnul se tam, kde byla seč nejlítější. V tísni boje padl pod ním kůň, i klesl král na zemi, a obklopen od nepřátel, raněn a odňata jemu zbraň, i v tom přihodil se rytíř Berthold Šenk z Emerberka, Rakušan, jehož bratr byl někdy pro zločiny odpraven z rozkazu Otakarova. Ten poznav

krále, vykonal na něm pomstu na bezbraném, zbodav jej s jinými tovaryši svými, tak že zahynul ranami asi sedmnácti. Oděvy všecky s něho strhali, a tělo zohavili po smrti. Porážka Čechů byla úplná, nebo padlo jich na bojišti 12.000, jiní zajati, jakož zejména nemanželský syn Otakarův Mikuláš, jiných mnoho utonulo v řece Moravě.

§. 37.

Poručníkování Otty Brandenburského.

Král Rudolf po této bitvě bez meškání vtrhnul do Moravy, chtěje nad říší českou vykonati úmysly své zúplna. Vojsko jeho pálilo vsi a městečka bezbraná, a konalo všeliké ukrutnosti. Obránců žádných v zemi nebylo, aniž věděl kdo jiné rady, než poddati se vítězi. Města moravská, jsouce v rukou německých obyvatelů, uvítala krále s radostí; ku kterýmž on se měl laskavě, nazývaje je svými věrnými milými, a uděloval jim rozličné milosti a svobody jako mocný panovník nad zemí. Město Brno prohlásil za svobodné město říšské, tak aby žádnému nebylo poddáno než samému císaři Římskému. Dle příkladu měst učinili i páni zemští i konečně ovdovělá královna Kunigunda, poddávajíc se s jediným synem Otakarovým Václavem, teprv sedmiletým, pod ochranu Rudolfa, aby byl plnomocným vládařem na jeho místě.

V zemi české bylo při zprávě o zahynutí krále Otakara všecko ve zmatku největším. Páni, které on při počátku druhé války s Rudolfem pro jich nevěru vyhnal ze země, navrátili se, a hleděli svévole; i oni přáli si krále německého za pána v zemi; jiní však protivili se tomu, a sbírali vojsko k obraně země. Mezitím hlásili se dva poručníci k mladému králi Václavovi, jeden Jindřich IV vévoda Vratislavský, jejž k tomu, jak se zdá, byl ustanovil král Otakar, a druhý Otto markrabí Brandenburský, syn ze sestry Otakarovy, kterýž hned přivedl některou pomoc vojenskou proti Rudolfovi. Brzy vtrhnul i Rudolf z Moravy do Čech, a plenil a pálil v krajině až k Čáslavi a Kutnéhoře. Páni čeští položili se s vojskem proti němu u Kolína; zde však zavřen jest mír v ten spůsob, že císař podržel celou zemi moravskou na pět let pod svým panstvím, správa země české poručena též na pět let Ottovi z Brandenburka, Jindřichovi pak Vratislavskému dána v náhradu župa Kladská k doživotnému užívání; konečně obnovena také umluva o dvojí svatbu mezi dětmi Otakara a Rudolfa, kteráž hned vykonána slavně ve městě Jihlavě. Václavovi dána Guta, dcera Rudolfova, a Rudolfovi, synu císařovu, Aneška, dcera Otakarova, za

manželku. Všichni čtyři snoubenci byli teprv sedmileté až desítileté děti, a chováni jsou k dospělému věku při svých rodičích, král Václav totiž při matce své Kunigundě, kteréž smluvou vykázáno bylo k vychování jeho město Pražské s jinými důchody z jistých statků korunních; Otto Brandenburský ubytoval se ve hradě Pražském (1278).

Po zavření tohoto míru navrátil se král Rudolf zase do Rakous. Správu zemskou v Moravě poručil na svém místě Brunovi, biskupu Olomouckému, z rodu hrabat Holšteinských ze Schaumburka, který, ač cizozemec, zastával nejdůležitější místo v raddě krále Otakara za celý čas jeho panování, nyní pak ovšem rovněž lehce stal se obratným služebníkem krále německého. V Čechách započal Otto Brandenburský vládaření své hrubým rušením smlouvy, kterou byl v ně dosazen. Hned při začátku roku 1279 zmocnil se totiž města Prahy v dorozumění s předními z měšťanstva německého, a zbavil královnu Kunigundu důchodů jejích, potom pak dal ji dokonce odvézti odtud i s pacholetem Václavem na hrad Bezděz a chovati pod hlídkou. Brzy potom zmocnil se pokladů kostela sv. Víta na hradě Pražském, a dal je odvézti ze země. Nemínilť poručnictvím svým nic jiného, než oloupiti zemi a obohatiti se na škodu svého sirotka. Pod takovou vládou strhly se v zemi hned nepořádky všelikého druhu. Počaly různice mezi Čechy a Němci, mezi pány a městy královskými, mezi úředníky na hradech královských a duchovenstvem nadaným statky a svobodami. Páni, jimž odňal Otakar statky korunní, uvazovali se v ně zase mocí, a naplnili tím zemi zmatky a nepokoji. Sněm zemský svolaný od Otty zasadil se o vyproštění mladého krále a matky jeho z nehodného zajetí, ale darmo. Tu královna Kunigunda oklamala své strážce na Bezdězi, a utekla sama toliko, bez syna, do Moravy, kdež část panstva jí příchylná spůsobila, že jest jí na čas odevzdán k výživě kraj Opavský, udělený někdy od krále Otakara nemanželskému synu jeho Mikulášovi, který posud zůstával v zajetí uherském.

Když mezitím mladý král Václav ještě vždy chován byl v zajetí na Bezdězi, strojilo se panstvo české k důraznějším krokům proti markrabí Ottovi, i drželo za tou příčinou sjezd v Praze. Biskup Pražský Tobiáš z Bechyně a pan Hynek z Dubé z rodu Hronoviců byli prvními řediteli tohoto shromáždění. I měšťané Pražští přistoupili ke spolku s pány pro osvobození Václava, když se nejspíš stala nějaká změna v obci tomu příznivá. Ale nyní Otto Brandenburský, předstíraje důležité zaměstnání ve věcech své vlastní země, odejel z Čech, a odevzdal vládu na svém místě biskupu Brandenburskému Eberhartovi; mladého Václava pak vzal s sebou do Brandenburka a choval jej tak zle, že potomek slavného rodu královského trpíval nouzi

v pokrmu a v oděvu. Tu se proti vládě Ottově v Čechách strhlo vzbouření většího počtu panstva, které nechtělo se dívati takovému snížení vlasti své. I panstvo moravské chtělo přijíti na pomoc ke svržení panství Brandenburského, zamýšlejíc královně Kunigundě zjednati vládařství; ale dalo se zdržeti biskupem Brunem, jenž vystříhal je z toho jakožto ze zrušení smlouvy s císařem Rudolfem.

Biskup Eberhard, muž honěný více v žoldnéřství než ve věcech duchovních, odpíral pánům vzbouřeným pomocí bojovníků saských přivedených do země, pod jejichž ochranou nahrnulo se do Čech množství dobrodruhů jak z vyšších stavů, tak také všeliké chátry a poběhlíků z rozličných končin, kteříž loupili a hubili zemi jako nějakou krajinu každému svobodnou. Poběhlíci tito nalezli ovšem podpůrce ochotné v německých obyvatelích měst královských, kteří zase pomocí jich dovolovali si násilných skutků proti Čechům, jmenovitě proti zemanům svých okolí. Tehdy mohlo se zdáti Němcům, že přišla již žádoucí doba, aby i v zemi české tak se zakořenili jako někdy v zemích Slovanů Polabských a konečně zahladili jazyk český.

K tomu však bylo ještě daleko. Zrovna běhy toho času a zvláště zpupnost měšťanstva německého proti šlechtě probudily lepší část panstva českého ze lhostejnosti k svému národu a jazyku, ku které se dalo zavésti libůstkami dvoru českého za posledních tří králů. Opírajíce se o národ, svírali protivníky své v boji vedeném skoro ve všech krajinách země vždy tužeji, až konečně sám král německý Rudolf uznal zapotřebí vložiti se do toho sváru, nemoha dopustiti, aby Otto Brandenburský mladého Vácslava, zetě jeho, snad konečně umořil a sám se zmocnil panství v Čechách. V měsíci Říjnu 1280 přitáhl přes Moravu do Čech, a zjednal příměří, pod kterým držán sněm panstva, zemanů i také měst královských v Praze ku konečnému narovnání. Stavové čeští usnesli se míti markrabí Brandenburského i napotom za poručníka Vácslavova; a však na čas nepřítomnosti své musil zanechati správy země mužům v zemi zrozeným, biskupu Tobiášovi a Děpoltovi z Risenberka, nejvyššímu komorníku zemskému, musil žoldnéře své Brandenburské odvésti ze země a rozkázati všem Němcům v zemi neusedlým, aby se ve třech dnech vyklidili odtud pod ztrátou hrdla; což rychle učinili; konečně slíbil mladého krále navrátiti do Prahy, začež jemu páni zapsali 15.000 hřiven stříbra (1281).

Páni a rytíři sebrali se brzy potom opět na sněm, aby učinili potřebná zařízení k uvedení země v pokoj a pořádek, a všichni jednosvorně usnesli se, aby kdo jakých statků se zmocnil, které za živobytí krále Otakara byly v držení koruny, povinen byl bez odkladu je navrátiti, a měl-liby pak co na nich žádati, aby toho pohledával

pořádem práva (1281). Mezitím strhla se na Moravě různice pro královnu Kunigundu, kteráž zalíbivši sobě pana Záviše z Falkenšteina z pokolení Vítkoviců, někdejšího odbojníka proti králi Otakarovi, tajně vstoupila s ním v manželství a chtěla v tomto novém poměru svém podržeti na vždy Opavsko. Toho zabránil jí biskup Bruno co vládař na místě krále Rudolfa. Vybavilť kníže Mikuláše ze zajetí, a dosadil jej v dědictví jeho, ač se tomu Záviše zprotivil mocí brannou (1280). Stavové čeští na sněmě svém, kdež se stalo narovnání s Ottou, vykázali konečně královně Kunigundě ročních důchodů 1200 hřiven stříbra.

Po narovnání tomto navrátil se pokoj v zemi, ale truchlivé následky dlouhého nepokoje teprv počaly se ukazovati v plné míře. Nebo poněvadž rolníci před loupežnou chasou německou utíkali do lesů a do hor, zůstala pole ležeti ladem; k čemuž když ještě přidružil se neúrodný rok, přišel hlad veliký. Lidé chudí drali se do domů bohatších, a brali jim hrnce s ohnišť; jiní jedli kůru se stromů, rozličné kořeny a trávy, ano i těla mrtvá, člověčí i zvířecí. Mnoho lidí pomřelo hladem, i vznikly také nemoci nákažlivé, a zahubily lidí na tisíce, tak že nestačili hrobové ku pohřbu jejich, nýbrž házeni jsou do jam velikých. Nouze a bída tato trvala celý rok až do nové hojné úrody (1282).

Otto Brandenburský mezitím, obdržev svých 15.000 hřiven stříbra, nicméně nechtěl sirotka svého propustiti ze zajetí, i musili páni mu slíbiti opět 20.000, v nichž jemu zastavili osm výtečných hradů a měst v království českém. Takž konečně teprv po vypršení pěti let, na který čas bylo jemu poručenství odevzdáno, propustil dvanáctiletého králevice; i uveden jest Václav do Prahy se slávou a radostí velikou, jakož ten, od něhož očekávalo se konečné navrácení země v předešlou moc a slávu její (1283).

I král Rudolf odevzdal mu téhož roku Moravu dle smlouvy zavřené před pěti léty; ano ujal se jeho proti Ottovi vydáním nálezu soudního, kterým zastavení zámků a měst ve 20.000 hřivnách prohlášeno jest za neplatné, jakožto vynucené.

§. 38.

Vládařství a pád Záviše z Falkenšteina.

Ve mladém králi Václavovi II vzkvétala naděje nové veliké budoucnosti pro zemi českou. Ale v čas navrácení svého z Brandenburka byl příliš mladý a nezkušený, aby byl mohl panovati bez cizí

rady. Tu se navrátila ke dvoru královskému v Praze matka jeho Kunigunda a s ní Záviše z Falkenšteina, i zmocnili se důvěry královy, tak že se více spravoval jimi než tehdejšími úředníky zemskými, muži, kteří se dotud nejvíc byli přičiňovali o dobré zemské a o vybavení Vácslava z cizí moci. Po krátkém čase povýšen jest Záviše za nejvyššího hofmistra, a úřady zemské skoro vesměs přeneseny jsou na jeho přátely. Z toho se strhly různice, kterými se celé panstvo české rozdělilo na dvě nepřátelské strany, až způsobil jakýsi mír mezi nimi král německý Rudolf, požádaný za prostředníka (1284). Záviše podržel přitom vrch, a slavil hned potom veřejně svatbu s královnou Kunigundou, která jemu již prvé byla porodila syna. Co nejvyšší hofmistr a nevlastní otec králův vzal nyní celou vládní moc do svých rukou, a vykonával ji, i když za nedlouho královna Kunigunda zemřela (1285); mladého krále samého vzdaloval od veřejných záležitostí, a bavil jej hrami prázdnými. Proti pánům několika, kteří sobě ještě posud osobovali hrady královské neb jiné rozepře zdvihali, vystoupil mocí brannou k uhájení práv koruny, a pečoval také o veřejnou bezpečnost hubením loupežníků, kteří se vzmáhávali za časů rozbrojů v zemi. Ale sám se svými přátely obohacoval se na ujmu koruny; dal si od krále Vácslava darovati města Poličku a Landskron i hrad Landsberk s rozsáhlým zbožím na hranici moravské, a některé jiné hrady královské držel pro sebe pod všelijakými záminkami, hlavně co dědic po královně Kunigundě, jíž byl král Otakar někdy 50.000 hřiven stříbra zapsal u věno, ač nikdy nemohlo býti v jeho úmyslu, aby věno toto po smrti její nespadlo zase na korunu.

Jednání takové vzbudilo nevoli netoliko pánů českých strany protivné, nýbrž i krále Rudolfa, kterému byl Záviše překážkou, že nemohl sám míti větší působení na krále Vácslava. Aby jeho sobě odstranil, nechtěl král Rudolf vydati Vácslavovi manželky jeho Guty, dcery své, pokud by Záviše nebyl vzdálen od dvoru jeho. Když tedy konečně roku 1287 Guta přivezena byla do Prahy, musil Záviše složiti úřad svůj, i odebral se na své statky na rozhraní Čech a Moravy, kdež sídlem jeho byl hrad Svojanov čili Fürstenberk. Tu však ještě téhož roku vstoupil ve druhé manželství, opět s nevěstou rodu královského, Juditou, sestrou krále uherského Ladislava. Vynášeje se takovými svazky s rody panovnickými nad stav svůj, směřoval, jak se zdá, ke zřízení samostatného panství ze svých statků. Král Vácslav, dospívaje v létech, počal se jeho strachovati a mysliti na překažení takového záměru.

Když po roce manželka Závišova Judita porodila pachole, strojil Záviše slavné křtiny, i zval k nim krále Vácslava, zároveň pak také

krále Ladislava uherského a Jindřicha vévodu Vratislavského, panovníky, s kterými král nebyl ve přízni. Tu vštípili Vácslavovi někteří dvořané jeho podezření, že jemu Záviše strojí úklady. Mladý král, dav tomu víru, uzavřel předejíti netoliko nebezpečenství domnělé, nýbrž i zjednati sobě právo proti uchvatiteli jmění korunního, i užil k tomu lsti, o kterou se dorozuměl jen s málo osobami sobě věrnými. Slíbilť přijíti ku křtinám, však tak, aby Záviše přijel pro něj na hrad Pražský. Záviše přijel, a byl od krále s vlídnou tváří přijat; ale když vyšel z komnaty královy, jest zatčen a uvržen do vězení (1288). Dle nálezu soudního měl králi vydati všecky statky, o které byl v rozepři s korunou; což když učiniti se zpěčoval, chován jest déle u vazbě ve větší věži u hlavní brány hradu Pražského, která později sloula Bílá věže.

Záviše nepoddal se. V tuhém vězení krátil sobě chvíli skládáním písní českých, které se dlouho pamatovaly v lidu. Zatím zdvihlo se celé jeho přátelstvo v zemi; páni z Rosenberka a druzí četní rodové z pokolení Vítkoviců i jiní pomocníci jejich začali válku s králem, a obdrželi pomoci od krále uherského i knížete Vratislavského. Již zanášeli se se zámyslem, zbaviti Vácslava panství a dosaditi na trůn český Jindřicha Vratislavského, který právě toho času (1288) došel také velikého knížetství v Krakově. Tu i Vácslav hledal cizí pomoci u tchána svého, krále Rudolfa, kterýž se věcí jeho ujímal ve všelikém ohledu, doufaje tím zase získati věrného pomocníka sobě a synům svým. Roku 1289 byl Vácslavovi slíbil dáti Cheb do zástavy co věno královny Guty, a rozhodl s kurfirsty rozepři, kterou někdy vévoda bavorský byl začal s Otakarem o číšnictví a voličství, tak že uznáno nyní nálezem jednohlasným, že obojí od nepaměti náleželo králům a knížatům českým. Proti odbojníkům českým vypravil mu vojsko na pomoc vedením mladšího syna svého Rudolfa, jenž měl Anešku, sestru Vácslavovu, za manželku (1290). Rudolf roznemohl se v Praze a zemřel (10 Května), ale v šesti nedělích potom zemřel také vévoda Jindřich IV Vratislavský, a opět v pěti nedělích zabit jest král uherský Ladislav od svých vlastních lidí.

Když přátelé Závišovi nicméně setrvali v odboji, dal Rudolf Vácslavovi radu ukrutnou, aby kázal Záviše vésti vojskem od zámku k zámku a vyzývati přátely jeho ke vzdání, s pohrožením, že sic káže jemu hlavu stíti; i učinil král dle jeho návodu, a dobýval tak hradů na stoupencích Závišových. Ale když přitáhlo vojsko ke Hluboké blíž Budějovic, tam bratr Závišův Vítek, jenž hájil hrad, nechtěl věřiti, žeby mladý král vykonal takovou pohrůžku. Tedy nedbal na hrožení, a Záviše, opět vyzýván jsa, aby dobrovolně přisvědčil ku postoupení

hradu, i tu ničímž nedal hnouti sebou. Tedy kázal král vůdci vojska, Mikulášovi knížeti Opavskému, vykonati popravu; i sťat jest Záviše na louce pod hradem, před očima bratra svého (1290). Vítek a jiní přátelé jeho musili se konečně vzdáti králi na milost a statků jemu postoupiti. Dle slibu učiněného v čas ouzkosti před úklady Závišovými král Vácslav založil krásný a bohatý klášter Cistercienský ve Zbraslavi míli od Prahy (1291), kdež vyvolil sobě a svým místo pohřební.

§. 39.

Vácslav II, král český a polský.

V čas usmrcení Záviše z Falkenšteina bylo králi Vácslavovi 19 let. Vácslav byl povahy tiché, již pro slabost tělesnou, ku které nepochybně mnoho přičinilo zlé nakládání s ním v létech mladosti. Vlohy však jeho výtečné začaly se již tehdáž rozvíjeti, tak že se brzy stal jedním z nejvýtečnějších panovníků českých. Bylť pilný ve vymýšlení prostředků ku povznešení blahobytu svého národu, tak že brzy zdvihly se všeliké živnosti z oupadku, do kterého byly uvrženy ve zmatcích po smrti jeho otce. Domácí pokoj a bezpečnost práva panovaly od toho času, co zvítězil nad svými protivníky z panstva a začal vládnouti dle svého rozmyslu. Dobrým bydlem poddaných zvelebovaly se důchody koruny, tak že král Vácslav byl jedním z nejbohatších panovníků svého času. Pomáhal k tomu zvláště hojný výtěžek stříbrných dolů českých, který za jeho panování došel výše, jaké nikdy předtím. Kutnáhora jmenovitě povznesla se bohatstvím rud toho času z prvních takořka začátků svých za první město v zemi po Praze; podobně slynul od delšího času již Brod německý, město založené od pánů z Lichtenburka. Bohatství toto bylo příčinou, že směl král Vácslav předejíti jiné panovníky svého věku příkladem a odříci se hanebného zisku, jejž brávali vydáváním špatné mince a častým nuceným vyměňováním jí za novou rovněž špatnou se srážkou na ceně. Král Vácslav dal raziti dobrý a stálý peníz, groš český stříbrný (1300), který vážen byl nejen v Čechách nýbrž i v cizích zemích, tak že se nejraději počítalo na kopy grošů českých. Kopa obsahovala Kolinskou hřivnu stříbra.

Dle příkladu otce svého vedl Vácslav skvostný dvůr, ku kterému se táhlo mnoho hostů z ciziny, mnoho poselství z blízkých i z dalekých zemí; což nemálo pomáhalo ke zbohatnutí měšťanstva Pražského. Z přebytku důchodů svých nakládal nejraději na rozmnožení a zvelebení ústavů církevních, na pěstování umění a vědy. První z králů

českých zanášel se se zámyslem, založiti v Praze obecné učení čili universitu dle příkladu slavných škol toho druhu ve Vlaších a Francouzích, kamž dotud putovalo se z Čech jak ze všech jiných zemí okolních pro nabytí vyšších vědomostí v bohosloví, ve právě církevním i také Římském, v lékařství a v obecnějších vědách, jimž říkalo se svobodná umění. Úmysl jeho nezdařil se na ten čas pro řevnivost panstva proti duchovenstvu, protože obecná učení tehdejší nejvíce sloužila ku prospěchu duchovních a panstvo bálo se, aby tím duchovní stav nenabyl přílišné moci v zemi. Zůstalo tedy i napotom toliko při školách klášterských a kapitulních, co poněkud vyšších ústavích vzdělávacích. Přední místo mezi nimi zaujímalo tak zvané studium čili učení menší při biskupském kostele sv. Víta na hradě Pražském. které se počalo někdy za slavného biskupa Ondřeje, tedy za panování Přemysla I, a většího povznešení došlo za velkého rozšíření říše české Přemyslem Otakarem II. Slavných několik mistrů českých, vzdělaných v Italii, přednášelo tehdáž ve svobodných uměních, majíce posluchače netoliko z Čech, nýbrž i z druhých zemí Otakarova panství a jiných sousedních.

Čechy, sotva že nabyly poklidu domácího, začaly pod vládou krále Vácslava II hned také zas mocně působiti v bězích okolních zemí a národů.

Již od půldruhého století nacházelo se Polsko, nejbližší slovanský soused panství českého, ve stavu málomocnosti následkem rozdělení země po smrti statečného knížete Boleslava III Křivoustého (1139) mezi syny jeho, nejprv na čtyry díly, které se později rozpadly ještě na více menších, při čemž vždy nejstarší z rodu Piastova měl býti nad druhými velikým knížetem a držeti co sídlo panství Krakov s Malopolskem. I tam však jako v Čechách přestalo se brzy šetřiti práva nejstaršího, a o důstojenství velkoknížecí i panství nad Malým Polskem potýkali se obyčejně knížata jednotlivých oudělů, slezští, mazovští a velkopolští, na vrchní panství knížete Krakovského jinak málo se ohlížejíce.

Za dvouletého panování Jindřicha IV Vratislavského v Krakově dal se jeden z knížat hornoslezských, Kazimír Bytomský, pod ochranu krále Vácslava (1289), vzav zemi svou od něho v léno, aby užil pomoci jeho proti svým bratřím, knížatům Opolskému, Ratibořskému a Těšinskému, s kterými byl v rozepři. Jindřich IV sám, než se dostal ku panství v Krakově, byl se jiným spůsobem vytrhnul ze spojení s ostatním Polskem, když totiž knížetství své Vratislavské přijal v léno od krále německého Rudolfa, tak že se od té chvíle počítal za říšské kníže německé. Po smrti tohoto knížete (1290) měla země jeho dle

dědičné smlouvy, kterou zavřel někdy s králem Otakarem, spadnouti na krále Václava; ale Jindřich, jakož byl za posledního času v nepřátelství s ním, odkázal knížetství Vratislavské Jindřichovi knížeti Hlohovskému, kterýž je skutečně opanoval. Král Václav vzal si toliko Kladsko zpět, které měl Jindřich IV v doživotním držení. O knížetství Krakovské pak sepřeli se tentokrát Přemysl kníže velkopolské a Vladislav Lokietek Sieradzský z knížat mazovsko-kujavských. Když jedna strana druhé nemohla přemoci, utvořila se třetí, ku které se znalo jmenovitě německé měšťanstvo v Krakově, v čele pak jejím stála vdova po knížeti Leškovi Černém, předchůdci Jindřicha IV, jménem Gryfina, sestra někdy české královny Kunigundy matky Václavovy; z návodu jejího podáno jest konečně knížetství králi českému.

Václav nemeškal vypraviti se s vojenskou mocí na cestu do Krakova (1291). Když se zdržel v Olomouci, vojsko předeslav, poddali se mu tamže všichni tři knížata hornoslezští, bratří Kazimíra Bytomského; Krakov pak byl brzy opanován skoro s celým Malopolskem; toliko v Sandomiři odpíral Vladislav Lokietek. Václav však, nazvav se bez ohledu na to knížetem Krakovským a Sandomiřským, předsevzal hned potomního roku druhou výpravu do Polska, zapudil Vladislava Lokietka, a dobyl vlastního jeho sídla Sieradze (1292), tak že Vladislav sám s tímto svým knížetstvím musil se mu poddati co man koruny české.

Mezi těmito běhy krále Václava v Polsku zemřel tchán jeho, král Rudolf (1291). Václav byl mu za posledního sjezdu s ním slíbil, při volbě nového krále Římského dáti hlas svůj synu jeho Rudolfovi, svému svatu; ale když Rudolf zemřel před otcem, a jednalo se o zvolení staršího jeho bratra Albrechta, který byl vévodou rakouským a štyrským, král Václav odepřel podpory své k tomu, poněvadž Albrecht chováním hrdým a násilným byl jej urazil a tudy popudil proti sobě. Vynasnažením Václavovým v dorozumění dobrém s větším počtem knížat německých stalo se, že jednohlasně zvolen jest od kurfirstů Adolf hrabě Nassovský (1292). Král Václav vstoupil s ním ve zvláštní přátelské umluvy, kterými Adolf slíbil jemu odevzdati nejen Chebsko, na které měl zápis od krále Rudolfa, ale i větší části Míšně postoupiti jemu zástavou. Když však Adolf slibů svých nedržel ani Václavovi ani jiným kurfirstům, podařilo se za nedlouho královně Gutě, manželce krále Václava, přímluvami svými smířiti manžela s bratrem svým (1293), tak že se Václav neúčastnil aspoň dalších předsevzetí nepřátelských Adolfa proti Albrechtovi. Později když se mezi knížaty německými strhla všeobecnější nechuť proti Adolfovi Nas-

sovskému, zúčastnil se i král Vácslav v jednáních kurfirstů o jeho ssazení a povýšení Albrechta na jeho místo.

Roku 1297, v 26. roce svého věku, dal se král Vácslav teprv korunovati na své království české. Stalo se to se slávou a nádherou, která spůsobila obdivení v blízkých i dalekých zemích. Osmadvadcet knížat z rozličných zemí sousedních dalo se ke cti krále Vácslava nalézti k této slavnosti v Praze; mezi nimiž zejména Albrecht rakouský, Albrecht vévoda saský, dva markrabí Brandenburští, Herman a Otto, markrabí Fridrich míšenský, Jindřich Hlohovský a Bolek Svídnický ze Slezska. Arcibiskup Mohučský Gerhart, co metropolita nad Čechy, přijel, aby vykonal vsazení koruny na hlavu Vácslavovu. Všech hostí, domácích i cizích, počítalo se o 191.000 koních. K slavným hodům bylo vystaveno veliké stavení dřevěné, skvostně ozdobené, na lukách, kdež nyní rozprostírá se Smíchov; v nesčíslných stanech okolo města ubytovali se hosté; město a okolí rozléhalo se od slavností a radovánek, na jaké jen kdo pomyslil; jídla a pití byla největší hojnost; na Novém trhu v Praze u sv. Havla teklo víno ze studně; rovněž byla největší skvostnost a nádhera v oděvích.

Při sjezdě svém k tomuto korunování usnesla se knížata s králem Vácslavem ponejprv o ssazení Adolfa Nassovského, a na druhém sjezdě ve Vídni u vévody Albrechta (1298) domluvili se. Bez meškání vytáhl potom Albrecht rakouský do říše, porazil Adolfa v bitvě u Gellheima, kdež Adolf sám přišel o život, a zvolen jest potom za krále. Za vojenskou pomoc, které jemu přitom poskytl král Vácslav, odevzdal on jemu konečně Cheb a Míšeň co zástavu od říše.

Mezitím strojil se v Polsku Přemysl kníže velkopolské a pomořské k vyvrácení panství Vácslavova v Krakově a Sandomiři, zjednav sobě co nějaké oprávnění k tomu nový titul krále polského od papeže Bonifacia VIII, který tím Polsko chtěl uvésti v závislost od stolice papežské. Roku 1295 dal se Přemysl korunovati v sídle svém Hnězdně. Ale již roku potomního, 1296, byl zabit od nevěrných služebníků svých, a o zemi jeho strhly se nyní tuhé rozepře mezi druhými knížaty polskými. Po čtyrech létech obrátila se šlechta velkopolská konečně ku králi Vácslavovi do Čech, a podávala mu panství, aby zjednala pokoj zemi své. Král Vácslav, jsa vdovcem po smrti první své manželky Guty († 1298), přijal s podáním tímto také ruku Alžběty, jediné dcery Přemyslovy, vypravil se vojensky do Polska, dal se ve Hnězdně korunovati novou korunou polskou (1300), a přemohl druhé, ježto usilovali o ni. Přední z nich, Vladislav Lokietek, vypuzen jest docela ze své země; druzí knížata mazovští, jeho pomocníci, musili přijmouti země své v léno od koruny české;

a tak Vácslav II spojil dědictví Piastů s panstvím Přemysloviců pod jedním žezlem.

Sotva se to stalo, zemřel v Uhřích král Ondřej III, nástupce Ladislavův, s nímž král Vácslav byl v nejlepších svazcích přátelství (1301), a jím vyhaslo mužské potomstvo starodávného rodu králů uherských. Již proti němu byl papež Bonifacius VIII nastrčil protivníka, Karla Roberta, královice sicilského z rodu Anjou, příbuzného po ženské straně s královským rodem uherským, přiřknuv jemu lepší právo ku koruně a vyhlásiv Uhry za království stojící pod ochranou stolice papežské. Král Robert po smrti Ondřeje hned přišel do Uher, a dal se prohlásiti za krále. Tomu však na odpor přední velmožové uherští, aby zamezili vtírání se vrchního panství papeže nad svou zemí, vypravili se v poselství ku králi Vácslavovi, žádajíce, aby se uvázal i v jejich království. Král Vácslav, přijav posly laskavě, obával se přílišné tíže tří slavných korun na jediné hlavě své, i pohnul pány k tomu, aby místo něho zvolili sobě syna jeho ač teprv 12letého, Vácslava, což oni učinivše korunovali jej v Bělehradě královském, a uvedli do Budína, hlavního města, za krále (1301).

Tím král Vácslav vzbudil proti sobě hněv panstvíchtivého papeže Bonifacia i závist a nové nepřátelství svata svého, krále Albrechta. Obadva, byvše dotud pro věci říše německé v nevoli spolu, vyrovnali mezi sebou všeliké rozepře, a spolčili se proti králi českému. Albrecht měl jen ještě co činiti s válkou s kurfirsty duchovními na Rýně, s kterými se byl znepřátelil. Jak medle zvítězil nad nimi a přinutil je k mírným smluvám, vynesl nejprvé papež nález jako domnělý nejvyšší soudce mezi panovníky, kterým netoliko království uherské přiřkl opět Karlovi Robertovi, nýbrž také království polské Vladislavovi Lokietkovi, jenž se mezitím k němu byl obrátil o pomoc. Dle toho nálezu papežova jal se Albrecht rozkazovati Vácslavovi, aby se zbavil korun uherské a polské, ježto je prý přijal bez jeho povolení, ale nadto rušením všech smluv a všech daných slov žádal na něm, aby mu vydal Míšeň i Cheb, i aby jemu postoupil dolů stříbrných Kutnohorských na 6 let neb zaplatil 80.000 hřiven stříbra, poněvadž by jakožto man říše Římské povinen byl platiti císaři desátek ze drahých kovů, který prý po toliká léta platiti opominul (1303).

Král Vácslav, znamenaje přílišnou moc protivníka svého Karla Roberta v Uhřích, když se zatím mnozí z předních velmožů tamějších zvrtkali u věrnosti, nemínil podstoupiti války s tolika nepřátely najednou, i sebrav rychle vojsko, vtrhnul do Uher a přitáhl až do Budína: tu vzal syna svého i s korunou uherskou a rouchy královskými

a vrátil se s ním zpátky do Čech (1304). Proti Albrechtovi sebral zatím vojsko k obraně, jak z vlastní říše své, tak i od rozličných knížat německých, jakož zejména od Hermana markrabí Brandenburského. Albrecht se silným vojskem z říše a velikými zástupy pomocnými z Uher vtrhnul do samých Čech přes Budějovice, a přitáhl až k Hoře Kutné, jejíž poklady nejvíce lákaly jeho lakomost. Ale Horu hájili statečně páni čeští Jindřich z Lipé a Jan z Wartenberka čili ze Stráže, i bylo marné jeho úsilí. Mnoho lidstva pomřelo na rozličné nemoci, kteréž přičítali vodě z blízkého potoka, pravíce, že horníci napustili ji utrýchem. Když se konečně přiblížilo vojsko královo Vácslavovo, neosmělil se Albrecht bitvu s ním svésti, nýbrž zdvihl se se vším vojskem svým, a obrátil se spěšně a se škodou ze země. Druhého roku strojil se král Vácslav vtrhnouti do jeho země rakouské. Než v tom upadl v nemoc, a po nedlouhé chvíli zemřel příliš časně, jsa teprv ve 34. roce věku svého (1305).

§. 40.
Vácslav III.

Král Albrecht, nedůvěřuje mnoho vojenské moci své, vypravil hned po smrti krále Vácslava posly do Prahy k jednání o mír s nástupcem jeho, mladým králem Vácslavem III; i stala se příliš lehce s české strany smlouva, kterou Vácslav III postoupil Chebska a Míšně Albrechtovi, za to pak Albrecht odřekl se všeho dalšího zakročování ve při o Uhry a Polsko.

Ale král Vácslav III, jinoch dobrého nadání a mnohých darů ducha, hned na počátku svého panování upadl ve zlou společnost, a liboval si v rozličných prostopášnostech. S mladými pány, kteří se ho přídrželi, hrával v kostky, pil, toulal se v noci po ulicích, v opilství rozdával jim korunní statky, a činil škodlivé zápisy, i tak podobně počínal si lehce v nejdůležitějších věcech říše své. Brzy po zavření míru s Albrechtem daroval korunu uherskou Ottovi vévodovi bavorskému, svému příteli, kterýž hned odebrav se do Uher, působil Karlovi Robertovi ještě vždy dost veliké nesnáze. Zatím se do Polska byl vrátil Vladislav Lokietek hned při začátku války mezi Albrechtem a králem Vácslavem II (1304), a zjednav sobě mocnou stranu, nebezpečně dorážel na vládaře české, Mikuláše totiž kníže Opavské v Krakově a Jindřicha z Lipé ve Velkopolsku. Tu se odvážil ctihodný opat Konrad Zbraslavský, někdy milý rádce zemřelého krále, vážnými domluvami vytrhnouti mladého krále z lenivé jeho zhýralosti.

Vácslav III spamatoval se, a sebrav vojsko, nastoupil osobně tažení do Polska. Na cestě však této když pomeškal v Olomouci, zabit jest oukladně od vraha, nepochybně najatého, rodem Durynka, kteréhož uchopivše stráže, na místě zabili (1306). Od koho zjednán byl, zůstalo na vždy tajno; mezi Čechy běžela toliko pověst, že byli k zabití Vácslava najati tři vrahové od císaře Albrechta, aby se rod jeho dostal ku panství nad Čechy.

§. 41.
Král Rudolf I.

Nenadálým přetržením života krále Vácslava III octly se Čechy ve zlé příhodě, které nezkusily předtím nikdy od nejstarších pamětí národu českého. Došloť králem tím pokolení mužské rodu Přemyslova a Libušina, který byl po šest století řídil věci země, za posledních časů sice odcizilý národu velice svými náchylnostmi a obyčeji, ale předce vázaný k němu původem svým a zakušením zlého i dobrého s národem společně.

Z rodiny královské pozůstaly dvě vdovy mladé, Alžběta polská po Vácslavovi II a Viola kněžna Těšinská po Vácslavovi III, potom čtyry dcery krále Vácslava II, Anna provdaná za Jindřicha vévodu korutanského, Alžběta jinak Eliška, tehdáž 14letá, a ještě mladší dvě, Markéta i Aneška. Trůn český byl od prvopočátku dědictvím rodiny panovnické, a protož srovnávalo se s právem národu, aby když mužského potomka nebylo, povolán byl panovník příbuzný po přeslici. O tom náleželo rozhodnouti stavům zemským, to jest panstvu a rytířstvu, jakož těm, kteří dle upsaného práva volili krále. Dle toho doufal nejvíce zvolen býti Jindřich korutanský, kterého také král Vácslav III před výpravou svou do Polska ustanovil za vládaře na čas své nepřítomnosti. Ale mnohým ze stavů vidělo se, že při volbě nového krále nepotřebí jim ohlížeti se již na žádnou příbuznost, a o to se rozdělili mezi sebou, zvláště když mnozí hleděli více k tomu, co by mohli pro sebe utržiti od toho, kterého by zvolili, než který by se nejlépe hodil zemi. Když takto s volbou se opozdívali, mezitím král německý Albrecht bez ohledu na všecky smlouvy a zápisy mezi Čechy a říší německou vyhlásil Čechy za uprázdněné léno říšské, a udělil jich pod tím jménem prvorozenému synu svému Rudolfovi, vévodovi rakouskému. Aby tomu dodal váhy, pospíšil také hned s vojskem do Čech, on s jedné, Rudolf s druhé strany.

Tu páni čeští ve zmatek uvedeni, zvolili téhož Rudolfa za krále, a ustanovili se na tom, aby po něm také bratří jeho a jejich po-

tomstvo měli právo dědičné k Čechám. Zůstaveno jemu toliko na vůli zasnoubiti se buď s některou ze vdov nebo z osiřelých dcer královských, i slavil tedy Rudolf svatbu s Alžbětou polskou, vdovou po Vácslavovi II. Král Albrecht pak stvrdil nyní všecka psaná práva čili privilegia království českého, jmenovitě také právo stavů k volení králů. Ale sotva že se Rudolf uvázal v panství, Albrecht uvedl stvrzení toto v niveč novým ustanovením Rudolfa za krále českého z domnělé moci císařské udělením jemu léna, jakož prý předešlí králové čeští vždy mívali království své co léno od císařů.

Panství Rudolfovo znelíbilo se Čechům jednak tím, jednak také pro přílišnou skrblost nového krále. Někteří pánové čeští odepřeli mu hned z počátku přísahu věrnosti, a povstali proti němu později zřejmě. Rudolf sebrav pole proti nim, roznemohl se těžce při obléhání Horažďějovic proti panu Bavorovi Strakonickému, a umřel v ležení tudíž (1307).

Vymření mužského pokolení Přemyslova mělo mezitím za následek rozpadnutí veliké říše, kterou král Vácslav II byl zbudoval spojením Polska s Čechy; nebo hned po smrti krále Vácslava III musila se výprava tam od něho strojená rozejíti pro větší zaneprázdnění domácí za příčinou nového osazení trůnu; a protož vládaři čeští v Krakově a ve Hnězdně se svými se též navrátili do Čech, nemohouce odolati protivníkům panství českého.

§. 42.
Jindřich korutanský.

Po smrti Rudolfa větší počet šlechty české nechtěl nic slyšeti o umluvách s králem Albrechtem, od něho samého prvé porušených, dle kterých byl by měl nyní nastoupiti v království české druhý syn jeho Fridrich vévoda rakouský. Nyní chýlilo se všecko více k šetření práv ženského příbuzenstva starého královského rodu. Anna manželka Jindřicha korutanského nazývána pravou dědičkou trůnu. Když některá strana v panstvu a ještě více v měšťanstvu německém, které chtělo také již míti hlas při volení krále, nicméně zastávala se práv domu rakouského, strhly se kyselosti větší než při volbě roku předešlého. Hlava této strany, Tobiáš z Bechyně, byl zabit v samém shromáždění panstva, když některé protivníky své příliš popudil oušklebnými narážkami na předešlý královský rod, na sedlský prý jeho původ. Jindřich korutanský byl konečně zvolen, a přijev do Čech, v panství se uvázal.

Král Albrecht hned opět zdvihl válku, a synu jeho Fridrichovi podařilo se stavy moravské odtrhnouti od českých, tak že jeho přijali za pána. S dvou stran vtrhli opět do Čech; ale páni čeští statečně zemi hájili. Nadarmo obléhal Albrecht nejprvé Kolín, potom Kutnouhoru, kterou opět, jako někdy za krále Vácslava, hájil pan Jindřich z Lipé s Janem z Wartenberka. Nic nepořídiv, vložil císař vojsko své, nejvíce ze Šváb sebrané, na zimu do některých měst královských, jichžto v držení byla Alžběta vdova Rudolfova, obdrževši je ode dvou manželů svých u věno; sám pak odebral se ze země, aby k budoucímu roku učinil mocnější přípravy. Věnná tato města byla Hradec, Jaroměř, Chrudim a Polička. Jako v jiných městech královských, tak i v nich vládli konšelé a měšťané němečtí, kteříž rádi drželi s králem německým. Posádky tyto provozovaly loupežné výpady do okolních krajin, bývaly však také krvavě stihány od pánů a rytířů z blízkého sousedství. Když se však strojilo k většímu zápasu na budoucí jaro, zabit jest nenadále král Albrecht ve Šveycařích od synovce svého Jana (1308), jemuž dlouho nechtěl vydati dědictví po otci jeho. Tu musil vévoda Fridrich zanechati dalšího usilování o království české, a smluvil se s Jindřichem korutanským toliko o náhradu za útraty válečné, ve kteréž jsou jemu zastavena některá města na Moravě.

Nový král český Jindřich byl však člověk slabého ducha a k panování nad Čechy v mimořádných okolnostech tehdejších dokonce nedostatečný. Jsa přílišný milovník pohodlí, neuměl stran mezi stavy, ještě na sebe rozezlených, uvésti v pokoj, a sám sobě zjednati vážnost; přitom pak byl příliš povolný ke všem, kteří sobě přičítali zásluhy o jeho povýšení na trůn a žádali za to náhrady a odměny, tak že jemu brzy nestačily důchody k zapravení všech potřeb. Brzy vypuklo záští mezi panstvem a německými měšťany v městech královských, kteřížto chtěli mermomocí nabyti téhož práva jako šlechta ve společných záležitostech země. Toho chtěli dosíci násilným skutkem. Někteří z nejpřednějších rodů měšťanských v Praze a v Kutnéhoře spikli se tajně, a jedné noci zajali některé z nejpřednějších pánů zemských, mezi nimiž i pana Jindřicha z Lipé, tehdy královského podkomoří (1309), jedny v Praze, druhé v klášteře Sedleckém u Hory; drželi je v těsné vazbě, a nepropustili dříve, až svolili k jejich žádostem ve jménu celého panstva, ano i syny a dcery své zaslíbili dětem měšťanským v manželství. Darmo žalovalo panstvo králi na toto veřejné násilí; on nevěděl, s kterou stranou by měl držeti. Ale měšťané, jsouce sami mezi sebou nesvorní, když každému z nich ještě více záleželo na vlastním jeho zisku než na prospěchu celého stavu,

dali se brzy podejíti od pánů, tak že zajaté konečně propustili, ale sliby vynucené nejsou jim zdržány. Pan Jindřich z Lipé, sotva že vybaven byl z vazby, sebral vojenskou moc se svými přátely, zmocnil se nenadále měst Pražských, k čemuž jemu někteří měšťané sami byli nápomocni, a vyhnal nejhrdější německé rodiny z města. Potom vylákal samého krále z hradu Pražského na Staré město, osadil hrad svým lidem, a vykonával nejvyšší moc s druhými úředníky zemskými, po králi skoro v ničem se neohlížeje. Z nehodného tohoto stavu vybavil se Jindřich prostřednictvím vévody bavorského Otty a Eberharda hraběte Wirtemberského, kteří k jeho žádosti osobně přijeli do Prahy a zjednali narovnání mezi ním a pány, kterého však král nezdržel. Jak medle totiž byl mu zase navrácen hrad Pražský, osadil jej proti slovu danému cizími žoldnéři z Míšně, kterých sobě vyžádal od markrabí míšenského Fridricha, a provozoval jimi všelijakou libovůli.

Tím popudil proti sobě panstvo i obecný lid, kterému se od žoldnéřů cizích dálo veliké příkoří. Přední osoby ze stavů začaly se rozmýšleti o nové osazení trůnu, i obracely v tom ohledu zření své k Elišce, mladší sestře královny Anny, panně spanilé, tehdáž 18leté, která, nadána jsouc rozumem nevšedním, prohlížela zlý stav věcí a těžce jej nesla. Páni Jindřichovi protivní usnesli se podati koruny české s její rukou synu tehdejšího krále německého Jindřicha VII z Lucemburka, Janovi. Konrad opat Zbraslavský odebral se nejprvé v tajném poselství ku králi německému, který dotud dle příkladu předchůdce svého Albrechta tvářil se, jakoby jemu náleželo udělovati království české v léno, a Jindřicha korutanského za krále neuznával, ano zavřel i smlouvu s Fridrichem rakouským, kterou jemu zapsal Moravu v jisté summě peněz; k žádosti stavů však, když se naň obrátili, brzy přistoupil.

Jindřich korutanský, zvěděv o těchto umluvách, povolal sobě ku posile do Čech ještě více žoldnéřů cizích z vlastní své země korutanské a z Bavor, kteříž loupili a nesmyslně trýznili lid sedlský v okolí Pražském a rozmnožovali tím jen obecnou nenávist proti králi. Také chtěl Elišku provdati za jakéhos pána z Bergova; čemuž když se protivila, jakožto manželství pro dceru královskou nerovnému, nehodně s ní nakládal, chovaje ji jako v podruží v domě na Starém městě Pražském. Tu však odvedl Elišku z Prahy pan Jan z Wartenberka, aby byla zachráněna od horšího nátisku, a odevzdal ji ochraně měšťanů Nimburských (1310), jejichž město bylo vysazeno od otce jejího, krále Václava. Nedlouho potom páni podruhé obsadili města Pražská, a obléhali krále na samém hradě, ač darmo. Konečně sešli

se na sněm do Prahy, ku kterémuž potáhli také měšťany Pražské své strany a z jiných několika měst, a vypravili slavné poselství ku králi Jindřichovi, žádajíce ve jménu vší země za to, co již skrze Konrada opata bylo namluveno. Dle přání jeho dovezli potom Elišku slavně do Speyra, kdež oddána jest Janovi, teprv čtrnáctiletému, král pak tudíž udělil synu svému léna země české dle starého obyčeje. Po vykonané slavnosti Jindřich VII táhl do Italie ku přijetí koruny císařské, syna pak vypravil s vojskem a s pány českými, aby si království dobyl proti Jindřichovi korutanskému.

Nežli se páni s novým králem vrátili do země, byl sobě Jindřich korutanský povolal na pomoc Fridricha markrabí míšenského, s větším počtem žoldnéřů, a zmocnil se města Pražského zradou měšťanů pánům protivných. Nejpřednější německé rodiny, které prvé byly z města vyhnány, navrátily se zase, a zmocnivše se vlády ve městě, mstily se nad svými nepřátely. Též žoldnéři němečtí dovolovali si všeliké násilí a loupeže. Páni a vojsko krále Jana, jimž zlá novina tato byla přinesena na cestě, minuli Prahu a obléhali nejprvé Kolín, potom Kutnouhoru, nemohše pak ani jednoho ani druhého města přivésti hned ke vzdání, obrátili se již za studeného počasí konečně ku Praze, a oblehli Staré město. Tu se srozuměli se stranou ve městě jim příchylnou, a měšťané z vnitřka i vojsko královo z venčí udeřili na bránu u sv. Františka, dobyli jí, a král Jan vešel tudy se vším vojskem svým do města. Žoldnéři Jindřichovi utekli na hrad Pražský, a však Jindřich, vida nezbytí, dal se ve smlouvání, opustil hrad času nočního, a odjel ze země.

§. 43.

Počátky panování krále Jana. Bouře stavovské.

Hned po zapuzení Jindřicha korutanského svolán jest sněm panstva a rytířstva českého do Prahy, na kterém král Jan přijal ode všech přísahu věrnosti, a jakož král nového rodu vydal stavům list na stvrzení práv dotud platných, ač ne vždy zachovávaných, mezi nimi a korunou, tak totiž zejména, aby nenáleželo králi nařizovati hotovosti vojenské krom k tažení vnitř hranic země české a moravské; aby nevybíral berně leč ku korunování svému a ku provdání dcer královských v určité výšce z každého lánu neb pluhu poddaného lidu, z každého mlýna, z každého řemesla, z každé krčmy; aby šetřil dědičnosti statků panských a rytířských ve spůsobu posavadním a neosobil sobě nespravedlivých odúmrtí: aby úřadů zemských ani hradů

neb statků korunních neporoučel cizincům, aniž dopouštěl, aby cizinci kupovali neb dědictvím drželi jaké statky v zemi. Po tomto usnešení byl s manželkou svou Eliškou korunován na království (1311), a uvázal se rovněž i v markrabství moravské. S vévodou rakouským Fridrichem srovnal se na osobním sjezdě ve Vídni o předešlý zápis krále Jindřicha jemu na Moravu daný, tak že zůstal Fridrichovi povinen jistou částí jeho dluhu. Hned z počátku nazval se také králem polským, na znamení, že se nemínil spustiti práva nabytého předkem svým, králem Václavem.

Poněvadž král byl ještě věku mladého, zůstával při něm dle přání otce jeho arcibiskup Mohučský Petr, který někdy býval proboštem Vyšehradským a kancléřem krále Václava II, i byl mu rádcem při správě zemské, vedlé pak něho také několik hrabat z Němec, králi rovněž od otce přidaných; což panstvo české na ten čas snášelo. Po dvou létech však, když král Jan, jmenovaný od otce náměstkem jeho v Němcích, sebral pole a strojil se s knížaty německými táhnouti císaři na pomoc proti odpůrcům jeho v Italii; zemřel císař Jindrich VII, prvé než mu pomoc tato přišla (1313), a Petr arcibiskup odebral se též do Němec za příčinou volení nového císaře. V nepřítomnosti krále i arcibiskupa vládařili nyní v Čechách druzí němečtí rádcové Janovi, přední z nich hrabata Berthold z Henneberka a Oldřich z Leuchtenberka. Král Jan ucházel se z počátku sám o císařství německé; když pak toho dosáhnouti nemohl, zasazoval se o zvolení Ludvíka vévody bavorského. Ale kurfirstové, nesrovnavše se, zvolili jedni Ludvíka, druzí Fridricha vévodu rakouského (1314); z čehož pošla válka v Němcích mezi dvěma těmito králi volenými.

Když se král konečně z Němec navrátil, žádali na něm páni čeští a moravští, aby cizí rádce své propustil, i musil tak učiniti (1315); ale panstvo nedopustilo mu hned svobodného užívání práv královských, nýbrž musil k sobě přijmouti plnomocné vládaře, kterými se spravovalo ostatní úřednictvo zemské, pana Jindřicha z Lipé v Čechách, pana Jana z Wartenberka na Moravě; čímž král se dostal pod jakýsi spůsob poručnictví. Z toho přišlo k novým nevolím a nepokojům v zemi. Již od smrti krále Václava nacházely se důchody korunní ve zlém stavu. Mnoho statků korunních bylo zapsáno ve dluzích, které povstaly útratami válečnými a nepořádným hospodářstvím za Václava III a Jindřicha korutanského; mnohé potáhlo panstvo na sebe proti právu. Nyní začal Jindřich z Lipé, co vládař a podkomoří zároveň, platiti dluhy korunní z důchodů peněžitých z měst, z hor a z jiných zřídel takovým spůsobem, že skoro nic neodvádělo se z nich na běžné potřeby dvoru královského, a předce nespěchalo se

s navrácením statků ku koruně. Jindřich byl sám jedním z předních věřitelů koruny, a pamatoval na sebe, nejen aby prvé než jiní přišel ke svému, nýbrž obohacoval se i spůsobem nepravým. On vedl nádherný dvůr, král postaven byl v nedostatku; on vše řídil, král musil poslouchati jeho. Mladý král Jan těžce to nesl jen proto, že byl náchylný k marnotratnictví. Hloub cítila to královna Eliška, jakožto nehodné snížení důstojenství královského, a Jindřich z Lipé urážel ji tím více kořením se královně Alžbětě, mladé vdově po králích Vácslavovi II a Rudolfovi, která přebývala na věně svém ve Hradci nad Labem, odkudž nazýván Hradec Králové. Podobalo se mezi nimi ku podobnému poměru jako někdy mezi Závišem a královnou Kunigundou.

V časích zmatků, které byly v království uherském po vymření starého královského rodu Arpádova, prvé než se konečně nový král Karel Robert čili Karel I z rodu Anjou utvrdil na trůně, byl se v části Uher od Dunaje až k Tatrám, v krajinách někdejší říše Rostislavovy a Svatoplukovy, zmohl mocný župan Matěj Trenčanský k panství na ten čas docela nezávislému, a zmocnil se také některých hradů v sousední Moravě. Pan Jindřich z Lipé ve jménu krále Jana zdvihl válku proti němu, oblehl s mladým králem hrad jeho Holič, a porazil Matěje Trenčanského v bitvě, když přitáhl svým na pomoc. Musil se skloniti k míru, a navrátiti, čeho se zmocnil bez práva.

Sotva však že se král Jan s Jindřichem Lipským vrátil z tohoto tažení, dosáhla nevole manželů královských proti hrdému pánu nejvyššího stupně, když Jindřich z Lipé a královna Hradecká Alžběta beze všeho tázání krále a královny provdali nejmladší dceru Vácslava II z Alžběty, jménem Anešku, za Jindřicha kníže Javorské ve Slezsku a jemu za věno upsali Hradec Králové. Pro tento skutek dal Jan Jindřicha z Lipé z nenadání zajmouti a uvězniti na hradě Týřově (1315). Z toho však pošlo nové vzbouření panstva proti králi, podobně jako někdy pro zajetí Záviše z Falkenšteina. Všickni přátelé a příbuzní Jindřicha z Lipé povstali: páni z Lichtenburka a z Ronova, z Dubé, z Housky, z Liběšic a všecko jiné jejich přátelstvo, přední z jiných rodů pan Jan z Wartenberka a Vilém z Landšteina. Krále a královny přídrželi se pan Vilém Zajíc z Waldeka, Petr z Rosenberka a jiných více; a však moc jejich nepostačovala, i musil král přivolati sobě na pomoc arcibiskupa Mohučského a Baldwina arcibiskupa Trierského, kterýž byl bratr otce jeho, císaře Jindřicha. Ti přijevše do Prahy, učinili pokojné narovnání. Král Jan propustil Jindřicha z Lipé z vězení pod jistým zaručením jiných několika pánů

a na ten spůsob, že se do jistého času měla státi umluva o navrácení hradů korunních, které se králi zadržovaly bezprávně (1316).

Ale umluva tato se nestala. Král, jenž toho roku žádán byl od krále německého Ludvíka za pomoc, když na něj mocně dotíral Fridrich rakouský ve Švábích, zůstavil na čas nepřítomnosti své v zemi Petra arcibiskupa za svého náměstka; kterýžto však měl velké protivenství od pánů strany odbojné, až konečně odjel z Čech (1317) a odevzdal vládu královně Elišce. Proti ní se Jindřich z Lipé a stoupenci jeho vzbouřili opět, tak že přišlo ke zjevné válce. Královna v nesnázích objednala sobě něco žoldnéřů z ciziny k sesílení pánů sobě věrných, aby snáze přemohla bouři; ale protivná strana byla mocnější. Eliška, odebravši se na hrad Loketský, volala snažně manžela svého do země; kterýž konečně přišel s větší vojenskou mocí, sebranou rovněž v cizině. Tam dali se k němu nalézti pánové věrní, jakož zejména pan Vilém Zajíc i také biskup Pražský Jan Dražický, slibovali mu pomoc svou, ale prosili ho, aby žoldnéře cizí poslal pryč, poněvadž byli v nenáviděné paměti od času Otty Brandenburského i Jindřicha korutanského. Král však neposlechl této rady; táhl se žoldnéři německými do Prahy, a málo se zdržev, počal pleniti statky pánů sobě protivných a dobývati zámků jejich. Tu odpadli od něho i ti, kteří jemu posud byli příchylni; sám Vilém Zajíc, též Petr z Rosenberka opustili stranu královu; neb vidělo se jim, že směřuje proti národním svobodám a zřízení zemskému; i v obecném lidu rozšířil se hlas, že chce král všechny Čechy vyhnati ze země a osaditi ji Němci.

Všichni téměř páni a rytíři v Čechách i na Moravě učinili jednotu proti králi, a zapsali se spolu na hradě Zvíkově, kterýž byl v držení Petra z Rosenberka (1318). V Moravě sebrali veliké vojsko, a umluvili se tajně i s Fridrichem rakouským; vzali pomoc od něho, a slíbili mu, jestli že by se král Jan smířiti s nimi nechtěl, že buď některého z bratří Fridrichových nebo zase Jindřicha korutanského přijmou za krále. Král Jan vtrhnul s vojskem svým do Moravy, oni však v Brně jej oblehli, i musil žádati za příměří. Tu jednal s pány o pokoj. Ale když kladli mu za výminku, aby i s Fridrichem rakouským učinil pokoj, jejž nazývali Římským králem; přetrhnul jednání, odešel pod příměřím z Brna, a obrátil se zpátky do Čech. Tam pan Vilém Zajíc porazil vojsko jeho německé mezi Žatcem a Křivoklátem. Král obrátil se nyní o pomoc ku králi Ludvíkovi, o jehož vlastní věc jednalo se již. Nebo kdyby se Čechy byly dostaly knížeti jemu protivnému, byl by musil i v Němcích podlehnouti straně rakouské. Jemu podařilo se pohnouti pány české k novému vyjednávání pro-

střednictvím jeho na sněmě položeném v Domažlicích. Tam stalo se narovnání, však tak, že páni podrželi hrady a statky korunní jak posud, a král musil i úřady zemské navrátiti svým protivníkům mezi nimi; pan Jindřich z Lipé stal se opět podkomořím.

Od té chvíle dovedli páni této strany získati sobě přízeň krále Jana hověním jeho marnotratnosti a jiným zlým náchylnostem. Pan Jindřich z Lipé a přátelé jeho užívali sice korunních statků pro sebe jako předtím, ale králi byli nápomocni v dobývání sobě příjmů na útraty jiných stavů, totiž vydíráním peněz na měšťanstvu a duchovenstvu všelikou libovolí a násilím. Přitom zlehčovali mu jeho manželku; přimlouvali mu, aby se nespravoval tolik radou ženskou, a sváděli jej k pustému živobytí. Král s nimi hrával v kostky, opíjel se, lál a dopouštěl láti sobě, toulal se nočního času po krčmách a hampeyzích, dával v kostele pohoršení neslušným chováním, a rozhazoval jmění korunní podobně jako někdy Václav III v podobném zavedení. Když jej páni takto sobě oblomili, namluvili mu, že královna Eliška chce jej zbaviti panství a v dorozumění s panem Vilémem Zajícem a jinými pány jí příchylnými vyvolati za krále synáčka svého, tehdáž tříletého, Václava. Král, jako třeštěný, jel hned do Lokte, kdež Eliška té chvíle přebývala, zmocnil se hradu, a kázal královně odebrati se na Mělník, kdež jí zanechal o samotě; dítky pak, ještě malé, od ní vzal, a Václavka tříletého dal zavříti s dvěma chůvama do tmavé věže na hradě Loketském a chovati tam po celé dva měsíce (1319).

Z této příhody strhla se ještě jednou bouře v zemi. Tentokrát vzchopili se Pražané Staroměstští, chtíce hledati pomoci proti útiskům, které trpěli od krále. Všichni znamenitější rodové ve městě smířili se o své časté rozepře mezi sebou, smluvili se s pány, kterým ještě záleželo na obecném dobrém, jakož s Vilémem Zajícem a s Petrem z Rosenberka, a pozvali královnu Elišku z Mělníka, aby vzala čestnější příbytek v jejich městě. Jak medle král o tom slyšel, zdržuje se tu chvíli v Brně, vrátil se do Čech, sebral vojenskou moc pomocí Jindřicha z Lipé a strany jeho, také Alžběty královny Hradecké, s kterou jej Jindřich z Lipé spřátelil, a jal se páliti okolí Pražské, potom i dobývati města útokem. Měšťané brzy mezi sebou se nepohodli; někteří z předních vyšli z města, a spolčili se s králem; nicméně bylo město bráněno udatně panem Vilémem Zajícem a potom také Petrem Rosenberským, až stalo se jisté narovnání mezi králem, městem i královnou; jehožto však král Jan potom nezdržel, a pokutoval měšťany horšími útisky než prvé.

§. 44.

Výboje krále Jana. Úpadek země pod jeho vládou.

Brzy po této příhodě zemřel markrabí Brandenburský Waldemar, nezanechav životních dědiců; čímž spadla na království české Horní Lužice, udělená v léno předkům jeho. Král Jan musil však práva tohoto dobývati válkou proti jiným, kteří se táhli k dědictví Waldemarovu, i dobyl toliko polovice země s městem Budišínem; druhého dílu, Zhořeleckého, zmocnil se nejbližší soused Jindřich kníže Javorské, svat Janův (1319).

Král, navrátiv se z této výpravy, opustil Čechy koncem toho roku, a odebral se do svého hrabství Lucemburského za Rýnem, které jemu připadlo po smrti císaře Jindřicha VII. Tam zůstal celý rok nestaraje se o Čechy, a tak činil od té doby častěji. Jakkoli byl přišel mladý do Čech, nepojal nikdy lásky k zemi, k národu a k jazyku českému, a neměl také vůbec žádného smyslu k spořádanému spůsobu kralování. Všecko myšlení jeho bylo obráceno k rozkošem, k bojům a rytířským dobrodružstvím, též k rozmnožování svého panství. V tom bažení začal se mnoho toulati po cizích zemích a přebývati brzy v Lucembursku, brzy zase u dvora krále francouzského Karla IV, jenž roku 1322 pojal sestru jeho Marii za manželku. Bylť dvůr francouzský v Paříži nejskvělejší toho času v Europě. Tam se střídaly veliké turnaje s jinými hlučnými radovánkami všelikého druhu; tam slaven byl král Jan vysoce pro své rytířské spůsoby, a zvláště pro svou štědrost; neboť rozhazoval peníze na všechny strany. Ale doma zatím proklínal jej všechen lid pro útisky vždy horší z nenasycenosti krále a z nedbání jeho o správu a spravedlivost v zemi.

Kdykoliv se král Jan odebral z Čech, poručil správu zemskou mimořádnému náměstku, který se nazýval heitmanem zemským, to jest obyčejně některému pánu z předních rodů v zemi, který byl vlastně jeho nájemcem. Za určitou summu peněz, kterou vyplatil králi najednou, vybíral pro sebe příjmy z obyčejných důchodů královských, a hlavní péče jeho musila tedy býti, aby ze správy zemské jak nejvíc možná vyzískal. Takovým spůsobem byla spravována též Morava a opět nabytá část Lužice, každá země svými podobnými heitmany. Pan Jindřich z Lipé neb některý ze synů nebo přátel jeho bývali nejobyčejněji takovýmito nájemci. Když za čas jednou král přišel do země, obyčejně jen na krátko, nastalo teprv nyní hlavní vydírání peněz. Buď povolili mu páni a rytíři nějakou berni; buď musili platiti města

a duchovenstvo; přitom král zastavoval pánům dále statky korunní, tak že jich požívali za peníze jemu půjčené; když ty nestačily, sáhal i na statky biskupa, klášterů a jiného duchovenstva, poděluje jimi své věřitele; také dal se v bití špatných peněz a v jiné pokoutní prostředky k ochuzování lidu; někdy bral i násilím, zvláště Židům, co příslušníkům koruny, kterým za to byla zase propuštěna svoboda v lichvářství.

Roku 1322 vzala rozhodný obrat válka dlouhá mezi Ludvíkem bavorským a Fridrichem rakouským o království německé. Ludvík zvítězil v bitvě u Mühldorfa v Bavořích, kdež král Jan osobně pomáhal jemu se znamenitou mocí vojenskou. Fridrich sám upadl v zajetí, a zároveň také bratr jeho Jindřich, kteréhož král Jan dal odvézti do Čech a věziti na Křivoklátě. Za pomoc sobě prokázanou dal Ludvík IV králi českému v zástavu město Cheb s krajinou, kteréž odtud navždy zůstalo při Čechách. Byl však Janovi prvé sliboval mnohem větší věci, kterých potom nesplnil; pročež posavadní přátelství mezi nimi zrovna od toho času začalo se viklati. Král Jan již roku 1323 propustil vévodu Jindřicha rakouského ze zajetí, smluviv se s bratřími jeho bez otázání Ludvíka, tak že jemu za to propustili Moravu ze všelikých zástav i nároků, které posud měli. Když pak brzy potom Ludvík bavorský, první z císařů německých od zahynutí Hohenstaufů, zašel v novou velikou rozepři s papežem v Italii, chýlil se král Jan ke straně papežově, a tím větší bylo přátelství jeho s králem francouzským, jakožto velkým papeže podpůrcem, v jehož zemi také papežové přebývali toho času ve městě svém Avignoně (od r. 1305).

Některý čas po prvním navrácení svém z Lucemburka (1321) byl král Jan uveden zase poněkud v lepší svornost s manželkou svou, královnou Eliškou; ale na krátko. Páni, kterým bývala překážkou ve zlém hospodaření s jměním koruny, dovedli ji znovu takovým způsobem osočiti králi Janovi, že ze strachu o život svůj nebo před jinými ouklady utekla ze země, brzy před bitvou u Mühldorfa, a přebývala v dolních Bavořích u vévody bavorského Jindřicha, s kterým byla zasnoubena prvorozená dcera její Markéta. Král, maje vždy na mysli, aby málo těch, kteří ku královně byli příchylni, nezbavili jeho panství a neprohlásili syna jeho Václava za krále, dal potom královice sedmiletého odvézti též ze země, ke dvoru Pařížskému totiž, aby tam byl vychován daleko od své vlasti (1323). Dle krále francouzského Karla dostal tam Václav při biřmování jména Karel, které jemu odtud dáváno vůbec. Teprv po dvou létech vrátila se královna z Bavor, když se král přesvědčil o nedůvodnosti nařčení jejího (1325).

Přátelské sblížení s dvorem papežským přineslo Janovi brzy potom prospěch jemu přežádoucí, ale zemi české škodlivý. Papež Jan XXII povolil mu totiž (1325), aby od duchovenstva v celých Čechách, jakož i v Moravě a ve hrabství Lucemburském vzal desátek ze všech příjmů jeho za tři léta po sobě v odměnu za služby, ku kterým se slíbil propůjčiti stolici apoštolské, jmenovitě také křížovou výpravou do Palaestiny. Král Jan vybral tento desátek za všechna tři léta najednou (1326), a promrhal veliké peníze tyto v krátkém čase. Z přízně jeho u papežského dvora dá se vyložiti, proč směl i jinak libovolně sáhati na jmění duchovenstva a neměl z toho žádného stihání jako před sto léty král Přemysl v rozepři své s biskupem Ondřejem.

Bylť se dvůr papežský od oněch dob velice změnil ve svém chování ku panovníkům a národům křesťanským. V časích od papeže Řehoře VII až do Innocentia III, jenž spravoval církev za času krále Přemysla, hleděli papežové rozmnožení své zevnější moci, aby mohli přes odpor panovníků sobě protivných provésti veliké své účely směřující k vnitřnímu zvelebení církve; v pozdějších časích větším dílem bylo jim povznešení sebe za vrchní moc nade všemi panovníky světskými jako hlavním účelem; aby jeho dosáhli, přehlíželi často pravé prospěchy církve, a dali vzniknouti mnohým nešvarám v církevní správě. Papežové všelijakými způsoby vymáhali peníze pro sebe z jmění duchovenstva jednotlivých zemí, které předce od dárců určeno bylo především ku prospěchu domácímu; a k čemu sami pokládali sobě právo, dopouštěli, jak viděti z příkladu krále Jana, také jiným pod jalovými záminkami. Zištný duch, který panoval při nejvyšším místě v křesťanstvě, začal se pomalu rozšiřovati také v nižších kruzích duchovenstva. Již za krále Jana začali se v Čechách hašteřiti faráři z duchovenstva světského s mnichy žebravými o rozličné důchody, kterých nepřáli jedni druhým, tak že pošlo z toho nejednou velké pohoršení veřejné. Z podobných podnětů zištných byl tehdejší biskup Pražský Jan Dražický, jemuž král Jan mnoho nepřál, roku 1318 pohnán k soudu papežovu do Avignona, osočen byv od některých protivníků svých mezi duchovenstvem z domnělého nadržování kacířům. Jedenáct let strávil u velkých outratách v tehdejším sídle papežů, než se mu podařilo dokázati svou nevinu, a za tak dlouhý čas jeho nepřítomnosti měl král Jan tím více volnosti ve zlém nakládání se statky biskupskými i jiného duchovenstva.

V roce po vybrání desátku (1327) vzpomněl sobě král Jan najednou, táhnouti proti Vladislavovi Lokietkovi, tehdáž již vůbec uznanému králi polskému, aby zjednal platnost ztraceným právům koruny

české k Polsku. Stavové čeští povolili k tomu berni, a král táhl přes Olomouc proti Krakovu. Najednou však dal se z dalšího tažení zdržeti zakročením krále Karla uherského, jenž hrozil sice spojiti moc svou s králem polským, tchánem svým. Nicméně výpravou touto zastrašeni, dostavili se hned knížata hornoslezští u krále Jana, a obnovili své přísahy vasallské, kterými se ondy za krále Václava II byli poddali koruně české. Brzy potom v rozepři mezi Jindřichem VI knížetem Vratislavským a bratrem jeho Boleslavem III Břežským a Lehnickým v dolním Slezsku Jindřich VI obrátil se ku králi Janovi o ochranu, a rovněž poddal se mu co vasall, i ustanovil jej za svého dědice, nemaje potomstva. Tím byl učiněn základ ku panství českému ve Slezsku, kteréž se v dosti krátkém čase rozšířilo na celou tuto zemi.

Již roku 1329 král Jan místo křížové výpravy do Jerusalema, papeži na jalovo slíbené, nastoupil tažení proti pohanským Litvanům ku pomoci rytířům řádu německého, kteří byli pod zvláštní ochranou papeže. Ve spolku s nimi jal se válčiti také s Vladislavem Lokietkem, i vpadl z Prus do jeho zemí. Václav kníže Plocké v Mazovsku musil se mu s údělným knížetstvím svým poddati v manství ku koruně české. V tom sebral Boleslav Lehnický pole proti Jindřichovi Vratislavskému ve spolku s pěti jinými knížaty dolnoslezskými. Tu král Jan zanechal válčení v Mazovsku a Kujavsku, a pospíšil do Slezska Jindřichovi na pomoc. Účinek byl, že protivníci Jindřichovi všichni musili se co manové poddati králi českému, nejprvé Jan vévoda Stenovský, potom Boleslav III Lehnický a Břežský, Jindřich IV Zahanský, Konrad Olešnický a Přemek Hlohovský. Konečně smluvil se s Janem o pokoj také Jindřich Javorský v ten způsob, že jemu Zhořeleckou část Lužice, prvé bez práva opanovanou, navrátil.

Mezitím byl se král Jan smířil se svatem svým Jindřichem korutanským, někdy králem českým, tak že Jindřich jedinou svou dceru Markétu zaslíbil k manželství druhému synu Janovu, jménem Janovi Jindřichovi (1327). Sňatek tento měl dle jich úmyslu míti za následek připadnutí všechněch zemí Jindřichových, totiž Korutan, Krajiny a Tyrolu, na mladé tyto manžely. Když král Jan roku 1330 meškal u Jindřicha korutanského v Insbruku, kdež dokonali spolu jisté umluvy o to, naskytla se dobrodružné mysli jeho ještě další vyhlídka na způsobení sobě panství nového v Italii. Město nejbližší v Lombardii, Brescia, žádalo jeho po poslích za pomoc proti mocnému pánu čili signorovi Veronskému, Mastinovi della Scala, který panoval několika někdejším republikám městským v sousedství. Král Jan pomohl jim, a Bresciané poddali se jeho panství. Toho příkladu však následovalo hned více měst jiných, o jichž podmanění usiloval pán Mediolanský

Azzo de' Visconti, nejmocnější v západních krajinách Lombardie. Azzo hleděl zachrániti se od horšího nebezpečenství, když i sám jaksi na oko poddal se panství krále českého; což zase po něm učinilo více jiných signorů okolních. Tím spůsobem stal se král Jan během jednoho roku (1331) pánem celé západní Lombardie i s krajinami potomních knížetství Parmenského, Modenského a Lukanského.

Ale panství tak vzdálené od hlavní země Janovy nedalo se snadně držeti. Vzbudilo přede vším odpor císaře Ludvíka, který opanování toto od Jana pokládal za sáhnutí na své právo císařské, rovněž pak zase Roberta krále Neapolského čili apulského, kterého papež v rozepři své s Ludvíkem jmenoval plnomocným náměstkem svým nad celou Italií. Císař Ludvík spojil se proti Janovi s vévodami rakouskými, mladšími bratry vzdorokrále Fridricha, mezitím zemřelého, kteří měli jisté přední právo k dědění Korutan a Krajiny po Jindřichovi korutanském, když by nezůstavil synů; Robert pak apulský zavřel spolek se synovcem svým Karlem I králem uherským, a ten zase s tchánem svým Vladislavem Lokietkem, králem polským; všichni vyhlásili Janovi nepřátelství. Král Jan dovedl nejdříve smluviti se s císařem Ludvíkem, tak že opanované země vlaské přijal od něho pod názvem náměstka čili vikáře říšského, čímž přiznal se zase jaksi k jeho straně a proti papeži. Následkem toho povolal syna svého Václava čili již Karla, tehdáž 15letého do Italie (1331), a odevzdal mu vládařství tamější se sídlem hlavním v Parmě. Sám pospíšiv do Čech, udeřil odtamtud na Vladislava Lokietka opět ve spolku s rytíři německými, a přinutil jej obležením Poznaně k zavření příměří. Potom sebral vojsko na hranici mezi Moravou a Rakousy proti spojené moci vojenské krále uherského a vévod rakouských, kteří však mezi sebou se nepohodli: pročež když král uherský obrátil se domů, také král Jan vrátil se nejprv do Čech, ale odtud potom jel do Paříže, zanechav válčení dalšího pánům českým vedením Jindřicha mladšího z Lipé. Toho porazili Rakušané v roce potomním (1332) se ztrátou velikou u Mailberka, čímž král Jan přinucen byl k zavření míru s některými obětmi.

Ale když dílem mířil, dílem přemáhal jiné své nepřátely, spolčili se zatím v Italii hlavní protivníci jeho tamější, král Robert apulský, Mastino della Scala, Azzo de' Visconti a Gonzaghové i Estové panující v Mantui a Ferraře, a učinili útok na panství jeho, aby je mezi sebou rozdělili. Mladý syn jeho Karel porazil je v udatném boji u San Felice (1332), ale poněvadž síly jeho byly nerovné, žádal pomoci od otce. Král Jan přijel, ale bez dostatečné vojenské moci, i musil konečně opustiti Vlachy neslavně (1333).

§. 45.

Dvouleté vládařství Karlovo. Rozstrk mezi ním a králem Janem.

Za tohoto pachtění krále Jana ve vzdálených zemích došel úpadek země české pod nemoudrým řáděním jeho nejvyššího stupně. Již byl král Jan rozzastavil všecky hrady a statky a mnohé jiné důchody korunní; již, jak se zdá, prodal i starou korunu králů českých a jiné klenoty, tak že přišly k zmaření. Sídlo králů českých na hradě Pražském, před mnohými léty zpustošené ohněm, zůstávalo v sutinách; král Jan bydlíval, když do Prahy přišel, v domě měšťanském, kdež nyní slove u Stuppartů (číslo 647) na Starém městě. Se župními hrady byly rozzastaveny také statky, z kterých se vydržovalo úřednictvo župní; protož přestávaly úřady, jmenovitě i soudy župní samy a tudy konání spravedlivosti při nich. Mocný utiskoval slabého beze strachu před soudem; mnozí páni zemští provozovali všeliké násilí proti poddaným i sousedům svým, kteříž neměli koho se dovolati k ochraně; sami mezi sebou vedli rozepře své mečem, a hubili tudy statky jeden druhého; z obecného zmatku toho lovily také četné roty loupežnické, rušíce bezpečnost na silnicích i ve venkovských příbytcích; celé vesnice na mnohých místech byly zničeny a obyvatelstvo jejich rozplašeno. Tak velice zhynul všechen řád, jakoby nebylo žádného krále v zemi a žádné vlády vůbec.

V čas takového zajití země české zemřela královna Eliška, manželka krále Jana, od něho docela opuštěná, v 39. roce věku svého (1330) v domě pobočního bratra svého Jana, probošta na Vyšehradě. Ještě byla z rodu Přemyslova na živě jen mladší sestra její Aneška, manželka knížete Javorského, která zemřela o sedm let později (1337).

Konečně v třetím roce po smrti Eliščině vyšla národu českému nová hvězda naděje v lepší časy, když král Jan, po oželení panství svého ve Vlaších syna svého Karla poslal zpátky do Čech, nazvav jej markrabím moravským a poručiv jemu správu Čech i Moravy (1333), sám ubíraje se opět do hrabství svého Lucemburského. Karel přijel do své vlasti co jinoch 17letý, ale již ve světě zkušený a opatřený všestrannými vědomostmi, k jichž nabytí výborně uměl užiti mladých let svých strávených v Paříži. Staří lidé, kteří pamatovali zlaté časy někdy děda jeho Vácslava II, tušili v něm brzy budoucího obnovitele jich: líbezná tvář jeho a ušlechtilé i vážné chování jímaly jemu srdce všeho lidu, a skutkové Karlovi rovnali se tomu, co se od něho očekávalo.

Především jal se napravovati zpuštěné hospodářství korunní. I on jako předešlí heitmanové zemští musil mnoho peněz odváděti

za králem Janem do Lucemburka. Nicméně z mimořádné berně, které jemu povolili stavové k jeho opatření, obrátil hned část peněz na vykoupení čtyr hradů korunních ze zástav, a pilným hospodařením vykoupil jich během dvou let celkem 10 v Čechách a 6 na Moravě, osadil je purkrabími a lidem branným, i zjednal tudy sobě potřebné nástroje k pečování o veřejnou bezpečnost a k částečnému aspoň obnovení soudů župních. Přitom pilně cestoval po městech a po zemi, ohledával nedostatky, a jednal prostředky k napravení. Hned také dal se ve stavení paláce královského na hradě Pražském, do něhož přivedl sobě potom mladistvou manželku svou Blanči, dceru z královského rodu francouzského (1334).

Úmrtí Jindřicha korutanského brzy potom (1335) spůsobilo nové bouře zahraničné, když císař Ludvík za tou příhodou smluvil se s vévodami rakouskými, aby se rozdělil s nimi o země po něm zůstavené, a tudy Markétu dceru Jindřichovu a manžela jejího Jana Jindřicha, syna krále českého, zbavil všelikého dědictví. Pro tu příčinu přijel král Jan opět do Čech, přitom pak z návodu Karlova hleděl mírných smluv s králem polským Kazimírem, nástupcem Vladislava Lokietka od nedávna, i s králem uherským, aby je odvrátil od spolků s císařem. Na sjezdě v Trenčíně nejprv a potom při osobním sejití všech tří králů i mladého markrabí Karla na Vyšegradě v Uhřích stalo se smíření dokonalé v ten spůsob, že Kazimír král polský přiznal koruně české právo nad celým Slezskem i knížetstvím Plockým v Mazovsku, naproti tomu pak král Jan odřekl se napotom titulu krále polského ano i starodávného práva ku poplatku, jímž panovníci polští byli povinni Čechám od času knížete Břetislava I za navrácené tehdáž části Slezska. V čase mezi prvním a druhým tímto sjezdem přinutil král Jan výpravou vedenou Karlem také Bolka II kníže Minsterberské k uznání vrchní moci české nad jeho zemí; když pak brzy potom zemřel bezdětný Jindřich kníže Vratislavské, vzata jest země jeho v bezpostředné držení krále českého, a spravována odtud vládaři českými jako Lužice. Ještě dříve stalo se tak se zemí Přemka knížete Hlohovského, zemřelého roku 1331.

Ale sotva toto vše zdárně se povedlo, měl markrabí Karel s otcem svým touž nehodu jako někdy matka jeho, královna Eliška. Páni čeští té strany, která se obohacovala na ujmu koruny ze zlého hospodářství za předešlých let, namluvili králi Janovi, aby se měl na pozoru před synem svým, kterýž maje své stoupence v zemi a náchylnost všeho lidu k sobě, snadno by jeho mohl vyhostiti ze země jakožto cizince a sebe povznésti na trůn co pravý dědic starých králů českých. Král lehkovážný dal místo těmto řečem, a odňal najednou

Karlovi vládařství, zanechav mu toliko titulu markrabského a jediného zboží Křivoklátského ku požívání. Rozumný syn jeho snesl tuto křivdu v tichosti, a odebral se z rozkazu otcova na začátku roku 1336 do Tyrolu, aby tam pomáhal bratru svému Janovi Jindřichovi brániti jeho zemi, ježto zatím král Jan začal válku s vévodami rakouskými a císařem předně vpádem do Rakous, potom tažením do Bavor na pomoc svému zeti Jindřichovi dolnobavorskému, který s ním stál proti Ludvíkovi. Po mnohých záhubách v obou zemích podařilo se Janovi odtrhnouti vévody rakouské od spolku s císařem. Ale tu příliš kvapně a proti mysli synů svých, Karla i Jindřicha, zavřel s nimi mír, kterým vévodové podrželi Korutany, Jan Jindřich pak s manželkou svou Markétou jen Tyrol (1336).

V zimě po tomto míru král Jan vytáhl podruhé do pole proti Litvě na pomoc rytířům německým, a s ním vyjel i Karel (1337). Na té cestě zavřel smlouvu se svatem svým Jindřichem Javorským častěji jmenovaným, kterou ustanoven jest za dědice jeho knížetství. Deštivé počasí té zimy zkazilo zdar tohoto válečného předsevzetí, ale králi Janovi spůsobilo chorobu očí, kterou brzy o jedno oko přišel docela, později oslepl také na druhé. V Čechách skoro nikdo krále nelitoval; lid přičítal to trestu božímu za nemilosrdné vydírání peněz, ve které se král byl dal znovu po vzdálení syna svého od správy zemské, a zvláště za oloupení pokladů kostelních přitom. Král se byl mezitím podruhé oženil (1335), a přivezl manželku svou, Beatrici Bourbonskou z královského rodu francouzského, do Čech (1336), kdež porodila syna, jemuž dáno oblíbené Čechům jméno Vácslav. Ale nikdo krom krále Jana nejevil radosti z toho, a královna Beatrix neráda byla vidína od lidí; schvalně tím více ukazovali lásku svou ku Karlovi a manželce jeho Blanči. Z toho rozhněval se král na svého syna; kterýž nyní odešel od něho do Tyrolu, a zdržoval se některý čas u mladšího bratra svého. Král Jan zabavil mu malé důchody jeho v Čechách docela, dal Beatrici odvézti do Lucemburka, ale také Blanči vzdálil z Prahy, a vykázal jí příbytek v Brně; konečně pak i sám zase odjel do svého hrabství, odevzdav správu zemskou opět heitmanovi nájemci, Bertoldovi totiž proboštu Vyšehradskému, synu někdy pana Jindřicha z Lipé (1337).

§. 46.

Stálé spoluvládařství Karlovo vedlé krále Jana.

Není známo, jak se skoncovaly tyto nevole v domě královském; ale zdá se, že obecná nespokojenost v zemi a vždy hlasitější reptání lidu činilo posavadní spůsob panování krále Jana na delší čas ne-

možným, tak že i proti vůli své musil vládu svěřiti opět synu svému, aby se uchránil něčeho horšího. Asi půl druhého roku po svém odjezdu vrátil se markrabí Karel do země (1338), a uvázal se ve správu předešlým spůsobem, maje o to, jak se podobá, smlouvu s otcem toliko na čas, která však odtud vždy zase byla prodlužována, tak že odváděl jemu určité summy peněz a z přebytku zveleboval hospodářství koruny a blaho země dle vší možnosti. Přitom užíval svého hlasu také v zahraničných jednáních svého otce, a rovněž byl nápomocen bratru svému Janovi v záležitostech jeho tyrolských. Roku 1341 král Jan přijel do Čech, a zjednal svolení sněmovní, kterým Karel také již ustanoven za budoucího nástupce jeho v království.

Tehdáž příhoda zvláštního spůsobu zavdala příčinu k rozhodnému obratu v zahraničné politice české. Markéta hraběnka tyrolská ze smyslné žádosti po jiném muži lstivým spůsobem zapudila svého mladého manžela Jana Jindřicha (1341), dorozuměvši se o to prvé s císařem Ludvíkem, a vstoupila ve druhé manželství se synem císařovým Ludvíkem markrabím Brandenburským (1342), neohlížejíc se po klatbách papežových ani po pohoršení obecném ze skutku tak neslušného. Z toho roznítil se nový hněv mezi Ludvíkem IV a králem Janem. Odejmouti Markétě a novému manželu Tyrolsko mocí, bylo nesnadno při vzdálenosti země té od Čech; ale král Jan a syn jeho Karel dali se v jednání o spolky s knížaty německými a jinými panovníky, nad to pak opět s dvorem papežským proti císaři, aby vyvrátili konečně moc jeho. Ludvík, obávaje se velikých hrozících sobě nesnází, dal se ve smlouvání, při kterém užíval ouskoků za příležitostí nových rozmíšek mezi Janem a Karlem. Král Jan, přicházeje vždy jednou za čas do Čech, pokoušel se pokaždé zase některak o shánění peněz na ujmu Karlova hospodářství, čehož syn jemu již netrpěl. Roku 1342, když se Jan ubíral z Čech do Lucemburka, musil se zavázati, po dvě léta ani nepřicházeti do Čech a přestati na 5000 hřivnách, které jemu Karel vyplatil za ten čas z důchodů země. Ludvík podával se tedy Janovi ke smlouvě, z které by on sám a nejmladší syn jeho Vácslav byl měl prospěch, král jmenovitě také na penězích, nikoli však starší dva synové a jmenovitě Jan Jindřich, kterého se předně dotýkala ztráta Tyrolu (1343). Tomu se však Karel i Jan Jindřich opřeli s důrazem, i musil toho král Jan nechati. Ludvík jednal nyní se syny Janovými, a podával náhrady, s kterou chtěli se spokojiti (1344); tu však nesvolil zase král Jan, poněvadž byl zatím již vešel v závazky s papežem Klimentem VI proti Ludvíkovi. Tedy odebrali se hned potom Jan i Karel ke dvoru papežovu do Avignona, aby se usnesli důkladně o společné chování.

Mezi sjezdem tímto podal se Ludvík papeži samému k mírnému narovnání, svoluje téměř ke všemu, čeho papež prvé na něm žádal; pročež svolili také Jan a Karel ještě jednou ke shovění jemu. Toliko chopil se markrabí Karel příležitosti tehdejší nad míru příznivé, a vyžádal sobě od papeže vybavení Čech z poslušenství arcibiskupa Mohučského, o které výteční panovníci čeští dávno před ním usilovali darmo. Papež Kliment VI svolil, aby biskupství Pražské povýšeno bylo za arcibiskupství, jemuž podřízeno biskupství moravské v Olomouci a nové biskupství v Čechách, které zároveň s tím zřízeno se sídlem v Litomyšli. Biskup Arnošt z Pardubic, nástupce Jana IV Dražického, stal se prvním arcibiskupem Pražským. Král Jan i Karel odebrali se z Avignona do Prahy, a byli přítomni jeho povýšení na důstojenství arcibiskupské, kteréž oslavili také položením základního kamene k nové nádherné stavbě kostela sv. Víta na hradě Pražském.

Obadva panovníci čeští vydali se potom, nepochybně k žádosti papežově, na nové křížové tažení do Litvy na pomoc rytířům německým (1345). S nimi táhli také nový král uherský Ludvík, syn Karla I Roberta, vévoda Bourbonský z Francouz a mnoho jiných znamenitých osob z cizích zemí. Ani tato výprava nepotkala se však s lepším zdarem než předešlá. Mezitím pak císař Ludvík zvrátil zase všecko poddajné vyjednávání s papežem, a proti všemu nadání zjednal sobě přátelské spolky skoro se všemi sousedy říše české. Po skončení výpravy vrátil se král Jan do Lucemburka, syn jeho jel Polskem do Čech. Na té cestě byl Karel z nastrojení krále polského Kazimíra najednou zajat ve městě jeho Kališi, odkudž vybavil se šťastným užitím chytrosti; hned pak potom vyhlásili válku Čechám císař Ludvík, král Kazimír, král Ludvík uherský, vévodové rakouští, markrabí míšenský, konečně Bolek kníže Svídnické ve Slezsku. Na první však zprávy o tom král Jan spěšně přijel zase do Čech, a když Kazimír prvé než jiní počal nepřátelství útokem na horní Slezsko a Opavsko, udeřil vší silou na něj, zapudil jej, a obležením hlavního sídla královského Krakova přivedl jej nejprvé ku příměří, potom k míru konečnému, ku kterému přistoupili hned také druzí jeho spojenci krom císaře Ludvíka. Proti tomuto vystoupili však nyní panovníci čeští bez dalších ohledů ve spolku s papežem, který konečně vyzýval knížata německá ke zvolení jiného císaře. Pět kurfirstů sešlo se toho času v Rense, totiž král Jan, arcibiskupové Mohučský, Kolinský, Trierský a vévoda saský, i zvolili dle umluv již prvé vzatých markrabí Karla, syna Janova, za krále německého (1346).

Strojilo se z toho k nové válce v Němcích o císařství; ale než ještě přišlo ke skutkům v poli, vypukla s větší silou válka mezi krá-

lem anglickým a francouzským, kteráž se několik let předtím začala o nástupnictví na francouzském trůně. Král Jan šel příteli svému, králi francouzskému, na pomoc s 500 oděnci; i Karel syn jeho opět jej doprovázel. Vojska sobě nepřátelská sešla se u Kreščak (Creçy) ve Francouzích v den sv. Rufa (26 Srpna), Čechům nešťastný, v kterýž byl někdy král Otakar padl v bitvě proti Rudolfovi. Vojsko francouzské bylo umdleno od cesty, a mnoho jiného bylo mu na škodu. Ale páni francouzští nedali se zdržeti od boje, i udeřili na nepřítele nerozvážlivě; kterýž odraziv útok jejich, spůsobil jim porážku. Král Jan stál se zástupem svým pozadu; i vidouce páni čeští, kteří s ním tu byli, že jest bitva ztracena, radili, aby hleděl zachovati život svůj a s jinými nastoupil cestu zpáteční. Ale král, jakkoli slepý na obě oči, divil se řeči takové: „Toť bohdá nebude,“ pravil, „by král český z boje utíkal,“ dal koně svého přivázati ku koňům dvou rytířů udatných, pana Jindřicha mladého z Klimberka a Jindřicha Mnicha z Basilee, a takto v prostředku mezi těma oběma hnal do nepřítele; druzí Čechové za ním tam, kdež se bojovalo v nejhustší směsici. Tu obklíčeni jsouce přílišným množstvím nepřátel, zahynuli hrdinsky bojujíce až do smrti. Padlo padesát pánů a rytířů českých, mezi nimi i král Jan, jakožto rytíř beze strachu. Syna jeho Karla, v kruté seči již raněného, odvedli z rozkazu otcova někteří páni proti vůli jeho z boje, aby zachránili život dědicovi království (1346).

KNIHY PÁTÉ.

Od nastoupení Karla IV až do obležení Prahy králem Sigmundem.

(Od roku 1346 až do 1420.)

§. 47.

Obrat v dějinách českých od času Karlova.

Převedením vlády z rukou krále Jana na syna jeho Karla a konečným nastoupením Karlovým v dědictví Přemysloviců začíná se nová doba v dějinách země české. Bylť Karel panovník tak výtečný ve svém vysokém povolání jako málo králů všech národů a časů. Chladná rozvaha pojila se v jeho duchu s ráznou odhodlaností k činům: věhlas státníka na všecko opatrného s vroucí láskou k vlasti, s myslí bohabojnou, s nadšením pro vědy a umění, se srdcem pro radost a bídu lidskou. Za ním byl čas hlubokého poklesnutí státního pořádku a blaha obecného, které zavinil jeho otec; Karel povznesl Čechy s tohoto úpadku na stupeň hmotného blahobytu a duchovního života, jakého neměly předtím nikdy; a přitom počínal sobě způsobem tak střízlivým, že připravuje novou budoucnost, nevynášel se hrdě nad to, co bývalo před ním. Všecko, co bylo ve starodávných řádech země dobrého a zdravého, šetřil a obnovoval pečlivě; jen neduhy léčil, rozeznávaje bystrým zrakem jich původ a pramen. Hledě obnoviti moc a lesk koruny, zachovával rovněž tak svědomitě práva národu a stavů, kteří je zastupovali na předním místě. Přitom neušlo jeho pozornosti nic, co se nového plodilo a hýbalo v národě, i uměl tomu připravovati cesty k vyvíjení budoucnosti jak nejvíce možná pokojnému. Karel byl král opravce v nejčistším smyslu slova, rovněž vzdálený od násilnictví a bořičství jako od bojácnosti a úzkostlivého lpění na starém.

V době od Přemysla Otakara až do smrti krále Jana bylo hlavním pásmem vnitřní politiky v Čechách snažení panstva o přivlast-

nění sobě korunních statků a zase snažení koruny o nabytí jich zpět jakož i o spůsobení sobě důchodů nových, jmenovitě zřízením stavu městského. Z usilování těchto sobě protivných pošlo povstání Přemysla Otakara II proti Václavovi I, záští panstva strany Boršovy a Vítkoviců proti Přemyslovi Otakarovi za jeho panování, nepokoje za mladých let Václava II, nepořádky za Václava III, za Jindřicha korutanského, za celého panování krále Jana až do vládařství Karlova. Panstvo bylo zdánlivě již u svého cíle; tu se jal Karel uvozovati nový pořádek v hospodářství koruny, a prvé než nastoupil v panství otcovské, byl od něho větší díl statků korunních již zase vybaven ze zástav a z neslušného odcizení; jiné některé vykoupil za prvních let svého panování. Že to možné bylo v tak krátkém čase, z toho souditi se dá, že musily statky tyto býti zapsány větším dílem v summách peněz nepřiměřeně malých; z čehož tím větší zisk vypadal věřitelům stavu panského, kteří jich užívali.

Hlavní podstatou korunního jmění po tomto vybavení byly v prostřednějších krajinách země hradové Křivoklát čili Hrádek ve starých lesích Zbečenských, s menšími lovčími hrady Týřovem (Angerbachem) a Žebrákem: Zvíkov na Otavě a Bezděz za Mělníkem s rozsáhlými lesy, četnými vesnicemi a městečky; blíž hranic bavorských Přimda; proti Míšni Loket, proti Slezsku Kladsko, na pomezí moravském Svojanov čili Fürstenberk a Lichtenburk, v jižních krajinách Hluboká a Protivín mimo jiných více; k tomu hrady při četných městech královských s příslušenstvím někde větším někde menším, jakož hrad Pražský a Vyšehrad, hradové ve Hradci Králové, v Žitavě, v Mostě, v Kadani, v Mělníce, v Kolíně, v Plzni, v Tachově, v Domažlicích, Písku a jinde.

Proti někdejšímu zboží knížecímu, v časích, pokud ještě zřízení župní bylo základem vší správy zemské, bylo toto jmění o mnoho skrovnější, ano i ze stavu jeho za Přemysla Otakara II scházelo několik znamenitých hradů královských, které nyní již zůstaly v rukou soukromých; ale celkem stačilo ke změněným potřebám. Nebyloť nyní již tolik úřednictva župního, které se ze statků těchto vydržovalo, jako za starších časů. Při vyjmutí duchovenstva a vyššího panstva i jejich poddaných, při vyjmutí měst královských a německých vesnic „na království“, jak se říkalo, ze soudní moci úřadů župních ubyla největší část zaměstnání těchto úřadů. Již za času od Přemysla Otakara II až do Václava III zmenšil se počet soudů župních čili krajských tím spůsobem, že několik žup vedlé sebe postaveno pod jeden soud. Karel, jak se zdá, zřídil jich ještě menší počet, když po úplném zastavení všechněch za zlého hospodaření svého otce jal se obno-

vovati jejich činnost. Dle počtu krajských soudů počítalo se proto od jeho času jen 12 krajů v zemi české, jmenovaných dle nejlidnějších měst královských, která nyní byla jejich sídly, totiž kraj Kouřimský, Slanský, Žatecký, Litoměřický, Boleslavský, Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Bechyňský, Písecký, Prachenský a Plzenský; jiné některé rozeznávaly se ještě vždy, ale toliko z jiných ohledů, ne dle rozdělení soudního.

V době od Přemysla I do krále Jana jednalo se některé časy o bytí a nebytí národu českého a jazyka jeho. Když se odrodila stará panovnická rodina; když se dle příkladu jejího začala šlechta dvořiti po německu: když se přistěhovalcům německým odevzdala nejlepší místa ku provozování živností městských a celé pomezí obtáhlo se pruhem rolnických osad německých, někde také i hloub v zemi byly protkány jimi krajiny české: tehdy mohlo se zdáti, že nastává kmenu slovanskému v Čechách týž osud, kterým zahlazen byl v Míšni, v Brandenburce, ve Slezsku, v Pomoří a jinde; obávání to bylo skutečně vyslovováno. Ale dvojí byly příčiny, pro které k tomu nepřišlo: jedna vzdělání větší jazyka českého proti nářečím Slovanů Polabských a Baltických, druhá mocné postavení šlechty české ve sporech jejích s korunou. Čechové měli ve 13. století vedlé učenosti latinské národní literaturu, kteráž za německou téhož času nezůstávala v ceně duchovní, ač se jí při národě na počet tolik menším nemohla rovnati četností plodů. Vedlé spisů pobožných skládaly se písně hrdinské, jako o Benešovi Hermanovu, o vítězství nad Tatary, duchem čistě národním, a starší plody téhož jarého ducha zachovávaly se v živé paměti a ve vážnosti, jak dokazuje rukopis Králodvorský, zhotovený teprv asi ku konci onoho století. Živlem německým, tlačícím se do země všelikými cestami, však také dílem i bezpostředným stýkáním se s národy vlaskými seznámili se Čechové s novějším duchem básnictví romantického, kterému staré jadrnější básnictví národní ponenáhlu ustoupilo; ale nový tento druh literatury nedošel značného rozšíření v zemi v rouše německém, nýbrž hned začal se pěstovati českým jazykem. Veliké básnické dílo o Alexandrovi Velikém z druhé polovice 13. století bylo nejskvělejším plodem novějšího tohoto básnictví.

Jazyk národní, poskytuje tímto spůsobem duchovních zábav, jakých onen čas požadoval, čině zadost duchovním potřebám, jaké onen čas znal, vydržel zápas s jazykem nově uvoděným do země tím snáze, když i zevnější příčiny k tomu napomáhaly. Šlechta, která si nějaký čas libovala v němčině k vůli královskému dvoru, odchýlila se od toho zase, když zašla ve spory s korunou, která sobě v německém

měšťanstvu zrovna zjednala jednu z nejdůležitějších nových podpor svých. Nechuť k německému živlu zmáhala se při šlechtě vždy více, když měšťanstvo německé za času Otty Brandenburského a opět za prvních let po vymření Přemysloviců přímo dalo se v zápas se šlechtou, chtíc sobě vydobyti větších práv politických. Kterak to souviselo s tehdejší činností v literatuře, lze souditi z toho, že pan Záviše z Falkenšteina, dvořan nejobratnější, skládal písně české, a šlechtic neznámého již jména složil rýmovanou kroniku, jak se nyní říká, Dalemilovu, plnou výrazů nechuti k Němcům, ale také plnou pěkných naučení o pravém milování vlasti. Jisté jest, že dvůr krále Vácslava II, ač i na něm ženskou stránku spravovala německá královna Guta, byl již méně výhradně německý než za otce a děda jeho. Pohoršilo se s českým jazykem na dvoře opět za krále Jana v čase, když panstvo české bylo nejvíce za dobré s králem; ač ovšem dvůr český býval tehdáž více na toulkách než doma.

Nejvýhradnější panství provozoval jazyk německý ve městech královských. Osadníci němečtí byli prvotními pány měst; jazyk jejich zaveden byl při soudech a úřadech městských; užívalo se ho tu oustně i později také dílem v listinách vedlé obyčejnějšího posud latinského; zřídla německého práva, dle kterého se soudilo ve městech, byla větším dílem rovněž psána německy. České obyvatelstvo měst, pokud se v nich zachovalo vedlé Němců, musilo se přiučovati němčině, chtělo-li míti skrovné účastenství v konšelství a úřadech městských aneb obejíti se v úředním jednání bez právních zástupců čili řečníků. Dle úřadu městského řídila se také městská škola, řídilo se duchovenstvo v kostelích. I když během času rodilých Němců ve městech ubývalo a obyvatelstvo české přijímáním práva měšťanského se množilo, hájili Němci výhradné právo svého jazyka ve všech těchto směrech s velkou tuhostí.

Naproti tomu nepozbyl jazyk český nikdy výhradného práva svého v soudnictví zemském, jak ve krajích tak při nejvyšším soudě v Praze. Právnická mluva zachovávala se tu v celé starodávné ryzosti své při jednání oustním a veřejném, tak jak se právo zemské samo neodtrhlo nikdy od prvního původu svého slovanského. Toliko zaznamenávání písemná všelikého druhu, z kterých se během oné doby vyvinul důležitý ústav desk zemských, vedena bývala latinsky, od písařů náležejících větším dílem ke stavu duchovnímu. Nescházelo přitom aspoň soukromých písemných prací o právě zemském, jakož jest příkladem kniha starého pána z Rosenberka z první polovice 14. století.

Karel byl snad ode dvou století první panovník český, který s pravou láskou lnul k jazyku českému. Když se po jedenácti létech, strávených za mládí v cizině, vrátil do země, byla to jedna z největších jeho lítostí, že zapomněl jím mluviti, ale také veliká péče, aby se jemu naučil zase, čehož v krátkém čase dovedl tak, že mluvil i psal česky dokonale, ač se rovněž znal v latině, v němčině i v jazycích francouzském a vlaském. Pozornost jeho obrátila se i ku příbuznosti českého jazyka s druhými slovanskými, která v národu samém vždy zůstávala živá. Z toho zajisté ohledu zjednal sobě hned roku 1346, při druhé návštěvě u papeže Klimenta v Avignoně, povolení od něho, aby směl založiti klášter v Praze s liturgií v jazyku staroslovanském, jako býval někdy sv. Prokopa klášter na Sázavě, i osadil jej hned potomního roku (1347) mnichy povolanými z Charvát. Jazyk český přišel za panovníka smýšlení takového zase k vážnosti své při dvoře královském, jakkoli nezavíral nikdo méně než Karel přístupu k sobě a ku království svému příchozím z jiných zemí blízkých i dalekých; což nevyhnutedlně přinášely s sebou záměry jeho daleko sáhající. Za panování jeho začalo se tu konečně obyvatelstvo české domáhati rovného práva jazyka svého s Němci; a Karel neváhal vydati nařízení, někdy snad za pozdějších časů svého panování, aby se jazyka českého volně užívalo na radnicích městských, i aby tudyž konšely v královských městech nebývali pouzí Němci, aby proto měšťané němečtí, jakožto mezi Čechy přebývající, dávali děti své učiti jazyku českému. Při velké samosprávě, které tehdáž požívaly obce městské, nedal se zákon ten snadno a všude provésti, ale byl velikou posilou českému měšťanstvu v usilování jeho vždy snažnějším.

Za posledních králů rodu Přemyslova i potom až do času Karlova množily se pořád ještě duchovní ústavy v Čechách a tím samým také jmění duchovenstva. K šesti starodávným kapitulám v zemi přibyla ještě jedna u sv. Jiljí na Starém městě Pražském (před r. 1238) a druhá založením Karlovým (1342) u Všech Svatých na hradě Pražském. Ze starších řádů mnišských stávajících v zemi dostaly se Cisterciensкému dva nové kláštery hojně nadané, ve Zlaté Koruně, založený od Přemysla Otakara II na památku vítězství Kressenbrunnského (1260), a ve Zbraslavi od krále Vácslava II (1292). Řád Johannitů nabyl za času Přemysla Otakara II největšího zvelebení nadáním pánů ze Strakonic, odkudž i sídlo velikého převora čili mistra nad kommendami v Čechách nacházelo se ve Strakonicích. Když roku 1312 zrušen byl řád Templářů na koncilii Viennském, dostalo se Johannitům jeho jmění v Čechách jako všude jinde z ustanovení téhož

koncilia. Rovněž tak šířila se v zemi domácí řehole křížovníků s červenou hvězdou. Ještě však více zmáhali se během 13. a 14. století tak zvaní řádové žebraví. K Dominikanům a Minoritům co nejstarším z nich přibyli za Přemysla Otakara II ještě bratří kající řehole sv. Augustina, jimž založen první klášter u sv. Kříže na Starém městě Pražském (1256), a za Vácslava II poustevníci řehole sv. Augustina, nejprvé u sv. Tomáše na Malé straně (1285). Z prvních sídel řeholí těchto v Praze vyšlo v krátkém čase tolik nových sborů filialných, že nebylo většího města v zemi, ve kterém by se nenacházel jeden neb také více klášterů tohoto druhu. Městský stav účastnil se sám v zakládání jich a nadáních církevních vůbec s horlivostí nemenší než jindy králové a šlechta. Ač nemáme ještě důkladného sečtení všech klášterů založených za té doby, můžeme předce říci, že se počet klášterů v Čechách od panování Vácslava I až do nastoupení Karlova asi zdvojnásobnil. Nejnovějším založením z té doby byl klášter Kartouský u Prahy, nadaný králem Janem roku 1341.

Počet světského duchovenstva rozmnožil se té doby rovněž znamenitě následkem založení tolika nových vesnic německých a rozmnožení a rozšíření měst Kdež nyní při obyvatelstvu pěti millionů počítáme v Čechách i s hrabstvím Kladským něco přes 1900 farních kostelů, bylo jich za času císaře Karla něco přes 2100, ač obyvatelstva nebylo snad zouplna 3 milliony.

Jmění duchovenstva, záležející jak ve statcích zemských tak v ročních platech zapsaných na zemi neb na domích, bylo velikánské. K samotnému arcibiskupství náleželo asi 400 vesnic, města Roudnice, Rokycany, Příbram, Rožmitál, Týn Horšův, Týn Bechyňský (nyní Vltavský), Řečice Červená, Štěpanov, Vyskytná, Pelhřimov, Brod český čili Biskupův, z nichž některá rovnala se velikostí a zámožností městům královským, též hradové Chýnov, Heralec, Křivsoudov, Herštein, Supíhora. Kromě starodávného domu ve hradě Pražském měli biskupové již od času krále Vácslava I veliký dvůr biskupský nedaleko mostu na Malé straně Pražské; nejobyčejnějším letním sídlem jejich bývala Roudnice, hrad a město, kteréž posledně biskup Jan IV Dražický zvelebil nádhernými stavbami, jmenovitě také důkladným kamenným mostem přes mocný tok Labe. Arcibiskup obklopen byl krom duchovních hodnostníků skvělým dvorem úředníků, služebníků a manů, mezi nimiž nacházeli se šlechtici vysokých rodů.

Jmění duchovenstva nesloužilo však nikdy pouze církevním účelům. Vyšší místa čili beneficia církevní bývala odměnou mužům, kteří zároveň zjednali sobě zásluhy ve službách státních neb dvorských, a sloužila tedy tím samým také ku prospěchu země. Mimo to užívali

králové čeští jmění duchovenstva také ukládáním na ně berní zvláštních krom obecné berně zemské, pouze dle usnešení se sjezdem opatů a jiných větších beneficiatů; a v čas války vymáhala se přese všecky smlouvy z času někdy biskupa Ondřeje potřeba špíže a píce pro vojsko hlavně ze statků klášterů a vyššího duchovenstva vůbec. Biskup a potom arcibiskup sloužil králi mimo to ve všech potřebách válečných se znamenitou mocí vojenskou, chovanou na svých statcích. K tomu hledíc, počítávalo se jmění duchovenstva ku komoře královské v širším smyslu.

Do těchto prospěchu země ze statků duchovenstva zasahovali papežové 13. a 14. století v rozsáhlejší míře, když začali sami také ukládati na duchovenstvo české všelijaké platy pro sebe a k svým účelům, tak že mnoho peněz tím spůsobem vycházelo ze země. Nejčastěji stávalo se to vybíráním desátku pod záminkou potřeby na hájení zaslíbené země; skutečně rozmnožovali papežové takovým vymáháním peněz z rozličných zemí prostředky své ku provozování nejvyšší rozhodčí moci nad světskými panovníky.

Ale i při všech břemenech, ukládaných od králů a papežů, bylo jmění duchovních tehdáž již větší, než bylo potřeba. Hojně nadaná beneficia lákala k stavu duchovnímu již mnoho osob, nemajících žádného povolání ku kněžskému úřadu. Tučných praebend kanovnických, opatství, proboštství a podobných užívali vedlé mužů aspoň ve státní službě zasloužilých také lidé, kteří nebyli k ničemu, synkové panských rodin zvláště, zvyklí hýření ve všelikých smyslných rozkošech. Počalo to již působiti pohoršení obecného lidu a světských stavů vůbec, že zrovna vyšší duchovenstvo větším dílem vyhýbalo se všemu církevnímu zaměstnání. Ale týž duch rozšířil se na mnoze také mezi pastýři duchovními nižšího řádu, že byli méně pilni svého duchovního úřadu než dobývání jak největšího zisku z něho. Za času Karlova strhly se z toho první pohyby u veřejnosti, které vedly potom k rozhodným převratům.

V zahraničných poměrech českých jeví se za století, které předcházelo Karla, následky většího utvrzení panovnické moci po přetržení někdejších rozepří o nástupnictví a po rozmnožení důchodů korunních z nových zřídel, mohutnějším rozvíjením sil na venek, z kterého pocházelo rozšíření říše české brzy v tu brzy v onu stranu, kdež se právě kdy setkala s mdlejšími sousedy. Odpor, s kterým se potkávalo toto šíření moci české, pocházel tehdáž jako již za starších dob hlavně od říše německé, kdykoliv se moc císařů povznesla na čas ze mdloby ji svírající. Tak byla říše Otakarova rozbořena Rudolfem Habsburským, tak říše Vácslavova se rozpadla nejvíce přičiněním Albrechta I,

a rovněž byl ještě králi Janovi císař Ludvík IV hlavní překážkou v utvoření druhorozenství českého z Korutan, Krajiny, Tyrolu a Lombardie. Karel odvážil se první, vzíti břemeno řízení věcí německých na své království české, i zbavil se tím konečně překážek od Německa pocházejících při nových snahách svých o zbudování větší říše české, která odtud měla již bezpečnější základy.

§. 48.

Karel IV až do vydání zlaté bully v říši německé.

Dobytí sobě královské moci v Němcích proti Ludvíkovi bavorskému byla první péče Karlova, když po bitvě u Kreščak nastoupil v panství české. Po nezdařilém pokuse o dobytí Tyrolska proti synu jeho Ludvíkovi Brandenburskému strojil se ke vtrhnutí z Čech do Bavor. Ale když přijel k vojsku svému u Domažlic, došla ho zpráva o nenadálé smrti Ludvíkově (1347). Tedy nenalez velkého odporu, protáhl Bavory, Šváby a krajinami na Rýně, i došel uznání za krále ode všech stavů říše, kromě synů zemřelého císaře a malého počtu přátel jejich. Tito podávali koruny německé nejprvé králi anglickému Edwardovi III, potom Fridrichovi markrabí míšenskému; když pak žádný z nich neměl chuti k ní, zvolili sobě za krále nepatrného hraběte Günthera ze Schwarzburka (1349). Mezitím podařilo se Karlovi obrátiti ke své straně mocného vévodu rakouského Albrechta II, posledního ze synů Albrechta krále, který ještě byl na živě. Karel zaslíbil synu jeho Rudolfovi dcerušku svou Kateřinu (1348). Když pak toho času povstal muž podivný, který se vydával za markrabí Brandenburského Waldemara, zemřelého roku 1319, pravě, že úmrtí své jen rozhlásil na oko, chtěv z pokání putovati po světě, Karel dal místo svědectvím vážných pamětníků, kteří jej uznali za skutečného Waldemara, a poskytl jemu pomoci k nabytí panství v Brandenburce, kdež se stavové zemští sami pozdvihli proti Ludvíkovi (1348).

Mezitím zemřela Karlovi mladá manželka jeho Blanče, i vstoupilť po sedmi měsících ve druhé manželství s Annou dcerou Rudolfa falckrabí na Rýně, ze starší linie domu bavorského (1349). Rudolf, dotud nejmocnější z přátel Ludvíka Brandenburského, přestoupil následkem toho hned k jeho straně, a tuť konečně i Ludvík Brandenburský smluvil se s Karlem ve jménu svém i ve jménu Günthera ze Schwarzburka, kterého Karel již byl obklíčil ve městě Eltweile (1349). Když konečně domnělý Waldemar uznán byl za podvodníka, udělil Karel léna Brandenburského Ludvíkovi, kterýž poddal se jemu co

pravému králi německému a vydal mu korunu a druhé klenoty říšské, ježto choval dotud u sebe po otci (1350). Jakožto král německý nazýval se Karlem Čtvrtým.

Již mezi tímto zaneprázdněním běhy zahraničnými dal se v předsevzetí důležitá ke zvelebení svého království českého, ku kterým teprv po smrti otce svého měl zcela volnou ruku. Co Římský král potvrdil především smlouvy a privilegia všeliká, kterými se stanovil právní poměr mezi Čechy a říší německou, a učinil tím konec nárokům čelícím proti samostatnosti království českého, ježto zdvihali králové němečtí od času vítězství Rudolfa Habsburského nad Přemyslem Otakarem. Sněm zemský roku 1348, kterému vydal listy na to, svolil naproti tomu, aby se volení králů od stavů českých dle privilegia císaře Fridricha II rozumělo jen po vymření panujícího rodu, mimo to tedy aby nastupovali králové dle pořádku prvorozenstva. Novým ustanovením Karlovým prohlášeno jest Slezsko a horní Lužice čili země Zhořelecká a Budišinská za věčné příslušenství království českého v témž spůsobu jako Morava.

Na témž sněmě domluvil se Karel se stavy o zřízení obecného učení v Praze, jakž byl někdy obmýšlel děd jeho král Václav II. Karel opatřil sobě k tomu již léta 1347 bullu od papeže Klimenta VI, aby učení Pražské, jakožto ústav podstatně církevní, mělo všecka práva jiných obecných učení po všech zemích církve katolické. Nyní vydal sám privilegium, jímž učení nově založenému pojistil všecka práva a svobody, kterých požívala nejslavnější dvě obecná učení toho času, Bononské ve Vlaších a Pařížské ve Francouzích (1348), povolal znamenité učence, kteří hned začali čtení ve všelikých odvětvích, a nadal je platy i později statky zemskými.

Již tehdáž byla Praha malá pro obyvatelstvo, množící se pod vládou panovníka, jenž pilně ošetřoval blahobyt obecný. K tomu mělo přibyti na tisíce študentstva z cizích zemí k novému naučnému ústavu; k tomu mínil Karel učiniti Prahu hlavním sídlem celé říše německé, jakého nebylo dotud, navykaje knížata německá, že někteří skoro stále přebývali tu, majíce své domy, jiní často přijížděli a zdržovali se při jeho dvoře. Z těch příčin rozšířil Karel hned také toho roku (1348) Prahu založením Nového města Pražského. Vystavilť zeď městskou od staroslavného Vyšehradu až k Vltavě pod Poříčím, a celé prostranství mezi ní a zdmi Staroměstskými, dotud jen sem tam obydlené, rozměřil na ulice a náměstí, kdež počalo se hned stavěti s čilostí neobyčejnou. Král byl již o rok dříve v objemu tohoto města založil dva kláštery, jeden mnichů Karmelitanů u Matky boží Sněžné, druhý slovanský již prvé zmíněný; k čemuž přišlo později ještě ně-

kolik založení zvláštního významu, předně kostel svatého Karla s klášterem kanovníků řeholných sv. Augustina (1350). Téhož času počal Karel stavěti skvostné venkovské sídlo pro krále české, hrad Karlštein, ustanovený k tomu, aby v něm byly chovány nejvzácnější poklady a listiny zemské (1348).

Několik let obecného míru se všemi okolními sousedy Čech, jejž sobě zjednal Karel svou obezřelostí, napomáhalo velice ku provedení všechněch těchto a jiných jeho předsevzetí. Pokoj země byl porušen jediné soukromým záštím mezi některými pány českými a rakouskými blíž pomezí obou zemí (1351), z kterého vznikla další rozepře mezi pány z Rosenberka a nejvyšším purkrabím Pražským Vilémem z Landšteina, jenž byl rakouským poskytl pomoci. Karel musil pokárati Rosenberské dobytím a rozbořením několika tvrzí jejich (1352), než způsobil upokojení.

Po mírných smluvách s Ludvíkem Brandenburským a ostatním domem vévod bavorských musil se bratr Karlův Jan Jindřich odříci konečně všech nároků na hrabství Tyrolské. Protož udělil jemu Karel ku konci roku 1349 za podíl markrabství moravské dědičně pod vrchní mocí koruny české, s vyjmutím knížetství Opavského, kdež panoval Mikuláš mladší, syn Mikuláše pobočního syna krále Otakara, a biskupství Olomouckého, které s velikými statky a četnými many svými zůstaveno pod bezpostřednou mocí králů. Druhému bratru svému, Vácslavovi, postoupil Karel o několik let později (1354) hrabství Lucemburského, které povýšil za vévodství.

Mezitím zemřela druhá manželka Karlova Anna, jinak Mečka (1353), a před ní již synáček, jejž porodila, jménem Vácslav, bez mála dvouletý (1351). Karel vstoupil v třetí manželství s Annou dcerou knížete Bolka Svídnického a Javorského, i ustanoven jest tudy za dědice těchto knížetství (1353). Od předešlého pak tchána svého Rudolfa falckrabí a po jeho smrti od dědiců jeho koupil Karel téhož roku dvadcet měst, městeček a hradů v hořejším Falci, čímž západní hranici panství českého pošinul až skoro ke branám říšského města Normberka.

Brzy potom odebral se Karel na některý čas do Němec, spůsobil pořádek, kde byla jaká rozepře neb jiná potřeba (1354), a nastoupil konečně cestu do Italie, aby dosáhl důstojenství císaře Římského. S velkým průvodem knížat německých i pánů českých přijel nejprvé do Mediolana, kdež panoval tehdáž Bernabo, bratranec Azzona Visconta, i přijal korunu železnou langobardskou co korunu království italského; potom byl v Římě korunován na císařství dvěma kardinaly, které vyslal k tomu papež Innocentius VI z Avignona (1355). Karel IV

nepřijel do Italie, aby se chtěl jako posledně Ludvík IV táhnouti ku právům někdejších císařů, která již dávno neměla platnosti; protož byla cesta jeho veskrz pokojná. Toliko když se na zpáteční cestě zdržel v Pise, strhlo se proti němu zákeřnické vzbouření obyvatelů toho města. Karel však mužně se postavil k obraně, přemohl povstalé, a pokáral je odpravením sedmi předních náčelníků. V měsíci Srpnu léta 1355 přijel ponejprv slavně jakožto korunovaný císař Římský do Prahy.

Potom držel sněm všeobecný koruny české, na kterém mimo stavy zemské z Čech, z Moravy, ze Slezska, z Lužice byli přítomni také Jan Jindřich markrabí moravský a knížata slezští jakožto již vesměs manové krále českého. Karel obnovil a potvrdil váhou císařské moci předešlé ustanovení o jednotě zemí těchto pod korunou sv. Václava. Potom předložil stavům českým návrh psaného zákonníka (Majestas Carolina), který vedlé důležitých nařízení o právích koruny a stavů hlavně ustanovoval řád, jímž se měli spravovati soudové zemští. Karel IV chtěl jmenovitě pojistiti statky korunní, aby nesměly jako za minulých časů býti odcizovány od koruny. Když však stavové nechtěli se vázati na vždy v tom i v jiných ohledech, císař upustil od svého přání, a sněm svolil jen k některým důležitějším opravám v řádech soudních. Přičiněním arcibiskupa Arnošta zrušeny jsou jmenovitě tak zvané soudy boží, totiž rozsuzování vodou a železem, jakožto zvyky pověrčivé a pohanské. Přísný zákon vydán proti loupežníkům a zhoubcům zemským, aby když král promine zločinci takovému, buď stavu vysokého neb nízkého, trest a zůstaví jej při životě a statku, nicméně cti zůstal zbaven na vždy. Učiněno také opatření, aby lid poddaný docházel při soudě zemském spravedlnosti v rozepřích s pány svými; neb již tehdáž upírali mnozí poddanému právo žaloby proti vrchnosti.

Zákony tyto a takové, nad jichž vykonáváním Karel bděl se vší možnou pilností, způsobily v Čechách pokoj obecný a bezpečnost práva, jaké nebylo jinde nikde toho času; i musí se vážnosti k zákonům, kterou spůsobil Karel, přičítati mezi jiným zvláště zlepšení stavu sedlského lidu, ježto se stalo ponenáhlým převedením skoro všechněch vesnic českých ze starého řádu na novější právo zákupní, jemuž říkali německé. Vrchnosti totiž dle vzoru novějších osad vesnických dělily také ve vsech staršího původu nivy předtím společné mezi poddané, tak že každý soused měl napotom svůj statek dědičný za určité platy a povinnosti. Poddaní vykupovali si toto nové právo od vrchností, tak že se odtud právní poměry mezi nimi zakládaly na smluvách, obyčejně psaných. Poněvadž pak zákony Karla IV zaručovaly

poddaným skutečnou platnost takovýchto smluv, dála se tato proměna v poměrech sedlských od jeho času teprv rychleji a obecněji.

Po velkém sněmě koruny české odebral se Karel téhož roku 1355 do Normberka, a držel sněm říšský, na kterém předložil kurfirstům, knížatům a jiným stavům v říši německé návrh nových řádů, jmenovitě v příčině voleb králů a práv kurfirstů. Stalo se usnešení jednosvorné o všecko to větším dílem ještě na témž sněmě, ostatkem pak na sněmě rovněž tak slavném v Metzi roku 1356, a Karel vydal na to list, známý vůbec pod jménem zlaté bully, který odtud zůstal základním zákonem říše německé na několik století. I touto listinou stvrdil Karel opět staré právní poměry Čech k říši německé; ano zvláštním artikulem ustanovil, aby se synové kurfirstů a jiných knížat německých učili jazyku českému jakožto v říši vážnému a potřebnému.

§. 49.

Od vydání zlaté bully až do smrti Karla IV.

Při nejlepším úmyslu svém, aby Německo uvedl v řád, jaký jen ještě byl tam možný, spůsobil si Karel IV zlatou bullou nové nevole s Ludvíkem nejstarším synem někdy císaře Ludvíka IV, který byl markrabství svého Brandenburského před některým časem (1351) postoupil dvěma bratrům svým, Ludvíku Římanovi a Ottovi, směnou za jejich část Bavor, ležící hned vedlé země manželky jeho Markéty tyrolské. Dle zlaté bully nesmělo kurfirství náležeti než jedné osobě a to držiteli země, ku které příslušelo. Ludvík, který tudy pozbyl kurfirstského práva, poněvadž se byl Brandenburka zbavil, přičítal ustanovení toto zlé vůli Karlově, a dal se proto v tajné pikle proti němu s některými knížaty, zvláště s vlastním zetěm Karlovým Rudolfem IV, vévodou rakouským, synem a nástupcem Albrechta II (od r. 1358). Knížata tito radili se o ssazení Karla a zvolení nového krále německého, ne bez vědomí papeže Innocentia VI.

Také papeže dotkla se bulla zlatá nemile, protože jí mlčky zamítnuty byly jisté novější nároky, které zdvihali papežové k říši německé, chtíce míti vplyv na volení králů. Karel, přišed úkladům knížat na stopu, ohrozil je brzy, že se musili dáti ve výmluvy. Proti papeži pak vystoupil na sněmě říšském v Mohuči roku 1359, kdež on po legatovi žádal sebrání pro sebe desátku z příjmů duchovenstva z celých Němec. Císař vyslovil se proti tomu, a přivedl veřejně k řeči nešvary panující v kněžstvu, které by raději měly býti stavovány, totiž světské obyčeje duchovních, rozkošnictví, nádheru přílišnou

v oděvích a nedbalost ve vykonávání povinností pastýřského úřadu. Desátek nebyl povolen, císař pak napomenul biskupy, aby měli své duchovenstvo k napravení mravů, hroze zabaviti sice důchody kněžské a státi o to u papeže, aby byly obráceny k něčemu lepšímu. Papež Innocentius přijal toto pokynutí, zanechal oněch nároků, a schválil horlení císařovo o kázeň v duchovenstvu zvláštním dopisem ke kurfirstům; naproti tomu Karel vydal zákazy proti rozchvacování církevních statků, ku kterému brali sobě někteří knížata němečtí záminku z jeho slov na sněmě Mohučském.

Veřejné však vyslovení od císaře, že bylo potřeba opravy ve věcech církevních, ačkoli příčinu k němu zavdala okamžitá nevole mezi ním a papežem, nebylo proto skutkem pouhého rozmaru se strany Karlovy. Již co vládař za živobytí svého otce viděl Karel zjevy pohoršlivé ze zištnosti kněžstva v Čechách, když zejména roku 1334 faráři Pražští a mniši žebraví ve městě začali se vzájemně kaceřovati pro rozepři mezi sebou o platy z obřadů kostelních, tak že spůsobili až krvavé rvačky v samých kostelích. Karel byl od počátku pečliv, aby takové neřesti v zemi své přetrhnul. Zcela v jeho smyslu vynasnažoval se arcibiskup Pražský Arnošt, muž ve všelikém ohledu výtečný, o napravení kázně v duchovenstvu své dioecezí. Vydav roku 1349 obšírná nařízení čili statuty k tomu směřující, usiloval na každé synodě provincialné, každého roku odbývané, znovu o náležité jich připomenutí a skutečné zachovávání. Karel IV sám, aby dal duchovenstvu podnět k větší horlivosti pastýřské, povolal roku 1358 kazatele proslulého Konrada Waldhausera z Rakous do Prahy, kterýž nejprvé co kazatel v kostele sv. Havla na Starém městě, potom co farář Týnský, veliké pohnutí učinil káráním nepravostí a navozováním lidu k oučinnému pokání. Že však dotýkal se někdy neslušné zištnosti při kněžstvu, vzbudil proti sobě hněv mnichů žebravých, tak že hleděli jej uvésti v podezření kacířství; ale nenalezli sluchu u arcibiskupa Arnošta.

Jeho příklad vzbudil muže ještě horlivější povahy, Jana Miliče z Kroměžíře, kanovníka Pražského a místokancléře dvoru králova, kterýž opustiv důstojenství toto obojí (1363), dal se jediné v kázání slova božího a napomínání všelikých stavů světských i duchovních k milování ctnosti a konání povinností křesťanských. Waldhauser, jakožto cizozemec, kázal německy; ale Milič, užívaje jazyka domácího, pohýbal ještě mocněji lidem českým v Praze a jinde v království. Zatvrzelí hříšníci a kleslé osoby pohlaví ženského činili veřejné pokání a odříkali se nepravostí. Příklad kazatele nadšeného, který se

cele oddal svému povolání, jmění své všecko obrátil na dobré skutky, sobě nepřál žádného odpočinutí ani pohodlí, působil mocně na některou část duchovenstva, zvláště na mladší muže, tak že shromažďujíce se k němu a naučení horlivá přijímajíce, povzbuzovali se též ke vznešenějšímu pojímání a pilnějšímu konání duchovního úřadu. Tím větší hněv a závist vzbudilo počínání Miličovo při mniších žebravých, zejména Dominikanech i Augustinianech Pražských, kteříž samotni chtěli míti slávu nejlepších kazatelů a znatelů učení křesťanského. Živá obrazotvornost zavedla Miliče, že z velké zkázy mravů, kterou pozoroval při lidech světských i duchovních, přišel na domnění, že v létech tehdáž nejprvé příštích měl přijíti Antikrist na svět, čehož užíval za pohnútku zvláště mocnou k dojímání kajících myslí. Z toho měli protivníci jeho vítanou příležitost k vinění jeho z kacířství; ale i to zdálo se jim býti kacířské, že napomínal lidi ku příliš častému, ano třebas každodennímu přijímání svátosti oltářní po náležitém očištění ze hříchů.

Tehdáž byl již zemřel arcibiskup Arnošt (1364), a nástupcem jeho byl Jan z Vlašimě řečený Očko. Papež Urban V jmenoval jej, jakož i všecky potomní arcibiskupy Pražské stálými legaty papežskými nejen v Čechách nýbrž i v dioecezích sousedních, Řezenské, Bamberské a Míšenské, s udáním příčiny, že duchovenstvo v těchto dioecezích, příliš zkažené, potřebovalo přísnějších dohližitelů mimo své biskupy (1365). Milič, byv žalován od svých protivníků roku 1367, odvolal se k stolici papežské, a dostavil se v Římě, kdež za nepřítomnosti papeže Urbana byl nejprvé uvězen, tak že v Praze již vykřikovali řeholníci, že bude upálen pro kacířství; ale z rozkazu papeže, když přijel z Avignona, propuštěn jest se ctí, a jak se zdá, s laskavým poučením, po kterém s učením svým o Antikristu mírnil se. Horlivost jeho, když se navrátil do Prahy, byla jinak větší než prvé; jal se kázati také německy, aby nahradil činnost přítele svého Waldhausera, který nedlouho potom zemřel (1369). Císař Karel podporoval jej v jeho předsevzetích, zavřením jmenovitě hanebného smilniště, řečeného Benátky, z kterého Milič zřídil místo pro kající ženy, nazvané Jerusalem. Protivníci jeho znovu vybrali z jeho řečí všelicos příkrého a donesli ku papeži, kterýž vydal přísné nařízení do Čech i do zemí okolních, aby se hledělo k stavování bludů v učení křesťanském. Milič musil se podruhé postaviti u papežského dvora, tentokrát v Avignoně, kdež opět ospravedlnil se, však nenadále upadl v nemoc a zemřel (1374). Ale probuzení náboženské mysli jak v lidu tak v duchovenstvu českém, jím spůsobené, nepominulo, nýbrž vedlo časem k velikým proměnám v zemi české.

Za času, když císař Karel povoláním Waldhausera učinil vlastní začátek náboženského hnutí v Praze, dospělo již dílo jeho, kterým se Praha měla státi středištěm vědeckého vzdělání ne pro Čechy samotné, nýbrž pro všecky země německé i slovanské v oboru církve Římské. Obecné učení Pražské kvetlo již ve všech čtyrech fakultách, na které se ve středním věku rozděloval obor vědění lidského, a z blízkých i dalekých zemí přicházeli každoročně jinochové a muži, větším dílem stavu duchovního, v takovém počtu jako jindy jen do Vlach neb do Francouz, aby užili příležitosti poskytnuté k vědeckému vzdělání. Roku 1360 dostalo se velkolepému tomuto ústavu školnímu prvního ouplnějšího zřízení prostřednictvím a výrokem arcibiskupa Arnošta jakožto kancléře, to jest nejvyšší hlavy obecného učení, kteréžto důstojenství z ustanovení papeže bylo na vždy spojeno s arcibiskupstvím. Všichni učící i učnové byli spolu obcí čili universitou, vyňatou z moci soudů a úřadů zemských i městských, tak že se spravovali představenými ze svého prostředka, rektorem a raddou jeho, volenými vždy na půl léta. Volení toto dálo se stejným podělením čtyr tak zvaných národů, na které se dělila universita, ježto byli český, polský, bavorský a saský, přičemž k národu českému počítána také Morava, Uhry a země jihoslovanské, k národu polskému krom zemí království polského také Slezsko a sousední země německé, tak že skutečně víc bylo Němců než Poláků v tomto národě, k národům bavorskému a saskému přičteny byly ostatní země německé, a mimo to k saskému národu také Dansko, Švedsko a Norvejsko. Neb i z těchto zemí jakož i ze všech nejvzdálenějších končin Německa přicházeli studující do Prahy.

Vedlé university byly fakulty jako čtyry cechy, ku kterým počítali se toliko ti, kteří sobě odbytím zkoušek zjednali nejprvé titul bakalářský, potom mistrovský čili doktorský. Představený jedné každé fakulty, zvolený na rok, slul děkan. Examinatoři volení od fakulty rozhodovali nad schopností ke stupni bakalářskému a mistrovskému: udělení pak hodnosti mistrovské neb doktorské náleželo kancléři neb náměstku jeho. Hodnost mistra znamenala právo k učení v té fakultě, bakalářství dávalo k témuž právo jen částečně. Mistři učící čili professorové drželi čtení svá z počátku ve svých bytech, někteří v klášteřích, ku kterým náleželi, jakož zejména Dominikani, Augustiniani, Minorité a Karmelitani, kteří vždy měli doktory theologie ze svého prostředka; zvláštní doktor theologie, jejž dle obecných nařízení papežských vydržovala kapitula arcibiskupská, čítal při kostele sv. Víta. Roku 1359 dal Karel IV učení Pražskému dům blíž kláštera sv. Františka na Starém městě k odbývání některých čtení a jiných výkonů;

o sedm let později založil k témuž účelu tak zvanou kollej Karlovu v domě někdy Žida Lazara (1366), ve které 12 professorů fakulty artistské čili svobodných umění mělo také stálý příbytek a výživu na spůsob klášterníků. K tomu přivtělil císař k universitě také kapitulu Všech Svatých na hradě Pražském, aby vždy nejstarší mistr kolleje Karlovy nastoupil v kanovnictví, když by které bylo uprázdněno, přitom pak aby nicméně přednášel v theologii neb svobodných uměních, přebývaje v druhé společné kolleji, kteráž nazvána kollejí Všech Svatých (1366). Po několika létech oddělili se právníci od ostatních tří fakult, a sestoupili se ve zvláštní obec čili universitu pod svým vlastním rektorem (1372), ač vždy pod společným kancléřem arcibiskupem; i daroval jim císař Karel zvláštní kollej v Celetné ulici na Starém městě Pražském, jinou pak snad okolo téhož času lékařům čili medikům v ulici sv. Valentina, ježto nyní slove Kaprová.

Také stavení na Novém městě Pražském, založeném od Karla, šlo rychle předse, tak že skoro všecky ulice a náměstí byly dokonány ještě za jeho živobytí. Hned po svém navrácení z Italie založil Karel tudíž klášter Benediktinský sv. Ambrože se službami božími dle zvláštního řádu Svatoambrožského, který se zachovával v Mediolaně, a klášter sv. Kateřiny panen řádu poustevničího sv. Augustina, jak se zdá, na památku bitvy u San Felice, svedené za někdejšího vládaření jeho v Lombardii v den této světice (1355). Později založil ještě klášter u panny Marie na Botíči pro řád Servitů, nový v zemi (1360), a přenesl do hořejších stran Nového města také starodávnou kapitulu sv. Apollinaříše ze Sadské (1362). Když Nové město takto prospívalo, jal se šířiti také Malou stranu vystavením nové zdi městské, která začínajíc od Hradčan, městečka purkrabí Pražských, na hoře před samým hradem, povstalého za času krále Jana, obejmula Strahov a půlnoční stranu Petřína i potáhla tudy starodávná předměstí Nebovidy a Újezd do objemu města (1360).

Skoro všecky od Karla založené chrámy v Praze byly stavby velké a nádherné; potřebovaly mnoho let k dokonání, a některé nedostavěly se ani za jeho života. V kráse převyšující všecko jiné stavěl se nový kostel metropolitní sv. Víta, Václava a Vojtěcha na hradě Pražském od nejvýtečnějších mistrů stavby gothické, nejprv Matěje z Arrasa ze Francouz, potom Petra Parléře z Gmünda ve Švábích, rodilého z Polska. Velikostí předsevzetí rovnalo se stavbám těmto také založení nového kamenného mostu přes Vltavu mezi Menším a Starým městem Pražským (1357), který též stavěl Petr Parléř. Praha a Čechy vůbec staly se tolikerými umělými stavbami jedním z nejhlavnějších středišť umění stavitelského toho času: žádná země krom

Vlach a Francouz nerovnala se potom království českému počtem a velikostí kostelů. K tomu pojilo se samo sebou umění sochařské, a rovněž proslula malba česká mistrnými pracemi Dětřicha z Prahy, Zbyška z Trotiny a četných vrstevníků jejich.

Ze mnohonásobných snah svých o zvelebení země české byl Karel IV mezitím za pozdějších časů panování svého častěji než prvé vytrhován starostmi zahraničnými. Strana Ludvíka staršího bavorského mezi knížaty německými obnovila po krátkém čase opět své pikle, až Karel IV musil vytáhnouti do pole proti jednomu z nich, Eberhardovi hraběti Wirtemberskému. Porážkou rozhodnou u Schorndorfa (1361) byl přinucen podrobiti se, a s ním také Rudolf IV rakouský. Ludvík bavorský zemřel toho roku. Ale když brzy potom strhly se různice jakési mezi Karlem IV a Ludvíkem králem uherským, dal se Rudolf opět ve spolky s novým tímto protivníkem svého tchána v nerozumném doufání, žeby jeho pomocí mohl dosáhnouti hodnosti císařské. S ním vstoupil ve spolek též Menhart III, syn Ludvíka bavorského a Markéty tyrolské; rovněž pak potáhl k tomu král uherský strýce svého Kazimíra krále polského. Chystalo se tedy k válce: ale brzy stalo se příměří mezi Karlem a Ludvíkem (1362), když vévoda rakouský nemohl spojenci svému přispěti na pomoc pro jiné péče své.

Nedávno předtím byla císařovna Anna porodila Karlovi syna, jemuž opět dáno jméno Václav (1361); ale v roce potom zemřela (1362), a Karel IV vstoupil ve čtvrté manželství s Alžbětou dcerou Boleslava V vévody pomořského (1363), čímž zjednal sobě nové přátelství s králem Kazimírem polským, jehož vnukou byla Alžběta po matce. Rudolf IV musil mezitím hledati přízně s císařem, aby dosáhl pokojného držení Tyrolu, jenž spadl naň po brzké smrti Menharta III (1363) dle dědičné smlouvy zavřené s ním a s jeho matkou. Tak odstoupili dva z' nepřátel Karlových. O ostatní dědictví po Menhartovi, část Bavor totiž, kterou měl po otci, stala se toho času různice mezi strýci jeho, z nichž jeden, Štěpán vévoda dolnobavorský, zmocnil se země té celé na ujmu druhých dvou, Ludvíka Římana a Otty, markrabí brandenburských. Tito ze záští proti němu zavřeli smlouvu s císařem Karlem, kterou jeho i jeho potomky pominutím Štěpána ustanovili za dědice své v Brandenburce (1363). S povolením jich Karel vykoupil Dolní Lužici, která náležela k jejich panství, ze zástavy u markrabí míšenského (1364), a odevzdal ji lénem nejstaršímu tchánu svému Bolkovi Svídnickému do jeho života. Když takto poměry tolikeré se změnily, smluven jest r. 1364 konečný mír mezi Karlem IV s jedné, Ludvíkem uherským a Rudolfem IV s druhé strany, ano zavřena také památná smlouva čili jednota dědičná, dle které

po vymření rodu panovnického v Čechách ustanoven rod rakouský, a pakliby rod rakouský prvé vymřel, zase rod český za dědice obapolných zemí. Podobně byli se spolu již prvé smluvili král uherský a vévoda rakouský; pročež i uherský rod potažen jest zároveň také do této umluvy.

Karel IV odebral se potom roku 1365 ku papeži Urbanovi V do Avignona, a smluvil se s ním o přeložení stolice papežské zpět z Avignona do Říma. Když by totiž papež do Říma se přesídlil, slíbil císař učiniti jemu ku pomoci tažení do Italie proti nepřátelům jeho, a zvláště proti Bernabovi Viscontovi, pánu Mediolanskému. Na zpátečné cestě Karel IV zajel do Arles, a dal se korunovati korunou arelatskou na pamět, že i toto království někdy příslušelo císařům Římským. Za tohoto vzdálení jeho z Čech zemřel Rudolf IV rakouský, když se nedávno předtím byl znepřátelil s králem Ludvíkem uherským (1365). Bratří Rudolfovi, Albrecht III a Leopold III, kteří se uvázali po něm v panství, prosili Karla za ochranu; kterýž smluvil co prostředník mír mezi nimi a králem uherským. Uhry a Rakousy propustily se touto smluvou z předešlé dědičné jednoty. Jednota naproti tomu mezi Rakousy a Čechy obnovena jest se svolením stavů obojích zemí (1366). Všelijaké rozepře a nepokoje v Němcích zdržely potom Karla, že nemohl slibu svého papeži zdržeti roku 1367, kteréhožto léta Urban V skutečně se přestěhoval do země papežské, než teprv potomního roku 1368 vypravil se do Italie, a přiměv Bernaba Visconta k míru, sešel se s papežem v Římě, srovnal dílem po dobrém, dílem mocí všelijaké různice ve Vlaších, a teprv více než po roce vrátil se zase do Čech, když zvěděl o nových protivenstvích, ježto se naň strojila (1369).

Král uherský nezanechal přese všecko ještě hněvu svého na Karla, a spojil se proti němu opět s Kazimírem polským a některými knížaty německými. Když Karel po smrti tchána svého Bolka roku 1368 přišel v držení knížetství Svídnického a Javorského i dolní Lužice, mínil král Ludvík zameziti aspoň, aby se panství české nerozmnožilo také Brandenburkem, který byl po smrti Ludvíka Římana, již roku 1364, spadl celkem na bratra jeho Ottu. Markrabí Otto, ačkoliv se stal mezitím zetěm Karlovým, zasnouben byv s dcerou jeho Kateřinou, vdovou po Rudolfovi IV rakouském (1366), dal se lehko namluviti k smíření s bratrem svým Štěpánem dolnobavorským na ten spůsob, že chtěl zrušením dědičné smlouvy s Čechy pomocí krále uherského převésti dědictví Brandenburské na syna Štěpánova Fridricha. Přikročení k zámyslům těmto, kterým Karel brzy přišel na stopu, opozdilo se poněkud smrtí krále Kazimíra polského (1370):

nebo Ludvík, jmenován od něho jeho dědicem, měl předně co činiti, aby se dostal ve skutečné držení Polska a země Haličské dobyté Kazimírem v prvních létech panování jeho. Ale r. 1371 Otto uvedl synovce svého Fridricha do Brandenburka, a dal mu přísahati poslušenství od stavů zemských. Tu vyhlásil mu Karel ihned válku, a vtrhnul do země jeho. Brzy zavřeno příměří mezi císařem s jedné, Ottou a Ludvíkem uherským s druhé strany na půl druhého léta, mezi kterým časem jednáno o mír prostřednictvím papeže Řehoře XI. Ale ani tím spůsobem nedocílilo se mírného konce. Když příměří došlo, Karel vtrhnul opět vojensky do Brandenburka, a dobýval měst a hradů jednoho po druhém, Fridrich pak i Otto, když Ludvík uherský žádnou pomocí jim nepřispěl, poddali se konečně smluvou, kterou Brandenburka ihned postoupili Karlovi (1373) a obdrželi za to náhradu dílem peněžitou dílem postoupením některých hradů a statků v hořejším Falci, kterých Karel během panování svého vždy více skupovával a jinak nabýval, jakož podobně také ve Fransku a v Míšni. K žádosti stavů brandenburských přivtěleno jest markrabství toto roku 1374 ke druhým zemím koruny české, tak aby nikdy nesmělo býti odcizeno; císař Karel pak staral se za posledních let života svého jak nejvíce o povznešení blaha této nejnovější země své.

Ještě za živobytí svého dosáhl toho Karel IV, že kurfirstové němečtí syna jeho Václava zvolili jednohlasně za nástupce jeho v říši (1376).

Novou starost spůsobilo mu velké rozdvojení v církvi, když po smrti papeže Řehoře XI zvolen byl nejprvé Urban VI (1378), ale od něho po několika měsících odtrhli se někteří kardinálové, větším dílem rodilí Francouzi, a zvolili papeže Klimenta VII, který dle přání jejich ubytoval se v Avignoně, Urban pak VI podržel sídlo v Římě. Karel IV snažil se horlivými dopisy pohnouti všecky panovníky křesťanské, aby pro jednotu církve setrvali v poslušenství Urbana, jakožto řádně zvoleného. On sám však zemřel po zimnici dnovité v několika nedělích potom, v 63. roce věku (1378).

§. 50.

Král Václav IV. Rozepře jeho s arcibiskupem Janem z Jenšteina.

Císař Karel zůstavil tři syny, z nichž nejstarší Václav IV, již zvolený za krále Římského, nastoupil v panství české; druhý Sigmund obdržel za podíl Brandenburk, třetí Jan Zhořeleckou část horní Lužice s částkou Lužice dolní. Již tři léta před Karlem IV zemřel

také bratr jeho Jan Jindřich (1375), po němž nastoupil nejstarší syn jeho Jošt v markrabství moravském; z mladších dvou synů dostal Prokop malého podílu země, Jan Soběslav byl biskupem Litomyšlským (od r. 1380), potom stal se patriarchou Aquilejským (1387). Po smrti druhého bratra císaře Karla IV, Václava, zdědil král Václav IV také rodné hrabství Lucemburské (1382).

Již za času posledních jednání o mír mezi císařem Karlem a králem Ludvíkem uherským jednalo se o zasnoubení Sigmunda, druhého syna Karlova, s některou ze dvou dcer Ludvíkových (1372); roku 1379 stala se o to znova umluva mezi Ludvíkem a králem Václavem IV na osobním sjezdě ve Zvoleni v Uhřích, tak že zaslíbena Sigmundovi starší dcera krále uherského Marie, a Sigmund měl se tudy státi nástupcem Ludvíkovým v Uhřích i v Polsku. Po smrti Ludvíka (1382) odtrhlo se však Polsko od Uher; šlechta polská, která od těch dob více panovala než králové, vyžádala sobě za královnu mladší dceru Ludvíkovu Hedviku (1384), a obdržením ruky její povýšen Jagel, jeden z knížat litevských, na trůn polský (1387), jemuž dáno jméno Vladislav. V Uhřích měl Sigmund mnoho nesnází s matkou Mariinou Alžbětou, tak že svatba jeho s Marií vykonána teprv roku 1385, a nicméně nedopuštěno jemu žádného účastenství ve vládě, ač i bratr jeho král Václav vytáhl za tou příčinou vojensky do Uher (1386) a zjednal umluvu mezi ním a Alžbětou v Rábě. Teprv po násilné smrti Alžbětině, když upadla v moc jiných protivníků svých, došel Sigmund korunování na království (1387). Nesnadné toto usazení se na trůně uherském stálo jeho tolik útrat, že pro vybavení se z dluhů musil postoupiti Brandenburka Joštovi, svému bratranci, markrabí moravskému (1388), kterému král Václav z neznámé příčiny téhož času postoupil také Lucemburka.

Jako císař Karel ještě za posledních dnů svého života, tak také král Václav snažil se, aby zjednal obecné uznání papeži Římskému Urbanovi VI proti Avignonskému papeži Klimentovi, kterého se však nicméně přídrželo Francouzsko, Španěly a v blízkém sousedství Říma králové Neapolští. Václav slíbil roku 1382 přitáhnouti na pomoc do Italie, aby zároveň také dal se korunovati na císařství v Římě: ale odkládal potom dlouho s tím předsevzetím, nejvíc pro nepokoje v říši německé, kdež strhly se rozepře mezi knížaty s jedné strany a městy říšskými, zvláště ve Švábích, se strany druhé. Král Václav snažil se o srovnání jich na sněmích a sjezdech ve Frankfurtě (1379), v Normberce (1383), v Heidelberce (1384), v Mergentheimu (1387); předsevzal válečné tažení proti Fridrichovi z vévod bavorských (1388), který příměří posledně umluvené s městy zrušil; nemohl však zabrá-

niti konečného vypuknutí války všeobecné a pokoření měst, jichž se byl ujímal, po porážce jich v bitvě u Döffingen (1388). V mrzutosti z toho zamýšlel Václav některý čas zbaviti se trůnu německého a zjednati povýšení naň markrabí Jošta. Dal se však potom smířiti s knížaty na sněmě v Chebě r. 1389, a jsa vdovcem po smrti první manželky své Johanny, dcery vévody bavorského Albrechta Straubinského († 1386), vstoupil v manželství opět s kněžnou bavorskou Žofií, dcerou vévody Jana Mnichovského, synovkyní vévody Fridricha, prvé jeho protivníka.

Král Václav IV nebyl nikterak roveň otci svému ve vlastnostech panovnických. Scházela mu i střízlivá opatrnost i rázná důslednost: byl dobromyslný, pokud ho nic nedráždilo, ale ve zlosti prchlý: v prácech nevytrvalý; náruživý milovník honby a jiné zábavy; hověl sobě rád i ve hrubších smyslných rozkoších, oddávaje se druhdy i obžerství. Přitom při všem toliko nebyl marnotratníkem. Důchody královské nacházely se za jeho panování v dobrém stavu krom času větších bouří, ač král neobtěžoval lidí velkými daněmi. Proto byl v lidu vůbec oblíben, a sám rád také zacházel s obecným lidem. Častěji chodil v přestrojení, a přihlížel tím spůsobem k zachovávání řádu a spravedlivosti. Větším dílem nepřebýval na hradě Pražském, nýbrž v domích ve městě, pro potřebu dvoru svého zřízených, jakož byl Králův dvůr posud tak zvaný, a jiný velký dům řečený u Černého orla (č. 910 a 922) v Dlouhé třídě na Starém městě, jiný též králův dvůr na Novém městě na Zderaze (kdež jest nyní veliká trestnice). Naproti tomu popudil král Václav brzy vyšší panstvo proti sobě, když úřady dvorské i zemské, pokud mohl a směl, osazoval nejraději muži ze stavů méně vysokých, zemanského a rytířského, ano i městského, a s muži těmito, jak se říkalo milci svými, více se radíval než s nejvyššími úředníky zemskými, kteří dle starodávného obyčeje bývali z nejpřednějších rodů panských. Veřejný pokoj a bezpečnost práva byla aspoň za prvních 15 let panování Václavova taková jako za jeho otce. Jen jednou zdvihl se proti králi pán nespokojený s výrokem soudu zemského, Markwart z Wartenberka (1387), ale byl přemožen (1388), a skončil život svůj ve vězení. Větší výtržnost stala se o něco později v Praze, když obecný lid popuzen od Židů pohaněním kněze, nesoucího svátost oltářní, zapálil a zloupil Židovské město i povraždil přes 3000 Židů (1389), aniž mohl toho král staviti, nacházeje se toho času právě v Chebě na sjezdě s knížaty německými.

Pilně pokračoval král Václav mezitím v dílech otce svého, císaře Karla, vztahujících se ku pěstování umění a nauk. Mezi stavbami od Karla začatými šlo předse jmenovitě stavění chrámu sv. Víta

na hradě Pražském vedením mistra Petra Parléře a po něm syna jeho Jana. Po dokonání kůru, doposud stojícího, přikročilo se roku 1392 k stavení vlastního kostela a později věže obrácené proti paláci královskému. Pro učení Pražské založil král Vácslav hned na začátku svého panování novou kollej nazvanou dle něho, a hlavní kolleji císaře Karla vykázal větší dům na Novém tržišti čili náměstí sv. Havla (1383), kdež posud se nachází. Doba byla i jinak přízniva činnosti vědecké, jmenovitě také na poli národní literatury české. Tehdáž psal rytíř český Tomáš ze Štítného svá důmyslná rozjímání a naučení křesťanská, ve kterých o něco později Jan Hus byl jeho následovníkem. Pan Ondřej z Dubé psal o řádu práva zemského, mistr Křištan z Prachatic o věcech lékařských; Hus stal se také nálezcem jednoduššího pravopisu českého; písmo svaté bylo téhož času již celé přeloženo do řeči české; v rouše básnickém skládal jmenovitě pan Smil Flaška z Pardubic své spisy mravokárné.

Vplyv literatury jevil se rostoucí vážností jazyka českého také v životě. Již za posledních let císaře Karla a mnohem více potom za panování Vácslava začalo se spisování listin stavu městského i vyšších, též zapisování důležitějších nálezů do desk jazykem českým. Obyvatelstvo české ve městech domáhalo se vždy více rovného práva národnosti své v obci i v kostelích; ano i v učení Pražském počaly se rozepře mezi národem českým a druhými, když onen, jakožto domácí, počtem schopných mužů vždy více se zmáhaje, začal (od r. 1384) usilovati o přiměřenější rozdělení míst v kollejích. Domácí dobrodinci obecného učení začali z téhož popudu svá nadání k němu činiti s vyhražením, aby jich účastni byli toliko mistři a študenti čeští. Tak povstala jmenovitě zvláštní kollej národu českého (mezi léty 1399 a 1405).

Přirozeně družily se snahy tyto naučné i národní s hnutím náboženským, které vzbudili ondy Konrad Waldhauser a Milič v části duchovenstva českého, zvláště nižšího. Tyto jevily se hlavně nezištným vykonáváním úřadu kněžského, pokud na této části duchovenstva záleželo, a zvláště horlivostí v kázání, které od většího počtu světského duchovenstva bylo zanedbáváno, od žebravých mnichů pak provozováno více směry soběckými a s křiklavou okázalostí. Kněžstvo ducha Miličova, které se zasazovalo právě o ušlechtění mravů, bylo podporováno od upřímných přátel těchto snah ze stavu světského některými nadáními toho času, která směřovala zrovna jen ke zvelebení kazatelství. Přední místo mezi nimi mělo založení kaple Betlemské rytířem Janem z Milheima a sousedem Pražským Křížem kramářem (1391). I nyní bylo počínání horlivějších kazatelů pilně pozorováno

od protivníků jejich, zvláště z řeholí mnišských, a stiháno častými žalobami před úřadem arcibiskupským. Přih=> Přihazely se ovšem také skutečné výtržnosti na kázáních, které zasluhovaly spravedlivého trestu, a horlení mravné zavedlo některé také k nesprávnostem v učení, které musily býti napravovány a kárány; ale hlavní účinek těchto snah, mravné povznešení lidu a vzbuzení hlubšího náboženského citu, převažoval toto vše vysoce. Nejvýtečnější z mužů, kteří pracovali tímto směrem za prvního času krále Václava, byl Matiáš z Janova, kanovník Pražský (od r. 1381) a zpovědník kostela arcibiskupského, který v díle obšírném, složeném latinsky a nadepsaném „O pravidlech starého i nového zákona", porovnával prvotní stav církve křesťanské se zkázou za svého času, objasňoval základy všeho učení křesťanského a usiloval o duchovné pojímání a účinné plnění jeho, zamítaje obyčejné tehdáž prázdné a nedbalé odbývání obřadů. I on byl stihán před soudem arcibiskupským pro navodění lidu ku příliš častému přijímání svátosti oltářní a pro některé méně správné řeči o ctění ostatků svatých (1389); a však, nemaje úmyslu, odchylovati se od učení církve obecné, podrobil se pokorně odvolání na něm žádanému, a konal úřad svůj duchovní horlivě až do smrti své příliš časné (1394).

Působení mužů pracujících takto o vzbuzení náboženské mysli a napravení zkaženého stavu církve netěšilo se toho času z oné vyšší podpory jako za císaře Karla i arcibiskupa Arnošta, kterou bylo prvotně rozníceno. Král Václav nemyslil v tom ohledu daleko, ač měl záhy nechuť proti duchovenstvu vyššímu pro přílišnou hrdost jeho, a byl v tom stvrzován od milců svých, jakož ve stavích světských vůbec od dávna bylo mnoho smýšlení duchovenstvu odporného. Arcibiskupem byl tehdáž po Janovi Očkovi z Vlašimě synovec jeho Jan z Jenšteina (od r. 1379), muž přísných mravů, ale vášnivý horlitel pro světskou moc církve a nedůtklivý v hájení své moci a důstojnosti arcibiskupské. Od počátku svého pastýřského úřadu měl rozepře na všech stranách, předně s vlastní svou kapitulou, potom s arcijahny, s kapitulou Vyšehradskou, s biskupem Litomyšlským Janem Soběslavem, na kterého vydal klatbu. on pak zase na něj (1384), též s universitou o meze obapolné moci soudní. To všecko zabavovalo mysl jeho více než tichá činnost kazatelů uvozovaných ve podezření z kacířství. Nechyběly brzy také rozepře mezi arcibiskupem a králem i dvořeníny a úředníky jeho, ve kterých sotva bylo vždy právo na jedné straně. Již roku 1384, když arcibiskup v rozepři o jakýsi jez na Vltavě s Janem Čúchem ze Zásady, maršálkem dvoru královského, jez tento pominutím řádu práva sám o své ujmě dal rozbořiti, popudil se král Václav tolik, že dal arcibiskupa zajmouti na Karl-

šteině a dopustil Čúchovi, aby si vzal zadostučinění rovněž sám na statcích arcibiskupských.

Strašlivější konec vzaly sváry mezi králem a arcibiskupem o devět let později, když se jich nahromadilo z příčin více najednou, nejvíce o meze právní moci světské a duchovní. Úřadům světským bylo vždy tíže zachovati meze tyto pro přílišnou vzpurnost mnohých osob duchovních, které ve spoléhání na svobody svého stavu často se dopouštěly nejhrubších násilí a výtržností. Někdy v Březnu roku 1392 dal podkomoří královský Sigmund Huler dva študenty stavu duchovního, ne však na kněžství vysvěcené, zajmouti a jednoho z nich stíti pro neznámý zločin spáchaný v Praze, a opět jiného na začátku roku 1393 upáliti. Za to arcibiskup vydal na podkomořího klatbu, vině jej zároveň z kacířství pro nějaké řeči, neohlížeje se na hněv králův, který jednání podkomořího v těch věcech schvaloval. Nedlouho potom mělo se začíti v Praze milostivé léto, které sobě vyžádal král Vácslav od papeže Bonifacia IX, nástupce Urbanova, co důkaz zvláštní přízně, na kterém mnoho sobě zakládal. Ale arcibiskup, nejspíš protože hlavním místem ku konání skutků kajících přitom jmenován byl kostel Vyšehradský, z moci jeho vyňatý, méně se přičiňoval o vážnost této slavnosti, než si král musil přáti, a nemálo jej tím popudil. K tomu zrovna, když se milostivé léto mělo začíti, přišla věc, která v králi všecky předešlé hněvy vyhnala na vrch. Zamýšleltˇ toho času zasaditi se o zřízení ještě jednoho biskupství v Čechách, které mělo býti nadáno zrušením starodávného kláštera Benediktinského v Kladrubích, tak jako prvé založené biskupství Litomyšlské mělo za nadání své statky tamějšího kláštera Praemonstratského. Král čekal toliko na smrt tehdejšího opata Racka, aby o to jednal s papežem. Ale arcibiskup zmařil tento úmysl, dav hned po smrti Racka stvrditi nového opata v Kladrubích generalným vikářem svým, doktorem práv Janem z Pomuka. To když vešlo ve známost krále, rozlítil se proti arcibiskupu a úředníkům jeho na nejvýš. Dvořané snažili se jej ukrotiti, a spůsobili osobní sejití arcibiskupa s ním na smíření v klášteře Johannitů na Malé straně Pražské vedlé mostu. Jak medle však předstoupil arcibiskup s průvodem svým před krále, popadla krále zlost opět, tak že ho nikdo více zdržeti nemohl. Kázal na tom místě zajmouti arcibiskupa, vikáře jeho, officiala Mikuláše Puchníka a Vácslava probošta Míšenského, kanovníky Pražské. Arcibiskup zachránil se útěkem: ale druzí vedeni jsou do kapituly svolané z rozkazu králova. Tam král potloukl krvavě děkana Bohuslava, a dal jej zavříti v domě purkrabí Pražského. Druhé pak tři zajaté a s nimi také hofmistra arcibiskupova Něpra z Roupova rytíře, člověka již starého,

dal opět vésti na radnici a do rychty Staroměstské již u večer. Tu dva z nich, vikáře a officiala, zmučil strašlivě, zkoumaje na nich, kdo radil arcibiskupovi ve věcech, o které byla pře. Potom měli mu všichni čtyři podepsati list vyznávací, že se jim nic od něho nestalo, a že chtí s ním státi proti arcibiskupu; což tři učinili; čtvrtého, doktora Jana z Pomuka, který tak ztrýzněn byl, že nemohl zůstati na živě, dal král utopiti ve Vltavě.

Po přejití vzteku tohoto spamatoval se král, a dal se v nové jednání s arcibiskupem o smíření. Z církevních trestů za násilí proti osobám duchovním vybavil se nejprvé samým milostivým létem, když v několika dnech po zlém činu vykonal ustanovené kajícné skutky, putovav i s královnou Žofií na Vyšehrad. Smíření s arcibiskupem nedocílilo se, když král pokaždé znovu se zarputiv, kladl jemu žádosti přílišné. Jan z Jenšteina odejel konečně do Říma se stížností ku papeži. Ale vlastní kapitula jej přitom opustila; a papež Bonifacius IX, jemuž král Václav ty časy opět sliboval přijíti do Italie a zavděčoval se také jinými rozličnými spůsoby, nechtěl se proto dáti do žádných nepříjemností. Takž arcibiskup, vrátiv se do Čech s nepořízením, a nemoha důstojně setrvati v takovém postavení, složil po některém čase úřad svůj.

§. 51.

Rozepře krále Václava s panstvem a s příbuznými.

Větší nesnáze potkaly krále Václava brzy potom z nespokojenosti panstva českého s posavadním spůsobem jeho spravování země. Právě v témž roce, ve kterém se při sporu s arcibiskupem tak velice zapomněl nad důstojností královskou (1393), začali se přední pánové zemští raditi mezi sebou, jak by jej sklonili k vůli své; a velmi záhy dorozuměli se o to také s bratrem jeho Sigmundem a s markrabím Joštem moravským, kteříž zase potáhli do spolku i cizí knížata, Albrechta III vévodu rakouského a Viléma markrabí míšenského. Roku potomního (1394) zapsali se páni a s nimi také Jošt moravský v jednotu, jak pravili, k obnovení řádu a zřízení zemského; vyčítalit králi některé skutečné neb domnělé nepořádky; hlavní však úmysl jejich byl, aby stavu svému vymohli zákonné právo k výhradnému držení nejvyšších úřadů zemských a míst na soudě zemském, ježto dotud byla toliko dle obyčeje starodávného osazována z jich prostředka, pak aby nejvyššími úředníky zemskými král vázán byl ve správě zemské, aby nic většího nemohl předsevzíti bez vůle jejich. Když král k žádostem takovým nechtěl svoliti, zajali jej pánové z nenadání na

Královë dvoře za Berounem, dopravili jej na hrad Pražský, kdež od nich pilně jest hlídán, a ujali se sami vlády vedlé Jošta markrabí moravského, jenž nazván jest na ten čas vládařem čili starostou zemským.

Král Vácslav dorozuměl se však brzy podtají s bratrem svým Janem knížetem Zhořeleckým; kterýž přišed do země sebral vojsko k službě královë a začal válčiti s jednotou panskou. Městský stav a obecný lid vůbec hleděl s nevolí na zajetí krále; též purkrabí hradů královských zůstali jemu věrni skoro vesměs. Tedy když přitáhl Jan ku Praze, vpuštěn ochotně do města, a páni strany protivné opustili hrad, i odvezli také krále Vácslava s sebou; kterýž chován nejprv na hradech pana Jindřicha Rosenberského, předního v jednotě, konečně odvezen na hrad Wildberk v Horních Rakousích. Ale Jan Zhořelecký stihal pány tak dlouho válkou, až konečně krále propustili a podali se na několik rozsudí, kteří měli učiniti narovnání.

Král Vácslav, když byl na svobodě, nedbal o splnění této smlouvy, a jednota panská vzbouřila se opět (1395). Sám Jan Zhořelecký začal se rozpakovati, nepohodl se s bratrem, a brzy potom náhle zemřel (1396). Tu se konečně král musil podati na výrok staršího bratra Sigmunda a markrabí Jošta, kteříž učinili výpověď jemu protivnou. Musilť hlavám jednoty panské svěřiti nejvyšší úřady zemské a přijmouti je do raddy své. Jindřich z Rosenberka stal se nejvyšším purkrabím; Jošt moravský pak usadil se Vácslavovi v Praze, a provozoval velký vplyv na novou vládu, při které král zbaven byl své rozhodné moci. Noví vládaři tak málo na něj dbali, že pod smyšlenými příčinami zavraždili úkladně čtyry z předních důvěrníků jeho na Karlšteině (1397), aniž mohl toho pomstiti.

Násilí, které se takto dálo králi Vácslavovi ve vlastní zemi jeho, vzbudilo mu brzy také nesnáze v Němcích. Dávána mu vina, že se málo ujímal záležitostí říšských, a ctižádostivý kurfirst Ruprecht falcký, jinak Klem řečený, začal brojiti proti němu, chtěje se státi císařem na jeho místě. Tu se konečně zmužil Vácslav, vypověděl Jošta z Čech, a chopil se vlády tím spůsobem jak jindy pomocí druhého knížete moravského Prokopa, kterého vzal k sobě za rádce. Přede vším odebral se nyní do Němec (1398), držel sněm říšský ve Frankfurtě, stavil některé nepořádky a rozepře, i jel potom ku králi francouzskému Karlovi VI, aby se smluvil s ním o spůsob srovnání dvojice papežské, posavad trvající. Na sjezdě v Remeši usnesli se králové, aby působili k tomu, by se oba papežové dobrovolně poděkovali a zvolen byl papež nový jednosvorně. Ale jak Vácslav projevil svůj úmysl papeži Římskému Bonifaciovi, spůsobil si nelibost u něho, tak

že papež nejprvé tajně, potom zjevně napomáhal zámyslům Ruprechta falckého. Tu se zdvihla také jednota panská v Čechách znovu (1399) v dorozumění se stranou Ruprechtovou v Němcích i s Joštem a Sigmundem králem uherským, a válčilo se v zemi opět po dvě léta. Mezitím knížata Václavovi odporní přikročili k ssazení jeho, a Ruprecht falcký dal se ode tří kurfirstů duchovních zvoliti za krále (1400).

Některou chvíli zdálo se, jakoby skutek ten měl vésti ke smíření mezi bratry a bratranci královského rodu českého; neb se dotýkalo i Jošta a Sigmunda, že mělo císařství německé přeneseno býti na jiný rod. Smlouváno tedy mezi nimi a Václavem na osobním sjezdě v Kutnéhoře, aby sobě byli v tom pomocni; ale Sigmund žádal za pomoc svou postoupení Slezska a Lužice i vládařství vedlé Václava v Čechách, což bylo, jakoby se měl Václav odříci panství: protož ve hněvu odešel z Kutnéhory bez konce. Mezitím začal Ruprecht falcký válku s ním na hranicích bavorských, a jednota panská smluvila se s Ruprechtem, i také zvláště s markrabím míšenským a s biskupy Bamberským a Würzburským. Roku 1401 markrabí Jošt s vojskem jednotníků přitáhl k samé Praze, kdež spojil se s ním markrabí míšenský, vtrhnuv s druhé strany do země. Tu se Václav sklonil konečně ke smlouvě, kterou opět vládu zemskou sdělil s raddou sobě přidanou, v jejímž čele byl nový arcibiskup Pražský Olbram ze Škvorce a vedlé něho Jindřich z Rosenberka; markrabímu Joštovi pak postoupil Lužice do jeho života; za to oni odřekli se svých spolků s cizími knížaty.

Sigmund král uherský nemohl se byl účastniti ve válce s Václavem, poněvadž se i proti němu bouřili páni uherští a právě toho roku jej nenadále zajali v královském sídle jeho Budíně. Václav přičinil se o propuštění jeho, kteréž se stalo konečně po pěti měsících, když se zdvihli pro něj také jeho věrní v Uhřích. V naději pak, že by se mohl důvěřiti vděčnosti Sigmunda pro toto bratrské vynasnažení, mínil se Václav jeho pomocí zbaviti zase obtížného jha panské raddy: i pozval jej do Čech, a přijal jej za svého spoluvládaře, tak aby jej Sigmund jmenovitě také doprovodil do Italie, aby sobě tam konečně vymohl korunu císařskou (1402). Zval jej tehdáž k jízdě této jmenovitě mocný Jan Galeazzo z rodu Viscontů, panovník skoro nad celou hořejší Italií, jemuž byl Václav roku 1395 z moci císařské propůjčil název vévody Mediolanského. Jeho pomocí měl Václav donutiti Bonifacia IX k složení papežství, což král francouzský rovněž zamýšlel s Benediktem XIII, nástupcem Klimenta VII v Avignoně, aby pak nic nepřekáželo obnovení jednoty církve. Ale Sigmund hanebně zradil bratra příliš lehkověrného; nebo po krátce zajal jej,

a sám zmocnil se panství. Markrabí Prokop moravský, který se tomu opřel v čele věrných Vácslavových, obležen jest od Sigmunda na Bezdězi, a zajat rovněž spůsobem podvodným. Sigmund poručil potom správu zemskou na svém místě biskupu Litomyšlskému Janovi Železnému, a odjel s Vácslavem ze země, chtěje jej doprovoditi do Italie ku korunování, jak se zdá, aby potom i říši německou mohl spravovati v jeho jméně. Ale sotva odjel do Rakous, strhlo se vzbouření v Čechách proti jeho vládařům. Sigmund zanechal nyní Vácslava ve Vídni pod opatrováním vévod rakouských; Prokopa moravského uvěznil v Prešpurce, sám pak vrátil se do Čech, a přemohl odboj, jmenovitě obležením Kutnéhory. Musilit se Horníci vzdáti, a na kolenou v blátě prositi jej za milost (1403). Sigmund zdržel se potom několik měsíců v zemi, vydíraje peníze všelikými spůsoby, až jej opět vzbouření v Uhřích přinutilo tam se odebrati. Tu po některém čase král Vácslav nalezl příležitost k útěku z Vídně, a navrátil se do svého království.

Zde byl tentokrát přijat jako žádoucí vysvoboditel. Všecko se zdvihlo proti nenáviděné vládě Sigmundově, a přidalo se k němu; i mnozí z panstva jemu dotud protivní měli se k němu ochotně, a jednota panská se tudy rozpadla. Král propustil Jindřicha Rosenberského z nejvyššího purkrabství, a zřídil si vládu dle své vůle; smířil se dokonale s Joštem moravským, kterému vládaření Sigmundovo v Čechách bylo rovněž odporné, když sám z něho nic neměl; také pak vešel ve spolek proti Sigmundovi s králem polským Vladislavem Jagelem na osobním sjezdě s ním ve Vratislavi (1404). Sigmund začal s ním a s Joštem válku vtrhnutím do Moravy ve spolku s vévodami rakouskými Vilémem a Albrechtem IV; ale utrpěl ztráty při obležení Znojma, tak že se musil navrátiti s nepořízením; když pak brzy potom vévoda Albrecht IV zemřel, odstoupil bratranec jeho Vilém od Sigmunda, a smluvil se s Vácslavem přátelsky. Zatím také Ruprecht falcký pozbyl velké části moci své v Němcích odpadnutím některých knížat od něho, kteří spolu zavřeli jednotu v Marbachu (1405). R. 1406 Vácslav vypravil vojsko proti němu do Bavor, které poplenilo znamenitou část této země: i staral se nyní opět, aby knížata německá jakož i dvůr papežský obrátil zase k své straně.

§. 52.

Jan Hus. Rozepře o spisy Wiklefovy až do koncilia Pisanského.

Za desíti let, která přešla mezi bouřemi panstva českého proti králi Vácslavovi, nabylo hnutí náboženské vzbuzené již za času císaře

Karla veliké síly v zemi, tak že brzy začalo mocně působiti v běh veřejných záležitostí. Počet horlivých kazatelů a spisovatelů v tom spůsobu jako někdy Waldhauser a Milič množil se toho času, a rovněž tak příchylnost lidu k zásadám od nich hájeným. Nad jiné vynikl brzy Jan Hus, rodilý z Husince v kraji Prachenském, kazatel kaple Betlemské v Praze od roku 1402. Byl muž ctnostného života, mravů přísných, nehledící na svůj zisk, výmluvnosti veliké, tak že myslemi lidu hýbal jako kdokoli před ním. Jsa mistrem svobodných umění a bakalářem theologie v učení Pražském, přednášel ve dvou fakultách těchto již od roku 1396, byl roku 1401 děkanem fakulty svobodných umění, roku 1402 rektorem university, a co zpovědník královny Žofie, manželky krále Václava, požíval vážnosti také u vysokých osob, duchovních i světských.

Vedlé něho slynuli také i jiní starší i mladší mistři učení Pražského ve snažení o opravu zkaženého stavu církve; větším dílem pak byli to oudové národu českého v universitě, ježto mistři a doktorové němečtí čím dál tím více od snažení toho se odvraceli. Bylť již skoro od počátku panování krále Václava mnohé rozepře v universitě mezi národem českým a třemi národy cizími, když se nepřiměřené vidělo, že jak řízení učení Pražského vůbec, tak také nadání při něm, učiněná z důchodů země, s velkou část nacházela se v rukou cizích, kteří nad to z míst svých při vysoké škole nacházeli cesty k dosažení lepších beneficií církevních v zemi. Již před rokem 1390 stalo se zakročením arcibiskupa Jana z Jenšteina i královského dvora narovnání, kterým se dostala Čechům přednost při osazování míst v kollejích. Vedlé toho hýbalo se také vždy více obyvatelstvo české ve městech, a dobývalo si jmenovitě v Praze práv svého jazyka, přiřčených jemu Karlem IV. Tož ukazovalo se i k tomu, co nedostatku církevnímu, že správa duchovní byla často svěřena kněžím německým, neznajícím řeči lidu sobě svěřeného. Jak mistři němečtí v universitě, tak obyvatelé němečtí ve městech těžce nesli, že měli upustiti od svého posavadního nadpráví, a odtud přicházela u nich nechuť vždy větší k straně, která žádala napravení řádu v církvi. Tím více naproti tomu lnulo obyvatelstvo české ve městech k mistrům národu českého a jiným mužům o opravu horlícím.

Neméně obracelo k sobě snažení těchto mužů pozornost šlechty české a dvoru královského. Byliť i ve vyšších stavích světských mužové osvícení, kteří přihlíželi k duchovním potřebám času; vedlé nich ovšem také velký počet takových, kteří ze starodávné závisti proti duchovenstvu vyššímu pro jeho statky a svobody rádi viděli hnutí v duchovenstvu nižším a v lidu jemu protivné. Milci krále

Václava náleželi skoro vesměs k tomuto neb onomu druhu příznivců tohoto hnutí.

Horlivost kazatelů mravokárných vystupovala mezitím vždy příkřeji proti panujícím nepravostem duchovenstva, odkrývajíc a kárajíc je veřejně přede vším lidem, když zkáza, na kterou již tak dlouho se naříkalo, přes to přese všecko pořád více se vzmáhala. Papežové již za přebývání svého v Avignoně, když důchody jejich byly ztenčeny pro zmatky v panství jejich Římském, a ještě více od času rozdvojení církve, když Římský a Avignonský papež, každý o sobě tolik maje potřeb jako předchůdci jejich, kteří spravovali celou církev, vymýšleli pořád více způsobů, kterými by rozmnožili penežité příjmy své z rozličných zemí křesťanských. Zvláště vymáhali vždy větší platy za stvrzování biskupů, arcibiskupů a jiných k větším beneficiím církevním, a v míře jindy neslýchané zasahovali do práv panovníků neb jiných patronů kostelních, vyhražujíce sobě výjimečně osazení některého beneficia bezprostředně z moci apoštolské; což obyčejně dálo se tak, že se beneficium dostalo někomu za úplatek neb za nějakou službu prokázanou papeži. Zvláště papež Bonifacius IX zavedl ve zvyk, že se při dvoře jeho beneficia vyhražená, buď již uprázdněná buď také která by teprv uprázdněna byla, prodávala zjevně těm, kdož nejvíce za ně podávali. Nebylo divu, když příklad tak zlý při samé hlavě církve následován byl také od mnohých opravců čili patronů kostelů, tak že prodajnost čili simonie rozšířila se všeobecně. Z toho plynulo, že se k úřadům duchovním dostalo množství lidí neschopných i také ničemných, kteří se o nic nestarali, než aby ze svého kostela brali největší jak možná užitek a nejpohodlněji jeho požívali. Kanonikaty, arcijahenství, fary bývaly od takovýchto držitelů pronajímány jako jiné nějaké hospodářství, nikoli tajně, nýbrž veřejně před úřadem arcibiskupským a se stvrzením jeho. Beneficiat žil kde a jak chtěl, a jiný kněz nájemník spravoval za něj kostel. Tak bývalo zvláště mnoho far ve městech Pražských spravováno takovýmito nájemníky, nic nedíc o jiných přitom neřestech.

Jiným velkým pramenem zlého v církvi byl již příliš velký počet nadání duchovních. Ačkoli již císař Karel vydal byl nařízení, dle kterého nesmělo se v Čechách státi žádné darování k církvi na statcích nebo věčných platech leč s povolením královským; rostl předce počet nadání kostelních nepřekonatedlnou mocí zvyku pořád u větší výši. Náleželo to jako k slušnosti při osobách rodu královského, při vyšším duchovenstvu, při šlechtě, ano při každé bohaté rodině měšťanské, založiti nějakou kapli, nějaký oltář, nějakou mši a k ní zvláštního kněze za duši svou a svých přátel. Počet kněžstva rozmnožil se

tím tak náramně, že při jediném kostele metropolitním v Praze bylo ke 300 duchovních, totiž praelatů, kanovníků, vikářů jejich, mansionářů tak zvaných, oltářníků a jiného kněžstva pomocného; při každém kostele farním, kde nyní zastane službu farář se dvěma střídníky, bývalo 10, 20 i více kněží. Bylo tedy množství duchovních, kteří neměli co dělat než odbyt několik mší za týden, přiúčastniti se zde onde při nějakém výkonu, s kterým byl spojen nějaký příjem, a vynasnažovati se přitom o tučnější místo pro budoucnost. Zahálka byla sama sebou jak obyčejně začátkem vší nepravosti.

Císař Karel tím hrozil na sněmě Mohučském, že odejme duchovním statky jejich a požádá papeže, aby je obrátil k něčemu lepšímu: a musí se souditi, že mělo-li býti pomoženo od zlořádů tehdejšího stavu církve, musilo s jměním církevním tak býti naloženo, aby nesloužilo pouhému lakomství a rozkošnictví jednotlivých osob, nýbrž obecnému dobrému dle prvotních záměrů církve. Provedení toho spůsobem řádným a správným bylo těžké, pokud při stolici papežské samé panovala převrácenost. Panovník moudrý jako Karel IV byl by snad něčeho dovedl úsilovností dlouhou a opatrnou, podporován jsa mocí veřejného mínění vzdělávaného tím spůsobem, jak se tehdáž dálo v Čechách, zvláště když by se týmž spůsobem bylo probuzovalo také v jiných národech. Král Václav IV ovšem neměl toho ducha, ani jeho dvořenínové. Náboženskému ruchu, který za času Husa mocně dojímal celý národ český, nedostalo se tudy moudrého řízení shůry, pod kterým mohl vésti ku pravému, žádoucímu cíli svému. Vznikly z něho především různice, které nedaly králi Václavovi dlouhého pokoje po navrácení jeho ze zajetí ve Vídni.

Zuření krále Václava r. 1393 proti arcibiskupu Janovi z Jenšteina a jeho konsistoři omráčilo takřka moc církevní v Čechách; i musí se nejspíš tomu přičísti, že za nástupce téhož arcibiskupa, Olbrama ze Škvorce, po celý čas není žádné zmínky o protivenstvích, s kterými by se byli potkávali tehdejší kazatelové, kteří horlili proti zkáze duchovenstva. Teprv po smrti Olbramově (1402), ještě za uprázdnění stolice arcibiskupské, uchopila se kapitula Pražská prostředku nového k odstrašení jich, vzavši sobě za příčinu šíření knih Jana Wiklefa, který byl za času Miliče v Angličanech, podobně jako on v Čechách, kázal a psal proti zlému stavu církve, ale přitom začal hloubati všelijak o rozličném učení církevním, maje za to, že se pozdější duchovenstvo odchýlilo od učení Kristova a že také v tom záležela jedna z příčin zlého. Učení Wiklefovo bylo v Anglicku ještě za živobytí jeho na synodě domácí v Londýně odsouzeno za kacířské (1382); nicméně dostaly se spisy jeho do Čech, a byly s oblibou čí-

tány od Husa i přátel jeho; v universitě také bývaly vykládány. Nyní ještě za času zajetí Václavova ve Vídni dala kapitula knihy Wiklefovy prozkoumati a 45 výňatků čili artikulů z nich předložila universitě, aby o nich vydala zdání své (1403).

Artikulové tito vztahovali se na rozličné články víry i řády církevní, jakož na učení o svátosti oltářní, o mši, o zpovědi, o moci papežské a kněžské, řády klášterní a jmění duchovních i jiné důležité věci. Hus a přátelé jeho z národu českého ve shromáždění university horšili se ze čtení jich, tvrdíce, že jsou vytaženy křivě a proti smyslu skladatele, jakož dílem tak bylo. Nicméně universita, většinou německá, uzavřela, aby nikdo těch artikulů neučil, pod pokutou.

Nový arcibiskup, Zbyněk Zajíc z Hasenburka, který nastoupil brzy potom, byl člověk dobrý, ale dotud nejvíce zběhlý jen ve vojenství, v duchovních věcech tak neumělý, že se prý teprv po svém povýšení začal učiti abecedě. Hus, jakožto oblíbený u dvora, byl i od něho náviděn, tak že arcibiskup rád slýchal jeho radu a z návodu jeho stavoval rozličné neřesti ve své dioecezí. Arcibiskup dával od něho a jeho druhů držeti kázání v synodách, tak že směli v jeho přítomnosti tupiti nepravosti duchovenstva a napomínati k jich napravení. Ze synod těchto samých vycházely mnohé dobré nálezy k zavedení lepší kázně. Ale když arcibiskup nevšímal sobě mnoho nové pře o knihy Wiklefovy, obrátili se kanovníci Pražští s udáním o tom ke dvoru papežskému; a tu z napomenutí od papeže Innocentia VII, nástupce Bonifaciova (od r. 1404), musil i arcibiskup vydati zákaz duchovenstvu, aby se artikulů oněch Wiklefových vystříhalo (1406). Následkem toho bylo něco osob duchovních i světských, ježto hned neuposlechli, potahováno k soudu arcibiskupovu, a někteří trestáni krátkým vězením neb jinými způsoby. To popudilo Husa a jiné z jeho strany, tak že se zrovna vždy více zastávali kněh Wiklefových. Nicméně ve schůzi národu českého v universitě svolané roku 1408, kdež se opět v poradu vzalo 45 artikulů Wiklefových, uzavřeno se svolením strany Husovy opět, že se artikulové tito nemají držeti, však jen ve smyslu kacířském nebo bludném nebo pohoršlivém, což bylo jako obranou, že nejsou sami v sobě kacířští. Arcibiskup však již rozhněván, vydal nařízení, aby jemu všecky exempláře knih Wiklefových, kdož by koli měl jaké, byly podány ku prohlédnutí; také zakázal na synodě toho roku všeliká důtklivá kázání proti osobám duchovním. Tím pak povzbuzeni jsouce, zadali faráři Pražští žalobu na Husa z výtržných kázání v Betlemě.

Tehdáž jednalo se mezi králem Václavem a dvorem francouzským o nový způsob srovnání dlouhé dvojice papežské. Když ani pa-

pež Avignonský Benedikt ani Římský papež Řehoř XII, který nastoupil po krátkém panování Innocentia VII (1406), nechtěl dobrovolně odříci se svého důstojenství, odstoupili konečně roku 1408 kardinálové jedné i druhé strany od nich od obou, svolali všeobecný sbor církevní čili koncilium do Pisy, kdež by se dlouhá rozepře mocně rozhodla, a žádali všechněch panovníků, aby k tomu byli nápomocni i aby zatím až do výroku koncilia vypověděli poslušnost oběma papežům. Král Václav, jenž se dotud marně byl vynasnažoval, aby Řehoře XII pohnul k odstoupení od vzdorokrále Ruprechta falckého, dorozuměl se hned s posly krále francouzského vypravenými do Čech, o jednostejné zachování v tom ohledu, a slíbil kardinálům učiniti dle přání jejich, začež oni a potom koncilium k němu se měli jakožto ku pravému králi Římskému.

Koncilium Pisanské mělo však dle vyhlášení kardinálů netoliko obnoviti zevnitřní jednotu, nýbrž provésti také žádoucí opravu církve ve hlavě i v oudech. To naplnilo milovníky opravy v Čechách jako všude jinde radostnými nadějemi. Naproti tomu duchovenstvo, které sobě libovalo v posavadních nešvarách, pobouřilo se ohlášením tím velice, a hledělo koncilium dle možnosti své zmařiti. Když tedy král Václav projevil vůli svou, aby se na čas opustilo poslušenství papeže Řehoře, potkal se s odporem vyššího duchovenstva a jmenovitě samého arcibiskupa Zbyňka. Král podal věc na universitu, žádaje zdání jejího, zdali by se tak slušně mohlo státi. Ale universita hned se o to roztrhla na dvě strany, které v ní byly od dávna. Národ český vyslovoval se dle přání králova; druzí tři národové, převahou němečtí, odporovali tomu, a nedali konečně zdání žádného. Tu se chopil Hus dobré příležitosti k dosažení dávných přání národu českého v universitě, aby učení Pražské odevzdáno bylo správě domácích, aby se panství cizinců v něm přetrhlo. Pomocí dvořanů, kteří drželi se stranou národní a oprav milovnou, přivedl k tomu, že král Václav vydal rozkaz, aby napotom při všech volbách a jednáních v učení Pražském a fakultách jeho národ český požíval tří hlasů, druzí tři národové pak společně jen jednoho (1409).

Rozkaz tento podvrátil posavadní velikost učení Pražského, tak že přestalo býti ústavem světovým a stalo se hlavně jen ústavem zemským. Neboť mistři a študenti němečtí, když se delší čas marně pokoušeli, aby krále pohnuli ke zrušení nového tohoto řádu, vystěhovali se vesměs z Prahy v počtu asi 5000, a obrátili se na jiná učení, kterých již více bylo povstalo v zemích okolních, jakož ve Vídni, v Krakově, v Erfurtě, v Heidelberce; zvláště pak také zavdali podnět k založení nového učení Lipského v Míšni. Král Václav za-

kázal potom poslušenství ku papeži Řehořovi v Čechách i druhých zemích svých. Koncilium pak Pisanské prohlásilo oba posavadní papeže za ssazeny, a zvolilo papeže nového, Alexandra V. I Zbyněk arcibiskup musil se po některém odkladu podrobiti jemu se svým duchovenstvem.

§. 53.

Hus protivil se arcibiskupu a papeži. Odsouzení jeho v Kostnici.

Naděje o opravě církve, skládané v koncilium Pisanské, nesplnily se. Koncilium bylo brzy po zvolení nového papeže rozpuštěno od něho, se slibem, že ve třech létech svoláno bude opět a předloženy jemu potřebné k tomu návrhy. Tím pozbylo duchovenstvo vyšší v Čechách zase krátkého strachu, ve kterém se nacházelo po čas koncilia, i začalo proti odporným sobě horlitelům o opravu nastupovati na přísnější prostředky než dotud. Arcibiskup Zbyněk, dorozuměv se se samým dvorem nového papeže Alexandra, obnovil předešlý rozkaz o vydání sobě kněh Wiklefových, vypověděl nad nimi konečně, aby byly spáleny, a zapověděl kázání v kaplích a vůbec všude kromě kostelů farních, kollegiatních a klášterských, což zaměřeno bylo proti kázáním Husovým v kapli Betlemské. Přese všecka osvědčení university Pražské proti tomu a bez ohledu na vyslovené přání královo, jakož i bez ohledu na odvolání Husa a několika přátel jeho k novému papeži Janovi XXIII, který mezitím nastoupil po brzké smrti Alexandra (1410), arcibiskup dal knihy spáliti, a když Hus, spoléhaje na své odvolání, nepřestal kázati v Betlemě, vyřkl proti němu klatbu.

Z toho pošlo veliké roznícení lidu proti arcibiskupovi a kněžstvu jeho; po ulicích Pražských zpívaly se hanlivé písně o nich, a stávaly se i horší výtržnosti. Král Václav vydal proti tomu přísné rozkazy, ale sám nařizoval arcibiskupu, aby dal náhradu těm, kterých knihy spálil bez jeho svolení, a zabavil z té příčiny některé důchody jemu a některým jiným z vyššího duchovenstva; také se přimlouval za Husa u papeže. Bez ohledu na to vyšla od dvora papežova z přičinění arcibiskupa Pražského obsílka na Husa, aby se postavil k soudu v Římě; a na opětné žádosti krále, královny Žofie, nejvyšších úředníků zemských a jiných osob, aby s obsílky této sešlo, rovněž nedbáno dlouho od papeže Jana. Mezitím pak arcibiskup Zbyněk pro zabavení důchodů a neposlouchání rozkazů svých nařídil interdikt čili zastavení všelikých služeb božích v Praze.

Teprv nové proměny politické obměkčily později dvůr papežský. Nebylať ani nálezy koncilia Pisanského ještě zouplna dosažena jednota

církve. Oba předešlí papežové protivili se těmto nálezům. Benedikt XIII musil sice opustiti Francouzsko, ale v poslušenství jeho setrvaly ještě Španěly; Řehoř XII nalezl pak útočiště u krále apulského Ladislava; jeho přídržel se i potom Ruprecht falcký se stranou svou v Němcích, ano i Sigmund král uherský, pouze pro nepřátelství své s králem Václavem. Tu zemřel roku 1410 Ruprecht falcký, a knížata němečtí, přistoupivše k volbě nového krále, rozdělili se na dvě strany. Jedni zvolili Sigmunda uherského, druzí markrabí moravského Jošta, který se o to smluvil i s králem Václavem na ten způsob, aby byl za života Václavova jen králem Římským, císařství pak aby Václavovi samotnému zůstalo vyhraženo. Ale i Jošt zemřel již po čtvrtlétě (1411), a poněvadž již před šesti léty byl také zemřel bratr jeho Prokop (1405) a ještě dříve Jan Soběslav patriarcha Aquilejský (1394), byli bratří dva Václav a Sigmund jedinými ještě mužskými potomky rodu Lucemburského. Tu se smluvili spolu nejprvé o země Joštovy, tak že Sigmund dostal z nich Brandenburk zase, Václav pak Moravu a dolní Lužici; hrabství pak Lucemburské odevzdáno Antoninovi vévodovi brabantskému, manželu Alžběty dcery Jana Zhořeleckého, jakožto věno její, lénem od koruny české. Sigmund však ještě téhož roku zastavil Brandenburk purkrabí Normberskému Fridrichovi z rodu Hohenzollern, předku nynějších králů pruských. Potom smluvili se také o císařství a království Římské týmž způsobem jako prvé Václav s Joštem, a Sigmund zvolen jest nyní jednohlasně za krále Římského ve Frankfurtě. Následkem smíření toho přistoupil Sigmund s královstvím svým uherským i také s knížaty německými, ježto prvé drželi s Ruprechtem, ku poslušenství papeže Jana XXIII.

Pro zachování dobré vůle s králem Václavem, který se těmito smluvami přičinil o zcelení jednoty církve, papež Jan mezitím zastavil soudní jednání proti Husovi; brzy pak potom, když král Sigmund přijel osobně do Prahy k obnovení přátelství s bratrem svým, stalo se prostřednictvím jeho narovnání mezi králem a Zbyňkem arcibiskupem, tak že arcibiskup interdikt zrušil a pod jistými výminkami zavázal se zjednati také konečné zrušení soudní pře Husovy u dvora papežova. Než po krátkém čase stěžoval si arcibiskup na nezdržení výminek těchto; odpíral až do splnění jich zaslání listu ku papeži v příčině Husa, a konečně opustil zemi, i odjel ku králi Sigmundovi do Uher, žádat od něho ochrany. Na té cestě zemřel v Prešpurce (1411); a nástupcem jeho stal se mistr Albik z Uničova, výtečný lékař, také spisy v umění tomto proslulý, muž králi zcela oddaný.

Rozepře Husova byla by se nyní mohla snad skončiti v dobrém. Ale mysl smělého kazatele Betlemského ztrpčila se již dlouhými sváry

těmito a zmařenými nadějemi; neboť oprava církve očekávaná prvé od koncilia Pisanského zdála se býti zas pochována; papež Jan XXIII, jeden z nejnehodnějších posvátného důstojenství tohoto ze všech věků, nečinil ani příprav k ní ani nemínil svolati koncilia, nýbrž provozoval všeliké neplechy hůře než jeho předchůdci. V pohledu na tento stav věcí pohřižoval se Hus i s přátely svými vždy hloub do zásad Wiklefových, a zaliboval si v brojení jeho proti moci papeže co viditedlné hlavy církve.

Toho času papež Jan XXIII, tištěn jsa válkou od Ladislava krále apulského co ochránce ssazeného papeže Řehoře, bez mnohého rozmyslu dal hlásati křížovou válku proti němu a slibovati odpustky všem, kdož by byli k tomu pomocni penězi neb jiným spůsobem. Zřízenci od papeže vyslaní přišli také do Prahy, a jali se prodávati odpustky spůsobem velmi lehkomyslným a křiklavým (1412). Tu vystoupil Hus proti odpustkům těmto na kázáních v Betlemě, odvracuje lid od přijímání jich, ano u veřejné disputací na universitě prohlásil je za nepravé a nekřesťanské; tak i mnozí jiní z jeho přátel, zvláště pak ohnivě výmluvný a obratný mistr Jeronym Pražský. Smělé toto vystoupení jich spůsobilo velké pohnutí v lidu; kteréž král Vácslav staviti chtěje, zapověděl pod hrdlem, aby se nikdo veřejně neprotivil rozkazům papežovým. Tři mládenci stavu řemeslnického nicméně odpírali kazatelům odpustky chválícím veřejně v kostele. Konšelé Staroměstští dali je zajmouti a druhého dne stíti na Staroměstském náměstí. Ale obecný lid shlukl se, a nedbaje na oděnce německé, kteří provodili popravu, vzal těla mládenců vložená do bílých prostěradel, a nesl je do Betlema se chvalozpěvy, jako oslavené mučenníky.

Po tomto skutku žalovalo kněžstvo strany protivné Husa znovu do Říma, jakožto potupitele rozkazů apoštolských, a papež Jan seslal naň bez dalších ohledů klatbu hroznější než předtím, vyzývaje všecky věřící, aby ho chopili buď živa buď mrtva a kapli Betlemskou jakožto bludy nakaženou aby rozbořili. Pokoušeli se o to dvakrát Němci Pražští, ale pokaždé jsou zahnáni od Čechů ujímajících se Husa. Také staveny jsou opět služby boží v Praze, pokud by Hus tu meškal. Aby se zabránily horší zmatky, král Vácslav konečně kázal Husovi, aby Prahu opustil na tak dlouho, až by on zjednal nové nějaké narovnání.

V těžkých okolnostech těchto arcibiskup Albik složil své důstojenství, ve kterémž nastoupil po něm Konrad z Vechty, cizozemec, biskup Olomoucký dotud, králi Vácslavovi neméně oddaný. K žádosti královĕ držel synodu kněžstva (1413) k vyhledání prostředků, jak by škodlivé různici v duchovenstvu měl konec učiněn býti a příčina její jak by se měla odstraniti. Ale nedošlo se žádného usnešení; jedni

žádali, aby Hus byl potrestán a vzpouzení se proti moci církevní aby bylo potlačeno, druzí nespatřovali pomoci než v napravení stávajících neřestí v církvi, a jmenovitě v odvrácení duchovenstva od přílišného panování světského a oplývání statky zemskými. Opět ustanovil král kommissí čtyr osob, která měla smluviti Husa s nejpřednějšími protivníky jeho z fakulty theologické; což rovněž bylo marno. Král Vácslav rozhněvav se vypověděl čtyry z těchto protivníků ze svých zemí, mezi nimi Štěpána z Pálče a Stanislava ze Znojma, předtím zastavatele oprav a přátely Husovy, kteří však pro rozepři o odpustky s ním se rozstrčili.

Hus, odešed z Prahy, přebýval nejprvé na Kozímhrádku blíž městečka Oustí v kraji Bechyňském na zboží pana Jana z Oustí, po smrti pak jeho na zámku Krakovci za Křivoklátem u jiného milovníka snah opravných, pana Jindřicha z Lažan, dvořenína králi Vácslavovi milého. V obou krajinách těch kázal lidu nejvíce v šírém poli a jinde mimo kostely, přitom pak vedl hádku písemnou se svými protivníky, a složil také některá větší díla, jakož postillu celou českým jazykem a traktat o církvi latině. Ve spisích těchto zamítal určitěji než předtím moc viditedlné hlavy církve, a ukazoval ku písmu svatému jakožto jedinému nemylnému pravidlu ve věcech víry a řádů křesťanských. Žeby vykládáním písma mohly přijíti jaké zmatky ve víře, nepřišlo jemu na mysl.

Mezitím vytáhl Sigmund jakožto král Římský do Italie na pomoc papeži proti Ladislavovi Neapolskému a jiným protivníkům; i tuť na osobním sjezdě s ním ve městě Lodi přiměl papeže konečně ke svolání slíbeného koncilia, aby bylo držáno v Kostnici, městě německém (1413). Králi Vácslavovi zdálo se, žeby nastávající koncilium mohlo býti nejlepším prostředkem k upokojení náboženských různic v jeho království, i přišlo tudy, že Hus byl vyzván od krále Sigmunda, aby se v Kostnici postavil a předložil svou při koncilii k náležitému vyřízení. Král Římský ubezpečil jej svou ochranou, aby mohl svobodně přijíti do Kostnice, aby obdržel slyšení dostatečné, a když by se nechtěl poddati nálezu jeho, aby se bez úkory mohl zase navrátiti. K tomu úmyslu dostal průvodčí list od Sigmunda. Král pak Vácslav poručil třem pánům českým, aby Husa na cestě provodili a jemu dále ve všech potřebách byli nápomocni, panu Janovi z Chlumu, panu Vácslavovi z Dubé a Jindřichovi Lacenbokovi.

Takž vydal se Hus na cestu do Kostnice v měsíci Říjnu 1414. Ale hned šli tam také protivníci jeho, Štěpán Páleč, Michal farář od sv. Vojtěcha řečený de Causis, též biskup Litomyšlský Jan Železný. Z pobádání jejich byl Hus bez ohledu na list krále Sigmunda po

krátkém přebývání v Kostnici zajat a uvržen do tmavého a smrdutého žaláře, aby byl souzen co rozsévač kacířství a pobuřovač lidu proti úřadu duchovnímu. Darmo osvědčovali se proti tomu páni čeští, jeho průvodčí; darmo král Sigmund, když i sám přišel do Kostnice, usiloval o jeho propuštění. Kardinálové, kteří řídili koncilium, pravili, že jich neváže list jeho průvodčí, daný na ujmu duchovní moci, ano hrozili raději se rozejíti, než aby Husa propustili na svobodu. Takž zanechal ho Sigmund zlému osudu.

Soud nad ním byl veden tajně dle obyčejného spůsobu práv církevních. Páleč, Michal de Causis a jiní nepřátelé jeho z duchovenstva českého byli hlavními svědky proti němu. K nim se přidružili také někteří z mistrů německých, kteří se pro rozepři o hlasy byli vystěhovali z Pražského učení, přičítajíce jemu i to za zločin, že on byl největší původ tehdejšího rozhodnutí královského. Teprv když páni čeští, ano i někteří polští v Kostnici přítomní a jiní listovně naléhali na to se stížností, aby Hus aspoň veřejně slyšán byl, svolilo k tomu koncilium; i byl Hus vyslýchán třikrát po sobě ve veřejném shromáždění. A však rozsudek byl proti němu zhotoven již dříve, než se první slyšení začalo, a jen po novém doléhání pánů českých zabránil král Sigmund, že nebyl prohlášen toho dne. Když počal obžalovaný mluviti ke své obraně, byl se mnohých stran spurně okřikován, tupen, a nepřipuštěn ke slovu, až vážnější muže ve shromáždění pojal stud nad tak neslušným chováním, a musilo se nařídíti, aby napotom, kdožby překážel pořádku, vyveden byl ze shromáždění.

Mnozí artikulové žaloby zdvižené proti Husovi byli křiví a smyšlení; k učení svému však, kterým zamítal jistou měrou moc papežskou a kladl písmo svaté nad starodávné podání a živou auktoritu církve, znal se veřejně, a chtěl je dle smyslu svého odůvodniti. Ale koncilium toho nedopustilo, nýbrž uložilo mu odvolání artikulů všech proti němu udaných, jakožto bludných a kacířských. To se příčilo jeho svědomí a přesvědčení, ve kterém domníval se býti v pravdě. Chtělť raději umříti než odpřísahati ústy, čeho srdcem se přídržel aneb čeho ani nikdy neučil. Protož když odvolání veřejného odepřel, vyřklo nad ním koncilium v sezení slavném dne 6 Července 1415 odsouzení jakožto nad kacířem zatvrzelým, a odevzdalo jej tudíž hned ramenu světskému, aby dle zákona krutého byl upálen. Tedy vyveden jest ze shromáždění z rozkazu krále Sigmunda ke hranici připravené před městem blíž břehu Rýna, a rozsudek vykonán. Šel na smrt s myslí veselou, zpívaje chvalozpěvy k Bohu, až dým a plamen udusily hlas jeho. Popel uvržen jest do Rýna, aby Čechové v Kostnici přítomní nemohli odnésti památky po něm.

§. 54.

Odpor Čechů proti koncilii Kostnickému. Vzbouření proti králi Václavovi a smrt jeho.

Již za času uvěznění Husova projevily se v Čechách některé následky učení jeho o svatém písmě jakožto nejvyšším rozsudí ve věcech víry, jichž on netušil, a ze kterých místo opravy zkaženého stavu církve povstaly větší zmatky a převraty v zemi. Ku konci roku 1414 vystoupil jeden z předních mistrů v učení Pražském, Jakoubek ze Stříbra, s učením, že má svátost oltářní přijímána býti pod obojí spůsobou, protože by tak ustanoveno bylo písmem svatým; a hned začalo se tím spůsobem podávání svátosti v několika kostelích Pražských. Týmž pak časem začali někteří kněží ve městečku Oustí nad Lužnicí a v okolí tom, kdež byl Hus kázal první čas po svém odchodu z Prahy, přemítati o rozličných jiných řádech kostelních, zdali by se zakládaly na písmě svatém, a zavrhovati vše, co se jim zdálo nesrovnávati se s písmem. Koncilium Kostnické, když se mu dostala vědomost o novotě oné při svátosti oltářní, vyslovilo se proti ní ještě za živobytí Husa, a prohlásilo ji za kacířskou, jakožto odpornou zvyku schválenému starodávným podáním církve (1415); ale následovníci Jakoubkovi proto od ní neodstoupili.

Zpráva o upálení Husa v Kostnici spůsobila velké rozjitření v Čechách, které se obrátilo v násilí proti kněžím strany jemu protivné. Skoro všichni faráři Pražští byli ve vzbouření lidu vyhnáni z far, a dosazeni k nim kněží dle smyslu strany Husovy; též páni mnozí vypověděli kněží Husovi protivné z kostelů, kdež měli podací. Přitom staly se místy také hrubší výtržnosti, a jmenovitě biskupu Litomyšlskému, jakožto hlavnímu žalobci proti Husovi, rozebrány jsou statky jeho od okolních šlechticů. Koncilium psalo do Čech o příčinách odsouzení Husa, a vyslalo téhož biskupa Litomyšlského jakožto legata do Čech, a však on ani veřejně ukázati se nesměl; neb i král Václav a královna Žofie těžce nesli odsouzení Husa, které při nejmenším bylo sáhnutím na právo krále českého, poněvadž jen jemu náležela světská moc nad ním, nikoli králi Římskému.

V málo nedělích potom sešel se sněm společný pánů a zemanů z Čech i z Moravy v Praze, i usnesl se o list ku koncilii důtklivý se stížností na odsouzení Husa, jakožto nespravedlivé a pošlé ze záští proti národu českému a všemu slovanskému. Čtyry sta dva a padesát pánů a zemanů přivěsilo k listu tomuto své pečeti. Hned pak potom většina panstva i rytířstva vstoupila v jednotu, kterou se zavázali

hájiti, jak pravili, svobodu kázání slova božího na statcích svých a nepřijímati žádných rozkazů od koncilia, než spravovati se domácími biskupy a budoucím papežem, pokudby se rozkazy jejich srovnávaly s písmem svatým, přitom pak ve věcech víry bráti naučení od mistrů učení Pražského. Menší část panstva a rytířstva, mezi nimi však někteří mužové z nejpřednějších rodů v zemi, učinili naproti tomu jednotu, kterou se zavázali ve všem zachovati poslušnost obecné církvi a koncilii.

Na zprávu o těchto věcech dalo se koncilium v přísnost velikou. Nejen na Jakoubka Stříbrského, jakožto vynálezce přijímání pod obojí, a jiné jeho přátely z kněžstva, nýbrž i na všech 452 pánů a rytířů, kteří se přidali k důtklivému listu ku koncilii, vydány jsou obsílky, aby se dostavili k soudu v Kostnici (1416). Brzy potom dalo koncilium upáliti také mistra Jeronyma, který se byl ještě za života Husova v přílišné smělosti odvážil do Kostnice a na útěku odtamtud byl zajat a dopraven k soudu. Koncilium prohlásilo také universitu Pražskou za zbavenu všech práv až do budoucího jiného opatření; též projevilo nespokojenost svou arcibiskupu Pražskému Konradovi a Vácslavovi biskupu Olomouckému, že se dost úsilně nesnažili o potlačení novot a vzdorů proti církvi; když pak Vácslav biskup Olomoucký zemřel, koncilium nedalo místa zvolení kanovníka Vyšehradského Alše k biskupství tomuto, nýbrž proti přání krále Vácslava jmenovalo samo Jana Železného biskupem Olomouckým se zvláštním dopřáním, aby přitom podržel i biskupství Litomyšlské. I proti králi Vácslavovi a královně Žofii chtělo koncilium nastoupiti na tresty církevní jakožto proti nadržovatelům kacířství; což na ten čas zabránil ještě král Sigmund, chtěje se přičiniti, aby Vácslava přivedl k jinému chování.

Přísné nálezy koncilia neměly však jiného účinku, nežli že arcibiskup Konrad jakožto kancléř učení Pražského nedopustil povyšování na mistrovství v universitě a dal znova vyhlásiti interdikt v Praze, který však mimo kostel sv. Víta skoro nikde nebyl zachováván; také neuděloval svěcení kněžského a stvrzení k beneficiím leč těm, kteří se osvědčili proti kacířství Wiklefovu a proti rozdávání svátosti pod obojí. Ale mistři učení Pražského, nedbajíce na zákazy koncilia, pokračovali ve věcech školských dle své možnosti, a jakožto prozatímní rozsudí ve věcech víry, přijatí od panstva, vydali veřejné prohlášení, kterým pokládali přijímání pod obojí za nevyhnutedlné k spasení (1417): též prohlásili Husa za svatého mučenníka pro víru Kristovu, pročež potom den 6 Července slaven jest jakožto zasvěcený jeho památce. Panstvo a rytířstvo pokračovalo mezitím ve vypovídání kněžstva, které nechtělo rozdávati pod obojí spůsobou, a dosazovalo faráře

bez ohledu na stvrzení od arcibiskupa. Spůsobením pana Čeňka z Wartenberka, tehdáž nejvyššího purkrabí Pražského, vytrhnul se světicí biskup Herman, generálný vikář arcibiskupství Pražského, na některý čas z poslušenství, a vysvětil velký počet kněží na hradě Lipnici páně Čeňkově, kteří se neodřekli rozdávání pod obojí.

Ale zatím šířila se také strana novotářů výstřednějších, vzavší začátek v Oustí nad Lužnicí, kteří mnohem dále zašli v uchýlení se od učení a řádů církve obecné než Jakoubek a druzí mistři učení Pražského. Jim bylo zásadou, že nic nemá od křesťanů držáno býti, coby nebylo zřejmě položeno v písmě svatém, a na tom základě jali se přesuzovati všecko učení a všecky obyčeje církve. Tu pak počali zavrhovati mši svatou a rozličné svátosti, téměř všechny krom křestu a večeře páně; zavrhovali modlitby k svatým a za duše zemřelých, učení o očistci, posty a řehole mnišské, rozličná svěcení a více jiných řádů kostelních. Sbor mistrů Pražských záhy se prohlásil proti takovému učení, a napomínal věřících, aby se jeho vystříhali (1417, 1418); kladl pak meze výkladům písma svatého v té míře, že není všecko učení křesťanské obsaženo v písmě svatém, nýbrž také v podání církve kterého jen tehdy že následovati se nemá, kdežby písmu svatému bylo zřejmě na odpor.

Koncilium Kostnické zjednalo mezitím jednotu hlavy církve s lepším účinkem než prve koncilium Pisanské. I ono uzavřelo voliti papeže nového; ale prvé odstranilo skutečně všecky tři papeže posavadní, k čemuž užilo výdatné podpory od krále Sigmunda. Papež Jan XXIII, který nejprv osobně přijel do Kostnice, ale potom strojil se koncilium rozpustiti, byl ještě před upálením Husa zajat, a soud zřízen nad ním pro jeho nepravosti (1415). Řehoř XII, zbaven naděje na vítězství, odstoupil brzy potom dobrovolně (1415); od Benedikta XIII odstoupili jediní jeho poslušní králové španělští smluvou s králem Sigmundem zavřenou v Narbonně (1415), i prohlásilo jej tudy koncilium za ssazena (1417). Ale s menším prospěchem pracovalo se mezitím o žádoucí opravě církve. Čím déle koncilium trvalo, tím více zmáhala se v něm strana opravě protivná. Ukazováním na to, več se prý převrhlo snažení o opravu v Čechách, hleděla snažení toto samo přivésti v podezření kacířství. Nejhorlivější zastavatelé opravy žádali, aby se potřebné nálezy k tomu učinily ještě před zvolením nového papeže, aby mu náleželo dle nich se zachovati; ale druhá strana zvítězila, a zvolen konečně dřív papež, Martin V (1417), který se však k dílu opravy měl vlažně, a prvé než se co značného stalo, rozpustil koncilium (1418), s usnešením, aby svoláno bylo opět po pěti létech ve vlaském městě Pavii.

Nový papež Martin schválil ještě z Kostnice všeliké posavadní nálezy koncilia proti Čechům. Mělot se se všemi vyznavači učení zavržených od koncilia naložiti dle stávajících zákonů proti kacířům; měli kněží vypovědění neb vypuzení z far zase k nim býti navráceni a vůbec vše uvedeno býti v předešlý stav; král Václav měl se zavázati přísahou k šetření práv církve Římské ve své říši beze vší odchylky. Král Sigmund sliboval k tomu jej přiměti; v nejvyšší potřebě mínil papež zdvihnouti proti Čechům válku křížovou a přinutiti je ku poslušnosti.

Tak octnul se národ český v postavení osudném a nikdy nebývalém od času obrácení jeho k víře křesťanské. Mezi dvě moci dělila se v Čechách jako ve všech zemích křesťanských správa veřejných záležitostí a péče o obecné dobré, moc světskou vycházející z národu samého, a moc duchovní, společnou celé církvi stojící v poslušenství papeže Římského. Národ český byl dobrovolně přijal víru křesťanskou, a dobrovolně podnikl poslušenství církve i odevzdal představeným jejím péči o duchovní blaho své. Směl-li zase odstoupiti od toho poslušenství a zbaviti se dobrodiní přicházejících jemu ze spojení s církví obecnou, jestliže jich dosti neuznával; nebo směl-li poslušenství tomuto klásti výminky a pokoušeti se o zachování sobě dobrodiní oněch na jiném poněkud základě právním než posavad: to byla vlastně otázka, o kterou se jednalo v tu chvíli. Nebo zjevné bylo, že nejsou to již jednotlivé osoby, ježto se vzpíraly posavadnímu pořádku přijatému v zemi ve věcech církevních, nýbrž země sama většinou svých obyvatelů a předních hlav jevila se v odporu s ostatní církví. Zákony, dle kterých se kacíři pálili, nebyly zákony církevní, nýbrž světské; nesměla-li zákonodárná moc národu, která je přijala, zrušiti je zase, když se nesrovnávaly se smýšlením národu? Papež Martin V nechtěl uznati žádného práva takového. Moc papežská byla dle ponětí jeho jako jeho předchůdců za minulých století svrchovaná nade všemi králi a národy; a kdož se jí nepodrobil bez výminek, měl k tomu přinucen býti zbraní ostatního křesťanstva.

V nejkluzčejším postavení nacházel se král Václav. Buďto se musil podrobiti vůli papežově a postaviti se v odpor se svým národem, nebo se musil v čele národu vynasnažiti o slušné vyrovnání sporu, a nepodařilo-li se, podniknouti válku s okolními národy, pokud by se papeži povedlo shlučiti je proti Čechům. Náklonností svou lnul ke straně, která byla vypověděla poslušnost koncilii Kostnickému; téhož smýšlení byl skoro celý dvůr jeho, jmenovitě královna Žofie. Protož neměly ani nálezy papeže Martina V ještě delší čas žádného účinku v Čechách. Ale když král Sigmund po skončení koncilia Kost-

nického začal dotírati na Vácslava a s pohrůžkami představovati jemu zlé následky, kterým by se vydal dalším odporováním: zviklal se král; neb se obávati musil, aby bratr, který již jednou byl jej zbavil panství v Čechách, nevystoupil proti němu opět v čele nových nepřátel. Tedy uposlechl konečně žádosti jeho, a dal se v potlačování novot náboženských, předně rozkazem, aby faráři z Prahy a odjinud vyhnaní byli navráceni zase k farám svým (1419).

To se stalo ve mnohých místech, kam mohl král zasáhnouti mocí svou bezpostředně; a duchovenstvo tím osmělené vystupovalo proti zastavatelům přijímání pod obojí spůsobou a jiných novot klatbami a jinými tresty církevními. Také však brzy vznikly z toho nové nepokoje. V Praze musil král brzy poněkud povoliti; vykázalť přijímajícím pod obojí aspoň tři kostely zase, aby v nich konali služby boží dle svého obyčeje. Ale na venku přestal lid choditi do kostelů, kde se rozdávalo pod jednou, a začal se shromažďovati ke hlučným službám božím na horách, jimž přezdíváno jmény biblickými, jakož Oreb, Tábor a jinak. Tu posluhovali jim kněží z kostelů vypovědění svátostí pod obojí spůsobou, o navodili je tím spíše k setrvání v nových míněních o víře a společnosti církevní. Dle téhož příkladu počali milovníci přijímání pod obojí spůsobou v Praze, když jim kostely tři nestačily, konati hlučné processí po ulicích. Kněz Jan, mnich řádu Praemonstratského ze Želiva, nyní kazatel u matky boží Sněžné na Novém městě Pražském, byl hlavním pořadatelem těchto processí; a Mikuláš z Husi, zeman někdy ve službě dvorské u krále Vácslava, zdá se že byl první mezi světskými vůdci, kteří jimi zamýšleli prospěti k většímu uvědomění síly strany své.

Když jednoho dne Mikuláš z Husi v čele velikých zástupů předstoupil před krále Vácslava na ulici blíž kostela sv. Apollinaříše a předložil jemu prosbu o odevzdání většího počtu kostelů přijímajícím pod obojí spůsobou; vypověděl jej král z Prahy, uleknuv se toho shluku, a osadil brzy potom raddu Novoměstskou jinými konšely, kteříž se jali přetrhovati ony processí a ve všelikém ohledu přísněji jednati proti následovníkům Husovým. Tu se odebral Mikuláš z Husi do kraje Bechyňského, a dal se v jiné brojení prostředkem shluků na horách. Jeho nastrojením ve spolku s kněžími, kterých sídlem bývalo Oustí, až odtamtud byli vypověděni z rozkazu krále Vácslava, položeno velké shromáždění na hoře čili rovině vysoké nedaleko Bechyně nazvané Tábor ke dni 22 Července, ku kterému sešlo se až 42.000 lidí z blízkých i také vzdálených měst, městeček a vesnic, také až z Moravy. Od rána do večera stráven byl čas kázáním, zpovídáním, podáváním svátosti a jinými pobožnostmi, hlavně pak utvrzováním se

ve stálosti při hájení pravdy křesťanské. Shromáždění toto vzkázalo králi Václavovi zřejmě, že všichni tu přítomní hotovi jsou smrt podstoupiti pro pravdu přijímání svátosti pod obojí spůsobou. Jednalo se však také tajně mezi náčelníky velikého shonu o prostředky ku provedení zámyslů jejich násilím. Proneslo se z toho, že mínili po některém čase učiniti útok na krále Václava na Novém hrádku jeho u Kunratic, míli od Prahy, kdež toho času obyčejně přebýval; i proslýchalo se, že má býti volen nový král a nový arcibiskup k obraně zákona božího. Král Václav počal se báti, že chce Mikuláš z Husi býti králem českým na jeho místě.

Tu v málo dnech vypukla bouřka z nenadání v Praze samé. Kněz Jan Želivský vedl dne 30 Července opět velkou processí ze svého kostela ku kostelu sv. Štěpána na Novém městě, a když před ním zavřen byl, vedral se do něho mocí. Odtud obrátila se processí k Novoměstské radnici, žádajíc na konšelích nových nenáviděných, aby propustili vězně zajaté pro náboženské potržky. Což když odepřeno, a v tom od kohosi z oken hoděno kamenem po knězi Janovi, jenž nesl svátost; dali se lidé v útok na radnici. Jan z Trocnova řečený Žižka, jednooký, zeman rovněž ve službě královně, jak se zdá tehdáž na Vyšehradě, byl přítomen tomuto předsevzetí. Brzy vypáčeny jsou dvéře; shluky lidu vrazili do radnice, vybili jizby, chopili koho dostihli, a shodili s oken Niklaska podrychtáří, Jana Podvinského purkmistra, dva konšely a pět jiných sousedů i se sluhou rychtářovým; kteříž od rozkaceného množství stojících dole před radnicí chytáni jsou na oštěpy a dobíjeni; jeden také konšel zabit v mučírně na radnici.

Když došla zpráva o tomto skutku krále Václava na hrádku Kunratickém, chopil se ho hněv tou měrou, že raněn jest lehkou mrtvicí. Hrozil pomstou, ano vypleněním všeho kacířstva; když pak Novoměstští hned po krvavém tom příběhu se přihotovili k brannému odporu, dal se na oko smluviti s nimi, ale odkládal trest až do příchodu bratra svého Sigmunda, jejž nyní snažně zval do Čech. Prvé však než se dočkal splnění svého přání, zemřel po druhém uhodění mrtvice dne 16 Srpna 1419.

§. 55.

Vládařství královny Žofie a Čeňka z Wartenberka.

Jakž se proslechlo o smrti královně, lid Pražský pozbyv všeho strachu, udeřil na kláštery, na kostely, na fary ve městě, kde bylo kněžstvo protivné kalichu; vyhnal faráře a mnichy, roztloukl v ně-

kterých místech obrazy, varhany i jiné nářadí; konečně vyhrnul se z města na klášter Kartouský před branou Újezdskou, kterýž po zjímání mnichů a odvedení jich odtud jest zapálen. Ve strachu utíkali kanovníci a jiní ve vyšším důstojenství duchovním postavení z města, rovněž i mnozí bohatší z měšťanstva, a zvláště Němci pro nenávist obecného lidu k nim, jakožto veskrz protivníkům nového učení. Také v Písku, v Plzni, ve Hradci Králové, v Žatci a v Lounech zbořeno jest několik klášterů mnichů žebravých. Byla to města, ve kterých se za předešlých let zmohla národnost česká k vládě, ježto v jiných městech královských všude posud Němci měli převahu. V Praze bylo obyvatelstvo české postaveno v rovné právo s německým potud, že dle listu krále Václava daného r. 1413 musila vždy polovice Čechů a polovice Němců zasedati v raddě Staroměstské.

Váženější měšťanstvo neschvalovalo těchto výtržností, a učinilo jim také v krátké chvíli přítrž. Měly-li však pominouti zcela, bylo potřeba brzy přítomnosti krále v zemi, a protož sešel se po málo dnech sněm v Praze, i uzavřel žádati krále Sigmunda jakožto dědice trůnu, aby se jak nejdříve možná uvázal v panství; však také složeny jsou žádosti k němu, aby zachoval stavy a obyvatele při svobodě slova božího a přijímání pod obojí spůsobou, i aby se přičinil o zrušení tvrdých nálezů koncilia a papeže proti národu českému. Sigmund nacházel se právě v zaneprázdnění v Uhřích pro nebezpečenství od Turků; protož dával odpovědi odkládavé, ale jmenoval zatím královnu Žofii, příznivou straně pod obojí, svou náměstkyní, pokud by sám nemohl přijíti do Čech, a přidal jí k radě na prvním místě pana Čeňka z Wartenberka.

Tím se panstvo strany pod obojí ukonýšilo poněkud v naději, že se dojde se Sigmundem nějakého narovnání o víru; ale vůdcové shluků na horách nesdíleli s ním této naděje, a hleděli se opatřiti v čas proti Sigmundovi jakožto jistému nepříteli. Velká shromáždění jako ono na Táboře před smetáním konšelů Novoměstských opětovala se pravidelně, vždy v jiném místě. Dne 30 Září bylo shromáždění na Křížkách, čtyry hodiny od Prahy na cestě k Benešovu. Tam uzavřeno sejíti se nejprvé zase k 10 Listopadu v Praze samé, ale se zbraní, jako pro nebezpečenství na cestách. Jednalo se patrně o opanování hlavního města. Protož královna Žofie a páni pod obojí, když ten čas se blížil, opatřili se k obraně na hradě Pražském a na Malé straně, sebravše mnoho žoldnéřů. Tu naproti tomu zmocnili se Novoměstští Vyšehradu, sehnavše odtud někdejší čeleď krále Václava, snad v dorozumění s některými.

Ke dni 10 Listopadu sbírali se branní zástupové do Prahy již záhy z rozličných krajin v zemi; když pak jim panstvo bránilo na cestách a v Praze vojsko královny se množilo, dali se Pražané Staroměstští a Novoměstští již o několik dní dříve v útok přes most na Malou stranu. Mikuláš z Husi a Jan Žižka byli vůdci jejich. Po tuhém boji dobyli věže nad branou mostskou, Saského domu a dvoru arcibiskupova tudíž vedlé, a žoldnéři ustoupili před nimi na hrad. Královna Žofie ve strachu utekla odtud nočního času na Kunratice. Ale i v noci a několik dní potom bojovalo se dále, při čemž valná část Malé strany vypálena, díl od jedněch, díl od druhých. Ale když den ode dne množil se počet pánů, rytířů i také měst německých, kteří vypovídali válku Pražanům a posilovali vojsko královny Žofie, dali se Pražané konečně ve smlouvání, a zavřeli příměří až do sv. Jiří příštího roku v ten spůsob, že panstvo slíbilo společně s nimi hájiti přijímání pod obojí spůsobou. Tu postoupili Novoměstští Vyšehradu zase královně, a pomocníci příchozí z venku vyšli zase z města. Nicméně zůstaly i potom ulice Pražské přepaženy řetězy neb zahraženy šranky proti nenadálým útokům, a proti hradu královskému stály sruby udělané v čas boje.

Na zprávu o těchto nepokojích v Čechách zanechal král Sigmund zamýšleného tažení proti Turkům, a odebral se v měsíci Prosinci roku 1419 do Brna, kamž vyjeli jemu naproti páni čeští strany pod jednou i pod obojí, královna Žofie, konečně také poslové Pražanů, předkládajíce jemu opět žádosti dle předešlého usnešení sněmovního. Sigmund slíbil žádosti tyto vzíti v uvážení po příchodu svém do Čech a uraditi se o ně se stavy světskými i s duchovenstvem; což nic nebylo než opět toliko odklad. Naproti tomu napomínal pány, aby neutiskovali přijímajících pod jednou; Pražanům pak zvláště nařídil, aby řetězy a přehražení v ulicích odklidili a sruby zbořili. Královna Žofie složila tudíž vládařství se sebe, a Sigmund poručil vládu zemskou na ten čas Čeňkovi z Wartenberka s jinými dvěma pány společně; sám pak neodebral se ještě do Čech, nýbrž prvé do Slezska na začátku roku 1420, chtěje se opatřiti takovou silou brannou, které by nic neodolalo, aby jí stranu sobě odpornou pro náboženství připravil k vůli své.

Dle rozkazu králova uklidili konšelé Pražští řetězy a přehražení z ulic i sruby udělané proti hradu, a zakázali přísně všeliké výtržnosti proti osobám duchovním i jiným. Také hned kanovníci, mniši a měšťané uteklí vrátili se zas do Prahy bez všeliké překážky. Naproti tomu začala strana kalichu odporná pronásledovati přijímající pod obojí, kdekoli mohla, neskrývajíc naděje své, že nový král učiní

násilně konec všelikým novotám. Se zvláštní ukrutností činili Němci Kutnohorští vpády do okolních měst, městeček a vesnic, jímali obyvatele, kněží i světské, a buď živé, buď zabité metali do pustých šachet ve stříbrných dolech svých. Během několika měsíců bylo od nich 1600 lidí usmrceno tak strašlivým spůsobem. Jinde bývali přijímající pod obojí spůsobou vyháněni z měst neb jinak stiháni. Mezitím císař Sigmund ponenáhlu odstranil purkrabí hradů královských, kteří byli milovníky kalicha, a dosadil jiné na jich místa, jimž uložil zasazovati se proti novotám.

Těmito skutky popuzeni a ostraženi, měli se vůdcové lidu k strojení tužšího odporu. Jan Žižka hned po příměří Pražanů s vládaři byl opustil Prahu, a odebral se do Plzně, aby ve městě tomto upevnil panství strany pod obojí a učinil z něho stanoviště obrany. Mikuláš z Husi téhož času začal hraditi a osazovati Zelenou horu nad Nepomukem, nazvav ji horou Olivetskou. Proti nim zdvihlo se však brzy panstvo okolní, vedením nejvíce Bohuslava ze Šwamberka, co proti rušitelům míru. Mikuláš z Husi byl brzy sehnán, Žižka však válčil s pány statečně. V jiné pak straně utvrdili se někteří druhové jejich ve městečku Oustí Sezimovu nad Lužnicí, odkud byly vyšly novoty náboženské přesáhající meze kladené od mistrů Pražských; po krátkém pak čase vyhlídli si ještě lepší stanoviště nedaleko odtamtud na pustém hradišti, jemuž dali jméno Tábor. Tam přestěhovali se, a založili nové hražené město podnes tak zvané. Žižka vypravil jim něco lidu svého na pomoc, aby se spíš mohli obrániti proti nepřátelům svým v okolí. Sám pak v Plzni byl vždy více svírán od protivníků, až konečně musil opustiti město pod příměřím; i odebral se nyní se všemi svými na Tábor. Na cestě udeřili naň královští, kteří se zatím zmocnili také Píska, vedením pana Petra ze Šternberka; ale Žižka zvítězil nad nimi válečným důvtipem v bitvě svedené u Sudoměře v kraji Prachenském; později pak obořil se na ně z Tábora, přepadl je z nenadání nočního času ve městečku Vožici, a spůsobil jim škodu velikou.

Od té chvíle stal se Tábor hlavním stanovištěm odporu proti králi Sigmundovi a vládařům jeho. Tam sbírali a osazovali se nejodhodlanější zastavatelé nových učení ze všech krajin země. Měšťané, sedláci i také zemané, hotoví nasaditi život pro své náboženství, prodávali statky své, a stěhovali se s ženami i dětmi na Tábor, kdež zařizovalo se nové tovaryšstvo mezi nimi co bratry a sestrami, s uvoděním příkladu prvních křesťanů. Rozhořčení proti duchovenstvu starého obyčeje vedlo k tomu, že v bratrstvu tomto novoty kněží někdy Oustských nejdychtivěji jsou přijaty. Nálezci jich hlavní byli duchov-

nimi správci bratrstva. Mimo všeliké řády kostelní, které dle jejich mínění nebyly založeny na písmě svatém, zavrhli také roucha kněžská, a konali služby boží v obyčejném oděvu. Tak protivila se jim též nádhera i ozdoba všeliká v kostelích a tudy krásné umění samo, jehož pěstování bralo posud největší podnět od církve; neb to vše zdálo se jim býti odchýlením od řádu církve prvotní. Při službách božích užívali také veskrz jazyka českého místo latinského.

Bratrstvo Táborské nebylo však pouhým spolkem náboženským. Hlavním účelem jeho bylo náležité připravení se k brannému odporu proti nepřátelům nového učení. Protož hned po přibytí Žižky na Tábor zavedeno v ně zřízení vojenské, se čtyrmi heitmany v čele, kteříž byli Mikuláš z Husi, Jan Žižka, Chval Řepický a Zbyňek z Buchova. Z těchto nabyl Jan Žižka největší vážnosti v řízení věcí vojenských. Objevilť se v něm brzy vojevůdce zvláštního důmyslu, který malých prostředků uměl užiti k dosažení velkých prospěchů zcela novým spůsobem válčení. Vojsko Táborské nebylo opatřeno důkladným těžkým oděním dotud obyčejným, ve kterém bojovalo se nejvíce koňmo, ani nemělo takového cviku v šermování pravidelnou zbraní jako šlechtické rytířstvo. Cep okovaný železem, palcát, oštěpy byly obyčejnou zbraní Táborů, s kterou chodili do boje větším dílem pěšky. Přitom však vymyslil Žižka nové spůsoby v užívání vozů válečných, jak k ochraně pěšího vojska tak také k útoku, a vycvičil vojsko Táborské výborně ve všech k tomu potřebných obratech; s tím pak spojil užívání střelby prachem ručničním ve větší míře než bylo kdekoli dotud od času nového tohoto vynálezu. Při nových těchto spůsobích válčení vítězilo dobré užívání času a místa nad pouhou osobní udatností a nad těžkou zbrojí; a vojenská kázeň i náboženské nadšení dávaly převahu nad větším počtem bojovníků.

Zkušenost ukazovala den ode dne zřejměji, že čilá prozřetelnost Žižky a druhých vůdců lidu měla dobré důvody. Neb nejen že král Sigmund zůstávaje několik měsíců po sobě ve Vratislavi ve Slezsku, ustavičně sbíral k sobě vojsko z Uher, z Moravy, ze Slezska a z Lužice; než v dorozumění s ním také konečně papež Martin V bullou danou ve Florencii dne 1 Března 1420 vyhlásil křížovou válku proti Čechům, a vyzýval četnými kazateli všechny národy křesťanské k této válce, slibuje hojné odpustky všem, kdož by se v ní účastnili. Bullou touto pobouřilo se všecko starodávné záští kmene německého proti slovanskému, tak že jak prvé již Němci v Čechách samých tak i kmenovci jejich ve všech částech říše německé dychtivě chápali se zbraně pod korouhví náboženství. Král Sigmund, povolav k sobě do Vratislavě knížata německá na sjezd, aby se uradil s nimi o vyvedení

tohoto předsevzetí, dal tudíž veřejně upáliti měšťana Pražského Jana Krásu, který za příčinou obchodu přišed do Vratislavě, v řečech svých se projevil co zastavatel Husa a přijímání z kalicha; konečně pak ve své přítomnosti dal ve Vratislavi samé vyhlásiti kříž proti Čechům legatem papežským Fernandem biskupem Luckým. S knížaty německými usnesl se tak, aby on s jedné, vojska pak jejich křížová s druhé strany vtrhli do Čech, jak medle by se přihotovili se svými přípravami.

§. 56.

Vzbouření proti králi Sigmundovi. První výprava křížová proti Čechům.

Po těchto příbězích nedalo se již slušně pochybovati, že zamýšlel Sigmund Čechy násilím přivésti ku poslušenství papeže beze všech výminek. Zprávy o upálení Krásy a vyhlášení kříže ve Vratislavi spůsobily veliké rozhorlení v Čechách, i při těch, kteří ještě měli dobrou vůli zachovati poslušnost Sigmundovi. Pražané, v nichž toho času mnich Jan Želivský kázaními u matky boží Sněžné vzbuzoval všecku trpkost proti králi co nepříteli pravdy Kristovy, byli první, kteří vyhlásili veřejně nepřátelství proti němu. Vyznavači nového učení, svoláni byvše na radnicích Starého i Nového města, přísahali nasaditi životy a statky za svou víru, a zvolili sobě vojenské heitmany. Nepřátelé kalicha naproti tomu, měšťané němečtí totiž, v počtu asi 700 sousedů, jakož i duchovenstvo strany jejich dali se opět ve stěhování z města, i odebrali se na hrady královské a jinam, kdež byli bezpečni, v naději ovšem, že vojenskou mocí krále Sigmunda budou brzy zase navráceni k domům svým i k někdejšímu panství německému nad městem. Ale i pan Čeněk z Wartenberka, posavadní vládař zemský, byv přítomen sjezdu Vratislavskému spolu s jinými pány českými, navrátil se odtamtud s hořkostí, a hned smluviv se s Pražany, vydal veřejné provolání, kterým vyzýval všecky stavy a obyvatele země ku povstání proti Sigmundovi jakožto nepříteli národu českého. On a velký počet pánů a rytířů českých poslali králi hned potom odpovědné listy své; ano již přezvídali po tajném poselství do Krakova, zdali by král polský nebyl nakloněn, přijmouti od nich českou korunu. Pražané dali se také hned zase v obléhání Vyšehradu, ježto hrad Pražský byl v moci pana Čeňka jakožto nejvyššího purkrabí.

Provolání Čeňka a Pražanů vzbudilo nejspíš nové sbírání a zbrojení lidu v rozličných místech, jmenovitě na hoře Orebě u Třebechovic ve kraji Hradeckém, též na hoře jakés mezi Ledčem a Lipnicí v Čá-

slavsku. Orebští, vedení knězem Ambrožem farářem Hradeckým a panem Hynkem Krušinou z Lichtenburka, táhli Pražanům na pomoc k obléhání Vyšehradu, vzali však cestu krajem Boleslavským, kdež dobyli a rozbořili klášter Hradištský. Ukrutnosti provozované posud od Horníků a některých pánů katolických v zemi jakož i nový onen začátek pálení kacířů ve Vratislavi popudily větší krutost ve válčení také při straně druhé, a zvláště při těch, kteří zašedše dále v novotách, zavrhovali řehole mnišské a nádheru při kostelích. Ti dali se s rozmnoženou zuřivostí v boření a pálení slavných staveb a jiných památek umění, kterými byly Čechy ozdobeny během předešlých století. I Táboři toho času, chopivše se zbraně proti domácím nepřátelům ve svém bližším sousedství, spálili nejprvé klášter Milevský, potom Nepomucký, a o něco později klášter Zlaté koruny. Nejdůležitější válečný skutek Žižky toho času bylo však dobytí hradu Rabí pánů z Risenberka, kdež také upáleno sedm mnichů a kněží; sotva že Žižka zachránil syny pana Jana Risenberského od vzteku svých bojovníků.

Mezitím, asi v posledních dnech měsíce Dubna, přitáhl konečně král Sigmund se znamenitou mocí vojenskou přes Kladsko do Čech, kdež nejprvé vzdal se mu Hradec Králové. Tam zdržev se několik dní, hnul dále k Hoře. Tu přišel strach na mnohé, kteří se prvé odvážili povstání proti němu; ano sám Čeněk z Wartenberka, vzav sobě v ošklivost boření kostelů a klášterů od strany Táborské, zvrtkal se, a tajnou umluvou vydal hrad Pražský času nočního v moc královu. Jeho příkladu následujíce, odebrali se jiní pánové strany pod obojí do ležení krále Sigmunda u Hory, a sloužili jemu vojenskou mocí svou, kojíce se vždy opět lichými nadějemi, žeby jej nachýlili k šetření svého náboženství. Pražané, panem Čeňkem zrazeni, v prvním roznícení učinili útok na hrad Pražský, jsou však odraženi krvavě. Za to zapálili klášter na Strahově a sv. Tomáše i Matky boží konec mosta, potom pak vypálili a spustošili Malou stranu celou, aby nezůstala s hradem v moci nepřítele, vystěhovavše obyvatelstvo prvé na Staré a na Nové město. A však i Vyšehrad byl doposud obléhán darmo, ano posádka tamější vypálila celou část Nového města až pod Slovany a Skalku. Tu se uhrozili také Pražané, a poslali ku králi do Hory, hledajíce s ním nějaké umluvy. Ale když král přijal posly hrdě, káže jim, aby obce vydaly všecku zbraň svou, Staroměstští na hrad Pražský a Novoměstští na Vyšehrad, pak že jim chce nějakou milost učiniti: vzmužili se měšťané opět, a uzavřeli brániti se do posledního přemožení. Ulice zahraženy jsou na novo nebo přepaženy řetězy, a poslové vypraveni k bratrstvu Táborskému, též do Slaného, do Loun,

do Žatce, skoro jediných měst, která ještě nebyla v moci královĕ, se žádostí, aby přitáhli Praze na pomoc.

K této žádosti vypravil se Žižka s jádrem vojska Táborského, 9000 muži, ku Praze. Oddíl královského vojska, vypravený proti němu od Hory, aby mu bránili v cestě, odražen jest od něho u Poříčí nad Sázavou. Ve třech dnech po něm přitáhla také vojenská moc Žateckých, Lounských a Slanských do Prahy, od nichž na cestě vypálen slavný klášter Benediktinský v Postoloprtech. Tu hnul Sigmund s celou svou mocí od Hory, a přiblížil se asi na dvě hodiny cesty ku Praze, položiv se u Litožnic. Když však proti nadání jeho obránci Prahy strojili se vytáhnouti proti němu a podstoupiti jej v poli; ulekl se král, a obrátil se ve zmatku zpět, nejprvé k Staré Boleslavi. Odtud táhl na Mělník, dal v Litoměřicích 17 měšťanů strany pod obojí utopiti v Labi, a vjel potom do Slaného, jehož se byl zmocnil k jeho ruce pan Vilém Zajíc z Hasenburka. Zde legat papežský Fernand opět dal upáliti jednoho kněze a jednoho světského člověka, kteří se nechtěli odříci kalicha. Ještě navštíviv Žebrák, Karlštein, konečně i Vyšehrad, položil se Sigmund konečně u Zbraslavě, chtěje tu očekávati křížového vojska z Němec. Zatím obléhali Pražané a pomocníci jejich hrad Pražský, bráníce všelikého dodávání potrav královské posádce. Zprávy o ukrutnostech Sigmunda a legata papežského zavdaly obléhajícím příčinu k vypálení kláštera Břevnovského, ano k upálení několika mnichů Břevnovských a Zbraslavských před samým hradem. Již byl by se hrad musil vzdáti pro hlad; tu podařilo se Sigmundovi lstí válečnou vpraviti do něho zásoby nové; čímž všecko usilování obléhajících bylo zmařeno. Naproti tomu dobyt mezitím Hradec Králové proti straně Sigmundově náhlým přepadením od lidu sebraného k tomu na Kunětické hoře farářem Ambrožem. Darmo pak pokoušel se král o dobytí Tábora oddílem svého vojska a mladým panem Oldřichem z Rosenberka, jenž toho času odřekl se kalicha a hleděl prospěchu svého přidržením se krále. Proti němu vytáhl Mikuláš z Husi z Prahy, přepadl ležení jeho před Táborem z nenadání, a porazil je se škodou velikou na útěk.

Konečně přitáhlo veliké vojsko křižácké, vedené téměř všemi znamenitějšími knížaty německými. Bylit v něm všichni tři kurfirstové duchovní, kurfirst falcký, kurfirst Brandenburský Fridrich z Hohenzollern, jemuž byl Sigmund markrabství tohoto prvé zastaveného konečně docela postoupil a od koruny české tudy odcizil již za přebývání svého v Kostnici roku 1415, tři vévodové bavorští, dva markrabí míšenští. Později přibyl také mladý vévoda rakouský Albrecht V, jemuž byl Sigmund již roku 1411 zaslíbil jedinou dceru a dědičku

svou Alžbětu. Dne 30 Června vjel Sigmund ve slavném průvodě do hradu Pražského, a vojsko jeho i křižácké rozložilo se v polích od hradu až k oboře královské u Ovence, k Bubnům a Holešovicům v oklice Vltavy na levém břehu řeky pod městem. Počet spojeného vojska obnášel při nejmenším 100.000 mužů. Když obadva hrady, Vyšehrad i hrad Pražský, byly v rukou obléhajících, musila se obrana Prahy držeti v mezích Starého a větší části Nového města. Toliko věže mostská na Malé straně s domem Saským byla též osazena k zabránění přístupu k mostu; Nové město pak, krom části opuštěné pod Vyšehradem, bylo opatřeno příkopem schvalně udělaným proti vpádům Vyšehradské posádky. Mimo to však osadil Žižka Vítkovu horu, která odtud dle něho nazvána jest Žižkovem, na východní straně od města, aby zabránil překažení dovozu potrav a stížil nepříteli rozložení se na této straně řeky.

Čtrnácte dní po příchodu vojska Sigmundova ku Praze minulo jen při nepatrných šarvátkách, a mezitím stal se také jakýsi pokus o mírné srovnání. Pražané a Táboři i druzí obránci města shodli se o vyslovení žádostí svých ve čtyrech kusích, složených hlavně od mistrů učení Pražského, ježto odtud nazývaly se čtyrmi artikuly Pražskými:

1. aby slovo boží od kněží schopných svobodně bylo kázáno;

2. aby svátost oltářní všem Kristovým věřícím svobodně rozdávána byla pod obojí spůsobou;

3. aby kněžstvo, zanechajíc světského panování a držení statků, živo bylo dle příkladu Krista a jeho apoštolů;

4. aby všichni hříchové smrtelní a neřádové zákonu božímu protivní byli kaženi a stavováni.

Znění těchto artikulů, kterým rozumělo se jako základním pravidlům ku provedení opravy církve, bylo odesláno legatu papežskému Fernandovi, jehož odpověd k nim však neuspokojovala ani nevedla na ten čas k dalším krokům smírným.

Konečně přihotovilo se vojsko Sigmundovo ke hlavnímu útoku na město dne 14 Července. Jedním časem měl se státi útok s hradu na předmostí Malostranské, s Vyšehradu na Nové město, a hlavní rána na sruby a zákopy Žižkovy na hoře Vítkově. K tomu přebrodilo se silné oddělení vojska německého přes Vltavu na pole Špitálské, kdež nyní jest předměstí Karlinské. Míšňané a Durynkové jízdní v počtu sedmi neb osmi tisíc vjeli až na horu, a svedli boj krutý, ve kterém vedlé mužů i ženy Táborské se účastnily srdnatě, a Žižka sám na okamžení přišel v nebezpečenství; ale konečně zvítězili obránci hory, dostavše také posily z města, jehož brány v tu stranu obrácené

po celý čas zůstávaly otevřeny. Tu byli jezdci nepřátelští zatištěni ku příkré stráni nad Špitálským polem, tak že muži i koně přes hlavy padali dolů, potom pak ve zmatku stiháni byvše až k Vltavě, mnozí zbiti jsou, mnozí utonuli v řece, a tak předsevzetí toho dne zkaženo.

Porážka tato naplnila Sigmunda hořem a vojsko obléhajících malomyslností, tak že knížata němečtí nechtěli se již odhodlati k boji druhému, kterého Žižka očekával. Přičiněním pánů pod obojí v ležení králově jednalo se nyní o čtyry artikule Pražské mezi legatem a kněžstvem jeho i mistry a kněžími Pražskými ve shromáždění pod nebem na Malostranském spáleništi; ale opět bez účinku; ano strhly se i rozbroje mezi obléhajícími, když Němci pánům českým dávali zrádců a kacířů, jakoby nadržovali obleženým, pánům pak slitovalo se ubohého lidu sedlského, jejž Němci ze vzteku za své nehody schytávali a pálili napořád. Ve zmatku tomto nenapravitedlném dal se konečně Sigmund v kostele sv. Víta korunovati na království (28 Července), a hned za dva dni potom rozpustil vojsko křižácké, a odtáhl od Prahy s nepořízením.

KNIHY ŠESTÉ.

Od korunování krále Sigmunda až do zahynutí krále Ludvíka u Muháče.

(Od roku 1420 až do r. 1526.)

§. 57.

Bitva před Vyšehradem. Vítězství Žižky a Pražanů nad stranou královskou.

Z porušeného stavu církve a ze zbožných snah o napravení jeho přišlo v Čechách prodloužením času k roztržkám mezi duchovenstvem a k rozbrojům v lidu, ke vzdorům nejprvé proti domácím představeným církve, potom i proti papeži, konečně k válce mezi Čechy a ostatním křesťanstvem. Bouře tyto spůsobily zároveň roztržení mezi národem a králem českým, jakého tou měrou nebylo v zemi nikdy předtím. Nebo král, nacházeje se v odporu se smýšlením a přáním velké většiny svého lidu, chtěl vůli svou provésti bez ohledu na národ, a užíval k tomu prostředků nebezpečných samé bytosti jeho; národ český pak zase v zaujetí pro myšlénku, která jím hýbala, postavil se na odpor tak tuhý a mocný, že jím otřeseny jsou základy královské moci a celého posavadního řádu v zemi, tak že po velkých převratech a 16letém bezvládí již nikdy více nevrátily se zcela ve stav předešlý neb takový, který by dle změněných okolností času rovně dobře byl svědčil koruně i národu.

Nastávající oupadek koruny jevil se právě od samého korunování Sigmunda na hradě Pražském nad nedobytým hlavním městem českým; neb od toho dne Sigmund začal rušiti a rozdávati poklady korunní a klenoty kostelní k zapravení mzdy svým žoldnéřům a pánům i rytířům, kteří se mu propůjčili k službě vojenské. Korunu českou dal odvézti na Karlštein, zasvěcené klenoty říše německé na Vyšehrad uherský, desky zemské na Křivoklát; hned pak potom ode-

brav se do Kutnéhory, začal pánům a rytířům českým sobě dotud věrným, strany pod jednou i pod obojí, zapisovati peníze na statcích korunních a na statcích arcibiskupství, kapitul, klášterů a na jiném zboží duchovním; v čemž zacházel potom vždy dále, až největší část tohoto jmění dostala se tím spůsobem v ruce šlechty. Úřady zemské zůstaly neosazeny, soudy staveny; o veřejnou bezpečnost, a jak král ještě vždy myslil, o vyhubení kacířstva měly pečovati tak zvané míry čili landfridy, to jest spolky věrného jemu panstva, rytířstva a měst královských po jednotlivých krajích, nad nimiž ustanovil tak zvané heitmany krajské z vyšší šlechty každého kraje, jimž měli pomáhati také purkrabí hradů královských.

Zařízení tato ukázala se brzy býti nedostatečná proti straně králi odporné, která dotud sice na oko nebyla četná, ale spoléhala se na srozumění s největším počtem národu, jejž toliko moc krále a jeho oddaných držela posud na uzdě, a prvním vítězstvím rozhodným naplněna byla důvěrou ve svou sílu. Pražané ještě za posledních dní ležení Sigmundova nad jich městem učinili nález proti všem měšťanům, hlavně německým, kteří byli město opustili, jímž vypověděni jsou z Prahy a zbaveni statků svých. Jak medle Sigmund odtáhl, zmocnili se statků těchto v okolí na více mil i domů ve městě, a obrátili je k užitku obce, rovněž všeliké statky duchovenstva řeholního. Tím byla moc Němectva ode dvou set let panovavšího vyvrácena jednou ranou. Lid Táborský dal se té chvíle v Praze také v boření některých klášterů ve městě a v okolí; což však spůsobilo nelibosti. Neb ačkoli učení Táborské nacházelo mnoho vyznavačů mezi obyvatelstvem Pražským, a jmenovitě hověl jemu také mnich Jan Želivský častěji jmenovaný, však vážnějšímu měšťanstvu i učení toto i zalíbení ve zkázách se protivilo. Pro zachránění větších různic o to vyšel konečně Žižka s hlavní mocí Táborskou zase z Prahy, a začal stihati hlavně Oldřicha Rosenberského a jiné protivníky v jižních krajích země. Dobyl předně Vodňan a Prachatic, potom Lomnice, Bystřice, Svin blíž rodiště svého Trocnova, též Boru panského za Horažďějovici, kdež Oldřicha Rosenberského, Bohuslava ze Šwamberka a jiné pány přitáhší s velkou silou porazil v bitvě na hlavu (12 Října).

Mezitím Pražané oblehli Vyšehrad, k čemuž přispěli pomocí svou také páni setrvavší při straně pod obojí, Hynek Krušina z Lichtenburka totiž, jenž zvolen za hlavního velitele, Viktorin z Poděbrad, Hynek z Koldšteina, Diviš Bořek z Miletínka a několik jiných, také Žatečtí, Lounští, Orebští, později od Táborů Mikuláš z Husi toliko s 40 jízdnými. Darmo snažil se král Sigmund dopraviti špíže do obleženého hradu, a nic neprospělo, že se mstil pomocníkům Pražanů,

jmenovitě pánům z Poděbrad, pálením vsí a konáním ukrutností na statcích jejich vojskem svým uherským, hnuv konečně od Hory. Teprv když se dočkal nových vojenských sil z Moravy, vytáhl vstříc proti obléhajícím s 20.000 muži, a svedl s nimi bitvu v den Všech Svatých před samým Vyšehradem v údolí i v rovině u kostela sv. Pankrací (1 Listopadu). Ale posádka Vyšehradská, hladem přinucena, byla již zavřela příměří, pod kterým nesměla jemu pomáhati v boji. Tu poražen jest opět v bitvě kruté, nešťastné zvláště panstvu moravskému; nebo padlo tudíž 24 pánů korouhevných, větším dílem z Moravy, z nichž mnozí sami přijímali z kalicha, ale králi vždy byli ještě zachovávali poslušnost. Ve zmatku největším Sigmund utekl opět do Hory; a Vyšehrad ještě téhož dne vzdal se dle umluvy. Zdi jeho proti Novému městu Pražskému jsou hned pobořeny, ale rovněž i palác královský starodávný, kostely nádherné a jiné památnosti ze starých dob slávy české.

Vítězstvím tímto nabyli Pražané a Táboři tím většího srdce. Netajili již svého úmyslu, aby Sigmunda dokonce zbavili království, nýbrž vyzývali zřejmě všecky stavy, aby se jeho odřekli, ano strojili se k donucení těch, kteří by se proti tomu stavěli, mocí zbraně. Již zhrozil se jejich moci Oldřich z Rosenberka, a zavřel příměří s Žižkou na tři měsíce, jímž zavázal se propustiti svobodu čtyrem artikulům Pražským na svých panstvích. Ještě bránily některý čas větším předsevzetím odpůrců králových různice mezi nimi samými, které toho času spůsobil zvláště Mikuláš z Husi. Jednak totiž snažil se pomocí kněze Jana Želivského zjednati náboženství Táborskému panství neb aspoň svobodný průchod v Praze; čemuž větší strana v měšťanstvu se protivila; jednak odporoval konšelům Pražským a pánům strany pod obojí, když se strojili vypraviti posly ku králi polskému o přijetí koruny české, jakž byli se prvé umluvili se Žižkou. Mikuláš z Husi tvrdil, že Táboři k tomu nesvolili, poněvadž by dle zdání jejich neměl býti dosazen cizozemec, nýbrž král rodu domácího. Zdá se, že posud se kojil nadějí, žeby sám měl býti králem českým. Ale konšelé Pražští, když proti nim hleděl popuditi obce, dovolali se prostřednictví Žižky samého a některých pánů vůbec vážených, kteřížto sjeli se v Praze a po marném pokuse o srovnání se mistrů Pražských a kněží Táborských ve víře zjednali odklad, aby se nesrovnalostí v řádech kostelních nerušil prospěch stran obou. V mrzutosti z těchto snah smírných Mikuláš vyjel z Prahy, ale u potoka Botíče mezi Novým městem a Vyšehradem zlámal nohu splašením svého koně, a zemřel v málo dnech potom (24 Prosince 1420). Poselství slavné ku králi polskému vypravilo se již na cestu bez dalších překážek.

Toho času král Sigmund sbíral opět vojenské síly své, přebývaje větším dílem v Hoře Kutné, později v Litoměřicích. Vojsko jeho stihalo ještě vždy nejvíc pány z Poděbrad, a jím jsouce podporováni činili někteří páni katoličtí z kraje Litoměřického a Žateckého i s městy německými v těch stranách mnoho příkoří Žateckým. Též Němci Kutnohorští ve spolku s pány oddanými Sigmundovi dali se v nové útoky na místa okolní. V měsíci Lednu 1421 přepadli městečko Přelouč, a 150 lidí tam zajatých vmetali do šachet; potom oblehli vůdce Táborského Jana Hromádku v Chotěboři, a když se vzdal pod umluvou, nezdrželi mu slova, nýbrž 700 lidí jeho upálili za živa dílem v Chotěboři, dílem v jiných městech blízkých, Hromádku samého na náměstí Chrudimském. Ukrutnosti tyto sloužily jen k rozpálení větší krvežízně při straně druhé, která konečně dala se v útoky rozhodné.

Žižka obrátil se v témž Lednu měsíci do Plzenska proti Bohuslavovi ze Šwamberka, který v tom kraji stál v čele královských. Osadiv kláštery pevné Chotěšov a Kladruby, oblehl Bohuslava na hradě jeho Krasikově čili Šwamberce, a přinutil jej ke vzdání, tak že se musil osobou svou podrobit zajetí. Potom jal se obléhati Tachov, hrad a město. Tu vytáhl proti němu král Sigmund s celou vojenskou mocí svou až k Plzni, a vyzýval zároveň vévody bavorské, aby mu přitáhli na pomoc. Žižka však, zanechav posádek v pevných místech právě dobytých, pospíšil na Tábor, aby přivedl větší vojenské síly do boje, a vyzýval zároveň Pražany, aby se k tomu s ním spojili. Pražané, kteří zatím na blízku města svého dobyli a rozbořili Nový hrad Kunratický, vypravili 7000 mužů do pole, a spojili se se Žižkou u Dobříše: odtud táhli společně proti králi Sigmundovi přes Rokycany. Ale Sigmund, marně mezitím obléhav Kladruby, nečekal nepřátel bojechtivých, nýbrž rozpustiv vojsko své, odebral se opět do Litoměřic, odtamtud zase do Hory, konečně pak v měsíci Březnu opustil Čechy dokonce, a po třínedělním přebývání na Moravě ve Znojmě vrátil se do Uher. Žižka a Pražané jali se nejprv obléhati Plzeň v polovici měsíce Unora; po čtyrech pak nedělích, když město šťastně odpíralo, zavřeli příměří s celým landfridem Plzenským až do konce roku pod výminkou svobody čtyr artikulů Pražských v celé té krajině, kterážto smlouva však od pánů a měst katolických nezdržena. Po té obrátilo se spojené vojsko Táborů a Pražanů k půlnočnímu pomezí země; oblehli německé město Chomoutov, a dobyvše ho útokem, spůsobili krveprolití veliké. Pomohše Žateckým od nátisků nepřátelských, připravili také Louny a Slaný zase v moc strany své, a vrátivše se do Prahy, hned opět vytáhli proti městu Berounu, které rovněž mocí dobyto (1 Dubna), s velkou záhubou obránců.

Když takto na tu chvíli potlačen nebo smluvami zastaven byl odpor v celé západní polovici země, přihotovili se Pražané s hlavní mocí Táborů a přispěním stoupenců jich obojích z panstva a z měst k většímu tažení do východních Čech, kamž jim prvé bránila hlavní moc Sigmundova. Toliko Žižka odebral se od Berouna na ten čas do Tábora ku přetržení neřestí tam vzniklých přílišným blouzněním a hloubáním ve věcech víry.

Již při počátku války s králem Sigmundem vylíhla se ze zimničného napnutí myslí při strastném postavení věcí českých podivná proroctví mezi lidmi o nastávajícím soudu božím nad zlými, kterak všecka města v zemi české propadnou se jako někdy Sodoma a Gomorrha, krom pěti měst tehdáž věrných kalichu, kteráž byla Plzeň, Louny, Žatec, Slaný a Klatovy. Proroctví tato pocházela neb chována a dále vyvíjena byla od lidí povah zasmušilých, jimž obyčejný běh světa byl příliš zdlouhavý k uskutečnění jich zámyslů, pročež chtěli mečem a ohněm přivésti člověčenstvo na stupeň dokonalosti, jakýž se předmítal duchu jejich. Hlásali, že nastal čas, kdež by Kristus neměl již býti následován v milosti, než ve přísnosti své. Všichni zlí, všichni nepřátelé boží že musí býti vypleněni, a k tomu že jsou za mstné anděly povoláni bratří Táboři. Až se to splní, pak že přijde čas větší svatosti církve, než byla církev prvotní. Kristus sám že sestoupí s nebe a přebývati bude s věrnými svými až do skonání světa. Pak že nebude potřebí ani křestu ani žádného písma neb učení; nebo dítky jejich že na svět přicházeti budou bez poškvrnění, a všickni lidé budou moudří a v milosti, poněvadž zákon boží psán bude v srdcích jejich. Tehdy že nebude kněží ani laiků, ani světských vrchností ani poddaných, ano i jmění přestane náležeti jednotlivým lidem, a stav manželský mezi mužem a ženou že pomine, a všecko bude náležeti všechněm společně.

Vedlé hlasatelů těchto proroctví, podrývajících všechny řády společnosti lidské, vyskytovali se mezi duchovními Táborskými mužové příliš suchého rozumu, kteří čím dále pokročili ve vykládání písem svatých, tím více věcí zavrhovali co nálezy lidské, tím větší prázdnotu působili v obyčejích náboženských, snižujíce s největší urputností to, co jiným bylo předmětem nejvyšší úcty. Hloubání zvláště o podstatě svátosti večeře páně vedlo je konečně k tomu, že nechtěli ve svátosti té ničehož spatřovati než znamení těla a krve Kristovy; z čehož plynulo dle jejich zdání, že nemá svátosti té prokazována býti žádná jiná úcta než jako každé jiné krmi požehnané, že nemá býti schovávána do druhého dne, ani vystavována v monstrancí, že vystavování takové a poklekávání před ní jest pověra a modlářství. Vy-

znavači učení toho myslili činiti dobře, když jak kde příležitost měli, rozhazovali hostie svěcené na zem, šlapali po nich nohama, tloukli monstrance a jiné nádoby kostelní. Mladý kněz moravský Martin Houska, jinak Loquis řečený, byl nejjizlivějším zastavatelem tohoto učení na Táboře, kteréhož původ vlastní přičítal se tak zvaným Bekardům čili Pikartům, jichž některý počet přišel byl do Čech roku 1418 odněkud ze francouzského čili valonského Nízozemska, ale zase vyklidili se, vzbudivše brzy nelibost, pročež učení to a jiné krajnosti náboženské nazývány jsou v Čechách Pikartstvím.

Ku konci měsíce Unora roku 1421 strhly se z příčiny těchto učení rozbroje velké na Táboře, až pak ti, kteří se jich přídrželi, v počtu 300 osob, vypuzeni jsou z města. Oni, popadeni vztekem, počali pálením vsí, zabíjením lidí a loupením statků vykonávati domnělý úřad andělů mstných a připravovati vychvalovaný nový stav nevinnosti. Někteří tak daleko zašli ve svém šílení, že odhodili se sebe oděvy a běhali nazí po lesích, nazývajíce zhovadilý život tento stavem prvních rodičů v ráji, pokud nebyli poškvrněni hříchem prvotním, ano zapřeli konečně všechen řád náboženský, pravíce naprosto, že není Boha na nebi ani čerta v pekle, nýbrž Bůh že jest toliko v lidech dobrých, ďábel ve zlých. K stavení těchto neřestí přijel Žižka na Tábor, maje hádky kněží o víru vůbec v nelibosti, poněvadž jimi bývalo i vojsko jeho mateno v kázni. Vytáhnuv pak proti třeštěným zhoubcům do pole, část schytal, část rozplašil dále od Tábora; zajatých pak, když napomínáni byvše, od svých bludů upustiti nechtěli, dal 50 upáliti u vsi Klokot.

Mezitím vytáhli již Pražané a přátelé jejich do pole vedením pana Hynka Krušiny z Lichtenburka. Ze strachu před podobným osudem, jakým potkán byl posledně Beroun, vzdalo se jim již napřed město Mělník, i oblehli tedy nejprvé Brod český. Město dobyto jest prvním útokem, a mnoho měšťanů i žoldnéřů německých padlo mečem nebo spáleno, zavřevše se v kostele. Dobytí toto spůsobilo strach daleko široko. Hned vzdalo se více měst jiných na blízku, zejména Kouřim, Kolín, Nimburk, Čáslav, též klášterové ve Skalici stříbrné nedávného založení a v Sedlci, kteříž jsou vypáleni, potom vzdálenější Sázavský, Vilemovský a Dobrovický, později také Opatovický, který rovněž vypálen jest, když prvé dvakrát se byli o něj pokoušeli měšťané Hradečtí, ale pokaždé odraženi byli se škodou. Smlouva s městy vzdanými byla, že obyvatelé, jižto se nechtěli znáti ke čtyrem artikulům Pražským, musili se do jisté lhůty vystěhovati. To byli obyvatelé němečtí, jejichž panství nad obcemi českými tím učiněn konec. Pražané pak týmiž smluvami uvázali se na ten čas u vykonávání

práv královských nad městy, i dosazovali v nich konšely, jakož i heitmany co vládaře mimořádné. Vítězení Pražanů a Táborů spůsobilo zároveň, že i šlechta strany pod obojí, která dotud ostýchala se opustiti poslušenství k Sigmundovi, vždy ve větším počtu přistupovala zjevně k straně jemu odporné. Nad to pak i Konrad arcibiskup Pražský, vždy straně Husově dle možnosti hověv, a v zemi zůstávaje, přijel ze sídla svého Roudnice do Prahy, a smluviv se s Pražany o čtyry artikule, osadil konsistoř svou kněžími pod obojí, a jal se udělovati svěcení na kněžství duchovním znajícím se ku kalichu, beze vší překážky. Za to stihla jej klatba papežská, a kapitula Pražská, ve vyhnanství přebývající, dílem v Žitavě, dílem v Olomouci, odřekla se jeho.

Po vzdání tolika měst jiných poddali se konečně i němečtí měšťané Kutnohorští, učinivše veřejné pokání z ukrutností prvé spáchaných proti milovníkům kalicha. Tu se vzdaly také pevné hrady královské Žleby a Lichtenburk ve kraji Čáslavském, a vojsko Pražanů a přátel jejich přešlo přes hory Železné do kraje Chrudimského. Když přilehli ke Chrudimi, vrátil se také Žižka k vojsku, spraviv všecko potřebné na Táboře. Také Chrudim vzdala se, ač byla silně osazena královskými, a po zboření klášterů v Pardubicích, Sezemicích a Podlažicích poddalo se také Vysoké Mýto a Litomyšl; Polička dobyta mocí. Odtud strojilo se vojsko ke vtrhnutí do Moravy, kdež strana přijímajících pod obojí i také Táborů byla se rozmohla sice, ale majíc zápasiti s mocnější dotud katolickou stranou nežli v Čechách, setrvávala celkem v poslušenství k Sigmundovi. Jediné sebrání lidu dle příkladu českého na ostrově jakéms řeky Moravy pod Hradištěm, řečené nový Tábor, po šťastném boji se stoupenci Sigmundovými bylo se nicméně zase rozešlo. Po zprávě, že vojsko české mínilo překročiti hranice zemské, vypravili jemu stavové moravští posly své naproti, a odvrátili útok smluvením se o společný sněm v Čáslavi ke dni 1 Června toho roku.

Po této umluvě obrátili se Žižka a Pražané do kraje Hradeckého, a dobyli Jaroměře, kdež pro ukrutnosti z města toho spáchané proti straně pod obojí mnoho lidí stopeno jest v Labi. Do ležení tudíž přijel konečně i pan Čeněk z Wartenberka, a pokořiv se pro předešlou vinu svou, smířil se s Pražany, a přistoupil opět k jejich straně. Ve strachu poddal se hned také Dvůr Králové; Trutnov pak, který se protivil, dobyt jest a vypálen. Odtud Žižka táhl v jinou stranu k Litoměřicům, a přivedl i toto město ke vzdání; Pražanům pak, kteří se zatím vrátili již domů, vzdal se brzy potom hrad královský nad jich městem po úplném vyhladovění posádky.

§. 58.

Sněm Čáslavský. Křížové tažení k Žatci. Druhá výprava krále Sigmunda do Čech.

Když takto strana obránců národu vítězila v Čechách nad stranou královskou, byl král Sigmund zabaven věcmi království svého uherského, a zvláště obranou proti Turkům; pročež nemohl tak brzy zase nastoupiti na žádné nové předsevzetí k vydobytí sobě panství českého. Toliko knížata němečtí, povzbuzováni jsouce papežem, radili se opět, jak by kacířství v Čechách měl učiněn býti konec. Na sněmě říšském v Normberce v měsíci Dubnu 1421 slíbili sobě vespolek usilovati o to spojenými silami, a usnesli se o nálezy k zamezení kacířství a neposlušenství k církvi v zemích svých vlastních. Již pak o čtyry neděle později drželi druhý sněm za nepřítomnosti krále Sigmunda ve Wesalii na Rýně, kdež uzavřeli podruhé táhnouti do Čech pod znamením kříže o sv. Bartoloměji čili ku konci měsíce Srpna toho roku. Do té doby doufal i Sigmund zase býti pohotově, i slíbil zároveň vtrhnouti do Čech s druhé strany.

V pomoc německou doufajíce, sebrali již tehdáž knížata a jiní stavové slezští vojsko asi 20.000 mužů, a vtrhli přes hranice do Čech, kdež nejprv na hoře Ostaši u Police, potom v okolí Oupice u Trutnova vykonali ohavné ukrutnosti nad lidem větším dílem bezbraným.

Čechové zatím i se stavy moravskými drželi umluvený valný sněm v Čáslavi, který měl zemi bouřemi a válkami otřesené zjednati zase řád a pokoj. Jednosvorně usnesli se státi o čtyry artikule Pražské (7 Června); Čechové pak bez Moravanů toliko uzavřeli rovněž, nemíti již Sigmunda za krále; a pokud by nového krále nebylo v zemi, zvolili dvadcet osob za prozatímné vládaře zemské, z panstva zejména Oldřicha z Rosenberka, Čeňka Wartenberského, Hynka Krušinu, z Pražanů čtyry přednější měšťany, z bratrstva Táborského Žižku. K zavedení určitého řádu ve věcech církevních měl arcibiskup Konrad svolati sbor čili synodu celého duchovenstva v Praze. Za příčinou nájezdů slezských uložil sněm kraji Hradeckému hotovost u Náchoda; kteráž se rychle sešla, a předsevzala obležení německého města Broumova, ve kterém toho času sídlil opat Břevnovský, spolčený se Slezáky. Ale když knížata slezští hned podávali se k míru, zanecháno tohoto obležení, a vojsko hlavně spůsobením Čeňka z Wartenberka a jiných pánů v tom účastných rozešlo se, ač s nelibostí jiných.

Dle usnešení sněmu Čáslavského arcibiskup Konrad položil synodu kněžskou k začátku měsíce Července toho roku. Ale prvé než

ten čas přišel, spůsobil již mnich Jan Želivský v Praze těžkosti ve provedení řádu stálého jak ve věcech duchovních tak i světských bouřením obce Pražské. Zalíbením se obecnému lidu ve městě smělými řečmi svými byl již došel takové moci, že se Praha řídila skoro ve všem jeho slovem přese všecky odpory vážnějšího sousedstva. Návodem jeho shlukla se obec dne 30 Června proti konšelům Starého i Nového města, a zvolila na jich místo nejprvé čtyry heitmany, potom 30 konšelů nových pro obě města, tak aby spojena byla v jedno, nepočítajíc přitom Malé strany, která zůstávala toho času vždy ještě opuštěným spáleništěm. Tak mohl mnich Jan snadněji obci obou měst ukládati svou vůli za zákon. Přitom dal sebe a pro jméno vedlé sebe také Jakoubka Stříbrského jmenovati správci kněžstva Pražského, ve kterémžto oprávnění nápomocen byl šíření novot Táborských ano i Pikartských ve městě proti mysli mistrů Pražských. V takových okolnostech sešla se synoda, ale bez přítomnosti arcibiskupa, kterýž obávaje se nejspíš nelibostí v Praze, poručil řízení jí na svém místě dvěma mistrům Pražským, Janovi Příbramovi a Prokopovi z Plzně. Ti z opatrnosti přijali k sobě také kněze Jana Želivského a Jakoubka ze Stříbra, aby jim onen nečinil těžkostí. Synoda usnesla se velkou většinou o řády kostelní ve smyslu mistrů učení Pražského, ustanovila pravidla kázně v duchovenstvu, a jmenovala čtyry ony ředitele své správci kněžstva, kteříž měli co rádci arcibiskupovi bdíti o zachovávání těchto nálezů. Tu však kněžstvo Táborské ponejprv zřejmě odepřelo spravovati se vůlí většiny, a zůstalo při svém zvláštním učení a zvláštních řádech služby boží. Již zajisté v měsíci Září předešlého roku (1420) byli sobě zvolili biskupa ze svého prostředka, Mikuláše z Pelhřimova, který nemaje moci od vyšších čili posloupnosti apoštolské, jal se udělovati žákům jejich svěcení na kněžství.

Hned po skončení tohoto shromáždění vytáhli Pražané vojensky do Litoměřicka, kdež strana pod obojí trpěla dotud mnoho nesnází od Sigmunda Děčinského z Wartenberka, Mikuláše z Lobkovic a jiných pánů katolických, nad to i od markrabí míšenského Fridricha příjmím Bojovného, který jim pomáhal. Pražané, opanovavše a dílem vypálivše kláštery v Doksanech, v Teplici, v Oseku, dobyli měst Duchcova a Bíliny, i oblehli pevný hrad královský nad Mostem. Tu když ve přílišné hrdosti nezachovávali přísné kázně mezi sebou, přitáhl markrabí míšenský s katolickými pány hradu na pomoc, a porazil je, tak že se škodou velikou musili se dáti na útěk. Jiná zlá nehoda potkala obránce svátosti pod obojí nedávno předtím, když Žižka, dobývaje podruhé již hradu Rabí u Horaždějovic, výstřelem přišel o druhé oko své. Slavný vojevůdce, nyní docela slepý, nepřestal nicméně veleti vojskům

českým. Meškaje v Praze za příčinou hojení své rány, postavil se v čelo novým vojenským silám, které Pražané po porážce Bílinské spěšně opět vypravili do pole. Míšňané však odtáhli hned ze země, jak Žižka s výpravou tou se přiblížil teprvé k Lounům.

Když zatím přicházel čas sv. Bartoloměje, začalo se nové vojsko křížové z Němec sbírati blíž pomezí českého u Cheba. Protož správcové království českého zvolení v Čáslavi položili sněm ve Brodě českém k uradění se náležitému o potřeby země. I jim však kladl překážky kněz Jan ze Želiva, zrazuje Pražanům, aby ke sněmu tomu nechodili, poněvadž by páni nesmýšleli upřímně o dobré zemské. Teprv po mnohých domluvách učinili to Pražané předce, ač tak, že sněm dle jejich přání držán na Hoře Kutné. Tam stalo se usnešení, aby se hotovost zemská proti novému útoku nepřátel sešla u Brodu českého, též aby Vitold, veliké kníže litevské, bratranec krále Vladislava polského, přijat byl za krále. Neb král polský sám zdráhal se království českého přijmouti, zdržován jsa z toho duchovenstvem, jakkoli ve šlechtě polské byla četná strana přáním Čechů v tom ohledu příznivá. Nové slavné poselství české vypraveno tudy hned potom do Litvy; které však na cestě ve Slezsku zajato jest a vydáno v moc krále Sigmunda.

Prvé než sněm Brodský se skončil, překročilo již křížové vojsko německé hranice království u Cheba v počtu asi 200.000 mužů, Pět kurfirstů, zejména arcibiskupové Kolinský, Mohučský a Trierský, falckrabí Rýnský a markrabí Brandenburský s velkým počtem jiných knížat byli vůdci jeho. Na cestě konajíce veliké záhuby pálením vsí a zabíjením lidí bezbraných, zaměřili nejprvé k Žatci, a oblehli toto město, chtíce dále pokročiti, ažby také král Sigmund se své strany vtrhnul do země. Ale měšťané Žatečtí a lid z okolí k nim sběhlý bránili se s velkým udatenstvím. Tu když po čtrnácti dnech nebylo ještě zprávy o králi, žeby táhl, a naproti tomu vojsko české, strojilo se na pochod od Slaného; knížata bojíce se podstoupiti jeho, dali se na zpátečné tažení, a rozpustili vojsko své s hanbou nemalou.

Král Sigmund opozdil se s přípravami svými k válce, mezi kterýmiž přebývaje v hořejších Uhřích, mnoho také vynasnažoval se jednáním s Vladislavem králem polským, aby jej docela odvrátil od Čechů a naklonil ke své straně. Teprv když Němci již byli odtáhli z Čech, vydal se na cestu do Moravy s vojskem velikým, sebraným ze všech zemí koruny uherské a sesíleným značně od nastávajícího zetě jeho Albrechta V vévody rakouského, kterému král zastavil za to některá města na Moravě, jakož i Budějovice v Čechách. Všeho vojska počítalo se 92.000 branných. Nejvyšším heitmanem jeho byl zkušený

vlaský vojevůdce Pipa z Ozory, Florenčan, jejž byl král Sigmund najal do své služby. Morava téměř celá podlehla prvnímu útoku. Páni a rytíři, voláni od krále ke sněmu do Brna, dostavili se, a kteří se znali ku přijímání pod obojí, ze strachu před vojskem uherským, jímž byli obklopeni, všichni odpřisáhli se tudíž kalicha, vyjma dva, pana Haška Ostrovského z Waldšteina a Vácslava syna Petrova z Kravař. Ti musili opustiti zemi na ten čas, i obrátili se do Čech.

V Čechách samých prodlévalo se s náležitými přípravami k obraně dosti dlouho pro domácí nebezpečenství i také rozbroje mezi přijímajícími pod obojí. K zastrašení snah tak zvaných pikartských v Praze byl Žižka již za svého hojení tamějšího spůsobil, že kněz Martin Loquis, zajatý před některým časem pro pohoršení z bludného učení svého, upálen jest v Roudnici. Po odtažení Němců od Žatce navrátil se Žižka do Tábora, a odtamtud vypravil heitmana svého Bořka Klatovského proti bludařům prvé rozplašeným, kteří se znovu sebrali na ostrově jakémsi v řece Nežárce blíž Veselí vedením jakéhosi sedláka Mikuláše, od něhož nazýváni jsou Mikulášenci, později pak také Adamníci, protože nazí chodili. Bořek, udeřiv na peleš tuto, kdež oni za dne provozovali ohavné tance a oplzlosti, v noci pak páchali loupeže a vraždy v okolí, padl sám v boji zuřivém; ale zmatenci ti jsou zahlazeni, a 40 zajatých, když se bludu svého odříci nechtěli, upáleno (21 Října). Potom Žižka sebral pole proti Plzňanům, kteří proti smlouvě s nimi zavřené, spojivše se s mocnými pány katolickými v okolí, jali se útoků na přijímající pod obojí ve svém sousedstvu. Žižka odehnal je od hradu Krasikova, jejž byli oblehli. Tu se postavil proti němu Jindřich z Plavna s mocí vojenskou, jíž v otevřeném poli odolati nemohl; pročež obtočiv se vozy svými, dal se v couvání, zaujal pevné postavení na hoře Vladoři u Žlutic, a tři dni odpírav nepřátelům, až odstoupili, obrátil se na ten čas do Žatce.

Mezitím, když byla nejpilnější potřeba sebrání vojenských sil celé země proti útoku hrozícímu z Moravy od krále Sigmunda, začal kněz Jan Želivský opět bouřiti obec Pražskou, aby se nespravovala žádnou vrchní mocí ve společných záležitostech zemských, předstíraje neupřímnost panstva strany pod obojí. Z návodu jeho shlukla se lehčí část lidu, a vynutila zvolení zemana Jana Hvězdy čili Bzdinky z Vícemilic za plnomocného heitmana k vykonávání nejvyšší moci ve městě spolu s konšely, kterých část zároveň složena s úřadu a nahražena několika oddanějšími stoupenci kněze Jana. Obnovená tato radda dopustila se hned druhého dne potom skutku ohavného zajetím a stětím znamenitého pána českého Jana Sádla z Kostelce, který chtěje se před celou obcí vyvésti z utrhačných pomluv Jana Želivského, za tou pří-

činou byl přijel do Prahy. Poté vypravili Pražané vojenskou moc svou do pole ke Kutnéhoře a Čáslavi; kněz Jan pak pomocí nových konšelů a chátry lidu jal se zatím znovu podrývati řád věcí náboženských stanovený synodou kněžstva celé země a uvolňovati průchod novotám Táborským a Pikartským ve městě. Obecný lid, shluknuv se opět, prohlásil jeho za jediného správce duchovenstva; k čemuž on s líčenou pokorou vzal sobě dle své libosti za pomocníky mistry Jakoubka, Jana Kardinala a Petra Engliše, z kterých posledně jmenovaný nejvíce klonil se k mínění Táborů. Již začalo se jednati také o převrácení posavadního zřízení učení Pražského, aby tudy odňata byla mistrům nejvyšší vážnost ve věcech víry při straně pod obojí.

Hanebné zavraždění Jana Sádla a bezuzdné chování obce Pražské spůsobilo veliké rozhořčení v panstvu, tak že nyní mnozí opustili zase stranu národní. Pan Oldřich z Rosenberka, pan Čeněk z Wartenberka odebrali se před jinými ku králi Sigmundovi do Jihlavy, odkud se již strojil vtrhnouti do Čech, a vzali s ním umluvy. Tu se brzy ukázala nedostatečnost Pražanů, aby sami útoku Sigmundovu odolali; vojsko jejich opustilo pole u Čáslavě, a vrátilo se domů; konšelé musili pilně žádati Žižky a Táborů jakož i pánů, kteří setrvali, aby se k nim připojili s mocí svou.

K žádosti té Žižka ihned ze Žatce přijel do Prahy, a zřídiv vše, čeho bylo potřebí, dne 8 Prosince vytáhl k Hoře, a opevnil dle možnosti také Čáslav. Asi o deset dní později přešel konečně Sigmund přes hranice české, a rychle přiblížil se též k Hoře Kutné. Žižka, opatřiv město, pokud se vidělo býti zapotřebí, a vytáhnuv s hlavním vojskem ven do pole, byl hned obstoupen velkým vojskem královým, tak že po dva dni bránil se toliko ve vozovém ležení svém na hoře Kaňku. Mezitím Hora vzdala se králi Sigmundovi zradou některých měšťanů, při čemž spůsobeno velké krveprolití na obyvatelích znajících se ke straně národní. Konečně probil se Žižka ze sklíčení vojskem královým času nočního, i odtáhl ku Kolínu (22 Prosince). Tam sebral spěšně pomoci, které mu přibyly nejen z blízkého okolí, nýbrž i z krajin až od Jičína a Turnova, co zatím král Sigmund odpočíval na Hoře přes svátky vánoční ve vší bezpečnosti, jakoby již vítězství jeho bylo jisté. Tu prvé nadání vrátil se Žižka, a prvním přepadením vojska uherského u vsi Nebovid takové spůsobil přestrašení, že král Sigmund, zapáliv Horu, a vzav s sebou obyvatele katolické, kteří se báli ve městě zůstati, ve zmatku dal se na zpátečné tažení ke hranicům moravským. Žižka hbitě jej stihal, porazil vojsko jeho na útěk nejprvé u Haber, kdež Pipa chtěl se jemu postaviti, potom opět u Brodu německého, kdež krom jiné ztráty na lidech a na věcech několik set

těžkých jezdců Sigmundových probořilo se pod led na řece Sázavě (1422, 8 Ledna). Dvanáct tisíc mužů ztratil Sigmund v těchto bojích. Vítězství pak Čechův dovršilo se dobytím Brodu, kteréž město tak jest zpustošeno, že po sedm let zůstalo bez obyvatelů. Výměnou zajatých obdrželi Čechové nyní propuštění svých poslů vypravených do Litvy z moci Sigmundovy.

§. 59.

Různice a války mezi stranami českými až do míru Vožického.

Od tohoto vítězství Čechů nad králem Sigmundem minul delší čas, aniž se podařilo jemu spůsobiti nové výpravy proti nim v síle tak veliké. Naproti tomu různice mezi obránci země, vznikající jednak z rozdílů o náboženství, jednak ze ctižádostivých nebo zištných snah jednotlivých osob a stran, tak daleko došly, že se z nich strhly nové záhubné bouře a války domácí.

Po navrácení vojska Pražského z vítězného tažení ke Brodu německému vznikly v Praze nové nepokoje, když strana usedlejšího sousedstva nechtěla déle snášeti násilné panství kněze Jana Želivského i obrátila se o pomoc ku předním osobám z panstva strany pod obojí a z bratrstva Táborského. Přišlo ke zvolení mocných rozsudí, mezi nimiž nacházel se také Žižka. Tito nařídili nové svobodné volení konšelů na Novém i na Starém městě v ten spůsob, aby polovice jedněch i druhých zasedala na Staroměstské, druhá polovice na Novoměstské radnici; přitom pak stvrdili za správce duchovenstva Jana Želivského i ony tři mistry, které on sám posledně byl přijal k sobě. Na místo Jana Hvězdy z Vícemilic byl zároveň moravský pán Hašek Ostrovský z Waldšteina, nyní v Čechách přebývající, zvolen za heitmana vojska Pražského.

Noví konšelé náleželi ke straně Janovi Želivskému protivné; ale jemu nebyl tím odňat mocný vplyv jeho na obecný lid; protož i oni musili se vždy po něm ohlížeti, aby se vyhnuli nesnázím, a v duchovenstvu byly vždy různice pro novoty od mistrů Pražských zavrhované, kterým on nadržoval. Tu konečně přišli konšelé na myšlénku nešťastnou, zbaviti se ho týmž spůsobem zákeřnickým, kterým přívrženci jeho byli zavraždili onehdy Jana Sádlo z Kostelce. Povolavše jej na radnici Staroměstskou pod záminkou, aby se s ním uradili o obecné věci, dali jej tudíž stíti a s ním dvanáct jiných osob z měšťanstva, předních jeho následovníků (1422, 9 Března). Ale z toho strhla se hned veliká bouře ve městě. Obecný lid, jak vyšel hlas o zavraždění jeho miláčka, popaden vztekem, přihnal se se všech stran

ve hrozném množství, proti němuž heitman Hašek z Waldšteina s oděnci svými nestačil k obraně: vedral se do radnice, zbil neb zjímal konšely, uhodil potom na příbytky kněží a mistrů sobě nemilých, vydrancoval kolleje a knihovny, i způsobil škody a záhuby veliké. Hned druhého dne zvoleni jsou hlučně noví konšelé z přívrženců kněze Jana, mezi nimiž přední byli Jeronym Šrol na Starém, Jan Charvát na Novém městě. Pět konšelů zajatých sťato jest, a učiněn soud také nad kněžími strany protivné a nad předními mistry učení Pražského, kteříž konečně odvezeni jsou z Prahy a držáni potom v Třebechovicích u Hradce. Praha dostala se v moc strany libující sobě v nekázni.

Mezitím vítězství Čechů nad králem Sigmundem mělo krom jiného také účinek ten, že se konečně Vitold, kníže litevské, odhodlal prohlásiti svou ochotnost ku přijetí koruny české a již napřed ustanovil synovce svého Sigmunda syna Korybutova za prozatímného vládaře na svém místě. S dopuštěním druhého strýce svého, krále polského Vladislava, u jehož dvora byl vychován, sebral kníže Sigmund Korybutovič ve Krakově vojsko polské, asi 5000 dobrovolníků, a táhl s ním Čechům na pomoc, nejprv do Moravy, kdež dobyl města Uničova. Král Sigmund, který po nezdařilé poslední výpravě své zůstával na Moravě, odtáhl před ním brzy zase zpět do Uher. Potom odebral se Sigmund Korybutovič do Čech, kdež napřed již položil stavům sněm do Čáslavě. Zde jej panstvo strany pod obojí přijalo za vládaře ve jménu Vitolda, i ani noví konšelé Pražští, zvolení po smrti Jana Želivského, neprotivili se jemu. Dne 16 Května přijel s lidem svým do Prahy, a uvázal se ve správu země, pokud toho dopouštěly tehdejší okolnosti.

Z příchodu jeho vzala v Praze posilu strana vždy četnější, která toužila po stálejším pořádku. Dle přání jejího dosadil kníže Sigmund nové konšely, a panství Šrolovo a Charvátovo tím se skončilo. Obec řádně svolaná usnesla se o přísná nařízení, čelící k zachování pokoje mezi stranami; zároveň pak povoláni jsou kněží a mistři vypovědění zase do města, a bdělo se opět pilněji o zamezení učení a novot náboženských, které se protivily nálezům synody Pražské z roku minulého. Strana usedlejší nabyla ještě většího utvrzení, když po některých nedorozuměních také Žižka s částí bratrstva Táborského přistoupil ku knížeti Sigmundovi co vládaři zemskému, a vážně i s pohrožením napomínal Pražany k svornosti a řádu. I v bratrstvu Táborském však byly toho času vypukly různice pro náboženství mezi stranou mírnější, která pro zachování svornosti v zemi ve všem podstatném srovnávala se s mistry Pražskými, ku kteréžto straně znal se Žižka, a stranou příkřejší, která novou soustavu náboženskou kněží Táborských

kladla nade vše. Této straně postavil se v čelo Jan Hvězda z Vícemilic, prvé heitman Pražský, a vedlé něho pan Bohuslav ze Šwamberka, který ve dlouhé vazbě u Táborů z největšího jich pronásledovníka stal se největším horlitelem Táborské víry. Strany tyto se oddělily od sebe, každá pod svými představenými čili staršími, a Žižka tedy jen se svými přistoupil ku Korybutovi, druhá strana neznala se k němu.

Sigmund Korybutovič po prvním urovnání věcí Pražských vytáhl s Pražany i Poláky k obležení hradu Karlšteina, kterýž byl osazen many k němu patřícími a žoldnéři krále Sigmunda i sloužil jako za první hradbu mocnému landfridu Plzenskému proti Praze. Mezi obležením tímto držel král Sigmund sněm říšský s knížaty německými v Normberce, kdež uzavřelo se vedení stálé války s Husity a tažení do Čech během téhož roku, jehož nejvyšším vůdcem jmenován Fridrich markrabí brandenburský. Ale v ustanovený čas skoro nikdo z knížat nedal se nalézti v ustanoveném místě na hranicích českých, pro rozličné různice, které byly mezi nimi, a král Sigmund odebral se za svými věcmi zase do Uher. Tu však za prodloužilého obležení Karlšteinského nová potržka stala se v Praze. Někdejší přívrženci kněze Jana Želivského dorozuměli se s Tábory strany Hvězdovy a Bohuslavovy ze Šwamberka, kteřížto přitáhše do Prahy otevřenou branou, pokusili se o opanování Starého města a zrušení řádu tehdejšího; nenalezli však tolika stoupenců, jak se nadáli, a musili město opustiti, při čemž mnoho osob zjímáno. Když se potom strhlo opět vzbouření chátry, která vězně vybavila ze šatlavy, Sigmund Korybutovič, přispíšiv již prvé od Karlšteina do Prahy, pokáral účastníky toho zjímáním jich a odpravením několika. Teprv nyní přešel Fridrich brandenburský přes hranice české k Tachovu, ale s mocí tak malou, že ničeho nemohl počíti. Toliko vyjednávalo se mezi ním a markrabím míšenským Fridrichem i pány katolickými s jedné strany a knížetem litevským Sigmundem i pány pod obojí se strany druhé, až pak zavřeno příměří s obránci Karlšteina na rok, a obležení skončilo se s nepořízením. Jednalo se potom i dále o úplné smíření mezi stranami pod jednou a pod obojí v Čechách, ale bez prospěchu. Když páni pod obojí, z kterých mnozí pokaždé zase směřovali k srovnání se s králem Sigmundem, tak sobě počínali přitom, že se podobalo, jako by ani dost upřímně nestáli o čtyry kusy Pražské, začaly z toho ponenáhlu vznikati také různice mezi nimi a Žižkou.

Právě když se k tomu schylovalo, podařilo se králi Sigmundovi, srovnati se o všeliké spory své s Vitoldem knížetem litevským a králem Vladislavem polským; z čehož přišlo, že Vitold najednou se od-

řekl svého svazku s Čechy a povolal synovce svého, knížete Sigmunda, zase nazpět. Sigmund Korybutovič opustil tedy Prahu dne 24 Prosince 1422, ale nerád, a doufaje Vitolda přivésti na jiné mínění, slíbil se navrátiti zase, při čemž podrželi někteří páni strany pod obojí moc úřední v rukou, kterou byl na ně vzložil, zejména Hašek Waldšteinský co mincmistr na Hoře Kutné a Vilém Kostka z Postupic co podkomoří královský. Přátelení se jejich se stranou krále Sigmunda v zemi vedlo nyní konečně k vypuknutí války zjevné mezi Pražany a pány s jedné, a bratrstvem Táborským celým s druhé strany. Žižka srovnal se v tom opět se stranou příkřejších Táborů, a uvázal se u velitelství nad společnou mocí vojenskou. V jednotě bratrstva Táborského stála tehdáž krom hlavního sídla Tábora v jižních stranách země města Písek, Vodňany, Prachatice, Horažďovice, Sušice, Domažlice a Klatovy; v půlnočních Žatec a Louny. Druhá města strany pod obojí všecka stála pod mocí Pražanů a pánů, kteří drželi úřady od nich a od Sigmunda Korybutoviče.

První sražení stalo se u Hořic na hoře sv. Gotharda, kdež Jan Žižka porazil Čeňka z Wartenberka a jiné pány jeho strany v bitvě krvavé (1423, 27 Dubna). Pražané toho času oblehli Táborům hrad Kříženec blíž Vožice, jejž vybavil však proti nim Bohuslav ze Šwamberka. Tu přišlo ke smlouvání na hradě Konopišti, a po dlouhých hádkách o víru stalo se jakéž takéž smíření.

Proti Čechům stahovala se tehdáž nová nebezpečenství z okolních zemí. Král polský Vladislav i Vitold litevský tak se odchýlili od nich, že již z jara roku 1423 dle slibů daných papeži Martinovi konali přípravy k nepřátelskému tažení ve spolku jiných národů. Král danský přešel s vojskem již sebraným přes moře, chtěje se přidružiti k novému křížovému tažení z Němec. Také v jiných vzdálenějších zemích dály se válečné přípravy. Ke skutku však konečně nepřišlo pro nechuti mezi stavy říšskými v Němcích posud trvající a pro neochotnost Poláků k válce s Čechy jakožto národem jednoho jazyka slovanského. Toho roku začalo se také nové obecné koncilium v Pavii, a později v Sieně, které zaslíbeno bylo v Kostnici. Tam obnoveny jsou opět přísné nálezy proti kacířství českému; ale k opravě církve nestalo se nic, než všecko konečně odloženo opět k budoucímu koncilii, které mělo býti po sedmi létech v Basilei.

Čechové, když obávání velkého útoku cizích nepřátel přešlo, hned po smíření Konopištském vydali se sami na tažení do Moravy straně pod obojí ku pomoci, dobyli Přerova, a porazili lid biskupa Jana Železného a pánů strany pod jednou v bitvě u Kroměžíře. Velitelem vojska českého byl přitom Diviš Bořek z Miletínka, co zatím

Žižka s částí vojska Táborského a s bratřími Orebskými z kraje Hradeckého zůstával v Litoměřicku a Boleslavsku zaneprázdněn válkou s některými pány strany pod jednou. Mezi tažením Bořkovým do Moravy vybavila se obec města Hradce Králové z moci tohoto pána co purkrabí na hradě tamějším, jakož dosazen tam byl od Sigmunda Korybuta, i dožádala se pomoci od Žižky. Ke zprávě o tom vrátil se Diviš Bořek s ostatním vojskem pánů a Pražanů z Moravy, a táhl proti Hradci. Žižka porazil jej však na hlavu před samým městem u dvoru Strachova (4 Srpna), i osadil také Čáslav, kdež Pražané nadarmo jej obléhali. Konečně zavřeno nejspíš příměří nějaké, pod kterýmž sám Žižka vtrhnul přes Jihlavu do Moravy, učinil velké škody straně protivné, potom pak vydal se v tažení do Uher a projel krajinami nad řekou Váhem až daleko za Trnavu. Velkým vojskem uherským, zvláště jízdným, obklopen, dal se na zpáteční tažení, kteréž vykonal za šest dní mistrnými obraty pod záštitou válečných vozů svých s nemalou škodou nepřátel.

Pražané a páni pod obojí jejich strany brzy potom opět jednali se stranou krále Sigmunda o úplné smíření na sněmě valném v Praze (1 Listop.), kdež usnesli se o společné slyšení mistrů a kněží obou náboženských stran, pod obojí i pod jednou, ve věcech víry v Brně, tak aby obě strany přestaly na tom, očby se kněžstvo přitom usneslo; ano zvolili ze sebe nové vládaře čili heitmany zemské k zavedení řádu a pokoje, 6 ze strany Pražské, 6 ze Sigmundovy. Smlouvání toto bylo novou překážkou konečného srovnání různice mezi stranou Pražskou a bratrstvem Táborským; i ač nevedlo na ten čas k cíli, ano k slyšení Brněnskému ani nepřišlo, vypukla z toho válka v zemi znovu, a vedena odtud s většími záhubami. Žižka, nesrovnávaje se s kněžími Táborskými v novotách jejich, toho času oddělil se sám od bratrstva Táborského, a postavil se v čelo bratrstva Orebského, jehož sídlem se stal Hradec Králové, ale vrchní velitelství vojenské nad oběma bratrstvy podržel v rukou svých, a spůsobil straně protivné nové porážky.

Již dne 6 Ledna 1424 Žižka porazil pány některé strany pod jednou u Skalice za Jaroměří v kraji Hradeckém, a hubil statky jiných až k Hostinnému a Turnovu. V jaře obklíčili jej Pražané v Kostelci nad Labem, kdež vybavil jej však pan Hynek Boček z Poděbrad. Žižka dal se odtud na zpátečné tažení až mimo Horu Kutnou, vždy Pražany s vojskem silnějším za sebou maje. Konečně zaujal dobré stanoviště u Malešova, kdež jej dohonili. Žižka, postaviv se na návrší, rozrazil šik Pražanů, prvé než se všichni dostavili, spustiv na první, kteří naň udeřili, těžké vozy naplněné kamením, dal potom do nich páliti z děl, a obořiv se na ně konečně s celou mocí, spůsobil po-

rážku velikou. Pražanům padlo 1400 mužů, mezi nimi 326 usedlých měšťanů (1424, 7 Června). Po této bitvě opanoval Žižka Horu, potom Kouřim, Brod český, Nimburk, i pokusil se nyní o útok na hlavní moc pánů katolických v Plzensku. Zde však nestačil příliš skrovný počet jeho vojska, i musil jako přede dvěma léty obrátiti se odtud do Žatce.

Opět toho roku vyhlásili válku Čechům Vladislav král polský a Vitold kníže litevské po slavném sjezdě osobním s králem Sigmundem ve Krakově. Král polský mínil přede vším táhnouti na pomoc vévodovi rakouskému Albrechtovi k utlačení Husitů na Moravě. Bylť Albrecht již roku 1422 konečně oddán s dcerou Sigmundovou Alžbětou, a Sigmund v měsíci Říjnu roku 1423, vyhlásiv jej zřejmě za budoucího dědice koruny české, postoupil mu zároveň Moravy zcela, ve kterouž zemi Albrecht nyní začal se mocně uvazovati. Ale i tentokrát nedařilo se králi Vladislavovi sbírání vojska proti Čechům: ano proti jeho nadání vstoupili mnozí do služby Sigmunda Korybutoviče, který i když nemohl obrátiti mysl velikého knížete Vitolda, konečně nicméně zase do Čech se navrátil. Pražané a páni strany jejich přijali jej opět za vládaře zemského (29 Června). Po té nové proměně v Čechách vytáhl Žižka ze Žatce přímo proti Praze, a položil se u Libně. Tu však poselství k němu vypravené od knížete Sigmunda i od Pražanů, v jehož čele byl výmluvný kazatel kostela Panny Marie před Týnem, mistr Jan z Rokycan, zjednalo konečný mír (13 Září), kterým Pražané a páni pod obojí od dalšího vyjednávání s králem Sigmundem a od spolku s pány pod jednou upustili, a následkem toho páni pod jednou byli přinuceni k zavření smlouvy ve Zdicích, dle které mělo býti nové slyšení o věcech víry, a jak by rozhodl výbor 100 osob z obou stran většinou hlasů, tomu aby se obě strany podrobily.

Po tomto míru Žižka i páni a Pražané jakož i Sigmund Korybutovič nastoupili společné tažení do Moravy. Na té cestě však roznemohl se Žižka při obležení hradu Přibislavě blíž hranic moravských, a zemřel v poli tudíž dne 11 Října 1424. Bratří, oplakavše ztrátu velikého vůdce svého, pochovali jej nejprv ve Hradci Králové, potom v Čáslavi.

Tažení do Moravy šlo potom předse vedením Sigmunda Korybutoviče, jenž dobyl a osadil zejména Třebíč a Evančice; ale hned potom strhly se znova různice mezi stranami.

Po smrti Žižky rozdělila se od sebe bratrstva, jimž byl za posledního času společným velitelem, Orebské totiž a Táborské, tak že

se spravovalo každé svými zvláštními heitmany; Orebští pak začali se nazývati Sirotky jakožto po ztrátě otce. Prvním jejich heitmanem byl Kuneš z Bělovic; Táborům velel po Žižkovi nejprvé Jan Hvězda z Vícemilic. Hned po navrácení se z Moravy byly pře mezi nimi, když se dělili o města dobytá za společného velení Žižkova, osazujíce je chvatem proti sobě; tím se znovu osmělili proti nim páni pod obojí a Pražané, i mínili se znovu vedením Sigmunda Korybutoviče pokusiti o přemožení bratří. Opět spojili se k tomu také s pány strany pod jednou, ačkoli k slyšení o víru dle smlouvy Zdické ani nepřišlo. Bylot zabráněno králem Sigmundem a legatem papežským kardinalem Brandem, kteříž pánům pod jednou přísně zakazovali, aby se nedávali v rozsuzování o víře o své ujmě.

Již z počátku roku 1425 vypukla tedy válka domácí nově, s nemenšími jak prvé zádavami. Bratří dobyli nejprvé měst Litomyšle a Mýta ve Chrudimsku, pokusili se opět o dobytí Prahy pomocí přátel svých ve městě, ač s nezdarem; dobyli a vypálili potom Slaný. Také hradové Opočno a Richenberk ve Hradecku, tvrz Obořiště v Podbrdí, Švihov ve Klatovsku, Richenburk ve Chrudimsku, Michalovice v Boleslavsku podlehly jejich moci. Konečně jali se obléhati Vožici, hrad Materny z Ronova, tuhého přívržence krále Sigmunda. Zde smrtelně raněn jest Jan Hvězda, po němž Bohuslav ze Šwamberka zvolen za nejvyššího heitmana Táborů. Ale ještě před smrtí jeho vzdala se i Vožice, a tudíž v ležení zavřen opět mír mezi stranami s posly vypravenými od Pražanů a knížete Sigmunda (1425, 18 Října). O málo dříve zemřel také pan Čeněk z Wartenberka.

§. 60.

Vítězství u Oustí a u Tachova. Pleny v okolních zemích.

Ukojení rozepří mezi stranami přídržícími se přijímání pod obojí spůsobilo nový strach v zemi přijímajícím pod jednou. Hned po míru Vožickém 22 pánů a rytířů této strany, nejvíce z kraje Berounského, mezi nimiž přední byli Hanuš a Fridrich bratří z Kolovrat, ano i purkrabí královští na Karlšteině a na Křivoklátě zavřeli opět příměří s Pražany a Tábory, kterým se zavázali propustiti svobodu čtyrem kusům Pražským na panstvích svých, ano nebrániti lidem svým poddaným, aby směli bojovati ve vojskách strany protivné. Jiní, jakož panstvo a města landfridu Plzenského, Oldřich z Rosenberka v jižních a někteří páni mocnější v půlnočních krajinách země odpírali sice vždy, ale jen obranně.

Král Sigmund na rozličných sněmích a sjezdech s knížaty německými pořád ještě darmo se pokoušel, aby sobě zjednal nové pomoci vydatnější od celé říše německé; ale zatím zavázal sobě ke zvláštním službám zetě svého Albrechta rakouského a Fridricha Bojovného, markrabí míšenského, kterému toho času udělil odumřelé vévodství saské, smluvou s nimi oběma na osobním sjezdě ve Vácově v Uhřích (1425, 25 Července). Albrecht rakouský již za obléhání Vožice s králem samým vtrhnul do Moravy, a pokusil se předně o dobytí Třebíče. Pražané, Táboři a Sirotci vytáhli však brzy společně proti nim, odehnali je od Třebíče, a vtrhli do Rakous, kdež dobyli města Retče. Tam raněn jest na smrt Bohuslav Šwamberský; po němž mezi heitmany Táborskými začal první místo zaujímati kněz Prokop Holý čili Veliký, z bohaté měšťanské rodiny Pražské, nejznamenitější válečník ze školy Žižkovy. Z heitmanů Sirotčích slynuli vedlé Kunše z Bělovic Jan Královec, Velek z Březnice a kněz Prokop menší čili Prokůpek.

Brzy z jara roku 1426 vtrhli Čechové opět do Moravy, a zmocnili se Břeclavě blíž hranic rakouských; hned pak potom obrátili se ve více oddílech do půlnočních Čech, kdež domácím protivníkům dostávaly se pomoci od markrabí míšenského, kterému král Sigmund byl zastavil města Oustí a Most. Jan Roháč z Dubé, pán z bratrstva Táborského, dobyl měst Bělé a Lipého, Prokop Holý Třebenice, Teplice, Krupky, Duchcova: nejdéle obléhal Jakoubek z Bíliny město Oustí na Labi, osazené od Míšňanů. Knížata němečtí radili se toho času o nové tažení proti Čechům na sněmě říšském v Normberce, kdež i Fridrich Bojovný domáhal se posily; ale sněm rozešel se opět bez pořízení. Tu konečně jen moc markrabí míšenského a některých jeho spojenců, sebraná v Míšni, v Sasích, v Durynsku a jinde, vtrhla do Čech přes hory Krušné k vybavení Oustí, v počtu více než 70.000 bojovníků. Čechové rovněž strhli svou moc k témuž městu, v počtu asi 25.000 mužů, vedením Sigmunda Korybutoviče, Prokopa Holého a jiných heitmanů. Tu před městem obleženým svedena jest bitva všech předešlých v této válce krvavější. Míšňané, spoléhajíce na sílu jízdy své, udeřili na vozový tábor český na výšině u vsi Předlic, jsou však odraženi, a potom ve strašné seči stiháni až k horám pomezním. Pro hrdé odřeknutí Němců před bitvou strana straně nedávala milosti, a tak zabito z vojska německého 15.000 lidí, mezi nimi mnoho vzácné šlechty saské a durynské (16 Června). Nazejtří po bitvě dobyto Oustí a spáleno.

Tato veliká porážka Němců spůsobila strach v zemích za půlnočními hranicemi českými, aby Čechové neužili příležité chvíle ke

mstě; pročež daleko široko všudež hradila se města a konaly se všeliké přípravy k obraně proti vpádu jejich. K tomu však nepřišlo na ten čas pro nesvornost mezi stranami českými. Nepohodliť se o to bratrstva s Pražany a pány, tak že vypuklo zjevné záští jmenovitě mezi Tábory a panem Hynkem z Poděbrad, jehož hrad Poděbrady obléhán od nich, ač darmo. Vojenská moc Pražanů vedením Hynka Kolšteinského pokusila se toliko o dobytí Mostu na Míšňanech, musila však odstoupiti po tuhém boji tudíž svedeném. Naproti tomu rovněž tak darmo vévoda Albrecht rakouský obléhal Břeclav na Moravě. Prokop Veliký zaplašil jej odtud, přitáhnuv s velikou silou obleženým na pomoc. Z jara pak roku 1427 vtrhli Táboři a Sirotci do Rakous, a porazili vojsko Albrechtovo v bitvě krvavé u Světlé (12 Března), ve které padlo 9000 Rakušanů. Strana pod jednou utrpěla mezitím v Čechách ztrátu znamenitou dobytím města Stříbra v Plzensku náhlým přepadením od Přibíka z Klenového. Také Oldřich Rosenberský toho času, nedůvěřuje silám svým, zavřel dlouhé příměří s Tábory, nedav se zdržeti od toho mnohým napomínáním krále Sigmunda.

Při tom při všem nedařilo se Čechům pořád ještě s hlavní věcí, na které záleželo při celém jejich předsevzetí, aby totiž po svržení panství krále Sigmunda zjednali zemi své jinou řádnou vládu, pod kterouž by také snáze mohli dojíti nějakého konce v rozepři své s církví obecnou; ano jediná posavadní naděje Pražanů a pánů strany pod obojí, skládaná v tom ohledu v Sigmunda Korybutoviče, právě toho času přišla na zmar novým nenadálým převratem.

Již od některého času různili se mezi sebou mistři učení Pražského v mínění o některých věcech, kterými se jejich snahy náboženské dělily od počínání Táborů. Z povolnosti k Táborům byli totiž mnozí jejich strany zamítli, aspoň na čas, některé vedlejší, méně podstatné obřady kostelní, jakož svěcení věcí rozličných, a zavedli také čtení evangelia i epištoly při mši svaté jazykem českým. Proti tomu začali jiní žehrati a vždy horlivěji usilovati o navrácení se k starému obyčeji ve všem krom přijímání pod obojí spůsobou. Tito v hádání se s Tábory o podstatu svátosti večeře páně naléhali také na takové výklady, které se jich vlastním posavadním soudruhům zdály býti příliš hrubě smyslné; v zastávání pak svého mínění v jednom i druhém ohledu zacházeli tak daleko, že zamítali a hanili ostře knihy Wiklefovy jim v tom odporné, nic neohlížejíce se k tomu, že někdy Hus sám byl se kněh těchto zastával, a že tím tedy příčiny a počátky náboženského hnutí českého uvodili s jisté strany v podezření. Tato ouzkostlivější strana mezi mistry a kněžími Pražskými tupila také rozchvácení statků církevních od světských lidí, a přiváděla k srdcím

potřebu konečného podstoupení poslušenství papeže a obecné církve, když by se mohlo státi slušné smíření. Hlavou její byl mistr Jan Příbram; čelnější mistři a kněží, kteří jemu v těch věcech odporovali, byli mistr Jan z Rokycan, Jakoubek Stříbrský a Petr Payne, rodilý Angličan jinak Engliš.

Z hádek o to mezi duchovními přišlo brzy také k roztržkám v obci Pražské, ano v celé straně pod obojí, při čemž Sigmund Korybutovič nadržoval straně Příbramově. V naději, žeby na základě mínění této strany bylo lze dosíci smíření mezi Čechy a církví Římskou, jehož spůsobením byl by snad mohl buď sobě nebo strýcům svým, králi polskému neb knížeti litevskému, usnadniti dosažení koruny české, dal se v jednání s papežem Martinem V a spolu v jakési ouklady proti stoupencům strany Rokycanovy v Praze, které však před časem vyšly na jevo. Tu se vzbouřila obec proti němu. Sigmund přepaden jest z nenadání v sídle svém, kdež přebýval v Praze (1427, 17 Dubna), a odvezen v zajetí na hrad Waldštein v Boleslavště, aniž věrní jeho zvěděli o místě jeho vazby. Také Příbram, mistr Prokop z Plzně, Křištan z Prachatic a jiní někteří stoupenci Příbramovi jsou jati, a potom vypověděni z Prahy. Strana pod obojí neměla odtud žádné společné nejvyšší hlavy.

Teprv po této bouři Pražské vypravili se Táboři a Sirotci se znamenitou mocí vojenskou vedením obou Prokopů a jiných heitmanů ponejprv přes půlnoční hranice zemské, a vtrhše mimo Žitavu do Lužice i potom dále do Slezska, dobyli a vypálili města Lubno a Kolperk, učinili velké zádavy, a navrátili se s hojnou kořistí; proti straně královské v zemi pak dobyli a rozbořili pevné hrady Červenou horu ve Hradečtě a Žleby v Čáslavsku. Mezitím podařilo se konečně papeži Martinovi a novému legatu jeho v Němcích, kardinalu Jindřichovi Winchesterskému, z královské rodiny anglické, pohnouti knížata německá k většímu společnému předsevzetí proti Čechům. Dle usnešení na sněmě říšském ve Frankfurtě sebralo se veliké vojsko křížové k západním hranicům českým v počtu 80.000 jízdných a tolikéž nebo více pěchoty. Fridrich markrabí brandenburský byl nejvyšším velitelem; markrabí míšenští, vévodové bavorští, arcibiskupové Mohučský a Trierský, biskupové Bamberský, Würzburský a mnoho knížat jiných, duchovních i světských, dostavili se s lidem svým. Kardinal legat řídil i sám přípravy válečné, a účastnil se osobně ve výpravě. V měsíci Červenci roku 1427 přešlo vojsko přes hranice do kraje Plzenského, kdež strana pod jednou doposud byla nejsilnější v zemi, i jalo se předně obléhati Stříbro, hájené srdnatě Přibíkem z Klenového. Proti velké této moci sebrali Pražané, Táboři a Sirotci

vojenské síly své v hromadu vedením Prokopa Holého. Vojsko jejich celé čítalo 1500 jízdných a 16.000 pěších. Ale když se Čechové přiblížili na tři míle ke Stříbru, strhnul se hned první zprávou o tom strach náramný ve vojsku německém, tak že hned upustilo od obléhání města a ve zmatku dalo se na útěk k Tachovu. Tam zastavil zástupy kardinal legat mnohými domluvami; však jak medle Čechové se přiblížili, nastal zmatek nový a útěk všeobecný k lesu bavorskému a ze země. Čechové, stihajíce křižáky, mnoho tisíc pobili, a zmocnili se jejich zavazadel. Potom dobyli Tachova útokem, a oblehli Plzeň. Tu i nejmocnější toto sídlo strany pod jednou s celým landfridem kraje Plzenského musilo žádati o příměří a podvoliti se hádání o víru s mistry Pražskými a kněžími Táborskými na Žebráce, které však nevedlo k zamýšlenému sjednocení.

Sotva že nebezpečenství toto zevnější bylo odvráceno, strhla se v Praze nová bouřka pro zajetí knížete Sigmunda Korybutoviče. Někteří z předních jeho stoupenců z panstva strany pod obojí, Hynek z Kolšteina totiž, Diviš Bořek z Miletínka, Jan Smiřický, chtíce jej vysvoboditi, smluvili se s některými věrnými krále Sigmunda, a vpadli z nenadání do Prahy, doufajíce opanovati město pomocí přívrženců svých v obci. Naděje tato je však zklamala. Dostavše se bez odporu až na náměstí Starého města, jsou obstoupeni, a bez mála všichni buď zbiti, buď zjímáni (1427, 6 Září). I Hynek Kolšteinský přišel o život. Jan Smiřický stěží skryl se, a zachránil se potom útěkem. Diviše Bořka oblehli Pražané společně s Tábory a Sirotky vedením Prokopa Velikého v Kolíně, a po obraně čtvrtleté přinutili jej ke vzdání pod výminkami. Jan Smiřický pokračoval však potom v soukromé válce s Pražany, až konečně roku 1428 propustili Sigmunda Korybutoviče ze zajetí, v němž se byl nacházel půl druhého roku.

Svržení panství jeho v Praze, kterým se Pražané znepřátelili s mnohými pány strany pod obojí, čímž zase nuceni byli více sobě hleděti spolku s bratřími a s mohutným vůdcem jejich Prokopem, mělo mezi jiným za následek, že zase podobně jako někdy za kněze Jana Želivského začali se množiti zjevněji vyznavači náboženských mínění Táborských v samém hlavním městě, nejvíce na Novém městě Pražském. Z toho pocházely brzy nové různice v Praze, a jiným podnětem k nim byly rozepře mezi obcemi Starého i Nového města o obapolná práva i o jmění obecní, rozmnožené velice pobráním statků duchovenstva, když města po delší čas v jednu správu spojená zase od sebe se rozdělila. Nejednou zavřelo jedno město proti druhému brány své nebo přehradilo ulice, z čehož přicházelo k půtkám krvavým. Novo-

městští dovolávali se přitom pomoci nejvíce od Sirotků, Staroměstští zase hleděli obnovení přízně s panstvem strany pod obojí.

Různice tyto však nevadily již zámyslu předních válečníků českých, aby se po odražení vpádu cizinců do země české vojna přenesla do jejich zemí vlastních k vykonání pomsty a k donucení jich, aby nastoupili na cestu míru.

Hned po dobytí Kolína, kterýž se vzdal v polovici měsíce Prosince roku 1427, Prokop Veliký vedl vojenskou moc Táborů, Sirotků a Pražanů přes Moravu do Uher, dobyl Uherského Brodu, poplenil celou krajinu až k Dunaji, vypálil předměstí Prešpurka, a s rovnými záhubami vrátil se přes Trnavu, nenašed nikde žádného odporu. Na Moravě sesíliv se novými zástupy z Čech, předsevzal odtud na začátku roku 1428 velké tažení do Slezska. Hned při vchodu do země poddali se mu knížata Václav Opavský a Bolek Opolský umluvami, kterými se zavázali nejen k zachování pokoje napotom, nýbrž i ku pomocem vojenským. Biskup Vratislavský s několika jinými knížaty a městy postavili se na odpor s velkou vojenskou mocí. Prokop Veliký porazil je však ve kruté bitvě u Nisy, kdež ztratili Slezáci 9000 mužů. Tu již dobyli a vypálili Čechové Otmochov, Pačkov, Frankštein, Falkenberk, Střelín a jiných měst více bez mnohého odporu, osadili hrad na hoře Sobotce stálou posádkou zemi na postrach, rozplašili nové vojsko slezské, které se proti nim sebralo u Lehnice, dobyli Hojna, vypálili předměstí Vratislavská, a přinutivše k umluvám také knížata Minsterberského, Ratibořského, Osvětimského, Těšinského, navrátili se do Čech s velikou loupeží. Jeden zástup Sirotků a Pražanů hned potom vtrhnul Moravou do Rakous, a zloupil krajinu až naproti Vídni, jiný vpadl do Bavor, a spůsobil škody veliké, dobyv zvláště měst Pernova a Mnichova nad lesy.

V létě potom oblehla hlavní moc Táborů a Sirotků hrady Bechyni v Táborsku a Lichtenburk v Čáslavsku. Bechyně vzdala se po třech měsících, Lichtenburk bráněn věrnými krále Sigmunda více než pět čtvrtí roku. Ku konci roku vtrhli Sirotci ještě jednou do Slezska přes Kladsko, porazili kníže Jana Minsterberského v bitvě, ve které sám přišel o život, jsa poslední svého rodu, a osadili stále město Němčí. Z jara r. 1429 vtrhnul Prokop Veliký do Rakous.

Pohromy tyto zarazily krále Sigmunda, který již po více let, meškaje v Uhřích, měl téhož času také nešťastné boje s Turky. Někteří páni strany pod obojí, mezi nimiž počal brán býti na slovo pan Menhart z Hradce, pokusili se tehdáž, když pominula naděje v obdržení jiného krále v Čechách, o prostředek ke srovnání s ním, i na-

vrhli k tomu cíli sjezd mírný v Prešpurce, kdež král toho času měl právě porady se zetěm svým Albrechtem a některými jinými knížaty německými o další spůsob vedení války s Čechy. Sigmund přijal návrh ten ochotně, i odebrali se náčelníci stran českých, jak pod obojí, tak pod jednou, v čele jejich zejména Prokop Holý, k němu do Prešpurka. Po tak dlouhých záhubách, kterými trpěly obě strany, nebyli Čechové již tomu odporni, přijmouti Sigmunda za krále, když by zjednal náležité opatření v žádostech jejich ve příčině náboženství. Král však nechtěl se ani nyní v nic dáti bez papeže, i odkazoval Čechy k narovnání konciliem, které dle uzavření sboru Sienského mělo býti v Basilei od tehdejška ve dvou létech, žádaje, aby na ta dvě léta zavřeli všeobecné příměří. Takové podání bylo však prospěšné nepřátelům Čechů, jim pak patrně na škodu. Poslové čeští odjeli tedy z Prešpurka bez konce, odvolavše se ke sněmu, který hned potom držán v Praze, na němžto však ujednány jsou takové výminky, ku kterým král Sigmund přistoupiti nemínil.

Jednání o výminky tyto, totiž hlavně o spůsob, kterým by se Čechové mohli dáti v jednání s budoucím konciliem, odkrylo jasněji než jindy spory náboženské, které byly mezi Pražany a Tábory; z čehož nově vzaly podnět také různice mezi městy Pražskými. Opět zatarasili sobě ulice a vchody do měst přehradami a řetězy. Velek Koudelník, heitman Sirotčí, přitáhnuv na pomoc Novoměstským, učinil útok na Staré město, při němž stříleno z pušek a házeny ohnivé šípy z města na město, a něco lidí zabito na obou stranách, však bez jistého účinku. Konečně stalo se smíření jakéž takéž přátelskými umluvci, a okolo téhož času srovnaly se také obě strany mezi kněžstvem Pražským potud, že se Příbram a stoupenci jeho směli vrátiti zase do města, slíbivše poslušenství představenému duchovenstva Pražského, kterýmž byl Jan Rokycana jakož na ten čas generalný vikář jmenovaný arcibiskupem Konradem.

Hned po nezdaření sjezdu Prešpurského chystala se nová výprava proti Čechům z Němec dle usnešení knížat s králem Sigmundem, ku které kardinal Jindřich Winchesterský sám vedl na pomoc 5000 oděnců z Anglicka. Ale když byl s nimi již na cestě v Belgii, stal se právě obrat Angličanům protivný ve válce jejich s Francouzi vystoupením zázračné panny Orleanské, pro kterýž musil kardinal z rozkazu krále anglického s vojskem svým obrátiti se do Francouz, a i knížata němečtí výpravy proti Čechům zanechali. Naproti tomu válečníci čeští, Táboři, Sirotci i Pražané hned po smíření měst Pražských předsevzali nové tažení do Lužice vedením Prokopa Holého; vypálili předměstí u Žitavy a u Budišína, a poplenivše velkou část

země, spůsobili strach veliký dobytím a zpustošením města Kubína v půlnočních končinách blíž hranic brandenburských.

Po navrácení jich do Čech vzdal se konečně také hrad Lichtenburk umluvou. Vojska však, dlouho nemeškajíce, hned v polovici Prosince toho roku nastoupila na výpravu větší všech předešlých do Míšně. Bylo 40.000 pěších, 3500 jízdných a 2500 vozů válečných, ježto vedením Prokopa Velikého, Královce, Velka a jiných všech přednějších heitmanů přešla přes půlnoční hranice zemské ku pomstě nad nepřátely od dávna nejvíce nenáviděnými. Bez odporu vypálili předměstí u Perna, u Drážďan a u Míšně, táhnouce dolů po Labi. Velké vojsko německé, asi 100.000 mužů, pod korouhvemi Fridricha vévody saského, syna Fridricha Bojovného, jenž mezitím byl zemřel, Jana markrabí brandenburského, Viléma vévody brunšvického, Fridricha lanthrabí durynského, arcibiskupa Magdeburského a jiných knížat a stavů říšských, postavilo se k obraně mezi městy Lipskem a Grimmou: ale když Čechové ke Grimmě se přiblížili, nesčekalo jich vojsko toto, nýbrž rozešlo se bez boje. Tedy Čechové, rozdělivše se volně na šest vojsk, která táhla asi ve vzdálí jedné míle od sebe, aby zasáhli větší část země, jali se pleniti a páliti všudež bez milosrdenství (1430). Od Lipska, kdež vypálili předměstí, obrátili se do Durynk a odtud do Frank. Na té cestě vypálili Altenburk, Gerov, Plavno, Hof, Bairait, Kulmbach, celkem pak měst hražených asi 70, vsí a městeček otevřených nepočítajíc. Strach rozšířil se po celém Německu. Až ve Brunšviku, Lüneburku, Hamburku a v jiných vzdálených místech báli se navštívení od bojovníků českých a konali přípravy k obraně. Když se vojsko české blížilo k říšskému městu Normberku, tu konečně Fridrich markrabí brandenburský a purkrabí Normberský přijel pod ubezpečením do ležení u Kulmbacha, a zavřel smlouvu ve jménu svém i jiných některých knížat a měst říšských, kterou vykoupili se z plenu velkými summami peněz a učinili příměří, pod kterým mělo býti hádání o náboženství v Normberce k dosažení míru konečného. Také město Cheb, přes které se Čechové s ohromnou kořistí navrátili domů, přistoupilo k této smlouvě.

Z přičinění papežova nepřišlo k hádání tomuto; bojovníci pak čeští brzy po navrácení svém z této jízdy vypravili se jedni do Slezska, jedni do Uher. Onde pomáhal jim opět kníže litevský Sigmund Korybutovič k dokonalému pokoření jejich nepřátel. V Uhřích potkali se tentokrát s tuhým odporem, jejž řídil sám král Sigmund v čele veškeré vojenské moci své. V krvavé bitvě svedené u Trnavy zaplatili vítězství ztrátou 2000 bojovníků, mezi nimiž byl i heitman Sirotčí Velek Koudelník. Mezitím Prokop Holý vytáhl do Moravy, a stihal

zvláště město Brno hubením okolní krajiny. V Čechách pak přemoženi jsou bratří Fridrich a Hanuš z Kolovrat obležením hradu jejich Libšteina, tak že odřekli se konečně krále Sigmunda a přistoupili ke straně pod obojí. Také Plzenští, kteří po projití příměří opět chopili se zbraně, pokáráni jsou spustošením polí před samým městem svým. Když pak nedlouho potom někteří knížata slezští opět zdvihli se a udeřili zvláště na město Němčí, ve kterém Čechové zanechali stálé posádky, vytáhl proti nim hned zase Prokop Holý, odehnal je, a dobyl také města Otmochova.

§. 61.

Útěk Němců u Domažlic. Jednání Čechů s koncilem Basilejským.

Velké pohromy, které do té chvíle spůsobili Čechové okolním národům, učinily, že všudež nastala ochablost a nechuť k dalšímu válčení s nimi. Naděje bližších i vzdálenějších sousedů v konečné zjednání pokoje obracely se již jen ku koncilii obecnému, které se mělo sejíti v Basilei v měsíci Březnu roku 1431. Z rozličných stran, zvláště pak od university Pařížské a od některých knížat německých, začalo se proto záhy naléhati na papeže Martina V, aby koncilium jistě v ustanovený čas bylo držáno. Papež Martin však měl koncilium v nechuti, a vždy ještě hledal prostředků k zahlazení kacířstva českého mocí zbraně, aby se tím spíše uchránil všelikého obmezení moci papežské sbory církevními. Úsilně opět tedy napomínal krále Sigmunda a knížat německých, zároveň pak také znova Vladislava krále polského a velikého knížete Vitolda litevského, aby vojenské síly své ještě jednou obrátili proti Čechům. Když pak obávati se musil, žeby koncilium mohlo se sejíti také bez jeho svolení, dal sice nařízení novému legatovi svému, vyslanému do Němec, kardinalu Julianovi Cesarini, aby koncilium v jeho jméně řídil, ale hlavní péči aby vždy měl o novou vojenskou výpravu.

Úsilí při panovnících slovanských nemělo žádného účinku. Kníže litevský Vitold zemřel v málo nedělích po psaní papežském k němu (1430, 27 Října). Když pak Litvané zvolili sobě za nástupce jeho Swidrigala, mladšího bratra krále polského, pominutím Vladislava Jagela samého, čehož nechtěla dopustiti šlechta polská, bažící po panství nad zeměmi litevsko-ruskými pod žezlem svého panovníka; vyhledával dvůr polský právě toho času přátelství s Čechy, přeje sobě užiti pomoci jejich proti Swidrigalovi a spojencům jeho, zejména rytířům pruským. Protož král Vladislav, užívaje nyní zase rady knížete Sigmunda Korybuta, dal se s Čechy toliko v pokojné vyjednávání

a smlouvání mezi kněžími jejich a svými v Krakově o spůsob, kterým by se Čechové měli podati na výrok koncilia Basilejského; což však na ten čas nedošlo cíle (1431).

Naproti tomu král Sigmund, dorozuměv se s papežem, přijel již na podzim roku 1430 do Němec, a smluviv se na sjezdě s knížaty v Normberce o některá opatření prozatímná k obraně hranic proti Čechům, položil k uradění o větší předsevzetí sněm říšský k jaru roku 1431 v témž městě. Tam přijel kardinal Julian, když mezitím papež Martin byl zemřel (1431, 20 Února), s nařízením stvrzeným ve předešlém spůsobu od nástupce jeho papeže Eugenia IV; sněm pak u velké jednosvornosti uzavřel, sebrati moc celé říše k nové vojenské výpravě do Čech. I koncilium Basilejské, které se zatím začalo scházeti, svolilo dle přání kardinala k odložení svého hlavního úkolu, až jak by vypadlo toto předsevzetí.

V Čechách mezitím za příčinou vyjednávání s králem polským i nastávajících nových srážek s nepřátely stalo se usnešení na sněmě v Kutnéhoře (v Únoru 1431) o zvolení 12 vládařů zemských ze všelikých stavů k řízení obecných záležitostí. Vládaři položili sněm nový do Prahy, ku kterému i Sigmund i král polský vypravili posly své, aby se mezi zbrojením v Němcích stal ještě jeden pokus také o narovnání mírné. Sněm svolil ke sjezdu s králem Sigmundem a předními knížaty německými i s posly legata a koncilia Basilejského v Chebě, kdež jednáno o spůsob, kterým by Čechové měli býti slyšáni od koncilia, aby se stalo srovnání ve věcech víry. Ale když žádáno na Češích, aby se naprosto podvolili přijmouti, cožby koncilium vyřklo, jakožto sbor neomylný, odepřeli tomu, a sjezd se rozešel s nepořízením.

Obě strany měly se tedy k válce, a Čechové první sebrali pole vedením Prokopa Holého. Vtrhše do kraje Plzenského, pokusili se nejprvé o dobytí Plzně, ač i tenkráte darmo; potom táhli dále ke hranicům až k Týnu Horšovu. Ale když Němci déle se rozmýšleli a meškali se svou výpravou, rozešlo se vojsko české na ten čas pro nedostatek špíže. Teprv dne 1 Srpna vojsko křížové, sebrané blíž západních hranic českých v počtu 90.000 pěších a 40.000 jízdných, vtrhlo konečně do Čech. Fridrich markrabí brandenburský, tak jako předešle, byl vrchním velitelem jeho; kardinal Julian jel s sebou u vojště; toliko král Sigmund zůstal pozadu v Normberce. Dle příkladu českého opatřili se i Němci k tažení tomuto vozy válečnými. Nejprvé udeřili na Tachov; ale potkavše se s odporem mužným, táhli dále až ke hradu Śwamberku; zde pak rozdělivše se na tři oddíly, začali ukrutně pleniti a loupiti krajinu pomezní odtud až k Domažlicům. Mezitím se-

brali Čechové opět vojenskou sílu svou v počtu 50.000 pěších a 5000 jezdců, i táhli vstříc proti mocnému nepříteli. Tu sotva že se přiblížili a vyšel hlas o tom ve vojště německém, popadl křižáky obyčejný již náhlý strach, tak že ihned v největším nepořádku dali se na útěk k lesu bavorskému. Čechové, rychle za nimi chvátajíce, dostihli jich u Domažlic (14 Srpna). Tu utíkali jeden přes druhého; vozy, měvše sloužiti k obraně, zapletly se v lesích a rozmnožily zmatek všeobecný. Utíkajících jest mnoho zbito, mnoho zjímáno od Čechů; vozů asi 3000 padlo do rukou jejich s hojnou kořistí, a tažení vzalo pro Němce konec ohavnější než všecka předešlá.

Zároveň se vpádem hlavního vojska německého byli také Míšňané vtrhli do Čech k Oseku a Žatci, a vévoda rakouský do Moravy. Po zprávě však o porážce u Domažlic odtáhli Míšňané spěšně; proti Albrechtovi pak vytáhl opět Prokop Veliký, a připravil jej ke zpátečnému tažení, ač tak, že Olomouc, Brno, Jihlava, Hradiště, Znojmo a jiná důležitější města na Moravě zůstala vždy v moci vévodově. Později, ještě téhož roku, vytáhli Táboři a Sirotci s hlavní mocí svou do Uher až za Nitru, a spůsobili zádavy veliké; ale když mezi sebou se nepohodli o kořist, a Prokop Holý se svými proto se obrátil nazpět, utrpěli Sirotci, kteří dále pokročili, ztráty od Uhrů, obstoupivších je ve větším počtu; z čehož na některou chvíli pošlo veliké rozhořčení mezi bratrstvy.

Porážka Domažlická odňala konečně nepřátelům Čechů poslední naději, že by ještě mohli zvítěziti nad nimi mocí. Kardinal Julian sám, nabyv přesvědčení o tom, hned po útěku vojska německého odebral se do Basilee, ujal se řízení koncilia, a hleděl jemu spůsobiti jak možná největší vážnost, aby jen knížata a stavové němečtí nevyhledávali míru s Čechy každý sám o sobě, nýbrž dočkali se zavření míru obecného prostředkem koncilia ve jménu celého křesťanstva. K docílení toho koncilium zvalo Čechy již 15 Října roku 1431 listem laskavým, aby vešli s ním v jednání.

I v Čechách přese všecka vítězství dobytá nad cizími nepřátely byla žádost pokoje veliká a téměř všeobecná. Neboť byla země dlouhým trváním války vyhubena velice; role, zůstávajíce často neosety, nevydávaly ourody; obchody byly namnoze zastaveny, řemesla hynula. Kořisti nabrané v cizích zemích nemohly nahraditi těchto nedostatků; jimi plýtvali toliko vojínové, kterým se vojna po tolika létech stávala již oblíbeným řemeslem. Vojínové tito divočeli vždy více návykem loupeží, a stávali se obtížnými zemi samé; nebyli to již ani samí Čechové, kterým hájení svého náboženství bylo prvotním podnětem k uchopení zbraně, nýbrž zběř z rozličných národů přimíchala se

k nim, lákána jsouc lehkou příležitostí k pustému živobytí. Vůdci jejich byli na ten čas pravými pány země; dle jejich vůle dálo se všecko; což těžce nesli stavové, na kterých od starodávna spočívalo zřízení zemské, páni totiž a zemané, dílem také obce městské. Jen v míru mohl učiněn býti konec této moci vojenstva; protož zvláště šlechta stála o to, aby se příležitost podávaná ke smíření nezamítala. Strana pod obojí, nechtěvši nikdy žádnému odtržení od církve na vždy, měla mimo to vše novou pohnútku ke smířlivosti, když o vánocích roku 1431 (24 Prosince) zemřel arcibiskup Konrad, který dotud světil její kněžstvo. Nebo nechtěla-li se spustiti zásady posloupnosti apoštolské, hrozily jí velké strasti z nedostatku duchovenstva. Protož list zvací koncilia Basilejského spůsobil celkem radost a naději v Čechách. Jen strana Táborská odpírala mu po delší čas, tak že některou chvíli hrozilo z toho přijíti k novému boji domácímu. Konečně na sněmě v Praze v měsíci Únoru roku 1432 uzavřeno jednosvorně, vypraviti posly do Cheba k opětnému sjezdu s posly splnomocněnými od koncilia, aby se předně učinila smlouva o spůsob, jakým by mělo býti jednáno mezi Čechy a koncilieın. Tam stalo se dorozumění, aby Čechům volno bylo zastávati mínění své před sborem Basilejským s plnou svobodou, a soudcem aby bylo písmo svaté, obyčej církve prvotní a spisové svatých otců, pokud by se s písmem srovnávali (18 Května).

Vyjednávání toto nezastavilo ještě zůření války. Prvé než se sjezd Chebský začal, vytáhl Prokop Veliký s Tábory a Sirotky do Brandenburka, a poplenil tuto zemi až daleko za Berlín; po sjezdu pak Chebském Sirotci opět vtrhli do Uher, dobyli lstí města Trnavy, a vložili tam posádku. Jiné vojsko vpadlo téhož času do Slezska, a spůsobilo, že celá země tato, vyjmouc Ludvíka kníže Lehnické a města Vratislav, Svídnici a Javor, vykoupila nové příměří na dvě léta. Tak učinil též markrabí míšenský. Téhož pak času, v měsíci Červenci roku 1432, poselství české, vypravené do Krakova, zjednalo přátelský spolek mezi Čechy a králem polským, tak že slíbili sobě vzájemně pomáhati proti všemu Němectvu, a námluvy staly se o uvedení malého teprv synáčka Vladislavova téhož jména svým časem za krále do Čech.

Hledíc ku potřebě nevyhnutedlné, koncilium Basilejské schválilo umluvy zavřené v Chebě, ačkoli papež Eugenius IV delší čas všemu vyjednávání s Čechy se protivil, ano usiloval i o rozpuštění koncilia. Tu konečně na sněmě českém držaném v Kutnéhoře poslední den měsíce Srpna roku 1432 zvoleni jsou poslové, kteří se měli odebrati ku koncilii; ale příměří se všemi sousedy, o které usilovalo konci-

lium, nepovolilo se, nýbrž stihány zvláště Rakousy toho času novými vpády.

Poselstvo české skládalo se z nejvýtečnějších osob všelikých stavů, jak světských tak i duchovenstva. V čele jeho byl sám Prokop Holý. Ve 300 koních přijelo dne 4 Ledna roku 1433 do Basilee. Tu se jednalo předně o čtyry artikule Pražské, jakož ty, o které zasazovaly se české náboženské strany Pražanů i Táborů jednostejně. Mistru Janovi Rokycanovi svěřeno bylo hájení nejzávadnějšího z nich, o přijímání svátosti pod obojí; druhé zastávali mistr Petr Engliš, Mikuláš z Pelhřimova zvolený biskup Táborský a Oldřich bakalář ze Znojma, též z kněží Táborských. Vyjednávání o jiných věcech, ve kterých se Pražané a Táboři od sebe dělili, sestavených od koncilia v 28 artikulích, zámítli Čechové, pokud by ony hlavní čtyry kusy nebyly na místě postaveny. Hádání o artikule Pražské, nejprvé v celém sboru, potom také v užším výboru zvoleném od obou stran, trvalo však plného čtvrt léta, aniž se docílilo úplného dorozumění. Koncilium, nechtíc přistoupiti k míněním od Čechů hájeným v celém jich rozsahu, nejprvé navrhovalo poslům českým, aby zaujali místo ve sboru vedlé jiných členů jeho a zůstavili rozhodnutí většině; k čemuž však poslové svoliti nechtěli, nemajíce k tomu moci; protož vypravilo koncilium spolu s nimi své posly do Čech, aby podání totéž učinili sněmu českému. V čele poslů těchto byl Filibert biskup Konstanský (Coutence) z Normandie.

Stavové čeští drželi z té příčiny sněm ve velké síni kolleje Karlovy v Praze v měsíci Červnu 1433. Návrh koncilia, aby Čechové do něho vstoupili a většině se podrobili, nebyl však přijat. Tu oznámili poslové Basilejští, žeby koncilium volno bylo dopustiti přijímání pod obojí způsobou, když by se Čechové navrátili ku poslušenství církve a ve všem ostatním podvolili se uzavřením sboru, v jehož poradách měli by se účastniti jako jiní národové. K tomu chtěla většina sněmu dosti ochotně přistoupiti, však kdyžby se prvé určitě vědělo, jaké by mělo býti takové povolení, a na koho by se mělo vztahovati. Přání sněmovníků bylo, aby se přijímalo pod obojí způsobou v Čechách a na Moravě všudež, jinde pak, totiž zejména ve Slezsku a v Polště, pokud by tam byli milovníci kalicha. Poslové Basilejští neměli však moci, aby o tom sami ustanovili; pročež vypraveni jsou opět poslové čeští s nimi, méně četní než prvé, aby přednesli žádosti české v tom směru samému koncilii.

Během tohoto vyjednávání pokračovalo se ještě vždy také ve válce. Hned z jara roku 1433 vytáhl oddíl vojska Táborského vedením kněze Bedřicha ze Strážnice a Jana Pardusa z Horké Polskem bez

překážky vlády polské, s Čechy již spřátelené, do Uher, a poplenil nejprv stolici Spišskou a potom jiné krajiny. Téhož pak času jiné vojsko Táborské asi 8000 mužů vedením Jana Čapka ze Sán bylo vypraveno Polákům na pomoc do Prus proti rytířům německým a Swidrigalovi, kdež bojovavše šťastně celé leto toho roku, dostali se až ke břehu mořskému u Kdanska, a vrátili se teprv po zavření příměří mezi válčícími stranami. V Čechách mezitím hned po odjezdu poslů Basilejských z Prahy v měsíci Červenci předsevzali Táboři a něco později také Pražané spolu s nimi s hlavní mocí svou obležení města Plzně, chtíce dobytím jeho zbaviti konečně stranu katolickou v zemi nejdůležitějšího zbrojiště a prospěti tudy i ve vyjednávání svém se sborem Basilejským.

Ani druhé poslání do Basilee nevedlo však ještě ku konci. Sbor, vzav žádosti české v uvážení, uzavřel neoznamovati svého úmyslu o nich jináč než na sněmě českém, a vypravil proto své posly podruhé s posly českými do Prahy. Tu se stalo oznámení od nich v ten spůsob, že koncilium povolovalo přijímání pod obojí spůsobou v Čechách a na Moravě, však jen osobám dospělým, kdož by toho žádali, a dopouštělo druhých tří kusů Pražských s jistými ohradami, žádajíc, aby Čechové spokojíce se tím, přistoupili již k jednotě církve, a cožby všichni neb někteří z nich (myslilo se na Tábory a zvláštní jich učení) více ještě žádali, aby o to dále jednali v koncilii, vždy dle soudce umluveného ve Chbě. K tomuto návrhu smlouvy čili kompaktat slíbili Čechové přistoupiti rukou dáním poslům Basilejským dne 30 Listopadu roku 1433, však ne co ke smlouvě dokonané, poněvadž jí nečinilo se ještě zadost jejich žádostem. Když pak dalším jednáním s posly o ohrady jak s strany přijímání pod obojí spůsobou, tak zvláště také s strany panování statkům zemským od duchovenstva ukázalo se, že rozdíly v mínění obou stran vždy zůstávaly veliké; pošel nejprvé z toho rozstrk mezi duchovenstvem strany pod obojí. Jan Příbram totiž a jeho stoupenci radili úsilně, aby stavové přijali kompaktata bez dalších rozpaků; Rokycana a jeho strana ukazovali k nesnázím z toho a zvláště k různicím ustavičným mezi lidmi, které by musily vzniknouti, když by v týchže kostelích jedni chtěli přijímati pod obojí, druzí pod jednou spůsobou, a každý by svůj spůsob pokládal za jediný pravý. Shromáždění přisvědčilo konečně k těmto výstrahám; kompaktata nejsou přijata; vyjednávání se přetrhlo, a poslové Basilejští odjeli z Prahy na začátku roku 1434 bez pořízení.

§. 62.
Přemožení Táborů. Zavření kompaktat a přijetí císaře Sigmunda za krále.

Mezitím hlavní vojenská moc Čechů byla zaneprázdněna obležením Plzně již do šestého měsíce, ale vždy beze všeho prospěchu; ano předsevzetí to nezdařilé zvrhlo se konečně jen ke škodě bratrstvu Táborskému. Bojovníci Táborští, zvyklí od tolika let projíždění cizích zemí a kořistování, stojíce tuto tak dlouhý čas na jednom místě, měli co činiti, aby si v zemi domácí a zvláště v okolí tom vyhubeném zjednali špíže a píce pro svou potřebu; za kterouž projíždějíce zemi daleko široko obrátili proti sobě naříkání sedlského lidu pro nátisky jemu činěné. Při nedostatečném zaneprázdnění hynula i kázeň ve vojště. Když v měsíci Září jeden z heitmanů, Jan Pardus z Horky výše zmíněný, vtrhnuv do Bavor pro zjednání špíže, utrpěl tam porážku a ztrátu velikou; strhla se proti němu, když se do ležení navrátil, bouře ve vojsku, kterou když ukrotiti chtěl nejvyšší velitel, Prokop Holý, sám těžce uražen jest a krvavě zraněn od výtržných; pro kteroužto věc opustil vojsko a odebral se do Prahy pod záminkou léčení.

Různice této chopili se páni strany pod obojí brzy co příležitosti nové ku podvrácení moci bratrstev Táborských. Nejprvé v dorozumění s Prokopem samým, ještě za přebývání poslů Basilejských v Praze, spůsobili usnešení sněmu (1 Prosince 1433), kterým zřízena jest prozatímná vláda v zemi. Aleš z Risenburka, pán starého rodu, ale málo zámožný, jmenován správcem zemským, a přidána jemu radda 12 osob ze stavů. Správce tento byl však toliko nastrčeným nástrojem pánů mocnějších, jejichž pravé zámysly ještě se tajily, v jichžto čele stál Menhart z Hradce. Tento ještě před odjezdem poslů Basilejských dal se od nich potají přijmouti do jednoty církve, ohlásiv se býti spokojena s kompaktaty ve spůsobě od koncilia podávané; což učinili také mistři učení Pražského strany Příbramovy a později také Přibík z Klenového, jenž zajel v té příčině za posly do Cheba. Páni tito a potom někteří jiní přijali brzy peníze od koncilia Basilejského ku pomoci Plzenským a za služby, které chtěli vůbec prokázati koncilii v Čechách.

Hned po velkém útěku Němců od Domažlic roku 1431 byl se mezitím král Sigmund odebral do Italie, a meškal tam skoro dvě léta za příčinou všelijakých záležitostí, ve kterých se mu skoro vesměs nevedlo po vůli. Toliko dosáhl konečně korunování na císařství v Římě

papežem Eugeniem IV (1433, 31 Května), kterého také jakž takž na některou chvíli srovnal s konciliem. V měsíci Říjnu 1433 navrátil se konečně nejprv do Basilee; a znamenav změny ve stavu Čech, snažil se i sám také užiti jich ke svému prospěchu. Pan Oldřich z Rosenberka, nejmocnější z pánů katolických v zemi, byl v tom předním jeho nástrojem. Sigmund zaplatil mu služby jeho již napřed postoupením starých korunních hradů Zvíkova a Hluboké, též zboží kláštera Milevského a Týna nad Vltavou ze statků arcibiskupství Pražského. Jím za podobné milosti nachylováni jsou přední pánové strany pod obojí k straně Sigmundově, aby se přičinili o navrácení jeho v království.

Když tyto a jiné přípravy dospěly, odvážilo se panstvo kroku rozhodného. V měsíci Dubnu roku 1434 zřídila se jednota se schválením správce zemského Alše, jemu ku pomoci, k obnovení míru a řádu v zemi; jejímiž původy předními byli pan Menhart z Hradce, pan Hynce Ptaček z Pirkšteina, Aleš Holický ze Šternberka, Jindřich syn někdy páně Čeňkův z Wartenberka, Diviš Bořek z Miletínka seděním na Hoře Kunětické, Vilém Kostka z Postupic, Jan Smiřický. K jednotě této přistoupili také Pražané Staroměštští. Veřejným vyhlášením vyzýváni jsou všichni stavové v zemi, aby též učinili; kdož by se protivil, měl k tomu připraven býti mocí: což míněno hlavně proti vojskům bratrským jakožto rušitelům míru a škůdcům zemským. Ku provedení tohoto zámyslu jednoty sbíráno vojsko v ležení u Kačiny blíž Kutnéhory, v němž podávány jsou služby těm, kteří by z Táborského vojska chtěli vystoupiti.

Nevyhnutedlný následek tohoto vyhlášení byla válka mezi panstvem a bratřími. Vojsko panské přitáhlo nejprvé dne 6 Května od Kačiny ku Praze, a pomocí Staroměstských dobylo Nového města, které k jednotě přistoupiti odepřelo. V noci předtím Přibík z Klenového, leže s Tábory před Plzní, dle slibu daného poslům Basilejským vpravil velkou zásobu obilí do města obleženého, čímž stalo se spůsobilé k další obraně. Následkem toho vojsko Táborské, když ho došla zpráva o dobytí Nového města Pražského, zanechalo dalšího obléhání, a vytáhlo do pole proti pánům vedením Prokopa Holého, jenž se mu postavil znovu v čelo. Prokop, sebrav všecku vojenskou moc Táborů, přitáhl nejprvé k Praze, kdež položiv se u Kunratic, pleněním okolí vyzýval pány k svedení bitvy. Páni pod obojí sesílili se však spojením se stranou pod jednou. Z poledních stran přirazil k vojsku jejich v Praze lid Oldřicha Rosenberského, od západu celý landfrid Plzenský vedením Jana ze Šwamberka. Tu Prokop Holý ustoupil před nimi

od Prahy ku Kolínu; tam však sesílil se vojskem Sirotků z východních krajů, a obrátil se znovu proti pánům, kteříž nyní táhli za ním. Tu přišlo k bitvě dne 30 Května 1434 u Lipan v krajině mezi Brodem a Kouřimí. Nejvyšším velitelem vojska panského byl Diviš Bořek z Miletínka. Zdařilou lstí válečnou dobyl svrchovaného vítězství. Když vozový šik Táborů první udeřil na vojsko panské, dali se přední po krátkém boji v utíkání, jakoby uvedeni byli ve zmatek. „Běží nepřátelé, běží," volali Táboři radostným pokřikem, a nejprvé na vozích je stihali se střelbou z děl a z pušek, potom, když se přiblížili, vyskočili z vozů, a dali se v útok prudký. V tom padla jim v bok lehká jízda, nejvíce páně Oldřichova z Rosenberka, odtrhla je od vozů, a vskočila do nich otvorem. Tu chvíli celé vojsko panské stanulo na zdánlivém útěku, a Táboři, stištěni jsouce vozy nepřítele i svými vlastními, uvedeni jsou ve zmatek největší. Velké vraždění nastalo, ve kterém padla nejlepší část jejich vojska, 13.000 mužů, mezi nimi v nejlítější seči také Prokop Veliký, Prokůpek a jiní heitmanové nejudatnější. Jen 700 upadlo v zajetí, kterých veliká část upálena jest ve stodolách z rozkazu páně Menhartova. S malým zástupem jezdců utekl se pan Jan Čapek ze Sán na Kolín, kdež potom darmo jest obléhán.

Moc bratrstva Táborského a Sirotčího byla touto bitvou zlomena, a stavům zemským nepřekáželo odtud nic, aby zemi uvedli zase ve starý řád, pokud se hodil jejich prospěchům. Již o sv. Janě Křtiteli. asi tři neděle po bitvě u Lipan, sešli se na sněm do Prahy spolu se stavy moravskými, kteří nedávno předtím znovu se byli přiznali ku poslušenství zetě císařova, Albrechta rakouského, a mezi sebou se zavázali podobnou jednotou jako panstvo české k zachování míru zemského. Na tomto sněmě skoro všecka města královská, ježto dotud větším dílem stála v bratrstvu Sirotčím, přiznala se k jednotě stavovské, tak že v odporu setrvali něco déle toliko Kolín, Tábor, Písek, Žatec a Mladá Boleslav. K zavedení bezpečnosti a řádu v zemi uzavřel sněm zřízení heitmanů po krajích podobně jak někdy zamýšlel král Sigmund zřízením lantfridů, však tak, že každý kraj sám zvolil sobě heitmana z prostředka stavů. Mezi stranou pod obojí a pod jednou umluveno na ten čas příměří na jeden rok; konečně pak uzavřeno jednati s císařem Sigmundem o přijetí jeho za krále, k čemuž umluven s ním sjezd v Řezně, a ustanoveno poselství k němu v rovném počtu osob ze stavů panského, rytířského a městského. Brzy potom držán v Praze také sbor kněžský, na kterém učení strany pod obojí, položené v 19 článcích ve smyslu Jana Rokycany, došlo schválení také od velké části kněží Sirotčích.

Sjezd Řezenský sešel se ve druhé polovici měsíce Srpna toho roku. K vyzvání od císaře Sigmunda dali se k němu nalézti také poslové koncilia Basilejského, doufajíce nalézti při Češích již větší povolnost ku přijetí kompaktat než roku předešlého. Poslové však čeští měli nařízení jednati toliko s císařem a žádati na něm, když by měl přijat býti v království, aby sám vymohl na koncilii svolení ku přijímání pod obojí spůsobou v celých Čechách a na Moravě nerozdílně. Čehož když císař na sebe přijmouti nechtěl, nýbrž toliko pomoci a prostřednictví svého podával k dalšímu jednání s koncilem, uzavřeno vznésti vše znovu na sněm český, který držán potom o svatém Havle v Praze.

Na tomto sněmě stavové pod obojí poněkud uskrovnili žádosti své, když mezitím nabyli přesvědčení, že se strana pod jednou v zemi nechtěla dáti nakloniti po dobrém, aby od svého spůsobu přijímání upustila. Uzavřeno tedy popsati všecky farní a jiné kostely v zemi, ve kterých se do té chvíle rozdávala svátost pod obojí nebo pod jednou spůsobou, a žádati na koncilii, aby svolilo k rozdělení kostelů dle toho stavu věcí na všechny budoucí časy, tak aby se v jedněch kostelích výhradně rozdávalo pod obojí, v druhých výhradně pod jednou spůsobou; dále pak aby volení arcibiskupa a biskupů zůstaveno bylo dle někdejšího řádu v zemi sněmu a kněžstvu a jmenování králi českému, aby beneficia církevní v Čechách a na Moravě nebyla udělována od cizozemců, i aby nikdo ze zemí těchto nebyl potahován k soudům duchovním zahraničným. Tím mělo jednak arcibiskupství Pražské býti pojištěno straně pod obojí jakožto velké většině v zemi, jednak měla býti spůsobena přítrž někdejším přechvatům dvoru papežského. Žádosti tyto oznámeny jsou předběžně koncilii, aby o nich mohlo býti jednáno na novém sjezdě s posly jeho i s císařem Sigmundem v Brně.

Na témž sněmě stalo se úplné dorozumění mezi Pražany a Sirotky ve věcech náboženství, tak že kněží Sirotčí zcela k řádům strany Rokycanovy se přidali; ano i kněží Táborští podali se ve věcech víry, jediné vyjmouc svátost oltářní, na výrok mistra Petra Engliše který dotud v míněních svých stál jako u prostřed mezi nimi a Pražany. K straně Táborské znaly se toho času ještě města Tábor, Písek, Prachatice, Vodňany, Hradec Králové, Dvůr, Jaroměř, Čáslav, Nimburk, Boleslav Mladá, Žatec, Louny, Litoměřice a Slaný. Předními vůdci jejich byli kněz Bedřich ze Strážnice a pan Jan Roháč z Dubé. Přes umluvu onu přišlo mezi nimi a stranou pod obojí i pod jednou k částečným bojům opětným. V měsíci Unoru 1435 vypálili Táboři Oldřichovi z Rosenberka město jeho Soběslav, on pak jim brzy potom

oblehl Lomnici blíž Třeboně, která však vzdala se teprv po 9 měsících. Páni pod obojí vedením Hynce Ptačka z Pirkšteina dobyli na Tábořích hradu Ostromeče blíž vtoku Sázavy do Vltavy umluvou po dvouměsíčním obléhání; podobně pak vedením Bořka z Miletínka oblehše Kolín, připravili obhájce jeho Bedřicha Strážnického toliko k umluvě. Na Moravě dobyl lid vévody rakouského Evančic. Smluvou pak mezi stavy českými a slezskými postoupena jsou od Čechů téhož času Slezákům města Němčí a Otmochov, a podobně císaři Sigmundovi město jeho Trnava v Uhřích.

Sjezd Brněnský sešel se teprv na začátku měsíce Července roku 1435. Poslové Basilejští však přišli k němu s takovým nařízením od koncilia, že neměli vcházeti v žádné další vyjednávání, pokud by Čechové nestvrdili kompaktat v té spůsobě, jak byly namluveny dne 30 Listopadu roku 1433. Jen tolik podávali mimo to, že měl arcibiskup Pražský, jakož i podbiskupí jeho, Olomoucký a Litomyšlský, zavázáni býti rozdávati též pod obojí spůsobou žádajícím toho a světiti na kněžství žáky strany pod obojí beze všech překážek. Osazení arcibiskupství uprázdněného po Konradovi z Vechty pozůstavovalo koncilium na ten čas sobě. Když poslové čeští o takovém úmyslu koncilia slyšeli, chtěli hned všeliké jednání přetrhnouti a z Brna odjeti. Z toho však zdržel je císař Sigmund, s kterým se byli mezitím skoro o všechny jiné výminky přijetí jeho dorozuměli. Vydalť Čechům zápis, kterým sám od své osoby svolil ke všem žádostem jejich ve věcech náboženství, jak o přijímání rozdílném dle popisu kostelů tak o volení arcibiskupa, osazování beneficií i zamítnutí cizích soudů duchovních, tak že zavázal se společně s Čechy pilně o to státi, aby arcibiskup od sněmu a duchovenstva zvolený byl stvrzen od papeže a všecky ostatní svobody schváleny, na každý pak spůsob nepřekážeti Čechům a Moravanům ve skutečném užívání svobod těchto, buďtež potvrzeny neb nebuďtež (1435, 6 Července). Tím se upokojivše, jednali poslové čeští s Basilejskými opět dále o některé změny v předešlém znění kompaktat; poslové však, zvěděvše o zápise císaře Sigmunda, vzali si záminku z neshody o některé věci vedlejší, pro kterou jednání další odloženo jest opět ke sjezdu jinému.

Sněm, jenž se sešel ku konci měsíce Září v Praze, uzavřel podvoliti se kompaktatům, rovněž v naději, že pomocí císaře dle zápisu jeho dosáhne se všeho ostatního, čeho ještě bylo potřeba, a přikročil hned k volení arcibiskupa a dvou biskupů prostředkem 16 voličů k tomu ustanovených, dílem ze stavů, dílem z duchovenstva. Tito zvolili jednosvorně mistra Jana z Rokycan za arcibiskupa, jehožto jméno mělo však od nich ještě zachováno býti v tajnosti, pokud by

k tomu nepřistoupilo také svolení císařovo. Opět jeli poslové království českého k novému sjezdu s císařem a s posly Basilejskými do Bělehradu královského v Uhřích. Tam však poslové Basilejští z uložení koncilia nechtěli vejíti v žádné jednání, pokud by císař zápisu Čechům daného neodvolal zase. Z toho se Sigmund nejprv velice rozhněval; ale potom dorozuměl se s posly, tak že tajně, bez vědomí Čechů, a oustně toliko zavázal se slibem, že se nebude vkládati do věcí náležejících k víře a církvi; čímž rozumělo se, že nebude zápisu svého držeti, pokud by se koncilii vidělo býti proti právům církve (1436, 8 Ledna). Po takovémto zdánlivém odstranění této překážky ustanoveno položení sněmu království českého do Jihlavy, kdež by se smlouvy dokonaly, ač tak, že žádali poslové čeští od Basilejských, aby se k tomu času opatřili plnou mocí od koncilia k stvrzení arcibiskupa zvoleného. Jméno Rokycany oznámeno potom zřejmě koncilii dle uzavření sněmu, který se hned brzy potom sešel v Praze.

Ani však ke sjezdu Jihlavskému, kterýž se začal v měsíci Červnu roku 1436, poslové Basilejští nepřinesli stvrzení takového. Koncilium mínilo arcibiskupství Pražské prozatím spravovati biskupem Filibertem Konstanským, až by prý nabylo lepší známosti osob k tomu důstojenství se hodících. Opět rozhořčili se z toho stavové čeští velice, ale dali se zase upokojiti slovem císaře Sigmunda i také zetě jeho vévody Albrechta, kteříž slibovali jim o stvrzení Rokycany se zasaditi. Takž konečně přiznali se Čechové slavně ku kompaktatům dne 5 Července 1436; poslové Basilejští vyhlásili naproti tomu zrušení klateb proti Čechům a uznání jich za věrné syny církve: i ohlášen tudíž hned obecný mír mezi Čechy a všemi druhými národy. Potom vydal císař Sigmund stavům českým majestát čili list na stvrzení svobod zemských a nové umluvy s nimi zavřené (20 Července). Aleš z Risenburka složil tudíž v Jihlavě své prozatímné vládařství, a stavové přiznali se k Sigmundovi co ku králi svému. Dne 23 Srpna vjel slavně do Prahy, a uvázal se v království.

§. 63.

Panování císaře Sigmunda.

Císaři Sigmundovi bylo již 68 let, když takto v sedmnáctém roce po smrti bratra svého Václava dosedl konečně na stolec svých předků. Čechy nacházely se ve stavu docela změněném od toho času a nikdy nebývalém. Královská moc, císařem Karlem posledně zvelebená, byla válkou pro náboženství zbavena nejdůležitějších starodáv-

ných podpor svých. Statky korunní s největší část nacházely se jako někdy za krále Jana v rukou panstva, a týmž spůsobem nyní také největší část statků duchovenstva, jakož arcibiskupství, biskupství Litomyšlského, kapitul, klášterů, jejichž sutiny ohavily zemi a zvláště hlavní město Pražské, tak jak nedávno předtím sloužily jim k oslavě nádhernými budovami chrámů svých. Šlechta majíc na statky ty větším dílem zápisy od Sigmunda, jichž nebylo nyní snadno vyplatiti zase, nabyla tím příliš velké moci proti koruně. Hlavním důchodem královým po těchto ztrátách zůstávaly platy z měst; ale i města, obohacena zabavenými statky duchovenstva, byla nyní mocnější než předtím. Měvše za času války této svůj hlas ve všech záležitostech zemských, snažila se o zachování sobě jeho i napotom touž měrou jako páni a zemané, a nebyla tudy vždy ochotna sloužiti králi předešlým spůsobem v jeho potřebách. To samé rozptýlení statků a důchodů korunních jako v Čechách stalo se jen v menší míře také na Moravě. V Lužici byl Sigmund r. 1429 dokonce všecka práva královská zastavil, v dolní Lužici totiž pánům tamějším z Polenska, v horní čili Šestiměstech panu Albrechtovi z Koldic, kteříž nazváni jsouce od něho foity, spravovali odtud země tyto k ruce své. Mnoho hradů a panství náležejících k Čechám od času císaře Karla v Míšni, ve Fransku a ve Falci bylo rovněž zastaveno od Sigmunda okolním knížatům, zvláště vévodám saským čili markrabím míšenským.

K tomu ke všemu přicházelo rozdělení národu českého na náboženské strany, kterému nebyl učiněn konec kompaktaty, jakož smluvou posud nevyhovující všem potřebám. Nebylať země jimi posud skutkem uvedena v poslušenství jedné duchovní vrchnosti. Strana přijímajících pod jednou ani strana pod obojí neměly chuti podrobiti se arcibiskupu, jenž by se znal ke straně protivné. Pod obojí zakládali právo své, aby arcibiskup byl z jejich prostředka, na své většině v národu; neboť nejen panstvo a rytířstvo četné se vším lidem na statcích svých a města královská skoro všecka znala se ku přijímání pod obojí, ale i poddaní pánů strany pod jednou větším dílem přijímali pod obojí, majíce svobodu v tom vymoženou jim smluvami o příměří během války a posledně popisem far dle zápisu císaře Sigmunda. K straně pod jednou náležela v krajinách českých jen dvě města královská, Plzeň a Budějovice; sedlského lidu jen něco málo, hlavně v kraji Plzenském; mimo to všecko obyvatelstvo německé při hranicích zemských jak ve městech tak ve vsech, ale nad to právě nejmocnější rodové panští v zemi. Na tyto nejvíce spoléhalo se koncilium Basilejské v zámyslu svém, aby dosadilo svým časem arcibiskupa ze strany pod jednou.

Trvanlivý pokoj a obnovení pevného řádu v zemi nebylo jináč možné, nežli když se král upřímně dorozuměl s většinou národu, která za tak dlouhý čas byla se zbraní stála proti němu. Na místě toho císař Sigmund nepřestal se domnívati, že stranu pod obojí chytrými odklady a vytáčkami dovede na čas ukonýšiti a konečně potlačiti. Hned jak se uvázal v panství, osadil raddy městské v Praze muži strany pod obojí sice, ale skoro veskrz příchylnými k Janovi Příbramovi, Rokycanovi pak odpornými; a podobně osadil také nejvyšší ouřady zemské Menhart z Hradce, nejhorlivější pomocník koncilia v tom, aby se Čechům více nic nepovolovalo, stal se nejvyšším purkrabím Pražským. Veřejně psal Sigmund přímluvčí list ku koncilii, aby Rokycanu stvrdilo za arcibiskupa, ale podtají radil, aby toho nečinilo. Pod ochranou jeho vykonával zatím Filibert biskup Konstanský, přední z poslův Basilejských, kteří s ním zároveň přijeli do Prahy, ouřad biskupský v zemi, ačkoli země nikdy k tomu nebyla svolila. Straně pod obojí bylo to dobrodiním potud, že od něho aspoň také žákové znající se ku kalichu dostávali svěcení na kněžství. Zároveň však usilovali poslové Basilejští také tak dlouho o to, aby Rokycana a strana jeho zanechala všechněch oněch menších uchylek v řádech kostelních, kterými se lišila od Příbramovců, až Rokycana svolil k tomu s jedinou výjimkou, aby o čtení evangelií a epištol na mši českým jazykem, jakož i o rozdávání svátosti pod obojí také dítkám prvé jednáno bylo s konciliem samým zároveň s jinými věcmi, kterých si Čechové žádali k doplnění kompaktat. K tomu přistoupilo později všecko duchovenstvo strany pod obojí.

Císař Sigmund mezitím pilně hleděl upokojiti také Tábory. Stalo se to konečně smluvou zavřenou dne 18 Listopadu roku 1436, kterou se větší strana jich, jmenovitě s městem Táborem, podvolila ve věcech víry přestati na rozsudku čtyr mistrů a kněží k tomu jmenovaných, mezi nimiž první byl opět Petr Engliš, tak aby od svých řádů nebyli mocí tištěni, pokud by nevyšel výrok týchž rozsudí; naproti tomu císař udělil Táboru práv a svobod města královského a statků i důchodů jistých, rovněž knězi Bedřichovi Strážnickému panství Kolinského. Po této umluvě setrvali v odporu a ve válce s císařem toliko měšťané Hradce Králové návodem kněze Ambrože a pán z bratrstva Jan Roháč z Dubé se sídlem na hradě Sioně nově vystaveném blíž Hor Kuten.

Hned na začátku roku 1437 otevřen jest sněm valný v Praze, na kterém se jednalo dále o věci nejpotřebnější k obnovení řádu v zemi. Král rozhodl nejprv prozatímně toliko až k důkladnějšímu ohledání práva rozepři mezi stavem panským a rytířským o sedání v la-

vicích soudních, to jest o osazení soudu zemského, na kterém od času bouří proti králi Václavovi IV páni osobili si právo ke všem místům. Sigmund ustanovil, aby na ten čas komorník a sudí nejvyšší byli z pánů, písař zemský ze zemanů, kmetů pak zemských aby 12 bylo pánů a 8 zemanů. Všecka tato místa osadil přitom dílem osobami strany pod jednou, dílem takovými strany pod obojí, kteří se nepřídrželi Rokycany. Od osmnácti let ponejprv otevřel se tím způsobem soud zemský a desky zemské dne 28 Ledna; soudy krajské zůstaly již na vždy neosazeny, poněvadž nebylo statků korunních, z kterých se jindy vydržovaly. Z uznané potřeby, aby se králi dostalo slušných důchodů k pečování o dobré zemské, povolil sněm také berni mimořádnou s velikou štědrostí, totiž půl ouroka jednoho roku, co brali vrchnosti od svých poddaných.

Způsob však, kterým král dílem užil tohoto důchodu, způsobil brzy nelibost strany pod obojí. Neboť obrátil jej toliko s částku na vyplacení korunních statků ze zástav a na skoupení a zboření některých tvrzí nového vystavení, které se mohly státi nebezpečné pro pokoj v zemi; částku obrátil na najmutí některého počtu bojovníků Táborských vedením Jana Jiskry z Brandýsa, které vypravil proti Turkům k hájení hranic svého království uherského, ne bez úmyslu, aby se jich zbavil na vždy ze země; částky konečně užil k vyplacení některých statků duchovenstva strany pod jednou a k obnovení nadání jeho, jakož zejména kapituly kostela Pražského, kteráž se nyní navrátila ze svého vyhnanství ze Žitavy. Naproti tomu Rokycanovi, volenému arcibiskupu, odňal téhož času faru Týnskou, kterou byl spravoval během válek, pod příčinou v oněch okolnostech příliš lehkou, že někdejší farář odtud vyhnaný postoupil jí jinému. Ze sněmu onoho, jenž trval něco více nežli šest neděl, vyhlášena jest veřejná hotovost proti Roháčovi z Dubé, a dle toho oblehlo vojsko královo hrad Sion na začátku měsíce Května velením Hynce Ptačka z Pirkšteina. Hradečtí však smluvili se mezitím s císařem, a vypudili kněze Ambrože z města se stranou, která se tomu protivila.

V čas skončení sněmu onoho přišlo konečně stvrzení kompaktat Basilejských od koncilia samého, a nedlouho potom i papež Eugenius IV bullou danou dne 11 Března téhož roku schválil narovnání toto mezi Čechy a ostatním křesťanstvem. Ale poněvadž doposud nestalo se nic s konečným osazením arcibiskupství Pražského, doléhal o to na krále sněm nový svolaný ku konci měsíce Května, na kterém zároveň také zvoleni jsou noví poslové ku koncilii k dokonání kompaktat. Předním z nich byl tentokrát Jan Příbram, poněvadž Rokycana účastnění svého v tom odepřel, nedoufaje v žádný prospěch

z dalšího jednání. Tu Sigmund, aby stranu pod obojí aspoň poněkud upokojil, se svolením biskupa Filiberta dosadil prozatímného administratora arcibiskupství Pražského ke spravování kněžstva strany pod obojí toliko, tak že zůstalo od kněžstva pod jednou odděleno. Ale administratorem jmenován od něho starý mistr Křištan z Prachatic ze strany Příbramovy. Rokycana, tím docela odstrčen ode všeho řízení církevních věcí, a maje i příčiny báti se oukladů od krále, opustil konečně Prahu, a nalezl útočiště u pana Diviše Bořka z Miletínka na hradě jeho vystaveném za času války na hoře Kunětické.

Z příčiny rozepří nově vzniklých mezi papežem Eugeniem IV a konciliem Basilejským, když koncilium začalo usilovati o provedení oprav v řádech církevních bez ohledu na ujmu důchodů papežských, odebral se císař Sigmund brzy potom do Cheba, položiv tam sněm knížatům říšským, aby tu věc s nimi vzal v uvážení. Sněm ten nevedl k ničemu, poněvadž knížata větším dílem jednání tomu se vyhýbali a málo se jich sešlo; když pak Sigmund za tou příčinou asi půldruhého měsíce zdržel se mimo Prahu, jevilo se již veliké vření v horlivější části strany pod obojí. Berně na sněmě svolená od mnohých se neodváděla za druhé půlletí; při obléhání Sionu bylo málo ochoty, a ve východních krajích země držely se sjezdy, na kterých se snášely stížnosti proti králi. Zprávami o tom znepokojen, vrátil se Sigmund do Prahy, a vynaložil všecku péči na sesílení vojska svého před Sionem. Hrad jest dobyt konečně útokem (6 Září), Jan Roháč přitom zajat s 52 lidmi svými, a císař dal je všecky jedním dnem oběsiti na náměstí Staroměstském na šibenici veliké, Roháče nejvýš nad druhými. Tím pobouřil mysli proti sobě ještě více. Ke sněmu svolanému v Praze o sv. Václslavě přijel Diviš Bořek z Miletínka pod bezpečenstvím se stížnostmi proti císaři, sepsanými od krajů Hradeckého a Chrudimského, že nezdržel Čechům zápisů svých, i oznámil je před sněmem. Mezitím Jan Kolda ze Žampacha, přívrženec strany Táborské, začal odboj proti králi dobytím hradu Náchoda, a hned také kněz Bedřich ze Strážnice, Hertvik z Rušinova a někteří jiní stavu rytířského zaslali odpovědné listy císaři.

Právě toho času začal Sigmund nebezpečně churavěti, a při zlém tomto stavu věcí mínil se odebrati do Uher a vznésti vládařství v Čechách na Albrechta vévodu rakouského, svého zetě, aby jemu pojistil tudy nástupnictví dle dědičných umluv, zavřených za času císaře Karla mezi domem českým a rakouským. Proti tomu strojil se odpor některých pánů strany pod obojí, a zejména pana Hynce Ptačka z Pirkšteina, kteříž chtěli hájiti přední právo k vládařství manželce císařově Barboře z rodu hrabat Celských, tehdáž s domem rakouským

znepřátelených. Sigmund, přišed záměrům těmto na stopu, vyjel nyní s dvorem svým z Prahy nenadále (11 Listopadu), a odebral se do Znojma na Moravě, kamž přijel k němu Albrecht i s manželkou svou Alžbětou. Tu dal císař císařovnu Barboru zajmouti a jednati po poslích s panstvem českým i s přivtělenými zeměmi o přijetí Albrechta za svého nástupce. Ale zatím nemoc jeho rozmáhala se rychle, až i zemřel tudíž ve Znojmě dne 9 Prosince. Tělo jeho odvezeno do Uher, a pohřbeno ve Varadíně.

§. 64.

Král Albrecht.

Poselstvo císaře Sigmunda, vypravené do Čech, v jehož čele byl kancléř jeho Kašpar Šlik, rodilý z Cheba, nadaný od něho znamenitými statky v Loketsku, dostalo slyšení na sněmě českém, svolaném teprv po smrti císařově, obdrževši mezitím nové plnomocenství od Albrechta co jeho nástupce. Právo Albrechtovo a manželky jeho Alžběty ke stolci českému nebylo od nikoho popíráno, leda od strany kněze Bedřicha, která se již nacházela v branném odboji a protož obrátila znovu zření své k Polsku, chtíc odtamtud míti krále. Ale jakož byl Sigmund přijat do země umluvami, kterých potom nezdržel, strana horlivějších pod obojí, s tím nespokojená, žádala, aby se Albrecht zavázal k plnění umluv těch a k některým jiným věcem potřebným, prvé nežby byl za krále uznán skutečně. Strana pod obojí byla tím větší hořkostí naplněna z toho, že mezitím poslové vypravení do Basilee o žádané doplnění kompaktat vrátili se docela s nepořízením. Protož přišlo ku kyselostem na sněmě, když páni strany pod jednou a přívrženci Menharta z Hradce prohlásili Albrechta za krále beze všech výminek, až teprv ulekše se opravdového odporu strany druhé, svolili k sepsání žádostí, ježto měly býti podány Albrechtovi poselstvem do Vídně.

Po smrti Diviše Bořka z Miletínka brzy po skončení sněmu tohoto (1438, 8 Ledna) stal se Hynce Ptaček z Pirkšteina hlavou horlivější strany pod obojí, která se totiž přídržela Rokycany. Správa zemská nacházela se v rukou nejvyšších heitmanů, které dosadil císař Sigmund při svém odjezdu, z kterých Menhart z Hradce byl nejpřednější. Ptaček jednal s Bedřichem ze Strážnice, chtěje mezi jeho stranou a heitmany zemskými smluviti příměří. Ale brzy ukázalo se zjevně, že strana Oldřichova z Rosenberka a Menhartova z Hradce nemyslila upřímně se žádostmi předloženými králi Albrechtovi, nýbrž

tajně pobádali jej, aby k nim nesvoloval. K snadnějšímu provedení zámyslů k tomu směřujících dali heitmanové zemští dne 21 Ledna 1438 zjímati nejpřednější konšely Pražské, a potom vypověděli jiné měšťany, kteří se přídrželi strany protivné; což spůsobilo v zemi nové rozhorlení. Bedřich ze Strážnice a stoupenci jeho, jimž heitmani zemští příměří odepřeli, vypravili se již v poselství do Polska, a vyžádali sobě Kazimíra, bratra mladého krále polského Vladislava III, za krále do Čech.

Zmatky tyto strhly se tím spíše, že Albrecht zdržován byl dlouho věcmi jinými, přijat byv mezitím na království uherské a brzy potom zvolen od kurfirstů za krále Římského. Teprv když se v měsíci Dubnu navrátil z Uher do Vídně, svolil v jisté míře k žádostem českým skoro všechněm. Ale strana Oldřichova a Menhartova nyní na sněmě držaném v kolleji Karlově vyhlásili Albrechta za krále, a konali přípravy ku korunování jeho, prvé než se sněm vyslovil, zdali podáním královým učiněno zemi zadost. Tu uzavřela strana Ptačkova na zvláštním sjezdě na Mělníce vstoupiti též ve vyjednávání s králem polským. Ale stavové počtem silnější, nedbajíce toho, jeli králi Albrechtovi naproti do Jihlavy; přijali zápis od něho, kterým se zavázal hájiti zemi při kompaktatech i zápise císaře Sigmunda k nim se vztahujícím s jistými přitom ohradami, a uvedli jej konečně do Prahy. Darmo žádal Ptaček ještě i nyní o odložení korunování Albrechtova, až by sněm řádně se smluvil s ním o své žádosti. Když korunování nicméně předse šlo (29 Června), setrvala strana Ptačkova spolu s Táborskou při Kazimírovi polském, jehož bratr, král Vladislav, ku přijetí koruny české od něho svolil a hned strojil se k válce o ni.

Již několik dní po korunování Albrechtově přitáhlo asi 4000 mužů vojska polského do Moravy a odtud do Čech přes Hradec Králové. Ptaček, Bedřich Strážnický a všichni jich stoupenci s lidem svým spojili se s nimi, a táhli nejprv ve směru proti Praze až ku Kouřimi, potom pak odtud na Tábor, kdež se položili dílem ve městě dílem v ohraženém ležení opírajícím se o město. Bez meškání sebral i král Albrecht své věrné z Čech u Prahy; ku kterýmž přibyly také vojenské zástupy z Uher a z Rakous, ano i pomoci od některých knížat německých, kterým Albrecht předkládal nebezpečenství pro říši německou, když by Čechové, ve válce předešlé nepřemožení, s druhým příbuzným národem, polským, spojeni byli pod panstvím jednoho rodu. Markrabí míšenský přitáhl osobně, rovněž Krištof vévoda bavorský, od markrabí pak brandenburského syn jeho Albrecht, jemuž později říkáno Achilles. S celou mocí tou vytáhl král proti Táboru. Tam vedly se boje po pět neděl, ale jen částečné při rozličných výpadech jedněch

proti druhým; hlavního útoku na pevné ležení české Albrecht se neodvážil; a když došly zprávy, kterak král polský sám strojil se k vojenské výpravě do Slezska, zanechal konečně obléhání Tábora, a vrátil se do Prahy.

Král polský vtrhnul do Slezska hned potom se dvou stran, a opanoval zvláště hořejší krajiny země blíž pomezí moravského i českého. Albrecht zdvihl se tedy s vojenskou mocí svou proti němu, zůstaviv hraběte Oldřicha Celského za správce čili heitmana zemského v Čechách. Při jeho blížení odtáhl král polský; Albrecht pak zůstal s dvorem svým na zimu ve Vratislavi; a tu začalo se jednati o mír mezi oběma králi (1439), k čemuž přičiňovali se také papež Eugenius IV a koncilium Basilejské, ačkoliv byli již ve prudké rozepři mezi sebou, z příčiny zmáhajícího se nebezpečenství celého křesťanstva od Turků. Dosaženo však toliko příměří do sv. Jana roku 1439, kteréž smluveno také mezi oběma stranama v Čechách, ježto mezitím spolu v rozličných místech bojovaly. Albrecht odebral se nyní do Uher, a konal přípravy proti Turkům, kteří toho roku s velikou mocí udeřili na Srby. Z neznámých příčin odňal listem vydaným v Prešpurce správu Čech Oldřichovi Celskému, a jmenoval Oldřicha z Rosenberka a Menharta z Hradce svými heitmany (10 Května). Na novém sjezdě poslů Albrechtových a polských v Lubové prodlouženo příměří mezi králi až do svatého Michala. Ale když potom Albrecht sebral pole proti Turkům na jižním pomezí království uherského, onemocněl v nezvyklém podnebí, a v tom stavu spěchaje nazpět do Vídně, zemřel na té cestě v Nesmilech dne 27 Října toho roku. Tělo jeho pohřbeno na Bělehradě královském.

§. 65.

Čechy bez vlády až do dobytí Prahy od Jiřího z Poděbrad.

Král Albrecht nepozůstavil žádného mužského dědice, než dvě dcery toliko; ovdovělá však po něm královna Alžběta, dcera císaře Sigmunda, byla těhotná, a porodila-li ještě syna, měl ten dle práva nastoupiti v království českém, jakož i v uherském a u vévodství rakouském; kdyby pak syna nebylo, příslušelo právo k nástupnictví ještě dvěma mladším liniím domu rakouského, a tudy předně Fridrichovi V, vévodovi štyrskému, jejž kurfirstové zvolili za krále Římského po smrti Albrechtově. Ale stavové čeští, jakž byli tehdy v různici mezi sebou, nesnadili se také o to, zdali by právo to mělo býti uznáno. Strana Ptačkova, která se byla králi Albrechtovi protivila, nechtěla ani nyní šetřiti práva jeho potomka nebo příbuzných. Strana

druhá, Oldřichova a Menhartova, od velké části národu nenáviděná, protože se byla pokoušela o zvrácení práv těžce vydobytých, nyní pozbyla předešlé moci, nemajíc se kde opírati o cizí pomoc, když vdova královská Alžběta měla brzy činiti s mnohým protivenstvím, strýc pak nebožtíka manžela jejího, Fridrich štyrský, nic se neujímal jejích věcí.

První bylo při těchto okolnostech, že se obě strany daly v jednání spolu, a na sněmě držaném v Praze již na začátku roku 1440 usnesli se o tak zvaný list mírný (29 Ledna), kterým strana Oldřichova a Menhartova proti všemu nadání ochotně svolila ke všem žádostem strany Ptačkovy, zejména zavázala se držeti kompaktata i zápis císaře Sigmunda a státi o stvrzení Rokycany za arcibiskupa. Vedlé toho uzavřeno, voliti na příštím sněmě nového krále; čímž tedy strana Ptačkova odřekla se svého prvé zvoleného, Kazimíra. Pokud by nebylo krále v zemi, zastavena jest moc nejvyšších úředníků a soudců zemských, a zůstaveno toliko jednotlivým krajům, aby sobě opatřili bezpečnost zřízením landfridů čili mírů zemských. Každý kraj zvolil sobě heitmana, který s přidanými sobě raddami ze stavů pečoval o hubení loupežníků a jiných zhoubců zemských, rovnal rozepře mezi stavy cestou přátelskou a bránil násilnému domáhání se práva jednoho na druhém. Na tomto zařízení zakládal se všechen řád ve krajích i za potomních časů; nebo předešlé soudy a jiné královské úřady krajské čili župní, zanikše během veliké války následkem odcizení statků korunních, jako někdy za času krále Jana, již nikdy více se neobnovily. Krajů počítalo se tehdáž 13 v zemi české, totiž Kouřimský, Boleslavský, Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Vltavský, Bechyňský, Prachenský, Plzenský, Podbrdský, Řipský, Litoměřický a Žatecký. V některých z těchto krajů měla převahu strana páně Ptačkova, tak že z ní byli voleni heitmanové jejich, v jiných zase strana druhá. Z oněch byli čtyři krajové ve východních stranách, totiž Kouřimský, Čáslavský, Chrudimský a Hradecký, kteří vstoupili spolu ve zvláštní jednotu ke vzájemné pomoci, a zvolili si Hynka Ptačka za svého nejvyššího heitmana. Praha nacházela se v moci pana Menharta z Hradce, který jakožto za posledního času nejvyšší purkrabí Pražský vládl hradem, ve městě pak podporoval stranu sobě zcela oddanou, ačkoli od většího dílu měšťanstva nenáviděnou, z níž Pešík z Kunwalda byl purkmistrem Starého, Pavel Dětřichovic Nového města Pražského, a to stále proti všemu posavadnímu obyčeji, dle něhož konšelé střídali se v purkmistrství každé čtyry neděle.

Dne 22 Unora roku 1440 královna Alžběta porodila syna, jemuž dáno jméno Ladislav. Neohlížejíce se však na to, páni uherští ve větším

počtu zvolili sobě krále jiného, a to Vladislava krále polského, který hned s mocí vojenskou vtrhnuv do Uher, opanoval Budín a skoro celé království. V těch okolnostech i stavové čeští přistoupili k volení nového krále, ač po některém odkladu pro rozepři, která byla o to, komu by náleželo právo k volení, zdali toliko stavům českým čili také zemí přivtělených, a zdali jen starším dvěma stavům panskému a zemanskému čili též novějšímu městskému, který nyní, při rozmnožené moci své a po obdrženém vítězství živlu domácího nad cizím ve městech, o rovné právo se zasazoval ve společných záležitostech celé země. Konečně přistoupili stavové čeští samotni k volbě, bez moravských, slezských a lužických, prostředkem voličů, kterých ustanoveno 18 z pánů, 14 z rytířstva a 14 z měst, mimo Jana z Rokycan, jakožto zvoleného arcibiskupa. Voliči tito usnesli se o zvolení Albrechta vévody bavorského. Slavné poselství, v jehož čele byl Oldřich z Rosenberka, jakožto nejmocnější pán v zemi, odebralo se k němu do města jeho Kauby, a podávalo jemu království.

Ale při celém tomto jednání nebylo žádné upřímné jednosvornosti mezi stranami českými, než ukazována jest toliko na oko. Oldřich z Rosenberka nemínil skutečně dopomáhati posazení jiného panovníka na trůn český než Ladislava syna Albrechtova, a choval o to tajné dorozumění s královnou Alžbětou i králem Fridrichem, kteříž úsilně doléhali na Albrechta bavorského, aby nesáhal do práva rakouského domu. Tedy Albrecht k radě podtají vyžádané od Oldřicha samého, který by byl dle uložení sněmu českého měl jej míti ku přijetí koruny, odepřel se toho pod výmluvami, a poslové čeští navrátili se z Kauby s nepořízením. Nastalo nyní jednání s Alžbětou a Fridrichem, od kterých stavové čeští žádali, aby přestali jim brániti v opatření se králem svobodnou volbou (1441). Což když marné bylo, a zatím druhé korunní země, nejvzdorněji Slezsko, vyslovovaly se, že nemínily přijmouti jiného krále než Ladislava; královna pak Alžběta toho času lépe spravila věci své v Uhřích proti Vladislavovi polskému: usnesli se konečně i stavové čeští na sněmě v Praze na začátku roku 1442, aby vyjednáváno bylo s královnou i s králem Fridrichem o výminky, pod kterými by měl Ladislav přijat býti za krále.

Toto vyjednávání protahovalo se však nejvíce všelijakými ouskoky Oldřicha Rosenberského, který v různicích mezi Alžbětou a Fridrichem o spůsob poručnictví nad mladým Ladislavem hověl králi Fridrichovi a mařil proto sněmy české za tou příčinou držané svým nepřicházením na ně, aby se nestalo žádné opatření Fridrichovi nemilé. Tu prvé než se co dokonalo, zemřela královna Alžběta teprv ve 33. roce věku (1442, 19 Prosince). Stavové uzavřeli nyní jednati s Fridrichem,

aby buď sám přijal království české, buď aby se s Ladislavem přistěhoval do Prahy a ujal se tu správy zemské s týmiž závazky jako prvé císař Sigmund a král Albrecht (1443). Král Fridrich však ani nechtěl sám království přijmouti proti právu Ladislavovu, ani nechtěl sobě činiti nepohodlí staráním se o věci české; a po delších odkladech podával Čechům toliko stvrzení prozatímné vlády, jakou by si zřídili sami, a ochotnost svou, kdyby se v důležitějších věcech chtěli utíkati k němu o radu. To odpověděl k radě Oldřicha Rosenberského, jemuž se při velké moci jeho hodilo nemíti na ten čas žádného pána nad sebou; ale strana Ptačkova na tom přestati nemohla, poněvadž bez náležitého správce země splnění nejpilnějších přání jejích ve věcech náboženství nebylo možné, a zřízení domácí vlády pouhým přátelským dorozuměním mezi stranami nedalo se snadno docíliti v tehdejších okolnostech.

Při tak dlouhém trvání bezvládí v zemi zmáhaly se mezitím zmatky všelikého druhu, k jichž stavování na tak dlouho nestačily pouhé míry zemské zřízené po krajích. Země byla brzy plna válek mezi jednotlivými pány neb jinými stavy, kteří při zastavení řádných soudů jali se rozhodovati mečem své právní rozepře, a přitom vyskytli se také jiní zhoubci zemští, kteří obecného nepořádku užívali k zlodějstvím a loupežem. Války tyto soukromé byly tím nebezpečnější, když často překračovaly i meze zemské za příčinou rozepří také s obyvateli zemí sousedních, jakož s Bavory, Sasy, Lužičany, Slezáky, Rakušany, kterým tudy dávána příčina ke vpádům do země. Bujný válečný duch, vzbuzený dlouhým trváním předešlé války o náboženství, byl mezitím příčinou, že mnozí bojovníci čeští toho času, kterým se vojna stala oblíbeným zaměstnáním, opouštěli zemi svou a bojovali za peníze ve službách cizích, aniž toho kdo bránil, jen když nebojovali proti vlasti své. Tehdáž nad jiné proslul Jan Jiskra z Brandýsa, který co velitel žoldnéřů českých, najatý královnou Alžbětou, opanoval velkou část Uher k rukoum mladého krále Ladislava proti straně polské; rovněž Jan Vítovec, který sloužil pomocníku Alžbětinu Oldřichovi hraběti Celskému v Charvátech a jinde. Proti nim stál v Uhřích v čele jiných bojovníků českých Jan Čapek ze Sán, někdy vůdce Táborů, ve službě Vladislava polského, a tím spůsobem sloužili v létech potomních jiní zástupové žoldnéřů českých pod pověstnými vůdci v Němcích, v Polsku, v Prusích a jiných zemích okolních, kdekoli vyskytla se jaká válka.

Vedlé zlého stavu věcí zemských trpěla zatím strana přijímajících pod obojí velké nedostatky ve věcech svého náboženství. Již některý čas před smrtí krále Albrechta (1439) byl zemřel v Praze

biskup Konstanský Filibert, který svědomitě dle kompaktat byl aspoň světil duchovenstvo strany pod obojí jak pod jednou. Toho se zpěčovali biskupové Olomoučtí i Litomyšlští, kteří byli k tomu výslovně zavázáni kompaktaty, a tím více biskupové jiných zemí okolních, tak že straně pod obojí hrozil vždy více nedostatek řádného kněžstva. Osazení arcibiskupství Pražského, kterým by svízeli tomuto učiněn byl konec, a dokonání kompaktat Basilejských, k čemuž obému zavázaly se strany listem mírným býti sobě pomocny, mělo nové překážky z dalšího běhu různic mezi konciliem Basilejským a papežem Eugeniem, pro které nevědělo se na ten čas, u koho bylo by lépe ucházeti se o to. Již v posledním roce života císaře Sigmunda (1437) byl papež Eugenius nařídil přeložení koncilia z Basilee do Ferrary, a odtamtud později do Florentie (1439); v čemž jen část koncilia jeho uposlechla, druhá dala se v odpor, a zůstala v Basilei, vynášejíc moc obecných sborů církve nad papežskou. Přišlo konečně až k tomu, že koncilium Basilejské papeže Eugenia IV ssadilo a v krátce po smrti krále Albrechta zvolilo jiného papeže, Felixa V (1439). Při takovémto novém rozdvojení církve knížata němečtí větším dílem nastoupili na zachovávání neutralnosti mezi oběma papeži a konciliem, a příkladu toho následovala také v Čechách kapitula Pražská co hlava strany pod jednou i všecka strana pod obojí. V takových okolnostech jmenoval Felix V Čechům arcibiskupa, Mikuláše Jindřichova od Řebříků z Prahy, člověka, o němž nikdo téměř nevěděl (1440), pročež také země nedbala toho jmenování. Domnělý arcibiskup zdržoval se větším dílem v Rakousích a někdy v klášteře Vyšebrodském při samém pomezí; pokusil se sic o svolání synody duchovenstva českého v Třeboni pod ochranou pana Oldřicha Rosenberského (1441); ale jen malý hlouček kněží pod jednou a vlažných pod obojí dostavil se, bez všelikého účinku.

Téhož roku jak biskup Filibert byl také zemřel mistr Krištan, administrator duchovenstva strany pod obojí, jmenovaný císařem Sigmundem. Duchovenstvo pražské zvolilo sobě tehdáž hned (1439) za nejvyšší správce mistry Jana Příbrama a Prokopa z Plzně, kteří však nacházeli málo poslušenství jinde v zemi. Jednota čtyr krajů strany Ptačkovy na sjezdě svém v Čáslavi roku 1441 prohlásila mistra Jana z Rokycan, jakožto již voleného arcibiskupa, za nejvyššího úředníka v duchovním právě ve svých krajinách; a příkladu toho následovala brzy větší část země. Na synodě svolané Rokycanou v krátce potom v Hoře Kutné, které přítomno bylo 300 kněží, vydány jsou nálezy směřující jak k jednotě ve víře tak i k dobré kázni duchovní, a nastoupeno zároveň také na nové kroky k zamezení učení Táborského,

které se posud příkře stavělo proti řádům kostelním vzácným ostatnímu národu.

Příležitosti k tomu poskytla záhubná válka v zemi spůsobená toho času přívržencem strany Táborské Janem Koldou ze Žampacha, jenž zmocniv se hradu Náchoda v čas povstání posledního proti císaři Sigmundovi (1437), odtud provozoval škody proti rozličným sousedům, jak ve kraji Hradeckém tak i ve Slezsku. Konečně zdvihl proti němu válku netoliko mír kraje Hradeckého ve spolku s knížaty slezskými, nýbrž i celá jednota čtyr krajů strany Ptačkovy, ano i Pražané vypravili jim pomocné voje. Naproti tomu ujala se i celá jednota Táborská svého společníka; čehož zase užil i Oldřich Rosenberský k útoku na Tábory, co od dávna nenáviděné sousedy. Válka tato skončila se po šestinedělních záhubách narovnáním, kterým Kolda zůstaven jest v držení Náchoda až do budoucího krále (1441), ale na Tábořích žádáno, aby se dle předešlých dotud nesplněných umluv srovnali konečně s ostatní zemí ve víře. Za příčinou jednání o to s nimi dorozuměli se spolu kněží strany Rokycanovy a Příbramovy návodem pana Ptačka na společném sjezdě na Mělníce (1442), tak že od obojích tehdáž vypraveno poselství ku kardinalu Julianovi, někdejšímu řediteli koncilia Basilejského, který v poslání od papeže Eugenia IV meškal v Uhřích a prostředkoval mezi královnou Alžbětou a Vladislavem polským, aby jím vymohli stvrzení Rokycany za arcibiskupa. Táboři, vpadše opět v nesnáze válkou pošlou ze soukromých příčin mezi nimi a Oldřichem Rosenberským i některými jeho stoupenci (1443), musili konečně státi k veřejnému hádání o víru v Hoře Kutné, a podati se na výrok sněmu o tom v Praze (1444). Výrokem tím dáno jest za pravdu učení Rokycanovu a Příbramovu, učení pak Táborské jest zavrženo; i ač nenastoupilo se proti Táborům na žádné prostředky násilné, předce od té chvíle jedno město po druhém opouštělo jejich stranu, tak že po několika létech bylo jediné město Tábor, ve kterém ještě se konaly služby boží dle řádů Táborských.

Když vyjednávání mezi Čechy a králem Fridrichem o přijetí Ladislava za krále vždy ještě zůstávalo daleko od svého cíle, a již vznikla proto veliká kyselost mezi stranami stavovskými v Čechách, zemřel roku 1444 (27 Srpna) pan Ptaček; na jehož místo čtyři krajové jeho jednoty zvolili sobě za nejvyššího heitmana pana Jiřího z Poděbrad a z Kunštata, syna někdy Viktorina z Poděbrad, vůdce Pražanů a vítěze v bitvě před Vyšehradem nad králem Sigmundem roku 1420. Pán tento, té chvíle teprv 24letý, již v tom věku vynikal nad jiné zvláštním důmyslem státnickým i válečnickým, a chopil se řízení věcí strany své s rovnou obratností jak rázností.

Strana Rosenberská podvolila se hned na prvním sněmě po smrti Ptačkově, který po některých nevolích sveden byl ve Brodě českém, k novému jednání o stvrzení Rokycany a kompaktat, tak že v tom dána plná moc Jiřímu Poděbradskému spolu s panem Zbynkem Zajícem z Hasenburka ze strany pod jednou, jakož i o vydání Ladislava do země, tak aby králi Fridrichovi byla k tomu položena určitá lhůta. Poněvadž toho času zahynul kardinal Julian i s králem Vladislavem polským v nešťastné bitvě u Varny proti Turkům (1444, 10 Listopadu), Jiří Poděbradský vypravil poselstvo jisté přímo ku papeži Eugeniovi do Říma, které však nepřineslo žádoucí odpovědi (1445). Když pak mezitím Oldřich z Rosenberka a stoupenci jeho opět užívali výmluv, pro které se z umluv Brodských o krále Ladislava začali vytrhovati, podtají pak pracovali u dvora papežského o to, aby zvolený arcibiskup nebyl potvrzen; jal se Jiří Poděbradský hroziti jim zbraní, aby na nich vymohl zdržení slova daného. To hnulo Oldřichem Rosenberským, i držán na spěch nový sněm ve městě Pelhřimově (1446), kdež povšechně umluveno, vypraviti poselství slavné od celé země ku papeži, králi pak Fridrichovi položiti lhůtu do roka, aby krále Ladislava vydal do Čech, sice žeby se země jiným způsobem musila opatřiti; přitom pak také zůstáno na tom, aby vedlé krále nedospělého zřízena byla vláda se správcem zemským z prostředka stavů. Širší usnešení o tyto věci stalo se nedlouho potom na valném sněmě v Praze, kdež přítomni byli také poslové z Moravy, ze Slezska a z Lužice; toliko o zvolení správce zemského nemohly se strany dohodnouti, zvláště pro nedůvěru stavu městského, který se bál ujmy na svých svobodách, když by práva královská nad městy měla býti vykonávána někým jiným než králem samým.

Toho času byl papež Eugenius krále Fridricha nejvíce peněžitými dary přiměl k tomu, že se konečně odchýlil od posavadní neutralnosti mezi papeži, a na sněmě říšském ve Frankfurtě obdržel na knížatech a stavích říšských, že se prohlásili zřejmě pro Eugenia a navrátili se k jeho poslušenství; čímž koncilium Basilejské pozbylo již vší váhy své. V těch okolnostech přišlo slavné poselstvo české do Říma na začátku roku 1447 se žádostí o stvrzení Rokycany a kompaktat, podepsanou tenkrát ode všech pánů a jiných osob strany pod obojí; ale i tenkrát pan Oldřich z Rosenberka podtají radil papeži, aby nesvoloval k tomu, oč veřejně vedlé jiných žádal. Dvůr pak papežský, když zvítězil nade všemi odpory koncilia Basilejského, žádajícího opravy církve, doufal již také Čechy přiměti zase k navrácení se ku poslušnosti bez výminek, a nemínil tedy znáti se ku platnosti kompaktat. Papež Eugenius, který před léty věci vyjednané mezi

Čechy a koncilem byl jistým spůsobem schvaloval, zemřel právě, když poslové čeští meškali v Římě. Nástupce jeho, Mikuláš V, propustil posly s malou nadějí, odkázav jich toliko k legatovi, kardinalu Janovi z Karvajal, kterého mínil poslati do Čech, aby se ohlédl ve stavu věcí tamějších.

Ještě méně zdaru mělo potom nové jednání s králem Fridrichem. Stavové čeští, oznámivše jemu prvé dostatečně svůj úmysl, sešli se v Jindřichově Hradci u pana Menharta z Hradce, aby se odtud všickni pospolu odebrali k němu do Vídně, k čemuž byl jim položil čas dosti prodloužený. Když pak zvěděl, že se již shromažďují, vzkázal jim, jakoby byl prvé úmyslu jejich nerozuměl, že chtěli-li by jednati o vydání krále Ladislava, marná by byla jejich jízda, poněvadž by jim v tom z příčin důležitých nemohl býti po vůli. I jemu, jako papeži, byl Oldřich z Rosenberka rádcem, jak by se v tom měl zachovati. Takovým spůsobem jednání uraženi, stavové se rozjeli a jízdy zanechali. Ale strana pana Jiřího z Poděbrad začala se hned potom zbrojiti, chtíc opatřiti své věci jiným spůsobem. Účel zbrojení zakrýván jest příčinou vzatou z rozepří některých soukromých i také s vévodou Fridrichem saským, jenž tehdy zjednav sobě některé válečníky české do vojenské služby, nezdržel jim náležitě mzdné smlouvy s nimi zavřené. Také pak čekáno ještě, jak by se zachoval k žádostem českým papežský legat, který měl přijíti do země.

Kardinal Karvajal přijel do Prahy dne 1 Května r. 1448, a s velikou slávou byv přijat, pomeškal více než tři neděle. Sněm za tou příčinou do Prahy svolaný předložil mu dávné žádosti strany pod obojí. Ale kardinal po dlouhých vytáčkách dal stavům znáti, že arcibiskupství nebude osazeno, pokud by nebyly navráceny statky arcibiskupské, ježto se nacházely vesměs v cizích rukou; o Rokycanovi nečinil žádné jisté naděje; o kompaktatech pak pravil, že nemá moci k jich stvrzení; přitom neopomíjel zlehčovati obyčej přijímání pod obojí spůsobou při všelijakých příležitostech, až z toho konečně vznikl hněv lidu; z čehož legat obávaje se nebezpečenství pro život svůj, ve zmatku odjel z Prahy a ze země.

Po takovémto sklamání nadějí přijímajících pod obojí nemeškal déle Jiří Poděbradský s rozhodnutím sporů domácích mocí zbraně. Na sjezdě strany jeho v Hoře uzavřelo se sebrati pole, vždy pod záminkou rozepře s knížetem saským a jeho pomocníky, které měl také v Čechách. Skutečný však úmysl byl, zmocniti se Prahy, vybaviti ji z moci strany protivné a nabyt tím takového postavení v zemi, aby konečně mohla býti zřízena pořádná správa zemská ze skutečné většiny národu. Jiří Poděbradský dovedl přitom zachovati tvář, jakoby

vždy ještě ochoten byl vyjednávati, tou měrou, že Oldřich z Rosenberka, chtěje ošáliti jeho dalšími odtahy, přijal na sebe nové poselství od země ku králi Fridrichovi do Rakous. Za jeho nepřítomnosti v zemi sebralo se vojsko jednoty Poděbradské ku konci měsíce Srpna v krajině u Kutnéhory. Odtud hnul Jiří Poděbradský k Běchovicům, půl druhé míle od Prahy, a 1 Září odpověděl Pražanům a jich pomocníkům, to jest těm, kteří Prahou vládli, zjevně. V noci dne 3 Září před svítáním učinil útok na Vyšehrad a na zdi Novoměstské u Karlova. Protivníci jeho byli tak špatně připraveni, že nenalezl téměř žádného odporu. Dostav se Vyšehradem a otvorem přes Botíč do Nového města, obklopen jest lidem jásajícím, který jej přijal jako žádoucího osvoboditele, a veden tak až na radnici Staroměstskou. Pešík z Kunwalda a Pavel Dětřichovic, purkmistři, kteří pod ochranou Menharta z Hradce po deset let provozovali násilné panství, utekli ve zmatku z města; Menhart sám upadl v zajetí, a odveden jest u vazbu na Poděbrady. Jiří Poděbradský osadil především raddy městské tak, jak se hodilo většině měšťanstva, sám pak usadil se stále v Praze, a řídil odtud záležitosti strany své. Pod ochranou jeho navrátil se také mistr Jan Rokycana k faře Týnské, a po brzké smrti mistra Jana Příbrama (1448, 20 Prosince), s kterým byl již předtím smířen, přijat jest jednosvorně za prozatímného správce duchovenstva veškeré strany pod obojí.

§. 66.

Jednota Strakonická. Jiří Poděbradský správcem zemským.

Dobytí Prahy Jiřím Poděbradským mělo nejprvé za následek pozdvižení proti němu pana Oldřicha z Hradce syna Menhartova. Žádalť na něm propuštění otce svého ze zajetí; čehož Jiří Poděbradský odepřel, klada proti tomu žádost, aby držán byl sněm již prvé ustanovený ke dni sv. Šimona a Judy (28 Října), na němž měl Oldřich z Rosenberka vyříditi odpověd krále Fridricha na poselství k němu. Na sněmě tom chtěl přednésti žaloby proti Menhartovi z Hradce a poddati se výroku sněmovnímu. Oldřich z Rosenberka však nechtěl ke sněmu tomu přijíti, poněvadž měl držán býti v Praze, která již nebyla nyní v moci jeho strany. Tu sáhl Oldřich z Hradce ke zbrani, podporován jsa od jiných pánů, ano spolčiv se i s Bedřichem Strážnickým, Koldou a jinými vůdci Táborskými, kteří měli opět pře se stranou pod obojí.

Válka počala zuřiti v rozličných stranách země, nejvíce v okolí Kolína, odkud Bedřich Strážnický hubil statky pánů jednoty Podě-

bradské. Brzy byl Bedřich přinucen první k zavření příměří, v čemž drůzí jej následovali, a držán sjezd mírný v Pelhřimově (1449). Zde však Oldřich z Hradce kladl za výminky, nejen aby otec jeho byl hned propuštěn na svobodu, nýbrž aby byl také navrácen k úřadu svému nejvyššího purkrabství, i aby Praha byla jako prvé opět postavena v moc jeho. Tím se jednání zmařilo. Toliko, když Menhart ve vazbě své na Poděbradech, ač slušně a šetrně chován byl, po některém čase začal churavěti, propustil jej Jiří Poděbradský na jistý závazek. On však již na cestě zemřel v Říčanech (1449, 3 Unora), a tu nepřátelé Jiřího Poděbradského jali se naříkati jeho, jakoby Menharta byl otrávil. Nedlouho potom sebrali se na sjezd ve Strakonicích, a vstoupili spolu v jednotu, jejíž hlavou byl nyní zase Oldřich z Rosenberka.

Podruhé přišlo k válce a bojováno opět nejvíce s Bedřichem u Kolína a s Koldou v kraji Hradeckém. Jednota Strakonická poznala však brzy, že síly její nestačily; pročež zavřela opět příměří na celý rok, mezi kterým položen sjezd valný stavů českých, moravských, slezských i lužických v Jihlavě k opatření obecných potřeb království a zemí přivtělených; ku konečnému pak narovnání mezi stranami zvoleni jsou dva rozsudí přátelští, Oldřich z Rosenberka a Aleš Holický ze Šternberka. Jedna z předních věcí týkajících se celé koruny české, o které v Jihlavě jednáno, byla o zemi lužickou, kterou tehdáž král německý Fridrich ve jménu mladého krále Ladislava, ač se jinak věcí jeho českých v ničem neujímal, chtěl převésti v držení svata svého Fridricha markrabí míšenského, tak aby foitství zapsané někdy králem Sigmundem směl sobě koupiti od tehdejších držitelů. Stavové shromáždění v Jihlavě překazili to dle přání stavů lužických, tak že horní Lužice zůstala v držení Hanuše z Koldic, bratra Albrechta zemřelého roku 1448; od Polenských pak přijal foitství se svolením stavů českých markrabí Fridrich brandenburský až do výplaty od koruny české. Narovnání však mezi stranami českými nestalo se ani v Jihlavě ani potom, protože Oldřich z Rosenberka schvalně odkládal s výpovědí rozsudí a zatím hleděl sesíliti stranu svou cizími pomocmi. Zavřelť konečně spolek branný s tím samým Fridrichem míšenským, jemuž sněm Jihlavský zabránil zmocnění se Lužice (1450), a doufaje také i v pomoc od krále Fridricha, připravoval se k obnovení války.

Naproti tomu spolčil se nyní Jiří Poděbradský s mladším míšenským, to jest Vilémem bratrem Fridrichovým, s kterým on byl v rozepřích, a s Fridrichem markrabí brandenburským. Po některém vyjednávání vypukla válka mezi stranami po třetí. Jiří Poděbradský

oblehl nejprvé Buštěhrad; Zdeněk Konopištský ze Šternberka, pán strany pod jednou, kterému bylo odevzdáno nejvyšší purkrabství po Menhartovi, dobyl nad Sázavou Kostelce, a mír kraje Hradeckého udeřil na Koldu. Jednotníci Strakoničtí strhli hlavní moc svou u Rokycan, kdež chtěli očekávati, až by Fridrich míšenský dle úmluvy s nimi vzaté vtrhnul do Čech. To však překaženo jest vpádem Fridricha brandenburského a Viléma do zemí staršího míšenského, kterýž přinucen jest ke smlouvě v Srbišti a k odřeknutí se foitství lužického touto smluvou. Když nyní Jiří Poděbradský s celou mocí svou vytáhl proti jednotníkům k Rokycanům, pozbyli mysli, a podvolili se ke smlouvě na hradě Wildšteině, kterou opět zavřeno příměří skoro na rok a zvoleni jsou rozsudí jiní s určitou lhůtou ku konečnému výroku a nový sněm položen do Prahy k sv. Kateřině. Rozsudí srovnali hlavně rozepři mezi Jiřím Poděbradským a Oldřichem z Hradce již po několika nedělích, a Jiří Poděbradský sebral potom pole proti Fridrichovi saskému. S 20.000 muži vtrhnul jemu do Míšně, poplenil zemi od Perna až ke Drážďanům, a obrátil se potom dále na západ, kdež spojil se s ním Vilém mladší saský. Dne 15 Října dobyli společně pevného města Gerova jedním útokem. Již osmý den potom zavřel Fridrich příměří, pod kterým jednalo se o konečný mír, však po delší čas bez prospěchu.

Mezitím sešel se sněm položený ke dni sv. Kateřiny, i uzavřeno na něm ještě jednou vypraviti poselství ku králi Fridrichovi o vydání Ladislava do země. Král zachoval se k tomu jako vždy předtím, hledaje toliko odkladů. Oznámil totiž, že odpoví ku předložení poslů zvláštním poselstvím ke sněmu českému, kterýž za tou příčinou položen po třech měsících do Benešova (1451). V čele poselství králova přijel ke sněmu tomuto Aeneas Silvius, biskup Sienský. Dlouhého však přednešení jeho krátký smysl byl, poněvadž stavové čeští již dvanáct let byli bez krále mladého, aby ještě „něco málo“ posečkali, až by došel let dospělých. Spůsobeno tím nové rozhorlení stavů, které však již snáze než jindy uklidilo se, když strana, ku které náležela většina národu, měla nyní v Jiřím Poděbradském muže, který vládl tolika mocí, aby se s vůlí její mohl prozatím sám uvázati ve správu země k obecnému dobrému. O to stalo se předně dorozumění mezi ním samým a králem Fridrichem, jemuž viděl se to býti v těch okolnostech jediný prostředek, jak zbaviti se konečně starostí českých. Po tomto ujednání položen jest v Čechách sněm k sv. Jiří roku 1452, a tu jednosvorným usnešením všech přítomných pánů, vládyk i měst zvolen Jiří Poděbradský za správce zemského, tak aby s přidanou raddou 12 osob ze tří stavů uvázal se ve všecky důchody korunní,

osadil soudy a úřady zemské a pečoval o bezpečnost práva a o vyřízení všech potřeb zemských. Oldřich Rosenberský a jiní někteří páni jeho strany, jakož i města Budějovice a Plzeň, též Tábor a několik měst s nimi spolčených nedostavili se ke sněmu tomuto; však položena jest jim lhůta, aby se přiznali ku poslušenství zvoleného správce, s výstrahou, žeby sice pokládáni byli za rušitele míru zemského.

Když se takto začalo podobati konečně k uvedení země v řád a mír, zakalovaly se naproti tomu vždy více poslední naděje v řádné srovnání záležitosti církevní. I po nezdařilém výpadku poselství kardinala Karvajala roku 1448 doufal Rokycana ještě v dosažení lepšího konce od papeže Mikuláše V, jemuž víckrát uctivě psal, ano roku 1449 vydal se soukromí na cestu do Říma, chtěje se pokusiti o dorozumění s ním samým, však vrátil se zpátky ze Salzburka pro nebezpečenství zkušená na cestě. Na začátku roku 1451 papež Mikuláš poslal kardinala Mikuláše Kusu, biskupa Brixenského, do Německ, s uložením, aby jednal také s Čechy o přivedení jich ku poslušnosti; ale zároveň vypravil také proslulého tehdáž kazatele Jana Kapistrana, mnicha řádu františkanského, do zemí sousedících s Čechy, který chodě od města k městu, snažil se ohnivými řečmi svými uvésti lidem v ohavnost kacířství české, za jakéž vydával zřejmě také přijímání pod obojí spůsobou. Markrabí Fridrich brandenburský a bratr jeho Albrecht (Achilles) markrabí brandenbursko-Anspašský oznámili stavům českým nejprv na sněmě Benešovském úmysl kardinala Kusy o jednání s nimi; ale prvé než přišlo k čemu, popudil Kapistran mysli české kázáním svým ve Vídni, v Brně, v Olomouci, v Krumlově, kamž jej pozval k sobě Oldřich z Rosenberka, v Plzni, konečně v Mostě, kteréžto město ještě od války v zemi za krále Sigmunda zůstávalo v zástavě u Fridricha saského, jakož i hanlivými dopisy proti Rokycanovi, nazývaje jej arcikacířem; pročež Jiří Poděbradský musil jemu konečně zameziti další vtírání se do země. Když pak teprv v měsíci Červnu roku 1452 přišlo ke sjezdu mezi posly českými a Mikulášem Kusou v Řezně, kardinal oznámil, že nemá moci jednati s nimi dále, pokud by se Čechové nezbavili všech svých zvláštností, navrátíce se bez výminek ku poslušenství papeže. Tím se jednání přetrhlo opět. Některá část kněžstva strany pod obojí v tom stavu věcí začala vyjednávati s představenými církve řecké v Konstantinopoli o sjednocení se v řádech, aby se konečně odtud dostalo Čechům řádně svěceného vrchního pastýře.

Prvé však než se mohlo čeho docíliti touto cestou novou, stal se nenadálý převrat ve věcech politických. Když se král Fridrich na

podzim roku 1451 vydal na cestu do Říma, aby došel korunování na císařství, a přitom vzal s sebou tam i mladého Ladislava; vzbouřili se za jeho nepřítomnosti stavové rakouští, nechtíce déle snášeti poručnické vlády jeho; zmocnili se země skoro celé proti jeho vládařům; po navrácení pak Fridricha, již co císaře toho jména III, v měsíci Červnu léta 1452 žádali na něm, aby Ladislava propustil z moci své. Jim byl pomocen také hrabě Oldřich Celský a poněkud také stavové uherští. Tu se chytil nové naděje také Oldřich Rosenberský, i vstoupil ve spolek s Rakušany proti císaři, který jeho v poslední válce domácí v Čechách byl zanechal bez pomoci. Dopomožením samostatného panování Ladislavovi doufal zjednati sobě v čas přední náklonnost jeho a tudy podvrátiti zase moc Jiřího Poděbradského, k němuž se stranou svou doposud zpěčoval se učiniti své přiznání co ke správci zemskému. Z té příčiny Jiří Poděbradský zase ochotně slíbil císaři pomoc svou, o kterou byl od něho žádán s velkou snažností.

Ku konci měsíce Července protivníci císařovi sebrali pole proti němu v síle veliké, a hned vypravil jim Oldřich Rosenberský na pomoc nejlepší své síly vedením syna svého Jindřicha. Tu však brzy také Jiří Poděbradský sebral vojenskou moc svou v počtu více nežli 16.000 mužů, a vytáhl proti těm, kteří se doposud protivili nálezu zemskému o správci. Nejprv udeřil na Tábor; a měšťané, nemajíce pomoci odnikud, poddali se jemu bez obrany (1 Září). Následek byl, že Jiří Poděbradský učinil i na Táboře konec službám božím dle Táborského spůsobu, a ještě téhož roku musili se obyvatelé srovnati v řádech kostelních se stranou pod obojí. Přední kněží jejich, jakož Mikuláš řečený Biskupec a Václav Koranda, kteří se tomu protivili, odvedeni jsou do vazby na Poděbrady a Litice. Po dobytí Tábora vzdala se Jiřímu také Hluboká, i obrátil se bez meškání k Budějovicům. Tam se byl zavřel Oldřich Rosenberský; ale nemaje dostatečné síly vojenské při sobě, musil se též vzdáti bez odporu a uznati Jiřího Poděbradského za správce zemského, což učinili hned také druzí stranníci jeho bez dalších odkladů. Ale když Jiří Poděbradský zamýšlel hned po takovém přemožení domácích nepřátel svých táhnouti do Rakous císaři Fridrichovi na pomoc, došla ho zpráva nenadálá, že císař, obležen byv od protivníků svých v tehdejším sídle svém, Novém městě za Vídní, sotva po čtyrdenní obraně zavřel smlouvu, tak že pod jistými výminkami vydal jim Ladislava; kterýž hned uveden jest do Vídně, a při dvoře jeho zaujali první místa hrabě Oldřich Celský a Oldřich Eicinger z pánů dolnorakouských. Po té zprávě obrátil se Jiří Poděbradský toliko ještě proti Písku a potom

Žatci, a připravil tato i několik jiných měst dotud s Tábory spolčených konečně k umluvám.

Čeští protivníci Jiřího Poděbradského, jsouce doma přemoženi, nedosáhli žádoucích prospěchů z vítězství dobytého v Rakousích. Noví rádci dvanáctiletého krále Ladislava nemohli se držeti jich, když chtěli pánu svému pojistiti království české. Přišlo tedy hned k vyjednávání mezi nimi a posly českými nejprv na sjezdě všechněch zemí, kterých se týkalo, ve Vídni, potom na osobním sjezdě Jiřího Poděbradského s hrabětem Celským i Eicingerem ve Znojmě (1453) a konečně v shledání zeměsprávce českého s mladým králem samým ve Vídni. Ladislav vydal zápis na stvrzení netoliko svobod zemských království českého vůbec, nýbrž i na zachovávání kompaktat a zdržení zápisu někdy císaře Sigmunda k nim se vztahujícího, tak aby pod tím přijat byl za krále v Čechách. Zároveň pak stvrdil Jiřího Poděbradského za správce zemského ještě na 6 let potom příštích, jakož na čas, do kterého pro mladý věk svůj nemohl spravovati zemi sám bez jiného zastání.

§. 67.

Král Ladislav.

Po zápisích těchto uplynulo ještě pět měsíců, než dosáhl Jiří Poděbradský, aby se král Ladislav také osobou svou odebral do Čech, na čemž velice záleželo pro konečné urovnání všelikých věcí zemských. Bylť mladý král zdržován z toho i rádci druhých zemí svých i podtají také některými domácími protivníky správce zemského, jakož jmenovitě panem Janem Smiřickým; kteréhož lest když se projevila, sťat jest z jednohlasného nalezení sněmu. Dlouhé nepřijíždění krále spůsobilo tím větší nevoli v Čechách, když Ladislav mezitím zajel z Vídně do Brna a proti obyčeji dávnému prvé sobě dal přísahati od stavů moravských, než byl korunován v Praze.

Teprv na začátku měsíce Října roku 1453 přijel král Ladislav předně do Jihlavy, kamž stavové čeští vyjeli jemu slavně vstříc; potom na pomezí českém přísahal na zachování práv koruny a stavů, konečně pak jest korunován v Praze u přítomnosti stavů českých, moravských, slezských i lužických; kteřížto všichni přiznali se tudíž zase zjevně ku koruně. Jediní měšťané Vratislavští ve Slezsku, na nejvýš popuzeni byvše Kapistranem k nenávisti proti Čechům, nechtěli přijíti ku přísaze do Prahy, jakožto do města kacířského.

Jak medle měly Čechy tím spůsobem zase krále korunovaného, Jiří Poděbradský nemeškal ve jménu jeho provésti vše, čeho ještě

potřebí bylo k uvedení země v řád plný a stálý. Sněm český předně povolil králi berni celého úroku půlletního, jako někdy císaři Sigmundovi, k důstojnému opatření dvoru královského a k vyplácení statků korunních. Zvláštní osoby ustanoveny jsou od sněmu ku přehlédnutí a zregistrování všech zápisů krále Sigmunda a dílem i starších králů českých na zboží koruny i duchovenstva v tom spůsobu, že kdož držel jaké statky k tomu náležející a nevykázal se zápisem na ně do určité doby, zbaven jest jich co držitel bezprávný. Mnoho statků navrátilo se tudy zase ku koruně, jakož jmenovitě také hrad Karlštein; jiné vyplaceny jsou, jakož zejména Křivoklát. Jiná kommissí zřízena jest k sebrání čili zregistrování všech zápisů na koupě a prodeje i jiné smlouvy o statky zemské, které nemohly dojíti plné jistoty od času, co nebylo ani soudů ani desk v zemi. Ohlášeno hned také brzké otevření soudu zemského i stalo se skutkem v měsíci Březnu roku 1454. Král Ladislav rozdělil místa na něm mezi pány a zemany prozatím týmž spůsobem jako někdy císař Sigmund. Mnohá zařízení stala se také k opatření bezpečnosti osob i statků v zemi a zvláště proti loupežem na silnicích; z čehož brzy zdvihl se obchod a všeliké živnosti. Mladý král, vida upřímnou péči Jiřího Poděbradského o své dobré, jakkoli z mládí vychován byl v nenávidění českých uchylek od obyčejů církve a tudy nachýlen k nedůvěře k Jiřímu co hlavě strany pod obojí, dosti se s ním spřátelil. Správce zemský, jmenován od něho zároveň nejvyšším hofmistrem, pečoval přitom dle možnosti o to, aby se Ladislav naučil česky a obvykl tudy více národu českému.

Veliké zastrašení bylo toho času v celém křesťanstvě, a zvláště v zemích bližšího sousedství Čech, když právě v prvním roce panování krále Ladislava (1453) Turci dobytím Konstantinopole vyvrátili starodávnou říši řeckou i otevřeli tím sobě bránu k dalším výbojům. Papež Mikuláš V vyzýval proto všecky národy křesťanské ke chopení kříže a ke společné válce s nepřítelem všechněch společným, i držáni jsou zejména sněmové říše německé v Řezně (1454) a ve Frankfurtě k uradění prostředků a spůsobů k tomu. Dle rady Jiřího Poděbradského dal král Ladislav na sněmě posledně jmenovaném oznámiti, že míní ze zemí svých postaviti velkou pomoc ke společnému tažení. To hnulo knížaty německými, jinak méně ochotnými, tak že i oni konečně uzavřeli postaviti rovněž tolik, ač tak, aby se stalo další uradění na novém sněmě v Novém městě za Vídní roku budoucího.

Čechy byly tehdáž ještě vždy v rozepři s knížaty saskými pro hrady, města a statky koruny české, které se nacházely v rukou knížat těchto. Spěchalo se však ukončiti tuto při, i mělo se to státi roz-

sudími, králem Ladislavem totiž, králem Kazimírem polským, jenž toho roku (1454) sestru Ladislavovu Alžbětu obdržel za manželku Ludvíkem vévodou bavorským a Albrechtem z markrabí brandenburských. K tomu jest položen sjezd ve Vratislavi, a protož odebral se tam král Ladislav s Jiřím Poděbradským na začátku měsíce Prosince roku 1454. Tu učinili Vratislavští přísahu králi Ladislavovi ve svém městě, a pokutováni jsou na penězích pro předešlé odepření toho, když měli přijeti do Prahy. Ale sjezd knížat nesešel se pro zaneprázdnění krále polského válkou s rytíři pruskými, a s knížaty saskými zavřeno toliko další příměří. Teprv potom odebral se mladý král i s Jiřím Poděbradským do Vídně (1455), a odtud dále k velkému sjezdu Novoměstskému, kdež dal se nalézti také Jan Hunyády, správce království uherského. Tento však sjezd neměl platnějšího účinku než obadva předešlí pro mnohé různice mezi knížaty německými a pro neochotnost císaře Fridricha samého k velkému křesťanskému podniknutí. Výprava proti Turkům odložena jest konečně opět až na rok budoucí.

Když po takovémto skončení sjezdu král Ladislav na delší čas zůstal zase v Rakousích, odvracován jest tamějšími rádci svými, zvláště Oldřichem hrabětem Celským, od obecné záležitosti s Turky i od věcí českých, tak že více staral se o převedení skutečného panství v Uhřích na sebe z rukou Hunyádových a o rozepře své s císařem Fridrichem, pozůstávající ještě od času, co byl vybaven z jeho poručnictví. Již strojil se k válce s císařem, a žádal k tomu pomoci z Čech. Ale Jiří Poděbradský hleděl jeho ukrotiti, a vynasnažil se o mírné narovnání mezi ním a císařem. Sám pak mezitím, když došlo příměří s knížaty saskými, začal válčiti s nimi, a dobyl na nich předně města Mostu (1455), potom i hradu tamže (1456). Mladému králi bylo to proti mysli, i vznikala z toho nevole mezi ním a správcem zemským.

V tom když se král Ladislav roku 1456 odebral do Uher, sultan turecký Muhammed II předešel válečné přípravy národů křesťanských, i učinil s nenadání útok na knížetství srbské, a zvláště pokusil se o dobytí pevného Bělehradu, osazeného od Uhrů dle smluv někdy mezi králem Sigmundem a knížaty srbskými. Ladislav, zanechav obrany Uher Janu Hunyádovi, pospíšil opět do Vídně, aby vojsko, strojené tam prvé proti císaři, rozmnožil a obrátil proti Turkům; vyzýval pak také Čechy a jiné země své k rychlým pomocem. Stavové čeští, mohutným zeměsprávcem svým navedeni, uzavřeli hned výpravu velikou, tak aby každý šestý muž vytáhl do pole. Mezi přípravami k tomu ihned konanými obránil Jan Hunyády Bělehrad, a dobyl nad

Turky slavného vítězství, po kterém však brzy zahynul morem. Tu když král Ladislav pospíšil zase do Uher, aby se sám ujal správy zemské, obklíčen jest úklady syna Hunyádova Ladislava, který chtěl vykonávati nejvyšší moc podobně jako dotud jeho otec. Mladý král, vpuštěn byv od něho do Bělehradu, po zavraždění tudíž předního raddy svého Oldřicha Celského lidmi Hunyádovými, přinucen jest dáti rozkaz vojskům českým i jiným, ježto se strojily do Uher, aby se vrátily domů, poněvadž by na ten čas bylo již pozdě k dalšímu válčení s Turky, a tak celé velké předsevzetí toho roku, slavně započaté, uvedeno jest na zmar. Král Ladislav, oklamav Ladislava Hunyáda velkým přetvařováním, pomstil se konečně, dav jej zajmouti a stíti v Budíně (1457), mladšího pak bratra jeho Matiáše řečeného Korvina vzal rovněž do vazby. Z toho se však strhlo velké vzbouření v Uhřích, tak že Ladislav pro osobní nebezpečenství musil odjeti zase do Vídně.

Mezitím v Čechách Jiří Poděbradský, hledě pilně k zachování zákonného řádu, potřel válkou Jana Koldu, dávného zhoubce zemského, který se protivil nálezům soudním o zboží Náchodské, zanechané jemu narovnáním dávným toliko do nového krále. Správce zemský oblehl jedním dnem hrady jeho Náchod, Černikovice a Richemburk, a dobyl jich v krátkém čase. Kolda zachránil se toliko útěkem do Polska (1456).

Po smrti papeže Mikuláše V v měsíci Březnu roku 1455 ukázala se opět jakási naděje o stvrzení kompaktat nástupcem jeho papežem Kalixtem III; i zamýšlel proto Jiří Poděbradský učiniti poselství nové k němu do Říma; ale nepřišlo k tomu, když papeži, jenž se zdál býti příchylný, od jiných, jakož zvláště od Kapistrana a od Jana Karvajala, velice bylo zrazováno, aby kompaktat nestvrzoval, protože by prý Husitství sice mohlo se rozšířiti také mimo Čechy a Moravu v jiných zemích okolních.

Ku péčem těmto přišlo Jiřímu Poděbradskému brzy nové nedorozumění s mladým králem, když po navrácení jeho z Uher do Vídně nově oblíbený rádce Ladislavův Konrad Hölzler rozpálil znovu záští mezi ním a císařem Fridrichem, až přišlo i k začátkům zjevné války (1457). Jiří Poděbradský, hledě jako prvé k smíření mezi nimi, osočován jest Ladislavovi od rozličných svých závistníků. Nicméně přivedl konečně k tomu, že se král z Vídně navrátil zase do Prahy, ano neupřímného milostníka svého po některé chvíli uvrhnul i do vězení. Mladému králi byla toho času vyhlédnuta nevěsta, Magdalena dcera krále francouzského Karla VII; i vyjelo slavné poselství české pro ni

do Francouz, a v Praze dály se hlučné přípravy ke svatbě královské. V tom Ladislav roznemohl se nemocí morovou, a již po třech dnech zemřel, teprvé v 18 roce věku svého (1457, 23 Listopadu).

§. 68.

Král Jiří. Utvrzení jeho v panství českém.

Trůn český, nenadálou touto příhodou opět osiřelý, byl by měl dle dědičných smluv s domem rakouským připadnouti císaři Fridrichovi III. Ale stavové čeští navykli sobě od války s králem Sigmundem již potud osazování království dle svého uznání, že se na zdržení smluv oněch tentokrát ani nemyslilo, zvláště když císař Fridrich, ač ku právu svému se táhl, ničeho nevzal před se, aby jemu zjednal platnost. Více hlásili se k domnělému právu nástupnictví manželové dvou sester zemřelého krále Ladislava, Vilém z vévod saských a Kazimír král polský; několik pak jiných knížat německých ucházelo se o zvolení, ano i král francouzský Karel VII podával Čechům velkých výhod, když by zvolili za krále mladšího syna jeho Karla. Ale v Čechách tentokrát všecky jiné ohledy přemohla vděčná náklonnost většiny národu k muži, jenž nejzdárněji dotud již byl pracoval k obecnému dobrému. Jiří Poděbradský, posavadní zeměsprávce, zvolen jest za krále s velkou jednosvorností (1458, 2 Března). Ani páni strany pod jednou neodporovali této volbě; nebo nejpřednější z nich, jako Zdeněk Konopištský ze Šternberka a Jan syn Oldřicha z Rosenberka, byli již za předešlého času s ním v dobré vůli, povýšeni byvše jím k vysokým důstojenstvím.

Také stavové moravští velkou většinou brzy se usnesli o uznání jeho za krále: toliko města některá, kdež panovali měšťané němečtí, jakož Brno, Olomouc, Jihlava, Znojem, zdvihala odpor proti králi, jenž přijímal pod obojí spůsobou; a ještě více vzpouzeli se z počátku knížata a stavové slezští a lužičtí, podporováni jsouce od Viléma vévody saského, jenž kladl veřejné odpory proti zvolení Jiřího jako proti křivdě sobě učiněné.

Jiří zjednal sobě prvního přítele za hranicemi Matiáše Korvina, jenž co vězeň prvé králův Ladislavův nyní v moci jeho se nacházeje, ještě před zvolením jeho zvolen byl za krále v Uhřích. Jiří netoliko propustil jej hned čestně, nýbrž i jinými spůsoby podstatně byl jemu nápomocen k dosažení království, pročež umluveno mezi nimi také hned zaslíbení dcery Jiřího Kateřiny Matiášovi tehdáž 18letému. Poněvadž nebylo arcibiskupa v Praze ani na ten čas také biskupa v Olo-

moci, jenž by byl mohl korunovati Jiřího, způsobil Matiáš poslání k tomu dvou biskupů uherských se svolením kardinala Karvajala, tehdáž legata v Uhřích, ač tak, že Jiří před korunováním zavázal se přísahou, prokazovati poslušenství papeži jako jiní králové křesťanští, a zvláště pečovati o vyplenění kacířství všelikého v Čechách. Když po korunování takto vykonaném král Jiří vojensky vytáhl do Moravy, poddala se mu města odporná všecka; toliko Jihlavané, jak medle král odtáhl potom do Slezska, opět vzbouřili se, majíce pomoci od arciknížete rakouského Albrechta, bratra císaře Fridricha III, který po smrti krále Ladislava dostal za podíl horních Rakous. Král Jiří vytáhl hned opět s větší mocí do Moravy, kdež dal oblehnouti Jihlavu, sám pak táhl dále do Rakous proti Albrechtovi, jenž s bratrem svým císařem byl v rozepři, chtěje ještě více míti z dědictví po Ladislavovi. Albrecht musil ustoupiti před ním až k Dunaji a podati se na výpověd císaře, kteráž stala se po osobním sejití Jiřího s Fridrichem na ostrově Dunajském před Vídní. Albrecht, jakož i arcikníže Sigmund tyrolský musili se dle ní odříci nároků všelikých na trůn český; a Jihlavané, zbaveni tím samým pomoci z Rakous, vzdali se po delším odporu, i potrestáni jsou za odboj dílem krvavě. Také z knížat a stavů slezských naklonili se někteří již ku králi.

Mnohé rozepře, které byly toho času mezi knížaty německými, a zvláště mezi domy bavorským a brandenburským, pro které jedni i druzí záhy ohlíželi se po přátelství s novým králem českým, pomohly jiným způsobem k utvrzení moci Jiřího. Předně totiž vévoda Vilém saský, nemoha sobě nikdež opatřiti pomoci k vymožení domnělého práva svého k panství českému, dal se smluviti s Jiřím přátelsky prostřednictvím markrabí Albrechta brandenbursko-Anspašského. Na sjezdě osobním v Chebě (1459) Vilém se odřekl nároků svých, a zároveň stalo se narovnání s ním i také s bratrem jeho kurfirstem Fridrichem saským o všecky dávné spory jejich s korunou českou. Vévodové saští odřekli se zápisů svých na Most, Osek a Duchcov v Čechách; král pak Jiří zanechal jim větší části různých panství českých v Míšni a Durynsku co léna od koruny české. Postoupením zvláště města Perna a okolí toho zbavily se přitom Čechy přírostku ke hranicům svým nabytého před čtyrmi sty léty králem Vratislavem. Přátelství mezi oběma rody panovnickými upevněno jest tudíž zaslíbením dcery Jiřího Zdenky Albrechtovi synu kurfirsta Fridricha a Kateřiny dcery Vilémovy synu Jiřího Hynkovi. Smíření toto mělo za následek, že držitelové německých manství koruny české v zemích okolních neváhali se déle přijímati léna svá od Jiřího co krále; nad to pak Slezáci a Lužičané, zbaveni naděje v cizí pomoc, upouštěli od

dalšího odporu. Jen měšťané Vratislavští, a zvláště obecný lid rozpálený kněžími k slepému záští proti Čechům, zavázali se úsilně, nepoddati se králi kacířskému.

Mezitím příliš záhy po nastoupení krále Jiřího zemřel papež Kalixtus III (1458, 6 Srpna). Nástupcem jeho stal se kardinal Aeneas Sylvius, který byl měl prvé ve službách císaře Fridricha III činiti se záležitostmi českými, a který co papež nazval se Piem II. Jeho zámysl byl hned z počátku, přivésti Jiřího buď po dobrém buď po zlém k tomu, aby se stal prostředkem ku konečnému uvedení Čechů v bezvýminečné poslušenství stolice papežské a tudy k vyplenění přijímání pod obojí způsobou jak jiných všech rozdílů v řádech kostelních. Spletky politické v sousedství Čech zdržely jej však brzy od prvních odporných kroků, které učinil k tomu cíli.

Již na začátku roku 1459 strhly se rozbroje v Uhřích mezi králem Matiášem a předními pány té strany, která jej v dorozumění s Jiřím Poděbradským byla dosadila na trůn. Pánové tito obrátili se nejprvé ku králi Jiřímu, a podávali koruny uherské synu jeho Jindřichovi; když pak Jiří při vší náchylnosti k nim přijmouti toho nechtěl, zvolili císaře Fridricha III za krále, který hned podání jejich přijal ochotně a žádal papeže Pia, jakožto sobě přátelsky oddaného, o pomoc jeho přitom. Papež byl však více nakloněn k Matiášovi, a zasazuje se ještě horlivěji nežli předchůdci jeho o způsobení obecného křížového tažení proti Turkům, hleděl právě v království uherském za tou příčinou jak nejvíce možná k zachování domácího pokoje. Tím byl císař přinucen hledati pomoci u krále Jiřího, zvláště když předsevzetí jeho v Uhřích samých se potkalo s neprospěchem. Dvůr papežský naproti tomu, aby Matiáše zachránil od škody, musil hledět zdržeti Jiřího, aby se nedal docela na stranu císařovu, a protož nadcházel jeho sobě některými přízněmi. Král český v těch okolnostech postavil se oběma stranám prozatím toliko za mocného prostředníka, a použil toho s obou stran ke svému prospěchu. Císař Fridrich na sjezdě osobním v Brně udělil Jiřímu léna českého s důstojenstvím kurfirstským dle starodávného obyčeje, a uznal jej tudy plným řádem za pravého krále českého (31 Července); také syna jeho Viktorina, jemuž král Jiří dal knížetství Minsterberské ve Slezsku a knížetství Opavské, poctil důstojenstvím knížete říšského; obadva pak panovníci zavřeli přátelský spolek, kterým císař jmenovitě slíbil i v záležitosti uherské i také v záležitostech říše německé jednati nejinak než s radou krále Jiřího. Papež zase propůjčil se králi listy napomínacími ke Slezákům a zvláště Vratislavským, aby zanechali proti němu svého odporu. Tedy když Jiří hned ze sjezdu Brněnského odebral se do Slezska,

přísahali mu Slezáci skoro všichni ve Svídnici (1 Září) a hořejší Lužičané čili Šestiměstští v Javoře (21 Září) bez dalších překážek. Toliko Vratislavští, mezi nimiž nerozumná chátra zuřením svým dostala vrchu nad povážlivějším sousedstvem, setrvali v odporu proti branné moci královĕ, která sklíčila jejich město. Tu vystoupil papež co prostředník, a posly svými vypravenými do Prahy ku králi i do Vratislavě spůsobil po dosti dlouhém jednání, že se město přiznalo konečně též ku poslušenství Jiřího, ač tak, že král k upokojení myslí povolil lhůty tří let, po které teprv měli jemu učiniti přísahu a skutkem se podrobiti.

Již prvé byl Jiří zavřel přátelský spolek s kurfirstem Fridrichem falckým (1459, 15 Dubna), a ještě před pokořením Vratislavských smluvil se také s pomocníkem jeho Ludvíkem z vévod bavorských, který byl z počátku protivníkem jeho jakožto jeden z čekanců při volení krále českého. Jiří zanechal i jemu, jako prvé vévodám saským, zahraničných panství českých, ježto držel, co lén od koruny české (1459 18 Září). Později vešli v přátelství zasnoubením dcery Jiřího Ludmily za syna Ludvíkova Jiřího (1460). V nepřátelství však, které bylo mezi těmito knížaty a markrabími brandenburskými, hleděl Jiří nicméně zachovati postavení nestranné; i snažil se zvláště získati sobě Albrechta brandenbursko-Anspašského. Dcera Albrechtova Ursula zasnoubena jest ještě téhož roku se synem Jiřího Jindřichem. Zmatený a pokleslý tehdejší stav říše německé, jemuž se nikdo nenadíval pomoci od liknavého císaře Fridricha III, a vážnost, které naproti tomu nabyl král Jiří v tak krátkém čase u knížat německých, daly toho času vznik myšlénce, aby Jiří zvolen byl za krále Římského a přijat tím spůsobem od císaře za pomocníka při správě říše. Jiří doufal udržením se nad stranami zjednati průchod tomuto zámyslu jak u knížat tak u císaře samého.

Naděje tato však jej brzy opustila. Brzyť ochladilo se přátelství mezi ním a císařem Fridrichem, když nemohl splniti žádosti císařovy v záležitosti uherské, která nebyla jiná, než aby mu dopomohl k panství v Uhřích. Nespokojenost císařova byla tím větší, když páni dolnorakouští, majíce mnohé stížnosti proti němu co pánu svému, obrátili se s nimi též ku králi českému a král Jiří neodepřel jim své přímluvy. Poněvadž císař z těch popudů začal zas více kloniti se ku papeži, spěchal Jiří spřátelit se znovu s Matiášem uherským, což podařilo se smluvami zavřenými v Košicích (1460) a v Trenčíně (1461); zároveň pak snažil se získati v Němcích knížata obou stran mezi sebou znepřátelených k záměru svému o království Římské. Německý radda jeho Martin Mayer, jehož služeb k tomu zvláště užíval,

spůsobil již při kurfirstovi Fridrichovi falckém i při arcibiskupu Mohučském, že slíbili Jiřímu své volicí hlasy. Markrabím Albrechtem hleděl král k témuž nakloniti bratra jeho Fridricha kurfirsta brandenburského a knížata jeho strany; což zdálo se býti možné, poněvadž obě strany v Němcích toho času již dovolávaly se mocného prostřednictví Jiřího ve svém sporu. V měsíci Unoru roku 1461 spůsobil král Jiří pod příčinou srovnání sporu tohoto veliký sjezd knížat německých skoro všechněch v Chebě; kdež počalo se pokud možná v tajnosti jednati o dosazení jeho za správce čili konservatora říše německé i také o jmenování jeho nejvyšším velitelem vojska společného, když by přišlo k válce s Turky, o kterou usiloval toho času papež. Ale strana brandenburská, které nadržoval císař v rozepři její se stranou bavorskou, protivila se konečně návrhům těmto, a sněm Chebský rozešel se bez žádoucího účinku.

Král Jiří zbavil se hned potom přijatého na sebe prostřednictví mezi stranami německými, a válka vypukla mezi nimi znovu. Císař Fridrich, zvěděv záměry o povýšení Jiřího na království Římské, postavil se zcela na stranu jemu odporující, prohlásiv válku s Ludvíkem bavorským a jeho pomocníky za válku říšskou. Naproti tomu vystoupil Jiří zjevně co pomocník strany Ludvíkovy. Vojska česká vtrhla netoliko do Frank a do Durynk, nýbrž zvláště také do dolní Lužice, kterou držel posavad kurfirst brandenburský Fridrich pod jménem fojtství. Po několika příměřích přinucen jest Fridrich konečně k míru v Kubíně (1462, 5 Června), kterým mezi jinými výminkami přijal od krále Jiřího výplatu za fojtství lužické 10.000 kop grošů českých. Dolní Lužice přivtělena jest tudy zase k Čechám, a toliko Chotěbuz a několik jiných hradů tamějších zůstaveno jest Fridrichovi právem manským. Jen Albrecht markrabí brandenbursko-Anspašský setrval ještě ve válce.

§. 69.

Rozepře mezi králem Jiřím a stolicí papežskou. Vzbouření jednoty Zelenohorské.

Obnovení moci koruny české v poměrech jejích k sousedům zahraničným pomohlo nemálo ku pojištění domácího míru a k rozmnožení obecného blahobytu v Čechách, jejž připravil Jiří Poděbradský již za vládaření svého co správce zemský. Při úplné bezpečnosti práva, zjednané obnovením vážnosti soudů a úřadů veřejných, dařily se všeliké pokojné živnosti tak, že se zdály nastávati znovu časy císaře Karla IV, žehnaného otce vlasti. Po zahnání hluku válečného začala se pod pečlivou snahou krále vlastimila nová doba rozkvětu krásných

umění i dílem snah vědeckých, ač přílišné zalíbení ve hloubání náboženském mnoho překáželo zdárnějšímu pěstování jiných odvětví nauky. Učení Pražské, ve válce za císaře Sigmunda zbavené největší části nadání svého a vytržené z činnosti svého povolání, začalo se toho času zdvihati zase ze svého úpadku, tak že navštěvováno jest znovu dílem také z okolních zemí německých.

Královská moc, na jejímž sesílení všecko záleželo, mělo-li nové zvelebení země míti stálost, získala poněkud spojením velikého rodinného jmění Jiřího Poděbradského se statky korunními v jedněch rukou. Ale hlavně opírala se o náklonnost stavu městského a stavu zemanského k Jiřímu co králi, poněvadž těmto dvěma stavům nejvíce záleželo na obnovení řádu v zemi po zlých zkušenostech předešlého času, kdežto páni korouhevní více byli náchylni užiti zmatku obecného k svému zvláštnímu prospěchu a k potažení nejvyšší moci v zemi na sebe. Král Jiří choval se k stavu panskému opatrně a spravedlivě; ale práv královských nedal jím obmeziti více, než jak bylo za starodávna, a chránil druhé stavy proti všemu nadpráví, o které se panstvo pokoušelo. Za to zemané a města bývali jemu ochotni na sněmích ve povolování berní, kterých nyní při ztenčení stálých a vlastních důchodů koruny bývalo hustěji potřeba než za starších časů.

Jinou podporou trůnu byla příchylnost většiny národu, totiž vyznavačů přijímání pod obojí spůsobou, ku králi, který z ní byl vyšel a k jejímu znal se náboženství, ač král Jiří i v tom ohledu šetřil úplné spravedlivosti, straně pod jednou v ničemž nepřekážel, ano v úřadech nejvyšších měl poměrně více pánů strany pod jednou než pod obojí, protože právě nejmocnější rodové v zemi znali se ke staršímu církevnímu obyčeji.

Král Jiří spravoval se zcela dle kompaktat, a protož nemínil také trpěti v zemi jiných stran náboženských, než dvou, na které se kompaktata vztahovala. V tom směru byl již prvé učinil konec veřejnému vykonávání náboženství Táborského; kdykoli pak později zbytky vyznavačů jeho vystoupily jakým spůsobem z úkrytu, ve kterém se odtud tajily, užíval i ostrých prostředků k zamezení jich. K tomu pokládal sobě povinnost také z přísahy, kterou byl učinil papeži před svým korunováním. Nicméně však volné přemýšlení o věcech náboženství, jemuž Čechové přivykli od času Husova, nedalo se nikdy více zameziti pouhými prostředky hmotnými, i vedlo v krátkém čase po potlačení Táborství k utvoření nového náboženského spolku, který měl mnohem delší trvání. Mužové náhledů odsouzených jak od církve Římské tak od strany pod obojí sestupovali se v postranní spolky v rozličných místech jak v Čechách tak i na Moravě; mezi nimiž

zvláštní horlivostí nábožnou vyniklo družstvo, které roku 1457, ještě za živobytí krále Ladislava, přímluvou samého kněze Jana Rokycany, jenž se nenadál jeho záměrů, obdrželo místo k osazení se v Hradečtě v opuštěné tehdáž vesnici Kunwaldu na panství Žamberském, náležejícím Jiřímu z Poděbrad. Prvním vůdcem jeho byl chudý zeman Řehoř, živící se prací ruční. Přídržíce se celkem učení i řádů kostelních bratrstva Táborského, zamítali s rozdílem od něho všeliké užívání zbraně k hájení neb dokonce rozšiřování svého náboženství; hlavně pak pečovali mezi sebou o mravnou kázeň a o skutečné provozování lásky k bližnímu. Od samého počátku snažili se také, vejíti v jednotu se všemi jinými podobnými spolky, ježto by se s nimi mohly srovnati v zásadách. Hned první některé kroky předsevzaté za tou příčinou spůsobily jim pronásledování. Bratr Řehoř, odebrav se roku 1461 do Prahy k dorozumění se s příbuznými ve víře, zajat jest i s jinými z rozkazu krále, jenž se bál, aby z toho nevznikla nová nějaká jednota Táborská, a zmučen byv, propuštěn jest teprv po delším vězení zase. Nicméně již roku 1464 sešli se bratří Kunwaldští s mnohými jinými z Čech i z Moravy k valnému, ač tajnému shromáždění v horách za Rychnovem, i usnesli se o hlavní zásady učení náboženského a o sestoupení se ve společnou jednotu, kteráž odtud nazývána jednotou bratrskou. Roku 1467 shromáždili se plnomocníci asi 50 obcí ve vsi Lhotě u Rychnova, a dokonali zřízení nového náboženského tovaryšstva, které se odřeklo vší společnosti s církví Římskou i se stranou pod obojí zvolením sobě kněží a biskupa, kteří pro zachování posloupnosti apoštolské vzali svěcení od jakéhos biskupa Waldenského Štěpána v Rakousích, a vyvolením starších čili raddy, kteří spolu s kněžími spravovali všecky záležitosti jednoty.

Moudrosti, spravedlivosti a neunavné pečlivosti krále Jiřího nebylo mezitím předce souzeno, zjednati Čechám novou skvělou budoucnost. Snahy jeho zmařeny jsou neustupným dychtěním papežů po uvedení Čechů v poslušenství své v témž spůsobu, jaké bylo před počátkem snažení o opravu církve. Papež Pius II žádal poslušenství takového na králi Jiřím, vykládaje přísahu jeho před korunováním, jakoby král byl zavázán učiniti v zemi konec přijímání pod obojí spůsobou. Král zpěčil se toho, poněvadž byl se zavázal toliko hubiti kacířství v zemi, za takové pak že nemohlo býti považováno přijímání pod obojí, jakožto schválené kompaktaty Basilejskými. Jak medle projevilo se ze spletků německých znepřátelení krále Jiřího s císařem Fridrichem III, papež Pius II začal hned opět naléhati na krále, aby vypravil poselství k němu do Říma, po kterém by slavným a určitějším spůsobem obnovil slib poslušenství prvé učiněný. Po delších

odkladech učinil to král v měsíci Březnu roku 1462, žádaje však přitom za stvrzení kompaktat od papeže. Místo toho prohlásil papež Pius nyní zjevně kompaktata za neplatná a zrušená, a žádal na králi, aby se i sám přijímání pod obojí odřekl a moci své královské užil k vyplenění jeho ze svých zemí. S tou žádostí vypravil spolu s posly královými co svého posla do Čech Fantina de Valle, doktora práv, člověka, který králi Jiřímu sloužil za plat co zastavatel věcí jeho v Římě, však nevěrně se mu zachoval, dávaje rady proti němu. Král nemohl splniti žádosti papežovy, leč by se byl chtěl dáti ve vražedný boj se svým národem jako někdy král Sigmund. Protož když poselství se vrátilo do Prahy, aby zamítl všelikou nedůvěru k sobě v lidu, prohlásil ve slavném shromáždění stavů zemských žádosti papežovy za neslušné, oznámil své pevné předsevzetí státi v kompaktatech, a napomínal k témuž stavy jak pod obojí tak pod jednou. Když pak Fantin, předkládaje vůli papežovu, krále vinil z křivé přísahy, ztrátou koruny jemu hrozil, a tak choval se, že znáti bylo zřejmý úmysl papeže, aby prostořekostí posla takového zlehčil důstojenství královo, Jiří vyslechl vše trpělivě, ale druhého dne vzal Fantina do výslechu co nevěrného sluhu svého a splatil papeži rovným, uvrhnuv posla jeho na několik neděl do vězení.

Po takovém královu odepření papež Pius dal se hned v bouření poddaných a sousedů Jiřího proti němu, a předně rozkázal Vratislavským, aby přísahy králi slíbené již nečinili. Legat papežský Jeronym Landus přijel brzy potom do Vratislavě, usadil se ve městě tomto, kteréž hned opět dalo se v odpor proti králi, a vyzýval odtud Slezáky a Lužičany jakož i města na Moravě i v Čechách, kdež se přijímalo pod jednou spůsobou, aby se v tom s Vratislavskými spojili.

Z dalších kroků nepřátelských zdržen jest papež brzy potom na čas novými nesnázemi, ve které upadl císař Fridrich III. Velikým vzbouřením stavů dolnorakouských ve spolku s arciknížetem Albrechtem hornorakouským, ku kterému se z nenadání připojilo také měšťanstvo Vídenské, octl se Fridrich III v nebezpečenství největším, když obležen jest v samém hradě svém Vídenském a zdivočilá chátra městská zdálo se že ničím nemínila se dáti upokojiti než jeho bezživotím. V tom svízeli obrátil se rychlým poslem ku králi Jiřímu, svému na ten čas protivníku, se žádostí o pomoc. Jiří bez meškání vypravil do Rakous nejstaršího syna svého Viktorina, a v málo dnech jel za ním sám také, i sebral veliké vojsko k Vídni, kterým odbojní se zastrašili. Albrecht musil se poddati ku příměří, propustiti císaři svobodný odchod z Vídně a vejíti ve smlouvu konečnou s ním dle mocného výroku krále českého (1462, 5 Prosince). Císař prokázal za

to vděčnost svou králi Jiřímu mnohými spůsoby. Zvláště navrátil jemu zápisy dávných umluv dědičných mezi panovníky českými a rakouskými, a odřekl se tudy platným spůsobem všelikých nároků na nástupnictví v Čechách; vydal privilegium, kterým povinnost země české k německé říši slevena jest se 300 bojovníků k jízdám do Říma neb 300 hřiven stříbra za to na 150 bojovníků neb hřiven; mladší dva syny Jiřího, Jindřicha a Hynka, rovněž jako prvé Viktorina, povýšil za knížata říšská: ano ustanovil, aby po jeho smrti král Jiří byl poručníkem syna jeho Maximiliana i dědicem Rakous, kdyby Maximilian zemřel před dojitím let. Konečně zavázal se císař také, prostřednictvím svým přičiniti se o srovnání krále s papežem.

Smlouvy tyto mezi králem a císařem vedly brzy k úplnému upokojení mezi stranami v Němcích. Předně smířil se s králem Jiřím markrabí Albrecht brandenburský, jakožto věrný stoupenec císařův, a za nedlouho potom požádán jest Jiří od něho, od císaře i od knížat strany bavorské opět za rozsudí v jejich sporech, i rozsoudil je se spokojeností všechněch na sjezdě mírném v Praze (1463, 23 Srpna), kdež z návodu jeho jednalo se také o nový spůsob opravení stavu říše německé, ač i na ten čas bez oučinku. Ale přímluvy císaře Fridricha u papeže, aby upustil od kroků posavadních proti Jiřímu, měly jen tolik následku, že papež stavil zamýšlené nastoupení na tresty církevní proti němu, klada za výminku, aby král zatím nestihal Vratislavských násilnými prostředky. Tím chtěl toliko zjednati sobě času k nepřátelským přípravám. Dalť již podtají vyjednávati s králem polským Kazimírem, aby přijal od něho českou korunu; též Fridricha i Albrechta markrabí brandenburské podněcoval proti Jiřímu, podávaje jim za to Slezska a Lužice v odměnu. Doufaje v ochranu od papeže, zdvihl se toho času pán moravský Hynek Bítovský z Lichtenburka pro starodávné soukromé záští k odboji proti králi. Přímluvy císařovy byly mezitím podporovány od stavů všechněch zemí českých, svolaných od krále na sjezd do Brna (1463, v Červenci) a později od knížat německých ze sjezdu v Novém městě za Vídní, svolaného od císaře za potřebou říše (1464, 4 Března). Papež, na nic toho nedbaje, vydal dne 15 Června roku 1464 půhon na krále Jiřího, aby se ve 180 dnech postavil před soud jeho v Římě, co žalovaný z kacířství. Bully o tom sepsané nevyšly však a nebyly veřejně prohlášeny, ježto dříve než k tomu mohlo přijíti, zemřel papež Pius (15 Srpna).

Nástupce jeho, Pavel II, zastavil půhon proti Jiřímu, ale jen pro nabytí času k lepším přípravám. Žádalť i on za výminku, aby král zanechal donucovacích prostředků proti Vratislavským, ano i proti Hynkovi Bítovskému, jemuž král byl mezitím dal oblehnouti pevný

hrad jeho Cornštein. Vypraviv nového legata do Vratislavě, Rudolfa biskupa Lavantského, rozkazoval po něm pánům strany pod jednou ve vojště králově před Cornšteinem, aby hned od hradu odtáhli; čehož oni však neučinili, a král rovněž k žádosti papežově nesvolil: Cornštein vzdal se konečně pro nedostatek potravy (1465). Tu již Pavel II bez dalších ohledů obnovil půhon proti Jiřímu (2 Srpna), a dal nařízení Rudolfovi Lavantskému, aby katolickým poddaným královým zakázal déle jeho poslouchati, i aby ty, kteří by se proti tomu vzpouzeli, donucoval klatbami a jinými tresty církevními.

Doufání papežovo přitom zakládalo se již na vnitřních rozbrojích v Čechách, které roznítiti se mu bylo mezitím podařilo. Panstvu, dychtivému rozmnožení své moci oslabením moci královské, naskytla se ze sporu mezi králem a papežem vhodná k tomu příležitost, i chopilo se jí návodem Zdeňka Konopištského ze Šternberka, dotud nejvyššího purkrabí Pražského, jejž rozličné podněty soukromého záští pudily k odboji proti Jiřímu, kterému prvé byl zištným pomocníkem. Zdeněk a jeho soudruhové, vesměs páni znající se ke straně pod jednou, začali se od jara roku 1465 sjížděti v rozličných místech a roztrušovati žaloby proti králi, jakoby žádáním berní a veřejných hotovostí na stavích i jiným spůsobem byl porušil zřízení zemské. Král, spatřiv zlý úmysl jejich, svolal sněm, a předložil mu žaloby takové k rozsouzení; kterýž zvláště horlivým osvědčením celého stavu rytířského a městského uznal je za nedůvodné a lehkomyslné. Nicméně král, chtěje pánům odejmouti všelikou záminku odboje, dal se v přátelské vyjednávání s nimi, hotov jsa napraviti, v čem by se co bylo pochybilo proti jeho úmyslu. Ale Zdeněk ze Šternberka, znaje všeliké tajné rady krále Jiřího z časů předešlých, dovedl brzy potom piklemi zvláštního nám neznámého spůsobu znepřáteliti císaře Fridricha s králem, tak že zapomněv povinné vděčnosti, dal se brzy též v úklady proti němu. Mimo to důvěřovali se páni odbojní v pomoc od krále polského a uherského, kterou jim sliboval papež; a protož učinivše zápis jednoty mezi sebou na Zelenéhoře dne 28 Listopadu 1465, v jednání s králem chovali se zatvrzele. Jeden ze zápisníků, Dobrohost z Ronšperka, vypraven jest hned do Říma, kdež podtají žádal ve jménu druhých od papeže, aby jim ustanovil nového krále, nejraději Kazimíra krále polského. K pobádání od legata Rudolfa vzbouřili se po některém čase také měšťané Plzenští proti králi, a odporovali branné moci kterou vypravil k jejich pokoření (1466).

Smířlivé chování královo mělo za následek, že někteří z pánů zapsaných, jakož jmenovitě Jan Rosenberský, poznavše svou křivdu, navrátili se zase ku poslušnosti. Král polský, s nímž jednal papež

Pavel opět po legatu Rudolfovi, nemínil znepřáteliti se s Jiřím, a nedal se zavésti k dychtění po koruně české, i když jemu papež zjednal za tou příčinou prospěšný mír s rytíři pruskými smluvou v Toruni (1466, 19 Října). Knížata němečtí, které vyzýval legat proti Jiřímu, nedali se rovněž k ničemu navésti. Toliko Matiáš král uherský, někdy krále Jiřího zeť, jehožto však manželka, dcera Jiřího, mezitím zemřela (1464, v Unoru), dychtil po koruně české, a podával proto papeži své pomoci s ochotností neočekávanou (1465, 2 Října). V měsíci Říjnu roku 1466 přitáhl s četným vojskem na blízko hranic moravských, vyhledávaje všelijak příčiny k válce s Jiřím, zvláště potřením tak zvaných rot bratrských, to jest nájemných bojovníků českých, kteří častěji potřebováni byvše ve válkách v Uhřích i v Rakousích a majíce dluhy za panovníky i stranami, ježto požili jejich služeb, zdržovali se v zemích těch ve stálých ohražených táborech, provozujíce často škody a násilí rozličná. Ale prudký útok Turků na Sedmihradsko a nepokoje v té samé zemi i také v Uhřích přinutily jej po některém čase k odložení svých zámyslů. Král Jiří, stihaje mezitím Vratislavské brannou mocí vypravenou do Slezska, pánům odbojným v Čechách povoloval příměří, jehož oni však užívali toliko k nabytí času, až by se jim dostala pomoc cizí. Teprv když nic neprospělo, a na posledním sněmě v Jindřichově Hradci (1467 v Unoru), kdež konečně měl se státi mír, panstvo dalo se v žádání věcí nikdy předtím nebývalých, jakož o stvrzení svobod zemských císařem, poněvadž by prý král byl manem císařovým: prohlášen jest Zdeněk Šternberský se soudruhy svými za rušitele míru zemského a zdvižena proti nim válka.

Prvé než k tomu došlo, vydal papež Pavel proti králi Jiřímu, jenž se k soudu jeho nepostavil, nález konečný (1466, 23 Prosince), kterým jej prohlásil za kacíře a za zbaveného království, i nařizoval opět pod tresty církevními, aby jemu poddaní neprokazovali žádného poslušenství. Pokud by nebyl dosazen nový král, jmenován jest Zdeněk Šternberský nejvyšším heitmanem, jehož všichni měli následovati. Jednotníci z té příčiny obnovili zápis svůj, a odřekli se zjevně všeho poslušenství ku králi, jakožto odsouzenému od papeže.

Král Jiří počal válku s odbojníky v Čechách obležením velkého počtu hradů jejich v rozličných stranách země najednou, kterých větší díl po krátkém čase také dobyt jest. Zároveň vypravil proti Vratislavským, kteří tu chvíli z obrany nastoupili na útok proti jeho věrným, vojsko vedením syna svého Viktorina, kterýž porazil je mocně v boji svedeném u Frankšteina (16 Června). Ale popuzením legata papežského a kněží i mnichů jím se spravujících vzbuzeny jsou zatím bouře obecného lidu ve městech některých na Moravě, ve Slezsku

a v Lužici, která byla králi prvé již, při nastoupení jeho, odporná, tak že vážnější měšťanstvo dílem proti své vůli přinuceno jest postaviti se proti králi. V Lužici obojí nabyl tím odboj takové moci, že směl legat papežský dosaditi v nich z moci své fojty čili správce zemské, jimž fojtové královi ustoupili, a skoro jedinou obranou straně královské zůstalo tam město a hrad Hoyerswerd. Méně prospělo namáhání legatovo v Čechách, ač byl mu velmi horlivým nádhončím zvláště Hilarius děkan kostela Pražského, jenž i s kapitulou vystěhovav se z Prahy, přebýval v odbojné Plzni. Někteří páni strany pod jednou i také města setrvali u věrnosti ku králi, i když legat Rudolf a děkan Hilarius bez smilování stihali je klatbami a zastavováním služeb božích; jiní, aby ušli pokutám těm, zdrželi se poslušnosti ku králi, ale aspoň nechopili se zbraně proti němu. Tak učinili zejména skoro všichni knížata slezští, tak později také Jošt z Rosenberka biskup Vratislavský a bratr jeho Jan Rosenberský již jmenovaný.

Papež pokoušel se mezitím pomocí císaře Fridricha potáhnouti knížata německá ke své straně proti králi. Na sněmě Normberském v měsíci Červenci roku 1467, svolaném pod záminkou obrany křesťanstva proti Turkům, předložil císař knížatům žádost od papeže, aby prvé ještě poskytli vojenské pomoci proti králi Jiřímu. Knížata však, jimž král Jiří zase předložil stížnosti své proti papeži a žádost, aby se zasadili s ním o svolání obecného koncilia, vzali v uvážení nebezpečenství společné všech mocnářů, kdyby se papeži mělo dopustiti právo ssazovati a dosazovati panovníky, i odepřeli toho dokonce. Jen kníže Ludvík bavorský dal se toho času císařem Fridrichem svésti od posavadního přátelství s králem českým, a nebránil loupežným a fanatickým rotám ze své země, které pod znamením kříže shlukly se ke vpádům záhubným do Čech, ale hned toho roku utrpěly krvavou porážku u Nýrska (22 Září). Rovněž tak málo prospěchu mělo jednání papežovo s králem polským. Odepřelť konečně přijetí koruny české nezvratně, a podvolil se toliko napomínati krále Jiřího po dobrém, aby se podrobil vůli papežově. Poselství vypravené od něho za tou příčinou do Prahy nemohlo však ovšem dosáhnouti toho účelu; toliko vyjednalo příměří jednotě Zelenohorské, již velice od krále stížené. Povolil jeho král v ten spůsob, že se páni odbojní měli s jinými společníky svými z Moravy, ze Slezska i z Lužice uraditi o spůsob míru na sjezdě ve Břehu. Ale než k tomu přišlo, dal papež jednati s králem uherským o pomoc pro ně. Tož v ustanovený čas sešli se místo ve Břehu ve Vratislavi, hlavním ohnisku vzpoury, kdež legat papežský Rudolf jim předsedal, a umluvili se ještě tužeji k setrvání v odporu (16 Prosince).

§. 70.

Válka mezi Jiřím a Matiášem.

Po odepření krále Kazimíra papež Pavel II dal koruny české podávati kurfirstovi brandenburskému Fridrichovi, který se jí však rovněž odepřel. Také jednalo se některý čas s vévodou Karlem burgundským v témž záměru, ale rovněž bez oučinku. Matiáši králi uherskému nečinil papež téhož podání, jednak protože neměl král uherský příliš potažen býti do záležitosti české, aby nesešlo tím na obraně proti Turkům, jednak že Matiáš, jakožto panovník rázný a svým vlastním královstvím mocný, méně byl žádoucí pánům českým, toužícím po rozmnožení moci své. Ale když nikdo jiný nebyl povolný ke zdvižení války proti Jiřímu s takovým důrazem, jakého bylo potřebí, obrátil dvůr papežský předce konečně hlavní zřetel k němu; a od něho dožadoval se pomoci také císař Fridrich, když proti sobě popudil krále českého nepřátelským svým jednáním. Ani císař nemohl sobě přáti, aby byl Matiáš králem českým; ale sliboval jemu povýšení za krále Římského a jiné věci.

Král Jiří mínil užiti příměří s jednotou Zelenohorskou ku pokárání císaře; i opověděv jemu válku již ku konci Prosince r. 1467, vypravil kníže Viktorina s vojskem do Rakous. Čechové, spojeni s nespokojenou stranou stavů rakouských, spůsobili v zemi této veliké záhuby, aniž císař stačil k obraně. V tom poslal jemu král uherský některou pomoc vojenskou, vyhlásil Jiřímu válku (1468, 31 Března), vydal list veřejný z Prešpurka, kterým oznamoval, že mínil býti ochráncem víry katolické proti kacířství českému, a hned potom s vojskem výborně zřízeným, dílem z žoldnéřů českých pod zkušenými českými vojevůdci složeným, vtrhnul do Rakous. Kníže Viktorin musil se zavříti ve Štokravě a čekati pomoci z Čech. Král Jiří neobmeškal přitáhnouti osobně s vojskem dostatečným až ke Znojmu. Matiáš, vytáhnuv jemu vstříc, ucouvnul zase k Lávě, a neodvážil se bitvy, které král český vyhledával. Po rozličných harcích odvedl konečně Jiří vojsko své do Čech, a zůstavil toliko kníže Viktorina s přiměřenou mocí vojenskou v Třebíči na Moravě, aby bránil Matiášovi v dalším pochodu. Tu vtrhnul král uherský do Moravy, a oblehl Třebíč. Město jest dobyto, a Viktorin zavřel se na pevném klášteře, kamž král Jiří nejprvé poslal jemu na pomoc druhého syna svého Jindřicha, potom pak sám přiblížil se s celým vojskem svým. Viktorin probil se vojskem uherským udatně (5 Června), a vojsko české dalo se opět na zpátečné tažení.

Mezi příběhy těmito na hlavním dějišti války učinili Slezáci a Lužičané Matiášovi příchylní s loupežnou zběří křižáků záhubný vpád do Čech od Žitavy, ale jsou krvavě poraženi u Turnova. Naproti tomu hned po dobytí Třebíče od Uhrů vtrhnul syn Zdeňka Šternberského Jan od Jihlavy do jižních Čech, vypálil Týn na Vltavě, porazil Vodňanské, přinutil Jana Rosenberského ke smlouvě se Zdeňkem a s Matiášem, a přiměl měšťany Budějovické ku přistoupení k jednotě. Matiáš sám opanoval větší část Moravy bez mnohé těžkosti. Nebo Brno, Olomouc a některá jiná města přijaly jej ochotně; biskup Olomoucký držel již prvé s jednotou panskou; někteří páni přidali se k němu buď rádi, buď nerádi; dobyl také mocí Uherského Brodu, a oblehl Hradiště, které však hrdinsky jest bráněno. K velké škodě krále Jiřího vzdal se téhož času Hoyerswerd v Lužici a Frankštein ve Slezsku jeho protivníkům, později také pevný klášter Hradiště u Olomouce. Naproti tomu vzdal se královským po dlouhém obléhání hlavní hrad Zdeňkův, Konopiště, a ku konci roku, po odtažení Matiáše do Uher, započal výtečný vojevůdce český Vácslav Vlček již opět záhubné vpády do Rakous.

Již v Lednu roku 1469 přitáhl král Matiáš opět do Moravy, kdež vzdal se mu pevný hrad Špilberk nad Brnem. Odtud hnul s velkou mocí ke hranicům českým, vtrhnul do země přes Litomyšl a Vysoké Mýto, poplenil celou rovinu kraje Chrudimského, a přešed přes hory Železné do Čáslavska, pokusil se o dobytí hradu Lichtenburka zradou, však darmo. Hlavnějším účelem bylo mu zmocniti se Kutnéhory. Ale tam sebral v pravý čas král Jiří vojsko k obraně, vytáhl odtamtud ke Čáslavi, potom pak Matiáše v tuhé zimě sklíčil u Vilémova tak, že ani v před ani v zad nemohl hnouti vojskem svým, nejvíce jízdným, bez nebezpečenství úplné záhuby. V té nouzi dal se v přátelské vyjednávání. Ve vsi Auhrově sešli se obadva králové osobně (24 Února), a zavřeli smlouvu oustní, kterou se Matiáš zavázal přičiniti se o smíření krále Jiřího a Čechů s papežem na základě stvrzení kompaktat, a zanechati války s ním. Zavřeno tudíž hned příměří, a položen sjezd k dalšímu vyjednání všeho v Olomouci.

Ale Matiáš nemyslil při smlouvě této na nic leč na podvod. Sjezd umluvený, v němž účastnili se legatové papežští Rudolf biskup prvé Lavantský a již Vratislavský (nástupce Jošta zemřelého r. 1467) a Vavřinec biskup Ferrarský, konal se v poli mezi Olomoucí a hradem Šternberkem, i skončil se při neoblomnosti legatů zase toliko oustní smluvou mezi králi a prodloužením příměří; ale mezi smlouváním tímto jednalo se tudíž v Olomouci tajně o zvolení Matiáše za krále českého od pánů strany Zdeňkovy, kteří chtěj nechtěj musili

jemu koruny podati, bojíce se, aby sic opravdu s králem Jiřím se nesmluvil a jich neopustil. Dne 22 Dubna rozjeli se spolu králové, a již 3 Května dal se Matiáš slavně prohlásiti za krále českého, ano jmenoval hned přední pány jednoty Zelenohorské, ač na jalovo, ke všechněm nejvyšším úřadům zemským v Čechách. Za nedlouho potom jel do Vratislavě, dal sobě přísahati od svých stoupenců, a hrozil násilím těm, kteří nechtěli býti v tom jemu po vůli.

Když takto naděje krále Jiřího v pokojné narovnání sporu příliš brzy zase pominuly, sebral konečně všecky síly své ke skrocení svého protivníka, a nešetřil již žádné k tomu potřebné oběti. Předně, aby sobě zjednal aspoň jednoho důležitějšího spojence, odřekl se vřelého přání svého, aby trůn český mohl přenésti na své potomstvo. Se svolením sněmu českého předložil králi polskému Kazimírovi návrh, aby syn jeho prvorozený Vladislav nastoupil po něm v Čechách. Podání toto přijato jest ode dvora polského velmi radostně, ač vyjednávání táhlo se déle pro připojené k tomu výminky. Mezitím po velkém zbrojení v Čechách počal král Jiří válku s Matiášem, jakožto rušitelem smluv, znovu vypravením syna svého Viktorina do Moravy, jiného vojska přes Kladsko do Slezska, jiného v zemi proti hradům pánů Zajíců, jiného do jižních částí země proti Janovi z Rosenberka i také ke vpádům novým do Rakous. Neprozřetelností upadl kníže Viktorin v zajetí náhlým přepadením ve městě Veselí na Moravě (27 Července), ale prospěchům zbraní českých nespůsobena tím žádná přítrž. V Čechách skoro všichni páni pod jednou, kteří nebyli již ze země vypuzeni a všech hradů svých zbaveni, poddali se králi smluvami. Předsevzetí Slezáků a Lužičanů, kteří chtěli od Žitavy přitáhnouti Zajícům na pomoc, překaženo jest vtrhnutím knížete Jindřicha a přidaného k němu velitele Mikuláše Střely do Slezska, kdež porazivše Žitavské, vypálili Fridland a Seidenberk a hubením i braním výplatného spůsobili strach veliký. Matiáš, opustiv již prvé Vratislav, a obrátiv se do Moravy i konečně do Uher k sebrání větších sil válečných, oblehl s celou silou svou Hradiště; ale kníže Jindřich proti němu poslaný vpravil potravy do města, porazil krále v tuhém boji tudíž (2 Listopadu), a stihal jej až přes hranice uherské.

Tuhá zima přetrhla potom skutky válečné; z jara pak roku 1470 vypravil král Jiří opět pomoc Hradištským, kterouž dodány jsou jim nové zásoby potrav; a když Matiáš brzy potom sám přitáhl do Moravy, vytáhl i Jiří proti němu s hlavní mocí svou od Brodu Německého. Matiáš položil se u Brna, Jiří nedaleko odtud u Rajhradu; když pak král uherský neodvážil se bitvy, obrátil se Jiří konečně ke Hra-

dišti, dobyl všech bašt, jimiž město bylo sevřeno od Uhrů, a zmařil tudy všecky práce k dobytí města vykonané. Když potom, dav popleniti pomezní části Uher, obrátil se na půlnoc, chtěje přes Opavu vtrhnouti do Slezska, Matiáš vpadl z nenadání do Čech, a poplenil podruhé krajinu všecku až ku Kolínu a k Hoře Kutné; však hned tištěn jest s jedné strany vojskem na rychlo v zemi sebraným k obraně, tak že musil se dáti na útěk ve spěchu zmateném a se ztrátou velikou. Rozloživ vojsko své v posádky po městech moravských, odebral se zpět do Uher; král pak Jiří vypravil do Slezska Vácslava Vlčka, který pohubiv velkou část země, znovu spůsobil postrach obecný.

Prospěchy zbraní českých měly následky důležité. V Čechách samých byl odpor proti králi skoro všude poražen; nejzuřivější protivníci jeho ve Slezsku, zejména Vratislavští, byli uvedeni ve zmatek, a jednali s legatem papežským samým o prostředky k dojití pokoje. Matiáš sám nedůvěřoval na déle zbraním svým, a začal vyjednávati o mír poselstvím do Prahy. Co byl se dal zvoliti za krále českého, vzbudil obávání u císaře Fridricha, aby se mu přílišnou mocí svou nestal nebezpečnějším než prvé Jiří; pročež krátké přátelství mezi nimi obrátilo se brzy v nedůvěru a ve zjevnou nenávist. Rovněž strachovali se Matiáše knížata němečtí, a nenachýlili se k žádosti jeho, aby byl zvolen za Římského krále. Sám dvůr papežský poznával již, že předsevzetí proti Čechům bylo těžší, než se byl nadíval. Král Jiří, maje nàvěští o tom, učinil roku 1471 nové návrhy ke smíření prostředkem věrných přátel svých, knížat saských, i vzal je papež Pavel v uvážení; ustanovilť již nového legata do Němec, který měl plnomocenství o nich jednati. Ale prvé než došlo oznámení o tom do Čech, zemřel král Jiří, byv od některého času nemocen na vodnatelnost, dne 22 Března roku 1471.

§. 71.

Král Vladislav II.

Úmrtí krále Jiřího dodalo nového srdce všechněm jeho protivníkům, a protož naděje v dosažení pokojného konce nesplnily se. Král uherský hned po obdržené zprávě o smrti Jiřího vypravil se vojensky do Moravy až k Jihlavě, odkudž počalo se vyjednávání mezi ním a stavy českými, i položen konečně sněm k volení nového krále v Kutnéhoře, ku kterému dostavili se i páni strany Zdeňkovy, doufajíce přiměti stranu druhou ke zvolení Matiáše. Nicméně stavové pod obojí dle námluv učiněných od krále Jiřího s dvorem polským

zvolili Vladislava, prvorozeného syna krále Kazimíra tehdáž 15letého (27 Května). Slavné poselství vypravené ihned do Krakova zjednalo úplné dorozumění, dle něhož Vladislav zavázal se k hájení kompaktat a k jiným všem věcem jako předešlí králové od času Sigmunda, i přiveden do Prahy a korunován na království dvěma biskupy polskými (22 Srpna).

Na zprávu o zvolení Vladislava počal král Matiáš hned zase válčiti s Čechy, ale s malým prospěchem, zvláště i na Moravě. R. 1472 vpadlo vojsko polské, vypravené králem Kazimírem, do Uher, kdež silná strana panstva s Matiášem nespokojeného vzbouřila se a povolala Kazimíra, mladšího bratra Vladislavova, za krále. Matiáš přemohl však bouři tuto dílem mocí, dílem chytrými úskoky, a připraviv vojsko polské k tažení zpátečnému ze své země, sám opět dal se v útok na Čechy. Pomocí přívržence jeho pana Viléma z Pernšteina vloženy jsou ku konci roku 1473 nenadále posádky uherské do Kolína a Nimburka, a počaly odtamtud konati pleny v okolní krajině, však vojskem sebraným od nejvyššího purkrabí Jana z Janovic přinuceny pak brzy opustiti zemi zase.

Když takto ani po smrti krále Jiřího nepodobalo se k dosažení zámyslů dvoru papežského válkou proti Čechům zdviženou, a zatím dlouhé trvání války této podstatně napomáhalo Turkům ve výbojích jejich proti křesťanstvu; upustil konečně papež Sixtus IV, nástupce Pavla II, od přílišného horlení proti kacířství, a snažil se prostřednictvím svým zjednati pokoj mezi králi. Držány o to sjezdy nejprvé v Nise, potom v Opavě ve Slezsku, jakož i sněm v Benešově, na kterém se smlouvali stavové čeští strany Vladislavovy a Matiášovy; ale vše bez žádoucího účinku. Zavřeno na ten čas toliko příměří několikkrát po sobě. Matiáš použil jeho k dobrému svého království uherského; nebo když roku 1474 Turci učinili veliký vpád do Uher, porazil je šťastně na útěk. Tu však hned jako někdy za krále Jiřího zrušil smlouvu, vtrhnuv do Moravy a do Slezska k sesílení strany své. Král Vladislav vytáhl proti němu s jedné strany a s druhé otec jeho, král polský Kazimír, i sevřeli jej v pevném ležení, ve kterém se položil u Vratislavě. Nezřízenost však vojska polského, ač bylo jeho 60.000 mužů, též nesnáze činěné Kazimírovi od šlechty polské byly příčinou, pro kterou nedosáhlo se nic více než opět zavření příměří na půltřetího roku.

Mezi novým tímto příměřím dozrálo rozdvojení Matiáše s císařem Fridrichem až potud, že se Matiáš jal podporovati proti císaři bouře stavů jeho dolnorakouských vždy nespokojených. Fridrich hledal

útočiště proti němu v přátelském spolku s králi českým a polským, a vždy odkládav udělení léna českého Matiášovi, o které naň od něho bylo naléháno, udělil jeho konečně Vladislavovi. Tu zdvihl Matiáš válku proti císaři vpádem do dolních Rakous a opanováním země této skoro celé (1477). Král Vladislav přitáhl císaři ku pomoci, ale s vojskem nedostatečným; tudy byl císař přinucen zavříti s Matiášem mír v ten spůsob, že nyní i jemu udělil léna českého. Zatím Matiáš utvrdil panství své nad Moravou, nad Slezskem i nad Lužicí tou měrou, že vytrhnouti země tyto z jeho moci bylo spojeným silám Čech i Polska nemožné. Pročež zavřen konečně roku 1478 mír mezi ním a Vladislavem v Olomouci, kterým Vladislav podržel na ten čas jen království české, Morava pak, Slezsko a Lužice zůstaveny jsou v moci Matiáše do času jeho života, tak aby po jeho smrti teprv spadly zase na korunu českou, však za výplatu 400.000 zlatých uherských. Dle ustanovení míru tohoto král Vladislav propustil pány a města strany své na Moravě a v druhých zemích z povinné poslušnosti, tak aby se spravovali na ten čas králem Matiášem; rovněž pak v Čechách páni strany Matiášovy pokořili se králi Vladislavovi na sněmě v Praze roku 1479, a přijati jsou od něho na milost.

Záhubná válka zevnější byla tím spůsobem skončena; ale následky rozdvojení náboženského v zemi nepřestaly ani potom ještě, nýbrž zrovna v prvních létech po míru Olomouckém jevily se novými hřmotnými výbuchy. Strana přijímajících pod obojí spůsobou zůstávala posud odsouzena od stolice papežské, která platnosti kompaktat vždy ještě neuznávala. Žádný z okolních biskupů nesměl světiti na kněžství žáky přijímající pod obojí spůsobou, a protož zmáhal se v straně pod obojí velký nedostatek duchovenstva. Již několik neděl před smrtí krále Jiřího byl zemřel také mistr Jan z Rokycan, který posud vážností svou udržoval ctitele kalicha v jednotě zásad panujících v ní od času zavření kompaktat. Nyní nastaly všelijaké různice. Jedni, spatřujíce v nedostatku kněží svěcených nebezpečenství pro samu bytnost náboženské strany své, radili, aby podobně jako od bratří zvolen byl biskup, který by svěcení rozdával a jinak biskupské moci užíval i bez potvrzení od papeže. Jiní vždy se tomu protivili, nechtíce takovému úplnému odtržení od církve obecné. Ze sporů o to vyšla opět jako někdy za času Příbrama a Menharta z Hradce strana ouzkostlivých podobojích, která se horšila z českého zpívání epištoly a evangelia na mši, z opomíjení obřadů nově uvedených někdy biskupem Filibertem a vůbec i ze všech sebe menších odchylek od starých řádů kostelních, a jsouc na počet slabá, záhy se začala přáteliti s přijímajícími pod jednou a hledati jimi přízně u krále. Z toho

přišlo, že král jmenovitě v Praze osazoval raddy městské skoro vesměs konšely této strany, které lid vůbec držel za protivníky kalicha; také pak roku 1480 dal v Praze zjímati některé kněží, pro horlivost při víře pod obojí obecnému lidu nejvíce oblíbené.

Stavové pod obojí vymohli propuštění těchto vězňů vytrvalými přímluvami u krále, i zjednali také prostředek aspoň prozatímný, kterým pomoženo nejpilnějším potřebám strany pod obojí. Podařilo se totiž pohnouti jednoho z biskupů vlaských, Augustina Sanktuarienského z Mirandoly, že zanechav své vlasti, obrátil se do Čech, rozdával svátost pod obojí spůsobou a uděloval svěcení na kněžství tak přijímajícím. Stavové strany pod obojí na několika sjezdech o to držaných usnesli se vykázati jemu dostatečnou výživu, aby mohl v Čechách zůstati; i jezdil tedy od města k městu, vykonávaje úřad svůj. Toliko do Prahy nesměl přijíti, kdež konšelé oddaní straně pod jednou obci k němu rovněž příchylné se protivili. Panstvo přijímající pod jednou brojilo proti takovému uvedení biskupa do země jako proti skutku nezákonnému, a snažilo se všelijak u krále, aby to zakázal; také pak dály se toho času na statcích pánů pod jednou velké ujmy straně pod obojí osazováním far jí náležejících dle zápisu císaře Sigmunda kněžími strany pod jednou. Po marných stížnostech jedné strany proti druhé u krále vstoupili stavové pod obojí v jednotu mezi sebou návodem pana Jana Tovačovského z Cimburka (1483), aby sobě proti dalším úkorům vespolek byli pomocni. Při množícím se rozezlení stran zamýšleli konšelé Pražští s přívrženci svými zrádným oukladem zbaviti se předních mužů strany protivné ve městě. Oukladové tito však se projevili před časem; i zdvihly se obce Starého, Nového i Menšího měst Pražských k vykonání skutku strašlivějšího, než bylo smetání konšelů Novoměstských za posledních dnů krále Václava. Všecky tři radnice jsou vybity od obecného lidu (1483, 24 Září), a konšelé nenávidění všichni zjímáni a dílem na místě zbiti, dílem na popravu vydáni dle usouzení obcí rozezlených.

Spravedlivý hněv králův ze skutku tak výtržného byl podněcován od rádců jeho, znajících se větším dílem ke straně pod jednou, jak nejvíce možná, aby se obrátil ke škodě pro celou stranu pod obojí. Tím více byla jednota stavů pod obojí puzena ujmouti se Pražanů, kteříž nyní též přistoupili k zápisu jejímu a přijali k sobě biskupa Augustina. Po delším vyjednávání dal se král s Pražany smířiti (1484), tak že upustil ode všeho trestání pychu jejich; prostředkováním pak královým stalo se konečně srovnání mezi oběma náboženskými stranami v zemi smluvou zavřenou na sněmě v Hoře Kutné

roku 1485. Slíbilit jedna druhé netupiti a neutiskovati proti kompaktatům a zápisu císaře Sigmunda, tak aby v kostelích, jak je která strana držela na začátku panování krále Vladislava, svátost rozdávána byla pod jednou nebo pod obojí spůsobou, buďtež páni podacího té neb oné strany náboženské, poddaní pak náboženství druhého aby měli svobodu utíkati se v potřebách svých duchovních do kostelů strany té, ku které náleželi.

Po srovnání tomto jednalo se za panování krále Vladislava ještě jednou zase i s papežem tehdejším Alexandrem VI o stvrzení kompaktat, ale i tehdy darmo, tak že strana pod obojí konečného srovnání s církví obecnou nikdy dojíti nemohla, a protož čím dál tím u větší padala nesnáze. Biskup Augustin Sanktuarienský konal jí úřad světicího biskupa až do smrti své roku 1493. Později získán podobným spůsobem Filipp de Novavilla, titularný biskup Sidonský z Modeny (1504), který však, jsa muž vysokého stáří, umřel již po půl čtvrta létech (1507). Odtud musili žákové strany pod obojí pro svěcení jezditi do cizích zemí, obyčejně až do Vlach, kdež se jim kdy podařilo pohnouti některého biskupa, že jim svěcení udělil přestoupením rozkazů papežských. Často žádalo se na nich za výminku odpřisáhnutí kalicha, a nevždy odepřeli toho, jen aby svěcení nabyli, po kterém nicméně rozdávali pod obojí spůsobou. Nejvyšší správu duchovních věcí strany pod obojí vedl vždy tak zvaný administrator s konsistoří, dosazovaný toho času obyčejně od sjezdu stavů a duchovenstva čili od synody strany pod obojí, a stvrzovaný potom teprv od krále.

Duchovenstvo strany pod obojí upadalo tímto spůsobem dosazování svých představených s mocí vždy jen prozatímnou a nedostatečnou u větší závislost od panstva a obcí světských, než se srovnávalo s jeho důstojenstvím, a pozbývalo rovněž mnoho vážnosti nekázní a neumělostí u něho se zmáhající, když pro obtíže, jaké byly při dosahování svěcení kněžského, každý, kdo ho jakýmkoli spůsobem nabyl, musil býti přijat a trpín.

Mravné tyto nedostatky při straně pod obojí byly příčinou, pro kterou toho času lidé vroucnějšího náboženského smýšlení nejvíce se utíkali k novému bratrstvu českému, kteréž tudy přese všecky zákazy proti sobě vydávanými nabylo znamenitého rozšíření. Ku konci 15 století bylo již asi tři nebo čtyry sta osad čili sborů bratrských v Čechách po rozličných městech a městečkách, zvláště v krajích Hradeckém, Boleslavském a Chrudimském. Hlavním sídlem představených jednoty byla Mladá Boleslav od času bratra Lukáše, který po smrti bratra Řehoře došel nejvyšší vážnosti mezi svými, jak horlivostí ná-

boženskou tak učeností i důmyslem. Již znali se i dva rodové panští k jednotě bratrské, Krajířové z Krajku, jimž náležela Boleslav, a Kostkové, držitelé někdejších statků biskupství Litomyšlského.

Církevní nezřízenost strany pod obojí, jediný konečný výpadek ze šlechetných snah o opravu církve před sto léty započatých, ku kterému přivedla Čechy nepřízeň časů, byla sama sebou zárodkem mravného klesání národu; i jevilyť se za času krále Vladislava také všecky jiné škodlivé následky veliké bouře, kterou byli podstoupili Čechové pro věc velikou, jednak proti mocem nerovným, jednak i cestami mylnými. Vyloučení z jednoty s církví Římskou, které se protáhlo déle, než se domnívali vůdcové strany pod obojí při začátku bouří náboženských, vzdálilo Čechy od obcování s druhými národy a tudy od pramenů vzdělanosti, která sobě toho času razila nové cesty v západní Europě, zvláště zpytováním starých klassických literatur a klassického umění. Nové tyto duchovní směry zjednaly sobě sic též průchod do Čech, ale ne v míře dostatečné, aby byli Čechové nezůstávali v nich za jinými západnějšími národy, a více ujímaly se přičinlivostí jednotlivců než veřejnými ústavy. Nejvýtečnější duch, který se přiosobením vzdělanosti starořímské a řecké stkvěl v Čechách toho času, Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic, náležel ke straně pod jednou; on však a stejnověrci jeho v Čechách vůbec byli již velice odcizeni svému národu, hleděli opovržlivě na všecko domácí jako sprzněné kacířstvím, a škodili mnoho jménu českému u cizích, s kterými se přátelili raději. Písemnictví strany pod obojí obíralo se vždy hlavně s náboženstvím a nejpilněji s hádkami o náboženství, čím dál tím neplodnějšími. Učení Pražské, které od opětného vypuknutí sporu o náboženství za Jiřího Poděbradského zůstalo výhradně pod řízením mistrů strany pod obojí, zakrsávalo vždy více nedostatkem hlav výtečných, a zůstávalo daleko pozadu za požadavky času. Ze čtyr prvotních fakult jeho zanikly theologická, právnická i lékařská konečně docela, a zůstala jen fakulta nauk svobodných. Stavové pod obojí častěji se radili o lepší nadání obecného učení, poněvadž bylo s velkou část rozchváceno ve válce za krále Sigmunda rovně jak jiné jmění duchovenstva; ale nikdy nedocházeli v tom konce. Chvalně, však bez působení university, vzdělávalo se toho času domácí právnictví české, pílí pana Ctibora Tovačovského z Cimburka na Moravě a Kornelia ze Všehrd v Čechách. Znamenitého květu došlo umění stavitelské vyvedením slavných staveb chrámů, radnic, věží městských, zámků a paláců, na které nakládali nejen králové oba, Jiří i Vladislav, nýbrž i panstvo a obce městské, vyhledávajíce v tom oslavu. Slavní mistři Matěj Reysek z Prostějova a Beneš z Loun prostkvěli se pomníky

svého umění nad jiné, dosti četné, ale nezanechali po sobě již učňů, kteří by se jim byli rovnali.

Za času krále Vladislava začali Čechové také malátněti ve své národní povaze. Když síly národu českého po tolik desítiletí byly ve stálém napnutí bojem pro idee, přišlo nyní po skončení tuhého zápasu velké ochabnutí; na místo obětovné lásky k vlasti nastoupilo soběctví, na místě přísnosti mravné kázně zmáhalo se rozkošnictví; udatnost ustupovala rozmařilosti. Jen z této mravné nákazy dá se vyložiti škodlivá proměna, která přišla za času krále Vladislava také v politickém stavu země, velké totiž přešinutí základů, na kterých předtím spočívalo zřízení zemské.

Již válkou náboženskou za krále Sigmunda byla královská moc zbavena svých hlavních podpor někdejších; ale skutečné podvrácení jí rozmnoženou mocí šlechty bylo zastaveno zase šlechetnými snahami nejprv Hynce Ptačka z Pirkšteina, potom Jiřího Poděbradského, kteří obecné dobré výše vážili než přednosti stavu svého. Za krále Vladislava rozpadlo se dílo krále Jiřího v krátkém čase dokonce. Vladislav byl pán povahy mírné a dobré, ale slabé přes příliš. Nemoha nikomu ničeho odepříti, kdo jej dovedl utrvati prosbami a přímluvami, hned při nastoupení svém rozdal mnoho ze jmění korunního předním pánům strany té, která jej pozdvihla na trůn; když pak potom se mu poddali páni pod jednou dle míru Olomouckého, propůjčoval se jim ještě více milostmi a povolnostmi. Když brzy potom smluvou Kutnohorskou skončeny byly spory mezi náboženskými stranami; spříznili se páni strany pod jednou i pod obojí vespolek k vyhledávání převahy stavu svého při řízení věcí zemských, po které byli toužili již za času krále Vácslava, i začali znovu rozepři starou se zemany čili rytíři o místa v úřadech a v lavicích soudních. Stav rytířský, nemaje mocné záštity od krále jako za panování krále Jiřího, sesílil se k hájení práva svého spolkem se stavem městským, i dosáhl konečně narovnání výrokem krále Vladislava, na nějž se obě strany podaly, roku 1487. Výrokem tím ustanoveno jest navždy, jak byl někdy císař Sigmund vyřkl dočasně, tak že napotom ze starodávných úřadů zemských dva, totiž nejvyššího sudí a nejvyššího komorníka, náležely výhradně stavu panskému, třetí pak, nejvyššího písaře, stavu rytířskému; kmetů zemských vždy 12 bylo z pánů, 8 z rytířů. Jak medle však tím spůsobem rozepře ta minula, spřátelili se obadva stavové šlechtičtí, páni a rytíři, a pomáhali sobě na vzájem jak k dalšímu oslabování moci královské tak ke ztenčení moci stavu městského.

V těchto snahách nemálo prospěla šlechtě proměna v zevnějších poměrech koruny české po smrti krále uherského Matiáše r. 1490. Král Vladislav zvolen jest za nástupce jeho v království uherském, i přestěhoval se stálým sídlem svým z Prahy do Budína. Změnou touto docílilo se navrácení Moravy, Slezska a Lužice ku koruně české, které by sice při zvyklé věrolomnosti krále Matiáše i po smrti jeho bylo bývalo nejisté. Ale při vzdálenosti královĕ ze země vedli nyní správu Čech nejvíce úředníci zemští, pocházející vesměs ze šlechty, kteříž hleděli přitom větším dílem jen k zisku svému a stavu svého. Návodem jejich král Vladislav svoloval čím dále tím k větším obmezením práv královských. Již roku 1497 zavázal se osazovati netoliko staré tři úřady při soudě zemském, nýbrž i všecky jiné nejvyšší úřady osobami stavu panského a rytířského dle pevného rozdělení mezi dvěma těmito stavy. Stavu panskému dostalo se dle toho krom komornictví a sudství také nejvyšší purkrabství Pražské, hofmistrství, maršalství a kancléřství zemské: stavu rytířskému krom písařství zemského podkomořství a purkrabství kraje Hradeckého. Dva purkrabí hradu Karlšteina, co strážci koruny, klenotů a privilegií zemských, odpovědní již netoliko králi ale i stavům zemským, měli býti jeden stavu panského, jeden rytířského, a střídati se ve skutečném vykonávání úřadu. Toliko mincmistrství vyhradil sobě král, aby k němu dosazoval osoby stavu panského, rytířského nebo i městského. Téhož roku k nemalému ztenčení důchodů korunních král se odřekl všelikého práva k odúmrtem po osobách stavu panského a rytířského, vyjma toliko statky manské. Všelijakými jinými nálezy sněmovními, ku kterým dal své svolení, obmezeno jest právo královo k svobodnému nakládání s korunním jměním; jakož nálezem roku 1499, dle kterého nesměl napotom žádný korunní statek buď celý buďto s část odcizen nebo zastaven býti, leč s povolením sněmovním. Stavové vymáhali sobě tím a jinými spůsoby dohlídku nad správou stálých důchodů korunních, aby nebyli při nedostatku jich příliš obtěžováni berněmi; v povolování pak berní byli králi vždy neochotnější. Při nedostatku příjmů nemohl král také vydržovati žádné vojenské moci, která by byla mohla odolati soukromé branné moci pánů a rytířů.

Při tomto stavu věcí nenacházela se již pravá vládní moc při králi, nýbrž při stavích zemských; i byla by země mohla obstáti při novém řádu na tom poměru založeném, kdyby byli stavové bývali oživeni duchem vlasteneckým. Skutečně však snahy jejich byly sobecké, a protož oslabení moci královské vrhlo se ke škodě obecného dobrého. Když svobodná ruka králova nehájila již platnosti zákona, dalo se panstvo a rytířstvo toho času v libovolné přitěžování pod-

danství lidu sedlského. Začalať se zavoditi zvláštní osobní nesvoboda zákony sněmovními, dle kterých člověk poddaný nesměl se stěhovati pod jinou vrchnost nebo přestoupiti do stavu městského aneb duchovního bez povolení svého pána čili listu výhostného, kterýž se neuděloval zadarmo. Již povýšeno také za zákon, aby žádný poddaný nesměl na soudě zemském býti žalobníkem proti pánu svému; čímž staré právní smlouvy mezi vrchnostmi a poddanými zbaveny jsou vší ochrany zákona.

Stavu městskému počali stavové dva vyšší sáhati do starodávných privilegií, kterými jemu propůjčeno bylo výhradné právo ku provozování jistých živností. Počaliť vařiti pivo na prodej při zámcích svých a brániti poddaným, aby nesměli bráti piva z měst ani voziti obilí do měst na trhy. Naopak bránili městům kupování statků zemských a vkládání do desk, kteréž se od velké bouře náboženské častěji stávalo než předtím; ano poháněli měšťany před soud zemský v případnostech, ježto příslušely k soudům městským; konečně pak pokoušeli se zbaviti města třetího hlasu na sněmích při všech záležitostech zemských, a uvésti stav zemský zase v ty meze práv veřejných, které požíval před válkou proti králi Sigmundovi.

Na sněmě roku 1497 uzavřeli stavové dáti přehlédnouti všeliké obecné právní nálezy, zapsané v deskách zemských a sebrati je v jednu knihu zákonů; kteréžto dílo dokonáno zvláště prací výtečného znatele práv Albrechta Rendle z Aušavy, tehdáž písaře zemského, a co zřízení zemské krále Vladislava vydáno tiskem (1500). V zákonníku tomto však položili sobě páni a rytíři za právo všecko to, čeho se domáhali toho času na příkoř proti stavu městskému, a jmenovitě také zásadu povážlivou, že stavové panský a rytířský měli toho vůli a svobodu, práv svých přičiniti aneb ujíti. Z toho vzala sobě města královská příčinu k žalobě proti stavu panskému a rytířskému, ve které měl král Vladislav učiniti rozsudek mezi stranami. Král, přijev za tou příčinou do Prahy, učinil výpověd dne 22 Března roku 1502, kteráž byla městům ve všem protivná; pročež spokojiti se s ní nechtěli; když pak král zase ji vzal nazpět, aby platnosti neměla, vzpouzeli se páni a rytíři, nechtíce již od ní upustiti. Tu nejprvé města hned po odjezdu královu do Uher držela sjezd v Praze, a zapsala se v jednotu k hájení svých práv a privilegií; rovněž pak zapsalo se panstvo a rytířstvo k hájení sobě rozsudku králova; a hned strana straně začali činiti všeliká příkoří.

Páni a rytíři držívali sněmy sami o sobě, když města pro porušení práv svých jich se vzdalovala; města pak upírala sněmům takovým platnosti, a nechtěla se spravovati jich nálezy. Pro vraždu

spáchanou v Praze byl toho času sťat tudíž z nálezu konšelů Staroměstských zeman mladý Kopidlanský (1506). Za to odpověděl bratr jeho Jiří Kopidlanský Pražanům a všem jiným městům královským, jímal měšťany na silnicích, osekával jim ruce a nohy, pálil statky, a jiné konal ohavnosti. Mnozí páni a zemané byli mu v tom nápomocni, poskytujíce čeledi jeho útočiště na zámcích a tvrzích svých, a úředníci zemští a popravci po krajích, kteří měli povinnost stihati škůdce zemského, dívali se tomu z nenávisti proti stavu městskému. Brzy nalezli se i jiní lupiči, dílem stavu rytířského, a spoléhajíce se na takové nadržování, škodili měšťanům na silnicích i na statcích jejich.

Král Vladislav mezitím v Budíně, teprv v 31. roce panování svého byl vstoupil v manželství s Annou de Foix, sestřenicí krále francouzského Ludvíka XII (1502), kteráž porodila jemu nejprvé dceru, jménem Annu, potom syna Ludvíka (1505). Vladislav, obdržev na stavích uherských i českých, aby tento syn jeho hned ve věku dětském přijat byl za nástupce v královstvích, přijel roku 1509, potřetí od svého zvolení na království uherské, do Prahy, kdež Ludvík, teprv tříletý, jest korunován. Za svého přebývání v Čechách, které tentokrát potrvalo celý rok, vzal rozepři mezi stavy opět před se, a opět vypověděl proti přání měst. Nelibost měšťanů rozmnožila se ještě více z nahodilé příhody, když se strhla v Praze krvavá rvačka mezi uherskými dvořany a čeledí jejich i obecným lidem, ve které 16 Uhrů přišlo o život, jejichžto smrt král pomstil mnohými ukrutnými popravami, dřením, strkáním na kůl a jinými spůsoby v Čechách dotud neslýchanými.

Před odjezdem svým Vladislav vydal list čili majestát stavům českým (1510, 11 Ledna), kterým zavázal sebe i budoucí krále české, aby žádných knížetství ani jiných zemí neb zámků i vně království českého ku koruně náležejících neodcizovali bez svolení sněmovního Ale rozepře mezi stavy rozněcovala se čím dál tím více. Nebo násilí činěná měšťanům z přehlížení úředníků zemských a nadržováním jiného panstva ani za přítomnosti královy nepřestala, a tím více množila se potom. Tu měšťané, utuživše jednotu svou ještě více, konečně roku 1513 zvolili sobě kníže Bartoloměje Minsterberského, vnuka krále Jiřího, za správce svých věcí v rozepři s pány a rytíři. Jemu podařilo se přesvědčiti krále o křivdě, že se dála měšťanům, a o škodě pro korunu samu, která pocházela z rozdvojení mezi ním a městy. Z návodu knížete Bartoloměje prokázala se města králi ochotnými vypravením jemu hojných pomocí vojenských do Uher, kdež velká bouře sedlská vedením Jiřího Dóže Sékela roku 1514 nebezpečenstvím

zahrozila samému královskému sídlu v Budíně. Král počal odtud zasazovati se o přátelské narovnání rozepře mezi stavy bez ublížení stavu městskému, často o to posly do království posílaje. Také však propůjčoval se městům i udělováním svobod, které podobně jako plnění žádostí panstva byly ke zkrácení moci koruny. Tehdáž Pražané obdrželi právo, aby za nepřítomnosti královy směli sobě sami voliti konšely bez všelijakého vplyvu králova (1514). Po nešťastném zahynutí knížete Bartoloměje ve vlnách Dunaje roku 1515 zastupoval města v rozepři jejich se šlechtou podobně bratranec jeho, kníže Karel Minsterberský, rovněž vnuk krále Jiřího. Prvé však než se ouplné narovnání docílilo, zemřel král Vladislav v Budíně v 61 roce věku (1516, 13 Března.)

§. 72.
Král Ludvík.

Pro nesnáze, které král Vladislav míval skoro po celý čas panování svého se šlechtou uherskou, hleděl povždy zvláště dobrého přátelství s nejmocnějším sousedem svým, císařem Maximilianem I, synem a nástupcem císaře Fridricha III, jehož domu kvetly toho času naděje na veliké rozmnožení moci pro budoucnost nejprvé příští. Jediný Maximilianův syn Filipp byl po matce své Marii dědicem panství burgundského v Nízozemsku, ku kterému mezi jiným bylo se dostalo také hrabství Lucemburské za děda Mariina Filippa druhým sňatkem jeho s Alžbětou kněžnou Zhořeleckou, synovkyní někdy krále Vácslava IV. Filipp syn Maximilianův, zasnouben byv s Johannou dcerou krále Ferdinanda arragonského a královny Isabelly kastilské ve Španělích, měl dva syny z manželství tohoto, Karla a Ferdinanda, a dceru Marii; poněvadž pak bližší dědicové v krátkém čase všichni pomřeli, dědil nejstarší ze vnoučat těchto Maximilianových, Karel, celé panství španělské, nastoupil po smrti otce svého Filippa v panství burgundském, a byl potom s mladším bratrem svým Ferdinandem rovněž také ustanoveným dědicem panství rakouského po Maximilianovi. Roku 1515 měli sjezd spolu ve Vídni král Vladislav, bratr jeho Sigmund král polský a císař Maximilian, kdež kromě spolku všech tří mocnářů těchto proti Turkům umluvena jest dvojí svatba, krále Ludvíka totiž, syna Vladislavova, s arcikněžnou Marií vnukou císařovou, a arciknížete Ferdinanda, mladšího ze vnuků císařových, s Annou dcerou Vladislavovou. Umluveno přitom mezi mocnáři, aby po Ludvíkovi Anna byla dědičkou trůnu českého a uherského, ač scházelo k tomu svolení stavů českých; před smrtí pak svou usta-

novil Vladislav císaře a krále polského za poručníky svého syna, teprv desítiletého.

Poslední toto nařízení královo přijali stavové čeští na sněmě hned po smrti jeho držaném v Benešově (1516), ač tak, že vznešeným poručníkům zahraničným nedopustili proto bezprostředného vykonávání moci v zemi své. Správu zemskou vedli na ten čas posavadní nejvyšší úředníci zemští a několik tak zvaných regentů, přidaných k nim z prostředka stavů, čímž posavadní hynutí moci koruny ještě poněkud se přimnožilo. Počítalo se, že při smrti krále Vladislava byla koruna česká zadlužena již asi ve čtyrech milionech kop grošů. Nejvyšší úředníci, z nichž první byl Zdeněk Lev z Rožmitála co nejvyšší purkrabí Pražský, byli hlavními věřiteli koruny, a pod příčinou tou obraceli důchody korunní nejvíc ke svému užitku, a provozovali v úřadech svých všeliké neřesti.

Za tohoto neutěšeného stavu země podařilo se nicméně snahám několika mužů vlasteneckého smýšlení, zvláště moudrému panu Vilémovi z Pernšteina, přivésti rozepři mezi stavy ku konečnému narovnání tak zvanou smluvou Svatovácslavskou na sněmě o svatém Vácslavě roku 1517 (24 Října). Města upustila od výhradného práva k vaření piva, panstvo a rytířstvo od půhonů nově vymyšlených a od jiných novot; jinak pak vše spořádáno jest dle předešlého stavu věcí, a města tudy jmenovitě zachována při třetím hlase svém na sněmích. Tím však nepominula ještě všeliká nedůvěra pro budoucnost. Jedna strana měla vždy péči na druhou. Z toho podnětu spojily se v Praze obce Starého a Nového města, po mnohém marném usilování o to za předešlých časů, tehdáž v jedno město se společnými konšely a purkmistrem, neohlížejíce se přitom ani na svolení královské, bez kterého nepříslušelo jim měniti privilegia daná každému městu obzvlášť. Jan Pašek z Vratu, jeden z nejobratnějších řečníků právních toho času v Praze, který byl hlavním původem této jednoty, stal se volením od obce prvním primasem spojeného města.

Pro lepší opatření dobrého koruny jednalo se o to, aby král Ludvík již ve 12 roce věku svého obdržel právní léta a ujal se sám panování. Stavové tomu neodporovali, však pod výminkou, aby král prvé přijel do země a učinil přísahu na práva a svobody zemské, poněvadž při korunování svém, byv ještě dítě, učiniti toho nemohl. Příjezd králův měl však dlouho překážky všelijaké, a protož vládaření úředníků tehdejších, všem stavům čím dál tím více odporné, déle se protáhlo. Kdykoli král posílal do země z Uher žádat stavy o berni k zapravení potřeb svých, zpěčovali se páni a rytíři i tím více města, protože nevěřili úředníkům těm, aby peněz povolených neobrátili ji-

nam než k určenému účelu. Když mezitím opět vyskytli se v několika stranách zhoubcové zemští stavu šlechtického, spoléhající se na strannost úředníků zemských proti stavu městskému, města pak sebrali pole (1520), dobyli a rozbořili několik tvrzí a loupežníky vydali na popravu, nešetříce stavu jejich; strhly se z toho různice mezi stavy znovu. Nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev vydal půhon na Pražany a druhá města co rušitele míru zemského; oni však k soudu zemskému nestáli, aniž mohli k tomu býti donuceni; a tak s jedné i s druhé strany uvodila se veřejná moc v opovržení.

Ke zmatkům těmto v řízení zemském přišly ještě také nové různice o náboženství. Počalot se tehdáž Martinem Lutherem náboženské hnutí v Němcích (1518), které během několika let způsobilo odpadnutí mnohých knížat a velké části národu německého od učení církve i od poslušenství papeže, ne na čas, jako při straně pod obojí v Čechách, nýbrž na vždy a nezvratně. Hned vyskytli se hlasatelé nového učení také v Praze a v jiných místech království českého, dílem cizí, dílem domácí. Z těchto způsobil největší hnutí v lidu Pražském Matěj poustevník, který opustiv samotu svou na hoře Boubíně blíž hranic bavorských (1519), jal se kázati po ulicích, po březích a jinde mimo kostely a odvracovati lid od kněží jak strany pod obojí tak pod jednou. Hned stalo se velké rozptýlení ve straně přijímajících pod obojí mezi těmi, kteří zastávali řád starý, a těmi, kteří rozmrzevše se nad nenadějnosti jeho, v novém učení spatřovali cestu k vybavení se z posavadních nesnází o stvrzení kompaktat papežem. Bylit mnozí, kterým se zdálo skutkem velikým, že Němci, po sto let největší protivníci Čechů pro náboženství jejich, sami již začali přijímati pod obojí způsobou a protiviti se poslušenství církve Římské; jiné lákala veliká lehkost ve mravních zásadách, které hovělo učení Lutherovo; nebo nežádalo na nich přísné kázně, jaké hleděli u sebe bratří čeští; protož mělo přívrženců množství v čase nejkratším. A jak Čechové strany pod obojí, tak zalibovali si v něm také Němci v krajinách pomezních a ve druhých zemích korunních. Ve Vratislavi, v Jihlavě a v jiných městech slezských a moravských, kdež za krále Jiřího z národního záští na Čechy nejvíce horlilo se proti kacířství českému, následovalo se nyní ochotně kazatelů nového učení, jakožto z Němec přicházejícího, a proti katolickému kněžstvu dály se hrubé násilné výstupy.

Při samém začátku nepokojů náboženských v říši německé zemřel císař Maximilian (1519), po němž vnuk jeho Karel, již král celého Španělska a i obojí Sicilie, zvolen jest na císařství a nazván Karlem V (1520); od něho pak brzy potom celé posavadní panství

rakouské postoupeno mladšímu bratru jeho Ferdinandovi (1521). Dle předešlých umluv slavil arcikníže Ferdinand hned po uvázání se v panství toto svatbu svou s Annou sestrou krále Ludvíka; rovněž pak sestra jeho Marie vezena do Uher k zasnoubení s Ludvíkem; kterážto svatba druhá utrpěla nenadálý odklad velikým útokem sultana tureckého Solimana na jižní hranice království uherského. Bělehrad, pevnost skoro ode sta let hájená co klíč k Uhrům, padla tentokrát v moc Turků, a strach před nimi zmocnil se nově všech zemí okolních.

Teprv po této nešťastné události přijel král Ludvík konečně do Čech (1522), učinil stavům přísahu na práva země, a dal manželku svou Marii korunovati za královnu. Přítomnost jeho dobře působila k uvedení stavovských stran v pokoj mezi sebou. Sněm jednohlasně povolil berni na částečné zapravení dluhů korunních a na vychování dvoru králova, též i na vojenskou hotovost proti Turkům, když by jí bylo potřeba k hájení království uherského. Král pak, pobyv skoro asi rok v Praze, a přesvědčiv se dostatečně o zištnosti tehdejších úředníků zemských, brzy před odjezdem svým do Uher všecky pojednou složil s úřadů (1523, 13 Unora), a sadil jiné na jich místa, z nichž přední kníže Karel z Minsterberka co nejvyšší hofmistr jmenován jest správcem zemským na čas nepřítomnosti královy; nejvyšším purkrabím na místě Lva z Rožmitála učiněn jest Jan z Wartenberka. Také sadil král novou raddu ve spojeném Starém a Novém městě Pražském, při čemž Jana Paška z Vratu vypustil z konšelství a na místo jeho učinil primasem Jana Hlavsu z Liboslavě.

Noví úředníci zemští i noví konšelé v Praze byli větším dílem příchylní k novému učení, a zjednali jemu ještě větší průchod. V Praze, kdež bylo velké rozkvašení mezi stranami, purkmistr a konšelé vypověděli několik kněží z města, kteří se nejvíce zasazovali o zachování starého řádu přijímajících pod obojí (1523, 23 Července). Spůsobením pak nejvyšších úředníků držán jest sjezd kněžstva i stavů světských strany pod obojí netoliko z Čech, nýbrž i z Moravy v kolleji Karlově dne 29 Ledna 1524, na kterém Lutherani již pokusili se rozhodnutím většiny učení své vpraviti celé straně pod obojí. Staloť se usnešení o jisté artikule týkající se i víry i řádů kostelních, kterých zachovávání uloženo jest celému duchovenstvu, a hned také obnovena konsistoř tak, aby v ní kněží smýšlení Lutheranského měli převahu. Havel Cahera, farář Týnský, který byl s Lutherem samým obcoval ve Wittenberce, zvolen jest za administratora.

Toto počínání bylo proti mysli dvoru krále Ludvíka, který pro nebezpečenství od Turků hleděl dobrého dorozumění s dvorem papež-

ským a protož jmenovitě v Uhřích toho času spůsobil nálezy přísné proti Lutheranům. Toho užila strana Paškova v Praze i starých úředníků v zemi ku podvrácení moci svých protivníků, zasazujíc se dle vší možnosti své o staré učení. Hned při prvním obnovení raddy městské v Praze za nepřítomnosti krále obcí samou stal se zase Pašek primasem (1524, 14 Března), i nemeškal užiti nové moci své ku potření strany protivné. K nařčení, že Lutherani strojili úklady k zavraždění hajitelů staré víry ve městě, dal Pašek jednoho dne (9 Srpna) zajmouti konšely a několik jiných znamenitějších měšťanů, kteří se přídrželi nových mínění, a učinil nad nimi soud se stranou svou, kterým, ač se žádná vina při nich nedokázala, nicméně vypověděni jsou z města. Nález ten stvrzen jest od samého krále, jemuž o tom učiněno křivé přednešení od Paška i od knížete Karla Minsterberského, který sám byv z počátku přítelem Lutheranství, zase od něho se odklonil. Potom spůsobil Pašek usnešení obce, kterým ustanoveni jsou jiní artikulové o víře, nálezům nedávného sjezdu kněžského a stavovského protivní, a každý soused musil přísahati k nim pod vypověděním z města. S Paškem spolčil se nyní administrator Havel Cahera, který toče plášť podlé větru, ze chvastavého velebitele Martina Luthera stal se najednou jízlivým nepřítelem jeho učení. Pod přikrytím víry vypovídal Pašek pomocí jeho jednoho protivníka svého za druhým z Prahy, a provozoval nad městem panství násilné.

Po převratu tomto v Praze nedovedli i noví úředníci zemští zachovati se dlouho ve svých úřadech. Sočením na ně pro víru dal se král Ludvík pohnouti, že jim odňal úřady a navrátil je dílem zase předešlým úředníkům. Zdeněk Lev z Rožmitála stal se opět nejvyšším purkrabím Pražským (1525 v Unoru). On a Pašek vstoupili spolu nyní v přátelství, a pomáhali sobě v pronásledování svých veřejných i soukromých nepřátel. Z návodu jejich držán jest sněm stavů pod jednou i pod obojí v Praze, na kterém přes odpor Lutheranů uzavřelo se zespolka jednati o stvrzení kompaktat s legatem papežským Campeggiem, jenž toho času nejvíce za příčinou obrany proti Turkům meškal u dvora krále Ludvíka v Budíně. Po dosažení jeho mínili společnými silami stihati Lutherany jako předtím bratří české co stoupence náboženství v zemi nedovoleného. Slavné poselství o to do Budína, ve kterém Lev z Rožmitála a Pašek s Caherou na předním místě se účastnili, nemělo však ani nyní lepšího účinku nežli všecka předešlá jednání o kompaktata s dvorem papežským.

Mezitím král Ludvík poznal, že se stala křivda měšťanům z Prahy vypověděným, a že opětným dosazením předešlých úředníků dal moc do ruky těm, kteří nejvíce byli na příkoř dobrému koruny. Nařizoval,

aby vypovědění přijati byli zase do Prahy až do lepšího ohledání jich pře; ale Pašek tomuto rozkazu královu odepřel poslušnost; nejvyšší pak úředníci zemští protivili se králi rovněž, a provozovali v úřadech svých všelikou libovůli. Když Lev z Rožmitála, maje rozepři o dědictví s pány Rosenberskými, moci své úřední co nejvyšší purkrabí užiti chtěl k uvázání se v nespravedlivé držení; rozdělila se o to konečně celá země, panstvo i města, na dvě branné jednoty, mezi nimiž schylovalo se zřejmě k válce domácí.

Při takovém postavení věcí českých a při zmatcích ještě větších ve království uherském předsevzal roku 1526 sultan Soliman nový po kolik let se strachem očekávaný útok na Uhry s celou vojenskou mocí svou. Král Ludvík, hledaje pomoci ve všech zemích okolních, žádal i na stavích českých, aby mu přispěli veřejnou hotovostí, slíbenou za přebývání jeho v zemi. Ale i v tom prokázali se mu nejvyšší úředníci neochotnými. Lev z Rožmitála vznášel věc na sněm zemský, jejž sebrati nebylo však možné pro rozezlení stran na sebe. K snažné žádosti královĕ uzavřela konečně strana Rosenberská ze sjezdu svého sama o sobě, táhnouti králi na pomoc. Tu i strana druhá svolila k témuž, ale úmyslně protahovala vojenské přípravy, až bylo pozdě. Když teprv některá část zástupů českých, roztroušeně do Uher táhnoucích, dorazila do králova ležení, svedena jest z nesmyslné zpupnosti panstva uherského bitva u Muháče s mocí Turků asi dvanáctkrát silnější. Vojsko křesťanské utrpělo během půl druhé hodiny krvavou úplnou porážku: a král Ludvík, dvadcetiletý, zahynul na útěku, utonuv i s koněm v rozbahněném hlubokém potoce (29 Srpna).

KNIHY SEDMÉ.

Čechy pod panovníky rodu rakouského až do bitvy Bělohorské.

(Od roku 1526 až do r. 1620.)

§. 73.

Král Ferdinand I. Prvních 20 let jeho panování.

Králem Ludvíkem vymřela větev královského rodu Jagelova panovavší v Čechách již ve druhém pokolení. K uprázdněnému trůnu hlásil se svat jeho arcikníže Ferdinand rakouský na základě smluv mezi králem Vladislavem a císařem Maximilianem. Stavové čeští však neuznávali platnosti smluv těchto; pročež neobmeškal arcikníže Ferdinand zároveň také vyjednávati se všemi přednějšími osobami jak v Čechách, tak také na Moravě, ve Slezsku a v Lužici, aby je získal pro sebe při nastávajícím volení krále. Nešetře slibů a darů, jichž mnozí nade vše byli žádostivi, a zachovávaje se v tom jednostejně k oběma stranám, na které se stavové dělili, spůsobil tím hlavně, že se dosti brzy stalo dorozumění mezi nimi o společný sněm volební v Praze. Kromě Ferdinanda ucházel se o přízeň stavů král Sigmund polský a Vilém i Ludvík vévodové bavorští. Nicméně zvolen Ferdinand čtyry a dvaceti volenci, na které sněm vznesl volbu, po osmi z každého stavu, jednohlasně dne 24 Října 1526.

Stavové předložili jemu poselstvím vypraveným do Vídně některé výminky, které čelely k dalšímu ještě obmezení moci královské, než ve kterém se nacházela již za předešlého času. Ferdinand přistoupil k nim toliko s vymíněním, aby směl jednati se stavy na prvním sněmě o slevení s nich, coby bylo přílišného; ale ovšem stvrdil všecky dávné svobody stavů, zřízení zemské i kompaktata se zápisem krále Sigmunda, a vydal revers, kterým se znal k tomu, že dosáhl království českého zvolením od stavů; také svolil k žádosti stavů, aby napotom Praha byla sídlem celého jeho panství. V měsíci Unoru roku

1527 přijel král do Prahy, a korunován jest na hradě Pražském dle obyčeje (24 Unora).

Sněm hned potom držaný, na kterém se jednalo o nová obmezení moci královské, kterých sobě král obtěžoval, svolil ke zmírnění některých. Zejména změněn artikul, dle kterého neměl nikdy za živobytí krále volen aneb korunován býti jeho nástupce, ve znění takové, aby to smělo býti, kdyžby král měl dědice království. Král obdržel od stavů, že zrušili jednoty, ve kterých stáli jedna strana proti druhé, a svolili k zakázání všelikých postranních zápisů a jednot napotom; také ohradil sobě právo královské, častěji za posledních časů porušené, k svolávání sněmů i krajských sjezdů, tak aby jiným nebyly svolávány než králem. Týž sněm povolil králi Ferdinandovi také pomoc peněžitou k válce s Janem Zápolským, uchvatitelem koruny uherské, ku které Ferdinand měl právo dle starších i novějších smluv dědičných.

Ferdinand nastoupil hned v letě r. 1527 tažení do Uher s vojskem českým a německým, sebraným u Vídně, vjel do Budína, a zapudil Jana Zápolského do zimy potom z celých Uher, tak že musil útočiště hledati v Polsku u krále Sigmunda, který byl měl sestru jeho za manželku (1528). Zápolský však nehrozil se k vydobytí sobě panství žádati pomoci od Solimana sultana tureckého, který se ochotně chopil té příležitosti k dalšímu rozšíření panství svého proti mocnostem křesťanským. Roku 1529 přitáhl Soliman opět s celou mocí svou do Uher, dosadil Zápolského v panství pod vrchní mocí porty turecké, a oblehl Vídeň. Tu bylo králi Ferdinandovi v srdci zemí svých odpírati nepříteli křesťanstva, který za Jiřího Poděbradského při lepší jednomyslnosti panovníků a větší moudrosti papežů Pia II a Pavla II byl by snad ještě mohl vypuzen býti z Europy. Stavové čeští s moravskými a z druhých zemí koruny české vypravili k tomu veřejnou hotovost do Rakous, kdež král sbíral vojsko i z jiných zemí svých a vojenské pomoci z Němec u Lince; až konečně sultan musil odtáhnouti s nepořízením. Hned vtrhlo vojsko krále Ferdinanda opět do Uher, a válčením několikaletým se Zápolským i s Turky opanovalo aspoň půlnoční a západní části království uherského, jakož i podržel Ferdinand v moci své království charvátské. Přitom zůstaven jest mírem zavřeným r. 1533 v Konstantinopoli. Tím učiněn byl základ potomní velikosti říše rakouské; neboť odtud Čechy a země přivtělené ku koruně české se starodávnými zeměmi domu rakouského i aspoň s částí zemí koruny uherské zůstaly navždy spojeny pod jedním panstvím. Ferdinand účastnil se mezitím ve všech tehdejších záležitostech říše německé co pomocník bratra svého císaře Karla V,

jehož spůsobením již roku 1530 zvolen jest za krále Římského a tudy za budoucího jeho nástupce v císařství.

Král Ferdinand, nastoupiv panství české ve 24 roce věku svého, slynul již tehdáž co panovník výtečných vlastností. Bylť i rázný i obezřelý; měl známosti rozsáhlé, vůli pevnou a neoblomnou; byl střídmý, a krom řídkých okamžiků uměl na uzdě držeti každou náruživost. Ve všelikém ohledu byl opak svého blízkého předchůdce, krále Vladislava II; a jakož slabostí krále tohoto zašla koruna česká nejvíce, tak Ferdinand I neunavně pilen byl obnovení a pokud možná pozdvižení práv královských.

První příčinu k zakročením rázným zavdala Ferdinandovi různice mezi stranami Pražskými. Jan Pašek z Vratu, který při nastoupení jeho panoval v Praze, znaje nechuť nového krále k novým učením náboženským, chtěl se jemu zalíbiti vždy krutějším pronásledováním stoupenců jejich ve městě, tak že konečně z rozkazu jeho několik osob i za živa jest upáleno. Král Ferdinand nedal se však tím mýliti v hájení poznané spravedlnosti. I on jako prvé král Ludvík nařídil, aby vypovědění měšťané strany Hlavsovy byli navráceni zase do města. Když Pašek i jeho rozkazu se protivil, dal král prozatím toliko přátelsky vyjednávati mezi stranami; což při zpupnosti Paškově nevedlo k žádnému konci. Ale Paškova moc byla ponenáhlu podryta, aniž se on toho nadál, když neměl již žádné podpory jako prvé mezi vyššími stavy, poněvadž král různice mezi nimi dovedl na ten čas uvésti v pokoj. Tu král po navrácení svém z prvního tažení proti Zápolskému předně zrušil jednotu mezi Starým a Novým městem Pražským, jakožto zřízenou proti privilegiím královským, a dosadil zase zvláštní konšely na Starém, zvláštní na Novém městě, při čemž Paška vypustil z řady konšelů (1528). Novým konšelům nařídil potom opět jednati o přátelské narovnání s vypověděnými. Když pak Pašek i administrator Havel Cahera mezi zaneprázdněním potomním krále s obranou proti Turkům v čas obležení Vídně pokoušeli se roznítiti proto bouře v obcích; král nejprv vypověděl Caheru ze všech zemí svých (1529), potom i Paška na některý čas z Prahy. Nikdo neprotivil se rozkazům přísně odměřeným; a narovnání s vypověděnými stalo se nyní tak, že se bez dalších protivenství vrátili do města.

Kral užil tohoto vítězství hned k uložení přísných mezí velké nevázanosti, která se byla za předešlých časů zmohla v jednáních obcí jak v Praze tak ve všech jiných městech královských, nařídiv, aby napotom veliká obec, to jest shromáždění všech sousedů, nebyla svolávána leč tak jako sjezdové stavů se zvláštním povolením královským.

Války turecké byly příčinou, pro kterou Ferdinand hned od počátku svého panování žádal na stavích berní mimořádných častěji než kterýkoli panovník před ním; a když i té příčiny nebylo, dovedl toho král rázným chováním svým, že mu stavové berní neodpírali, pro zjevnou nedostatečnost stálých důchodů koruny, jmenovitě ze statků korunních, kteréž byly při nastoupení jeho všeho všudy Poděbrady, Kolín, Křivoklát, Tachov a Kadaň. Všecko ostatní bylo rozzastaveno, a dluhy korunní vzrostly přes míru. Nemohlo tedy jináč býti, nežli že nedostatek koruny musil nahražován býti pomocmi z důchodů stavů zemských a jich poddaných; a protož od času krále Ferdinanda berně, ježto se nazývaly mimořádnými, skutečně staly se již každoročními. Naproti tomu dostalo se zemi řádnější správy a jmenovitě řádného konání spravedlivosti, o které král pečoval se zvláštní horlivostí. Pilnému přihlížení jeho k nestrannosti soudců a k bezohlednému vykonávání právních rozsudků proti mocným jako nejmenším podařilo se povznésti vážnost soudní moci, ve zmatcích předešlých hluboce pokleslou, tak že od jeho času přestaly na vždy soukromé války mezi osobami mocnými a jiné hrubší vymáhání práva svémocí; též bezpečnost silnic obnovila se stáleji než kdy předtím.

Při zastaralosti mnohých nešvar v zemi nebylo bez lidí, kterým způsob vlády nového panovníka byl proti mysli. Z počátku brojili proti Ferdinandovi zvláště stoupenci vévod bavorských, kteřížto více let potom zůstávali s ním v nepřátelství, protože proti nim obdržel vrch při volení za krále. V tajném dorozumění s nimi i také s knížaty protestantskými v Němcích dálo se roku 1528 najímání žoldnéřů českých do služeb Jana Zápolského, když se v Polsku strojil k obnovení války s Uhry. Ale obezřelé a nestranné chování královo nedalo vzniku mocnějším stranám v zemi jemu protivným, až přišel k tomu později teprv podnět z rozbrojů náboženských.

Král Ferdinand měl novoty Lutheranské čili protestantské i sám v nenávisti, zkusiv mnoho škodlivých následků z nich jak v říši německé tak i ve vlastních zemích svých rakouských již i před nastoupením v království české, i byl také veden k odporu proti nim poměry politickými, zvláště ohledy na bratra svého, císaře Karla. Opatrnost však nedopouštěla mu v Čechách násilného proti nim vystupování. Bránil sice veřejnému zavádění jich do kostelů ve městech královských, jmenovitě v Praze, kdež byl již prvé Pašek zahradil jim cestu: ale na panstvích pánů a rytířů nestačila k tomu moc jeho; pročež zmáhaly se tam volně. Teprv když stavové k Lutheranství příchylní, kteříž se nazývali sami také evangelickými, vždy zase znovu o to se zasazovali, aby prostředkem konsistoře svůj řád uvedli v celou

stranu pod obojí; král hleděl zameziti to tím prostředkem, jako předtím Pašek a Lev z Rožmitála, totiž uvedením starých pod obojí s přijímajícími pod jednou spůsobou v jednotu na základě kompaktat, tak aby budouce konečně opatřeni společným arcibiskupem, společně se zasadili o vymýtění jiných věr. K tomu svolal král roku 1537 obě strany ke sjezdu do Prahy; dal však vyzvati ty, kteří by se dle jména znali k straně pod obojí, skutkem pak nebyli ani pod jednou ani pod obojí, aby ze shromáždění vystoupili. K vyzvání tomuto stavové pod obojí přinutili toliko několik osob jednoty bratrské, aby vystoupili, poněvadž jednota byla jim protivná pro svou přísnost kázně; nazývalit ji mnišstvím, honosíce se sami svobodou evangelickou. Lutherani však, jsouce již většinou ve straně pod obojí, nedali se vyloučiti, a přivedli tím zámysl králův ve zmar. Neboť většinou svou nechtěli se již spravovati kompaktaty, než, jak pravili, slovem božím, a podávali se k jednotě se stranou pod jednou na ten spůsob, aby i v kostelích jejích měli přístup k šíření novot, i aby buď společně s přijímajícími pod jednou měli arcibiskupa, voleného od stavů, a tedy lutheranského, buď aby každá strana měla biskupa pro sebe, čímž aspoň straně pod obojí celé byl by se dostal lutheranský biskup.

Král byl tím zběhnutím věci přinucen, jednání přetrhnouti a nechati všeho v předešlém spůsobu. V třetím roce potom (1540) vypukla však znovu válka v Uhřích z příčiny smrti Jana Zápolského, ve které sultan turecký Soliman již sám zmocnil se velké části království uherského s hlavním městem Budínem, a vykázal synu Zápolského Janovi Sigmundovi, nemluvněti, toliko východní část Uher se Sedmihradskem za podíl co vojvodovi, proti Ferdinandovi pak dobýval jeho země v stranách západních část po části. Tyto nesnáze královy dodaly straně evangelické nového srdce ku pokušení se o své záměry. Již roku 1541 zvolili lutheranského administratora, Jana Mystopola, od něhož se nadáli rázného působení ku přetvoření celé strany pod obojí dle smyslu svého. Když potom roku 1543 král položil společný sněm stavům všechněch zemí koruny české v Praze, aby žádal pomoci mimořádné proti Turkům, drželi stavové pod obojí z Čech i z Moravy schůzku k jednání svých věcí náboženských, a dali též svolati duchovenstvo strany pod obojí, jemuž administrator Mystopol předložil otázky o hlavních rozdílech mezi starým a novým učením. S tuhým odporem duchovních staré víry pod obojí vyslovila se většina dle smyslu Lutherova, a hned stavové vznesli žádost na krále, aby jim stvrdil usnešení toto o náboženství i aby jim dovolil zvoliti sobě biskupa. Král odepřel obojího, a odkázal stavy na zachovávání kompaktat, slibuje toliko zjednati, aby některý z okolních biskupů světil

kněžstvo strany pod obojí. Když pak panstvo i duchovní pokoušeli se o některé odpory, Ferdinand zarazil obojí domluvami přísnými. Administrator Mystopol, chtěv učiniti začátek zavedení nových řádů v Praze opominutím processí o božím těle a opět v den zasvěcený Husovi, neopovážil se neposlechnouti krále, který obé držeti jemu obzvlášť přikázal. Když pak dovolil sobě na kázání hanlivých řečí proti kněžstvu strany protivné, ustrašen jest opět projevením nemilosti královy, z které propuštěn jest toliko na mnohé přímluvy.

Mezi těmito třenicemi potkalo velké neštěstí Prahu ohněm dne 2 Června roku 1541, který strávil velkou část Malé strany, hrad Pražský i s Hradčany, zkazil slavnou stavbu kostela sv. Víta, a nad to zničil desky zemské, základ starodávný všeho soukromého i veřejného práva v zemi. Když se sněm usnesl o spůsob založení nových desk a o obnovení starých zápisů, pokud se našly hodnověrné přepisy; král předložil stavům roku 1545 žádost, aby jej se vzhledem k dědičnému právu manželky jeho Anny propustili z reversu jim vydaného při nastoupení v království a přijali do desk revers jiný, kterým uznávalo se právo manželky jeho Anny co dědičky trůnu. Jakž byly mysli mnohých popuzeny proti králi z příčiny náboženství: nicméně neměli odvahy, aby se protivili této žádosti králově, jejímž splněním uznána jest dědičnost trůnu v novém domě panovnickém ještě jasněji než nálezem sněmu roku 1527 o korunování dědice království za živobytí předchůdce.

§. 74.

Vzbouření stavů pod obojí roku 1547.

Roku 1545 král Ferdinand zavřel podruhé mír s Turky v Konstantinopoli, a rok předtím byl také bratr jeho, císař Karel V, učinil mír s Francouzi, s nimiž byl měl války veliké od prvního času svého panování. Po takovém utišení s hlavními protivníky předsevzal císař Karel pokoření protestantských knížat německých, kteří za jiného zaneprázdnění jeho byli velice rozšířili moc svou a užívali jí ku přechvatům vždy smělejším proti právům císaře a katolických stavů v říši. Po marném vyjednávání o nápravu přišlo k válce mezi císařem a spolkem Schmalkaldským, jejž knížata byli učinili mezi sebou, majíce za přední hlavy Jana Fridricha kurfirsta saského a Filippa landhrabí hesského.

Král Ferdinand, chtěje bratru svému býti pomocen vojenskými silami jak z jiných zemí svých tak také z království českého, povolal

sněm v Praze, i obdržel povolení veřejné hotovosti, kdyby kdo útok učinil na království, buď Turci buď jiný nepřítel (1546, 26 Července). Když císař v letě toho roku sebral veliké vojsko v jižním Německu a předně v Bavořích, knížata pak spolku Schmalkaldského rovněž stáhli všecky vojenské síly své; měl král Ferdinand dle umluvy s císařem vtrhnouti do země kurfirsta saského, a to ve spolku s knížetem Mauriciem z mladší větve knížat saských čili míšenských. K tomu účelu král nařídil sebrání hotovosti české u Kadaně, položiv se tam s ostatním vojskem svým. Ale stavové pod obojí nemínili bojovati s knížaty, s kterými srovnávali se sami ve víře, a protož jen malá část uposlechla rozkazu králova; druzí odepřeli táhnouti přes hranice, poněvadž se svolení sněmovní vztahovalo jen na obranu království, ne na útok ven ze země. Král musil na tom přestati; nicméně však vtrhnul do Míšně, porazil lid kurfirsta saského v setkání u Olešnice, a opanoval spolu s Mauriciem znamenitou část zemí kurfirstových. Tím byl Jan Fridrich saský přinucen opustiti se svými vojsko druhých knížat, stojících proti císaři v jižním Německu, aby bránil své vlastní země. Po jeho přibytí do Sas obrátilo se však tudíž štěstí válečné. Brzy byl kníže Mauricius uveden v tíseň, a král Ferdinand mohl se obávati útoku na své vlastní země, nebo aspoň předstírati to, aby stavy české přiměl k sebrání pole za svým zámyslem. Tedy vydal opět rozkaz čili mandat dne 12 Ledna 1547, aby se stavové dali nalézti s lidem svým u Litoměřic.

Stavové pod obojí čili většina jich oddaná novotám německo-protestantským spatřovali v tomto postavení věcí zahraničných příležitost ku podtržení krále, aby musil zanechati posavadního odporu proti snahám jejich a popustiti také v úporném hájení práv královských. Proti mandatu královskému namítalo se, že neměl býti vydán bez předcházejícího svolení sněmovního, a darmo omlouval se král v tom krátkostí času. Stavové dali se konečně sic větším dílem nalézti v ležení u Litoměřic, ale přes hranice opět nechtěli táhnouti: i musil toho král konečně nechati každému na vůli, kdo by se chtěl účastniti v další výpravě. Tu část některá táhli s králem, ale druzí vrátili se domů, a hned jak Ferdinand překročil hranice míšenské, táhna Mauriciovi ku pomoci, dali se v nebezpečné pikle proti němu.

Nejprvé pobouřily se obce Pražské. Konšelé musili proti vůli své svolati shromáždění veliké obce bez ohledu na zákazy královské, a měšťané všech tří měst tudíž zavřeli jednotu k hájení svobod zemských, jimž, jak se pravilo, hrozilo nebezpečenství z vydání mandatu královského. Tu se hned začali sjížděti v Praze také páni a rytíři strany pod obojí, schválili jednotu od Pražanů zavřenou, a zapisovali

sę též k ní v počtu velikém. Několik pánů, kteří se znali k bratřím, byli hlavními řečníky a vůdci v těchto shromážděních. Již nevylučovali jich stavové evangeličtí ze sebe, nýbrž od nich brali srdnatost, které se jim samým ze sebe nedostávalo. Z návodu jich spisovaly se artikule žádostí, které měly býti předloženy králi, směřující k tomu, aby se král vzdal všeho, co za dvadceti let svého panování byl spůsobil k novému utvrzení moci koruny. Předně měl svoliti k tomu, aby si stavové pod obojí zavedli řád církevní, o jaký by se sami mezi sebou usnesli, jak se rozumělo většinou protestantskou mezi nimi; měl zrušiti zápověd proti zřizování postranních jednot stavovských a proti držení sněmů a sjezdů krajských, leč by položeny byly králem, jakož i zápověd proti vstupování do cizích služeb vojenských; měl svoliti ke zrušení nálezu sněmovního z roku 1545, kterým stvrzena byla dědičnost trůnu: měl se podvoliti jistému obmezení od stavů při dosazování a ssazování úředníků zemských a jiným věcem více ve směru podobném. Stavové již tehdy shromáždění bez povolení královského vypravili posly za králem se žádostí, aby do určitého času svolal sněm k jednání o těchto a jiných žádostech a stížnostech, sice žeby sněm položili sami. Do všech krajů vydáno jest pohrůžčivé provolání, kdoby chtěl jmín býti za upřímného syna vlasti, aby přistoupil k zápisu stavovskému. Také stavové moravští, slezští a lužičtí žádáni jsou, aby se společně zasadili o práva stavovská a o svobodu náboženství. Ke zprávám pak o těchto příbězích dal se kurfirst saský Jan Fridrich v dopisování se stavy shromážděnými v Praze, vyzývaje, aby se s ním spojili proti králi i císaři.

Král Ferdinand, výtržným chováním stavů uveden v nesnáze, hleděl přede vším nabyti času, i položil sněm, jak žádali, toliko ke dni o něco pozdějšímu; zatím pak táhl předse Mauriciovi na pomoc přes Drážďany. Mezitím císař Karel, po odtažení kurfirsta saského z dějiště války v jižním Německu, pokořiv protestantské stavy ve Švábích, vypravil před sebou do Sas 7000 mužů vedením markrabí Albrechta brandenburského na Kulmbachu, rovněž Mauriciovi ku pomoci. Ale kurfirst Jan Fridrich zaskočil Albrechtovi cestu, a porazil i zajal jej v bitvě u Rochlic. Tím přinuceni jsou na začátku měsíce Března Ferdinand i Mauricius ke zpátečnému tažení ke hranicům českým; a poněvadž se tudy opět bylo lze obávati vtrhnutí nepřátelského do Čech, vydal Ferdinand ke stavům českým opět rozkaz, aby se sebrali k hotovosti veřejné u Chomoutova, k čemuž jmenoval velitelem Šebestiana z Waitmile.

Stavové doposud shromáždění v Praze nabyli však tím většího srdce zprávou o dobytí vítězství kurfirsta u Rochlic, které dostali od

něho samého. Jako k nařízení královu, sebrali vojsko, a vypsali daň k opatření jeho, ale jmenovali vůdcem Kašpara Pluha z Rabšteina, kterému nařídili, aby se nespravoval jinými rozkazy než od nich samých prostředkem jistého výboru, jejž zvolili před rozchodem svým z Prahy. Kašpar z Rabšteina položil se s vojskem stavovským u Bečova v kraji Loketském, v takovém místě, odkud mohl škoditi vojsku krále Ferdinanda ze zadu a překážeti spojení jeho s císařem, který se konečně strojil s celou vojenskou mocí svou k tažení z Bavor do Sas. O to vyjednávalo se mnohými dopisy mezi velitelem a výborem stavovským i kurfirstem a vojenským heitmanem jeho Thumshirnem, který již za králem Ferdinandem vtrhnul skutečně do Čech a zmocnil se Chomoutova a Lokte. Ale když mělo přijíti ke skutku, rozpakoval se Kašpar Pluh i výbor stavovský. Onen nechtěl udeřiti, pokudby neměl k tomu určitého rozkazu od výboru; stavovský výbor zase ostýchal se dáti rozkaz, aby nepřišla na něj hlavní odpovědnost, když by se věc nezdařila. Tedy spojili se konečně Ferdinand i Mauricius s vojskem císařovým bez překážky u Cheba, odkudž na začátku měsíce Dubna vytáhli společně proti kurfirstovi; vojsko stavů českých přestalo přitom na překážení dovozu potřeb k vojsku císařskému.

Mezitím přišel den ustanovený ke sněmu v Praze. Král dal jej za nepřítomnosti své otevříti čtyrmi kommissaři, kteří však měli přede vším žádati, aby stavové zrušili zápis jednoty své, jakožto zakázané zřízením zemským, i aby rozpustili vojsko své. Toho stavové odepřeli s mnohými výtržnostmi proti úředníkům zemským a některým dvořenínům královským, kteří byli pozůstali v Praze, i uzavřeli vypraviti poselství za králem s důtklivou obranou svého zápisu, ku kterému bylo již přitištěno 1738 pečetí. Města královská jmenovitě byla k němu přistoupila všecka krom Plzně, Budějovic a Oustí. Prvé však než poslové vyjeli z Prahy, přišla zpráva o veliké porážce Jana Fridricha u Mühlberka dne 24. Dubna, ve které kurfirst sám byl zajat. Stavové čeští byli poněkud vinni jeho nehodou; nebo očekáváním, že se snad vojsko jejich s ním spojí, zdržel se příliš dlouho blíž pomezí českého, byl tudy od vojska císařova snáze dostižen, a přinucen k svedení bitvy se silami nerovnými. Zpráva tato uvedla stavy hned u veliký zmatek. Přede vším změnili obsah svého vzkázání po poslích, podávajíce králi rozpuštění vojska, kdyžby od druhé žádosti své o zrušení zápisu jednoty upustil. Ale zatím vojsko stavovské rozešlo se, nečekajíc ani žádného rozkazu k tomu, a stavové sami dílem začali se rozjížděti z Prahy, aby se v čas vyhnuli pomstě královĕ.

Poslové nalezli císaře i krále Ferdinanda v ležení před Wittenberkem, jehož tu chvíli dobývali. Ferdinand nařídil po nich stavům

opět, aby zápis jednoty zrušili, i aby se rozešli z Prahy až do nového svolání sněmu. I nyní odepřeli toho ti, kteří zůstávali ještě v Praze, nejvíce z pobádání předních řečníků, kteří se báli, žeby byli samotni vydáni nemilosti královĕ, když by se stavové z jednoty propustili. Zápis jednoty, jakoby tím měl býti obráněn proti králi, vložen jest nyní také do desk zemských.

Bitva Mühlberská zatím rozhodla válku mezi císařem a spolkem Schmalkaldským. Kurfirst saský v zajetí svém musil se poddati císaři smluvou, kterou odňata jest mu hlavní země jeho a s důstojenstvím kurfirstským přenesena na kníže Mauricia. Podobně vzdal se následkem toho také Filipp hesský. Tu položil Karel V knížatům a stavům říšským sněm do Augšpurka, na kterém doufal vše uvésti v pořádek dle přání svého; zatím pak odevzdal znamenitou část vojska svého španělského a valonského králi Ferdinandovi, aby mohl stavy české mocí uvésti sobě v poslušnost. Tedy táhl Ferdinand do Čech s velkou mocí vojenskou, a na té cestě potkali jej poslové čeští v Perně. Ferdinand nedal jim žádné zvláštní odpovědi, nýbrž táhl dále až k Litoměřicům, kdež přirazili k němu ještě také voje stavů lužických, slezských a moravských, kteří se skoro vesměs odboje českého byli vystříhali.

Úmysl králův byl, užiti příhod těchto ke značnému sesílení královské moci v Čechách, ale s opatrným zachováním míry, aby nepopudil celé země k zoufalému odporu. Protož mělo se to státi hlavně na ujmu stavu městského, s ušetřením panstva a rytířstva. V tom záměru Ferdinand vydal z Litoměřic ohlášení, jímž sliboval odpuštění všem osobám stavu panského a rytířského, kteří by účastnivše se v této bouři, přišli k němu do Litoměřic a ukázali, že se jen přemluvením od jiných dali svésti k spolčení proti němu. Jen tedy hlavní vůdcové a stav městský byli vyňati z odpuštění.

K ohlášení tomuto dali se skoro všichni páni a rytíři nalézti v Litoměřicích, a slíbili již propustiti se ze zápisu i býti pomocni králi proti těm, kdož by déle setrvali v odporu. Pražané, kteří vypravili posly ku králi do Litoměřic, nedostali slyšení. Když byla všecka vojenská moc shromážděna, hnul s ní král ku Praze, osadil hrad Pražský a odtud i Malou stranu beze všeho odporu, proti Starému pak a Novému městu zaměřil děla, a dal harcovati vojskem svým, rozloženým hlavně na poli Letném až k Bubnům a Holešovicům. Město nebylo na žádný odpor připraveno. Jen obecný lid byl bojechtivý, a svedl některé půtky v okolí se zástupy královskými. Zámožnější měšťanstvo hledalo spásy jen ve vyjednávání. Tu vydal král obsílku na purkmistry, konšely, starší obecní a všecky jiné znamenitější mě-

šťany ze všech tří měst Pražských, v počtu přes 600 osob, aby stáli před soudem jeho v pátek dne 8. Července na hradě Pražském. Ubezpečeni slibem královým, že se žádnému nestane nic na životě, postavili se všichni, a jak se umluvili prvé s raddami královými, po přečtení žaloby ze spiknutí proti králi osvědčili kancléřem Starého města Pražského Sixtem z Ottersdorfa, že se v soud s Jeho Milostí královskou dáti nechtějí, nýbrž poddávají se na milost i nemilost, prosíce přítomných knížat, biskupů a pánů ze Slezska, z Lužice a z Moravy, jimiž soud byl osazen, za jich přímluvu. Tu jim po krátké chvíli oznámil král výminky, pod kterými mínil učiniti milost městům jejich: aby jemu vydali všecku zbraň, všecky zásoby své vojenské, jak obecní tak osob soukromých; aby postoupili komoře královské všech statků a jiných stálých důchodů obecních (jichžto jen malá část později zase jim navrácena), i aby se zavázali k dani s každého sudu piva na všecky budoucí časy; konečně aby předložili králi všecka privilegia svá ku přehlédnutí a potvrzení, pokud by uznal za dobré. Mimo to uložil jednotlivým také pokuty peněžité. Obeslaní zadrženi jsou co rukojmi v zajetí, pokud by obce nesvolily k těmto výminkám; což stalo se bez dalšího odporu.

Týmž spůsobem pokračoval král v soudu po čtyry neděle, obsílaje druhá města královská a hlavní vinníky stavu panského a rytířského. Města musila králi postupovati statků a důchodů a skládati pokuty. Pánů a rytířů obeslaných bylo 32; z nichž jen několik, jakož zejména Kašpar Pluh z Rabšteina, nepostavili se k soudu, nýbrž uchránili se útěkem. Ty prohlásil soud za zbaveny cti, statků i hrdel; jiných 26 pokutováno jest na penězích a vazbou domácí, tak že do vůle královy nesměli opustiti vykázaných příbytků na statcích svých; někteří musili se se statky svými poddati králi v manství; dvěma pánům z jednoty bratrské odňal král nejlepší panství jejich, panu Arnoštovi Krajířovi Brandýs, panu Bohušovi Kostkovi Litomyšl. Dva rytíři, Václav Pětipeský a Bernard Barchanec z Barchova, a dva měšťané Pražští, Jakub Fikar z Vratu, královský hofrychtéř, a Václav soukenník z Jelení, odsouzeni jsou na smrt.

Po skončeném soudu položil král stavům sněm o sv. Bartoloměji, ke dni 20 Srpna. Při začátku jeho sťati jsou čtyři odsouzení na náměstí Hradčanském (22 srpna), odkudž sněm ten nazýván krvavým. Stavové shromáždění uzavřeli tudíž vymazání zápisu jednoty z desk zemských; král pak oznámil, že stav městský proviněním svým zasloužil zbavenu býti třetího hlasu na sněmích, však že jej pozůstavuje při něm, toliko s ustanovením, aby napotom města věrná Plzeň,

Budějovice a Oustí sedala na sněmě na prvnějším místě hned po Pražanech.

Přehlédnutí privilegií městských, které si král pozůstavil, stalo se na ten spůsob, že při novém stvrzení jich změněno vše, co se zdálo ve zřízení obecním býti na překážku moci královské. V tom směru zasáhl Ferdinand nejhloub do samosprávy obcí městských zřízením tak zvaných královských čili, jak později se říkalo, císařských heitmanů a rychtářů v jednotlivých královských městech. Královský rychtář byl úředník jmenovaný od krále, bez jehož svolení nesměla se držeti žádná schůzka obce ani raddy městské. On byl v ní přítomen, a měl moc zastaviti každé uzavření, které se mu vidělo čeliti na ujmu koruny. Heitmanové královští byli vyšší dohližitelové v témž spůsobu nad obcemi tří měst Pražských.

Takž potrestáním spiknutí stavů pod obojí roku 1547 král Ferdinand znamenitě rozmnožil důchody komory královské, uvedl města královská v poslušenství tužší, než bylo kdy předtím od založení svobodných obcí městských, a vyhradiv přitom stavu městskému místo na sněmích jako dotud, zemdlil tím samým moc sněmů, poněvadž nacházel se v nich takto jeden živel od krále velice závislý.

§. 75.

Pozdější panování Ferdinanda I.

Brzy po dokonání těchto věcí odebral se král Ferdinand ke sněmu říšskému, položenému císařem Karlem do Augšpurka, poručiv správu království českého na ten čas druhorozenému synu svému, arciknížeti Ferdinandovi. Na sněmě tomto, když se jednalo o rozličné nové řády v říši německé, žádali knížata říšští mezi jiným, aby království české se zeměmi přivtělenými snášelo stejně s jejich zeměmi berně říšské. Král Ferdinand však odepřel tomu, a hájil svobodu koruny české, jakožto od Němec nezávislé (1548).

Z Augšpurka za času sněmu tohoto Ferdinand vydal nařízení do Čech, kterým zřízen jest královský soud nad appellacími na hradě Pražském, aby k němu napotom šlo odvolání ode všech soudů městských z Čech i z Moravy a z druhých zemí koruny české. Král zamýšlel tím další obmezení svobod městských; neboť zrušil tím všeliká posavadní odvolávání k raddě Starého města Pražského i do Litoměřic neb jinam, zejména také ven ze země do Magdeburka. Ale také prospěl tím jednostejnosti práva v zemi, jejíž potřeba vzbudila již předtím snahy soukromé k témuž cíli směřující. Jako mělo předtím

právo zemské svého Všehrda, tak nalezla také již práva městská platná v Čechách a zvláště ve hlavním městě Pražském svého spracovatele, Brikcího ze Zlicka (1536). Zřízení pak jednoho appellačního soudu pro celý stav městský zavdalo podnět k uvedení jednoty v práva sama, dotud po rozličných městech rozličná, jakož později také k srovnání práv městských s právy zemskými, pokud to mohlo býti, o čež jednalo se na mnohých potomních sněmích za krále Ferdinanda I a za nástupce jeho Maximiliana.

Již v měsíci Říjnu roku 1547 Ferdinand obnovil tak zvaný mandat proti Pikartům, to jest zákon krále Vladislava II z roku 1506, kterým se posledně zakazovali sborové bratří českých. Z Augšpurka vydal ostřejší nález proti bratřím v měsíci Lednu roku 1548, a dal jej přísně provésti zvláště na panstvích odňatých pánům z jednoty bratrské. Sborové bratrští jsou zavřeni, bratří nuceni přiznati se veřejně buď ke straně pod jednou, buď pod obojí; kteří nechtěli, vypovídáni jsou ze země. Takž vystěhovalo se jich výše osmi set z Litomyšle. Chlumce, Bydžova, Solnice, Brandýsa na Labi, a obrátily se do Polska a Pruska, kdež se jim podařilo nalézti útulek. Jan Augusta, biskup bratrský, jejž král měl v podezření, že kul zvláště zlé pikle proti němu za předešlého rozbroje, byl zajat, mučen a uvržen do těžkého žaláře na Křivoklátě, i držán v něm 16 let až do posledního roku panování Ferdinandova.

Po navrácení svém do Čech vznesl král ke stavům žádost, aby prvorozeného syna jeho Maximiliana, který měl toho času vstoupiti v manželství s Marií kněžnou španělskou, dcerou totiž císaře Karla V, již za živobytí jeho přijali za budoucího krále, jakožto přirozeného dědice království; což stalo se beze všeho odporu (1549, 14 Unora).

Již v mandatě svém proti bratřím dotkl toho král, že v království českém jen dvě náboženství průchod mají dle vyměření kompaktat, totiž staré víry pod jednou a pod obojí. Zásadu tuto mínil přivésti ku platnosti také proti vyznavačům Lutheranství, i učinil ve směru tom nový pokus o sjednocení starých dvou stran náboženských. O sněmě svolaném ku konci roku 1549 dal předložiti duchovenstvu a potom též stavům strany pod obojí jisté artikule, kterými se zavrhovaly všeliké novoty lutheranské, slibuje, kdyby se k nim přiznali, zjednati dosazení arcibiskupa v Praze, který by světil kněžstvo obou stran dle ustanovení kompaktat. Příběhy roku 1547 byly z Jana Mystopola, administratora strany pod obojí, někdy horlitele pro učení Lutherovo, pojednou učinily zastavatele staré víry pod obojí. Aby se zalíbil králi, zasadil se vší mocí o artikule, a dovedl toho, že se konsistoř k nim přiznala; ale universita učení Pražského

prohlásila se proti nim, a stavové zavrhli je s odhodlaností, jaké se král v těch okolnostech nenadál. Ještě s prudčejším odporem potkal se Ferdinand roku potomního (1550) v též příčině na sněmě moravském.

Nastaly pak brzy potom také jiné okolnosti, pro které král shledal potřebu opět poodložiti svých záměrů. Roku 1551 vypukla znovu válka s Turky, když se Ferdinand pokusil o opanování vojvodství sedmihradského; i musilť proto po více let udržovati stavy při dobré vůli, aby neodporovali berním k vypravování vojsk do Uher. Nadto pak již roku 1552 strhla se nová veliká bouře v Němcích, kdež knížata protestantská vedením téhož knížete Mauricia, který byl předešle spojencem Ferdinandovým, z nenadání zdvihla se proti císaři Karlovi ke zvrácení všeho, co byl nařídil v říši po vítězství svém nad spolkem Schmalkaldským. K tomu cíli spojili se i s králem francouzským, který zároveň vyhlásil válku Karlovi V. Král Ferdinand, jemuž Mauricius opanoval vlastní zem jeho Tyrol, vložil se za prostředka, a zjednal po mnohých těžkostech smlouvu Passovskou, která o tři léta později konečně stvrzena a doplněna jest mírem Augšpurským (1555) v ten způsob, že císař musil knížata na vždy zůstaviti při odtržení jich od církve katolické a řádech náboženských, které sami zavedli v zemích svých.

Z takového konce náboženské rozepře v říši německé brali větší srdce protestantští stavové jak v jiných zemích Ferdinandových, tak zvláště také v Čechách. Hned po zavření míru Augšpurského drželi stavové pod obojí sjezd v Praze, na kterém odňali Janovi Mystopolovi úřad administratora a osadili konsistoř kněžími větším dílem strany evangelické: při čemž zůstalo tak v létech potomních. Roku 1557 obdrželi také na králi svolení k zákonu, aby někdejší statky duchovenstva, které od času krále Sigmunda zůstávaly zapsány osobám světským, již na vždy zůstaly svým držitelům, tak aby od nich napotom vykupovány býti nesměly.

Ale okamžité zmožení se stavů evangelických neodvrátilo krále Ferdinanda na vždy od záměru, aby uvedl Čechy celé zase v jednotu církve katolické. Když se nedařily pokusy dosavadní o sjednocení stran pod jednou a pod obojí, počal Ferdinand sesilovati stranu pod jednou toliko, aby snáze odpírala zmáhajícím se novotám. V tom zámyslu uvedl předně řeholi Jesuitů do Čech, která před nedávnem byvši založena, měla za hlavní úkol podvraceti učení protestantská a pracovati k obnovení i rozšíření poslušenství papeže ve všech zemích. Král odevzdal jim nejprvé roku 1556 kollej u sv. Klimenta v Praze, kdež otevřeli přede vším učení filosofické a theologické

a snažili se tudy o vychování mládeže katolické a vzdělání duchovenstva dle zásad svých. O pět let později (1561) Ferdinand zjednal konečně osazení arcibiskupství Pražského bez ohledu na zápis císaře Sigmunda, dle kterého měl arcibiskup volen býti na sněmě zemském. Dosazen k tomu Antonin Brus z Mohelnice, Moravan, mistr řádu křížovnického s červenou hvězdou na Starém městě Pražském a dotud biskup Vídenský. Pro odcizení statků arcibiskupství vykázal jemu král Ferdinand 6000 kop platu ročního z komory královské, a k zlepšení důchodů zůstaven jest netoliko první nový arcibiskup, nýbrž i více nástupců jeho spolu také v držení mistrství křížovnického. Moc arcibiskupova vztahovala se na ten čas jen na stranu pod jednou; strana pod obojí zůstávala vždy při své zvláštní konsistoři. Ale aby ji časem svým mohl uvésti též v poslušenství arcibiskupa, vyjednával král Ferdinand toho času s konciliem obecným, držaným k opravě církve v Tridentě, o povolení přijímání pod obojí spůsobou, čímž měla odpadnouti příčina posavadního rozdělení.

Ferdinand byl mezitím nastoupil po bratru svém Karlovi, jenž panství složil za živobytí svého, v důstojenství císařské (1558). Pro záležitosti říše německé, válku s Turky a jiná zaneprázdnění zdržoval se již od roku 1547 častěji než předtím mimo Čechy, a druhý syn jeho Ferdinand býval vždy jeho místodržícím. Prvorozenému Maximilianovi. ač měl již název krále českého, nesvěřil toho, protože po delší čas jevil náchylnost k učení protestantskému, z čehož král mnoho se kormoutil. Teprvé v pozdějších létech, když Maximilian smýšlení své zmírnil, nastalo lepší dorozumění mezi otcem a synem; a císař, počínaje časem churavěti, dal Maximiliana ještě za živobytí svého, roku 1562, také korunovati na království české. Za sněmu, na kterém se korunování toto dálo, stavové pod obojí obnovili konsistoř, a jmenovali administratora a konsistoriany opět jako vždy za let předtím z duchovních lutheransky smýšlejících. Tu když dle obyčeje předložili zvolené králi ke stvrzení, odepřel toho, a jmenoval sám administratora i konsistoř; když pak stavové proti tomu se ohražovali, žádal na nich, aby se vykázali, odkud by měli právo k osazování konsistoře; neb vykonávali je toliko ze zvyklosti. Potom odjel do Frankfurta, kdež syn jeho prvorozený zvolen jest také za krále Římského.

V druhém roce po tomto skutku císař Ferdinand dosáhl povolení kalicha pro Čechy a také některé jiné země své od papeže Pia IV (1564), na nějž koncilium Tridentské v té věci vzneslo konečné rozhodnutí. Císař, přebývaje toho času ve Vídni, dal ohlášení učiniti o tom v Praze s velikými slavnostmi, při kterých sám arcibiskup

Antonín, ano i Jesuité u svatého Klimenta podávali svátosti pod obojí spůsobou. Prvé však než mohl přikročiti k dalším skutkům, ku kterým povolení toho potřeboval, císař Ferdinand zemřel ve Vídni dne 25 Července r. 1564. Tělo jeho přivezeno do Prahy, a pohřbeno ve hrobce králů českých v kostele svatého Víta na hradě Pražském.

§. 76.

Císař Maximilian II.

Císař Ferdinand I zůstavil tři syny, z nichž nejstarší Maximilian II, korunovaný již za živobytí otce, nastoupil v císařství a v zemích koruny české i uherské. Země starého panství rakouského Ferdinand rozdělil poslední vůlí svou mezi všecky tři, tak že Maximilian dostal Dolních i Horních Rakous, arcikníže Ferdinand měl sídlo v Tyrolu, třetí pak, arcikníže Karel, ve Štyrsku.

Hned po nastoupení Maximiliana v panství strhla se opět válka v Uhřích s nespokojeným sousedem, Janem Sigmundem Zápolským, vojvodou sedmihradským (1565), a následkem toho také s Turky, (1566), s kterými byl císař Ferdinand zavřel mír posledně teprv roku 1562. Z příčiny té i pro některé jiné záležitosti přebýval Maximilian půl druhého roku po smrti otce svého mimo Čechy, po kterýžto čas spravoval zemi vždy ještě bratr jeho Ferdinand co místodržící. Teprv na začátku roku 1567 přijel ponejprv co panovník do Prahy, a položil stavům sněm, nejvíce pro obdržení pomoci peněžité k obraně Uher.

Maximilian, oddán byv za mládí zásadám protestantským, prohlédl byl později mělkost základů jejich nabytím hlubšího poznání soustavy církve katolické; pročež nesplnilo se, čeho protestanti některý čas žádostivě očekávali, žeby po smrti otce svého zjevně přestoupil k víře jejich. Poznání však obou živlů spolu zápasících zrodilo v něm vzácného onomu času ducha křesťanské snášelivosti. Pokud záleželo na náklonnosti jeho, mínil dopřáti svobody ve víře dle přesvědčení každého, maje za průpověď, že na trůn boží sedají, kdož vládnouti chtějí svědomím lidským. Toliko moc okolností časových ukládala mu v tom jisté meze nepřekročitedlné. Nebo jednak strany náboženské, jaké byly, neznaly téhož ducha snášelivosti, který vládl Maximilianem; jednak závisel i on, jako někdy otec jeho, v politice zahraničné od jiných katolických mocností, předně od papeže, který každé dobrovolné propuštění učiněné protestantům hrozil kárati tresty církevními, zadruhé od příbuzného dvora španělského, u něhož há-

jení výhradného panství církve katolické náleželo k nezvratným zásadám vládním.

Hned z počátku panování Maximilianova vznášeli naň bratří čeští žádosti o schválení své jednoty; neobdrželi však toho, ačkoli skutkem nedála se jim předešlá příkoří. Na sněmě roku 1567 žádali na něm stavové evangeličtí co většina mezi stavy pod obojí o svobodu své víry tím spůsobem, aby se napotom neměli spravovati kompaktaty, než slovem božím; i svolil k tomu císař, tak že kompaktata, dle kterých uznávaly se jen dvě staré víry za oprávněné v zemi české, vypuštěna jsou z privilegií zemských. Ale když stavové žádali zadruhé, aby jim císař navrátil osazování konsistoře strany pod obojí, odepřel toho, protože by tím staří pod obojí byli měli poddáni býti většině jinak smýšlejících; odkázalť stavy toliko na další ohledání, zdali by měli právo k tomu. Po opětném delším přebývání Maximiliana mimo Čechy žádali stavové evangeličtí na sněmě roku 1571, aby jim císař povolil spravovati se konfessí Augšpurskou, na kterou se vztahoval mír Augšpurský v říši německé. Maximilian však ani toho nechtěl učiniti, a také odepřel stavům evangelickým zřejmého svolení, by se nemusili spravovati konsistoří, když z kanceláře královské byla osazována duchovními starého řádu pod obojí, ku kterému již jen malá část stavů skutečně se přiznávala. Mezitím však Maximilian zůstavoval také stranu katolickou samu sobě, nečině nic dál k jejímu zvelebení, jak byl otec jeho započal; nedopustilť ani arcibiskupu Antoninovi, aby držel synodu své dioecezí, jak ukládaly nálezy obecného koncilia Tridentského. A také starým pod obojí nepovolil ničeho, čímž by se byli mohli lépe upraviti k bránění novotám proti starým svým řádům.

Stavové protestantští však neupustili od opakování svých žádostí, aniž bylo to císaři proti mysli; neb čeho úsilím velkým na něm vymohli, z toho mohl se snáze omluviti papeži a druhým mocnostem katolickým, než čeho by jim dopřál sám od sebe. Na sněmě r. 1575, kdež Maximilian žádal větších pomocí než obyčejně k zapravení mimořádných potřeb svého panství, stavové pod obojí odepřeli jednati prvé o proposicí královské, pokud by se nestalo konečné spořádání věcí náboženských. Císař dovolil jim tedy poraditi se o tom mezi sebou. Stavové evangeličtí hleděli nejprvé od stavů pod jednou dosáhnouti svolení jejich a přímluvy u císaře, aby jim propustil konfessí Augšpurskou a osazování konsistoře strany pod obojí; k čemuž oni však pohnouti se nedali. Též strana starých pod obojí, ač právě v stavu panském a rytířském již jen několika osobami zastoupená, nechtěla upustiti od svého řádu. Tím byli evangelíkové přinuceni,

hledati spolku s bratry českými, kteří přese všecko sobě protivné úsilí počtem vždy více se zmáhali jak v lidu tak mezi stavy. Po mnohých nesnázích přitom usnesli se, aby od konfessí Augšpurské bylo upuštěno, i složeno výborem k tomu zvoleným vyznání společné, nazvané konfessí českou, ve které vyznání Augšpurské v některých kusích bylo pozměněno dle smyslu bratří. Proto však nicméně jednota bratrská ani od svého zvláštního vyznání ani od svého zřízení církevního upustiti nemínila: nýbrž po usnešení takovém žádost vznešena na císaře v ten spůsob, aby nad stavy pod obojí, kteří se znají k této konfessí české, i nad milými přátely jejich z jednoty bratrské, kterých konfessí od této v ničem podstatném se nedělí, ruku ochrannou držeti a návrh nového zřízení církevního potvrditi ráčil, dle kterého měli stavové dosazovati konsistoř a k obraně její a k dohledu nad ní voliti defensory ze svého prostředka.

Císař Maximilian odkládal stavy dlouho s odpovědí k těmto žádostem, na které vyžádal sobě jmenovitě i zdání dvoru papežského. Sněm začatý dne 21 Unora, ale po dvakrát vždy na více neděl odročený, protáhl se tím až do konce měsíce Září toho roku. Po obdržení zpráv od dvoru papežského, kdež hrozilo se císaři klatbou, kdyžby svolil k žádostem sněmu v takovém spůsobu, císař vydal konečně rozhodnutí své stavům dne 25 Srpna, oustně toliko, kterým zřejmě nezměnil ničeho v posavadním řádu, nicméně však otevřel stavům protestantským možnost řádnějšího upravení věcí svých, ač měli-li k tomu dost pravé náboženské snahy a vytrvalosti. Slíbilť jim v náboženství jejich napotom jako předtím nikterak nepřekážeti, a spůsobiti, aby se též zachovávalo od syna a potomních nástupců jeho. Poněvadž pak by konsistoře pro odpor jiných měniti nemohl, že povoluje stavům, aby sobě zvolili jisté defensory, kteříž by nad duchovenstvem jejich ruku drželi pod jeho ochranou, aby na ně nikdo sáhati nemohl. Tím bylo duchovenstvo lutheranské vlastně vyňato z moci staré konsistoře pod obojí, a mlčky povoleno, aby sobě stavové prostředkem defensorů zjednali řád nový. Stavové na tom také přestali, a zvolili defensorů 15, po pěti z každého stavu, panského, rytířského i městského. Jimi mělo se spravovati duchovenstvo strany evangelické a míti nad sebou v každém kraji jednoho superintendenta, defensorům podřízeného.

Po tomto vyřízení věci náboženské přijali stavové na témž sněmě k žádosti císařově nejstaršího syna jeho Rudolfa za budoucího krále, a vykonalo se hned také korunování jeho (21 Září), po kterémž učinil i on přípověď stavům, že míní to vše zachovati, co jim otec jeho přislíbil.

V zaslíbeních císařských bylo jen pochybné, zdali se vztahují na vyznavače konfessí české toliko čili také na bratří, a zdali jen na vyšší dva stavy čili též na města královská. V obojím ohledu vyslovil se císař brzy po skončení sněmu proti přáním stavů; nařídilť, aby se s strany bratří zachovávaly zákony krále Vladislava i Ferdinanda; městům pak královským rozkázal spravovati se jak posavad konsistoří a neměniti nic ve starých kostelních řádech strany pod obojí.

Hned po sněmě odebral se Maximilian do Řezna na sněm říšský, a odtamtud do Vídně. Již roku 1568 byla se skončila válka s Turky mírem mezi císařem Maximilianem a sultanem Selimem, nástupcem mohutného Solimana. Odtud byla pozornost Maximilianova obrácena hlavně k záležitostem polským. Snažilť se po vymření rodu Jagelova králem Sigmundem II Augustem (1572) o zvolení druhorozeného syna svého Arnošta na království polské, však darmo. Šlechta polská zvolila nejprvé královice francouzského Jindřicha (1573); když pak ten po roce Polsko opustil, stav se králem francouzským (1574), rozdělila se při opětné nové volbě na dvě strany. Jedna povolala na trůn Štěpána Bátora, kníže sedmihradské; druhá zvolila císaře Maximiliana samého (1575), který sice zvolení přijal, ale pro rozličné překážky jest od Štěpána předstižen. Mezi vyjednáváním i také strojením se k válce císař Maximilian, jehož zdraví od dávna bylo slabé, zemřel dne 12 Října 1576, teprv ve 49. roce věku.

§. 77.

Císař Rudolf II. Stav země za nejdelšího času jeho panování.

Prvorozený syn Maximilianův, Rudolf II, nastoupil v celé panství otce svého v Čechách, v Uhřích i v obojím arciknížetství rakouském, byv za živobytí otcova také již zvolen za nástupce jeho v císařství. Krom něho měl císař Maximilian ještě pět synů, kteříž byli arciknížata Arnošt, Matiáš, Maximilian, Albrecht i Vácslav. Poněvadž byla Praha stálým sídlem panovníků, byl Arnošt místodržícím Rudolfovým v Rakousích se sídlem ve Vídni; když pak od krále Filippa II španělského, bratra Marie matky arciknížat, povolán byl k místodržitelství v Nízozemsku (1594), nastoupil týmž způsobem ve správu Rakous druhý Rudolfův bratr, arcikníže Matiáš, a na některý čas Maximilian. Albrecht nastoupil po smrti Arnošta v panství nízozemském, které jemu postoupeno bylo pod vrchní mocí Španěl s rukou Isabelly dcery krále Filippa II. Nejmladší arcikníže Vácslav zemřel již ve

druhém roce po otci, teprv sedmnáctiletý. Z bratří císaře Maximiliana II zemřel mladší, arcikníže Karel, roku 1590, po němž nastoupil v panství štyrském nejstarší z tří synů jeho Ferdinand, ještě neplnoletý. Arcikníže tyrolský Ferdinand zemřel o čtyři léta později (1594), a země jeho spravovány jsou od té doby co společné panství ostatního rodu arciknížetem Maximilianem jakožto místodržícím.

Císař Rudolf II nerovnal se nadáním ducha ani otci ani dědu svému. Ačkoliv mu při nastoupení panství bylo teprv 24 let, býval již tehdáž váhavý a trudomyslný; nerád se zanášel se záležitostmi správy státní, a předce také nerád jich zanechával jiným. Zalíbení jeho bylo v prácech vědeckých a uměleckých. Baviltě se rád chemií a hvězdářstvím, malováním a řezáním; založil veliké sbírky rozličných věcí památných; choval u svého dvora mnohé učené a umělce, jakož zvláště nejslavnější dva hvězdáře toho věku, Tychona Brahe a později Keplera. Ale vědy a umění nebyly mu ničím jiným než osobní zábavou, kteráž se mimo to převrhovala také v pověry astrologické a klamy o dělání zlata. O skutečné povznešení a rozšíření vědy a umění nestaral se přitom; mimo to pak také trávil mnoho času divadly a hrami rozličnými, a zůstávaje neženat, oddával se tajným láskám.

Za mládí svého byv delší čas chován ve Španělích na dvoře strýce svého, krále Filippa II, oddán byl cele náboženství katolickému; ale liknavost povahy jeho nedala mu ani příliš horlivě zasazovati se o prospěchy církve katolické aniž brániti hrubě dalšímu šíření se protestantství. Protož zůstalo v Čechách ve věcech náboženství všecko za dlouhý čas ve stavu předešlém. Stavové protestantští, nejsouce spokojeni s dvojím obmezením svobody sobě propůjčené, které byl vyřkl císař Maximilian, pokoušeli se o rozšíření jí žádostmi vznášenými na Rudolfa za prvních let jeho panování; ale darmo. Defensorové od nich zvolení byli z mrzutosti nad vymíněním měst z udělené svobody konfessí české ještě za živobytí Maximiliana složili úřad svůj, a stavové, nezvolivše jiných, žádali na Rudolfovi opět, aby jim vrátil osazování konsistoře strany pod obojí; on však, dav zkoumati otázku právní, komu by osazování náleželo, konečně nicméně žádost jejich zamítl (1584), a proti bratřím českým obnovil ještě téhož roku zákaz náboženství jejich v témž spůsobu jako předtím císař Maximilian.

Kdyby byli stavové, kteří se nazývali evangelickými, dbali o zvelebení svého náboženství dobrým zřízením církevním, byli by toho snáze než bratří čeští dosáhli, dle usnešení, které se o to již bylo stalo za císaře Maximiliana. Jim však nešlo než o to, aby své

náboženství vpravili celé straně pod obojí, a zvláště by mu zjednali volný průchod ve městech královských; čehož když nemohli dosáhnouti ani prostředkem defensorů ze všech tří stavů zvolených ani obdržením práva osazování konsistoře, nechali všeho v největším nepořádku. Konsistoř, osazovaná od císaře, provozovala moc svou skoro jen nad městy královskými, a to ne bez odporů všelijakých, poněvadž i ve městech klonilo se všecko vždy více k novotám. Kněží řádně svěcených od biskupů byl vždy větší nedostatek; pročež i z těch, které konsistoř dosazovala, bylo mnoho nehodných, ano konsistoř sama nebyla prosta členů, kteří nepožívali ani nejmenší vážnosti. Panstvo a rytířstvo na statcích svých nespravovalo se již konsistoří, nýbrž osazovalo fary podlé své libosti skoro veskrz kněžími ženatými, svěcenými dle řádu protestantského, nejvíce v Drážďanech, ve Wittenberce a jinde v cizině. Při největší části tohoto kněžstva, nemajícího nad sebou žádného duchovního úřadu, nebylo žádné kázně, žádného vzdělání ani žádného jistého řádu ve službách božích; každý učil dle své hlavy, a surové tupení církve katolické i zlehčování řádů jejích mělo přitom více místa než navodění věřícího lidu k bázni Boží a k životu ctnostnému. Vrchnostem protestantským hodil se tento spůsob věcí, protože s knězem na svých panstvích mohli nakládati jako s najatým sluhou, který se musil spokojiti s příjmem, jaký mu vykázali, zadržujíce jemu stará nadání a požívajíce statků zádušních sami pro sebe.

Tato nezřízenost církevního života strany evangelické, ku které se znala velká většina obyvatelstva země, byla největším pramenem mravného hynutí národu českého, ve kterém pořád dále zacházel. Vyšší stavové, vyzutí ze všeho církevního podřízení, předcházeli v lehkosti mravů ostatní národ svým příkladem; hody a radovánky hlučné, při kterých jeden druhého hleděl předčiti prohyřováním statku svého, byly obyčejné jich zábavy; smilství a obžerství rozmáhalo se nad míru, udušujíc šlechetnější snahy a vůbec chuť k vážnějšímu zaměstnání. Poněvadž pak duchovní vzdělání bez podnětů mravných zdárně pokračovati nemůže, klesali v něm Čechové rovněž hloub nežli v časích předešlých. Literatura, jejíž plody od vynalezení tisku snáze se rozšiřovaly v lid, osáhla toho času rozmanitější odvětví vědění lidského, ale nevynikala ani původností ani důkladností; málo spisovatelů bylo, jichž díla povznesla se nad prostřednost. Toliko tříbil se jazyk, a dosahoval ve spisech prosaických velké ohebnosti. Vedlé Daniele Adama z Veleslavína, nejpřednějšího spisovatele věku Rudolfova ze strany pod obojí, měli největší zásluhu o čistotu řeči bratří čeští; z jich školy vyšel první důkladný badatel ve mluvnictví českém, Jan Blaho-

slav, a šestidílná biblí Králická, bratřími vydaná, stala se věčným pomníkem lepotvárnosti jazyka českého. Školy české toho času, o jichž opatření pečovaly nejvíc obce městské, stačily dosti k rozšíření nejpotřebnějších známostí literních. Učitelové, dosazovaní k nim od university Pražské, bývali ve městech i městečkách skoro veskrz mistři a bakaláři téhož učení; ale universita sama zůstávala zanedbaná, a neposkytovala příležitosti k nabytí známostí vědeckých dle pokroku tehdejšího času v jiných zemích. Při všem zalíbení císaře Rudolfa v zábavách uměleckých nacházelo se také umění výtvarné v úpadku. Domácích umělců nebylo naskrze, kteří by se byli rovnali předchůdcům svým z věku Vladislava II; znamenitější stavby jmenovitě řídili větším dílem stavitelé povolaní z ciziny.

Z oupadku vzdělání duchovního a z mravného zmalátnění národu pocházelo, že neodolali Čechové změnám v časích, kterými se začaly podvraceti tehdáž základy starodávného státního pořádku českého. Když se země koruny české zvolením krále Ferdinanda I dostaly pod panství domu Habsburského a tudy spojeny byly v jednu říši se zeměmi rakouskými a částí zemí uherských, nezměnilo se tím na pohled nic ve posavadním zřízení zemském. Čechy měly i napotom své nejvyšší úřady zemské, své sněmy, své zákonodárství, své státoprávní poměry k Moravě, Slezsku, Lužici a jiným příslušenstvím koruny české jakožto politického celku rozdílného od Uher a od starodávného panství rakouského. Nicméně již společnost osoby panovnické postačovala k utvoření nových poměrů mezi těmito třemi státními celky, tak že čím dále tím více musily srůstati v jeden. Společnost panovníka přinášela sama s sebou společnost politiky zahraničné, a poněvadž jak v Čechách tak ve všech jiných zemích panství rakouského zřízení bylo takové, že v jistém oboru panovník závisel od uzavření sněmů, v jistém zase vládl pouze dle svého uznání: splynul obor vládní moci, pokud byl mimo spolupůsobení sněmů, ve všech zemích jako v moc jednu, kterou panovník, pokud mu bylo potřebí, ve všech vykonával jedním směrem.

Od prvního počátku byly proto některé vládní ústroje při dvoře společného panovníka, které se činností svou vztahovali ke všem částem panství jednostejně. Král český nevykonával v Čechách vládní moci své nikým jiným než nejvyššími úředníky zemskými; ale prvé než na ně neb na sněmy zemské co vznesl, mohl se poraditi s kýmkoli; protož ve věcech důležitých, při kterých bylo potřeba míti zření také ke druhým zemím svého panství, a jmenovitě ve všem řízení věcí zahraničných, radil se s důvěrníky zvláštními z kterékoli země své nebo i z ciziny. Tak bylo i za starších králů českých, a pro-

tož nebylo novotou, že král Ferdinand i nástupci jeho týmž spůsobem řídili důležitější věci své. Sbor stálých rádců toho druhu nazýval se tajnou raddou: za krále Ferdinanda I nebylo jich více nežli čtyři: nejvyšší kancléř království českého míval pravidelně své místo mezi nimi. Vojenská moc, kterou král sebral buď na náklad svůj z vlastních důchodů koruny buď z prostředků poskytnutých od sněmů, stála pod jeho velením beze všeho dalšího vkládání stavů; protož byla to moc jedna, ať sebrána byla z těch neb z oněch zemí, a panovník spravoval ji co věc svou, jak jemu se hodilo. Stálé vrchní řízení věcí vojenských v tom spůsobu bylo svěřeno zvláštní dvorské raddě vojenské, jejíž působení tudy vztahovalo se ke všem zemím panství rakouského. Bránění hranic proti Turkům v zemích koruny uherské bylo toho času hlavním předmětem jejích péčí. K tomu chovalo se tehdáž stálé vojsko najatých vojáků (soldatů) českých, německých i uherských nejen v čas války, nýbrž i v pokoji v četných pomezních hradech, městech a pevnostech uherských. Konečně také důchody panovníkovy, ať pocházely z Čech nebo z jiných zemí, pokudž nebyly ustanoveny k určitým předmětům správy zemské, nýbrž postaveny na vůli panovníka buď k zapravení potřeb dvoru jeho nebo ku potřebám vojenským, byly jedním celkem, k jehož spravování zřídil si panovník osoby, jaké sám chtěl. Byla tedy při dvoře císařském také zvláštní radda důchodní čili komora dvorská, která činila rozvrhy peněžité dle potřeb dvoru, obrany říše a správy záležitostí zahraničných.

Spojení panství nad více zeměmi v tomto spůsobu sesílilo moc panovnickou v jedné každé z nich. Král český, jestliže se jednalo o meze obapolných práv mezi ním a stavy českými, mohl nyní snáze než jindy obrániti práva koruny, maje prostředky k tomu také z jiných zemí svých a moha se v čas největší potřeby opírati také o moc starší linie domu Habsburského, panující ve Španělích, jakž ukázalo se již příkladem za krále Ferdinanda I. Tyto poměry nesly v sobě také možnost obmezení práv stavovských přes míru stanovenou jim starodávným zřízením zemským, ano i k vyvrácení jich úplnému dle příkladu mnohých zemí západoeuropejských, jakožto Španěl, Francouz a knížetství vlaských, kdež tehdy již zrušením starých řádů vyzdviženo bylo mocnářství neobmezené. K obhájení svobod zemských při těchto změněných poměrech bylo potřeba velké moudrosti státnické, které se tehdejším stavům českým celkem nedostávalo. Jedni, a to větší počet, zvláště vůdcové strany protestantské, toužili vždy jen zpátkem po nezřízeném stavu věcí, jaký byl za krále Vladislava II, při kterém žádná pořádná správa země nebyla možná; druzí, zvláště

z panských rodů katolických, hledali svého prospěchu v přízni u dvora, a byli hotovi napomáhati ke ztenčení svobod stavovských, když jen povznesli tím sebe samy.

Čechy byly toho času hlavní zemí mocnářství rakouského a Praha sídlem císařů. Zvláště císař Rudolf přebýval stále na hradě Pražském, protože dle povahy své zdlouhavé nerád jezdil, i když bylo jinde potřeba jeho přítomnosti. Ale císařský dvůr nebyl proto předce český, protože největšího vplyvu při něm nevydobyli si státníci čeští, nýbrž raddové z jiných zemí a národů. Král Ferdinand I nebyl se sám nikdy opravdově naučil jazyku českému; toliko synové jeho všichni tři, císař Maximilian totiž i arciknížata Ferdinand a Karel, mluvili česky; méně již císař Rudolf II, který, jak povědíno, za mládí svého dlouho byl chován u spřáteleného dvoru španělského; bratří císaře Rudolfa nepřebývali nikdy stále v Čechách, a protož zůstal jim vždy jen německý jazyk přirozeným. K vůli dvoru císařskému učila se i vyšší šlechta česká německy ano i španělsky a jiným cizím jazykům. Dvůr táhl také mnoho cizinců za sebou do země, kdež při zanedbání mnohých umění a vědomostí od domácích chopili se výnosných živností. Tím spůsobem usadilo se zvláště mnoho Vlachů i také Němců v Praze. Na venkově pak utvrzovala se národnost německá zvláště příchylností Čechů ku protestantskému učení, jehož kolébkou bylo Německo. Neboť přes zákony, kterými od starodávna bylo cizozemcům bráněno držeti statky zemské v Čechách, povolovalo se nyní mnohým pánům protestantským z Němec, jmenovitě ze Sas, zakupovati se v pomezních krajinách, kdež od času Otakara II usazeno bylo obyvatelstvo německé po vsech a po městech.

V poměrech zahraničných požívaly Čechy za celých 16 prvních let panování Rudolfa II pokoje téměř ničím nezkaleného. Teprv roku 1593 vypukla zase nová válka s Turky, kteří dychtivi jsouce nových výbojů v Uhřích, svévolně mír zrušili. Čechové účastnili se v břemenech války této, jejíž dějiště bylo vždy jen vzdálené, povolováním každoročních berní k vypravování vojsk do Uher. Jednotliví páni čeští vyznamenali se v ní také skutky osobního udatenství; hlavní však velitelové vojenští bývali z jiných národů; neb i sláva vojenského umění českého byla toho času již pominula. Z vojáků českých chválila se ještě jízda pro svou cvičnost; při pěchotě vytýkala se nekázeň.

§. 78.

Bouře ku posledku panování Rudolfova.

Nečinné chování císaře Rudolfa ve věcech náboženství nezměnilo se v Čechách po nejdelší čas jeho panování. Ale kdežto stavové evangeličtí při nečinnosti té se strany císaře oddali se úplné nedbalosti o zřízení lepšího řádu při své víře, zvelebovala se strana katolická v zemi potichu pilnou přičinlivostí. Řád Jesuitský, jemuž se krom první kolleje u sv. Klimenta v Praze dostala později druhá v Krumlově založením od pana Viléma Rosenberského, započal mimo řízení vyšší školy své Pražské činnost rozmanitou k rozšíření důkladnější známosti učení katolického v Čechách a obrácení jednotlivých z protestantství ke staré víře. Zvláště pak podařilo se Jesuitům vychováváním mládeže šlechtické zjednati katolické církvi čím dál tím horlivější a odhodlanější podporovatele z panstva českého. Rovněž pečovali arcibiskupové Pražští pilně o lepší vzdělání katolického duchovenstva a zvláště o napravení kázně v klášteřích, která byla během času velice zašla. Při tomto vnitřním sesilování sebe nabývala strana katolická nových nadějí v dosažení konečného vítězství svého náboženství v zemi také prostředky zevnějšími z toho, co se mezitím dálo v zemích okolních. Neboť při šetření toho, co ustanovil císař Maximilian ve věcech náboženství v Čechách, nastoupil císař Rudolf hned za prvních let svého panování v arciknížetství rakouském na prostředky k obmezení protestantství přísně jen na míru práv od otce svého dopuštěnou, kterou stavové tamější ve mnohém ohledu překročili. Zvláště ve městech královských přinuceno jest obyvatelstvo všecko ke skutečnému zachovávání řádů církve katolické pod trestem vypovědění, což nazýváno jest reformací katolickou. Dle toho příkladu předsevzaly některé katolické vrchnosti na Moravě a ve Slezsku podobné donucování svých poddaných protestantských ke své víře; a pokud známo, jedna případnost toho spůsobu stala se v Čechách samých, kdež Jiří z Lobkovic, nejvyšší hofmistr království českého, ve městě svém Chomoutově faru dotud protestantskou odevzdal Jesuitům a donutil měšťany k nim choditi do kostela (1590). Ještě většího srdce nabyla strana katolická v Čechách, když mladý arcikníže Ferdinand štyrský brzy po nastoupení v panství svém zrušil všecky svobody dané protestantům otcem jeho, a vypověděním všech duchovních protestantských i dosazením katolických na jejich místa provedl reformací katolickou v zemích svých úplně (1598, 1599).

Jako ve věcech náboženství tak císař Rudolf zachovával také ve věcech politických celkem stanoviště zákonné. Chtíč po zřízení

neobmezeného mocnářství dle vzoru španělského měli sice někteří z jeho radd; císař sám však nebyl jím zaujat tak, aby z něho bylo vycházelo jeho vědomé jednání. Toliko v Moravě, vzdálenější od sídla vlády, vedly se toho času spravedlivé stížnosti na mnohé rušení právních zvyků: v Čechách zůstávalo vše v pravidelném běhu dle zřízení zemského, zvláště pokud stál v čele nejvyšších úředníků a soudců zemských pan Vilém z Rosenberka, výše zmíněný, co nejvyšší purkrabí Pražský. Přísným však prokázal se Rudolf v hájení práv koruny; čehož naskytla se potřeba jednou z lehkovážného předsevzetí dvořenína ctižádostivého. Když zemřel Vilém Rosenberský (1592), dychtil po nejvyšším purkrabství jím uprázdněném Jiří z Lobkovic, milovník Jesuitu svrchu jmenovaný; a vida, že císař neměl úmyslu, jemu uděliti toho úřadu, chtěl jej pohnouti k tomu nastrojením piklů zvláštních. Jmenován byv co nejvyšší hofmistr kommissarem královským k řízení sněmu svolaného roku 1593, způsobil podtají s několika pomocníky sepsání spisu stížného proti vládě císařově, obsahujícího větším dílem nařčení křivá, kterýž ve jménu celého stavu panského i rytířského přinesen jest do sněmu a z dopuštění Jiřího čten veřejně hned po přečtení proposicí královské, s žádáním, aby se prvé stížnostem stavů učinilo za dost, než by svolili k žádostem císařovým. K čemuž když císař svoliti nechtěl, stavové naštvaní pomocníky Lobkovicovými ze sněmu odešli a s nimi Lobkovic sám, tak že sněm nedošel skončení řádného. Pikle Lobkovicovy se však projevily, a císař pohnav jej před soud, když se poddal na milost i nemilost, vzpomenul mu i jiné ohavné viny, dal zabaviti statky jeho, a uvrhnul jej do vězení. Spoluvinný bratr Jiřího, Ladislav z Lobkovic, utekl před soudem ze země. Stavové pak, všedše do předsevzetí toho dosti lehkomyslně, dali místo odpovědi císařově, kterou ukázala se nedůvodnost oněch stížností.

Pravidelný chod vlády císaře Rudolfa, udržovaný přese všecku váhavost a jiné chyby jeho, začal se rušiti teprv následkem duševní choroby, ve kterou se obrátila konečně dávná náchylnost jeho k zádumčivosti. Ponejprv objevily se známky pomatenosti při něm roku 1600, tak že v domnění, jakoby se strojily úklady jeho životu, počal se skrývati před lidmi, vésti šílené řeči, zuřiti brzy proti osobám, které bral v podezření, brzy proti sobě samému. Smutný tento stav duše jeho trval tehdáž mnoho měsíců; pročež začalo se již jednati mezi ostatními členy domu císařského i také s papežem a dvorem španělským a jinými spřátelenými knížaty o ustanovení nejstaršího bratra jeho, arcknížete Matiáše, za prozatímného vládaře na jeho místě; čehož potřeba potom pominula částečným jeho uzdravením.

Ale výbuchy šílenosti opětovaly se v pozdějších létech ještě několikrát, ač jen na krátké časy; i ač mimo ty případy mysl císařova byla jasnější, tak že nedal sobě vládaření vzíti z ruky, však v jednání jeho byla odtud nejistota, tak že nevšechno plynulo z jeho jasného předsevzetí, nýbrž dílem vnukáno bylo mu od radd, kteří sobě dovedli získati jeho důvěru.

Z proměny této hleděli kořistiti jmenovitě praví i přetvářeni horlitelé víry katolické při dvoře císařově k uskutečnění svých rostoucích nadějí. Prvním plodem přičinění jejich bylo vydání nového mandatu císaře Rudolfa proti Pikartům, jakž přezdívalo se bratřím českým, roku 1602, kteréhož znění takové bylo, že se časem mohlo dobře obrátiti také na evangelické tak zvané; nebo se činilo v něm odvolání na kompaktata, a tvrdilo se, že kompaktata, zřízení zemské a přísaha královská toliko na staré dvě víry, pod jednou a pod obojí, se vztahují. Mandat tento spůsobil rozhorlení veliké. Stavové pod obojí na sněmě nejprvé příštím roku 1603 zdvihli hlasy své proti němu návodem hlavně Václava Budovce z Budova, výtečného muže ze šlechty bratrské; ukazovali, že se protivil ustanovením císaře Maximiliana ve věcech náboženství, a žádali císaře, aby jej odvolal. Odpory tyto zůstaly však marné. Bratřím mocí mandatu odňat jest hlavní jejich sbor ve Mladé Boleslavi; i ač jinak nebylo možné, provésti zásadu jím vyslovenou ve větší míře, aniž vláda na ten čas skutečně o to usilovala, kojila se strana katolická v zemi tím většími nadějemi v budoucnost. Ponejprv toho času odvážil se arcibiskup Pražský Zbyněk Berka z Dubé držeti synodu kněžskou dle ustanovení sboru Tridentského (1605), a sem tam nastupovalo se násilněji než kdy předtím na katolickou reformací. Tehdáž vešel v pověst Jaroslav Bořita z Martinic, jenž na panství svém Smečenském dal sedláky své psy štváti do kostela na kázání Jesuitů, a hostie svaté protivujícím se dal cpáti do úst. Pronášely se také rady Jesuity Lanoje a biskupa Vídenského Khlesla, vyžádané od arcibiskupa Pražského, jakým by spůsobem mohlo připraveno býti konečné navrácení Čech celých k církvi katolické.

Důvěřivé toto počínání katolíků přetrhlo se však nenadále vypuknutím bouří, které otřásly samými základy mocnářství rakouského a přivedly jednak, jak se zdálo, dokonalé vítězství protestantů splněním všech jejich posavadních žádostí, jednak nové pozdvižení moci stavů proti moci panovnické.

Když po jedenáctiletém trvání války turecké za císaře Rudolfa a po všelijakých proměnách štěstí v ní konečně vytrvalostí zbraní císařských k tomu přišlo, že knížetství sedmihradské s celou částí

Uher k němu náleževší připraveno jest pod moc císaře a porta turecká ponejprv od vkročení svého do Uher ponížila se k podávání míru sama od sebe (1603); zmařily se radostné vyhlídky z toho najednou zase velikým vzbouřením v Uhřích i v Sedmihradsku, které vzbudil Štěpán Bočkaj, pobouřiv šlechtu bažící vždy po bezuzdnosti a obecný lid popuzený obmezováním protestantského náboženství, i spojiv se s Turky, kteří jemu ochotně přispěli svou pomocí (1604). Dvojímu nepříteli tomuto neodolalo vojsko císařské, k jehož vydržování po tak mnoholetém napínání všech peněžitých sil nedostávalo se již náležitých prostředků. Po zatištění jeho z celých Uher k samým toliko hranicům dolních Rakous (1605) musil císař Rudolf svoliti k jednání o mír, k němuž dal plnomocenství bratru svému Matiášovi, jakož toho času vládaři v Rakousích a řediteli vojenství proti Turkům. Mezi císařem a tímto jeho bratrem bylo však již tehdáž mnoho nedorozumění, poněvadž Matiáš od času prvního objevení se nemoci Rudolfovy nepřestal usilovati o to, aby jej císař jakožto neženatý a nemající potomstva oprávněného k nástupnictví ještě za živobytí svého dal přijmouti od stavů českých a uherských za budoucího krále i také od kurfirstů zvoliti za krále Římského, Rudolf pak toho se zdráhal, maje nedůvěru proti bratrovi, aby se pod záminkou neschopnosti jeho k vládě nechtěl zmocniti panství ještě za jeho života. Když tedy Matiáš po dlouhých obtížích umluvil mír s povstalými Uhry (1606), císař poněkud váhal se jej stvrditi, protože se mu výminky zdály býti příliš těžké, a nedůvěřoval, zdali se Matiáš přitom dosti upřímně staral o jeho dobré. Opět pak, když po konečném stvrzení míru tohoto od císaře zavřen byl také mír s Turky (1606), císař delší čas odkládal i jeho stvrzení, a mínil ho konečně odepříti, když následkem nenadálé smrti Bočkajovy okolnosti tak se změnily, že směl doufati delším vytrváním dojíti smlouvy lepší.

Arcikníže Matiáš, pobádán jsa rádci ctižádostivými, mezi nimi jmenovitě řečeným biskupem Vídenským Melicharem Khleslem, kteří záviděli vplyvu předním osobám při dvoře císařově a povýšením Matiáše hleděli povýšiti sebe na jich místa, oddal se mezitím záměrům, jak by Rudolfa i proti jeho vůli zbavil panství a sám se ho zmocnil; i vešel o to v pikle především s pány uherskými, kteří sobě lepšího míru s Turky nepřáli, aby se tím nesesílila znovu i proti nim moc císařova v Uhřích, též s předními osobami mezi stavy moravskými, kteří dílem těžce nesli obmezování protestantství a rušení zřízení zemského tehdejšími úředníky moravskými, dílem brojili proti tehdejšímu dvoru císařovu z podnětů ctižádostivých; rovněž hleděl k sobě přichýliti také nespokojené stavy v Čechách, ve Slezsku a v Lužici,

ano vešel i v jistá dorozumění s nepřátely císaře mezi knížaty protestantskými v říši a jinde.

Po dospění příprav takových Matiáš přes zákaz císařův svolal sněm uherský a výbory stavů dolních i horních Rakous do Prešpurka, a spůsobil spolek čili konfoederací mezi nimi (1608, 1 Unora), kterou se zavázali s ním hájiti platnost míru tureckého proti komukolivěk, to jest proti císaři, když by jeho nechtěl stvrditi. Hned dal se ve zbrojení pomocí jich, a pokládal o své ujmě sněm stavům moravským do Evančic, chtěje s nimi a potom také s Čechy a druhými zeměmi koruny české jednati o přistoupení k též konfoederací. Císař Rudolf, když záměry jeho proti Turkům zmařeny byly právě tímto počínáním Matiášovým a stavů s ním spolčených, svolil konečně k zachování míru tureckého. Ale Matiáš, nedbaje nic na to, vtrhnul již s vojskem svým do Moravy, kdež stavové návodem Karla z Žerotína, předního pána z jednoty bratrské, a zištného a ctižádostivého Karla z Lichtenšteina sešli se k němu v Evančicích a přistoupili ku konfoederací Prešpurské, která tu již porozšířena jest, tak že arcikníže a stavové slíbili sobě státi za jedno jak pro mír s Turky tak prý pro každou jinou věc slušnou i spravedlivou. Matiáš položil nyní také sněm stavům českým do Čáslavě, a ohlásiv veřejným listem, že přichází napravit zkažený regiment, hnul s vojskem svým do Čech.

Císař Rudolf, maje z vojska, které prvé stálo v Uhřích proti Turkům a Bočkajovi, již jen některé zbytky ve službě své pod novým velitelem, Janem hrabětem Tillym, povolal je hned prvé z Rakous do Moravy a nyní do Čech až ku Praze. Poznav již pravé úmysly svého bratra, dal vojsko toto rozmnožiti, pokud mohl, a položil stavům českým sněm do Prahy k usnešení se s nimi o obranu země; když pak konečně Matiáš beze všeho odporu přitáhl až do Čáslavě, vypravil s poselstvím k němu předního z tehdejších radd svých, kardinala Františka z Dietrichšteina, biskupa Olomouckého, podávaje jemu postoupení vlády v Rakousích i v Uhřích, aby jej připravil tudy ku pokoji. Matiáš však žádal zřejmě, aby mu císař postoupil celého panství svého a odebral se na odpočinutí do Tyrolu; hned pak potom táhl dále ku Praze až ke Brodu českému. Odtud poslal Karla Žerotína v čele jiných poslů do Prahy s opětováním svých žádostí jak ke stavům českým tak k císaři.

Stavové čeští nenásledovali příkladu Moravanů, a nedali se nalézti v Čáslavi dle přání Matiášova, nýbrž sešli se v počtu valném ke sněmu položenému do Prahy císařem Rudolfem. Shledaliť stavové pod obojí za lepší prospěch svůj, v nesnázích, ve kterých se císař v tu chvíli nacházel, vyhledávati od něho nápravy ve svých stížno-

stech. Opět byl hlavním řečníkem jejich pan Václav z Budova. Od něho sepsány jsou žádosti stavů v 25 artikulích, z nichž jeden vztahoval se k náboženství, ostatní ke všelijakým vadám a nepořádkům ve správě, které se rozmohly za poslednějších časů. Dvě stě pánů a 300 osob stavu rytířského, též města královská všecka krom Plzně, Budějovic a Kadaně, podepsali tyto žádosti, a předložili je císaři, prvé než dali odpověd na poselství Žerotínovo. Ve zlém položení věcí svých císař Rudolf svolil ke všem ostatním kusům bez rozpaků; na artikul o náboženství vyžádal sobě odkladu do nejprvnějšího sněmu potom, však tak, aby stavové nebyli povinni jednati prvé o jiných proposicích královských, pokud by artikul o náboženství nebyl postaven na místě. S tím se stavové spokojili, odepřeli žádosti Matiášově, aby jej přijali za krále, a sbírali ochotně veřejnou hotovost k obraně proti němu. Brzy rovnaly se vojenské síly na straně císařově Matiášovi, kterýž po odepření žádostí svých přitáhl s vojskem svým až k Dubči a k Malešicům na míli cesty od Prahy, zde však neodepřel dalšího vyjednávání o mír. Císař Rudolf odhodlal se konečně v dorozumění se stavy českými postoupiti jemu království uherského, obojích Rakous i mimo to také markrabství moravského, a poručiti jej stavům českým, tak že jej přijali za budoucího krále. Pod těmi výminkami zavřen jest mír v Libni (25 Června), a Matiáš rozpustiv vojsko své, odtáhl ze země.

Mírem tímto spůsoben byl takový stav věcí, při kterém ani Rudolf ani Matiáš nemohli odolati stavům zemí mezi ně rozdělených v usilování o svobody dílem náboženské dílem politické. Císař Rudolf povolal teprvé v měsíci Lednu 1609 sněm český, na kterém se dle slibu jeho především začalo jednati o žádostech stavů ve věcech náboženství. Stavové evangeličtí i s bratřími žádali, aby jim císař Rudolf schválil konfessí českou jako společné jejich vyznání, aby jim dal právo k osazování konsistoře strany pod obojí, i aby poručil výhradné správě jejich také universitu čili akademii Pražskou. Katoličtí raddové císařovi, mezi nimi nejúporněji Zdeněk Popel z Lobkovic, nejvyšší kancléř, zrazovali i nyní svolení k těmto žádostem; i přišlo z toho ke dlouhým spisům a odpovědem mezi císařem a stavy, až konečně po dvou měsících císař prohlásil artikul o náboženství za odbytý a žádal na stavích, aby nastoupili na jiné kusy proposicí královské, když pak toho učiniti nechtěli, sněm rozpustil. Stavové protestantští položili nyní sobě proti zřízení zemskému sami o sobě sjezd na radnici Novoměstské, ku kterému se dali najíti ozbrojeni a s velkým počtem branného lidu, tak že vzešlo obávání, aby se nedali ve zjevný odboj. Císař Rudolf, darmo mezitím vyhledávav pro-

středků, jak by stavy mocí připravil k poslušnosti, povolal konečně sněm opět, na kterém přede vším žádal na stavích pod obojí, aby mu oznámili řád, kterým by se napotom mínili spravovati ve věcech církevních; čehož oni však odepřeli, i uvedli předešlé žádosti své ve formu listu královského čili majestátu, žádajíce, aby jej císař jednoduše podepsal. Když toho učiniti nechtěl, uzavřeli stavové nastoupiti na defensí, to jest na branný odpor, k hájení jak pravili svého náboženství. Dalit se v najímání a sbírání vojska, jehož velitelem jmenován Jindřich Matěj hrabě z Thurna, šlechtic německý, teprv od nedávna v zemi usedlý, a zřídili výbor 75 direktorů, kterým poručili řízení věcí svých. K odporu tomuto přidali se také stavové slezští, zavřevše po poslích vypravených do Prahy spolek s Čechy o vzájemnou pomoc.

K žádosti císařově pokusil se protestantský kurfirst saský Kristian o prostřednictví mezi ním a stavy posláním tří radd svých do Prahy. Tito navrhovali, aby stavové zanechali císaři staré konsistoře pod obojí, sami pak aby sobě zřídili novou toliko pro vyznavače konfessí české; ale darmo. Stavové zamítli návrh tento v podstatě spravedlivý, a císař na ten čas docela bezbraný musil konečně svoliti k žádostem jejich bez výminky podepsáním majestátu dne 9 Července. Tedy obdrželi stavové pod obojí schválení konfessí české, osazování konsistoře a správu university jakož i svolení, aby k vykonávání a hájení práv těchto zvolili ze sebe defensory rovným počtem ze stavů panského, rytířského i městského. Smluvou čili srovnáním mezi stavy pod jednou a pod obojí sepsanou a stvrzenou téhož dne ustanovilo se podobně jako někdy smluvou Kutnohorskou roku 1485, aby strana straně nepřekážela v náboženství; aby stavové směli stavěti nové kostely a školy na panstvích svých bez překážky, však nenutíce poddaných k víře své; aby pánům a rytířům volno bylo v kostelích této straně náležejících dosazovati kněží buď starého řádu pod obojí, svěcené od některého času již od arcibiskupa, buď kteří by došli kněžství dle řádu nového, o nějž by se měli stavové usnésti; konečně ve městech královských a na panstvích korunních aby měšťané a obyvatelé obojí víry, pod jednou i pod obojí, směli sobě stavěti kostely a provozovati své náboženství.

Císař Rudolf těžce nesl snížení důstojnosti panovnické, které bylo nevyhnutedlným následkem jak vynucení svobod těchto tak předešlého rozptýlení mocnářství povstáním jeho bratra. I vyhledával všelijakých cest, kterými by vše uvedl zase v předešlý stav, a jmenovitě, jak by Matiášovi odňal zase postoupené jemu země. Posledně získal sobě důvěru jeho arcikníže Leopold, mladší bratr arciknížete

Ferdinanda štyrského, mladík smělé a hrdé mysli, který záhy obdržev dvoje biskupství, Passovské a Strassburské, však na kněžství posud nejsa vysvěcen. zabažil po panství a k tomu cíli chtěl kořistiti ze zmatků stávajících. Strojily se jakési umluvy mezi ním a císařem, dle kterých měl Leopold předně stavy české mocí vojenskou pokořiti a potom zbaviti Matiáše jeho zemí, začež měl jemu Rudolf spůsobiti nástupnictví v zemích svých po sobě. což čelelo nejen proti právům Matiáše a druhých bratrů Rudolfových, nýbrž i proti vlastnímu bratru Leopoldovu Ferdinandovi, jakožto staršímu, jimžto všem náležela přednost dle přirozené posloupnosti. Leopold sbíral k tomu cíli vojsko blíž pomezí českého v biskupství svém Passovském pod záminkou války o uprázdněné vévodství Jülišské a Klevské na Rýně, ku které se strojilo toho času mezi několika knížaty německými, majícími nároky na dědictví. Táž válka byla však také od úhlavních nepřátel domu Habsburského obrána za příležitost k otřesení moci jeho v povážlivých tehdejších okolnostech. Již od více let, zvláště od času, co se objevila duševní nemoc císaře Rudolfa, zanášel se král francouzský Jindřich IV s nepřátelskými zámysly daleko sáhajícími proti Španělsku i Rakousku. a vynasnažoval se k tomu cíli o zřízení spolku s knížaty německými a mocnostmi vlaskými. V Německu byl mu nádhončím k tomu kníže Kristian Anhaltský, místodržící v hořejším Falci ve službách kurfirsta falckého Fridricha IV, veliký mistr v pletichách politických. který hleděl spůsobením obecného zmatku získati něčeho sobě. Spůsobením jeho zřídil se roku 1608, v čas válečné výpravy Matiáše proti Rudolfovi do Čech, spolek knížat protestantských v Němcích. nazvaný později jednotou evangelickou, jehož hlavou stal se kurfirst falcký. Za příčinou sporu o dědictví Jülišské vešel spolek tento ve smlouvu s králem francouzským, a Jindřich IV poskytnuv knížatům protestantským předně pomoci některé k opanování Jülišska, strojil se k jaru roku 1610 začíti válku s domem Habsburským všemi silami říše své.

V tomto nebezpečenství jali se knížata někteří katoličtí a jiní přátelé domu Habsburského naléhati na císaře Rudolfa i na krále Matiáše. aby je spolu smířili dokonale pro lepší odolání společným nepřátelům. Císař Rudolf svolil k tomu cíli ke společnému sjezdu všech arciknížat a přátel domu rakouského v Praze; ku kterému však Matiáš odepřel osobně přijeti, omlouvaje se nejistotou pro své země od vojska Passovského, kterýmu arcikníže Leopold nehýbal, ačkoliv válka v Jülišsku již zuřila. Vyjednávalo se jen poselstvováním mezi Prahou a Vídní. které se protáhlo celé čtyry měsíce, a konec byl, že měl Matiáš odprositi Rudolfa pro uražení jeho dustojnosti: kteréžto odpro-

šení měli však vykonati v jeho jméně arcikníže Maximilian, vládař tyrolský, a arcikníže Ferdinand štyrský.

Nebezpečenství veliké války s Francouzskem mezitím minulo nenadálou smrtí krále Jindřicha IV, kterýž padl rukou vražednickou; protož bylo s podivením tím větším, že vojsko Passovské vždy ještě zůstávalo na stanovišti, kdež bylo sebráno. Král Matiáš proto nechtěl prvé podepsati smlouvy smírné, pokud by vojsko toto nebylo rozpuštěno; i svolil císař Rudolf k jeho žádosti a vydal rozkaz, aby se vojsko rozešlo. To však nestalo se, protože vojáci Passovští žádali prvé vyplacení své mzdy, která jim byla zadržána; bylo pak takto schvalně nastrojeno arciknížetem Leopoldem, který, jak se zdá, chtěl nyní o své ujmě provésti ouklady proti stavům českým a králi Matiášovi, od kterých císař po dokonaném smíření upustil. Po mnohém sem a tam dopisování mezi Matiášem a císařským dvorem i arciknížetem Leopoldem, který přebýval při císaři v Praze, vojsko Passovské, 12.000 mužů silné, vedené Vavřincem Raméem, zvláštním důvěrníkem Leopoldovým, v posledních dnech roku 1610 vtrhlo najednou do horních Rakous, a zloupivši zemi od jednoho konce ke druhému, při sklonku měsíce Ledna roku 1611 obrátilo se do Čech; dobylo Budějovic. Krumlova, Tábora, Píska: potom Berouna; konečně položilo se u samé Prahy na Bíléhoře.

Císař Rudolf hned na zprávu, že Passovští vtrhli do země, povolal sněm do Prahy, a nařídil veřejnou hotovost k obraně země; když pak přitáhli ke hlavnímu městu, dal jim arciknížetem Leopoldem samým rozkázati, aby se ihned vzdálili. Passovští však, vedeni jsouce tajnými rozkazy Leopolda zcela opačnými, užitím lsti předsevzali z nenadání útok na město, zlezše nejprvé zeď na Petříně. Po krvavém, ale nerovném odporu, jejž řídil Jindřich z Thurna, zmocnili se Malé strany, a hned hnali se přes most ke Starému městu, kdežto však odraženi jsou střelbou z děl a z ručnic; jen některý hlouček jezdců proskočil v prvním okamžení do Starého a do Nového města, ale zbiti jsou do jednoho od rozdrážděné chudiny městské, která se potom dopustila i loupeží na nenáviděných klášteřích a kostelích. Arcikníže Leopold maje vítězství již za dobyté, postavil se zatím zřejmě v čelo Passovských, rozkazoval Pražanům a stavům, kteří se byli již dostavili v Praze, ve jménu císaře, aby otevřeli Staré a Nové město vojsku jeho i aby učinili přísahu, že chtí spolu s lidem Passovským věrně sloužiti císaři proti každému jeho odpůrci. Stavové však, stahujíce brannou moc svou tím pilněji ku Praze, postavili se na odpor, a vypravili posly do druhých zemí, ku králi Matiášovi i také ku knížatům protestantským do Němec se žádostmi o pomoc. Matiáš,

o jehož vlastní věc se jednalo, vypravil hned 8000 jízdných napřed ku Praze, a vydal se brzy sám na cestu za nimi s mocí větší. Tu spatřil arcikníže Leopold nerozmyšlenost svého předsevzetí; i podával se konečně stavům k odvedení svého vojska ze země za svobodný odchod: když pak stavové k tomu svoliti nechtěli, lečby nahradil prvé škody učiněné, odtáhl s Passovskými tajně času nočního z Prahy (11 Března); stavové pak, stihajíce jej vojskem svým, pobili mu lidu mnoho v šarvátkách rozličných.

Následky nezdařilého předsevzetí tohoto obrátily se nyní proti císaři Rudolfovi, jemuž stavové přičítali srozumění s ním. Hned po odjezdu Leopoldovu osadili Malou stranu i hrad Pražský vojskem svým, a střehli císaře v sídle jeho až do příchodu krále Matiáše. Rudolf, nemaje pomoci odnikud, musil se konečně poděkovati z panství a postoupiti všechněch zemí svých Matiášovi, jejž tudy stavové zvolili za krále. Prvé než minul rok potom, zemřel císař v 60 roce svého věku (1612), a Matiáš došel také zvolení na císařství německé.

§. 79.

Císař Matiáš. Vzbouření stavů protestantských roku 1618.

Když majestátem císaře Rudolfa splněny byly všecky žádosti stavů protestantských, záleželo jen na jejich dobré vůli a pilnosti, aby se straně jejich dostalo dobrého církevního řádu, jehož pro vzdělání náboženství v zemi tak velice bylo zapotřebí. Ale stavové neprokázali opravdové péče o to. Hned sice stalo se jisté srovnání mezi evangelickými a bratřími, kterým obojí podnikli obnovenou konsistoř, tak že býval při ní ustanoven administrator z duchovních strany evangelické, senior z bratří a druzí členové z obojího vyznání. Ale konsistoř nedostala více moci než jako předtím; ani nedosáhla větší vážnosti, aby byla skutečně mohla napraviti posavadní spustlost v celém řádu strany evangelické; ano i řádové jednoty bratrské od té doby, co došla plné svobody, počali se spíše kaziti než lepšiti; a chýlením se učení bratrského přitom vždy značněji ku Kalvinství, od Lutheranů nenáviděnému, rozmnožily se ještě popudy záští mezi náboženskými stranami. V prvním zápalu předsevzali stavové pod obojí také opravu akademie čili učení Pražského. Mělot býti obnoveno zase ve všech čtyrech fakultách, i staly se v tom na spěch některé začátky; ale zanikly brzy, když příliš po krátce přešla stavy horlivost ku peněžitým obětem k tomu potřebným; a učení přišlo jen ve větší zmatek, když se mezitím starými řády hnulo a nové se neutvrdily.

Snažení stavů obrátilo se více k věcem politickým, a to nejinak, nežli že hleděli dle příležitosti, která se k tomu naskytla z různic v domě panovničím, jak nejvíce možná zemdliti moc královskou, nemajíce přitom nicméně žádných určitých účelů ke zvelebení dobrého zemského. Hned před korunováním krále Matiáše předložili jemu stavové patero žádostí směřujících ke stálému ohrožení panovníka: 1. aby měli stavové právo držeti sjezdy i bez svolání od krále; 2. aby směli sbírati vojsko ze společného usnešení, kdykoliv by uznali zapotřebí ke své obraně: 3. aby král stvrdil spolek jejich se stavy slezskými, zavřený roku 1609 k hájení společného jich náboženství; 4. aby podobný spolek směli zavříti se všemi druhými zeměmi koruny české i ostatního panství císařova; 5. aby byly obnoveny smlouvy přátelské mezi Čechy a kurfirsty nyní protestantskými, saským, falckým a brandenburským, zavřené někdy od krále Jiřího, v takovém spůsobu, aby stavové mohli se dovolávati pomoci knížat těchto cizích ve sporech s králem svým. Matiáš svolil na ten čas jen ke třetímu z těchto kusů, o spolku se Slezáky: ostatní odloženy jsou k dalšímu jednání; s kterýmž aby se nekvapilo příliš úsilně, musil císař hlavy odporu stavovského obmýšleti úřady a jinými milostmi.

Aby nemohla moc panovnická vzíti nové sesílení ze spojení celého někdejšího panství císaře Rudolfa v rukou Matiášových, hleděli náčelníci stavů českých stálého dorozumění s předními osobami mezi stavy druhých zemí císařských, zvláště v Uhřích a v Rakousích, kteří byli naplněni týmž duchem odporu. Někteří pak z nich měli, jak dílem již od začátku bouří za času císaře Rudolfa, dopisování důvěrné s knížaty jednoty evangelické, nejvíc prostředkem Kristiana Anhaltského, který již předtím neustále hledal příležitosti k nějakému vmíchání se do záležitostí zemí rakouských, též i s jinými mocnostmi několika, které po smrti krále francouzského Jindřicha IV dle někdejšího záměru jeho bez přestání vyhledávaly spůsobu, jak učiniti začátek ke všeobecné válce proti rodu Habsburskému, z níž by utrhly pro sebe zisk nějaký. Benátčané, Karel Emmanuel vévoda savojský a Hollanďané, válčící již od více desítiletí se Španěly o nezávislost, byli tehdáž předními, kterým záleželo na válce takové.

Vláda císaře Matiáše, který byl prvé bratra svého stihal z neschopnosti, byla v těchto okolnostech ve mnohém ohledu chatrnější než panování předchůdce jeho, jak ve vnitřních tak tím samým i v zahraničných záležitostech. Mír s Turky, o který se byl ondy zasazoval proti vůli Rudolfa, ukázal se i jemu brzy škodlivým; i byl by se rád pokusil obnovením války o zjednání sobě lepších poměrů. Stavové

všechněch zemí zdráhali se však poskytnouti jemu potřebných k tomu pomocí peněžitých, aby neměl císař žádné větší vojenské moci k ruce své. Přitom užívali výmluvy, že v potřebě této společné nelze jedné zemi bez druhých ustanoviti se na ničem jistém, a projevovali přání, aby císař svolal všecky ke společnému sjezdu. Skutečně mínili sjezdu takového užiti ke zřízení stálého spolku mezi stavy všech zemí proti mocnáři ve smyslu čtvrtého kusu žádostí přednesených králi Matiášovi před korunováním na království české. Dvůr císařský svolil konečně k obecnému sjezdu mocnářství rakouského v Linci v měsíci Srpnu roku 1614, tak že stavové všech zemí, nejen podílu Matiášova, nýbrž i arciknížete Ferdinanda štyrského, vypravili k němu své výbory. Vláda předešla protivné zámysly stavů určitým vytknutím, že se nesmělo na sjezdě společném o ničem jiném jednati než o válce turecké; ale za to stavové všechněch zemí také odepřeli pomoci k válce; stavové čeští nedali výborům svým ani plnomocenství, aby směli jednati v jich jméně o předložení císařském, než toliko vyslyšeti je. Když takto účel sjezdu celého mocnářství byl zmařen, císař položil sněm všeobecný čili generalný všem zemím koruny české do Prahy (1615) k jednání o též záležitosti, a dopustil za to stavům jednati na něm také o navrženém obranném spolku mezi stavy českými a druhých zemí. Ani zde však neobdržel ničeho; naproti tomu pak nezdařil se také spolek stavů pro nesvornost mezi nimi; neboť Moravané a Slezáci kladli za výminku svolení Čechů k rozličným novotám ve státoprávních poměrech mezi zeměmi, jakož částmi jednoho většího celku, ku kterým stavové čeští přistoupiti nechtěli. Na sněmě českém při témž čase držaném usnesli se stavové toliko o zákony k ochraně jazyka českého jakožto jediné oprávněného v zemi, proti pokrokům němčiny a jiných jazyků, dopuštěným přílišnou shovívavostí za času posledně minulého.

Sotva že císař pro nedostatek prostředků k válce konečně zavřel mír nový s Turky (1615), zdvihli válku Benátčané proti Ferdinandovi štyrskému, co správci vojenské hranice charvátské proti Turkům, svěřené jemu od císaře, pod příčinou mořských loupeží provozovaných z vojenského přístavu v Seni. Arcikníže, zanechán od císaře bez ochrany, dožádal se pomoci od Španělska; naproti tomu sesílili se Benátčané spolkem s Karlem Emmanuelem savojským; z čehož již se těšili nepřátelé domu rakouského, jakožto ze začátku větších spletků dle přání jejich. Po třech létech skončila se i tato válka se škodou mírem zavřeným v Madridě prostřednictvím španělským (1617).

Císař Matiáš, vstoupiv teprv ve 55. roce věku svého (1611) ve stav manželský, neměl životních dědiců; pročež nástupnictví po něm

připadalo na dva bratří jeho, kteří ještě byli na živě, Maximiliana a Albrechta. I oni obadva byli bez potomstva, a protož nakloněni postoupiti práva svého nejbližšímu dědici po sobě, arciknížeti Ferdinandovi štyrskému. Ferdinand, chtěje ujíti možným těžkostem po smrti Matiáše, dožadoval se jeho, aby jej dle obyčeje předešlých panovníků ještě za živobytí svého dal korunovati v Čechách i v Uhřích. Déle překážel tomu biskup Vídenský Khlesl, tehdy již kardinal a první tajný radda Matiášův, kterým se císař cele spravoval; až konečně roku 1617 větší nemoc, ve kterou císař upadl, pohnula ho ke spěchu v té věci. Tedy učinil dle obyčeje žádost ke stavům českým, aby Ferdinanda přijali za budoucího krále; což také stalo se, ač ne bez některých těžkostí od části stavů, kterým Ferdinand byl nelibý jakožto rozhodný protivník novotných náboženství. Hned po korunování Ferdinandovu zakusili náčelníci strany vládě protivné, že dvůr císařský počal méně šetřiti posavadních ohledů na ně, jakož zvláště popuzen jest Jindřich z Thurna, když mu brzy potom císař odňal úřad purkrabství Karlšteinského a odevzdal úřad vyšší, ale méně požitečný, nejvyššího sudí dvorského. Za to strojili se ku pomstě roznícením nových nepokojů v zemi, kterými měla konečně vrchní moc odňata býti králi a přenesena býti na stavy.

Měl-li lid býti potažen do takového předsevzetí, musily se předstírati stížnosti náboženské. K tomu hodily se rozepře dvou pomezních německých měst, Broumova a Hrobu, s vrchnostmi jich, opatem totiž Břevnovským a arcibiskupem Pražským, kteréž byly dávnějšího původu, ale zvláště se roznítily, když hned po vydání majestátu císaře Rudolfa protestantští obyvatelé měst těchto vystavili sobě kostely dle svého řádu, čehož vrchnosti katolické trpěti nechtěly, aniž povinny byly dopouštěti, poněvadž majestát dovoloval toho jen městům královským. Nedůvodně namítalo se proti tomu se strany protestantské, že prý statky duchovenstva rovněž jsou královské, jakožto ve zvláštním poměru ku komoře královské stojící. Když se hned tehdáž opat a arcibiskup obrátili se stížnostmi k císařskému dvoru, měšťané pak k defensorům (1610), tito, netušíce spravedlnosti měst, učinili pouhou přímluvu za ně, které dvůr místa nedal. Po více let odporovali měšťané rozkazu císařskému, aby kostely zavřeli. Konečně brzy po korunování Ferdinandovu kázal císař některé z předních návodců trestati vězením, a z rozkazu jeho dal opat Břevnovský kostel ve Broumově zavříti, arcibiskup pak Jan Lohelius dal Hrobský kostel rozbořiti (1618).

Z toho vzali sobě příčinu defensorové ke svolání sjezdu stavů protestantských v Praze v kolleji Karlově; kdež vedeny jsou pobuřlivé

řeči, zavření kostelů v Broumově a ve Hrobě prohlášeno za porušení majestátu císaře Rudolfa a zaslána žádost důtklivá k císaři, jenž před nedávnem byl s dvorem svým odjel do Vídně, aby kostely měšťanům byly navráceny. K tomu odpověděl císař záporně, a zakazoval stavům sjezd jejich, jakožto zřízením zemským nedovolený. Když odpověd tato přišla do Prahy, jali se návodci odboje popuzovati stavy a obyvatele města k nenávisti proti nejvyšším úředníkům zemským, na ten čas místodržícím královským, přičítajíce jejich radám uzavření císařovo. Nazejtří po oznámení listu královského, dne 23 Května 1618, zdvihli se stavové z návodu jejich všichni ze shromáždění svého v kolleji Karlově, a mnohým branným lidem obklopeni odebrali se na hrad Pražský, činili prudké domluvy čtyřem místodržícím právě přítomným, a konečně, jak bylo uloženo v tajných radách vůdců, uchopili dva z nich, Jaroslava z Martinic, nového purkrabí Karlšteinského, a Viléma Slavatu, praesidenta komory královské, a shodili je s oken kanceláře s výšky veliké do příkopu hradského; za nimi také písaře Filippa Fabricia. Náhoda zachránila všecky tři od smrtelného úrazu. Stavové ještě téhož dne zřídili prozatímnou vládu 30 direktorů, jali se potom sbírati vojsko, jehož velitelem jmenován Jindřich hrabě z Thurna, vypravili posly k druhým zemím, vyzývajíce je, aby se s nimi spojili, též ku knížatům protestantským v Němcích o pomoc; vydali rozkaz, jímž Jesuity, arcibiskupa a opata Břevnovského vypověděli ze země, a hrozili brannou mocí všem, kdožby se vládě direktorů a nařízením těmto protivili.

Vzpoura takového způsobu nemohla býti potřena jinak než mocí zbraně. Tomu však odporoval v radách císaře Matiáše milostník jeho kardinal Khlesl, jenž se obával, žeby pozbyl svého vplyvu, když by přišlo k válce, protože řízení věcí vojenských musilo nejpodobněji svěřeno býti králi Ferdinandovi, jakožto budoucímu nástupci v panství. Dle jeho rady císař Matiáš dal prvé toliko mírně vyjednávati s povstalými stavy. Tím poskytlo se jim času k pohodlnějšímu zbrojení, a hned objevily se následky vzbouření českého také v jiných zemích. Sněm uherský, s kterým se ještě jednalo o přijetí Ferdinanda za budoucího krále, stál tím neustupněji na výminkách velmi obtížných, bez kterých nechtěl toho učiniti. Stavové hornorakouští a moravští zbraňovali dvoru císařskému hned napřed, aby se v jejich zemích nedálo žádné sbírání vojska proti Čechům. Slezáci a Lužičané dali se ve spisování žádostí, kterých splnění doufali obdržeti v těchto nesnázích dvoru. V Čechách samých zdvihli stavové válku proti straně katolické, pokudž nechtěla se podrobiti vládě direktorů. Thurn oblehl předně Budějovice.

Tomu nechtíce se déle dívati král Ferdinand a arcikníže Maximilian, bratr Matiášův, dali konečně kardinala Khlesla zajmouti nenadále ve Vídni a odvézti v tajnosti na hrad Ambras v Tyrolu. Císař, nemocí sklíčený, když takto násilně zbaven byl svého důvěrníka, uposlechl rady protivníků jeho, a odevzdal řízení vojenství proti povstalcům českým Ferdinandovi, kterýž nyní bez dalšího meškání vypravil vojsko 10.000 mužů do Čech vedením Jindřicha Dampierra. Thurn byl tím přinucen upustiti od Budějovic, však porazil Dampierra ve dvou půtkách, u Čáslavě a u Lomnice, kterými vůdce císařský přinucen jest k odtažení do Rakous. Zde obdrželo vojsko brzy nové posily, dílem pomocí Španěl, a vypraveno podruhé vedením Karla Buquoie, vojevůdce na slovo vzatého ve válce nízozemské ve službách španělských.

Vzbouření české vzbudilo však mezitím již dychtivost zahraničných nepřátel domu Habsburského. Spatřovaliť v něm opět jako prvé ve válce Benátské začátek všeobecného útoku na moc Rakous a Španěl, i mínili k tomu cíli přispěti svou pomocí. Náčelníci vzbouřených stavů musili se již nyní zavázati, že Čechy nepodniknou víckrát již panství rakouského; za to dostalo se jim od Karla Emmanuele savojského a od knížat jednoty evangelické pomocné vojsko najaté společným jich nákladem a vedené Arnoštem hrabětem z Mansfelda. Mansfeld, přitáhnuv do Čech, zmocnil se hned pevné Plzně, která odpírala stavům. Přibytí této cizí pomoci osmělilo stavy slezské a lužické, tak že zavřeli spolek čili konfœderací se stavy českými. I Buquoi, který zatím vytáhl proti Thurnovi, poražen jest od něho v setkání u Lomnice, a přinucen na zimu s vojskem svým zavříti se v Budějovicích.

Když zima uložila zbraním stání, jali se kurfirst saský Jan Jiří a král polský Sigmund III co prostředníci jednati o smíření mezi císařem a stavy českými; k čemuž položen sjezd ve Chbě. Ale stavové podvolili se tomuto vyjednávání jen pro jméno; plnomocníci jejich měli nařízení žádati na císaři svolení k odloženým čtyřem kusům žádostí českých, o kterých se jednalo od přijetí Matiáše na království. Avšak prvé než přišel čas ustanovený ke sjezdu tomuto, zemřel císař Matiáš, dne 20 Března 1619.

§. 80.

Císař Ferdinand II. Vzdorokrál Fridrich falcký. Bitva na Bílé hoře.

Ferdinand II, co král český již korunovaný, oznámil stavům českým smrt svého předchůdce listem nadepsaným ku předešlým místodržícím, kteréž stvrzoval v jich úřadech, dávaje věděti, že míní zachovati svobody zemské, na které přísahal při korunování, tedy i maje-

stát císaře Rudolfa o náboženství i konfœderací se Slezáky, a pilně vynasnažiti se, by země byla zase uvedena v pokoj a v pořádek. Ale stavové vzbouření nepřijali ruky tím spůsobem jim podávané k smíření, ano nesvolili ani ku příměří, kterého Ferdinand žádal; nýbrž nechtíce jeho naprosto uznati za svého krále, přikročili k útoku naň i ve druhých jeho zemích.

Hned z jara roku 1619 vtrhnul Jindřich Thurn do Moravy, kdež četná strana stavů, jak katolických tak i protestantských, návodem Karla z Žerotína zavrhovala povstání české a odpírala účastenství v něm. Thurn pomohl straně k Čechům příchylné přemoci tento odpor. Stavové moravští přistoupili ku konfœderací zavřené mezi Čechy, Slezáky a Lužičany, a zvolili dle příkladu stavů českých prozatímnou vládu 24 direktorů; Thurn pak obrátil se dále do dolních Rakous, a položil se k samé Vídni, kdež na Ferdinanda doléhali protestantští stavové té země s požadováním, aby rozpustil vojsko postavené proti Čechům a dovolil jim přistoupiti ku konfœderací s nimi, což málo předtím stavové hornorakouští skutečně byli učinili; také měšťané protestantští shlukli se naň do samého hradu císařského, a žádali svobody veřejného provozování svého náboženství ve Vídni. Pomoc 500 kyrysníků vypravená od Dampierra, která v pravém okamžení přibyla do hradu, vysvobodila Ferdinanda z těchto nátisků. Zatím pak v Čechách Buquoi, proti kterému Mansfeld vytáhl od Plzně, zvítězil nad ním v půtce svedené u Záblatí v kraji Prachenském; což takový strach spůsobilo, že Thurn na rychlo volán jest od direktorů zpět do země, i musil tudy od Vídně upustiti.

Mezi těmito běhy válečnými jednalo se v Čechách i v radách zahraničných nepřátel Ferdinandových o osazení trůnu českého jiným panovníkem, jakož i o rozdělení ostatního panství Ferdinandova a o přenesení císařství německého na jiný dům. Dle přání knížat jednoty evangelické měl býti císařem Karel Emmanuel vévoda savojský. Karel Emmanuel přál sobě císařství, však nejinak, než kdyby se mu zároveň dostalo i království českého. O to strhla se různice; nebo králem českým chtěl býti mladý kurfirst falcký Fridrich, syn zakladatele jednoty evangelické a hlava její po něm. Mimo tyto dva byl koruny české žádostiv také kurfirst saský Jan Jiří. Tomuto byli příchylni němečtí Lutheráni v Čechách, mezi nimiž někteří z nejpřednějších náčelníků povstání, jakož Jindřich z Thurna, Ondřej Šlik; ale většina stavů evangelických, zvláště pak bratří čeští, jakožto ku Kalvinství příchylní, chtěli míti Fridricha falckého, jenž byl vychován v tom náboženství. Když se ukázalo, že Fridrich obdrží vrch nad druhými, vzdálil se Karel Emmanuel všeho podporování věci české; Jan Jiří pak začal

se dokonce přáteliti s Ferdinandem. Tím stalo se, že Ferdinand, po odtažení Thurna od Vídně odebrav se do Frankfurta, kdež položen byl sněm k volení císaře, zvolen jest na císařství jednohlasně od kurfirstů katolických a protestantských, tak sice, že ani Fridrich falcký konečně neodepřel mu svého hlasu, aby nezůstal sám jediným odpůrcem.

Naproti tomu zvolen byl právě den předtím Fridrich falcký za krále českého na generálném sněmě všech zemí koruny české, povolaném od direktorů do Prahy (26 Srpna). Teprv nyní rozmýšlel se, měl-li by korunu přijmouti; konečně odhodlal se, a přijev slavně do Prahy, korunován jest v kostele sv. Víta administratorem strany pod obojí, toho času Jiřím Dikastem. Kapitulací, kterou mu předložili stavové čeští, svolil Fridrich ke čtyřem kusům, vyžadovaným prvé na králi Matiášovi, čímž měla královská moc na budoucí časy uvedena býti v podřízení pod moc stavů. Zvolení tomuto nového krále protivili se skoro všickni páni a rytíři katoličtí, i zbaveni jsou proto svých úřadů a vypověděni ze země.

Brzy po dosazení Fridricha v království dostal se Čechům nový spojenec, Gabriel Betlen kníže sedmihradské, který, chtěje užiti nesnází Ferdinandových, vtrhnul mocně do Uher a opanoval celou hořejší část země až ke hranicům moravským. Pro obranu proti němu povolal arcikníže Leopold Passovský, na ten čas místodržící Ferdinandův ve Vídni, Buquoie s vojskem jeho z Čech nazpět do Rakous. Za ním táhl však Thurn podruhé toho roku k Vídni, a spojil se s vojskem Betlenovým k útoku na město. Buquoi položil se proti nim před dlouhým mostem přes Dunaj. Zde svedli s ním bitvu krutou, která trvala do tmavé noci, až konečně ustoupiv na onen břeh Dunaje, most spálil za sebou (24 Října). Ještě v čas vrátil se brzy potom císař Ferdinand ze říše, a řídil obranu Vídně sám osobně. Na sjezdě v Prešpurce zavřena jest mezitím konfœderací mezi Čechy a Uhry i knížetem sedmihradským, a vypraveno společné poselství do Konstantinopole k zavření přátelství s portou tureckou. Zlé počasí podzimní, nedostatek potrav a nespořádanost vojska Thurnova i Betlenova překážely však zdaru předsevzetí jejich; a konečně nehoda, kterou utrpěl Betlen za nepřítomnosti své v Uhřích od stoupenců císařových, přinutila je oba k odtažení od Vídně s nepořízenou. Betlen v krátce potom zavřel příměří s Ferdinandem v Prešpurce (1620, v Lednu), kterým zůstaven jest v držení východní polovice hořejších Uher.

Císař Ferdinand nabyl v zimě, která potom přišla, času k novému sebrání svých sil a ke zjednání sobě pomoci od cizích spojenců. Ve zlém postavení věcí, které hrozilo nebezpečenstvím oběma větvím domu Habsburského, poskytl jemu pomocí vojenských i peněžitých

král Filipp III španělský: tak učinil též papež pro zabránění většího ztenčení moci své církevní. Jiné dva pomocníky zjednal sobě Ferdinand nelitováním ztráty některé panství svého, aby spíše zachoval celek. První a nejdůležitější byl Maximilian vévoda bavorský, hlava spolku čili ligy knížat katolických v Němcích, zavřené k obraně proti jednotě evangelické: jemu Ferdinand zastavil horní Rakousy v náhradu za útraty válečné, které měl pro něj podstoupiti. Druhý byl protestantský kníže Jan Jiří, kurfirst saský, kterému Ferdinand týmž spůsobem slíbil zastaviti země koruny české, horní a dolní Lužici. Také král polský Sigmund III slíbil některou pomoc z dávné příchylnosti k domu rakouskému a z oddanosti k církvi Římské, ač bylo to proti mysli šlechtě jeho říše.

V pohledu na zbrojení vévody bavorského a druhých knížat katolické ligy počali také knížata jednoty evangelické sbírati vojenskou moc svou, čímž měl Maximilian zdržen býti od útoku na Čechy. Ale v rozhodné chvíli zahrozili Španělové knížatům protestantským velkým zbrojením v Nízozemsku a chystáním se odtud k udeření na země jejich. Tu zavřela jednota evangelická potupné příměří s Maximilianem a ligou v Ulmě, z kterého království české jest vymíněno a které se také nevztahovalo na Španěly, tak že nic nebránilo Maximilianovi táhnouti císaři na pomoc proti Čechům, a dědičné země Fridrichovy, horní a dolní Falc, nebyly jisty proti útoku Španělů; pročež nemohl z nich obrátiti žádných pomocí do Čech.

Takž Čechové proti tolikým nepřátelům, kteří se na ně strojili, zůstali zbaveni vší cizí pomoci, na kterou se spoléhali původové tohoto vzbouření. Fridrich falcký, jehož dosazením na trůn králů svých mínili posíliti svou věc, nehodil se k tomu také svými vlastnostmi. Bylť člověk povahy laskavé a obyčejů uhlazených, ale zvyklý více rozkošem než řízení velkých věcí. Vkročení jeho do Čech spůsobilo hned z počátku všelijaké různice v zemi. Král nadržoval, co se týkalo náboženství, nejvíce bratřím českým jakožto nejbližším Kalvinství, a odvracoval tudy od sebe stranu evangelickou. Všeobecné pohoršení spůsobilo, když král k libosti své zohavil starodávnou svatyni národu českého, kostel sv. Víta na hradě Pražském, vyklizením a zkažením všech oltářů, obrazů a ostatků svatých a dal jej sobě upraviti v holou modlitebnu kalvinskou. K tomu přišly pletichy a různice dvorské jakož i mezi vojenskými veliteli. Fridrich přivedl s sebou do Čech své rádce cizozemské, dávného osnovatele všelikých spletků nyní již dospělých, Kristiana knížete z Anhalta, Jiřího hraběte z Hohenlohe a jiné. Dávaje jim přednosti před domácími, urazil zvláště starší vojevůdce Thurna a Mansfelda. Z toho přišla nezřízenost ve hlavní vedení věcí,

zvláště ve vojenství. Zatím pak největší část šlechty, stavu měšťanského, lid sedlský, zakrsalí dávno v hovění sobě, navyklí dřepěti v jídle a pití, mdlí v starání se o věci vyšší, ochábli příliš záhy ve snášení břemen, jež nevyhnutedlně přinášelo s sebou předsevzetí smělé, do kterého národ v celosti zaveden byl ovšem nevědomky. Tedy se nedbale scházely daně rozepsané k velkým potřebám obecným, a ještě menší byla odhodlanost k bojování pro vlast uvedenou v největší nebezpečenství. Rozhodnutí osudného boje záleželo zcela jen na najatém vojsku, kterého znamenitá část skládala se z cizinců; a vojsko toto zůstávalo zhusta bez platu, v nedostatku oděvu a jiných potřeb; tudy nakloněno bylo k nekázni a k loupežem, které budily tím větší nářky obecného lidu. Velitelové vojenští přičiňovali k tomu na mnoze provozováním všelijakých tehdáž obvyklých šejdů, zadržujíce vojákům i co se pro ně sešlo, a obohacujíce se na útraty obecné.

Z jara r. 1620, když se Buquoi s vojskem svým, nejvíce španělským, chystal znovu na pochod z Rakous do Čech, předešli jej vojevůdci Fridrichovi, předně Hohenlohe a Mansfeld, vpádem do dolních Rakous. Buquoi zvítězil nad těmito v setkání u Langenloisa; ale když brzy za nimi přitáhl Anhalt s vojskem větším, musil vůdce císařský ustoupiti zpět až k Dunaji. Brzy potom dostala se Čechům nová naděje, když Gabriel Betlen, kníže sedmihradské, zrušil příměří s císařem, vtrhnul opět výbojně do Uher a obnovil přátelský spolek předešlého roku zavřený, ano i od porty turecké přišel posel Mehemed aga s blahopřáním Fridrichovi pro obdržení království českého a se slibováním pomoci k budoucímu roku. Netrvalo však dlouho, a již spojenci císaře Ferdinanda přistoupili k rozhodnému skutku. Maximilian bavorský vtrhnul s vojskem výborně spořádaným a opatřeným, jehož velitelem byl vedlé něho hrabě Tilly, předně do horních Rakous, a připravil stavy této země ku poslušenství beze všeho opravdového odporu. Později vtrhnul kurfirst saský do Lužice, a Slezskem a Moravou proskočilo několik tisíc Kozáků poslaných od krále polského Sigmunda až do dolních Rakous; kterými zastrašeni také stavové dolnorakouští učinili císaři Ferdinandovi přísahu věrnosti, jíž mu dotud odpírali.

Po tomto přemožení a zahrožení spojenců povstalých Čechů spojili se Maximilian a Buquoi v jednu moc, a vtrhli do Čech samých. Počet vojska jejich celého obnášel neméně než 50.000 mužů a převyšoval celou vojenskou moc Fridricha falckého skoro o polovici. Vůdci vojska Fridrichova dali se před nepřítelem na zpátečné tažení, a Maximilian opanoval tudy Krumlov, Budějovice, Prachatice bez mnohého odporu. V Písku bránila se posádka tam vložená statečně. Maximilian však dobyl města útokem, a dal je v plen svým vojákům.

Obyvatelé branní i nebranní, muži, ženy, děti bez rozdílu jsou zbiti, město vyloupeno a obráceno v popel. Hrozným příkladem tím zastrašeny, poddaly se Strakonice, Winterberk, Sušice, Klatovy, jedno město po druhém. Anhalt, vrchní velitel vojska českého, couval vždy dále, aniž bylo co platno, když konečně Fridrich falcký osobně se odebral k vojsku, chtěje tím povzbuditi jeho srdnatost.

Když se císařští zastavili před Plzní, chtíce dobývati Mansfelda, který se ve městě tomto zavřel se svými, stanul Fridrich s vojskem svým u Rokycan. Zde radili Thurn, Hohenlohe a Anhalt mladší, aby se svedla bitva s Maximilianem, pokud by vojsko jeho bylo umdleno od pochodu. Anhalt starý však odporoval, boje se zkušených vůdců vojska nepřátelského. Tito upustili brzy od nesnadného dobývání Plzně, a hleděli Anhalta k bitvě přinutiti; on však stále se vyhýbaje couvnul opět dále k Rakovníku, potom po malé půtce tudíž k Unhošti, konečně až na Bílou horu před Prahou. Zde učinil zákopy, a mínil nepřítele očekávati jakožto v pevném postavení. V patách za ním přitáhl Maximilian toliko s vojskem svým bavorským, a položil se v malém vzdálení pod horou. Tu svolal Anhalt vojenskou radu, měla-li by se bitva svésti čili by měli dále ustoupiti a zavříti se v Praze. Čechové přítomní radili, aby se bitva svedla, pokud by nepřitáhl také Buquoi s vojskem svým španělským a valonským; odpíral však Hohenlohe, pravě, že jest místo pevné, na němž nebylo by se obávati útoku od nepřátel, neradno pak odvážiti se boje, jenž by státi mohl korunu, pročež aby se ještě lépe zakopali a ohradili, v bitvu žádnou se nepouštějíce. Dle této rady zůstalo vojsko na svém stanovišti na Bílé hoře, a počínalo si beze vší starosti. Mnozí z předních šli do Prahy navštívit ženy a přátely; horlivější domnívali se, že jest prodán Fridrich i s národem českým od Anhalta a Hohenlohe.

V tom, prvé než se staly náležité přípravy k opravdovému podstoupení nepřítele, přitáhl i Buquoi s vojskem svým dne 8 Listopadu, a Maximilian nepromeškal zbytečně ani chvíle k svedení bitvy. Hned téhož dne mezi dvanáctou a jednou hodinou o polednách učinilo vojsko císařské útok na postavení české, s hudbou zvučnou a křikem velikým. Anhalt dal bíti z děl, ale nespůsobil tím mnoho škody nepříteli, kterýž nejsilněji udeřil na pravé křídlo české a hned několika děl zmocnil se. Útok na té straně odrazil mladý Anhalt; té samé pak chvíle na levém křídle Bornemissa s 8000 uherskými jezdci, vypravenými na pomoc od Betlena, připravil jízdu Maximilianovu na útěk. Hned však na pravém křídle českém poslal Buquoi něco lidu jízdného na pomoc těm, kteří utíkali před mladým Anhaltem. Ti obnoví boj, raní a jmou Anhalta, co zatím na druhém křídle Uhři příliš záhy dali

se v kořistování. Maximilian, uživ času, spořádá své k novému útoku. Anhalt pošle Uhrům na pomoc jízdu knížete Hohenlohe; ta však při prvním hnání dá se na útěk; za kterouž běželi i Uhři, též část pěchoty, od nich potržená v útěk, údolím Motolským bez zastavení až k Vltavě u Smíchova, kdež někteří skákajíce do vody tonuli. Tu následovala úplná porážka ostatních, kteří bojovali v postavení na hoře. Větší díl dali se na útěk ke bráně Strahovské, mezi nimi starý Anhaltský. Nejdéle bránili se Moravané, malý zástup, kteréž vedl mladý Thurn a Šlik Jindřich. Obstoupeni na místě řečeném již tehdáž Hvězda, bojovali do posledního přemožení, a téměř všichni jsou konečně zbiti nebo zjímáni. Bojiště bylo pokryto 6000 zabitými; ležení Čechů celé upadlo v moc nepřítele.

Té chvíle, když se bitva začala, seděl vzdorokrál Fridrich na hradě při hostině skvostné s pány a paními. Posel od Anhalta přijel napomínat jej, aby pospíšil na bojiště pro větší povzbuzení svých k udatenství. Ale Fridrich nebral věc za tak pilnou, a jel až po tabuli. U brány Strahovské potkal se s divým útěkem vojska svého, které hledalo v Praze útočiště.

KNIHY OSMÉ.

Od bitvy na Bílé hoře až do ústavného diplomu císaře Františka Josefa.

(Od roku 1620 až do 1860.)

§. 81.

Převraty v Čechách po bitvě Bělohorské až do vypovědění protestantů.

Porážka na Bílé hoře nemusila vésti naprosto k ouplnému přemožení Čechů. Vojsko jejich, jakkoli tu chvíli rozplašené, bylo ještě dosti četné k dalšímu odporu, a bylo by se dalo znamenitě sesíliti sebráním lidu boje chtivého ze samé Prahy aspoň k hájení Starého a Nového města; 8000 Uhrů, nově poslaných na pomoc od Gabriele Betlena, přibylo právě do Brandýsa; Morava a Slezsko nacházely se ještě v ozbrojení; toliko Lužici byl mezitím opanoval kurfirst saský. Mimo to však stál Mansfeld vítěznému vojsku Maximiliana bavorského za zády, maje v moci své Plzeň, Tábor, Loket a Falknov. To vše předkládalo se Fridrichovi falckému. On však porážkou utrpenou pozbyl hned vší mysli. Žádal na Maximilianovi příměří na 24 hodin; Maximilian dával mu jen osm, a to, když by se hned napřed odřekl království českého. Tu se Fridrich odstěhoval z hradu Pražského na Staré město, a nazejtří po bitvě odjel ve zmatku z Prahy do Vratislavě ve Slezsku; s ním Anhalt, Hohenlohe, Thurn a jiní přední jeho stoupenci. Stavové čeští od něho opuštění rozpustili nyní vojsko, a poddali se i s Prahou vítězi na milost i nemilost.

Vévoda bavorský zůstal toliko osm dní v Praze až do příjezdu Karla z Lichtenšteina, knížete Opavského, jemuž císař Ferdinand poručil správu Čech co mimořádnému plnomocnému kommissaři. Tomuto k ochraně zanechal Maximilian v zemi toliko části svého vojska s hrabětem Tillym v čele, kteréž v Praze i v jiných místech provozovalo mnoho obyčejných nátisků lidem. Zatím Buquoi táhl do Moravy, kdež

stavové povzbuzováni jsouce pomocmi od Gabriele Betlena, setrvali v delším odporu. Teprv ku konci roku 1620 dokonal přemožení jich, a táhl potom dále proti Betlenovi samému do Uher. Mezitím kurfirst saský přiměl stavy slezské k vyjednávání pod příměřím, podávaje jim stvrzení svobod politických i náboženských, když by se poddali císaři. Následkem toho musil Fridrich falcký opustiti také Slezsko (1621, 13 Ledna), a stavové poddali se konečně tak zvaným akkordem saským (28 Unora). Toliko Mansfeld zůstával posud v západních Čechách a císařský dvůr jednal s ním o vzdání Plzně a druhých míst od něho osazených za peněžitou výplatu, pročež zavřeno s ním příměří.

Po celý tento čas nedal dvůr císařský žádným spůsobem na jevo, kterak mínil naložiti s přemoženými původy vzbouření českého, ani kterak užiti celkem svého vítězství. Někteří z předních účastníků povstání byli ze strachu pomsty hned po bitvě Bělohorské dali se na útěk ze země; větší počet však odevzdal se bezpečnosti, spoléhaje se na dobré řeči vévody bavorského před odjezdem jeho z Prahy. V tom po uplynutí tří měsíců od bitvy na Bílé hoře přišly tajné rozkazy od dvoru císařského z Vídně k zatčení všech někdejších defensorů, direktorů i jiných znamenitějších osob, které se účastnily v povstání. Jedním dnem a jednou hodinou, na večer dne 20 Unora 1621, zjímáni jsou všichni, kteří se zdržovali v Praze, v bytech svých, jiní v málo dnech potom sváženi jsou z celé země, a vsazeni do rozličných vězení. Po uteklých vydány jsou veřejné obsílky, aby se postavili k soudu mimořádně zřízenému v Praze, jehož předsedou učiněn kníže z Lichtenšteina. Všech zajatých bylo 48, obeslaných 30. Za prvního poděšení z toho v celé zemi vyšel také mandat císařský (13 Března), kterým všichni kazatelé kalvinští a bratrští vypověděni jsou z království.

Zatýkání ono stalo se právě, když Mansfeld, zamítnuv konečně podání peněz od císaře, vyjednával s knížaty evangelické jednoty na sjezdě jejich v Heilbronně o peníze k dalšímu vedení války ku prospěchu Fridricha falckého, jemuž zatím Španělové byli vpadli z Nízozemska do hlavní země jeho, dolního Falce, a celou ji opanovali. Knížata neshodli se s Mansfeldem; ale žádané peníze dostaly se mu od Hollanďanů, kteříž majíce příměří se Španěly jen do konce roku 1621, snažili se jakýmkoli spůsobem prodloužiti válku mezi mocí Habsburskou a nepřátely jejími, aby sobě tím zjednali úlevu. U nich byl proto také Fridrich falcký sám s rodinou svou našel poslední útočiště. Mansfeld, jmenován od něho nejvyšším jeho vojevůdcem, rozmnožil vojsko své novým sbíráním lidu, osadil hořejší Falc, a v měsíci Březnu počal válku v Čechách útokem na Tillyho, při čemž stro-

jilo se podtají také nové jakés povstání v Praze. Toto zamezil Karel z Lichtenšteina bedlivými prostředky, a císaři dostaly se brzy opět vojenské pomoci od vévody bavorského i také kurfirsta saského. Když Mansfeld meškal v hořejším Falci, podařilo se císařským obdržeti Plzeň uplacením důstojníků, kterým Mansfeld poručil toto město. Tím byl zbaven svého hlavního stanoviště v Čechách: druhá místa od lidu jeho osazená vzdala se brzy potom, a ku konci měsíce Května táhl Tilly za ním do Falce, čímž Čechy na ten čas přestaly býti jevištěm války.

Naproti tomu začaly se nyní krvavé soudy a veliké pohromy, které co pokuty za povstání v následcích svých zastihly nejen původy jeho, nýbrž celý národ český ve mnoha pokoleních. Po krátkém soudě nad zajatými hlavami odboje císař Ferdinand stvrdil rozsudky proti nim, jejichž vykonání naplnilo všecky okolní země hrůzou a úžasem. Sedm a dvacet osob stavu panského, rytířského a městského odsouzeno bylo na smrt, a ostatní k jiným těžkým a potupným trestům. Dne 21 Června 1621 ráno v 5 hodin dáno znamení několika ranami z děl na hradě Pražském k započetí krvavé exekucí. Všichni odsouzení byli na noc před tím svezeni na radnici Staroměstskou, před kterou bylo lešení černým suknem pokryté. Brány městské byly zavřeny, ulice na náměstí silně osazeny vojskem, nejvíce saským. Na altáně před radnicí seděli soudcové a kommissaři císařští, před jejichž očima vodíni jsou věznové jeden po druhém z radnice na lešení ke stínadlu. První sťat jest Joachim Ondřej Šlik, jemuž potom také pravá ruka uťata, potom Václav z Budova, Harant z Polžic, Kašpar Kapléř ze Sulevic a tak druzí dle pořádku stavu a důstojenství. Doktoru Janovi Jesenskému, slavnému lékaři a rektorovi university za tři let před bitvou Bělohorskou, vyřezán nejprvé jazyk z úst, potom hlava sťata, tělo čtvrceno pod šibenicí a na kolích po ulicích rozstrkáno. Jan Kutnauer purkmistr Staroměstský a Šimon Sušický oběšeni jsou na břevně vystrčeném z okna radnice, Nathanael Vodňanský na šibenici postavené na náměstí. Sixtovi s Ottersdorfa, když byl již na lešení, oznámena milost, a zaveden jest nazpět do vězení. Pokud poprava trvala, tlučeno ustavičně v bubny a troubeno, aby nebylo slyšeti řeči odsouzených, kteří všichni šli na smrt s myslí mužnou. Hlavy dvanácti předních vystaveny jsou v železných krabicích na věži mostské Staroměstské na postrach okolo chodícím; toliko těla zanechána vdovám a sirotkům ku pochování.

Druhých dní potom vykonány jsou pokuty nad ostatními, kteříž nebyli odsouzeni k smrti. Z nichžto jedni jsou mrskáni metlami po městě a vypověděni z království, jiní buď na léta buď na vždy uvr-

ženi do žalářů. Jména uteklých, kteří se nedostavili, kázal císař již dříve na černých tabulích napsaná pověsiti na šibenici rukou katovou. Statkové všech odsouzených jsou zabaveni a odevzdáni komoře královské. Císař obdaroval jimi dílem své vojenské heitmany a dvořeníny, jak domácí tak cizozemce, Vlachy, Španěly, Němce, kterých se více než předtím začalo tlačiti do země. Díl obrácen k hojnějšímu nadání arcibiskupství Pražského a jiných ústavů církve katolické, zvláště řádu Jesuitského, ku kterému měl císař Ferdinand náklonnost neobmezenou. Mimořádný soud čili kommissí soudní zřízená od císaře pokračovala po vykonání těchto pokut nad hlavními původy dále u vyšetřování viny oučastníků. Pod záminkou spoluviny při povstání stavovském vypověděni jsou jmenovitě také administrator a ostatní členové konsistoře strany pod obojí, totiž skoro všichni evangeličtí faráři Pražští, ze země (1621), později také evangeličtí faráři a kazatelé z některých jiných měst královských. Ze stavů světských mimo katolíky nebyl skoro nikdo, jenž by se nebyl účastnil povstání; protož nikdo necítil se jistým před soudem, který tak daleko zasahoval rukou svou. Císař uložil konečně jistý cíl této nejistotě vydáním mandatu obecného dne 3 Unora 1622, kterýž nazýván jest generalným pardonem, jímž oznamovalo se, že sice všichni, kdož ohavné rebellí proti králi účastny se učinili, statky, čest i hrdla svá jsou propadli; nicméně že chce Jeho Milost císařská všechněm, co se cti i hrdel dotýče, učiniti milost, kdyžby v jistém čase k tomu určeném sami k vině své se přiznali; toliko kdož by tak neučinil, nad tím že dle přísnosti práva souzeno býti má. Tedy se přiznalo 728 osob stavu panského a rytířského, i obdrželi ujištění, že jim císař život a čest daruje a toliko na statcích že je trestati míní. Dle toho pobráni jsou některým všichni statkové, jiným polovice, třetina neb jiná část jmění, tak že cena všech statků pobraných počítala se na 24 millionů kop míšenských. Větší počet starých šlechtických rodů českých přiveden jest tímto pokutováním v ochuzení neb i docela na mizinu, tak že musili opustiti statky své, ve kteréž uvázali se cizinci neb domácí nástrojové nového spůsobu vlády, kterých při mravné sešlosti národu vyrojilo se množství veliké.

Mezi těmito strastmi v Čechách skončila se válka s Gabrielem Betlenem mírem zavřeným v Mikulově (1621, 31 Prosince), kterým císař Ferdinand musil knížeti sedmihradskému a Uhrům s ním spojeným zanechati všeho tak jako prvé příměřím Prešpurským. Déle protáhla se válka v Němcích, až konečně Tilly, statečný vůdce Maximiliana bavorského a ligy katolické, dobyl úplného vítězství nad Mansfeldem a opanoval všecky země Fridricha falckého (1622). Císař

Ferdinand na sněmě v Řezně roku 1623 dne 25 Unora udělil části jich s důstojenstvím kurfirstským vévodovi Maximilianovi, aby tudy od něho zase obdržel zpátkem horní Rakousy. Z Řezna přijel potom ponejprv za svého panování do Prahy, a obnovil některé úřady zemské, od času povstání neosazené; však toliko krátký čas pobyl v sídle království, a hned zase odjel do Vídně, jmenovav opět kníže Karla z Lichtenšteina svým místodržícím. Otevřeným listem ke všem obyvatelům království slíbil ještě téhož roku přijeti podruhé a položiti sněm zemský: ale splnění této přípovědi potěšitelné odkládáno potom více let, a tak zůstala země i napotom zbavena všech zákonných řádů. Z příčiny válek vždy nově vznikajících a čím dál tím více se zaplétajících ukládal císař berně časté a vysoké bez svolení sněmovního, toliko po vyslyšení nejvyšších úředníků zemských, kteří k tomu svolávali na radu také heitmany krajů.

Bylo přirozené, že císař Ferdinand II hned po bitvě Bělohorské na to myslil, jakým spůsobem by užil vítězství svého ku prospěchu panovnické moci i církve katolické. Ale v obojím směru musil rozhodnouti ještě další běh událostí, jak daleko by směl zajíti.

Stav náboženství v Čechách, jak ukázáno, byl takový, že se musila státi v něm nějaká proměna k lepšímu, měl-li národ český vytržen býti z mravného úpadku vždy více pokračujícího. Dalo se mysliti, aby se mohutný panovník pokusil o uložení pevné kázně a řádného ústrojí církevního straně evangelické, asi tím spůsobem, kterým se tak stalo od protestantských knížat německých v jejich zemích. Ale prostředku toho nemohl se snadno uchopiti panovník katolický, a císaři Ferdinandovi, vychovanému od Jesuitů v zanícení pro věc církve katolické, bylo by se to protivilo naskrze; on nemohl jinak než mysliti na obrácení Čechů ku katolické víře, ač dalo-li se provésti. Z počátku zdá se, že nedržel to za možné; neboť stavům dolnorakouským, přemoženým krátce před bitvou Bělohorskou, potvrdil bez rozpaků svobody jejich náboženské. Také byl vázán poměrem svým ke kurfirstovi saskému, který jemu pomáhal jen pod ubezpečením, že se nejedná o náboženství než toliko o přemožení bouře politické. Proto se první nastupování proti nekatolíkům vztahovalo jen na náboženství Kalvinské a bratrské, kterému se protivil i kurfirst saský; a při prvním částečném stihání kněží evangelických hledělo se záminky, že se dálo jen pro spoluvinu vzbouření. Dále zasáhl císař již roku 1622 odejmutím university Pražské mistrům strany pod obojí a odevzdáním jí Jesuitům, kteří tím samým dostali také všech městských škol v Čechách pod své řízení neb dohled.

Když se čím dál tím více štěstí válečné i za hranicemi Čech rozhodovalo ku prospěchu císaře, dospěl již jeho úmysl, provésti v Čechách týž převrat v náboženství jako před časy ve starších zemích jeho štyrských. Ohledy na kurfirsta saského přestaly dokonce, když se císař Ferdinand roku 1623 zbavil povinnosti k němu skutečným zapsáním jemu Lužice v 6 millionech tolarů co útratách jeho válečných. Již roku 1624 vyšel tedy mandat, kterým se všecko kněžstvo nekatolické vůbec vypovídalo ze země a nařizovala se tak zvaná reformací katolická po městech a po vesnicích. Všecky kostely v zemi odevzdány jsou pod správu kněží katolických, ač musili na mnoze povoláni býti z ciziny, zvláště z Polska, a počet jejich za dlouhý čas nepostačoval; na obyvatelstvo pak doléháno prostředky vždy ostřejšími, aby se podrobilo církevním zákonům a skutečně se účastnilo ve službách božích katolických. Žádnému, kdož by se neznal ku katolickému náboženství, nesmělo povoleno býti právo měšťanské, provozování řemesla neb jiné městské živnosti. Kněží katoličtí neoddávali osob nekatolických, aniž dopouštěli pohřbu na hřbitovích leč zemřelým ve katolickém náboženství. Svěcení svátků, zachovávání postů, chodění na mši nařízeno pod pokutami peněžitými. O obrácení lidu sedlského staraly se přitom starší i novější vrchnosti katolické na svých panstvích dle své libosti, bitím, zavíráním, mocným honěním do kostelů. Toliko osoby stavu panského a rytířského byly prosty všeho přímého naléhání na změnění víry.

Když se účinek rozkazů neukazoval hned dle očekávání, přistoupilo se i ve městech ku prostředkům ještě násilnějším. Z Prahy, když se větší díl obyvatelstva nedal pohnouti po dobrém, vypověděni jsou nejprvé čtyři z nejváženějších měšťanů, potom jiných více po 50, 70, aby druhým byli za příklad k odstrašení. Do jiných měst královských vloženi jsou vojáci k týrání obyvatelů přerozličným spůsobem, až se buď rozutíkali z města, buď se přiznali ku katolickému náboženství. Týrání toto naplnilo zemi strastmi a svízelemi. V Lysé, když přišla zpráva, že se vojsko vyslané blíží k městu, měšťané sami zapálili domy své, a odebrali se do vyhnanství, každý s tím, co mohl odnésti. V kraji Kouřimském a opět ve Hradeckém vzbouřili se sedláci proti vrchnostem i kněžím katolickým; několik zámků vypálili a vyloupili, avšak přemoženi jsou vojskem, a pokoj zaveden věšením, stínáním a kolem lámáním, řezáním nosů a uší i jinými pokutami ohavnými.

Mezitím za hranicemi rostla válka z války. Mansfeld, přemožen poprvé, opatřen jest ku konci roku 1622 novými prostředky od Hollanďanů, tak že vystoupil s novým vojskem v Německu a pobouřil některá knížata protestantská ke zdvižení války proti císaři a stavům

katolickým. S ním srozuměl se roku 1623 Gabriel Betlen, obdržev též peněžitou pomoc od Hollanďanů, a vtrhnul znovu do Uher i konečně do Moravy. Vystěhovalci čeští, přebývající v Němcích neb sloužící ve vojště Betlenově, měli se přitom pokusiti o povzbuzení krajanů svých k novému vzbouření v Čechách. Opět přemohl Tilly nepřátely císařovy v Němcích, a kníže sedmihradský zavřel opětnou smlouvu o mír (1624). Ale sotva minul rok, i strhla se bouře větší všech předešlých od krále danského Kristiana, kterýž smluvív se o pomoci peněžité i vojenské netoliko od Hollanďanů, ale i od krále anglického Jakuba I, tchána Fridricha falckého, ano i od Francouzska, které pod správou kardinala Richelieu počalo nově brojiti proti moci domu Habsburského, v čelo se postavil knížatům protestantským v severozápadním Německu a počal válku se silami velikými (1625).

Císař Ferdinand užíval proti němu jako proti předešlým svým protivníkům pomoci přirozených spojenců svých, knížat katolické ligy, jejichž velitelem byl Tilly. Mimo to však dal postaviti ze zemí svých vlastních vojsko četné a výborně zřízené vedením pána českého Albrechta z Waldšteina, na slovo vzatého ponejprv již ve válce s Benátčany, potom nejvíce hájením Moravy proti Gabrieli Betlenovi. Vojenský důmysl český obživnul znova v tomto muži, který však neměl ani nejmenší lásky k svému národu, než jediné ctižádostí puzen byl k velkým zámyslům. Milostmi císaře, kterých sobě získal výtečnými službami, a dychtivým skupováním statků zemských, kterých ten čas zabavování a pokutování šlechty české a moravské velké množství bylo lacino na prodej, spůsobil si jmění velikánské, tak že mu nikdo v zemi nebyl tím roveň. On založil císaře svými penězi k prvnímu opatření vojska všemi potřebami, a jen tím spůsobem bylo možné podstoupiti zbrojení větší než předtím, aby císař nemusil tak jako dotud záviseti od svých spojenců. Již roku 1624 byl císař Ferdinand poctil Waldšteina také povýšením neobyčejným, nazvav jej vévodou Fridlandským dle statku jeho Fridlanda u Reichenberka.

Waldštein, vytáhnuv z Čech, kdež vojsko své nejprv sebral, do severního Německa v měsíci Září roku 1625, pomohl Tillymu předně zastaviti nepřítele, tak že toho roku nepřišlo k žádným rozhodným skutkům v poli. Roku 1626, ve kterém se král danský sesílil opětným spolkem s knížetem sedmihradským, Waldštein odrazil u Dessavy útok Mansfeldův na pevné ležení své. Když pak Mansfeld, sebrav síly své zase, vtrhnul do Slezska a odtud do Uher, kdež se spojil s Gabrielem Betlenem; Waldštein táhl za ním, ale v pravém okamžení a proti nadání nepřítele došikoval přitom prvé posilu Tillymu, který tudy dorostl na krále danského a porazil jej v rozhodné bitvě u Luttera

(27 Srpna). Waldštein připravil nyní Gabriele Betlena ku pokoji, a odtrhnuv Mansfelda od Slezska, přinutil jej rozpustiti vojsko své a opustiti Uhry; potom pak přezimovav v Čechách a v Moravě, z jara r 1627 vtrhnul do Slezska, porazil danského vojevůdce Mitzlava, jejž tam Mansfeld byl zůstavil, ve mnohých krutých půtkách, a připravil tudy stavy slezské, kteří se ve spolku s nepřátely císařovými byli vzbouřili, ku poslušenství bez výminek, které jim prvé byly povoleny akkordem saským.

Při tomto vždy vítězném pokroku zbraní císařských dospěly konečně záměry císaře Ferdinanda a dvoru jeho ve věcech politických i náboženských. V radě císařově zápasily o to mezi sebou dvě strany. Cízí a domácí velebitelé neobmezené moci panovnické směřovali k ouplnému zrušení všech práv stavů. Tomu odporovali však čelnější vůdci katolických stavů českých, kteří byli zachovali věrnost císaři a za to nyní byli by měli s vinnými býti trestáni ztrátou starodávných svobod. Císař Ferdinand rozhodl se konečně o jistou cestu prostřední vydáním tak zvaného obnoveného zřízení zemského dne 15 Května roku 1627. Prvním ustanovením jeho byla dědičnost trůnu českého v rodu Habsburském, jak v mužském tak i v ženském pokolení, v duchu dávnějších řádů zemských, kterým se stavové za předešlých dvou století byli protivili v ustavičném bažení po rozšíření moci své. Císař ustanovoval dále ku posavadním třem stavům zemským, zastoupeným na sněmích, nový stav duchovní co přední v důstojenství nad panským, rytířským i městským, ku kterému přičteni jsou vedlé arcibiskupa, jakožto primasa zemského, všichni důstojníci duchovní nadaní svobodnými statky zemskými. Ale sněmům zemským odjímala se v zásadě všeliká moc zákonodárná, kterouž císař co král český, vyhražoval napotom sobě samému. Sněmové neměli také vůbec jednati o ničem jiném, než co by na ně vznešeno bylo proposicí královskou ku poradě. Naproti tomu stvrzoval císař stavům právo jejich staré, že bez povolení jejich nesměly vypisovány býti žádné berně, beze všeho umenšení, s podotčením toliko, aby se stavové nesměli pokoušeti o vynucování nových svobod odpíráním berní nevyhnutedlně potřebných. Z práva toho plynulo, že stavové nicméně i za nového tohoto řádu hned zase platně účastnili se moci zákonodárné vedlé panovníka ve všelikých věcech, které dle tehdejšího spůsobu správy veřejné s bernictvím jakkoli souvisely. Obnoveným zřízením zemským zrušil král Ferdinand dále posavadní řád při soudech zemských tím spůsobem, že jak sněm tak také nejvyšší soud zbaven jest vší zákonodárné moci při svých nálezích, maje se říditi jen zákony již stávajícími, a přestal také býti vrchem práva v zemi, ježto sobě císař vy-

hradil, aby k němu samému od soudu tohoto šlo odvolání prostředkem kanceláře dvorské. Také na místo starodávného spůsobu jednání veřejného a oustního zavedeno jest jednání tajné a písemné. Poněvadž pak následkem převratů v majetnictví statků zemských za posledních let vstoupilo do stavu panského a rytířského mnoho cizozemců, jazyka českého neznajících, císař zároveň také ustanovil, aby při soudech a deskách zemských jazyk německý měl rovný průchod vedlé českého.

Hned po vydání tohoto nového zřízení zemského stvrdil císař Ferdinand II stavům českým všecka jejich privilegia, svobody a zvyklosti starodávné, tak aby ve všem zachována byla v platnosti, pokud se s obnoveným zřízením zemským nepotýkala: čímž odřekl se dalšího libovolného měnění jich a obnovil tudy závaznost obapolného práva mezi zemí a panovníkem.

V málo nedělích po vydání obnoveného zřízení zemského (31 Července) vyšel však rozkaz konečný a rozhodný ku provedení jednoty náboženství v zemi dle žádosti císaře Ferdinanda. Vysloveno jím zřejmě a bez výjimky, že císař žádných obyvatelů v království českém trpěti nemíní, kteří by se s ním nechtěli srovnati ve víře: dána lhůta šesti měsíců k obrácení se; kdož by ze stavů buď panského, rytířského nebo městského tomu se nepodrobil, měl prodati statky své a vystěhovati se ze země. Zvláštní kommissí reformační, složená z osob duchovních i světských, zřízena ke skutečnému provedení tohoto rozkazu. V zemích štyrských a posledně i v dolních Rakousích, když císař odvolal předešlé stvrzení svobod náboženských, nebyl nikdy nastupoval proti šlechtě, aby osobně donucena byla k odstoupení od protestantství, a učinila to časem předce, když byla osamotněna mezi katolickým lidem; proti šlechtě české byl Ferdinand popuzen jednak pro stálé spolčení vystěhovalců s nepřátely jeho a časté dorozumění mezi nimi a krajany jich protestantskými v zemi, jednak přimlouváním cizinců v radách a službách dvorských i vojenských, kteří bažili po laciném zakoupení ještě většího počtu statků v Čechách po starých držitelích.

Prvé než vyšla lhůta daná stavům protestantským, přijel Ferdinand opět do Prahy, a držel ponejprv sněm dle nového řádu, na kterém oznámil stavům, že uzavřel prvorozeného syna svého Ferdinanda III, jakožto dědice, dáti korunovati na království. Korunování vykonalo se ponejprv bez obyčejného dotud přijetí budoucího krále od stavů. Císař, pobyv tentokráte osm měsíců v Praze, potom odstěhoval se zase s celým dvorem svým do Vídně (1628), odevzdav správu země dle prvějšího obyčeje nejvyšším úředníkům a soudcům zemským jakožto místodržícím královským. Předešlý mimořádný vládař zemský Karel z Lichtenšteina byl zemřel krátce předtím (1627).

Ještě za svého přebývání v Praze byl císař prodloužil půlletní lhůtu protestantům na dalšího půl léta. Mnozí mezi tím časem obrátili se aspoň na oko ku katolickému náboženství; velká část však jak obyvatelstva městského, tak ze stavů vyšších, vyprodali se v hoři ze statků svých, a opustili zemi, hledajíce útočiště v protestantských zemích okolních. Počítalo se 158 rodů šlechtických, z nichž nejméně po čtyrech, však také po 12, 20 až i 50 osobách se vystěhovalo; celkem pak bylo 36.000 rodin, které se odebraly do vyhnanství. Města zvláště zpustla a zchudla tímto vystěhováním, tak že všude domy ve velkém počtu zůstávaly za dlouhý čas prázdny obyvatelů.

§. 82.

Waldštein. Válka se Švedy a Sasy. Mír Pražský.

V čas stěhování tohoto a uvazování se cizinců v dědictví české byla zevnější moc císaře Ferdinanda II vyvýšena tak, že vzbuzovala strach po celé Europě. Hned po podrobení Slezska roku 1627 spojili se obojí vojska, Tillyho i Waldšteina, k sjednocenému pokračování proti Kristianovi králi danskému, vypudili jej z celého Německa, a dobyli vlastních jeho zemí Holšteina, Šlesvika i Jütlandu, tak že se musil zavříti do částí říše své oddělených mořem. Císař Ferdinand doufal užiti plného tohoto vítězství zvláště k vykoupení Lužice ze zástavy u kurfirsta saského směnou za některou zemi, která měla králi danskému na vždy býti odňata. Mnohem větší zámysly pojal proslavený vojevůdce jeho Waldštein, který zásluhami svými opanoval na ten čas celou důvěru císaře a ovládl celý dvůr jeho. Mínilť podrobiti císaři celou říši německou, tak aby jí vládnouti mohl podobně neobmezeně jako dědičným panstvím svým. K tomu cíli i po skutečném přemožení krále danského rozmnožoval stále vojsko císařské, tak že čítalo více než 100.000 mužů, rozkládal je po všech zemích knížat německých, neohlížeje se nic na jejich svolení neb nesvolení, a vydíral z týchž zemí jejich prostředky k opatření jeho s neslýchaným obtížením panovníků i poddaných; ku konečnému pak provedení zamýšlených převratů ve zřízení říše hleděl přede vším utlačiti a rozptýliti vojsko katolické ligy, poněvadž se jednalo o podrobení knížat katolických rovněž jak protestantských. Císař Ferdinand neoddával se záměrům těmto s touž smělostí jako jeho nejvyšší velitel, ale pouštěl mu v nich volnou ruku, a vyznamenával jej vždy skvělejšími odměnami. Proti všem námitkám kurfirstů a jiných knížat dal mu nejprvé v zástavu vévodství meklenburské (1628, 19 Ledna), z něhož dědiční

knížata vypuzeni jsou pro domnělé spolčení s králem danským, ano konečně udělil mu téhož vévodství dědičně co knížeti říšskému (1629, Čv.).

Počínání toto vzbudilo však císaři brzy nová protivenství. Odejmutí dědičné země vévodám meklenburským zavdalo Gustavovi Adolfovi, králi švedskému, záminku k nepřátelskému vkládání se do věcí německých; za příležitostí rozepře o dědictví v knížetství Mantuanském začali Francouzi válčiti s císařem v Italii (1629); v Němcích pak strojil se přední někdejší spojenec císařův, Maximilian bavorský, v čele knížat katolických ke brannému vystoupení proti vojsku Waldšteinovu k zamezení dalších úkorů. V těch okolnostech císař, aby se zbavil aspoň jednoho nepřítele, zavřel mír s králem danským v Lübeku (1629, 22 Května), kterým beze vší výhody pro sebe navrátil jemu všechny jeho země. Když však nebezpečenství od Francouzů i Švedů vždy více se zmáhalo, položil knížatům německým sněm v Řezně (1630), na kterém doufal je nakloniti dle svého přání strachem z vojska Waldšteinova, jehož hlavní síla položila se ve Švábích. Waldštein sám ubytoval se v Memmingen, hotov udeřiti na knížata, jak by jen císař rozkázal. Ale knížata nechtěli se dáti v žádná jiná potřebná jednání, pokud by jim císař neučinil zadost propuštěním Waldšteina z velitelství. Zrovna když se sněm začal, přistál Gustav Adolf v Pomoří (4 Července), a začal zjevně válčiti s císařem. V tak nebezpečném položení věcí Ferdinand II knížatům povolil, a odňal Waldšteinovi velitelství (1630, Září); kterýž nepozbyv ničeho v milosti u císaře, aniž zbaviv se nadějí v budoucnost, odebral se na své bohatství do Čech.

Ale po jeho vzdálení odstoupilo štěstí od vojska císařova i ligy katolické. Gustav Adolf, opanovav během jednoho roku velkou část zemí v severním Německu, a připraviv ke spolčení s sebou mnohá knížata protestantská, konečně i kurfirsta saského, porazil starého Tillyho v bitvě veliké u Breitenfelda blíž Lipska (1631, 17 Září), po které sám se obrátil na západ k Rýnu, aby opanoval vlastní země knížat katolické ligy, kurfirstovi pak saskému zůstavil útok na země císařské. Tedy vtrhli Sasové do Čech vedením Arnima, někdy důstojníka ve vojště Waldšteinově, a nepotkavše se nikde s odporem, vpuštěni jsou i do Prahy pod umluvou (15 Listopadu). Oddíl vojska císařského, který vedením Götze a Maradasa sebrán byl z rozličných posádek a ku kterému mělo se připojiti vojsko ze Slezska k obraně proti Sasům, poražen jest od Arnima, dřív než se připojení to stalo, v boji svedeném u Nimburka. Tu se přistěhoval i kurfirst sám do Prahy, a pobyl několik měsíců jako v zemi připojené na vždy k svému panství.

Pod ochranou Sasů navrátili se vystěhovalci čeští u velikém počtu do své vlasti, a uvázali se v předešlé statky své. Jindřich z Thurna, nyní ve vojenské službě krále švedského, a Václav z Roupova, nejvyšší kancléř český za panování Fridricha falckého, vrátili se též, a dali ve slavném průvodu sejmouti 12 hlav sťatých přátel a soudruhů svých s věže mostské a pochovati v kostele Týnském. Dály se také přípravy k obnovení protestantských řádů kostelních v zemi. Jesuité přede vším vypověděni jsou opět z Prahy a z jiných míst. Potom sešlo se 85 kněží evangelických a bratrských k synodě v kolleji Karlově, a učinili provolání k stavům pod obojí o obnovení konsistoře i akademie. Mezi prospíváním zbraní saských rozšířil Gustav Adolf moc svou po větší části Německa, a zařizoval vše k spůsobení sobě panství císařského na nových základech.

V tomto nebezpečenství hledal císař Ferdinand pomoci jediné od Waldšteina; požádal jeho o sebrání a zřízení nového vojska, a vznesl naň opět velitelství co na generalissima celé říše Římské, domu rakouského i koruny španělské. Waldštein přijal toto důstojenství jen po dlouhém prošení a pod výminkami velmi obtížnými, kterými dostal skoro neobmezené moci nad vojskem a zaslíbení náhrady za ztracené vévodství meklenburské, byť měl jemu císař postoupiti některé ze svých vlastních dědičných zemí. Jak učinil ohlášení, že se míní znova postaviti v čelo vojska, hrnuly se zástupy vojínů, slávy a kořisti chtivých, pod vítězné jeho prápory. U Znojma na Moravě byl jeho hlavní byt od vánoc roku 1631. V zimě potom rozložil však již oddíly vojska svého po jižních Čechách, zabraňuje Sasům dalšího šíření.

Časně z jara roku 1632 Gustav Adolf vypravil se ze zimního odpočinku svého v Mohuči k novému tažení, a vtrhnul vévodovi Maximilianovi do Bavor. Tilly, který jemu chtěl zabrániti cestu, padl ve střelbě přes řeku Lech u města Raina (15 Dubna). Ale hned potom přeložil také Waldštein hlavní byt svůj ze Znojma do Rakovníka v Čechách, udeřil odtud na Sasy v Praze, dobyl na nich Malé strany i hradu Pražského útokem (15 Května), a zapudil je potom ve krátkém čase z ostatní části království. Tím byl Gustav Adolf přinucen, zanechati Bavor, a míti se na pozoru před Waldšteinem, kterýž hned také vytáhl proti němu přes Cheb. Král švedský zavřel se v Normberce; Waldštein položil se na vrších míli od tohoto města. Tak zůstali mnoho neděl, překážejíce jeden druhému; když pak se král švedský konečně odvážil útoku na hradby Waldšteinovy (1 Září), odražen jest se ztrátou krvavou. Tu se dal opět v tažení do Bavor; ale Waldštein netáhl za ním, nýbrž obrátil se do Sas, aby, pokud možná,

kurfirsta odstrašil od spolku se Švedy. Gustav Adolf, aby to zabránil, táhl konečně kurfirstovi saskému na pomoc, a když se v pokročilý podzim zdálo, že oba protivníci zůstanou v Sasích přes zimu, Gustav Adolf překvapil Waldšteina nenadálým pochodem proti němu k Lützenu, tak že musil svésti s ním bitvu (16 Listopadu). V krvavém zápase, jejž rozvedla konečně jen noc, spůsobilo jedno vojsko druhému pohromy strašlivé: konečně Waldštein musil ustoupiti k Lipsku; ale Švedům byl padl král jejich. Waldštein položil se potom s vojskem svým na zimu do Čech, kdež udělil veliké odměny důstojníkům, kteří se vyznamenali v boji; ale 15 obviněných ze zlého zachování dal stíti na novém velkém popravišti v Praze na Staroměstském náměstí, dva pak tudíž oběsiti.

Smrtí Gustava Adolfa byli Švedové přinuceni, upustiti od největší části dalekosáhajících jeho záměrů; nad to pak vznikly také brzo nesnáze mezi nimi a německými jich spojenci. Waldštein mínil proto zkaziti nepřátely císařovy spíše chytrostí než úsilím zbraně. Když Švedové z jara roku 1633 rozdělili svou moc na rozličné strany, a jeden oddíl jich, vedený Jindřichem Thurnem, též Sasové pod Arnimem vtrhli do Slezska: Waldštein vytáhl tam proti nim, ale zavřel brzy příměří na delší čas, mezi kterým jednalo se o mír. Skutečně hleděl přitom Waldštein odtrhnouti Sasy od spolku se Švedy, předkládaje Arnimovi v důvěrných rozpravách, jakoby jemu samému na míru záleželo, jen když by se jemu dostalo slíbené náhrady za Meklenburk, ve kterémž ohledu stavěl se jakoby chtěl zjednati sobě království české. S jiné strany vedl tajná jednání s francouzským ministrem, kardinalem Richelieu prostředkem vystěhovance českého Viléma Vchynského, který byl jeho důvěrníkem. Richelieu podával mu francouzské pomoci k dosažení království českého, když by byl nápomocen k zavření míru s prospěchem Francouzska; porozuměl však potom, že jej Waldštein toliko klamal. Když se příměří chýlilo ku konci a kurfirst saský nedal se nakloniti k žádosti Waldšteinově, aby zavřel sám o sobě mír s císařem i aby pak pomohl Švedy vypuditi z říše německé; ukázal mu vůdce císařský najednou pádnost své zbraně. Přelstiv Arnima pochodem jako do Sas, obrátil se z nenadání na Švedy u Stenavy, sklíčil je, a přinutil Thurna vzdáti se s 10.000 muži v zajetí, z něhož toliko jeho a důstojníky zase propustil. Potom uhodil na horní Lužici, opanoval zemi tuto dobytím Budišína a Zhořelce, zároveň pak dobyl také Frankfurta na Odře a Landsberka v Brandenburce, i připravil kurfirsta brandenburského na útěk z Berlína. Již strojil se podrobiti sobě také Pomoří a Meklenbursko; než v tom kázal mu císař Ferdinand přispíšiti na pomoc Maximilianovi bavor-

skému, jemuž Švedové vedením Bernarta vévody Weimarského vpadli zatím opět do země a oblehli Řezno.

Waldštein poslechl, ač nerád, a dal se na pochod do Čech: ale k osvobození Řezna přišel již pozdě; město vzdalo se Švedům; a poněvadž zatím přišla zima, mínil Waldštein zůstati s vojskem v Čechách: což jemu za zlé vykládáno u dvora od přátel vévody bavorského, ač konečně císař sám svolil k tomu po předložení příčin, proč na ten čas nic většího v poli předsevzíti se nemohlo. Veliká moc vložená do rukou Waldšteinových spůsobila mu však mnoho závistníků, kteří neustáli ve vzbuzování podezření proti němu, jakoby měl zámysly císaři protivné. Podezření musilo se ujmouti u císaře, když se mu dalekou cestou, prostředkem vévody savojského, dostalo jakési návěští o předešlém jednání Waldšteinově s dvorem francouzským. Waldštein, znamenaje, že se brojilo proti němu u dvora, a že někteří z důstojníků jeho, nejvíce Vlaši, donášeli k tomu, svolal nejvyšší důstojníky do hlavního bytu svého, na ten čas v Plzni, a dal sobě vydati od nich zápis, že pokud zůstane ve službách císařových, chtějí jemu zachovati věrnost. O tom doneslo se k dvoru císařskému, jakoby Waldštein obmýšlel odvrátiti vojsko od věrnosti k císaři. Tu uznal císař Ferdinand za dobré, vydati Gallasovi, jednomu z vyšších ve vojště, rozkaz, kterým se velitelství odjímalo Waldšteinovi a na něj vznášelo (1634, 24 Ledna); však měl rozkaz ten zachován byti v tajnosti až do zjevnější potřeby.

Asi ve třech nedělích potom objevilo se, že byl Waldštein ve vyjednávání s Bernartem Weimarským. neví se k jakému účelu. Gallas měl za to, že se chtěl spojiti se Švedy proti císaři, i prohlásil rozkaz císařův k vojsku, aby se spravovalo jeho velením. Waldštein, překvapen tím, osvědčil se důstojníkům, kteří ještě byli u něho v Plzni, že nic nezamýšlel proti císaři, a vypravil nejvyššího čili obrista Breunera do Vídně, s oznámením, že se míní brzy ospravedlniti; zatím pak odebral se s několika setninami vojska a několika důvěrníky do Cheba. Tam smluvil se nejvyšší Buttler s velitelem místním Gordonem a nejvyšším strážmistrem Lesliem o zavraždění Waldšteina a důvěrníků jeho, aby přetrhli domnělé jeho úklady proti císaři. Skutek vykonán v noci dne 25 Unora. Nejprvé zabiti jsou čtyři věrní Waldšteinovi, Vilém Vchynský, Adam Trčka, Kristian Ilov a rytmistr i tajemník Neuman, na zámku Chebském, kamž je Gordon byl pozval na kvas, potom Waldštein sám v domě, kdež přebýval, ve městě. Císař zabavil statky Waldšteina, který neměl životních dědiců, a rozdělil je větším dílem mezi vlaské a jiné důstojníky jeho, kteří byli pomohli vojsko udržeti u věrnosti k císaři. Gallas obdržel Fridland a Reichen-

berk, Aldringer Teplici, Piccolomini Náchod, Colloredo Opočno, Leslie Nové město na Medhuji.

Jak bylo potom nejprvé možná, vedeno jest vojsko proti nepříteli k vybavení Řezna. Švedská posádka bránila se však statečně čtyři měsíce, a mezitím počínali si Švedové a spojenci jejich výbojně na více stranách v říši. Zvláště pak vydobyli na císařských zpět Lužice a Brandenburka, opanovali velikou část Slezska, a vtrhli potom odtud do Čech. Švedy vedl znamenitý velitel jejich Banner. Přitáhše až ku Praze, pokusili se o útok na město od Bílé hory; ale velitel císařský Colloredo překazil úmysl jejich dobrými přípravami. Tu se obrátili Švedové k Žatci. Sasové k Nimburku, a dobyli měst těchto s velkým krveprolitím v obyvatelstvu. Teprv když se Colloredovi dostaly posily od císařského vojska u Řezna, zapudil nepřátely ze země. Konečně vzdalo se Řezno, a císařské vojsko španělským sesílené dobylo nad Švedy a jich spojenci rozhodného vítězství v bitvě u Nördlingen (6 Září). Tu konečně oddělil se od Švedů kurfirst saský, a zavřel s císařem mír ano i spolek v Praze (1635, 30 Května), který měl sloužiti za základ srovnání mezi císařem a katolickými i protestantskými stavy v Němcích vůbec. Mírem tím postoupil císař Ferdinand Lužice Sasům již dědičně co léna od koruny české, tak aby spadla zpět na korunu teprv po vymření rodu saského.

Tímto obratem věcí připraveni jsou Švedové v Němcích v takovou tíseň, že se již strojili upustiti od válčení; ale brzy povznešeni jsou znovu pomocí Francouzska, které nyní s celou mocí svou započalo válku s císařem i se Španěly. V novém tomto rozedmutí vichřice válečné zemřel císař Ferdinand II v 59. roce svého věku dne 15 Unora 1637.

§. 83.

Císař Ferdinand III. (Ferdinand IV.)

V království české a v ostatní otcovské panství, jakož i v císařství německé nastoupil Ferdinand II prvorozený syn Ferdinanda III, při smrti otcově devětadvadcetiletý. Byl to panovník ducha jasného, vůle samostatné, pečlivý o dobré svých národů; neměl také odporné mysli proti národu českému jako otec jeho popuzený povstáním; mluvil česky, a častěji než otec přebýval v Praze; zajímalo mysli, když v kostele sv. Víta, kdykoli se zpívala píseň staročeská k svatému Václavu, zpíval spolu tak hlasitě, že bylo rozeznati hlas jeho od jiných. Panovníku tak výtečnému nebylo však dáno polehčiti svým zemím; nebo válka roznícená za Ferdinanda II trvala ještě i za jeho pano-

vání 12 let, a to s většími ještě záhubami než předtím, pod kterými více než všecky jiné země panství rakouského utrpělo království české.

V Unoru roku 1639 švedský vojevůdce Banner podruhé otevřel sobě cestu do Čech po přemožení vojsk císařských v severním Německu. Vtrhnuv do země z Míšně, a osadiv Děčín, Oustí a Litoměřice, oznámil nejprvé, že míní v ochranu vzíti obyvatele protestantské, kterých také něco s ním se navrátilo do vlasti; pročež zakázal vojsku svému škoditi protestantům, ale dal nemilosrdně hubiti vše, co náleželo katolíkům, to jest již skoro všemu obyvatelstvu v zemi. Přitáhnuv až ku Praze, střílel několik dní na město, ač bez účinku; potom obrátil se do východní polovice země, dobyl, zloupil a vypálil města Nimburk, Poděbrady, Hradec, Horu, Čáslav a všecku krajinu daleko široko. Opět položil se před Prahu na Bíléhoře, a strojil se oblehnouti město; však zanechal toho, znamenaje odhodlanost obyvatelů k srdnaté obraně, ale obrátil se nyní do krajů poledních, až do Budějovicka a Prachenska; odtud do Plzenska, do Žatecka a zase do středu země. Vojsko jeho, kterého bylo 24.000 mužů, páchalo všude zhovadilé ukrutnosti. Zvláště chytáni jsou a zabíjeni kněží katoličtí, kostely hanobeny, obrazy kaženy. Vše, co se dalo odnésti, nakládali nepřátelé na vozy a na lodě, a vyváželi nejvíce po Labi ze země; co se odnésti nedalo, ničili a rušili. Několik tisíc vesnic a městeček i měst vydrancovali a vypálili; úrody na polích zkazili; lidé bezbraní utíkali před nevázanou zběří do lesů a do hor, kdež na mnoze hladem a zimou pomírali. Tak řádili Švedové celý rok; neb obrany proti nim nebylo než od malých zástupů císařského vojska, kteří se větším dílem zavírali v pevnějších městech a jen sem tam sváděli nerozhodné šarvátky. Teprv přes zimu sebralo se nové císařské vojsko z Rakous a z Uher vedením bratra císařova, arciknížete Leopolda Viléma, a osadilo jižní části země; z jara pak roku 1640 udeřilo na Švedy nejprv u Kolína, potom pak s těží přinutilo Bannera k odtažení do Míšně.

V tomto čase veliké trýzně císař Ferdinand III opravil obnovené zřízení zemské přídavkem čili deklaratoriem vydaným dne 1 Unora 1640, kterým se dopouštělo stavům jednati na sněmích i mimo proposicí královskou o potřeby zemské, pokud by nezasahovalo do výhradných práv královských.

V roce potom zemřel Banner (1641). Nový však velitel švedský Torstenson zaměřil válkou ještě úsilněji proti zemím císařským, a tudy předně proti zemím koruny české. Již roku 1642 usadil se ve Slezsku dobytím a osazením nejpevnějších měst, potom i v Moravě, kdež se zmocnil Olomouce. Roku 1643 vtrhnul do Čech. Císařský velitel Gallas

chtěl jej zastaviti, položiv se v pevném táboře u Hradce nad Labem. Torstenson, aby jej odtud vylákal, dal se ve strašlivé hubení země od hranic slezských až k Litoměřicům, a opět odtud až ke Chrudimi; když pak tím neprospěl, odebral se do Moravy, a hubil tuto zemi i Rakousy až k Vídni. Pro válku, která vypukla roku 1644 mezi Švedy a Danskem, musil na rychlo odtáhnouti až do zemí krále danského, jenž se s císařem spojil: ale posádky jeho zůstaly ve Slezsku i v Olomouci. Gallas táhl za ním Danům na pomoc; ale tažení toto skončilo se ouplným vítězstvím Švedů a zničením vojska Gallasova, tak že se ku konci roku toliko s 2000 muži navrátil do Čech. V obecném zastrašení z toho pospíšil císař Ferdinand do Prahy, dal sbírati v zimě nové vojsko, a řídil sám všecko k obraně království. Ale již v měsíci Unoru roku 1645 Torstenson vtrhnul do země přes hranice míšenské, a porazil nové vojsko císařské u Jankova blíž Tábora (6 Břez.). Potom táhl do Moravy, oblehl Brno, a ve spolku s Jiřím Rákócem, knížetem sedmihradským, pokusil se o Víden. Předsevzetí toto nezdařilo se; též Brno se obhájilo: ale Slezsko zůstávalo vždy v moci Švedů, a nátiskem jich přinucen jest konečně zase kurfirst saský upustiti od spolku s císařem.

Pro dnu v nohou musil Torstenson brzy potom složiti velitelství, kteréž nastoupil po něm Gustav Wrangel. Když se v roce potomním válka točila mimo hranice zemí císařských, přijel císař Ferdinand do Prahy se 14letým synem svým Ferdinandem IV, a dal jej tudíž slavně korunovati na království (1646, 5 Srp.). Zrovna toho času spojili se však Švedové a Francouzi v poli, a udeřili s celou mocí na Maximiliana vévodu bavorského. Nemoha odolati přesile jejich, musil konečně zavříti smlouvu, kterou tak jako prvé kurfirst saský odstoupil od spolku s císařem (1647 v Lednu). Tím bylo opět království české otevřeno většímu nebezpečenství. Nejprvé oblehl Wrangel Cheb. Císař Ferdinand postavil se sám v čelo vojska, a pospíšil k vybavení města. Švedové dobyli ho však útokem při samém jeho příchodu. Tu ustoupil císař k Plzni, a Wrangel táhl za ním. Ani jedna ani druhá strana neodvážila se však útoku; a když v tom vévoda bavorský zrušil smlouvu se Švedy a Francouzi a vypravil pomoc císaři, musil se Wrangel dáti na zpátečné tažení, vloživ do Cheba svou posádku.

Hned v roce potom obnovili Švedové a Francouzi společný útok na Bavory, a přemohše vévodu podruhé udeřili vedením Wrangla na horní Rakousy; zároveň pak druhý velitel švedský Königsmark vtrhnul přes Cheb do Čech, a zmocnil se Falknova, Klatov a některých jiných míst v západní části země. V tom objevil mu Arnošt Otowalský, důstojník propuštěný ze služby císařské, příležitost k dobytí Prahy me-

zerou ve zdech městských za Hradčany, která povstala za příčinou opravování zdi. Königsmark pospíšil dnem i nocí ku Praze; nespozorován nočního času zmocnil se vchodu přes zeď i brány Strahovské, a opanoval tudy Hradčany a Malou stranu, kterouž po dva dni nechal loupiti vojskem svým (1648, 26 Čvce.). Na Starém a Novém městě zdvihlo ze však měšťanstvo, študenti, všecky třídy obyvatelstva vedlé slabé posádky vojenské k srdnaté obraně. Königsmark, nemaje dostatečných sil k dobytí města, vypravil zatím oddělení vojska svého jinam po zemi; kteréž dobylo pevného Tábora, a zjezdilo jižní, potom zase půlnoční krajiny země, hubíc vše mečem i ohněm. Po dvou měsících přibylo nové vojsko švedské ku Praze, vedené Karlem Gustavem falckrabím Rýnským (4 Října), i začalo se teprv řádné obležení města. Ale i nyní bránili se Pražané udatně ještě čtyry neděle. Tu přišla zpráva (3 List.) o šťastném zavření míru mezi císařem a Švedy, Francouzi a všemi ostatními protivníky na sjezdě započatém již před šesti léty v Münsteru a Osnabruku ve Westfalích. Švedové odtáhli tedy z Čech. a válka začatá vzbouřením českým roku 1618 skončila se po 30letém trvání.

Císař Ferdinand III žil po skončení této války ještě 9 let, pečuje všelikým spůsobem o zhojení ran jí spůsobených; ale rány tyto byly tak těžké, že nebylo od nich rychlé pomoci. Jeho samého potkal ještě zármutek, že syn jeho Ferdinand IV, král český korunovaný, zemřel za jeho života v 21. roce věku (1654, 9 Čvce.). Císař dal nyní roku 1656 korunovati druhého syna svého Leopolda. Tehdáž zavdalo násilné opanování Polska králem švedským Karlem X příčinu k nové válce se Švedy pro zabránění nebezpečenství hrozícího odtud i panství rakouskému. Právě pak po vyhlášení války zemřel císař Ferdinand III, teprv ve 49 roce svého věku (1657, 2 Dubna).

§. 84.

Stav země české po třidcetileté válce.

Válka třidcetiletá zpustošila zemi českou a znuzila národ český, jak předtím ještě žádná jiná podobná bouře, nevyjímajíc ani velké války náboženské pro učení Husovo. Na tisíce vesnic bylo spáleno a zpustošeno tak, že se mnoho jich nezdvihlo již nikdy zase. Města skoro všecka, buď celá, buďto s části, obrácena byla ve spáleniště, s něhož jen po dlouhém čase mohla se navraceti ke své někdejší podobě. Obyvatelstvo měst i vesnic, tolikkrát vyplašeno ze svých bydlišť a vydrancováno ze všeho, což mělo, pohynulo hladem, nouzí, mečem

nepřátelským a trýzní všelikou v takové míře, že ze tří millionů obyvatelů, kolik počítalo se v Čechách před touto válkou, potom dle počtu tehdejšího zbylo jen asi 800.000 duší. Chudoba svírala největší část tohoto obyvatelstva. Města byla zbavena zámožnějších tříd nejvíce již vystěhováním protestantů; průmyslu a obchodu nedostávalo se již od té chvíle předešlých základů peněžitých; potomní svízele utlačily pilnost řemeslnickou tak, že zanikla i mnohá někdejší umělost a zmařena tím možnost nového se povznešení. Sedlák byl zbaven potahu, dobytka, nářadí, a nemohl se tudy snadno spamatovati ve svém spuštěném hospodářství; na mnoha místech musili rolníci sebe samy zapřahovati ku pluhům.

Z tak velikého úpadku obecného blaha mohla země vyvedena býti jen dlouhou činností dobře zřízené správy veřejné, kteréžto se však Čechům nedostávalo za dlouhý čas.

Změnami, které provedl císař Ferdinand II po bitvě Bělohorské, byly Čechy zbaveny největší části své posavadní samostatnosti. Ačkoliv se Praha jediná potom jako předtím nazývala hlavním a sídelným městem panovníků rakouských, přebývali císařové od posledního přestěhování císaře Matiáše roku 1617 předce již stále ve Vídni, a jen na čas přijížděli do Čech. Správu zemskou vedli bezpostředně tak zvaní nejvyšší úředníci a soudcové zemští, kteří, když král nepřebýval v zemi, a tedy již obyčejně, užívali názvu místodržitelstva českého. Ani jeden ani druhý tento název nesrovnával se však se skutečností. Jeden ze sboru nejvyšších úředníků království českého, jehož úřední činnost od starodávna také se vztahovala v některých věcech ke druhým zemím koruny české, nyní již jen k Moravě a ke Slezsku, totiž nejvyšší kancléř, musil býti vždy při osobě panovníka, a přebýval tedy nyní stále též ve Vídni. Jím uděloval král v zemi nepřítomný úřadům zemským v Praze své rozkazy; a tak byla kancelář česká ve Vídni pravým nejvyšším úřadem nad Čechy, nad Moravou a nad Slezskem, místodržitelstvo pak bylo jí skutkem podřízeno. Nad to, poněvadž obnoveným zřízením zemským moc zákonodárná byla vyhražena králi, vycházely nyní návrhy k zákonům pro země koruny české, zvláště právních věcí se týkající, z tajné raddy císařovy ve Vídni, ve které kancléř český měl toliko hlas vedlé jiných radd z druhých zemí císařských; a tak již nyní tajná radda zasahovala mnohem hloub do vnitřních záležitostí českých než za času před válkou 30letou.

Nejvyšší úředníci zemští, kteří při starodávných názvích svých zachovali skutečnou působnost úřední nad celou zemí, byli nejvyšší purkrabí, nejvyšší sudí a písař zemský, nejvyšší sudí dvorský čili

manský, præsident soudu nad appellacími, zřízeného někdy králem Ferdinandem I, a zemský podkomoří. Jiní vysocí úřadové někdejší, jako nejvyššího hofmistra, nejvyššího maršálka atd. staly se, když dvůr císařský nyní již nebýval v zemi, větším dílem jen čestnými názvy, s kterými bývaly spojeny výkony čestné toliko při korunování krále a málo jiných podobně slavných obřadech. Činnost pak úřadů oněch prvé jmenovaných vztahovala se toliko k věcem správním čili politickým, soudním a finančním. Jen ve prvních dvou odvětvích stály pod kancléřem českým; ve věcech finančních rozkazovala jim vždy více dvorská komora ve Vídni, společná pro všecky země císařské. Zcela pak nezávislé od kancléře i od místodržitelstva českého bylo vojenství, které od války 30leté nabylo důležitosti co hlavní základ panovnické moci, jaké nemělo nikdy předtím. Vydržovalot se od bitvy Bělohorské stále četné vojsko v Čechách jako i ve všech jiných zemích císařských, rozložené v posádkách po všech znamenitějších městech, rozdělené na pluky čili regimenty se stálými sběracími stanovišti, kterého se užívalo nerozdílně po celém mocnářství krom zemí uherských. Nejvyšším řídícím úřadem jeho byla dvorská vojenská radda ve Vídni. Vedlé vojska tohoto císařského nesvolávala se již veřejná hotovost stavovská ve své starodávné spůsobě než tak, že kromě obyčejného najímání na vojnu od vojenských velitelů povolovali také sněmové vždy některý počet vojska, který jejich nástroji bezpostředně býval vybrán a odveden z obyvatelstva; jakož pak sněmům náležela péče o zaopatření a ubytování vojska do země vloženého vůbec. Jednotlivým pánům zemským bylo držení vojenské moci k svým službám jakož i stavení pevných zámků napotom zapověděno obnoveným zřízením zemským. Toliko ve městech královských zachovaly se ještě ozbrojené městské sbory, více pro čest než pro vojenskou potřebu, kromě zvláštních případností.

Ze správy královských úředníků zemských bývaly vymíněny některé věci, které stavové dle sněmovních usnešení podrželi pod svým vlastním řízením prostředkem kommissí zvolených na sněmě z jich prostředka. K tomu náleželo zvláště rozvrhování a vybírání svolených berní, kteréž stávalo se berníky zemskými čtyřmi, po jednom z každého stavu, odvody k vojsku, dohled na veřejné stavby, na které sněm povolil náklad, i na ústavy zřízené od stavů k obecnému dobrému. K vydržování ústavů takových a k zapravování útrat zvláštní této stavovské správy bylo založeno zvláštní stavovské jmění, uhospodařené časem z rozličných menších daní, nazvané domestikalným fondem. Roku 1652 byla na místě rozličných kommissí stavovských dotud stávajících zřízena od stavů jedna tak zvaná hlavní kommissí k řízení všechněch těchto

věcí; byla však po 22letém trvání zase zrušena z rozkazu vlády, která širšímu rozvinutí samosprávy stavovské nepřála.

Pod nejvyššími úřady zemskými stáli heitmanové krajští dle zřízení krajů, jaké bylo od času landfridů 15 století. V každém kraji bývali dva, jeden stavu panského, druhý rytířského. Jim náleželo bdíti o veřejnou bezpečnost, jmenovitě stiháním zločinců a přetrhováním nepořádků: mimo to pak byly stavům a kommissím jejich nápomocni při vymáhání berní, při odvodu a ubytování vojska i jiných věcech na ně vzkládaných. Nejvyšší úředníci zemští musili i dle obnoveného zřízení Ferdinanda II býti osoby stavu panského neb rytířského v Čechách usedlé; a tak také krajští heitmanové musili míti usedlost každý v kraji svém. Města spravovala se svými purkmistry a konšely, však pod tuhou uzdou císařských heitmanů a rychtářů; venkovský lid řízen byl úředníky svých vrchností.

V celém tomto zřízení nebylo po dlouhý čas ducha čilého a přičinlivého o zvelebení země. Mezi muži, kteří za císaře Ferdinanda II pomáhali upravovati novou soustavu vlády, bylo málo těch, kteří by to byli činili z vyšších podnětů pro obecné dobré; někteří, jako nejvyšší kancléř Vilém Slavata, sloužili soustavě neobmezené jedinovlády z pohnútek náboženských, jiní, a to největší počet, z mrzkého sobectví, které bylo jednou stránkou mravního úpadku Čech v 16 století. Mužové tito, kteří za tak dlouhý čas neměli jiného na práci než pokutování, stihání a utlačování každé možnosti volného ruchu v národě, vpravili úřadům zemským na dlouhý čas týž směr plný přísnosti a prázdný lásky k lidu. Ale ještě horší duch vládl tehdejšími vrchnostmi, kterým, když zbaveny byly největší části svých někdejších práv veřejných, naproti tomu zanechán byl poddaný lid k nakládání libovolnému takořka beze vší ochrany právní. Po konfiskacích za císaře Ferdinanda II a po vystěhování valného množství staré šlechty ze země nacházela se nejlepší část statků zemských v Čechách v držení cizinců, k tomu ještě větším dílem surových vojínů, kteří neměli žádných svazků společných osudů s lidem sobě nyní poddaným ani neznali žádného slitování nad ním. Jimi, za jichž příkladem šla potom také domácí šlechta, zaveden jest od toho času spůsob poddanství lidu sedlského tak hnusný, jakého nebylo v Čechách nikdy předtím. Robot a jiných břemen na statcích sedlských přimnožovalo se všelikým spůsobem, a nadto zavodilo se snižující rabství osobní se všemi přímėty svými, které dílem byly dříve známy jen jiným zemím. Poddaným městům a městečkům utrhovalo se na živnostech a na právích upsaných, aniž bylo jakého dovolání spravedlnosti u ouřadů zemských, kterým představeni byli rovněž držitelové panství. Dříčství úředníků a písařů panských, šeredný vý-

plodek téhož času, dotčžovalo jho, pod kterým sténala takto nejčetnější třída obyvatelstva. V takovém sklíčení nemohlo se ani řemeslo ani hospodářství povznésti z ran utrpených válkou třidcetiletou; půda tou měrou pozbyla ceny, že často sedláci utíkali od svých statků a musili k nim poutáni býti nucením.

Jedno zlé předešlého stavu země české, za času totiž před bitvou Bělohorskou, bylo napraveno, různice v náboženství. Obrácení k staré víře katolické bylo provedeno s velikým utrpením národu českého v přerozličném ohledu; ale bylo konečně provedeno důkladně. Jen sem tam skrývali se v zemi vyznavači jiných věr, zvláště z jednoty bratrské; ale počet jejich byl nepatrný; národ v celosti navrátil se k starému náboženství. povrchně sice z počátku, ale dosti brzy také upřímně a opravdově. a nabyl tím při vší jinak bídě, hmotné i duchovní, útěchy srdce a mravního posílení potřebného k novému budoucímu obživnutí.

S obrácením ku katolické víře stalo se zároveň obnovení moci katolické církve a zřízení jejího v Čechách, jakož i hojnější nadání jejích ústavů. Předně vztažena jest moc arcibiskupa Pražského opět na celou zemi. Po smrti Jana Lohelia, již ve vysokém věku, ku konci roku 1622, nastoupil v důstojenství tomto hrabě Arnošt z Harracha teprv 24letý (1623), jejž papež Urban VIII po několika létech (1626) povýšil i za kardinala. Již roku 1630 uzavřel potom císař Ferdinand II se schválením dvoru papežského, rozděliti Čechy na pět diœcezí, dle návrhu, který o tom před léty za posledních časů císaře Rudolfa byl učinil ponejprv biskup Vídeňský Khlesl. Vedlé diœcezí arcibiskupské v prostředku země měly býti sídly biskupskými Hradec Králové, Litoměřice, Plzeň a Budějovice. Potomní běhy válečné zdržely však vyvedení tohoto úmyslu, tak že teprv za císaře Ferdinanda III založeno jest skutečně biskupství Litoměřické (1656), a něco později Hradecké (1664); každé pak nad jedním krajem toliko, Litoměřickým totiž a Hradeckým, tak že vždy diœcezí arcibiskupská zaujímala největší část země.

Ze všech jiných ústavů církevních nabyl největšího rozšíření řád Jesuitský. Z Čech, Moravy a Slezska učiněna jest zvláštní provincie téhož řádu, a měl po krátkém čase třináct kollejí v Čechách; v Praze samé tři, na Starém, na Novém městě a na Malé straně, dále v Krumlově, v Hradci Jindřichově, v Klatovích, Březnici, v Chebu, v Chomoutově, v Litoměřicích, v Jičíně, v Králové Hradci a v Hoře Kutné, krom jiných menších sídel čili residencí. Jesuitům byly zároveň s universitou Karlovou odevzdány všecky městské školy, jak byly prvé spravovány od university. Znamenitější z nich, které se odtud nazývaly gymnasia, osadil řád svými členy. Jesuité přičiňovali se nejpilněji

při prvním obracování lidu ku katolické víře, nejpilněji pátrali také později po zbytcích protestantství, a vynasnažovali se o vyhlazení jich a o hlubší vštípení řádů a učení církve obecné. Chrámy jejich se vyznamenávaly nejhorlivějšími kazateli a zpovědníky; missionáři jejich chodili neunavitedlně po městech a po vsech; jimi také oživovaly se nejpilněji staré pobožné paměti místní a odkrývaly se nové předměty úcty. Jesuité zvelebili nejvíce Marianské pouti v místech pověstných a lidu oblíbených; od nich také pěstováno nejvíce uctění nového patrona českého, sv. Jana z Nepomuka.

Však i jiné novější řehole od času bitvy Bělohorské buď ponejprv jsou do Čech uvedeny, buď víc než prvé rozšířeny, jakož Kapucínů (1600), Paulanů (1626), Theatinů (1666), Trinitárů (1704), Piaristů, Milosrdných bratří, tak že do 18. století bylo v Čechách krom kollejí Jesuitských celkem 179 klášterů. Starší pak řádové v zemi usedlí obnovovali a množili se rovněž dle změněných poměrů. Déle trvalo, než vychován byl potřebný počet duchovensta světského, ku kterémuž cíli ponejprv roku 1631 kardinal Harrach založil zvláštní arcibiskupský seminář v Praze, a později založeny jsou také semináře ve dvou biskupstvích nově zřízených. Pro nedostatek duchovních, ale také pro ztenčení obyvatelstva zůstalo mnoho starodávných farních kostelů neosazeno, a přivtěleny jsou co filialné k jiným. Bývalé církevní rozdělení na děkanství, které i za dvou století před bitvou Bělohorskou nikdež nepřišlo docela v zapomenutí, zavedlo se nově, ač se změněnými hranicemi jednotlivých děkanství, kteráž také nazývána jsou novějším jménem vikariaty. Arcijahenství někdejších zachovalo se jen několik, a již toliko co čestné názvy. Synody kněžstva neodbývaly se, ač nebylo již překážek jako roku 1605 z nelibosti protestantů. Duch neobmezeného panování zavedeného ve státu zmocnil se v tom ohledu dílem i představených církve, dílem opomíjeli biskupové synod, protože vláda světská nepřála žádným spůsobem volným shromážděním.

Jakž horlil císař Ferdinand II i všichni potomní panovníci za půldruhého století pro víru katolickou, aby samotna panovala v zemích jejich, nebyla nicméně moc církve vůbec bez výjimky obnovena v celé někdejší rozsáhlosti své. Již císař Ferdinand III nedopouštěl dvoru papežskému nařizovati ve všem, co jindy stálo pod jeho vplyvem, jestliže se to potýkalo s novějšími ponětími o moci světské. Již ve druhém roce svého panování odňal Jesuitům zase jmění někdejší university Karlovy a dvě fakulty, právnickou a lékařskou, které vydržovali z jmění tohoto (1638), a vzal je pod správu státní, postaviv nad nimi jednoho z nejvyšších úředníků zemských za protektora; později spojil dvě fakulty Jesuitské i tyto dvě světské v jednu univer-

situ Karlo-Ferdinandskou (1654), která přese všecky námítky arcibiskupa, jakožto kancléře university, jehož právo císař v tom ohledu obnovil, dostala zřízení nového s dohledem státu, bez potvrzení papežského.

Spuštění země válkou třidcetiletou mělo za následek, že národnost česká zbavena jest znamenité části své posavadní půdy. V krajinách totiž, ve kterých nejvíce vsí zůstalo bez obyvatelů, zaváděly vrchnosti, zvláště cizí, které měly také statky v jiných okolních zemích, nové osadníky z Němec k zalidnění svých panství. Vnitř země takovéto osady časem se počeštily; ale při hranicích, kde bylo již také starší obyvatelstvo německé, netoliko podržely svůj jazyk, nýbrž odcizily během času také obyvatelstvo české, které s nimi bylo pomícháno. Tím spůsobem byla již ku konci 17. století hraniční čára mezi jazykem českým a německým asi tak hluboko pošinuta do vnitřka země jako nyní, tak že asi třetina země obydlena byla Němci.

Jazyk český přišel však také k velikému snížení všelikými proměnami, které se dály po bitvě Bělohorské. Cizí šlechta, která se usadila v zemi, užívala netoliko sama v jednání úředním jazyka německého, jak byla oprávněna novým zřízením zemským, nýbrž přivedla s sebou také hejno německých úředníků a služebníků, kteří jak povoláni byli k ukládání těžšího jařma na lid český, tak opovrhovali také jeho jazykem. Německý jazyk byl také rozplozován úřady císařskými a vojskem. Kdo z domácích chtěl se povýšiti službou v úřadech nebo ve stavu vojenském, musil jemu obvyknouti, a odcizoval se svému národu. I stará domácí šlechta podlehla časem cizímu vplyvu, tak že jmenovitě od počátku 18. století větším dílem užívala hlavně francouzského, později německého jazyka. V takových okolnostech hynulo písemnictví české takořka vočihledě. Za hranicemi vzdělávali je v prvním čase po 30leté válce ještě někteří z vystěhovaných učenců českých; Jan Amos Komenský, poslední biskup bratří českých († 1672), spisoval v cizině nesmrtedlná díla svá. Ale národ český v domově svém neměl z toho na ten čas prospěchu. Zde ničili Jesuité a jiní missionáři knihy české staršího původu, ovšem nejvíc chatrné plody náboženské zhýralosti předešlého století, odnímajíce je lidu, aby se jimi nemátl ve víře; ale nová, náboženství nezávadná literatura nedala se utvořiti rovněž tak snadno. Pokoušeli se o to někteří vlastenecky smýšlející členové řehole Jesuitské, mezi nimiž dobré jméno získal zvláště Matěj Šteyer, zakladatel dědictví Svatovácslavského (1669); ale vším dobrým úmyslem ouplného poklesnutí literatury národní zastaviti nedovedli.

Ani německým a latinským jazykem nevzdělávaly se však vědy v Čechách toho času o mnoho zdařileji. Bránily tomu nejvíce školní řády tovaryšstva Jesuitského, které ze zásady kladly ouzké meze vědeckému badání a vzdělání rozumu vůbec, aby nebylo na ujmu víře. Poměrně příznivější byla ta doba uměním. Stavitelství, ač ve vkusu pokleslé proti předešlé době, oslavilo se nicméně některými stavbami nádherných chrámů, jakož i paláců šlechtických, vyvedenými však větším dílem mistry cizími. V malířství prosluli domácí umělci Škreta, Kupecký, Brandl; v řezbářství Brokov; kterých díla vážena byla i v cizině. Dějepis vlasti se zvláštní pilností vzdělávali Jesuita Balbin a Tomáš Pešina z Čechorodu děkan kostela Pražského.

§. 85.

Cisař Leopold I.

Po smrti císaře Ferdinanda III nastoupil v panství syn jeho Leopold I, ještě nezcela 18letý, panovník povahy tiché, učený, ve věcech vládních však zvyklý spoléhati se zcela na své raddy, mezi nimiž nebylo výtečných státníků. Protož právě za panovníka tohoto, jehož vláda trvala 48 let, utuchla všecka snaha o napravení zlého stavu zemí, jejž spůsobila válka 30letá.

V počátcích panování Leopoldova vedla se válka se Švedy, vypověděná již císařem Ferdinandem III (1657—1660), po které hned následovala válka s Turky, která na ten čas dosti v krátce se skončila (1664), potom za nedlouho válka s Francouzi na Rýně k obraně říše německé (1672—1678). Čechy nebyly žádnou z těchto válek dotčeny leč braním na vojnu a placením větších berní ku potřebám válečným.

Naproti tomu vypukla z nenadání domácí bouře, ve které se jevil nejzřejměji tehdejší nešťastný stav země (1680). Utištění lidu sedlského od vrchností bylo tak nesnesitedlné, že se poddaní v některých krajinách ze zoufalství strojili k brannému odporu. V kraji Čáslavském nejprvé shluklo se na 900 sedláků, kteří všelijak se ozbrojivše, vypravili nejprvé posly k místodržícím do Prahy, se žalobou na pány své, že s nimi nakládají hůře než s otroky u Turků neb Tatarů, jen holého života ve hladu jim zanechávajíce. Žádali toliko za některá umírnění břemen nespravedlivých. Ale již shluknutí samo pokládalo se jim za zločin, a poslové uvrženi jsou do věže. Proti povstalým vytáhl general Piccolomini s dvěma pluky vojska, a snadno je rozehnal; nejpřednější náčelníci jsou zjímáni a zvěšeni. Mezitím však vzbouřili

se poddaní také ve mnohých jiných krajinách zároveň, zvláště v krajích Litoměřickém a Plzenském, opustili práce polní, a sbírali se ve velkých zástupích. Když se vypravilo vojsko proti nim, sedláci utekli do lesů a do hor těžko přístupných, až pak jedni mocí, jiní po dobrém připraveni jsou k navrácení se k statkům. V pokutu za toto povstání vymohli sobě stavové od císaře Leopolda patent, kterým všeliká upsaná práva poddaných lidí a obcí, jak vesnic tak měst a městeček, prohlášena jsou za neplatná, leč pokud byla po bitvě Bělohorské stvrzena od katolických vrchností (1680). Císař nařídil sic potom některé ulehčení robot a jiných břemen, kterého však vrchnosti mnoho nedbaly.

V roce potom (1681) nastal mor v zemích císařských. Císař Leopold utekl se před ním nejprvé z Vídně do Prahy; ale mor zasáhl i království české strašlivě, tak že pomřelo 100.000 lidí, v Praze samé 32.000.

Brzy potom vypukla dlouhá válka s Turky (1683—1699), ve které všecky země panství rakouského nejprvé zastrašeny jsou obležením samé Vídně od Turků (1683), ale potom se štěstí vrátilo tak, že Turkům odejmuto jest skoro celé jejich panství v zemích koruny uherské, ačkoli mezitím opět Francouzi udeřili na říši německou (1688) a protož vojska císařská, mezi nimi dobrá třetina vojínů českých a moravských, musila bojovati zároveň v dolní zemi uherské i na Rýně. Král francouzský Ludvík XIV vedl válku tuto nejen zbraní, nýbrž i ohavným žhářstvím, vysílaje najaté paliče k pustošení nejlepších měst v zemích panovníků, s kterými válel. I v Čechách vypálena jsou tím spůsobem města Trutnov, Broumov, Klatovy; konečně puštěn oheň také v Praze, nejprvé na Židovském městě, kteréž celé vyhořelo; odtud chytilo potom Staré i Nové město, tak že v oboudvou dohromady shořelo 407 domů (1689).

Za času císaře Leopolda vymřel rod králů španělských z domu Habsburského (1700), po kterých panovníkům rakouským příslušelo dědictví. Císař Leopold smluvil se o to tím spůsobem s některými jinými mocnostmi, aby prvorozený syn jeho Josef po něm nastoupil v panství rakouské, a druhý, Karel, aby byl králem španělským. Francouzsko však protivilo se tomu, a zmocnilo se dědictví španělského samo; z čehož sotva po skončení války předešlé (1697) strhla se nová (1701), jejíhož konce císař Leopold se nedočkal. Umřel v pátém roce jejího trvání dne 5 Května 1705.

§. 86.

Josef I.

Nástupce jeho, císař Josef I, byl panovník neobyčejných darů ducha, cele odhodlaný ku provedení všelikých proměn, kterých bylo potřeba k vyvedení mocnářství rakouského ze zlého stavu vnitřních věcí, ve kterém se tehdy nacházelo. Pokud dopouštěla válka o španělské dědictví, která vždy napínala síly všechněch jeho zemí, dal konati přípravy k lepšímu zařízení správy státní ve všelikém ohledu, zřídiv kommissí rozličné ku prozkoumání jednotlivých odvětví státního řádu a k navržení prostředků opravných.

Aby sobě zavázal knížata německá k jistějším pomocem vojenským, zavřel ve jménu království českého, ač bez otázání stavů českých, smlouvu s kurfirsty, kterou slíbil ze zemí koruny české přispívati tou měrou jako jiní stavové říše německé k daním, které by byly uloženy na potřeby říšské; začež mělo království české a země přivtělené požívati pomoci říšské v každé případnosti ke své obraně (1708), s vyhražením všech dávných svobod svých, jakožto koruny samostatné, od zemí říše německé rozdílné.

Prvé však, než opravy zamýšlené císařem Josefem došly k jakému skutku, panovník tento zemřel v 33 roce věku (1711, 17 Dubna), prvé ještě než se byl dal na království české korunovati.

§. 87.

Císař Karel VI (král Karel II).

Nenadálým tímto úmrtím byl mladší bratr Josefův Karel povolán k nástupnictví v panství rakouském. Tím samým však pozbyl panství španělského, o které byl dotud usiloval s dobrým prospěchem; neboť mocnosti, které se prvé s Rakouskem byly smluvily o jeho dosazení ve Španělích, nyní odstoupily od toho, nechtíce dopustiti, aby obojí velké mocnářství, rakouské a španělské, bylo spojeno pod rukou jednoho panovníka. Karel musil se přistoupením k míru Utrechtskému (1713), jímž válka o dědictví španělské vzala konec, spokojiti jen některými znamenitými zeměmi v Italii a Nízozemskem, ježto prvé náležely ke španělské říši.

Jakožto zvolený císař Římský nazýval se Karel Šestým, co král český byl toho jména II. Jsa na ten čas jediným mužským členem domu Habsburského, učinil již roku 1713 nařízení pro případnost,

žeby sám také neměl mužského potomstva, aby v celém jeho panství nastoupily předně dcery jeho a jejich potomstvo dle řádu prvorozenstva, po nich dcery nebožtíka bratra jeho Josefa a po nich konečně sestry jeho čili dcery císaře Leopolda; kteréžto nařízení ohlásil ve slavném shromáždění všech tajných radd z rozličných království a zemí, kterých tehdáž byl počet dosti velký, více než půl druhého sta, protože důstojenství tajného raddy bývalo také již udělováno co pouhý titul čestný. Když se potom narodil císaři syn Leopold (1716), ale v málo měsících zemřel, a potom přišly na svět jen ještě tři dcery císařovy; hleděl Karel VI zjednati plnou platnost svému nařízení o ženské posloupnosti svolením sněmů zemských celého mocnářství; kteréž také obdržel. Stavové čeští přijali zákon ten, jímž se všecky země mocnářství rakouského staly napotom jedním celkem nerozdílným, na sněmě valném roku 1720 dne 16 Října. Od svolení čili sankcí říše německé, která se mu dostala později, nazýván jest týž zákon pragmatickou sankcí. Teprv ve třetím roce potom přijel Karel do Prahy, a dal se slavně korunovati na království (1723, 5 Září).

Za panovníka tohoto stala se se svolením sněmu roku 1714 částečná změna v předešlém rozdělení země české na kraje, tak totiž, že krajové Slanský a Rakovnický, též Podbrdský a Vltavský spojeny jsou dva v jeden, a nazývány potom kraji Rakovnickým a Berounským. Na témž sněmě zřízen jest také se svolením císařovým na místě někdejší hlavní kommissí zemské dle příkladu zemí německorakouských výbor zemský čili stavovský, který volen pokaždé na dvě léta, řídil běžné věci zůstavené správě sněmů a jmenovitě také přijal na sebe vybírání berně na místě někdejších berníků zemských, jichž volení odtud přestalo. K rukoum jeho zřídili stavové v každém kraji úřad pokladníka krajského, který přijímal berni od vrchností neb úřadů jejich a odváděl zemskému výboru. Jiné však změny, které zamýšlel císař Josef I k opravě celé správy státní, větším dílem usnuly. Kommissí k tomu zřízené ustály za panování císaře Karla v pilnosti, a když nový panovník méně se věcí ujímal, neučinily konečně ničeho. Císař Karel, kromě že byl milovníkem umění a staveb, jakož i napomáhatelem obchodu a průmyslu, málo sobě hleděl vnitřní správy státu, a více se zanášel se všelijakými záměry v politice zahraničné, které se mu rovněž nedařily. Brzy po míru Utrechtském dokonal za jeho panování slavný velitel vojsk rakouských princ Eugenius savojský v opětné válce s Turky netoliko vydobytí Uher z jich moci, nýbrž dobyl na nich i jiných některých zemí. Naproti tomu pozbyl císař Karel všelijakými spletky s jinými mocnostmi konečně největší části těch zemí zase, jichž nabyl válkou o španělské dědictví; a i Turci ku

konci jeho vlády odňali mu v nové válce větší díl toho, čeho prvé musili jemu postoupiti. Mysli lidu českého zajímalo toho času oslavení nového patrona českého, Jana Nepomuckého, který po mnohém o to usilování duchovenstva i světských stavů u dvora papežského konečně za svatého prohlášen jest roku 1729. Ctění jeho šířilo se odtud nejen v Čechách samých, nýbrž skoro v celém katolickém křesťanstvě.

Císař Karel dal sobě mnoho záležeti na uznání pragmatické sankcí ode všech jiných mocností europejských, a dosáhl toho konečně skoro ode všech rozličnými smluvami. Dle zákona toho měla po něm nastoupiti v panství nejstarší dcera jeho Marie Terezie, kterouž roku 1736 provdal za Františka někdy vévodu lothrynského a již velkovévodu toskanského. Asi půl páta roku po této svatbě zemřel Karel VI, co poslední mužský potomek rodu Habsburského (1740, 20 Října).

§. 88.

Marie Terezie. Zmenšení koruny české válkou o dědictví rakouské.

Přese všecky smlouvy o pragmatickou sankcí strhly se proti královně Marii Terezii hned po nastoupení jejím bouře veliké, kterými měla zbavena býti svého panství a mocnářství rakouské rozptýleno býti od nepřátelských sousedů.

První hlásil se Karel kurfirst bavorský, který měl jednu z dcer císaře Josefa I za manželku, k celému dědictví rakouskému, pokládaje sobě lepší právo než Marie Terezie dle křivého výkladu listiny dávno zapomenuté, poslední vůle totiž krále Ferdinanda I z roku 1543, kterou král tento vyhradil Anně dceři své, provdané za tehdejšího vévodu bavorského Albrechta V, nástupnictví po vymření potomstva synů svých. Karel bavorský byl povzbuzen Francouzskem, kteréž chtělo jemu pomoci k vyvrácení panství Habsburského, aby se za to mohlo zveličiti na ujmu svých bližších sousedů. S jiné strany vystoupil kurfirst brandenburský čili král pruský Fridrich II s nároky rovněž tak lichými na některé části zemí koruny české, předně na knížetství Krňovské ve Slezsku, kteréž byl císař Ferdinand II odňal markrabí Janovi Jiřímu z rodu brandenburského jakožto manovi koruny české pro účastenství jeho ve vzpouře stavovské; zadruhé ku knížetstvím Břežskému, Lehnickému a Olavskému, kteráž po vymření poslední větve starožitného rodu Piastova ve Slezsku za času císaře Leopolda I (1675) co manství spadla na korunu českou; proti čemuž tehdejší kurfirst brandenburský táhl se k dědictví na základě smlouvy s předešlými držiteli, právně neplatné, ale konečně s císařem Leopoldem přátelsky se vyrovnal (1686). Fridrichovi však nebylo o právo ani o těchto

několik knížetství toliko. Chtělť beze všeho práva zmocniti se celého Slezska; poslal nestoudně vyslance svého do Vídně, po kterém žádal na královně postoupení této země, s pohrůžkou, že se spojí sice s ostatními jejími nepřátely; když pak Marie Terezie s opovržením toho odepřela, vtrhnul vojensky do Slezska, a zmocnil se největší části země. Marie Terezie sebrala teprv přes zimu náležité vojsko proti němu vedením hraběte Naipperka. Fridrich dobyl však prvního vítězství nad ním v bitvě u Molvic (1741, 10 Dubna).

Mezitím spůsobilo Francouzsko veliký spolek nepřátel Rakouska, ku kterému přistoupil mimo kurfirsta bavorského také král španělský, později August III kurfirst saský a král polský, kurfirstové falcký a Kolinský, král obou Sicilií a král sardinský, jenž se jindy nazýval vévodou savojským. Každý z těchto panovníků mínil obdržeti v podíl některou část panství rakouského. V měsíci Srpnu 1741 vtrhlo velké vojsko bavorské a francouzské do horních i potom do dolních Rakous, a strojilo se oblehnouti Vídeň. V tom nebezpečenství královna svolila k zavření tajného příměří s Fridrichem II v Malém Schnellendorfě (v Říjnu), tak že mu slíbila postoupiti asi dvou třetin Slezska, aby se zdržel dalšího nepřátelství, ač byl již vstoupil v závazky s druhými jejími nepřátely. Tito zanechali potom útoku na Vídeň, ale udeřili s celou silou na království české; od jihu a od západu Bavoři a Francouzi, od půlnoci Sasové. Před Prahou spojili se, a dobyli města útokem proti posádce příliš slabé, ač také měšťanstvo v počtu asi 3000 mužů chopilo se zbraně (26 Listopadu). Vojsko královské, které vedením Františka velkovévody toskanského, manžela královny Marie Terezie, od Moravy táhlo ku pomoci, opozdilo se, a přitáhlo tu chvíli teprv k Benešovu.

Vévoda bavorský, který byl s vojskem svým přišel do Prahy, dal se tudíž hned provolati za krále českého. Stavové od něho svolaní, jejichž statky větším dílem byly v moci vojska jeho, dali se bez odporu nalézti v Praze, asi v počtu 400 pánů a rytířů, a učinili mu přísahu slavnou v kostele sv. Víta. Sám arcibiskup Pražský, Mauricius kníže z Manderscheida, vykonal přitom služby boží (19 Prosince). Toliko nejvyšší úředníci zemští, chtíce zachovati věrnost královně, byli větším dílem opustili Prahu. Karel dosadil na jich místo tak zvanou deputací sedmi osob z panstva a rytířstva ke správě zemské, jejímž předsedou byl hrabě Filipp Krakovský z Kolovrat; kancléřem pak českým při dvoře svém ve Mnichově učinil hraběte Jana Vácslava z Kaiseršteina. Držev sněm, na kterém stavové čeští musili povoliti berni velikou, odjel potom do Frankfurta, kdež od kurfirstů zvolen jest za císaře a nazval se tudy Karlem VII (1742, 24 Ledna).

Vojsko královny Marie Terezie, jehož velitelství přejal od velkovévody Františka bratr jeho Karel lothrynský, ustoupilo po dobytí Prahy od Benešova zpět do jižních Čech, a udeřilo odtud na Bavory v horních Rakousích, vypudilo je z této země, a vtrhlo za nimi do Bavor. Tu však z nenadání král pruský, stoje vždy s vojskem svým ve Slezsku, zrušil příměří útokem na Kladsko. Dobyv města tohoto (1742, 9 Ledna), osadil celou Zálabskou část království českého, a táhl odtud do Moravy, kdež byl zatím vůdce jeho Schwerin dobyl Olomouce. Poněvadž tudy opět hrozilo se Vídni, musil vévoda Karel lothrynský odvolati oddíl vojska svého z Bavor a táhnouti vstříc proti novému nepříteli. Král pruský ustoupil před ním z Moravy do Čech až ke Chotusicům u Čáslavě. Tu svedl s ním Karel lothrynský bitvu srdnatě (17 Května); ale vítězství sklonilo se konečně předce k nepříteli. Marie Teresie byla tím přinucena, aby se zbavila aspoň jednoho protivníka, zavříti s Fridrichem mír ve Vratislavi (11 Června), jímž postoupila mu skoro celého Slezska ano i hrabství čili někdejší župy Kladské, starodávné části království českého. Při koruně české zůstala napotom jen knížetství Těšinské, Krňovské a Opavské.

Po tomto upokojení krále pruského obrátila se veškerá vojenská moc královny Marie Terezie proti Francouzům a Bavorům k vybavení Čech z jejich moci. Nejvyšší velitel jejich, maršálek Belleisle, přinucen jest s 30.000 muži zavříti se v Praze, kdež jej Karel lothrynský oblehl (27 Června). Francouzi bránili se 11 neděl, až se přiblížilo druhé četné vojsko francouzské k západním hranicům českým vedením maršálka Maillebois jim na pomoc. Karel lothrynský musil s hlavní mocí svou od Prahy odstoupiti, aby nepříteli zabránil vtrhnutí do země; což se mu podařilo šťastně. Tu opustil Belleisle Prahu s ostatkem vojska svého teprv dne 17 Prosince v kruté zimě a v největším nedostatku potravy i všeho potřebného. Vyhýbaje se oddílům vojska rakouského, které byly zůstaveny, aby mu překážely, vykonal cestu z Prahy do Cheba za 10 dní, se ztrátou velikou na lidu, který jemu mřel bídně na cestách zimou a nemocmi.

Království české bylo tudy od nepřátel vybaveno. Dne 29 Dubna 1743 přijela královna Marie Terezie do Prahy, a dala se se slávou korunovati na království (12 Května) biskupem Olomouckým. Arcibiskup, kterému to příslušelo, byl v nemilosti pro své předešlé chování k vetřelému králi Karlovi, a nesměl proto přicházeti ke dvoru. Také mnozí z panstva, kteří se byli prokázali příliš ochotnými k službám vévody bavorského, měli z toho odpovídání, došli však větším dílem milosti. Toliko Karel David jakýsi, úředník, jejž Karel VII byl učinil heitmanem krajským, byl pro těžší provinění odsouzen na smrť,

a vyveden na popraviště, tam však teprv milost jemu oznámena (28 Června). Královna, která již asi po šesti nedělích byla odjela z Prahy, dala tehdáž korunu českou, dotud vždy v Čechách chovanou, odvézti do Vídně, a při všech šlechetných vlastnostech svých mívala k Čechům méně náklonnosti než k Vídeňanům.

Mezitím vojska královny vítězně pokračovala ve válce ve spolku s Anglickem a některými jinými spojenci, ku kterým náležel jmenovitě také kurfirst saský, předtím protivník. Celé Bavory jsou opanovány, a r. 1744 válka dokonce přenesena za Rýn na půdu francouzskou. Tu však začal se obávati Fridrich král pruský, aby po úplném vítězství Marie Terezie nedošlo na něj, žeby zbaven byl zase výboje nespravedlivého. Protož spolčil se opět s Karlem VII, který jemu, co domnělý král český, za pomoc slíbenou postoupil písemně ještě i ostatku Slezska ano i velké části království českého až k Labi. V měsíci Srpnu Fridrich vpadl s 80.000 muži do Čech přes hranice saské, a bez překážky přitáhl až ku Praze. Po třídenní hrubé střelbě, která pobořila 150 domů na Novém městě a velkou část městské zdi, vzali Prusi město útokem (12 Září), a opanovali potom skoro celé království. Tím byl Karel lothrynský přinucen vrátiti se s vojskem z Francouz; i připravil Fridricha dosti brzy k opuštění Prahy a ke zpátečnému tažení do Slezska. Když pak na začátku potomního roku 1745 (20 Ledna) zemřel Karel VII, a syn jeho Maximilian Josef po opětném vítězství vojska královny Marie Terezie v Bavořích zavřel mír (22 Dubna) a zanechal spolku jak s Francouzi tak s Prusy; vydal se Karel lothrynský v tažení za Fridrichem do Slezska, se zámyslem, aby na něm vydobyl této země nazpět. Avšak Fridrich zvítězil nad ním v bitvě vražedné u Hohenfridberka blíž Střehoma (3 Června), a stihal jej zpět do Čech, kdež se vévoda s vojskem svým položil v pevném ležení u Hradce. Teprv po třech měsících hnul odtud zase proti králi pruskému, kterému zatím jiné vojsko vtrhlo z Uher a z Moravy do Slezska. Opět však zvítězil Fridrich v bitvě u Zárova za lesy Králodvorskými (30 Září), a vtrhnuv potom do zemí kurfirsta saského, porazil také jeho vojsko, a dobyl hlavního města jeho Drážďan (18 Prosince). To pohnulo královnu Marii Terezii k zavření míru tudíž ve Drážďanech prostřednictvím anglickým (25 Prosince) na týž spůsob, jako prvé ve Vratislavi, leč že mimo to Fridrich přistoupil také ke zvolení Františka I, manžela Marie Terezie, za císaře německého co nástupce po Karlovi VII.

Tři léta válčilo se potom ještě s Francouzi a spojenci jejich v Italii, až pak konečně mírem zavřeným v Cáchách (1748, 18 Října) docíleno obecné utišení.

§. 89.

Změny ve stavu země české za Marie Terezie. Válka sedmiletá. Valka o bavorské dědictví.

Výboj Fridricha krále pruského, kterým koruna česká násilně zbavena byla třetiny svého území, ukázal zřetedlně potřebu zvětšení a lepšího zřízení vojenské moci Rakouska, mělo-li býti bezpečno proti dalším podobným útokům v budoucnosti. Ku provedení toho vláda Marie Terezie nevyhnutedlně musila vymáhati větší berně na zemích; aby pak země mohly snésti těžší břemeno, bylo potřebí starati se pilněji nežli posud o jich zvelebení, o povznešení hmotného jich blahobytu a duchovního vzdělání národů. Královna Marie Terezie prohlížela jasně k této potřebě. Hned na počátku svého panování obnovila a proměnila kommissí opravné, zřízené někdy císařem Josefem I, a vpravila do nich nový život, tak že konečně jevily se plody činnosti jejich; zákonodárství ve všelikém odvětví zdokonalovalo se odklizením zakořenělých neřestí; správa státní zasahovala mocněji než dávno předtím do života národů, a působila k obecnému prospěchu. Čím větší byla však tato činnost, vycházející shůry od nejvyšší moci panovnické, tím víc rozprostírala neobmezená moc panovnická obor svého oprávnění na ujmu jiných dotud stávajících mocí v státu, nechtějíc se dáti obmezovati právy jejich, pokud se jí vidělo býti překážkou v jejích zámyslích. Tím pozbylo netoliko starodávné zřízení stavovské velké části své působnosti, zachované i při obnoveném zřízení císaře Ferdinanda II, nýbrž i země a koruna česká zbavena jest podstatných práv své posavadní samostatnosti.

Již ve posledních dvou létech před mírem Cášským zavedeny jsou základy nového zřízení vojenského v celém mocnářství, dle kterého mělo vojsko stálé obnášeti 180.000 mužů. Císařovna usnesla se přitom se stavy o to, že napotom všeliké opatřování vojska jakož i vybírání nováčků vyňato jest z jejich péče, a naproti tomu povolili na 10 let nejprvé příštích mnohem větší berni než posud tak zvaným desítiletým recessem (1748, 12 Září). Berně tato se svolením stavů uložena jest nejen na statky poddaných, nýbrž i vrchností, ač dle menšího měřítka.

Mezitím vyšlo z Vídně nařízení, kterým se ustanovoval nový řád učení na universitách ve Vídni a v Praze (1747, 19 Října). Mělo jím zvelebeno býti vyučování v odvětvích dotud velice zanedbaných na obou těchto ústavích, ve kterých se zrovna předešlého času staly velikánské pokroky v Anglicku, ve Francouzích a jinde, jakož jmenovitě ve vědách přírodních. Císařovna ponejprv nešetřila přitom starého

učebního řádu Jesuitů, na který byli se ještě za císaře Josefa I odvolávali jako na nezměnitedlné pravidlo své řehole; když pak nařízením jejím málo se spravovali, vydala již roku 1751 řád nový, který se vztahoval netoliko na university, nýbrž i na gymnasia, a ustanovila z císařské moci direktory fakult a direktora nad gymnasii v celých Čechách, jejichž dohledu musili se Jesuité podříditi. Zřízením četných professur rozličných nových předmětů v potomních létech zvelebilo se učení na universitě Pražské s prospěchem odtud vždy znamenitějším.

Mnohem rozsáhlejší proměny zamýšlela císařovna zároveň ve vykonávání spravedlivosti a ve správě politické; za tou pak příčinou sáhla mocně do posavadních poměrů státního práva, dle kterých země koruny české v obojím tom kuse byly zvláštním celkem, rozdílným od jiných zemí panství rakouského. Císařovna zřídila roku 1749 (14 Května) nejvyšší soud ve Vídni pro všecky země koruny české i starého panství Habsburského, a vznesla na něj všeliké věci soudní, které dotud náležely do oboru kanceláře české i kanceláře rakouské: tyto pak dvě kanceláře spojila v jeden nejvyšší úřad politický nad týmiž zeměmi, kterýž nazván jest directorium in publicis et cameralibus, později pak (1762) spojenou česko-rakouskou kanceláří pod jedním nejvyšším kancléřem dvorským.

Dle též zásady, aby soudnictví odděleno bylo od správy politické, rozděleno jest také starodávné místodržitelstvo v Praze ve dva úřady. Nejvyšším úředníkům zemským dotud tak zvaným, kteříž byli osoby stavu panského a rytířského v Čechách, zanecháno jest toliko soudnictví, i nazývali se odtud soudem zemským. Všecko ostatní řízení. totiž věcí politických i důchodních, odevzdáno jest novému úřadu, nazvanému „repraesentací a komorou“, jemuž představen byl nejvyšší purkrabí, vždy osoba ze stavů, však s raddami a jiným úřednictvem přidaným, které dosazoval panovník prostředkem nejvyšších úřadů dvorských dle své libosti. Na tento úřad přenesena jest již z počátku některá část činnosti, která dotud náležela stavovskému výboru; čím pak dál tím více se v tom pokračovalo, tak že správní moc výboru stavovského i stavů samých vždy více obmezována jest pouhými císařskými úřady jak v zemi tak při dvoře. Roku 1762 oddělena jest správa důchodních věcí od politické zřízením zvláštního komorního úřadu zemského, jenž podřízen jest nejvyšší komoře dvorské ve Vídni; repraesentací pak, která již podržela jen správu politickou, nazvána odtud guberniem zemským.

Již roku 1751 stala se nová jistá proměna v rozdělení Čech na kraje, oddělením totiž nového Bydžovského kraje od Hradeckého, Klatovského od Plzenského, Loketského od Žateckého a rozdělením kraje

Bechyňského rovněž na dva, Táborský a Budějovický. Bylo tedy odtud 16 krajů země české: tři v prostředku země okolo hlavního města, které od starodávna nenáleželo k žádnému kraji, Kouřimský, Berounský a Rakovnický, ostatní kolem nich až ku pomezí zemskému, totiž Žatecký, Litoměřický, Boleslavský, Bydžovský, Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Táborský, Budějovický, Prachenský, Klatovský, Plzenský a Loketský. Zároveň s tímto novým rozdělením změnila se však i podstata posavadního zřízení krajského. Na místo stavovských heitmanů krajských, kteří sídlili na svých vlastních zámcích, nastoupily císařské úřady krajské se stálým sídlem v určitých městech, jejichž představenými byly jakékoli osoby odkudkoliv. Obor působení jejich byl rovněž čím dál tím více rozšiřován, nejvíce s tím směrem, aby se ujímali poddaných proti vrchnostem.

Do císařovny Marie Terezie bylo v království českém 378 měst, městeček a vrchností stavu duchovního, panského neb rytířského, kteří měli právo soudu i ve věcech hrdelních. Císařovna, nechtíc aby život, čest a svoboda lidí závisely někdy na výroku soudců nedosti schopných, odňala největšímu počtu soudů těchto moc hrdelní, a zřídila jen 24 hrdelních soudů v celé zemi se soudci učenými v právích (1765, 22 Čvce.). Dále již předtím byla dosadila kommissí ve Vídni, která měla úkol, aby srovnáním zákonů všechněch zemí spojených pod novým nejvyšším soudem Vídenským a opravením jich dle uznané potřeby složila nový psaný zákon společný pro tyto země. Zvláštní zákonodárství české jako jiných zemí mělo napotom pominouti. Dílo toto těžké nedošlo konce za živobytí Marie Terezie. Prozatím však vydala císařovna nový zákon hrdelní platný pro tytéž země, totiž koruny české a starého panství rakouského, roku 1768.

Ze snažení svého o vnitřní zvelebení mocnářství byla Marie Terezie mezitím vytržena novou válkou s Fridrichem pruským, ve které tentokrát krom jiných spojenců Francouzsko stálo při Rakousku, Anglicko naproti tomu při Prusku. Fridrich II začal tuto válku nenadálým přepadením Sas roku 1756; ve kterém když mu překážeti mělo vojsko na rychlo postavené v Čechách pod velením generala Browna, udeřil i na ně, porazil je v bitvě u Lovosic (1 Října), a připravil tudy potom Sasy pod moc svou na čas války. Roku 1757 vtrhnul z jara opět do Čech s mocí velikou až ku Praze. Zde postavil se mu vstříc Karel lothrynský s vojskem císařovny, a svedl s ním bitvu v postavení na návrších od konce Žižkova až ku Počernicům. Fridrich jej porazil, ač se ztrátou nejlepšího vojevůdce svého Schwerina (6 Května). Karel lothrynský musil se s největší částí vojska zavříti v Praze, kdež jej král pruský oblehl. Prudkou střelbou na město, kterou úmyslně

porouchány jsou některé z nejpamátnějších umělých staveb, jakož zvláště kostel sv. Víta na hradě Pražském, chtěl jej přinutiti ke vzdání. Tu po šesti nedělích vytáhl polní maršálek Daun Praze na pomoc s druhým vojskem sebraným při hranicích moravských. Fridrich obrátil se proti němu ku Kolínu, a svedl s ním bitvu tudíž u vsi Chocenic (18 Čv.); Daun porazil jej však na hlavu, tak že král pruský ztratil 20.000 lidí a musil ve zmatku utíkati ze země, rovněž tak také oddíl vojska jeho, které byl zůstavil u Prahy k dalšímu svírání města.

Bitvou touto bylo království české od dalších výbojů Fridricha II konečně zachráněno. Jen ku konci toho roku, když král pruský zvítězil nad pomocným vojskem francouzským v bitvě u Rossbacha (5 Listop.), vtrhlo ještě jednou oddělení vojska jeho z nenadání do Čech, ale jen na loupež. Jinak válka, která sedm let trvala, byla odtud celkem přenesena do vlastních zemí Fridrichových. Výteční velitelové císařští Daun a Laudon zasadill mu rány ohromné. Mírem pak konečným v Hubertsburce (1763, 15 Unora) navrátilo se vše ve stav jako před válkou.

V roce po zavření tohoto míru zvolen jest prvorozený syn Marie Terezie, Josef II, za krále Římského čili budoucího nástupce v císařství německém po otci svém Františkovi I (1764, 27 Března); když pak císař František zemřel již v roce potomním (1765, 18 Srpna), císařovna jmenovala téhož syna svého spolupanovníkem, zvláště pak vrchním velitelem vojsk svých. Mladý panovník dal co takový předně opevniti město Hradec nad Labem (1766), aby bylo ohradou proti vpádům pruským ze Slezska. Později získal sobě velikou lásku v Čechách přičiněním svým za velké nouze, která povstala z neúrody v létech 1771 a 1772. Nebo přijev do země, a přesvědčiv se sám očitě, čeho bylo potřebí, zjednal pomoc prostředky ráznými, zvláště půjčkou zemi učiněnou ze státní pokladnice k napomožení hospodářům.

Již mezi válkou sedmiletou stalo se zařízení, kterým vláda státní o něco hloub nežli předtím zasáhla do školství, odjímajíc vplyvu na ně představeným a ústavům církevním. Zřízena totiž při repraesentaci čili potomním gubernii zemském zvláštní kommissí nad školami, podřízená nejvyšší dvorské kommissí školní ve Vídni, rovněž nově zřízené při nejvyšší spojené kanceláři. Od ní vycházelo vždy více nařízení týkajících se university a gymnasií, kterými se měnila školní pravidla Jesuitů přese všecky od nich činěné odpory a překážky. Na kommissí tuto vložena jest zároveň censura knih, vykonávaná dotud jen od úřadů církevních. Tehdáž také začalo se ponejprv vzdělávání literatury německé na universitě Pražské, když se v zahraničném Německu dříve nežli v zemích mocnářství rakouského vzbudil nový život

literární v jazyku národním, který dalším pokrokem času vynášel vždy skvělejší plody, tak že prospěšno bylo národům jiným, kteří déle zůstali v úpadku spůsobeném 30letou válkou, osvojiti je sobě a jimi se přiúčastniti nových rychlých pokroků ducha lidského. Karel Seibt, Slezák, obdržel k tomu cíli roku 1763 povolání za mimořádného professora tak zvaných krásných nauk na filosofické fakultě v Praze s učebním jazykem německým.

Mnohem širší dráha otevřela se vplyvu státní vlády na školství, když konečně roku 1773 řád Jesuitský v celém křesťanstvě zrušen jest bullou papeže Klimenta XIV. Již 5. Října toho roku musili Jesuité také v Čechách opustiti své kolleje, a všecko jmění jejich vzato jest od státu, a zřízen z něho později s připojením také jiných některých důchodů český fond studií k účelům veřejného vyučování. V universitě Pražské osazeny jsou fakulty theologická a filosofická professory z jiného duchovenstva i ze stavu světského: gymnasia odevzdána dílem řádu Piaristů, dílem též učitelům světským dosazovaným od vlády. Hned roku potomního (1774) školní kommissí dvorská vydala nový řád pro gymnasia, zároveň pak také nové zřízení škol nižších, které dotud byly zanechány správě duchovenstva a obcí. Zřízení toto bylo však těžkou ranou zaměřenou proti samému bytí národnosti české. Bylať zalíbená myšlénka císaře Josefa II, aby se z národů všechněch zemí mocnářství rakouského stal časem jeden prostředkem jazyka německého, jejž mínil školami vpraviti všemu obyvatelstvu jiných jazyků. Dle tohoto zalíbení zřízeny jsou národní školy trojího stupně po městech, městečkách a vesnicích, totiž normalné, hlavní a trivialné, ve kterých ve všech nařízeno vyučovati pouze jazykem německým. Také v ouřadech, při novém všelijakém zařizování jich, zaváděl se všudež jazyk německý, vždy s větší bezohledností.

Hned po rozpuštění Jesuitů zřízena jest kommissí v jich kolleji na Starém městě Pražském, která měla ohledati stav poddanství sedlského v Čechách a navrhnouti spůsob, jak by povinnost robotní mohla býti zrušena buď celkem buď s největší část. Královna Marie Terezie dala o tom učiniti přednešení stavům českým i moravským na sněmích toho roku svolaných v Praze i v Brně. Stavové tehdejší zpěčovali se povoliti v tom nějakého slevení, omlouvajíce se, žeby jim sic potomci mohli vytýkati ztenčení jmění a práv jejich rodů; však poddávali se vuli císařovny, když by učinila mocný výrok. Tudy císařovna ve dvou létech potom vydala tak zvaný robotní patent (1775), jímž slevovala se robota ruční asi o polovici času. Mezi přípravnými pracemi k tomuto zákonu dostaly se však již rozličné hlasy v lid sedlský, jakoby měla zrušena býti všeliká starodávná břemena poddanství. Tedy

když patent ohlášen byl, strhly se řeči nespokojených, že není to patent pravý, že zatajen byl od vrchností a úřadů jejich, a přišlo z toho k novému vzbouření sedlskému. Nejprvé zdvihli se sedláci němečtí od Trutnova a Broumova, srotili se v několik hluků, a dali se na cestu ku Praze, pravého patentu pohledávajíce. Kam přišli, musili sedláci s nimi dále, na cestě drancovali zámky, a vylévali sobě hněv na panských úřednících. Když se jich asi tisíc přiblížilo ku Praze, musilo se užiti zbraně ku přetržení této svévole. Něco lidu jízdného rozplašilo je, a zajalo některý počet jich, z nichž nejpřednější čtyři na postrach druhým oběšeni jsou na čtyrech hlavních silnicích do Prahy. Také v jiných místech, kdež se ve větším počtu postavili na odpor, jsou přemoženi, ne bez krveprolití, předně u Boleslavě, u Bydžova a u Chlumce; potom u Litoměřic, u Žatce, u Falknova, u Konopiště. Potom jel císařský general Olivier Wallis po všech krajích, a ohlašoval robotní patent znovu s větší slavností; čímž konečně lidé se upokojili a požívali skrovně poskytnutné úlevy.

Za královny Marie Terezie bylo ponejprv roku 1770 předsevzato řádnější sečtení obyvatelstva země české, i napočteno v celém království nezcela million a dvakrát sto tisíc osob mužských, tak že všech obyvatelů mohlo býti asi půl třetího millionu. V Praze bylo 77.000 obyvatelů.

Ještě při sklonku panování Marie Terezie vypukla opět válka s Fridrichem králem pruským z příčiny sporů o dědictví bavorské po smrti kurfirsta Maximiliana Josefa, kterým vymřela bavorská linie rodu Wittelsbašského (1777). Království české bylo hlavním dějištěm jejím, ač tentokrát málo krvavým. Vojsko rakouské, v počtu 200.000 mužů pod vrchním velitelstvím císaře Josefa, bránilo Fridrichovi cestu do země ve dvojím postavení, hlavní síla na Labi mezi Hradcem a Jaroměří, menší část vedená Laudonem u Mnichového Hradiště. Prusi rovněž ve dvou oddílech, od hranic slezských totiž a saskolužických pokoušeli se uškoditi jednomu nebo druhému císařskému vojsku samotnému; ale pokaždé zabránil jim toho Laudon obratnými pohyby svého voje, tak že ku konci polního tažení (1778) byli zatištěni za hranice, aniž přišlo k většímu boji. Přes zimu potom jednalo se o mír, kterýž konečně zavřen v Těšíně (1779, 13 Května). Rakousko obdrželo částku Bavor, která odtud přivtělena k horním Rakousům; zbavilo pak se vrchního práva nad několika lény koruny české ve Fransku a Míšni.

Zkušenosti nabyté v této válce, jak větším dílem již i v sedmileté, byly příčinou, pro kterou uzavřelo se v Čechách kromě Hradce Králové vystaviti ještě dvě pevnosti, jednu u vsi Kopist blíž Litoměřic, jíž dle císařovny dáno jméno Terezín, druhou u Plesa blíž

Jaroměře, která dle císaře nazvána Josefov. Stavba obou dvou začala se roku 1780. Však již při sklonku roku tohoto zemřela Marie Terezie, dne 29 Listopadu, po 40letém panování.

§. 90.

Císař Josef II.

Způsob a směr proměn ve zřízení státním a v životě veřejném vůbec, který se začal za panování Marie Terezie, došel po její smrti ještě mnohem širšího rozvinutí, když se syn její, císař Josef II, uvázal již sám v panství rakouské. Panovník tento povahy nad míru ohnivé, vzdělaný dle ducha času svého, který hrdě zavrhoval všecko staré a směle se zasazoval o povznešení člověčenstva cestami dotud nezkušenými, vymyšlenými pouhým pátravým rozumem, mínil národy své oblažiti a moc říše své zvelebiti novými zákony, zřízeními, ústavy všelikého druhu, které se k tomu hodily dle jeho náhledu neb zdání; při čemž domníval se co panovník míti právo ku provedení všeho, co uznal za prospěšné státu, a nechtěl se ohlížeti nic po právích národů, zemí, stavů, obcí, sborů, pokudž byly na překážku jeho zámyslům. Všecko pak konal spěšně a bez mnohého rozmýšlení, chtěje sám na své oči spatřiti ještě ovoce své činnosti.

Hned na počátku svého panování dal se ve velké proměny ve věcech náboženství. Vydalť roku 1781 tak zvaný edikt neboli patent o tolerancí, kterým povoleno jest protestantům přebývati v zemích císařských a konati služby boží dle řádu svého veřejně, s jistými toliko výminkami a ohradami. Po tak dlouhém čase, který uplynul od katolické reformací císaře Ferdinanda II, zachovaly se v Čechách vždy ještě zbytky vyznavačů náboženství odchylných, nejvíce v krajinách, kdež nebyl dostatečný počet duchovenstva; i vystoupily nyní na jevo s učením různým a zmateným, poněvadž se jim za tak dlouho nedostávalo žádného řádu církevního. Od úřadů a katolického obecenstva nazýváni jsou vesměs Husity, jsouce skutkem nejvíce potomci bratří českých. Dle císařského nařízení musili se však přidati buď ku konfessí Augšpurské buď k náboženství reformovanému helvetskému čili Kalvinovu. Tomu protivili se jen zbytkové starých Adamitů a jiných sekt pokoutních toho druhu, znajících se jen k víře v Boha, ale zamítajících všeliké řády kostelní, lidé v náboženství docela zanedbaní a oddaní podivným bludům a neřestem, jichž objevil se některý počet ve kraji Chrudimském. Sami nazývali se tehdáž Abrahamity i také Israelity; obecný lid říkal jim Neznabozi. úřadové pak a vzdělanci toho času, kteří si

libovali sami v zamítání základů křesťanské víry a tak zvaném náboženství rozumovém, dávali jim nového výmyslu jméno Deisté. Vláda císaře Josefa, veřejným vystupováním jich uvedena v rozpaky, chopila se nejprvé k utlačení jich prostředků nelidských; dalať rodičům odejmouti děti, aby vychovány byly v katolickém náboženství, rodiče pak samy odvézti do Uher a do Sedmihradska až na turecké hranice (1782); později zase (1783) vydala nařízení ousměšné, aby kdo se přihlásí za Deistu neb jiného udá za takového, trestán byl pokaždé 12 ranami holí. Hned prvního roku po vydání tolerančního patentu zřídilo se šest protestantských obcí v Čechách, a počet jejich vzrostl za císaře Josefa až na 36 helvetských a 12 Augšpurských, dohromady asi s 45.000 vyznavačů. Každé vyznání dostalo jednoho superintendenta za představeného v celé zemi, který výše podřízen byl úřadům císařským v Praze a ve Vídni.

Asi tak jako tyto nově trpené dvě víry chtěl císař Josef církev katolickou v zemích svých uvésti zcela pod moc státu a vyjmouti ji tudy z poslušenství papeže co nejvyšší hlavy církve v rozšíření jejím po celém světě. V tom záměru vydal již ve čtvrtém měsíci svého panování zákaz, aby v mocnářství jeho žádná bulla papežská jakéhokoli obsahu nebyla zachovávána ani oznamována, pokud by nebyla schválena od vlády, a zapověděl také klášterům všech řeholí, aby se nespravovaly vyššími představenými svých řádů, kteří by sídlili mimo země rakouské (1781). Velmi pak brzy potom uzavřel zrušiti všecky kláštery, kterých dle jeho zdání nebylo zapotřebí, totiž krom takových, kteří měli buď péči o školy nebo o chování nemocných nebo správu duchovní. Dle této zásady zrušeno jest během sedmi let nejprvé příštích (1782—1788) 58 klášterů v království českém, mezi nimiž některá z nejpamátnějších založení starých knížat a králů českých; jiným předepsán jest počet, kolik řeholníků na nejvýš směli přijmouti k sobě. Z klášterů zrušených musili se řeholníci ihned vystěhovati, a dostávali jen skrovného opatření na čas svého života. Jmění jest zabaveno a obráceno k založení náboženského fondu království českého (1782), jehož důchodů mělo se užívati k účelům církve v Čechách, ale pod správou císařských úřadů. Císař Josef založil z důchodů těchto zvláště mnoho nových far, jichžto počet byl dotud nedostatečný. Také zakázal zvláštním nařízením (1782, 14 Září) všeliké exemcí klášterů, to jest částečné vyjmutí některých z moci biskupské.

Již za posledních let císařovny Marie Terezie, roku 1777, bylo biskupství Olomoucké vyňato z moci arcibiskupa Pražského a povýšeno za zvláštní arcibiskupství. Císař Josef rozšířil nyní diœcezí biskupské v Čechách zmenšením arcibiskupství, tak že k biskupství Litoměřickému

přičteny jsou celkem kraje Litoměřický, Žatecký a Boleslavský, ke Hradeckému Hradecký, Bydžovský, Chrudimský a Čáslavský (1783); k tomu pak roku 1784 založeno nové biskupství Budějovické z prostředků náboženského fondu. Moc biskupů jest však touž dobou obmezena, předně novým zákonem o manželství (1783, 16 Ledna), kterým všeliké pře ve věcech manželských odňaty jsou biskupskému soudu a přikázány k soudům světským; zadruhé zrušením seminářů biskupských i arcibiskupského v Praze, na jejichž místě zřídil císař jeden seminář císařský čili generalný pro celé království (1783, 13 Září), a vzal tudy péči o vzdělání duchovenstva katolického do rukou státu. I o řádu služeb božích vydal císař nařízení ze své moci (1783), a nemínil jinak než z konsistoří biskupských ve všelikém ohledu učiniti takořka úřady státní, kteří se měli spravovati dle vyšších vládních rozkazů. Teprv vážné výstrahy papeže Pia VI, který mínil sice nastoupiti na církevní tresty proti císaři, pohnuly jej, že v novotách toho druhu nepokročil ještě dále; papež pak za to mlčky snášel, co již dotud bylo skutkem provedeno na ujmu jeho práva (1783).

Vedlé těchto proměn ve věcech církevních zabavovala císaře Josefa rovněž hned na počátku jeho panování zalíbená myšlénka jeho, aby se jazyk německý vštípil všem národům rakouským prostředkem školního zřízení. Již ve druhém měsíci po smrti Marie Terezie vyšlo nařízení císařské pro Čechy, aby nikdo nebyl přijat do gymnasií bez dostatečné známosti jazyka německého (1780, 30 Prosince). Novým pak řádem studií, vydaným roku 1784, učiněna jest němčina vyučovacím jazykem na gymnasiích místo latiny; též pak na universitě Pražské rozšířeno užívání německého jazyka, zvláště zavedením jeho ve všech předmětech fakulty filosofické. O vědecký prospěch při studiích na universitě pečovalo se zařízeními vládními méně. Nový řád z roku 1784 dal studiím směr obrácený více ku potřebám služby státní, jejž zachovaly až do nedávného času, nařízením zkoušek rozhodujících o schopnosti k úřadům. Vědecká literatura zmáhala se však nicméně obecným probuzením snahy o pokrok duchovní již od času Marie Terezie. Čechy měly již od r. 1769 soukromý spolek učených mužů, který od císaře Josefa roku 1784 povýšen jest za veřejně uznaný pod jménem královské české společnosti nauk. Vědy mathematicko-přírodní i dějepis, zvláště český, pěstovány jsou od členů jejích i také jiných učenců s rovnou láskou i prospěchem. Z kruhů těch mužů vyšel již tehdy kritický zpytatel jazyků slovanských a učenec europejského jména, Josef Dobrovský. Vedlé latiny užívalo se vždy hustěji jazyka německého v literatuře, jak učené tak i krásoumné. Císař Josef poskytl zaneprázdnění literarnému větší svobody nařízením o censuře

(1781, 11 Června), kterým posuzování knih před tiskem přeneseno jest z Prahy k jedinému censurnímu úřadu dvorskému ve Vídni, ale zavedeno při něm mírnější nakládání.

Uměním výtvorným byl věk císaře Josefa II málo přízniv. Vláda Josefova neměla zádného smyslu k nim, ano spůsobila i škody nenabyté rušením starých pomníků umění. Čechy naplněny jsou podobně, jako někdy surovostí Táborů, zříceninami umělých staveb chrámových, když netoliko kostely zrušených klášterů, ale i mnohé jiné zůstaveny jsou zkáze dle výslovných rozkazů vlády, která pravila, že opravování jich činí náklad zbytečný a hospodářství státnímu škodlivý. Tak nakládalo se při rušení klášterů lehce také s obrazy, sochami, nářadím kostelním díla umělého. Mnoho předmětů uměleckých toho druhu přišlo na zmar a spolu s nimi také mnoho vědeckých památek a zřídel dějepisných. Císař Josef chtěl i hrad Pražský obrátiti v kasárnu, a dal veřejnou dražbou prodati ostatky pokladní komory (1782) a knihovny (1789) někdy císaře Rudolfa II za cenu starého haraburdí.

Z podpory jeho těšilo se jen to, co směřovalo k nějakému hmotnému užitku a tím k rozmnožení moci státu. Protož mnoho dálo se od vlády k zvelebení obchodu a průmyslu, čehož požily v Čechách zvláště krajiny pomezní s obyvatelstvem německým; Reichenberk čili Liberk a Rumburk při hranicích lužických začaly se tehdáž povznášeti za sídla velikého průmyslu. Též prospěch orby byl opatrován s mnohou péčí. K rozšíření známostí hospodářských byl povstal soukromý spolek téhož roku jako spolek učenců (1769). Císař Josef povýšil jej rovněž za veřejný pod jménem vlastenecké společnosti hospodářské (1788), a vznesl naň vedlé jiných práv zkoušení nastávajících správců hospodářství.

Rovněž vzaly vznik za císaře Josefa první větší ústavy dobročinné k ulevení všelikého druhu bídy lidské. Založen v Praze ústav sirotčí (1783), všeobecný ústav pro chudé (1784), ústav pro hluchoněmé (1786), obecná porodnice (1789), blázinec a nemocnice obecná (1790).

Za císaře Josefa II proveden jest konečně větším dílem zámysl císařovny Marie Terezie, aby zemím koruny české i starého panství rakouského dáno bylo společné zákonodárství, ač tak, že se kommissí k tomu zřízená z rozkazu císařova docela spustila základů starých práv jednotlivých zemí a zhotovila nové zákony dle zásad dílem práva Římského, dílem nových theorií tak zvaného práva rozumového čili přirozeného. Nejprvé vyšel nový řád soudní ve věcech civilných (1781), potom řád soudní ve věcech hrdelných (1782), později zákona občanského díl první, obsahující toliko právo osobní (1786), konečně nový

zákon o zločinech (1787), k němuž přidán nový řád soudní opravený (1788). Stará práva městská v království českém, přede dvěma sty léty v sepsání uvedená, i řád soudní předepsaný obnoveným zřízením zemským pozbyly tím většího dílu své posavadní platnosti.

S vydáním každého z těchto zákonů bylo spojeno nějaké nové upravení úřadů, při kterém bylo ujímáno práv zemi, stavům zemským, obcím neb jiným dotud samostatným ústavům a přenášeno na nástroje vlády neobmezené. V témž pak směru dála se také rozličná jiná zařízení. Již roku 1783 císař Josef odňal starodávným nejvyšším úředníkům zemským také soud a desky zemské, a zřídil soud zemský nad statky deskovými a držiteli jejich v nové spůsobě, osazený zkoušenými právníky, co raddami zemskými; soud pak tento podřídil tak jako dotud soudy městské appellačnímu soudu v Praze, který rovněž dostal nového zřízení a nevztahoval se napotom již na Moravu, než jediné na Čechy. V roce potom (1784) upraveny jsou nové úřady krajské, a obor působení jejich rozšířen tak, že v jejich ruce položen hlavně dohled na vykonávání zákonů v přerozličném směru. S obojím tímto přetvořením vlastně císařských úřadů soudních i politických souvisely také předpisy, ukládající ponejprv pevná pravidla úřadům panským čili vrchnostenským a městským. Soudy na panstvích musily od vrchností svěřeny býti justiciarům, zkoušeným z práv u appellačního soudu Pražského, politické řízení rovněž úředníkům zkoušeným u gubernia neb úřadu krajského. Ve městech královských vyvrácena jest všeliká posavadní moc a samostatnost obcí zřízením císařských magistrátů, osazených též zkoušenými úředníky, kteří nastoupili v celou moc a právo bývalých volených purkmistrů a konšelů z měšťanstva, tak sice, že i správa jmění obecního na ně jest přenesena (1784). V Praze spojil císař přitom čtyři města dotud stávavší v jedno pod jedním magistrátem. Více samostatnosti podržela odtud toliko města menší, ochranná čili poddaná, kdež ku purkmistru a konšelům voleným z měšťanstva dle starého řádu přidáván obyčejně toliko jeden radda zkoušený, s mocí ovšem dosti rozhodnou. I městské i vrchnostenské úřady takto zřízené uvedeny jsou pod stálý dohled a poslušenství úřadů císařských, politických i soudních, nejvíce pod dohled krajských úřadů. Při vydání nového zákonu o zločinech (1787) zmenšen jest také počet hrdelních soudů v Čechách se 24, ponechaných za Marie Terezie, toliko na 15.

Jak obce městské, tak nemínil císař Josef také království a země jednotlivé považovati za oprávněné celky, kterým by byl povinen zachovati se dle umluv, zřízení a zvyklostí státoprávních. Jemu se chtělo považovati mocnářství rakouské za jediné státní území, jehož rozdě-

lení na takové neb jiné okresy mělo se říditi dle vhodnosti pro soustavu vládní. On první z panovníků rakouských začal nazývati Vídeň svým jediným hlavním a sídelním městem, nehledě více na přednost Prahy, dotud aspoň dle jména šetřenou. Aby nemusil učiniti přísahy královské na zachování práv koruny a země české, nedal se korunovati, a čím dál tím zřejměji zavrhoval právo sněmů zemských.

V prvním roce panování svého svolal český sněm (1781, 31 Května), aby mu učinil předložení o zrušení všelikého osobního poddanství lidu sedlského, jakož zejména aby poddaným nebylo potřeba povolení vrchnostenského k učení se řemeslům nebo ke vstoupení do studií. Stavové, ve velkém počtu shromáždění, svolili rozhodnou většinou ochotně k návrhu vládnímu, a zákon o zrušení poddanství osobního vyšel ještě téhož roku k velikému prospěchu stavu sedlského. To však bylo poslední důležité jednání sněmu, ku kterému vyzván byl od vlády. Již v roce potom (1782, 7 Května) císař obmezil stavům právo nakládání s jich vlastním ušetřeným jměním, tak zvaným fondem domestikalným, nařídiv, aby nesměli z něho učiniti žádného vydání, leč pokaždé se schválením od nejvyšší komory dvorské ve Vídni. Roku pak 1783 zrušil dokonce výbor stavovský (27 Října), a přenesl všeliké věci jím ve jménu stavů spravované na zemské gubernium, tedy na úřad císařský. Všecky nové zákony a jiná nařízení vycházely vždy jen z uradění úředního; na stavy císař ničeho již nevznášel k uslyšení rady jejich. Samostatná činnost stavů z jich vlastního podnětu byla stížena poručníkováním úřadů císařských nad jměním jejich. Tak zůstalo sněmům toliko povolování berně každoroční, která již ani nebyla vybírána pod jich dohledem. I toto právo mínil však císař zrušiti novým upravením bernictví, k němuž dal přípravy konati již roku 1785.

Dle učení tak zvaných fysiokratů, které si osvojil císař Josef, měla se jen půda považovati za poslední a tudy jediný pramen bohatství národního: pročež mínil císař ukládati berni napotom jen na půdu a na domy; dal k tomu vyměřiti nově celou zem a ustanoviti dle lepší neb horší půdy, kolik by z čeho připadalo platiti. Rozdíl ve výšce daně mezi půdou panskou a poddanou měl přitom docela pominouti, rovněž pak také robota a všeliké jiné povinnosti poddanstva, za kteréž měla se vrchnostem odváděti dávka peněžitá. K státu mělo se platiti $12\frac{1}{2}$, vrchnosti $17\frac{1}{2}$ ze sta příjmu odhádaného. Dle rozměru toho měla se daň vybírati bez povolování od sněmů. Když se přípravné práce k tomu blížily ku konci, dal císař oznámiti stavům českým na sněmě ku konci roku 1788, že nemají napotom o ničem jiném jednati, než co by od něho bylo na ně vzneseno, jakož i že sněmy nebudou napotom svolávány každoročně, než toliko, když císař

uzná zapotřebí. Stavové osvědčili se proti tomu spisem obšírným, předkládajíce zvláště, že takovýmto skutečným zrušením zřízení stavovského útrpí ouvěra státu; císař odpověděl však toliko ouštépkem, aby se nebáli, žeby učinil bankrot. Potom vyšel patent o novém spůsobu vybírání daně dne 10 Unora roku 1789. Nejvyšší kancléř českorakouský, toho času Rudolf hrabě Chotek, odepřel jemu podpisu svého, a složil raději úřad.

První všelijaká nařízení císaře Josefa ve věcech světských i duchovních byla přijata od obecenstva, krom těch, kterým byla osobně na ujmu, větším dílem s jásotem. Kdož tehdáž chtěl býti jmín za osvíceného, chválil vystupování císaře proti mnichům a pověrám, neohlížeje se na to, co přitom zlehčeno bylo v samém náboženství. Péče o chudé, o nemocné, o zvelebení živností, o ulehčení poddaným získala císaři lásku obecného lidu, ač bylo mnohým také stěžovati na zabavení starých nadání ku prospěchu nových ústavů, na obmezování cechů a jednostranné zvelebování továren i jiné věci. Ale čím dále tím větší byl počet nespokojených. Již za života Josefova pronášely se vážné hlasy proti utlačování jazyka českého vládou a jejími nástroji. Obecný lid urážel se malicherným zasahováním vlády do jeho zvyků a radostí, rozkazováním věcí obtížných nebo takových, jichž nevidělo se potřeby, jako když nařizovalo se těla mrtvých pochovávati bez truhel, zašité toliko do plátna, když se zapovídalo pekařům a krčmářům dávati svým odběratelům housky o vánocích, když se zakazovalo putování přes pole k svatým místům a ustanovovalo posvícení slaviti ve všech místech v jednu neděli, když se sirotčí peníze nesměly ukládati na dobrou jistotu za vyšší úrok, než odváděti se do někdejší pokladnice stavovské, nyní guberniem spravované, toliko za $3\frac{1}{2}$ ze sta, když se chtělo dětem nemanželským přiříci rovného podílu v dědictví s dětmi manželskými, a což více k tomu podobného. Nové upravení bernictví spůsobilo nejen nespokojnost panstva, že mělo snášeti nová břemena s lidem poddaným, ale znepokojilo i sedláka, jemuž by bylo těžko bývalo postačiti tak vysokým platům peněžitým.

Na nejvýš byly však novotami Josefovými popuzeny země, které nebyly tou měrou a tak dávno jak Čechy zvykly libovolnému potlačování svých svobod starodávných, jakož království uherské a Nízozemsko. Když císař Josef konečně, chtěje proslynouti také skutky vojenskými a mocnářství své rozmnožiti výboji, roku 1788 začal válku s Turky ve spolku s Ruskem, ve které však potkal se s nezdarem; počala se hýbati šlechta uherská, brojiti proti nezákonným novotám císařovým a žádati svolání sněmu k slyšení stížností země. V Nízozemsku pak dokonce vypuklo branné povstání. Císař Josef, který byl

sám vedl vojsko své proti Turkům, vrátil se v měsíci Prosinci roku 1788 do Vídně, sklíčen starostmi a nemocí pochycenou v útrapách vojenských a nezvyklém podnebí. Druhého roku (1789) odevzdal velitelství slavnému Laudonovi, který hned obrátil štěstí válečné jmenovitě dobytím Bělehradu na Turcích. Ale tu počalo již také Prusko, za krále Fridricha Viléma II, nástupce Fridrichova, podporovati Nízozemce, tak že se docela odtrhli od panství rakouského: též strojilo spolky proti Rakousku s portou tureckou i také s Polskem. Tu spatřil císař Josef potřebu, aby upustil předně od novot svých ve království uherském. V Prosinci roku 1789 oznámil svolání sněmu uherského, na kterém mínil se dáti korunovati. V tom stavu věcí sešli se o své ujmě také páni čeští, a složili spis k císaři, obsahující stížnosti jejich a žádost, aby obnovil zřízení zemské (1790, 11 Unora). Šedesát přednějších ze stavů podepsalo toto zadání. Císař Josef II však zemřel devátý den po složení spisu tohoto (1790, 20 Unora).

§. 91.

Císař Leopold II.

Nástupcem Josefovým byl bratr jeho Leopold, jenž byl od smrti císaře Františka I velkovévodou toskanským. Oznámiv hned z Florencie, svého sídla posavadního, úmysl svůj, obnoviti stará zřízení všechněch zemí svých, přijel již tři neděle po smrti Josefa II do Vídně, a již 22 Března 1790 počal se sněm český zároveň se sněmy druhých zemí od něho svolaný. Stavové, ve velkém počtu shromáždění, podali stížný spis svůj novému králi po nejvyšším purkrabí, a se svolením královým jednalo se potom o spůsob, jak by stížnostem země mělo býti pomoženo. Tu chvíli hrozilo Čechům nebezpečenství válečné; neb již sbíralo Prusko velké vojenské síly ve Slezsku, proti kterým rovněž četné vojsko rakouské pod velitelstvím Laudona postaveno jest na hranicích v Čechách a na Moravě; však zároveň jednalo se dle přání nového panovníka rakouského o mír na sjezdě plnomocníků v Reichenbachu ve Slezsku.

Stavové čeští žádali celkem o zrušení všech nových zřízení císaře Josefa i také Marie Terezie, kterými bylo vsaženo do samostatnosti země, do práv stavů a do zřízení církevního; ano domáhali se také účastenství v zákonodárství, které bylo sněmům odejmuto obnoveným zřízením Ferdinanda II; ale přitom jevili málo ochotnosti k ujmutí se prospěchů a přání tříd lidu na sněmě nezastoupených, zvláště pak vzbudili obávání lidu sedlského, aby nebyl zbaven uleh-

čení poskytnutých jemu císařem Josefem. Jednání sněmovní protáhlo se mnoho měsíců až do 29 Ledna roku 1791. Leopold II učinil některým žádostem pilným již mezitím zadost: zvrátil jmenovitě nové upravení daně i spojené s ním převedení robot v peněžitou dávku (1790, 9 Května): zrušil generalné seminarium v Praze, zanechal biskupům předešlých seminářů jejich, a umenšil vměšování se vlády světské do řádu kostelních: také navrátil obcím městským něco vplyvu na osazování úřadu městských, a poskytl universitě Pražské i učitelstvu gymnasií a hlavních škol jistého účastenství při správě školství zřízením poradních sboru učitelských na jednotlivých ústavích a voleného z nich konsessu nad studiemi pro celé království (1791, 8 Unora). Ale upustiti opravdově od novot, kterými sesílena byla neobmezená moc panovníka a ústřední vlády, nebylo v jeho úmyslu. Toliko v Uhřích navrátil věci ve stav předešlý, zamítnuv žádosti sněmu Budinského, pokud přesahovaly přes to. Zavření předběžného míru v Reichenbachu (5 Srpna), po kterém Leopold zvolen brzy na císařství německé (30 Září), usnadnilo mu spokojení Uher vložením četného vojska do země, po kterém konečně dal se korunovati v Prešpurce (15 Listop.). Také vzbouření nízozemské přemoženo jest mezitím ouplně. Druhým zemím svým oznámil císař patentem vydaným teprv 28 Července roku 1791, že obnovení práv stavovských nemůže sáhati přes stav věcí od roku 1764: co tedy před tím rokem bylo již proměněno, že tak zůstati musí. Dle toho navráceno jest sněmům právo povolování daní a sbírání jich svými úředníky: slíbeno předkládati jim všeliké zákony k poradě: obnoveny také výbory stavovské, ač se správní mocí tak obmezenou, jak byla od zřízení císařského gubernia za císařovny Marie Terezie.

Prvé ještě, než se stavům českým dostala zvláštní odpověd na žádosti sněmem složené, dal císař Leopold korunu českou navrátiti z Vídně do Prahy pod opatrování stavů dle starodávného obyčeje (1791, 9 Srpna); hned pak potom přijel sám se slávou, a dal se korunovati na království (6 Září). Brzy však po navrácení se do Vídně roznemohl se, a zemřel dne 1 Března 1792 toliko po dvouletém panování.

§. 92.

Císař František I.

Po něm nastoupil v panství prvorozený syn jeho František, při smrti otce 24letý, co zvolený císař německý toho jména druhý. Již dne 9 Srpna roku 1792 korunován jest v Praze na království. Sta-

vové čeští na sněmě svolaném brzy před smrtí císaře Leopolda (1792, 9 Ledna) i na několika potomních zasazovali se ještě dále o navrácení některých práv jim za císaře Josefa odejmutých, jakož zvláště o osazení soudu zemského nad osobami stavovskými a statky deskovými z jich prostředka; ale časové byli žádostem jejich i svobodnějšímu vyvinutí veřejného života v mocnářství rakouském najednou přes míru nepříznivi.

Již v posledním roce panování císaře Josefa byla se začala veliká revolucí francouzská (1789). Jako v Rakousích císař Josef, tak předsevzala ve Francouzích mocná strana demokratická, která se dostala na vrch, přetvoření celého státního pořádku dle týchž nových zásad toho času oblíbených, nešetříc žádných stávajících práv, ani duchovenstva a šlechty, ani jednotlivých zemí co částí říše, ale také konečně ani trůnu samého. Počínání toto, které se brzy zprznilo královraždou a potoky krve prolité na popravištích a v bojích mezi občany, spůsobilo strach i neobmezeným jedinovládcům i stavům, kteří dle posavadního běhu věcí sami jediní měli právo jaké v řízení věcí veřejných. Nebo jedněm i druhým snahy neobmezené lidovlády, které se dle příkladu francouzského ujímaly také v jiných zemích, hrozily ztrátami a pohromami. Císař František proto s nedůvěrou hleděl na každou proměnu v posavadním řízení, při které by byl měl upustiti něco ze své moci; a stavové čeští zavírali se tím ouzkostlivěji žádostem, které se netýkaly výhradně jejich prospěchů. Na sněmě roku 1793 zamítly skrovnou žádost university Pražské, aby měla místo mezi nimi prostředkem svého rektora, a rovněž nesvolili k rozmnožení čtyr poslanců města Prahy (ovšem nyní pouhých úředníků magistratních) na šest; také žádost podepsaná od 33 mužů procitlých k národnímu vědomí, aby se sněm ujal odstrčeného jazyka českého, nedošla od nich náležitého povšimnutí. Převrat ve Francouzích vedl mimo to také již za živobytí císaře Leopolda k sporům mezi touto říší a jejími sousedy; hned pak po nastoupení Františka vyhlásili jemu Francouzi jakožto králi českému a uherskému válku (1792, 20 Dubna), kterou se začaly převraty v celé Europě. Ve čtvrtém roce trvání této války vzal sobě císař František příčinu k nařízení, aby se všeliké jednání o změnách ve věcech stavovských odložilo až do obnovení míru (1795, 8 Čv.).

Stavové čeští podrobili se vůli císařově. Teprv na sněmě roku 1798 (16 Unora), po zavření prvního míru s Francouzi v Campo Formio, ozval se ze stavu panského hrabě Buquoi, že by byl čas k opětnemu přikročení ku prácem opravným. Ale zajedno válka vypukla brzy znovu: při vládě pak zmohl se duch ještě odpornější všemu svobodnému

ruchu, tak že nikdo potom nesměl již povznésti svého hlasu ve věcech veřejných, aby nebyl stihán co podezřelý ze zhoubných zásad Jakobinských. Již roku 1800 vypsala vláda mimořádnou daň na potřeby vojenské, a zavedla novou tak zvanou daň třídní, aniž k tomu žádala za povolení sněmovní. Stavové spokojili se omluvou teprv potom přednesenou, že nemohlo jináč býti pro nutnost okolností. Ale mezitím a potom užívala vláda novějšího prostředku dělání dluhů na útraty zemí vydáváním peněz papírových beze všeho ohlížení se na sněmy, a když břímě dluhu takového dusilo obchod mezi lidmi a ve zmatek uvedlo všeliké poměry jmění a výdělků, vydala vláda též sama o své ujmě finanční patent dne 15 Března 1811, kterým papírové peníze sníženy jsou na pátý díl své ceny jmenovité.

Slib císaře Leopolda o vznášení zákonů nových na sněmy zemské k slyšení dobrého zdání jejich nebyl rovněž zachován. Beze všeho spolupůsobení sněmů vydán jest zejména roku 1811 (1 Čv.) nový zákon občanský pro všecky země mimo korunu uherskou, kterým dílo začaté císařem Josefem jednak změněno jest, jednak dokonáno a tím konečně docela odňata platnost starému právnímu zákonodárství českému. Hned ve prvních létech panování císaře Františka zrušeny jsou také částečně svobody navrácené Leopoldem II stavu městskému. Císařským nařízením roku 1802 odejmuto jest obcím zase zcela volení radd zkoušených, úřad pak purkmistrů a rychtářů nezkoušených, to jest ze sousedstva volených, který byl od starodávna dočasným, učiněn jest doživotním. Téhož roku zrušil císař František také nedávno utvořený konsess nad studiemi i se sbory učitelskými, a obnovil úřad direktorů fakult a gymnasií, podřízených úřadům císařským. Toliko nad školami nižšími vznešen jest dohled na duchovenstvo prostředkem konsistoří a vikářů okresních, však toliko vedlé úřadů vládních a pod vrchním jich řízením (1804).

Války s Francouzi, kterým se po každém zavření míru brzy zase dostaly nové podněty, zůstávaly dějištěm svým nejdelší čas od Čech vzdáleny, nicméně však vyplynuly z nich některé proměny, týkající se státoprávních poměrů země české.

Když se nový opanovatel Francouz, Napoleon, ozdobil titulem císařským, uzavřel také císař František nazvati se dědičným císařem rakouským (1804, 11 Srpna), ač bez všeliké změny v právích a zřízeních království a zemí spojených pod jeho panstvím. Vyhradil si přitom ustanoviti později spůsob nového korunování na císařství, však bez ujmy korunování na království české a uherské; k takovému pak ustanovení potom ani nepřišlo. Mírem Prešpurským, zavřeným ku konci roku 1805 (26 Prosince), kterým mocnářství rakouské bylo zbaveno

znamenité části svých zemí, zadána jest také lenní vrchní moc koruny české nad dávnými lény jejími v hořejším Falci a ve Francích ku prospěchu Bavor, o čemž později vyšel zvláštní patent císařský (1808, 26 Ledna). Když po témž míru velký počet knížat německých se odřekl říše a vstoupil ve zvláštní spolek Rýnský pod ochranou Napoleonovou, císař František uzavřel složiti konečně císařskou korunu Římskou (1806, 6 Srpna) a přestati na novém titulu císaře rakouského, nazývaje se odtud císařem Františkem I. S tím spolu prohlásil posavadní svazky zemí svých s říší německou, jakožto již zrušenou, za zašlé. Království české sproštěno jest tudy teprv starodávné povinnosti své k stavění 150 oděnců k jízdám císařů do Říma i novější povinnosti přispívání k daním říšským, ve kterou byl vešel někdy císař Josef I, a králové čeští přestali býti kurfirsty svaté říše Římské.

Blíž ke hranicům království českého přivalila se vichřice válečná, když Napoleon po nezdařilé výpravě své proti Rusku a po spolčení Pruska s Rusí z jara roku 1813 nové síly vojenské sebral proti dvěma těmto mocnostem na Labi v království saském, a poraziv je v bitvách u Lützena (2 Května) a Budišína (21 Května), za nimi vtrhnul až do Slezska. Tehdy i Rakousko, jakkoli předešlými válkami vysílené, začalo zbrojiti opět; a v Čechách sbíralo se velké vojsko jeho vedením pána českého knížete Karla ze Schwarzenberka. Císař František sám přijel do země, i ubytovav se v Jičíně, podal se předně za prostředníka mezi válčícími stranami, a spůsobil příměří (4 Června), mezi kterým jednalo se o mír na sjezdě plnomocníků v Praze (12 Července). Sjezd tento byl však marný pro neustupnost Napoleona. Tedy otevřel císař vojskům ruským a pruským cestu ze Slezska skrz Čechy, kdež vojsko rakouské spojilo se s nimi k útoku na Napoleona v království saském. Napoleon porazil spojence v boji krvavém u Drážďan (27 Srpna), a hned vypravil odtud maršála svého Vandamma s vojskem 42.000 mužů do Čech. Vandamme přešel přes hory Krušné za Chlumcem do údolí Teplického; zde však postavil se mu na odpor ruský velitel Ostermann (29 Srpna) a nazejtří také hrabě Colloredo s oddílem vojska císařského, i porazili jej na hlavu (30 Srpna). Vandamme sám, jemuž císař francouzský neposlal dosti v čas potřebné pomoci, upadl v zajetí. Tu již zavřel císař František konečný spolek s císařem ruským Alexandrem a králem pruským Vilémem III v Teplici (9 Září), a spojená vojska dobyla brzy potom rozhodného vítězství v bitvě u Lipska (16, 18, 19 Října).

Všeobecným mírem, který po pádu Napoleona zavřen jest na sjezdě Vídenském (1815, 9 Června), hnuto jest poněkud starodávným právem koruny české k zemi lužické. Král saský totiž musil celé dolní

a částky horní Lužice postoupiti Prusku, a císař František odřekl se přitom vrchní moci lenní nad tímto pruským podílem, vyhradiv koruně české toliko nápad po vymření královského rodu pruského. Plná vrchní lenní moc i s nápadem neboli právem výkupu ze zástavy zůstala Čechám toliko na podíle, jejž podrželo Sasko. Týmž mírem Vídenským a listinou spolkovou danou dne 8 Června 1815 císař František přistoupil jak se zeměmi starého panství domu Habsburského, tak i se zeměmi koruny české k novému spolku německému, jenž měl nastoupiti na místo bývalé německé říše. Království české jest tím zavázáno k rovnému přispívání k obraně spolkového území a k zachování v něm pokoje vnitřního jako jiné země spolkové, majíc požívati s nimi rovných výhod ze spolku.

K výhodám těmto mělo dle znění listiny spolkové náležeti zvláště také zachování země při zemském zřízení stavovském; k čemuž přišlo ustanovení v umluvách přídavných roku 1820 (15 Května), aby ve spolkových zemích stávající zřízení stavovská nesměla býti měněna leč cestou ústavní. Zřízení zemské v Čechách nezískalo však těmito umluvami žádného skutečného utvrzení nebo zvelebení. Práva během válek francouzských sněmu zemskému odňatá zůstala bez platnosti i také v časích potomních. Ještě sice roku 1825 císař František žádal na stavích českých řádného svolení ku prodeji některých statků korunních za příčinou umoření dluhu státního, kteréž stavové dali ochotně. Ale o čtyry léta později (1829) zavedena jest opět nová daň potravní čili akcis bez povolení sněmovního, jehož nežádáno, aniž stavové již se odvážili proti tomu se ozvati.

Vláda císaře Františka i po obnovení míru europejského nevěřila revolučnímu duchu splozenému ve Francouzích, a protož ouzkostlivě zabraňovala všeliké proměny v obvyklém spůsobu provozování moci veřejné. Celá správa státní zůstala výhradně v rukou úřednictva, císařem Josefem zřízeného a čím dál tím u větší počet vzrůstajícího. Císař František neměl však pružného, podnikavého ducha Josefova, kterému úřednictvo toto mělo býti vždy hotovým nástrojem k zvelebování státu a obecného dobrého dle jeho zámyslů; jemu každá větší záležitost spůsobovala mnoho pochybností, z kterých neuměl se snadno probrati ke skutečnému rozhodnutí, než spíše a obyčejněji přestával na odkladech. Tím utuchla činnost a samostatná snažlivost také v úřednictvu, tak že od nejvyšších stupňů k nejnižším libovalo si čím dál tím více v pohodlí a v jakémž takémž odbývání běžných věcí. Ani k zvelebení živností, ani ku povznešení duchovního vzdělání nedálo se tedy od vlády nic podstatného; spíše obojímu překáželo se ze všelijakého obávání nebo předsudku. Vyšší duchovní vzdělání ob-

mezovalo se zostřováním censury nad domácími literarnými plody a zakazováním dovozu a prodeje cizích, nepřiměřenými změnami v řádech školních, malicherným pronásledováním mužů osvícených pro ledajakés pronášení nelibých myšlének. Průmyslu a obchodu neuměla vláda zjednati prostředků k nabytí potřebných vědomostí ani jiných výhod; proto zvláště v Čechách dostal se obojí s největším prospěchem v ruce cizích podnikatelů, zvláště ze severního Německa, kteří se usazovali v zemi.

Zakládání nových ústavů k zvelebení vědy, umění, živností i k účelům dobročinným vycházelo hned od počátku panování císaře Františka mnohem více od stavů zemských neb od osob soukromých, vznešených i nižších, pokud jim vládní soustava nepřekážela, nežli od vlády samé. Již roku 1796 zřídil se soukromý spolek vlasteneckých přátel umění, který brzy potom založil školu čili akademii uměleckou v Praze. Brzy potom (1798) stavové čeští zřídili pod správou svou stálé divadlo zemské v Praze, vystavené prvé (1784) soukromým nákladem hraběte Františka Antonína Nostice, nejvyššího purkrabí Pražského za času císaře Josefa. Roku pak 1802 založili stavové vyšší technický ústav nákladem zemským, první toho druhu v mocnářství rakouském. Soukromým spolkem založena roku 1810 výtečná škola hudební, pod jménem konservatorium. Po skončení válek francouzských přibyla k týmž ústavům společnost musea království českého, založená roku 1818 zvláště péčí učených hrabat Kašpara a Františka ze Šternberka, se sbírkami vědeckými všelikého druhu, které živým účastenstvím obecenstva dosáhly časem rozsáhlosti znamenité. Roku 1833 zřízena konečně také jednota ke zvelebování průmyslu.

Také mnohá trvalejší zařízení vlády Josefovy a Marie Terezie přinášela i během tohoto času dobré ovoce. Ulehčení břemen stavu sedlského bylo počátkem lepšího vzdělávání půdy, kterým země česká ponenáhlu nabývala utěšenějšího pohledu, a tím samým množil se značně počet obyvatelů, tak že ku konci panování císaře Františka (1834) sečteno v Čechách bez mála čtyry milliony lidí. Týmž způsobem vědecké snahy, vzbuzené proměnami ve školství od času Marie Terezie, nepozbyly ani nyní své působnosti, a vzdělání duchovní, jakkoli zdržováno nepříznivým jemu duchem novější soustavy vládní, činilo předce vždy jakýsi pokrok. Hlavním vzdělávacím jazykem byla od času císaře Josefa němčina. Plody literatury německé, nejvíce zahraničné, pokud jim nebyl zabráněn vstup do země, byly nejobecněji čítány jak od německého obyvatelstva v zemi, tak od vzdělanějších tříd rodu českého; a rovněž přispívalo se k básnické i vědecké literatuře německé, dílem zdárně, od spisovatelů domácích německého i če-

ského rodu. Však vedlé toho brala již také nové začátky národní literatura česká. Odstrčení jazyka českého zařízeními císaře Josefa nedovedlo toho, aby v národě samém vyhasla přirozená láska ke své mluvě mateřské. Jednotliví hlasové, zprvu dosti osamotnělí, ukazovali vždy zase znovu na potřebu vzdělávání jí, a poněvadž oslýcháváni byli od vlády a nástrojů jejích i od vzdělanců národu svému odcizených, kterých počet se množil, snažili se mužové, kteří je pronášeli, soukromými silami přispěti k zvelebení národního jazyka, pokud k tomu stačily. Spisy prostonárodními pečovalo se o poučení i duchovní zábavu lidu; a zároveň vzdělával se jazyk také vědecky dle zvýšených potřeb nového času. Odkrytí některých převzácných památek nejstaršího básnictví českého objevilo jazyk český v kráse netušené, a povzbudilo k novým pokusům v novém básnictví. Při této činnosti literarné nemohla se poněmčovací soustava císaře Josefa ve zřízení škol udržeti na vždy ve své prvotní přísnosti. Aspoň ve školách nejnižších ve městečkách a na vsech ustupovala němčina v krajinách českých přirozenému užívání mateřského jazyka, zvláště péčí duchovenstva. Na universitě Pražské zřídil císař Leopold II roku 1792 stolici jazyka českého, která se zachovala při vší nepřízni pozdějšího času. Na gymnasiích nařídila i vláda císaře Františka v létech 1816 a 1818 učení jazyku českému v jisté skrovné míře; což brzy zmařeno potměšilostí úřadu, kterému svěřeno bylo vrchní řízení všech gymnasií v zemi. Naproti tomu ještě při sklonku panování císaře Františka vznikly dva ústavy k snadnějšímu vydávání a rozšiřování knih českých, Matice česká při vlasteneckém museu (1831) k vědeckému vzdělávání jazyka a Dědictví Svatojanské pro literaturu prostonárodní, zvláště náboženou (1833).

§. 93.

Císař Ferdinand I (král Ferdinand V). Bouře roku 1848.

Dne 2 Března roku 1835 zemřel císař František I po 43letém panování, a v panství rakouské nastoupil prvorozený syn jeho Ferdinand, již ve 42. roce věku. Dne 7 Září 1836 korunován jest v Praze dle obyčeje co král český toho jména Pátý; pán dobrotivý a šlechetný, ku kterémuž se nachýlila láska národů jeho nelíčená. Byl však tělesné povahy slabé a chorobné; pročež za živobytí otce svého nezanášel se nikdy veřejnými záležitostmi, oddávaje se tišším zábavám, zvláště vědeckým. Co panovník nemohl se sám uvázati ve vrchní řízení věcí, nýbrž musil jeho zanechati větším dílem předním rádcům někdy otce svého, vedlé nichž dílem také zastupoval místo jeho arcikníže Ludvík,

jeden z mladších bratří nebožtíka císaře Františka. Ačkoli rádcové tito se snažili zachovati řízení státní nepohnutě v témž spůsobu jak doposud, nebylo to na dlouho možné, jednak pro rozličné změny v jiných státech, pro které Rakousko musilo časem nastoupiti na jiné chování v politice zahraničné, jednak protože čím déle trvala nečinnost vlády, plynoucí ze zásad císaře Františka, tím větší byl úpadek ve všech odvětvích vnitřní správy, proti kterémuž ozývalo se již veřejné mínění rok od roka mocněji. Mužové stojící v čele vlády ztratili konečně důvěru v sebe samy; ostýchali se brániti veřejným výjevům nespokojenosti, znali se sami ku potřebě oprav, ale neučinili tomu nic, protože se jim nedostávalo k ničemu odvahy ani schopnosti.

Při volnějším ruchu, který nyní ponenáhlu nastal ve všem, prospívalo národní uvědomění českého obyvatelstva země čím dále tím patrněji. Literatura česká nabývala netoliko větší všestrannosti, a vyznamenávala se vždy více zdařilostí plodů svých; nýbrž šířila se také vždy ve větší kruhy obecenstva. Zalíbení v jazyku národním zmáhalo se rok od roka, a jevilo se předně již také ve veřejných společenských zábavách, ve kterých předtím jazyk německý býval považován takořka za jediný důstojný; ale zároveň probuzovalo také smysl pro všecko, co se vztahovalo k zvelebení vlasti a k obecnému dobrému. Přesvědčení o potřebě změn ve posavadním spůsobu správy státní bralo z tohoto národního hnutí větší sílu, a jím šířilo se i v třídy měšťana a sedláka, kterým by sice bylo zůstalo méně dostupným. Národní hnutí české vzbudilo však také již tehdy nelibost mnohým cizím a domácím, kteří byli zvykli považovati jazyk český za určený k vyhynutí, Čechy za zemi německou, a nyní nechtěli se rozloučiti s přáním na tom omyle zakládaným; začali proto osočovati snahy vlastenců českých všelikým spůsobem, a budili tím rozmíšky mezi českými a německými obyvateli země, kteří jinak neměli žádné příčiny k nenávisti proti sobě. Jedny i druhé vedla táž touha po zlepšení neblahého stavu věcí veřejných, a také o spůsobu, kterým by se to mělo státi, měli větším dílem stejná ponětí. Při nedostatku svobodného veřejného života ve vlasti čerpali politické náhledy své větším dílem toliko z theorií, běžných v Europě od času francouzské revolucí, na kterých se zakládalo tak zvané zřízení konstituční, zavedené konečně ve Francouzích samých a dle příkladu toho i v některých jiných zemích, zvláště také německých.

V takovémto stavu smýšlení obecného pokusili se za pozdějších let panování císaře Ferdinanda stavové čeští ještě jednou o oživení práv svých, která se pro dlouhé neužívání zdála úřednictvu císařskému ano větším dílem i obecenstvu takořka býti již navždy zrušena

a neplatná. Nejprvé začal se spor mezi sněmem a nejvyšším purkrabí Pražským hrabětem Rudolfem Chotkem, co předsedou výboru stavovského, pro správu domestikalného fondu, při které výbor počínal si více jako císařský ouřad než jako ústrojí sněmu zemského (1841). Hrabě Chotek žádal za propuštění z úřadu, kteréž i obdržel od vlády, však více ze soukromých podnětů než k libosti stavům (1842), a v čelo správy zemské postaven jest potom arcikníže Štěpán, syn Josefa bratra císaře Františka, palatina v Uhřích (1845). Výbor stavovský byl od vlády hájen, když roku 1843 bez povolení stavů vypsal přirážku k daním pro schodek v důchodu domestikalného fondu. Odvolání stavů proti nálezu kanceláře dvorské v té věci zavrženo jest i ve jménu císaře (1844, 9 Listopadu). Tu uzavřeli stavové roku 1845 vypraviti deputací do Vídně se stížnostmi a se žádostí k císaři o jasný výklad práv jim náležejících dle obnoveného zřízení zemského; ale jednání s nejvyššími rádci císařskými o to nevedlo k žádoucímu cíli. Dekretem dvorským dne 23 Července toho roku poukázáno stavům ke článku obnoveného zřízení zemského, jemuž vláda takový dávala výklad, jakoby záleželo na libosti císaře, měniti zřízení, jak by se mu kdy vidělo. Z toho přišlo k nelibým třenicím. Stavové složili obšírné odůvodnění čili dedukcí práv svých, jakož takových, kterých jednostranně rušiti nelze (1847, 18 Unora), a učinili oznámení o tom císaři adressou (11 Května), ač ve formě jak nejpokornější možná. Mezitím strhly se pře mezi nimi a vládou také o příspěvek dávaný od země na vydržování hrdelných soudů, proti kterému stavové od několika let činili všelijaké námítky. Na sněmě roku 1847 (17 Května) konečně jeho odepřeli, a když vláda zůstávala na své žádosti, jakoby stavové neměli práva ji zamítnouti (30 Srpna), zakázali výboru stavovskému zřejmě, příspěvku toho nerozpisovati. Vláda však dala jej vypsati guberniem proti vší posavadní zvyklosti.

Stavové čeští v těchto sporech neměli dosti síly proti vládě, pokud nebyli podporováni snahami jiných tříd národu. Těmto bylo jednání stavů málo povědomo, protože mu scházela veřejnost; bylo také dílem v podezření uváděno a zlehčováno v zahraničných listech od jednostranných velebitelů nových politických učení, kterým se všecko staré právo zdálo býti neužitečné. Stavové byli tím popuzeni ujímati se netoliko svého práva ústavného, nýbrž i prospěchů obecných. K sněmu nastávajícímu na rok 1848 chystali návrhy o rozmnožení počtu zastupitelů stavu městského na sněmě, o řádu přispívání na stavení silnic, o zavedení stolic českého jazyka na gymnasiích. V tom však dostal politický ruch v Čechách nenadálého popudu událostmi zahraničnými, které spůsobily náhlé převraty v celé chatrné

státní budově Rakouska. Dne 24 Února 1848 vypukla revolucí ve Francouzích, kterou konstitucí zavedená po pádu Napoleona pojednou jest vyvrácena a prohlášeno opět zřízení republikanské. Příklad v Paříži daný následován jest hned v Italii a v Německu potud, že panovníci vzbouřením lidu nuceni jsou buď udělovati nové konstitucí buď proměňovati již prvé dané. I v Čechách a v jiných zemích mocnářství rakouského vzniklo z toho velké pohnutí myslí. Stavové čeští z té příčiny, sešedše se v některém počtu v Praze, uzavřeli žádati císaře o svolání mimořádného sněmu, kterýž by pro upokojení lidu učinil návrhy k potřebným opravám. Dříve však než k tomu přišlo, chopili se té samé věci mužové soukromí prostředkem, který se nesrovnával s posavadními zákony, a však v mimořádných okolnostech času potkal se se schválením obecným.

Večír dne 11 Března sešlo se četné shromáždění lidu, nejvíce ze vzdělanějších tříd, ve Svatovácslavské lázni na Novém městě Pražském. Po krátkých řečech usnesli se jednohlasně o vznešení písemné žádosti na císaře, kteráž obsahovala ve 14 kusích nejdůležitější přání se vzhledem na posavadní spůsob správy zemské. Mezi nimi byly nejpřednější: aby v království českém, jak ve školách, tak v úřadech, řeč česká navrácena byla ve stejnou platnost s řečí německou; aby země koruny české, Čechy, Morava a Slezsko, měly společný sněm se zastoupením netoliko stavů vyšších, jak posavad, nýbrž i obecného lidu: aby obce dostaly samostatnějšího zřízení; aby vyznavači rozličných náboženství požívali práv ouplně stejných; censura aby přestala; aby poddanství lidu sedlského zrušeno bylo za přiměřenou výplatu: aby na místo posavadních soudů a úřadů patrimonialných zavedeny byly soudy a úřady královské. K dalšímu uradění a sepsání těchto žádostí zvolen výbor 27 osob rozličných stavů a povolání, jak Čechů tak Němců, jehož přednostou učiněn Vojtěch hrabě Deym.

Předsevzetí mužů těchto bylo odvážlivé, poněvadž každá porada neb žádost v záležitostech veřejných byla zapověděna pod těžkými pokutami. A však úřadové, obávajíce se rozjitření lidu, nestavěli se počínání tomu přímo na odpor. Vojsko bylo sice postaveno v kasárnách, ale jen pro případnost nějakého vzbouření proti úřadům. Co však toto v Praze se dálo, připravovaly se podobné žádosti také ve Vídni, a spůsobily třídenní nepokoje, jejichž následkem propustil císař Ferdinand kníže Metternicha, nejvíce nenáviděného, z nejvyššího úřadu v státu (13 Března), sestavil kommissí k navržení potřebných oprav, povolil zrušení censury a zřízení národní gardy, konečně pak (15 Března) slíbil, mocnářství svému na místo posavadní neobmezené samovlády

dáti konstitucí. K uradění nové ústavy měli svoláni býti poslanci sněmů všech zemí rakouských, krom Uher, nejdéle ke dni 3 Července.

Zprávy o těchto uzavřeních císařských, kteréž rychle přicházely za sebou, naplnily Prahu a Čechy velikou radostí. Žádost čili peticí od výboru Svatovácslavského zhotovená podpisovala se bez překážky na veřejných místech od osob všech stavů a povolání. Po několika dnech (19 Března) odjelo slavné poselstvo do Vídně, aby ji předložilo císaři a nově zřízeným odpovědným ministrům. Mezitím zřizovala se v Praze a v jiných místech národní garda, k níž dle příkladu Vídenského připočteni jsou i študenti, činíce zvláštní akademickou legii. Přední péče národní gardy byla, zabrániti loupeže a jiné výtržnosti chátry, jaké se byly za prvního zmatku přihodily ve Vídni. Nebo i v Praze a v okolí města jevily se nebezpečné pokusy jednotlivých rýpalů ku popuzení dělníků fabričních a jiné chudiny k páchání nepořádků. Výbor Svatovácslavský přičinil se se své strany ku poučení lidu a k opatření práce i podpory těm, kteří ji zasluhovali; čímž zachoval se pokoj úplně.

Poselstvo české, přijevši ve slavném průvodu do Vídně, mělo již 22 Března slyšení u císaře, a obdrželo hned druhý den potom (23 Břez.) rozhodnutí. Některé kusy žádosti byly již odbyty císařskými patenty vydanými pro celé mocnářství; některé odložilo ministerstvo ku podobným nařízením pozdějším, k jiným svoleno bez odkladu, jakož jmenovitě k vyplacení robot, tak aby přestaly na nejdél do posledního Března 1849. V pondělí, dne 27 Března, navrátilo se poselstvo s rozhodnutím tímto do Prahy. Celé město bylo na nohou k jeho uvítání; národní garda, měšťanstvo, obyvatelstvo všeho stáří a obojího pohlaví provodilo je ulicemi skvostně ozdobenými až ke statui svatého Vácslava na Koňském trhu, kdež arcibiskup Pražský s duchovenstvem zpíval slavné Tě boha chválíme. S řečniště vystaveného před sochou oznámili poslové obsah císařského rozhodnutí, jehož otisky zároveň přilepeny byly na rozích.

Sotva se však slavné služby dokonaly, obrátil se výraz potěšení na oblíčejích tisíců shromážděného lidstva ponenáhlu v zasmušilost a nevrlost. Obsah odpovědi císařské byl rozličně přesuzován. Událostmi, které se zběhly od 11 Března, napnuly se žádosti mnohých výše než tehdáž: rozhodnutí zdálo se jim příliš neurčité, ano neupřímné; nespokojenost jejich nadchla brzy větší množství. Nejvíce popudili se študenti, kteříž se byli ku poselstvu připojili se zvláštní svou žádostí o svobodu učení a jiné proměny v posavadním zřízení university, které však ministerstvo odkázalo na nový studijní plán, o němž se počalo

pracovati. Na večer ustanoveno bylo osvětlení města; študenti po všech ulicích běhajíce, zabránili je. Toho samého večera sešel se Svatovácslavský výbor v obyčejném místě svém, v síni průmyslové jednoty. Druhý den ráno (28 Března) sešlo se ku pozvání jeho nové shromáždění lidu ve Svatovácslavské lázni, kdež uzavřeno sepsati novou peticí ke dvoru. Ale študenti, promíchaní staršími vůdci, drželi skoro té samé chvíle bouřlivější schůzku na Žofíně. Zde uzavřeno, žádati o zbraň a municí z císařské zbrojnice. Ze strachu před krveprolitím kázalo ministerstvo po telegrafu, upokojiti bouři svolováním. Hrabě Rudolf Stadion, nástupce arciknížete Štěpána ve správě zemské, povolil tedy prozatím sám celý obsah peticí študentské; z nařízení pak arciknížete Karla Ferdinanda, zastupujícího místo vojenského velitele Windischgrätze, vydáno študentům 4000 pušek vojenských, a zároveň svěřeny všecky stráže na branách i jiných místech na některý čas národní gardě a študentům.

Večír téhož dne shromáždění lidu a Svatovácslavského výboru v průmyslové jednotě přijalo návrh nové peticí k císaři. S vytknutím nedostatečnosti prvního rozhodnutí žádáno v ní znovu o spojení Čech, Moravy a Slezska pod společným zastupitelstvem, však takovým, které by se neskládalo pouze z posavadních stavů, nýbrž zároveň ze zástupců všeho lidu bez rozdílu, o svolání ústavodárného sněmu zemského na tomto základě, dále o zřízení samostatného ministerstva vnitřních záležitostí pro korunu českou a o jasnější vyslovení rovného práva obou národností v zemi. Pro pospěch neměla tato peticí nově býti podpisována od obecenstva, nýbrž žádáno na nejvyšším purkrabí, aby potvrdil toliko svým podpisem, že obsahuje přání obyvatelstva Pražského. Hraběti Stadionovi nezdálo se to býti příslušné, zvláště poněvadž po odstoupení z ouřadu Josefa Müllera, předešlého purkmistra Pražského, nařídil svobodné volení purkmistra, jakož i užšího a širšího výboru starších obecních skrz měšťany. Žádal tedy na výboru Svatovácslavském, aby dalšího zastupování obyvatelstva Pražského zanechal novému tomuto výboru. O to nastaly nové různice, poněvadž výbor starších obecních nebyl ještě zvolen. Zástup študentů a jiného lidu, dílem ozbrojeného, přiměl Svatovácslavský výbor k vyslání několika oudů ze shromáždění svého tu chvíli k nejvyššímu purkrabí, s opakováním své žádosti. Poselstvo toto bylo však od celé oné tlupy provodíno až do gubernialního stavení. Polo přinucen, potvrdil tedy Stadion peticí svým podpisem, a tu zástup se vrátil s křiky a nepořádky po ulicích, před sebou nesouce tyčku s přidělaným archem papíru, na němž psáno bylo velikými literami: „Podepsal“ (31 Března).

Toho samého dne odjelo poselstvo s druhou touto peticí do Vídně. Hrabě Stadion, aby ukázal lidu upřímnou vůli k uskutečnění zaslíbených svobod, zřídil hned zvláštní kommissí ze vzdělanců rozličných stavů k poradám o všelikých potřebných opravách. Zároveň vydala šlechta upokojující osvědčení, že o zachování svého výhradného místa na sněmích státi nemíní, a osoby z nejvyššího panstva českého, meškající právě ve Vídni, podporovali novou peticí Pražanů zadáním podobné žádosti se svými podpisy. V málo dnech po odjezdu poslů ohlášeno bylo již následkem jednání jejich u dvora ustanovení mladého arciknížete Františka Josefa, synovce císaře Ferdinanda, za místodržícího v království českém. Mezitím dokonalo se volení nových výborů městských v Praze, od nichž zvolen za purkmistra Antonin Štrobach, právník mladý, požívající obecné vážnosti a důvěry (9 Dubna).

Nepokoj v lidech, vzavší již jednou pochop, neuložil se všemi těmito věcmi docela. Nové shromáždění lidu u sv. Vácslava projevilo nespokojenost s ustanovením oné kommissí poradní od nejvyššího purkrabí, že se stalo bez oučastenství lidu. Shromáždění zvolilo více nových oudů k sesílení dosavadního výboru Svatovácslavského, a žádalo na nejvyšším purkrabí, aby kommissí svou spojil se Svatovácslavským výborem ku poradám společným (10 Dubna). Po některém váhání hrabě Stadion svolil i k této žádosti, a spojený výbor přijal jméno výboru národního. Poselstvo navrátilo se mezitím (11 Dubna) z Vídně s rozhodnutím na druhou peticí daným dne 8 Dubna. Rozhodnutím tímto odloženo bylo toliko spojení s Moravou a Slezskem k budoucímu sněmu říšskému; rovnoprávnost obou národností byla znovu zaručena: svolání budoucího sněmu povoleno na základě ponavrženém v peticí, tak aby k němu krom posavadních stavů voleni byli poslanci ze všech královských a jiných lidnějších měst, jakož i po dvou poslancích z každého vikariatu. Také zřízení samostatných nejvyšších ouřadů zemských pod novým místodržícím královským bylo slíbeno.

Hned druhého dne po navrácení poslů (13 Dubna) sešel se ponejprv národní výbor pod přednostenstvím nejvyššího purkrabí, a vytknul si od té doby za hlavní úkol, připraviti potřebné práce ke sněmu. Brzy byl na základě patentu od 8 Dubna vypracován volební řád, a předložen vládě ku potvrzení, potom pak zvoleno několik odborů k vypracování návrhů budoucího zřízení zemského, o provedení rovnoprávnosti české a německé řeči ve školách a v ouřadech, o vyplacení robot a o jiných nejpilnějších potřebách.

Z prací těchto byl výbor čím dál tím častěji vytrhován novými spletky a bouřemi. Dni Březnové, kterými se mocnářství rakouské otevřelo novým ústavním svobodám, zdály se v zápětí jich přinášeti

i zkázu a roztrhnutí mocnářství. Samého dne 15 Března, když ohlášena byla konstitucí, přijelo do Vídně velké poselstvo uherské, kteréž vynutilo na císaři ustanovení docela samostatného ministerstva pro Uhry a země k nim přivtělené. V málo dnech potom vzbouřily se Lombardie a Benátky, a povolaly krále sardinského na pomoc, aby se odtrhly od císařství. V Krakově bylo podobné vzbouření Poláků potlačeno mocí vojenskou a bombardováním města. Ale neméně nebezpečné snahy o rozptýlení zmocnily se všech německých obyvatelů mocnářství. K čemu dávno směřovalo veškeré časopisectvo německé za hranicemi, utvoření totiž nové sjednocené říše německé, mělo se nyní státi skutkem. Důvěrníci ze všech států německých sešli se ve Frankfurtě, a žádali na vládách svolání ústavodárného sněmu čili parlamentu pro celé sjednocené Německo. V obecném zmatku celé Europy musily vlády svolovati ke všemu, co se na nich žádalo. Parlament byl povolán do Frankfurta, kdež výbor z důvěrníků zvolený vypracoval zatím návrh budoucí ústavy říšské, dle něhož měly všecky části posavadního spolku německého spojeny býti v jedno nerozdílné císařství.

I země rakouské, které patřily k německému spolku, pročež i Čechy, měly se státi částí nového císařství německého. Ve všech zdvihli se také mezi obyvatelstvem německým hlasové, kteří toho žádali, nejspurněji ve Vídni, kdež shon študentů před císařskou residencí vpravil císaři samému nový trojbarevný prápor německý do rukou. Výbor důvěrníků Frankfurtských zval Františka Palackého, stavovského historiografa českého, jakožto spoluouda do svého prostředka, aby i Čechy v něm byly zastoupeny. Palacký zamítl pozvání toto, jakožto nebezpečné netoliko české národnosti, nýbrž i celé podstatě rakouského mocnářství, a vyslovil tím hlas celého národu. Ale méně starostlivo o zachování podstaty rakouského mocnářství bylo nové odpovědné ministerstvo ve Vídni, v jehož čele stál co ministr vnitřních záležitostí svobodný pán Pillersdorf. Na křik Vídenských študentů více se ohlížeje než na hlasy a práva všech národů rakouských, Pillersdorf vypsal volby do Frankfurta ve všech zemích počítaných k německému spolku, tak též i v království českém.

Skutek tento spůsobil velké domácí třenice v Čechách; nebo i zde vyskytli se mezi obyvatelstvem německým horlivci pro Frankfurtský parlament a pro sjednocené Německo. Aby krajany své snáze přivedli k svým úmyslům, podněcovali národní záští mezi Čechy a Němci, vykládali patent od 8 Dubna, jakoby čelel k utlačení Němců a připravení jich o rovnoprávnost. Když se národní výbor prohlásil proti volbám do Frankfurta a vypravil poselstvo do Vídně, aby s roz-

pisu jich sešlo, vystoupili všichni čelnější oudové němečtí z výboru, a zřídili zvláštní spolek, řečený konstituční jednota, který hleděl národní výbor připraviti o vážnost jeho. Ministerstvo, nevzavši na odpor Čechů žádného ohledu, nařídilo volby do Frankfurta v celém království, s podotknutím toliko, že sobě pozůstavuje nesvolení k uzavřením Frankfurtského parlamentu, kdyby se s prospěchy mocnářství rakouského nesrovnávala. Od výboru důvěrníků Frankfurtských přišli mezitím poslové do Prahy, aby národní výbor připravili k jinému mínění; což když se jim nepodařilo, průvodce jejich, doktor Schilling, vypouštěl hrubé pohrůžky proti Čechům, že když dobrovolně neposlechnou, budou ostřím meče přinuceni. Nehostinským chováním tímto popudila se bujnost se strany druhé. Študenti čeští, vnikše do shromáždění konstituční jednoty, kdež poslové Frankfurtští byli přítomni, uvedli schůzku ve zmatek, tak že se rozešla (29 Dubna) a jednota napotom neshromážděla se než pokoutně. Hned nazejtří po této příhodě (30 Dubna) sestavil se výbor důvěrníků slovanských v Praze, který proti přechvatům Frankfurtským rozeslal pozvání ke sjezdu všech slovanských kmenů v rakouském mocnářství ku poradě o společných záležitostech.

Co se shrnovaly tyto bouře, mající původ ve velikých poměrech mezinárodních, byla Praha, jako všecka větší města toho času, jevištěm všelijakých bujností druhu sprostšího. Brzy rozléhaly se ulice kočičími hudbami, kterými mladá chasa pronásledovala osoby sobě nemilé z rozmanitých popudů; brzy obrátila se zuřivost rozdrážděné chudiny proti Židům nebo i krámům pekařským. Tisk, nejsa posud obmezen žádným zákonem, liboval si ve snižování všeliké vážnosti úřadů, ano i v osobních vyjížďkách na čest jednotlivců. Úřadové ztratili všecku moc; ve městech pletly se národní gardy do jejich povinností; na venku dály se krádeže v lesích a honby proti posavadnímu právu vrchností beze vší přítrže; na některých místech jal se lid o své ujmě konati spravedlivost trýzněním a ubíjením zlodějů a pronásledováním domnělých jejich podpůrců.

V takovém stavu bylo království české, když na místo posavadního předsedy gubernia, Rudolfa Stadiona, ustanoven byl hrabě Lev Thun, předtím guberniální radda v Haliči, muž od dávna pro blaho vlasti a pozdvižení národnosti české horlivý. Vlastnosti tyto zdály se dostatečně zaručovati dobré dorozumění mezi vládou a národem. A však náruživosti byly již příliš rozpáleny, tak že přímá povaha nového zeměsprávce, který chtěl konečně zavésti nějaký pořádek, hned zavdala příčinu k třenicím v samém národním výboru. Hrabě Thun zakazoval divoké, všecka pravidla parlamentní slušnosti urážející

křiky, kterými študenti a jiná chasa na galerii v národním výboru dávali na jevo svou pochvalu neb nelibost při řečech rozličných řečníků. Tím spůsobil si zlou vůli netoliko u křiklounů samých, nýbrž i u některých řečníků, kterým pochvaly takové lichotily. Všecko usilování jeho o zachování zákonného pořádku bylo nyní od přepiatců vykládáno za zpátečnictví. Purkmistra Štrobacha přivedly množící se výtržnosti ve městě brzy po příjezdu hraběte Thuna k poděkování se z úřadu (10 Května).

Pramen všech nepořádků v zemi, jako v celém mocnářství rakouském, byla slabost a viklavost tehdejšího ministerstva. Chtěje se zachovati študentstvu a demokratickým spolkům Vídenským, jimž se stavovští sněmové jednotlivých zemí nelíbili, vyšinul se Pillersdorf z cesty vyznačené dne 15 Března, po kteréž se měla ústava říšská smluviti s poslanci sněmů všech jednotlivých zemí, a vypracoval sám ústavu, kteráž ohlášena jest dne 25 Dubna za budoucí základní zákon mocnářství. Ústava tato, která nebrala téměř žádného ohledu na rozdílné potřeby jednotlivých zemí, vykazujíc všechen podíl při zákonodárství dvěma sněmovnám, voleným z celé říše, nesrovnávala se s rozhodnutím na druhou peticí Pražskou daným dne 8 Dubna. Když po projití několika neděl ještě vždy nebyl ustanoven čas k ústavodárnému sněmu českému, vznikla z toho nová nedůvěra k vládě, že nemíní splniti slibů svých. Na mnohé naléhání národního výboru ubezpečoval hrabě Thun dne 12 Května, že svolání sněmu českého po pilném svém usilování o to na nejdél ve třech dnech očekává. Zrovna však třetí den potom vypuklo nové vzbouření ve Vídni (15 Května), kde študenti a národní gardy, podpichováni od neunavných rýpalů, dílem cizozemských, vtrhli do císařské residencí a vynutili zrušení ústavy od 25 Dubna na ten spůsob, aby teprv první říšský sněm zhotovil budoucí ústavu, sněm tento však aby sestával jen z jedné sněmovny, a ta aby volena byla beze všeho vysazení daně pro voliče i pro poslance.

Na zprávu o této události hrabě Thun nedržel déle za radno, očekávati rozhodnutí ministerstva, a rozepsal volby ke sněmu českému prozatím na své odpovídání (17 Května). Brzy však přišla opět novina z Vídně, že císař, nechtěje déle o blaho národů sobě svěřených rozhodovati pod strachovládou hrsti buřičů, opustil času večerního své sídelné město a odjel do Lince, potom do Insbruka. Zprávy tyto spůsobily v Čechách velké pohnutí myslí. Národní výbor, obec Pražská a jiné vážné korporací vypravily za císařským dvorem (19 Května) slavné poselství s osvědčením své věrné oddanosti k císařskému rodu. Zdravě soudící spatřovali v odjezdu císaře z Vídně nejjistší ohradu netoliko

proti podrývavým směrům vůbec, nýbrž zvláště také proti přechvatům Frankfurtomanů, jimž buřiči Vídenští sloužili za nástroj. Prospěch národnosti české a císařského domu rakouského byl v tom vzhledu jeden. Tomu rozumějíce i Němci Pražští, nechali dalšího dráždění obyvatelstva českého hlášením se k sjednocenému Německu, a podali ruky k smíření. K volbě do Frankfurta, která se dle ministerských nařízení nicméně i v Praze rozepsala (23 Května), sešly se jen tři hlasy, pročež byla neplatna; podobně propadly volby tyto všude na venku, kromě v pohraničných okresích německých.

Zmatek v mocnářství rakouském došel toho času nejvyššího stupně. V Lombardii byla zjevná válka s povstalým národem a sousedním státem. V Uhřích panovalo nové maďarské ministerstvo tak, jakoby mezi korunou uherskou a ostatním mocnářstvím nebylo nižádného svazku. Proti němu zdvihli se Charváti a Srbové pod bánem Jelačičem a patriarchou Rajačičem k obraně práv své národnosti, kterou Maďaři šlapali nohama. Ministerstvo Vídenské bylo po odjezdu císaře novým vzbouřením študentů a dělníků (26 Května) zcela osedláno od tak nazvaného výboru akademické legie, národních gard a měšťanů Vídenských čili, jak se potom nazval, výborem bezpečnosti. Vážnost ministerstva takového přirozeně klesla ve všech zemích, a zvláště v Čechách, kteréž měly příčinu býti na pozoru proti rozkazům jeho vydávaným pod vplyvem Frankfurtomanů. K odstranění škodlivých následků z této nedůvěry hrabě Thun usnesl se s vojenským velitelem knížetem Windischgrätzem a ostatními přednostami nejvyšších úřadů v zemi o sestavení tak nazvané prozatímné místodržitelské raddy ze sedmi nejčelnějších oudů národního výboru, kteříž byli Palacký, Rieger, Borroš, hrabě Albert Nostic, Brauner, hrabě Vilém Wurmbrand a Štrobach (29 Května). Rieger a Albert Nostic vypraveni jsou hned toho dne do Insbruka k císařskému dvoru, aby vyjednali potvrzení tohoto kroku, jakož i konečné ustanovení dne ke sněmu českému. Ministerstvo Pillersdorfovo cítilo se usazením této raddy velice uraženo; spatřovalоť v ní dle vdechnutí Auly Vídenské provisorní vládu a pokus o odtržení království českého od mocnářství. Proti volbám do sněmu zemského dalo hraběti Thunovi rovněž na jevo svou nelibost: žádalo, aby odloženy byly až po sněmě říšském, ku kterémuž rozepsalo volby stejným časem; a když hrabě Thun pro uvarování zmatků odložil volby k říšskému sněmu až do odbytí voleb zemských, vyzývalo jej ministerstvo k složení úřadu.

V takovém stavu byly věci, když přišel čas ustanovený ke slovanskému sjezdu v Praze, ku kterémuž sešli se četní poslanci a důvěrníci ze všech končin rakouského mocnářství, ano i z jiných některých

zemí, kteřížto však poslední zváni byli toliko co hosté, bez očinného hlasu v poradách. V pátek dne 2 Června byl sjezd slavně zahájen u veřejném shromáždění v síni na ostrově Žofíně. Potom započalo se jednání v každodenních schůzkách oddělených tří odborů, kteříž byli odbor český, z Čech, Moravy a Slovenska, odbor polsko-rusinský a odbor charvátsko-srbský. Sjezd tento posloužil velice ku poznání společných potřeb a stížností všech kmenů slovanských a tím samým k oživení vzájemného přátelství mezi nimi. Za prostředky k dosažení společných přání oblíbeny jsou: manifest k národům europejským pro poučení jich o pravém stavu věcí národů slovanských; žádost k císaři, v níž by předložili všichni kmenové své společné i zvláštní stížnosti a přání, konečně umluva ke vzájemné pomoci všemi prostředky konstitučními ke skutečnému dosažení rovnoprávnosti s jinými národy. Dříve však, než přišlo k dokonání těchto věcí, kteréž se mělo státi v závěrečné veřejné schůzce, ustanovené již ke dni 14 Června, strhla se divoká bouře, která nejen slovanský sjezd, nýbrž všechen veřejný život v Praze neočekávaným spůsobem přetrhla.

Co se důvěrníci a vůdcové národu snažili na základech již nabytých hájiti a utvrditi práva země, podrývali zatím dílo jejich přepiatci a potměšilí svůdcové lidu věčným rozšiřováním nespokojenosti. Mládeži, od nich podněcované, zachtělo se podobné slávy, jakou se honosili študenti Vídenští po dnech 15 a 26 Května. Nejapné pořekadlo, že svoboda jest nad národnost, mělo zastíniti ohledy opatrnosti, ježto ukládal milovníkům vlasti nebezpečný stav mocnářství, a zvláště poměr k Němcům a Maďarům, kterých vůdcové, vždy hlásajíce svobodu a rovnost, užívali pěkných těchto hesel k uvedení Slovanů pod své jarmo. Nebezpečné toto snažení o spůsobení nových nepokojů počalo se jeviti brzy před otevřením slovanského sjezdu novými schůzkami ve Svatovácslavské lázni, které čelely netoliko proti vážnosti úřadů, nýbrž i proti národnímu výboru. Ve schůzce takové dne 27 Května vystoupili řečníci, kteří již napřed vzbuzovali nedůvěru proti nastávajícímu sněmu českému, že složení jeho není dost demokratické. Navrhovali, aby se učinila nová petici, aby předešlí stavové privilegovaní byli z něho vyloučeni. Shromáždění nezdálo se ještě k tomu býti dosti spracováno; pročež návrh tento zatím zůstal návrhem; naproti tomu přijalo se ponavržení, aby nový purkmistr Pštross přiveden byl ke složení svého úřadu; čemuž on se i poddal, a na místo jeho zvolen Vácslav Vaňka, advokát (30 Května). Národní výbor dospěl mezitím ve přípravných prácech svých k návrhu budoucí ústavy (7 Června). Ačkoli zastupitelstvo zemské dle návrhu tohoto mělo sestávati jen z poslanců svobodně volených, nicméně přepiatá

strana, která se den ode dne zmáhala, spůsobila veliký křik v časopisech proti tomu, že se zastupitelstvo toto mělo skládati ze dvou sněmoven. Vítanou příčinu ke dráždění lidu zavdal mezitím kníže Windischgrätz neprozřetelným vzbuzováním žárlivosti mezi vojskem a civilem zbytečnými paradami, při kterých sobě dával volati slávu od vojínů. Rýpalové, jimž se všecko hodilo k jejich záměrům, ukazovali na to hned jako na patrné známky nastávající reakcí. Tím více pobouřily se mysli, když velitel vojenský, znamenaje nebezpečné známky nových nepořádků, činil rozličné přípravy k jich potlačení. Študenti, sešedše se 10 Června v kolleji Karlově, žádali knížete Windischgrätze o vzdálení děl, která byla postavena na Vyšehradě a v kasárnách na Josefském plácku, a o vydání více ručnic a ostré municí, jakož i několika děl měšťanům a študentům. Listy na rozích s podpisy několika osob, potud málo známých, oznamovaly tuto žádost obecenstvu.

V pondělí svatodušní ráno, dne 12 Června, ohlásil zeměsprávce rovněž přilepením na rozích, že na žádost výboru obecního děla z kasáren na Josefském plácku jsou odvezena, však na Vyšehradě že zůstati musejí jakožto v nově dostavené citadelle. Napomínal přitom ku pokoji a k odložení všeliké nedůvěry, jakoby se kdo pokusiti chtěl o zrušení svobod ústavných. Podněcovatelé nedůvěry spůsobili však mezitím slavnou mši na Koňském trhu čili Svatovácslavském náměstí, ustanovenou, jak se pravilo, ke sbratření rozličných tříd obecenstva. Mělať tato demonstrací sloužiti, jak se zdá, ku poznání sil hotových ke vzpouře: nicméně skončila se pokojně, a obecenstvo rozešlo se po mši, asi o polednách, na všecky strany, každý k svému domovu. Zástup však študentů a jiných rozcházejících se, dílem ozbrojených, který šel okolo generalného kommanda, nedaleko Prašné věže, provozoval na cestě rozličné rozpustilosti. Před samým domem setkal se s oddílem vojska, který jemu zabraňoval cestu, poněvadž již od několika dní rozhlašovalo se, že chtí študenti udělati kočičinu knížeti Windischgrätzovi. Když se tito nechtěli obrátiti, přišlo k šarvátce. Několik mrtvých zůstalo na místě; rána z ručnice, která padla oknem do pokoje knížete Windischgrätze, zabila manželku jeho, rodilou kněžnu Schwarzenberkovou. Zpráva, že se před generalným kommandem střílí, spůsobila v celém městě pobouření veliké. Ve čtvrthodině byly všecky ulice přepaženy barikadami, za nimiž študenti a jiný mladý lid strojili se k brannému odporu proti domnělému útoku zrádné reakcí. Hrabě Thun, na první zaslechnutí o tom, co se dálo, spěchal mezi lid, aby se pokusil o zastavení bouře; študenti jej však na cestě zajali, a drželi uvězněného v Klementině. Marné byly pokusy některých jiných dobromyslných mužů o zjednání nějakého prostředku: národní garda, volána

do zbraně k hájení obecného pokoje, dala se nalézti v počtu příliš malém, dílem ze strachu před nenadálým nebezpečenstvím, dílem nevědouc ve všeobecném zmatku, co činiti neb na kterou stranu se obrátiti.

Tedy přišlo k boji v ulicích. Kníže Windischgrätz, po některém vyjednávání, udeřil po třetí hodině odpolední na barikady na Příkopě a v Aleji jakož i v blízkých částech Starého města, a dobyl jich v několika hodinách střelbou z děl i pušek, čímž sobě pojistil spojení přes železný most s Malou stranou a tamějšími zásobárnami vojenskými. V postavení tomto zůstal toho i druhého a třetího dne bez dalších pokusů o dobytí ostatních částí města. Mezitím študenti, silněji se ohradivše na Starém městě, a zvláště v Klementině, poslechli hlasů rozumnějších, a propustili přednostu zemského ze zatčení. Stav věcí byl však takový, že tím ke zjednání míru ničeho již se nedocílilo. Ministerstvo Vídenské, na zprávu o událostech Pražských, poslalo polního zbrojmistra Mensdorfa a dvorního raddu Klecanského co kommissaře do Čech, aby se pokusili o mírné narovnání. I jejich přičinění bylo však marné, nejvíce proto, že při vzbouření lidu scházelo všeliké zřízené vedení: co jedni umluvili, nebylo od jiných zachováno.

Kníže Windischgrätz, sesíliv moc svou téměř všemi posádkami z celého království, povolanými ku Praze, odtáhl v noci od 14 na 15 Června z většího města na Malou stranu a Hradčany, a započal odtud střílení z děl přede vším na Klementinum. Vyjednávání o pokoj, znovu započaté, podobalo se ještě jednou ke šťastnému konci: ale když výminky městu podávané v určité lhůtě nebyly splněny, kázal Windischgrätz na večer dne 16 Června znovu střileti na město. Smolný věnec zapálil mlýny blíž mostské věže Staroměstské, hájené od študentů a chasy mlynářské. Nad záhubou hrozící městu konečně se ustrnuvše, hajitelé barikad upustili od dalšího odporu, a město vzdalo se druhého dne (17 Června) bez výminek. Kníže Windischgrätz prohlásil nyní stav obležení s náhlým právem proti všelikým pokusům o vzpouru, a zřídil vojenský soud na hradě Pražském, který měl vyšetřovati původ této události, hledaný v domnělém „široko rozvětveném spiknutí“. Soud tento vedl se s libovolným zatýkáním a osočováním mnohých zasloužilých mužů, kteří prosluli buď v událostech od Března, buď již předtím požívali dobrého jména v národě. Tím a pověstmi od zlomyslných beze všeho základu rozšiřovanými, jakoby účel spiknutí onoho byl směřoval k hanebnému vraždění Němců ve hlavním městě a ku potlačení jich národnosti v zemi, stala se ze slepého uličního boje věc dotýkající se cti celého národu českého, a zňala se nenávist mezi oběma kmeny, která delší čas rušila všeliké společné snahy o dobré země.

Přirozeným následkem velké bouře Svatodušní bylo přetržení sjezdu slovanského, prvé než dokonal práce své, jakož i zmaření ústavodárného sněmu českého. Svolání sněmu tohoto, již vymožené v Insbruku od císaře se svolením ministerstva, zůstalo pro bouři mezitím vypuklou neohlášeno: a národní výbor, měvší za úlohu přípravné práce k němu, rozpuštěn jest nařízením přednosty zemského.

Zasazení se o žádosti a přání národu, ve shromážděních těchto dostatečně objasněné, zůstalo úkolem poslanců českých volených k obecnému sněmu říšskému. Volby k němu se dály v málo dnech po přemožení Prahy od Windischgrätze. Obyvatelstvo české oblíbilo sobě větším dílem osoby již známé z národního výboru neb dle smyslu jeho: obyvatelstvo německé, popuzeno lživými pověstmi jemu strkanými, volilo dílem osoby záštím proti Čechům co nejvíce se vyznačující. Tudy náleželi poslanci z království českého ke dvěma nejrozdílnějším stranám sněmu říšského, dle zvláštních prospěchů jedné a druhé národnosti. Poslancové čeští, zaujavše větší část pravice sněmovní, měli za hlavní ředidlo všeho jednání krom hájení svobod ústavních rovnoprávnost všech národů rakouských, zachování celosti a samostatnosti říše proti záměrům Frankfurtským a maďarským, samostatnost pak království českého ve správě svých vlastních zemských záležitostí. Poslancové němečtí naproti tomu, majíce sídla svá na levici, přidružili se větším dílem ke snahám přepiaté strany ve sněmě, která bažila po překocení všech stávajících řádů, přivtělení jedné polovice mocnářství k nově obmýšlené říši německé, zanechání druhé Maďarům a podmanění tudy všeho Slovanstva rakouského dvěma panujícím národům.

Dříve ještě než se sněm sešel, musil Pillersdorf vystoupiti z ministerstva z naléhání toho samého výboru bezpečnosti, dle jehož přání byl spravoval všeliké kroky své. Nové ministerstvo, v němž vynikali hlavně Doblhoff a Bach, ministrové vnitřních záležitostí a spravedlnosti, zachovalo se dle přání Frankfurtomanské strany Vídenské, když hraběte Thuna, přednostu zemského v Čechách, jí od dávna protivného, propustilo nenadále z ouřadu (23 Července). Brzy však seznalo to samé ministerstvo nemožnost, říditi se dle všelikých choutek této strany, nemělo-li se mocnářství rakouské státi rejdištěm ouplné anarchie a konečně rozvaliti se v sutiny. Politika poslanců českých stala se ve hlavních základech svých brzy i politikou ministerstva, kteréž tím nabylo větší síly jak k vystoupení proti nevázanosti ve hlavním městě, tak k uchopení se rázných prostředků proti odtržení Uher od mocnářství.

Práce říšského sněmu pohybovaly se při tomto stavu věcí dosti zdlouhavě. Nejdůležitější skutek jeho byl zrušení všelikého poddan-

ství lidu sedlského a všeliké patrimonialné jurisdikcí. nařízené zákonem od císaře stvrzeným dne 7 Září. Po odbytí předmětu tohoto měl sněm přistoupiti k poradám o budoucí ústavě říše, a předně o návrhu základních práv, již zhotoveném. Nežli však k tomu přišlo, pohnuly stranu Frankfurtomanskou ve Vídni události uherské k novému násilnému skutku ve hlavním městě, jímž chtěla konečně proraziti se svými zámysly.

Jelačič bán, chopiv se zbraně k obhájení práv slovanské národnosti v Uhřích, blížil se k samému hlavnímu městu uherskému, a uvedl tím stranu maďaromanskou ve strach o vynucené její svobody. Sněm uherský vypravil z prostředka svého posly ke sněmu říšskému ve Vídni. chtěje žádati od něho pomoci proti svému nepříteli, jakožto prý nástroji reakcí k utlačení společné svobody. Strana Frankfurtomanská ve sněmě, v čele jejím Löhner, poslanec Žatecký, usilovala proti vyměření jednacího řádu sněmovního všemožně, aby poselstvo toto bylo připuštěno k slyšení před sněmem: poslancové čeští, z prostředka jejich nad jiné Rieger, poslanec Železnobrodský, postavili se však ve srovnání s většinou sněmu proti tomuto nebezpečnému pokusu, a poslové uherští nejsou slyšáni (19 Září). Za několik dní potom ministr války, hrabě Latour, vypravil něco vojska z Vídně na pomoc Jelačičovi, jehož boj uznán byl konečně za rovně důležitý pro zachování mocnářství vůbec jako pro obhájení národnosti slovanské. Odchodu vojska protivila se chátra Vídenská, a způsobila krvavý boj občanů s občany ve hlavním městě (6 Října). Ministr Latour byl obklopen v domě svém, hanebně zmučen. konečně oběšen na lucerně uprostřed náměstí řečeného na Hofu. Bach, ministr spravedlnosti, uchránil se před podobným osudem jen ukrytím a potom útěkem. Pohrůžky zjevné slyšány byly proti některým poslancům českým, jmenovitě Riegrovi a Štrobachovi, tehdáž předsedovi sněmu. Sněm říšský, obklopen ozbrojenou luzou. zbaven jest svobody ve svém vyjednávání; pročež poslancové čeští skoro všichni. jakož i větší díl mírněji smýšlejících z jiných zemí. odjeli z Vídně. a zůstavili město dalšímu jeho osudu.

Mocnářství rakouské, přivedené opět na kraj záhuby, mohlo zachráněno býti jen mocí zbraně, obrácenou proti velikému tomuto vzbouření. Na zprávu o tom. co se stalo, obrátil se Jelačič bez meškání s celým vojskem svým před Víděň. S druhé strany přitáhl Windischgrätz, co plnomocný velitel. z Čech, kdež zatím z nařízení ministerstva stav obležení byl zrušen a užívání svobod ústavních zase navráceno. Po krátkém obležení Jelačič a Windischgrätz dobyli hlavního města říše mocným útokem, a obrátili se potom společně do Uher ku

překažení odbojných obmyslů strany maďaronské. Poslanci čeští, držíce společné porady v Praze, pečovali mezitím u dvora, jenž se utekl do Olomouce, o obnovení ústavodárného sněmu ve předešlém jeho spůsobu. K jejich radě svolán jest ke dni 22 Listopadu do města Kroměžíře na Moravě. Ministerstvo jest zároveň obnoveno, v jehož čelo postaveni kníže Felix Schwarzenberk, co ministr věcí zahraničných, a hrabě František Stadion, ministr záležitostí vnitřních. V málo dnech po zahájení sněmu tohoto císař Ferdinand, pohnut nedostatečným stavem zdraví svého, složil důstojenství císařské (1 Prosince), a postoupil koruny své synu bratra svého arciknížete Františka Karla, Františkovi Josefovi.

§. 94.

Císař František Josef.

Sněm říšský počal své práce v Kroměžíři s tím předsevzetím, o které se usnesly všecky strany, aby se mimo vše jiné hledělo jen k brzkému dokonání ústavy; i zhotoven skutečně brzy návrh ústavy od výboru k tomu zřízeného, spočívající zcela na zásadách demokratických, dle kterého měla říše, kromě zemí uherských, míti společný parlament o dvou sněmovnách, jedné volené přímo dle počtu obyvatelstva, druhé dle jednotlivých zemí, přitom pak vnitřní záležitosti každé země měly spravovány býti jí samou dle zřízení zemského, o jaké by se usnesl ústavodárný sněm zemský. Ale hned první začátek jednání o základních právích, totiž předně o větu theoretickou, že všecka moc ve státu pochází od lidu, spůsobil spor mezi ministerstvem a většinou sněmu, ku které náleželi také poslanci čeští, nyní s levicí spojení, který se vyrovnati nedal. Vláda, spoléhajíc se na vítězství dobytá mezitím od vojsk císařských proti Uhrům, začala odtud podtají pracovati o ústavě sama bez sněmu, a dne 4 Března roku 1849 císař František Josef dal ohlásiti ústavu oktrojovanou pro celou říši i se zeměmi koruny uherské, sněm pak Kroměžířský téhož dne rozpustil. Dle ústavy této mělo mocnářství celé míti sněm o dvou sněmovnách, první volené od sněmů jednotlivých zemí z obyvatelů vznešenějších, platících nejméně 500 zlatých daně, druhé volené přímo od obyvatelstva: vedlé sněmu říšského měly býti sněmy zemské, však s mocí nepatrnou. Bývalá zřízení stavovská v jednotlivých zemích prohlášena jsou za zrušena.

Tento spůsob předepsání ústavy beze sněmu ústavodárného a bez svolení zemí jednotlivých spůsobil z počátku nelibost skoro u všech národů rakouských, která však při většině obyvatelstva brzy jakž takž

se ukonyšila rozvážením změněného stavu věcí. Tu přišel nový podnět k nepokojům z ciziny. Parlament německý ve Frankfurtě byl zhotovil ústavu pro celé Německo, dle které měl zvolen býti císař německý nade všemi zeměmi posavadního spolku německého, tedy i nad zeměmi koruny české, a jemu posavadní panovníci, mezi nimi také císař rakouský, pokud se týkalo jeho zemí spolkových, měli býti podřízeni. Když Rakousko a později také Prusko, nemohouce se takovému řádu smyšlenému podrobiti, poslance své povolali z Frankfurta nazpět, strhly se z toho divoké bouře v některých menších státech německých, čelící k zavedení republiky demokraticko-socialistické. Vůdcové těchto povstání, majíce dorozumění s tajnou revoluční jednotou jiných národů a zvláště s Uhry ještě nepřemoženými, vyslali své emissary také do Čech, a připravili k svým úmyslům nejprv některou část študentstva německého v Praze, potom pomocí vyhnance ruského Bakunina a některých domácích přepiatců také část mladíků českých, žeť mínili znovu povstati a pomáhati k domnělému sbratření všech národů prostředkem svobody republikanské. Povstání mělo vypuknouti najednou v Praze, v Drážďanech a ve Vratislavi. Ale v Praze přetrhli úřadové civilní a vojenští hned první přípravy na jevo vyšlé zajetím účastníků a opětným vyhlášením stavu obležení (1849, 10 Května). V Drážďanech a ve Vratislavi byla bouře krvavě potlačena vojskem pruským.

Mezitím nové ministerstvo rakouské počalo v mezích ústavy oktrojované splňovati hlavní přání národů, jakž se byla projevila v nepokojných bězích minulého roku. Zřízeny jsou hned kommissí nestranné ku provedení zákona o vyvadění sedlských statků z poddanství, kteréž dokonaly práci svou v čase poměrně krátkém. Již 17 Března roku 1849 vyšel řád obecní, zhotovený ministrem Stadionem, dle kterého města i vsi dostaly samostatné správy svých věcí volenými staršími, raddami a purkmistry čili představenými, nad kterými měla výše státi svobodně zřízená obec okresní a nad tou obec krajská. Nařízením císařským téhož času vydaným zaveden zákonník říšský k ohlašování zákonů všemi jazyky zemskými zněním původním, čímž učiněn první rozhodný krok ku provedení rovnoprávnosti jazyka českého s německým v Čechách v užívání úředním. Když ministr Stadion již v měsíci Květnu toho roku, pozbyv zdraví svého, musil odstoupiti z veřejného života, nastoupil na jeho místo v řízení vnitřních záležitostí doktor Bach, předtím ministr spravedlivosti (28 Července); do ministerstva pak vstoupili hned potom hrabě Lev Thun co ministr duchovních věcí a vyučování, a rytíř Schmerling co ministr spravedlivosti. Hrabě Thun nemeškal ve skutek uvésti nové řády ve školství,

o kterých se dotud dály toliko porady u ministerstva. Universita Pražská dostala jimi jako i druhé university v císařských zemích svobodného zřízení zrušením posavadních direktorů fakult, tak že odtud každá fakulta, rozdělena na sbor professorů a sbor doktorů, spravovala sama věci své v mezích zákonů s volenými děkany v čele, z těch pak skládal se akademický senat, mající za předsedu voleného rektora university. Povoláním několika professorů z Německa mínil hrabě Thun povznésti některá odvětví vědy dotud méně vzdělávaná od učenců domácích. Gymnasia dostala nového zřízení, nejvíce dle příkladu pruského. Vedlé nich hleděno pilně zřízení škol realných, dílem nákladem státním, dílem pomocí obcí městských. Přitom zaveden jest jazyk český za vyučovací na nižších školách ve krajinách českých, toliko s ohledem na naučení se také jazyku německému ve městech: na gymnasiích pak a na universitě poskytnuto jemu prozatím aspoň něco málo místa. Rytíř Schmerling zavedl nové zřízení soudní s porotou a jednáním tudyž veřejným a oustním dle příkladu jiných vzdělanějších zemí. V poměrech mezi státem a církví hledělo se k obnovení právního stavu, porušeného za císaře Josefa, smluvou se stolicí papežskou: pročež hned roku 1850 zrušen zákon o neplatnosti papežských bullí bez stvrzení vládního: smlouva pak sama čili konkordat dokonán po delším vyjednávání roku 1855.

Již při začátku rozmanité činnosti této opravné porazil šedý velitel českého rodu, Radecký, krále sardinského slavným pětidenním tažením od 20 do 24 Března roku 1849. Následkem toho uvedena Lombardie, a po několika měsících také Benátky zase v poslušenství. Vzbouření uherské přemoženo jest po delším tuhém boji pomocí vyžádanou od Ruska (1849 Srp.). Později pak překaženy jsou také pokusy Pruska o sjednocení zemí německých pod vrchním jeho řízením s vyloučením Rakouska, když vojsko císařské stažené v Čechách a na Moravě zahrozilo vtrhnutím do Slezska. Prusko musilo smluvou v Olomouci (1850, 29 Listopadu) upustiti od svých zámyslů, a v pul létě potom obnoven jest spolek německý ve spůsobě předešlé (1851 Kv.).

Ale vítězství tato zjednala při dvoře císařském příliš záhy pruchod radám mužů, kteří se domnívali, že se mocí vojenskou dá všecko zase uvésti ve staré koleje a že nepotřebí ohlížeti se déle po národech a přáních jejich, pokud se protivila předešlému spůsobu vlády neobmezené. Již v měsíci Říjnu roku 1849 ministr Bach zastavil uvedení nového řádu obecního ve skutek, pokud se týkalo obcí okresních a krajských, tak že se přestalo na pouhém zřízení obce místní. Dne 30 Prosince toho roku vyhlášeno jest teprv zřízení zemské pro království české, s hubeným oborem práv, jaký právě oktrojovanou

ústavou říšskou vytčen byl všechněm zemím, a s volebním řádem takovým, který německé menšině obyvatelů v zemi pojistil většinu hlasu na sněmě nad četnějším obyvatelstvem českým. Ale sněm tento nebyl ani svolán a tím méně sněm říšský. Ministr Bach pospíšil toliko roku 1850 se zrušením patrimonialných ouřadů a soudů, kteří ještě prozatímně konali svou moc ve jménu státu, ne již vrchností bývalých. Na jich místa nastoupili císařští ouřadové s rozdělením země na sedm krajů, Pražský, Česko-Lipský, Jičinský, Pardubický, Budějovický, Plzenský a Chebský, z nichž každý rozdělen dále na několik podkrajství s ouřady politickými, a každé podkrajství obyčejně na dva neb tři okresy soudní. Nejvyšší úřad v zemi nazván místodržitelstvím, ač nebyl podstatně rozdílný od někdejšího gubernia. Později, roku 1855, zaveden nový řád, jímž místo 7 krajů zřízeno 13, podkrajství pak jsou zrušena a nad okresy postaveni úřadové političtí a soudní spojení. Tímto zřízením rozmnožil se počet úřednictva bezpostředně od vlády dosazeného ještě mnohem více než za císaře Josefa; a od té chvíle také všecka veřejná správa zakládána jest zase jak nejvíce možná jen na úřednictvu a moc vlády na vojsku. Dne 31 Prosince 1851 prohlásil císař František Josef ústavu danou roku 1849 za zrušenou, jakožto v samých základech svých nesrovnávající se s poměry mocnářství rakouského.

Patentem císařským, kterým se prohlášení toto stalo, slíbena jsou jiná zařízení, která měla býti částečnou náhradou za konstitucí; měla jmenovitě každá země dostati svého jistého zastupitelstva. Ale splnění těchto slibů jest potom odkládáno, a mezitím zvracovány jsou neb aspoň ztenčovány pokroky k lepšímu již prvé provedené. Dálo se to se zvláštní bezohledností, když po smrti knížete Felixa Schwarzenberka (1853, 5 Dubna) doktor Bach, povýšený potom za svobodného pána, došel nejvyšší důvěry panovníkovy, tak že vplyv jeho zasahoval rozhodně i do oborů povinností jiných ministerií. Tu zrušeny jsou poroty a soudy veřejné, zrušena veřejnost jednání obecních výborů, a podtržena svoboda obcí ustanovením, aby nebylo nových voleb představených a starších až do vydání nového obecního řádu, který však nikdy nevyšel; zrušeno též ponenáhlu vyhlašování zákonů ve všech jazycích říšských. Rovnoprávnost jazyka českého s německým rušena také ve školách. Ještě roku 1854 vyšlo péčí ministra hraběte Thuna nařízení, které řeči české poskytovalo aspoň něco více místa na gymnasiích; ale úřední nástrojové v zemi samé, závislí více od ministeria vnitřních záležitostí, postarali se o to, aby nařízení toto nebylo zachováno. Mezitím provozovala se velká libovůle policejní na ujmu řádného vykonávání moci soudní. První obětí její v Čechách byl již

ku konci roku 1851 Karel Havlíček, který stihav chování vlády prostředkem tisku s překypující prudkostí satyry, ač porotou prohlášen byl za nevinného, z nařízení ministra Bacha odvezen jest do Brixena v Tyrolu a tam, jak se tomu říkalo, internován. Tímto novým spůsobem vazby stiháno jest v létech potomních více jiných vládě nemilých osob, často z příčin dosti nepatrných. Svoboda tisku, pokud se týkalo veřejných věcí, jest dokonce utlačena, zvláště pak v českém jazyku nedovoleno vydávati ani jedněch novin, kromě od vlády samé. Časopisům německým naproti tomu, zvláště Vídenským, dopouštěno zohavovati všecko české s jízlivostí dotud nebývalou.

Vláda, oddavši se po obnovení pokoje domácího v mocnářství snaze obzvláště zalíbené, aby Rakousku zjednala rozhodný vplyv v Německu, mínila nakloniti k sobě veřejné mínění u Němců zahraničných tím, že se jala vnitř mocnářství živlu německému spůsobovati panství nad druhými národnostmi, a jim proto zkracovala slibované předtím rovné právo. Dálo se to jmenovitě také v zemích koruny uherské, kamž hejna úředníků i něco také učitelů z druhých zemí, zvláště pak z Čech a z Moravy, přesazena jsou, aby zároveň s novými zákony a zřízeními pomáhali také tam šířiti jazyk německý. Tlak této soustavy vládní utlumil v Čechách svěží onen ruch, kterým se sílilo vědomí národní v obyvatelstvu českém za posledních let před rokem 1848. Přišlo několik let jakéhosi zemdlení ve snahách národních; přirozené to odražení po přílišné rozčilenosti, která byla po čas nepokojů politických. Ale ze zemdlení toho pozdvihlo se národní vědomí ještě prvé, než klesla vládní soustava jemu nepřátelská, a objevilo se brzy co zakořenělé hloub než předtím ve všech vrstvách obecenstva, zvláště i ve stavu sedlském, jenž osvobozen z jařma poddanství, rychle povznášel se jak ve svém hospodářství tak i v duchovním vzdělání.

Vládní pak soustava Bachova klesla, protože základy její protivily se přirozeným a skutečným poměrům. K vydržování jí bylo potřeba peněžitých prostředků, jakými mocnářství rakouské nevládlo. Zavedla tedy říši v krátkém čase ve dluhy nesmírné, ač přetížila obyvatele břemenem daní na dlouho nesnesitedlným. A k tomu přese všecku péči o zvelebení vojenství utrpělo mocnářství velké rány ze zevnějška. Rakousko připravilo se ve škody znamenité na lidech i penězích chováním svým ve válce mezi Ruskem a Francouzskem i Anglickem z příčiny záležitosti východové (1855), ač neúčastnilo se v boji, než toliko postavilo se v brannou neutralnost. Potom utrpělo v obnovené válce se Sardinskem a mocným chranitelem jeho, císařem

francouzským Napoleonem III, těžké porážky u Magenty a u Solferina (1859) a tudy ztrátu krásné země lombardské.

Po těchto smutných zkušenostech císař František Josef zamítnul záhubnou soustavu vládní jakož pravé a skutečné zřídlo všech pohrom. Dne 15 Srpna 1859 vydal manifest ke svým národům, jímž sliboval důkladné opravy ve správě i zákonodárství, a hned potom dne 21 Srpna propustil ministra Bacha z úřadu. Dne 5 Března 1860 vyšel patent císařský, dle něhož měly země dostati nových zastupitelství, z nichž měl volen býti jistý počet členů k rozmnožení raddy říšské, zřízené hned po vydání oktrojované ústavy roku 1849, která dotud sloužila jen ku podávání dobrých zdání o návrzích zákonů, vycházejících od ministrů. Jen pro tenkrát jednou, pokud zastupitelstva zemská nebyla zřízena, jmenoval císař sám důvěrníky z jednotlivých zemí do rozmnožené říšské raddy, která hned potom svolána jest ke dni 31 Března, a uloženo jí přede vším vzíti v uvážení stav financí říšských. Dne 17 Července 1860 zavázal se císař ze své vůle, nezvyšovati daní aniž bráti půjček leč se svolením rozmnožené raddy říšské.

Jednání říšské raddy, mezitím započatá, odkryla bez ohledů netoliko všecky vady finančního hospodářství, nýbrž ukázala také, že pomoci k napravení jich není leč v důkladné proměně v celém zřízení státním. Většina shromáždění vyslovila své zdání v ten smysl, že zřízení Rakouska má spočívati na základech právních, tudyž na šetření historického práva jednotlivých zemí, na spojení jich nenuceném v jeden celek, na rovném právě všech národů a na živé samosprávě ve všech kruzích místo umrtvujícího tlaku správy úřednické. Radě většiny této dal sluch císař František Josef vydáním neodvolatedlného diplomu dne 20 Října roku 1860, kterým, jak se podobalo, měla nastati nová doba samostatnějšího vyvinutí země a národu českého v neporušitedlném svazku jeho s druhými zeměmi rakouského mocnářství. Splnění naděje té však zdrželo se novými protivenstvími, která brzy vznikla ze snah Němců a Maďarů o výhradné panství kmenů svých nad ostatními národy rakouskými a množena byla zlým během událostí zahraničných, tak že mocnářství rakouské vůbec a země česká obzvlášť ještě na dlouhý čas potom nedošly plné spořádanosti.

Registřík

jmen místních a osobních.

VÝKLAD

KE TŘEM HISTORICKÝM MAPÁM.

Napsal prof. Dr. J. Kalousek.

Mapa I.

ukazuje rozsah říše České za knížete Boleslava II. okolo r. 973. Náležela tehdáž ku panství Českému kromě vlastních Čech také Morava, pak Slezsko (ne-li celé, alespoň veliká část), a největší díl nynější Haliče s některými krajinami nynějšího ruského Polska. Krakov byl po Praze nejhlavnější hrad v říši Boleslavově. Krajiny jihopolské s pozdější tak zvanou Červenou Rusí nazývaly se tehdáž Bílým Charvátskem; Slezsko bylo obýváno od kmenů polských, ale nemělo ještě společného jména. Kdy a kým říše Česká tohoto podivuhodného rozsahu nabyla, není povědomo; toliko víme, že okolo r. 973 byla tak veliká, a že nedlouho v tom rozsahu potrvala. Jižť za Boleslava II. r. 981 veliký kníže Ruský sv. Vladimír dobyl Červené Rusi a připojil ji ke své říši; asi o osm let později kníže Polský Mečislav I. odňal Čechům nějakou velkou krajinu polskou, ač nevědomo kterou; po smrti pak knížete Českého Boleslava II. r. 999 kníže Polský Boleslav Chrabrý vydobyl i ostatních zemí, zejména horního Povislí se hradem Krakovem a země Moravské, knížatům pak Českým zůstaly pouhé Čechy.

Hlavní zprávu o rozsahu říše České okolo r. 973 máme v pozůstatku zakladací listiny biskupství Pražského, ježto byla sepsána nepochybně roku právě jmenovaného. Výklad její naskytuje mnoho nesnází, kteréž větším dílem podařilo se překonati za pomoci pramenů jiných, namnoze novějších.*) Podle dotčené zakladací listiny při hra-

*) O rozsahu říše České za Boleslava II. psal jsem v Rezkově Sborníku Historickém 1883, str. 1—16, 97—110. Co se týká umístění kmenův českých, kde mínění badatelů se rozcházejí, přidržel jsem se tam i zde výsledků Tomkových, ježto se najdou odůvodněny v Časopisu Českého Musea 1858 a 1859, jakož v Tomkově Obraně nejstarších dějin českých v Památkách archaeologických, díl IV. b, V. (německy pod názvem Apologie v aktech kr. české Společnosti Náuk r. 1863).

*

nicích dioecese Pražské a tudy také tehdejší říše České nacházela se župa Tuhošťská, jinak Domažlickou nazývaná; od ní pak na sever přebývali při hranici Sedlčané v pozdějším Loketsku, Lučané v Žatecku, pak při Labi Lémuzi. Litomiřici a Děčané, odtud k východu Pšované a Charváti; načež popis přechází do pozdějšího Slezska, kdež jmenuje Dědošany, Bobřany, Třebovany a Slezany; poslednější přebývali z řeky Slezy, kteráž nyní po německu jmenuje se Lohe, a název jejich později přešel na všechno obyvatelstvo při hořejší Odře. Dále zakladací listina klade ke hranici řeky Bug a Styr; snad se má rozuměti hlavně vrchoviště těchto ruských řek. Kudy šla hranice dlouhým prostranstvím od řeky Odry ve Slezích až k řece Bugu, doprosta nemožno věděti: na naší mapě poznamenána jest hranice v těchto stranách jen proto, že nebylo možno bez toho se obejíti, a volena jest tak, aby okazovala, co dle pravděpodobnosti nanejméně musilo náležeti k říši České; možná však, že tato hranice od Odry k Bugu šla severněji, než naše mapa ukazuje, a nebyla snad ani ve skutečnosti zevrubně určena. Dále zmiňuje se zakladací listina o hranici naproti Uhrům, kteráž šla také po horách Tatrách a po řece Váhu. Morava sáhala na jihu až k lesu na nevysokém pohoří řečenému tehdáž Muore, při jehož východním konci stojí nyní město Mailberg v Rakousích. Hranici moravskou na jihu tvořilo tedy přirozené rozvodí, což platí také největším dílem o hranicích země České. Nejhořejší poříčí Lužnice se hradem Vitorazí náleželo tehdáž k Čechám: totéž platí o Kladsku. Nejhořejší poříčí Ohře se hradem Chebem mělo sice řídké obyvatelstvo slovanské, ale sotva kdy za těchto starých časů bylo pod mocí knížat českých; ani hořejší poříčí Nisy Lužické nenáleželo tehdáž k Čechám, takže tam šla hranice po hřbetě hor Ještědských.

Ze kmenův českých, které nepřebývaly u hranic, než uvnitř Čech, jsou nám povědomi toliko vlastní Čechové kolem Prahy, a Zličané okolo Kouřimě a Libice.

Na mapě poznamenal jsem toliko ony hradby a vesnice nebo dvory, o kterých máme zprávy, že stály již ve století 10. nebo 11. K nim poutají se nejstarší pověsti o původu národa Českého, jakož i nejdávnější události, o kterých vypravují nejstarší letopisy, legendy a listiny.*) Sídlo dávných knížat moravských Velehrad, ježto zahynulo nejspíš r. 906, postavil jsem do závorek.

---

*) V kronice Kosmově rozeznávám ves Stebno ode vsi Zbečna. Kde Kosmas praví, že hrad Krokův stával v lese, jenž leží při vsi Stibene (que adiacet pago Ztibene), tu myslím, že nemá rozuměti se ves Zbečno u Křivoklátu, poně-

Severně od Čech spatřujeme na naší mapě kmeny srbské, jichž malý pozůstatek u řeky Sprevy dosud mluví slovansky, a částku Luticů. Jména kmenův a žup slovanských psána bývají v pramenech velmi nemotorně, tak že často nevíme, jak vlastně u Slovanů zněla. Ku příkladu při Labi, kde vyteklo z Čech, vyskytá se župa psaná Niseni, a těžko jest uhodnouti, zdali slovanští její obyvatelé jmenovali se Nišané, jakž psáno jest na naší mapě, nebo Nížané či jak jinak. Co se týče těchto jmen, přidržel jsem se větším dílem toho způsobu psaní, pro nějž rozhodl se P. J. Šafařík ve Slovanských Starožitnostech, neboť badání v této stránce od jeho časů bohužel nepokročilo. Toliko do župy severně od vlastních Lužičanů položil jsem obě formy, Selpuli, kteráž se vyskytá v pramenech, i Slubjané, které se dohádl Šafařík. Do sousední župy postavil jsem toliko listinné jméno Zara, ač Šafařík mínil, že obyvatelé sluli Žarované. Co se týká polohy a hranic žup srbských, přidržel jsem se výsledků, kterých dopracovali se novější zpytatelé němečtí, a které jsou zobrazeny na 31. listě historického atlantu Spruner-Menkova z r. 1880, a s nevelkými odchylkami v díle, jež vydal Otto Posse 1881: Die Markgrafen von Meissen und das Haus Wettin.

Také v Němcích poznamenány jsou některé župy (Gau, staroněmecky Gowe).

---

vadž ta leží daleko od Krakova, nýbrž jiná ves blíže Krakova. Při vsi Rousinově východně od českého Krakova popisuje se samota Stebno, kteráž ve své nynější způsobě, jsouc dominikální osadou, jest nepochybně původu zánovního, však jméno její nepochybně náleželo její poloze již dříve, a snad se nám v něm zachovala stopa předvěké vsi Stebna u Krakova. Ostatni čtyři zmínky Kosmovy o Zbečné. kteréž se tam píše Stebecna i všelijak jinak, vztahuji ovšem ke Zbečnu u Křivoklátа.

Mapa II.

zobrazuje Čechy a Moravu za zřízení župního neboli hradského. Zdá se býti nepochybno, že když obyvatelstvo se množilo a osazené země přibývalo, množily se také župy, avšak toliko do jistého času, načež při úpadku zřízení hradského dvě nebo i více žup sjednocovaly se ve větší kraje, a tudy jich počtu zase ubývalo. Zřízení hradské nacházelo se na vrcholu svého vývoje asi uprostřed 12. století; tenkrát počet žup byl nejspíš největší, a k té době vztahuje se rozdělení Čech na župy, jež představuje naše mapa. Hrady, vsi neb dvory a kláštery poznamenal jsem toliko ty, o kterých jsou zmínky v pramenech 12. století anebo brzo potom, tak že se může za to míti, že ve 12. věku již stály. Jen několik míst naznačil jsem takových, o kterých nachází se první výslovná zmínka teprva ve druhé polovici 13. věku nebo ještě později: taková místa poznamenal jsem oblými závorkami ( ). Hranatými závorkami [ ] opatřil jsem několik hradů, které zanikly dávno před 12. věkem.

Župy poznamenány jsou na mapě toliko číslicemi. Jména jejich *v Čechách* jsou následující:

1. Župa Pražská. rozkládala se toliko na levém břehu Vltavském.
2. Župa Vyšehradská, toliko na pravém břehu Vltavském.
3. Župa nepovědomého jména, srovnávající se s pozdějším dekanátem Brandýským.
4. Meziříčí.
5. Řipsko.
6. Župa Dřevíčská, později řečená Slanská.
7. Rokytensko na severním břehu řeky Mže.
8. Tetínsko neboli Podbrdí při řece Litavě.
9. Župa Záosecká neboli Kamýcká.
10. Župa pozdějšího dekanátu Benešovského, o kteréž není jisto, netvořila-li se Záosečím župu jedinou (Čas. Č. Mus. 1859, 197).

Krajina těmito 9 nebo 10 župami zaujatá byla osazena prvotně, jak se podobá, kmenem vlastních *Čechův*, jejichž jméno jakožto kmene nejmocnějšího a vévodícího již v 8. století přecházelo na celou zemi.

Následujících patero žup (11.—15.) náleželo *Lučanům* anebo jim bylo podřízeno, totiž

11. Žatecko,
12. Kadaňsko,
13. Sedlecko,
14. Mežsko a
15. župa nepovědomého jména, srovnalá s pozdějším dekanátem Žlutickým.
16. Bělsko, to jest župa Bílinská neboli Lémuzská.
17. Župa Litoměřická.
18. Děcko, t. j. župa Děčínská. Děčané a Litoměřici tvořili prvotně s Lémuzy nejspíš jeden kmen, a oddělivše se od nich, utvořili zvláštní župy.
19. Župa Záhošťská, nebo snad Záhvozdí, přibyla k zemi České teprva v 11. století, nejspíš z odměn, které vysloužil si kníže a potomní král Vratislav od císaře Jindřicha IV. V 10. věku ta krajina při nejhořejší Nise náležela Milčanům, byla však nepochybně z největšího dílu ještě lesem porostlá.
20. Župa Charvátská prvá, a
21. župa Charvátská druhá, prvotně patrně tvořily dohromady jeden celek, jakž k tomu ukazují jejich názvy i také hranice.
22. Župa Mělnická, a
23. župa Kamenecká tvořily nepochybně prvotně též jeden celek, osazený od Pšovanův.
24. Župa Boleslavská,
25. Libická, jež později slula Havraňskou, pak i Poděbradskou nebo krajem Nymburským.
26. Oldříšská, a
27. Kouřimská: tyto čtyry župy právě jmenované tvořily nejspíš územek osazený prvotně od Zličanův. Ostatní východní a jižní Čechy, které též náležely Slavníkovi, dostaly se ku panství Zlickému nejspíš výbojem, podrobením tamějších kmenů, jichž neumíme jmenovati.
28. Župa nepovědomého jména, srovnalá s dekanátem Bydžovským.
29. Župa Železnická.
30. Hradecká.
31. Úpská.
32. Opočenská.
33. Kladská.
34. Župa nepovědomého jména, srovnalá s dekanátem Kosteleckým. Soudě dle místních jmen, toliko západní třísllo této župy od Chocně k Doudlebům a dolů po Orlici mohlo již ve 12. věku býti

poněkud zalidněno, ostatní pak mnohem větší částka zůstávala pokryta lesem až do 13. století. Podobně bylo téměř ve všech župách, kteréž ležely při pomezných horách.

35. Župa Litomyšlská.
36. Vratislavská.
37. Chrudimská.
38. Čáslavská.
39. Úřetovská.
40. Župa Řečická.
41. Chýnovská.
42. Vitorazská. Tuto krajinu prvotně k Čechám náležitou, ale málo zalidněnou, přisvojili si Rakušané větším dílem již před rokem 1179, načež kníže Český Bedřich r. 1185 udělil západní zbytek její rakouskému pánovi Hadmarovi z Kunringu v léno; manská závislost tato přestala zahynutím krále Přemysla II. 1278, od kteréž doby celé Vitorazsko se počítá k Dolním Rakousům.
43. Župa Doudlebská,
44. Bechyňská čili Netolická,
45. Vltavská,
46. Bozenská.
47. Župa nepovědomého jména, srovnalá s dekanátem Volyňským,
48. Pracheňská,
49. župa dekanátu Klatovského,
50. župa dekanátu Rokycanského,
51. župa Plzeňská, a
52. Domažlická.

Při vytčení českých žup a jejich hranic držel jsem se zásad a výsledků, jež odůvodnil můj učitel V. V. Tomek v Časopise Českého Musea r. 1858 a 1859. Hlavním pramenem ku poznání žup při tom jest rozdělení země České na dekanáty, kteréž nám jest zevrubně povědomo z druhé polovice 14. století, zejména z Register desátků papežských.*)

Co se týká rozdělení *země Moravské* na župy, k tomu nedostává se nám tak dobrých pramenů, jaké máme v Čechách. V Moravě jsou na snadě toliko zmínky o župách a hradech i úřednících župních; z těchto zmínek dlužno souditi, že úřadové župní tu a tam během času stěhovali se ze hradu do hradu nebo do města (jakož v Čechách

*) Dekanáty, ve které dioecese Pražská před válkou husitskou se dělila, zobrazil jsem na historické mapě Čech, navržené prvotně Fr. Palackým, kteráž vyšla v X. díle Památek archaeologických a současně r. 1876 v aktech královské české Společnosti Náuk.

několik takových případů máme určitě zjištěných), tu pak nebývá jisto, zdaž dvě různá jména vztahují se ke dvěma různým župám anebo k župě jedné. Pročež počet žup moravských nemůžeme ani příbližně udati; při takovém stavu věcí rozumí se samo sebou, že hranice mezi župami nemohou se označiti, pročež na naší mapě v Moravě se nenajdou. Palacký počítal v Moravě žup do 30;*) Hermenegild Jireček napočítal jich méně, totiž 19.**) Čísla na naší mapě v Moravě stojící znamenají župy Jirečkem vyšetřené; jsouť tyto:

1. Župa Brněnská, kteráž prostírala se až na pomezí zemské, kde sousedila s Čáslavskem.
2. Župa Pustiměřská,
3. Olomoucká,
4. Úsobrněnská,
5. Úsovská.
6. Župa Holasická neboli Holasovická, a
7. Hradecká mohly býti také župou jedinou, neboť staré zmínky o těchto dvou župách v pozdějším Opavsku dají se srovnati s domněnkou, že úřadové přestěhovali se okolo r. 1200 z Holasovic do Hradce.
8. Župa Přerovská,
9. Spytihněvská,
10. Hodonínská,
11. Břetislavská,
12. Podivínská,
13. Strachotinská,
14. Pravlovská,
15. Rokyteňská,
16. Znojemská,
17. Bítovská,
18. Jemnická,
19. Jihlavská.

Posledně dvě jmenované župy jsou pochybné, neboť odečteme-li zmínky, které se o nich nacházejí v listinách podvržených nebo podezřelých, nemáme starší zprávy o Jemnici než z r. 1227, a o Jihlavě teprva z r. 1233. Krajina při horním toku řeky Jihlavy nejspíš byla ještě ve 12. věku zarostlá pralesem; v Jemnici zjevuje se krajská správa ve druhé polovici 13. věku, v Jihlavě teprva ve 14. věku.

---

*) Palackého Dějiny české I. 2. str. 423—439.

**) Práce Hermenegilda Jirečka o župách moravských uveřejněna jest v III. díle Památek archaeologických, stručněji ve Slovanském Právě.

Mapa III.

ukazuje země koruny České, Čechy, Moravu, Slezsko, Lužici a Chebsko, tak jak pohromadě trvaly během půltřetího století, totiž od Karla IV. až do války třicetileté. Proměny, které za tu dobu se udály, nebyly veliké, a záležely větším dílem v tom, že některé částky země přišly pod jiné panství a tudy odcizily se státu českému. K objasnění mapy a jako příspěvek k territoriálné historii koruny České buďtež zde dotčeny některé takové změny, jichž hledati v dějepisích bývá nesnadno.

Od země *České* oddělily se částečky na východě a na severu. K dioecesi Pražské počítaly se ještě ve druhé polovici 14. století fary Valbeřická, Bertelsdorfská a Schömberská při dekanátě Dvorském, a Friedlandská, Waltersdorfská i Trautliebersdorfská při dekanátě Broumovském, ale co do správy politické ty končiny již náležely ku knížetství Svídnickému; darovalť již král Václav II. r. 1289 město Schömberg s Trautliebensdorfem a jinými třemi vesnicemi Bolkovi knížeti Svídnickému; za hranici při tom bylo ustanoveno rozvodí potoků tekoucích do Slez. Friedland, jenž stojí u nejhořejší Stěnavy, za časů Karla IV. byl již také odtržen od Čech ke Slezsku.*)

Také krajina Žitavská církevní správou náležela k zemi České vždy před válkou husitskou, ale město Žitava se svým okolím vyštěpilo se ze země České již uprostřed 14. století, vstoupivši s městy hornolužickými v jednotu; listiny císaře Karla z let 1355 a 1373 jsou toho patrným důkazem, že Žitava správou politickou náležela již k horní Lužici.**)

Chebsko, získané králem Janem 1322 zástavou od říše Německé, náleželo ku koruně České, ale nikoli k zemi České. Krajina ta byla tehdáž větší než jest nyní; náleželť k ní na severu Schönberk a Brambach, na západě sáhala až za Thierstein, na jihu příslušely k ní ještě

*) Grünhagen und Markgraf, Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens, I. Band; listina o Schömberku z r. 1289 najde se tam na str. 487, méně srozumitelné jsou listiny o Friedlandě z let 1356, 1369, 1388 str. 507, 512, 524.

**) Pelzel, Lebensbeschreibung Karls IV., Urkundenbuch Nr. 294 p. 326, Nr. 327 p. 364.

město Redvice a klášter Waldsaský. Za panování Václava IV., zvláště okolo r. 1400, kdy knížata němečtí počali proti němu nepřátelství, ztratila se asi polovina té krajiny: Schönberk dal se pod ochranu saskou, klášter Waldsaský přijal ochranu falckou, a nejvíc přisvojili sobě koupěmi a jinak purkrabové Normberští z rodu Hohenzollerského, kterýmž jakožto pánům Bayreutským leželo Chebsko po ruce.*)

Od *Moravy* počalo se oddělovati Opavsko, když král Přemysl II. okolo r. 1267 udělil tu krajinu pode jménem vévodství svému levobočkovi Mikulášovi. Potomci jeho panovali tam až do vymření svého r. 1464. a počali již r. 1365 děliti mezi sebe své dědictví, tak že časem rozeznávalo se knížetství Opavské, knížetství Krnovské, podíl Hlubčický, Bruntálský a j. Trvalo to však od prvního založení knížetství Opavského 400 let, nežli ta krajina dokonale oddělila se od Moravy a postavila se na roveň s knížetstvími Slezskými. Při Moravě zůstaly toliko některé statky (enklavy), náležité biskupům Olomouckým a jiným vrchnostem moravským.

Slezsko, získané ku koruně České králem Janem a Karlem, v pozdějších časích také o něco se zmenšilo. Na naší mapě nepočítáme již ke Slezsku jeho nejvýchodnější proužek, v němž bylo knížetství Osvětimské, Zátorské a Seveřské. Knížetství Seveřské bylo r. 1442 knížetem Vácslavem Těšínským odprodáno k biskupství Krakovskému. Současně také Zátor dostal se v obor moci krále Polského (1441—1447), a Osvětimsko bylo tamějším knížetem Janem prodáno králi Polskému 1454 a 1457. Český král Jiří smluvou r. 1462 slíbil králi Polskému Kazimírovi, že za svého života nebude hlásiti se o bývalé državnosti koruny České, kteréž na onen čas byly v moci krále Polského, zejména o hrady Osvětim, Volek, Seveř, Zátor, Berwald a Živec. Od té doby již tak tomu zůstalo, až teprva při prvním dělení Polska 1775 a při zřizování spolku Německého 1815 vzpomínáno toho, že tato končina náležívala někdy ku koruně České.

Slezsko ve 12. a v následujících stoletích dělilo se v několikero knížetství, jichž počtu přibývalo a ubývalo hlavně podle toho, kolik tam kdy bývalo potomkův polského rodu Piastovského. Naše mapa ukazuje ohraničení těchto knížetství i několika drobnějších panství, tak jak bývalo ve století 15. a později. Hranice mezi jednotlivými knížetstvími zachovaly se namnoze podnes jakožto hranice mezi nynějšími kraji slezskými; na naší mapě vykresleny jsou dle map v historickém atlantě Spruner-Menkově. Knížetství poznamenána jsou číslicemi a nazývala se takto:

---

*) Kürschner, Eger und Böhmen str. 34, 40.

1. Knížetství Těšínské, kteréž r. 1292 a 1327 dostalo se v manský poměr ku koruně České, a nebylo od ní nikdy odcizeno. Nynějšímu držiteli knížetství Těšínského, arciknížeti Albrechtovi, bylo naposledy uděleno léno od J. V. císaře Františka Josefa jakožto krále Českého dne 10. července 1858.

2. Panství Pštinské vzniklo v 16. století oddělením od knížetství Ratibořského.

3. Knížetství Ratibořské uznalo r. 1292 a 1327 krále Českého za vrchního pána svého, a r. 1532 spadlo přímo na korunu Českou, od které již nebylo v léno udělováno.

4 Knížetství Bytomské vešlo r. 1289 a 1292 v závazek manský ku koruně České, na kterouž spadlo r. 1353.

5. Knížetství Opolské bylo od r. 1292 a 1327 lénem koruny České, kteréž uprázdnivši se vymřením držitelův 1532, připadlo přímo králi Českému.

6. Knížetství Nisské bylo majetkem biskupů Vratislavských, kterýmž náleželo také panství Koutské mezi Vratislaví a Svídnicí. Biskup Vratislavský Nanker i po roce 1335, kdy král polský Kazimír smluvou odřekl se vrchního panství nad Slezskem ve prospěch krále Českého, odporoval králi Janovi; po smrti Nankerově nástupce jeho 1342 uznal vrchní panství České.

7. Knížetství Münsterberské r. 1335 uznalo krále Českého za svého vrchního pána lenního.

8. Knížetství Břežské od r. 1329 manským závazkem hledělo ku koruně České.

9. Knížetství Vratislavské, ku kterému král Jan 1327 zjednal si právo dědické, odumřelo roku 1335, a od té doby náleželo králi beze všeho prostředka. Král Karel 1348 od Břežska koupil kraj Namyslovský a přivtělil jej ke Vratislavsku, ač s ním místně nesouvisí.

10. Knížetství Olešnické dostalo se v poměr manský ku koruně České r. 1329.

11. Knížetství Svídnické a

12. knížetství Javorské zůstávala samostatnými do r. 1353, kdež král Karel s rukou dědičky Anny získal je rodu svému; ve skutečné držení krále Českého vešlo oboje to knížetství r. 1392, kdy zemřela manželka posledního tamějšího Piastovice Bolka, strýce Annina. Svídnicko a Javorsko nebylo pak již propůjčováno v léno.

13. Knížetství Lehnické uznalo krále Jana za vrchního lenního pána r. 1329 a 1331.

14. Knížetství Volovské slulo dříve Stinavským, a pod tím jménem přistoupilo ku koruně České jakožto léno r. 1329. Ve knížetství

Volovském, Lehnickém a Břežském panoval rod Piastovský nejdéle; vymřelť tam r. 1675, načež ta tři knížetství spadla bez prostředka na korunu.

15. Knížetství Hlohovské poddalo se králi Českému jakožto vrchnímu lennímu pánovi r. 1329, uprázdnilo se již r. 1331, bývalo však potom od králův Českých zase propůjčováno jiným knížatům k užívání aneb v léno, až teprva od r. 1506 zůstávalo v přímém držení královĕ. Od něho odloučilo se

16. knížetství Zaháňské, kteréž r. 1329 poddalo se králi Českému v manství. Sáhalo také za řeku Kvizu a Bobr, starobylou to hranici Slezska, na západ do Lužice.

17. Knížetství Krosenské na obou březích nejdolejšího Bobra i řeky Odry bylo prvotně též částkou Hlohovska: dostalo se r. 1537 v držení markrabí Brandenburského, a tím skutečně vyštěpilo se ze Slezska. Od té doby kraj Svobodínský (Schwiebus), náležitý ke Hlohovsku, již místně nesouvisel se Slezskem.

Odštěpením od starších knížetství vzniklo panství Karolatské neboli Dolnobytomské ve Hlohovsku, Trachenberské, Miličské a Sycovské (Wartemberské) vedle Olešnicka, a některá jiná.

Hořejší Lužice, obývaná prvotně od Milčanův, dostala se v moc Českou již okolo r. 1086, ale byla propůjčována od panovníků Českých v léno, až r. 1319 a 1329 připadla trvale ku koruně České. Tehdáž říkalo se té zemi marka Budyšínská a Zhořelecká, později pak ve 14. a 15. století byl obyčej nazývati ji Šestiměstím, a to po spolku šesti tamějších měst; rozumějí se města Budyšín, Lubij (Löbau), Žitava, Zhořelec, Lubaň a Kamenec. Název Hořejší Lužice jest novější, i zobecněl teprva v 16. století. Název Lužice náležel prvotně toliko župě Lužičanův a potom dvěma sousedním župám Zárovské a Selpulské, když dostaly se pod panství německých markrabův v Lužici. Tato *Dolejší Lužice* zobrazena jest na naší mapě s výkrojkem uprostřed; ten vznikl tím, že r. 1445 panství Chotěbuzské a 1462 panství Piceňské (Peiz) dostaly se v moc markrabí Brandenburských. Severozápadní končiny, kde dolejší Lužice sahala až na blízko Berlína, poznamenány jsou na naší mapě jakožto náležité ku koruně České; avšak město Zossen již r. 1493 dostalo se v moc Brandenburskou, a města Storkov a Beskov se svým okolím r. 1571 též byla spojena s markou Brandenburskou a tím vyšla ze skutečné moci krále Českého.

Lužice obojí, Dolejší i Hořejší, záhy silně se poněmčila; slovanská místní jména tamější u Čechů největším dílem upadla v zapomenutí, neb již v historických pramenech nacházejí se jména německá. Na naší mapě najdou se v Lužicích taková slovanská jména,

kterých u Čechů za dávna se užívalo anebo která aspoň do nové literatury české se uvedla; avšak které srbské jméno nebylo a není Čechům obvyklé, takové klásti na mapu nezdálo se mi býti záhodno, i položil jsem raději známější jméno německé. Pročež aspoň zde budiž podotčeno, že město

Finsterwalde slove Srbům Grabin,
Senftenberg " " Komorov,
Spremberg " " Grodk, Grodek,
Liebenwerda " " Rukov,
Hoyerswerda " " Wojerecy,
Rothenburg " " Rozbork.*)

Nynějším německým způsobem napsal jsem také místo Triebel, kteréž v listinách starých jmenuje se Trebule, i město Sorau, kteréž dle domyslu dosti pravděpodobného slulo Žárov.

Jinak má se tato věc ve *Slezsku*. Slovanská místní jména tamější jednak vyskytají se v některých pramenech historických, anebo zachovala se dosud ve skutečném užívání u Čechů nebo u Poláků; pročež kladl jsem názvy slovanské, kdekoli jsem se jich mohl dopíditi. Tak na naší mapě čte se jméno města

Svobodín, poněvadž v této české formě vyskytá se v listině r. 1491; polsky slove Świebodzin, německy Schwiebus.

Babin Most jmenuje se tak r. 1329, nyní říkají Poláci Babimost, Němci Bomst.

Rudna jest staré jméno města Raudten,
Lubin " " " " Lüben,
Kožichov " " " " Freistadt.
Międzybór slove Polákům to co Němcům Mittelwalde,
Syców " " " " " Poln. Wartenberg,
Gorzów " " " " " Landsberg
Olešna " " " " " Rosenberg,

Též odvážil jsem se postaviti na mapu jméno řeky Malpudev, kteréž našel jsem v listině z r. 1442; Němci té řece říkají nyní Malapane, a rovněž Malapane jmenují Němci jedno místo u té řeky, kteréž na naší mapě označeno jest po polsku Ozimek.

Země Česká na naší mapě rozdělena jest v ty kraje, kteréž před válkou husitskou sice ještě dokonale ustáleny nebyly, ale již vznikly a potrvaly potom v počtu a hranicích zde naznačených od časů hu-

---

*) Ty a jiné místní názvy srbské a německé čtou se v seznamu farských osad, ve kterých ještě srbština poněkud se zachovala, tištěném v Historii Serbského národa od Boguslawského i Hórnika v Budyšíně 1884, str. XI.

sitských až do r. 1714. Hranice krajské kreslil jsem podle mapy království Českého, vydané v první polovici 18. století u dědiců Homannových v Norimberce. Srovnávaje tuto mapu s výčtem všech panství a statků po jednotlivých krajích z r. 1615,*) přesvědčil jsem se, že nic velikého v tom rozdělení nezměnilo se od r. 1615 do r. 1714, i můžeme se slušně domýšleti, že totéž rozdělení platí již také ve století 16. i 15.; na malých odchylkách a záhybech hranic při tom ovšem nezáleží, poněvadž takové rozdíly vznikaly tím, že statek sahající do dvou krajů býval potahován do jednoho kraje. Jména krajů byla tato:

1. Kouřimský,
2. Vltavský,
3. Podbrdský,
4. Rakovnický,
5. Slanský,
6. Žatecký,
7. Litoměřický,
8. Boleslavský,
9. Hradecký,
10. Chrudimský,
11. Čáslavský,
12. Bechyňský,
13. Pracheňský,
14. Plzeňský.
15. Loketsko nebývalo jmenováno v 15. a v 16. století krajem, poněvadž nemělo hejtmanů krajských a neúčastnilo se sněmů. Podobné tomu postavení mělo při zemi České
16. Kladsko, jež od r. 1462 slulo hrabstvím Kladským.
17. Chebsko nenáleževši prvotně k Čechám, blížilo se znenáhla přece k tomu postavení, jaké mělo Loketsko a Kladsko, až za císaře Karla VI. podřízeno bylo úřadům království Českého.

Srovnáme-li tyto hranice krajské se hranicemi dekanátů ze 14. století, shledáme, že oboje hranice namnoze se kryjí. Příčina toho jest ta, že dekanáty i kraje mají stejný původ, neboť dekanáty srovnávaly se se župami, a spojováním žup vznikaly kraje.**)

V Moravě po roce 1348 mluvívalo se toliko o dvou krajích, Olomouckém a Brněnském: přece však vykreslil jsem hranice krajův

*) Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné. Vydal August Sedláček 1869, nákladem kr. č. Společnosti Náuk.

**) Na tom základě sestrojil jsem Nový důkaz, že v dávných Čechách dekanáty shodovaly se s župami, tištěný v Časopise Č. Musea 1874 str. 147--168.

podle map Homannovských z času císaře Karla VI., neboť i v Moravě jsou nepochybně hranice krajské s velikou část původu mnohem staršího.*) Kraje moravské byly:

1. Olomoucký,
2. Brněnský,
3. Jihlavský,
4. Znojemský,
5. Hradištský,
6. Přerovský, ku kterémuž také se počítaly enklavy v Opavsku, a
7. Opavský, jenž v 17. století odloučiv se od Moravy, připočten byl ke Slezsku. Jižní hranice Opavska naproti ostatní Moravě byla prvotně mnohem jednodušší, než nyní jest: šlať nepochybně po řece Odře, neboť panství Fulnecké teprva r. 1475 zapsáním do desk Olomouckých vyloučilo se z Opavska, jakož zase naopak panství Oderské týmž způsobem r. 1584 dostalo se k Opavsku.

Ve krajinách německých, přilehlých ku koruně České, poznamenány jsou hranice rozmanitých členův říše, tak jak byly okolo roku 1500. — Tečkované čáry v říši Polské znamenají hranice mezi vojevodstvy Krakovským, Sieradzkým, Kališským a Poznaňským.

---

*) Srovnej D'Elvert, Zur österreichischen Verwaltungsgeschichte p. 244.

ŘÍŠE ČESKÁ
za knížete BOLESLAVA II. okolo r. 973.
Navrhl Dr. Josef Kalousek Kreslil Josef Brož.
Výklad znamení
Měřítko 1:2.600 000
POLANÉ
BÍLÍ CHARVÁTI
ČECHY
MORAVA
SLEZANÉ
LUŽIČANÉ
MILČANÉ
DĚDOŠANÉ
BOBRANÉ
TŘEBOVANÉ
DOUDLEBI
UHŘI
Krakov
Přemyšl
Olomuc
Opava
Tatry
Visla
Odra
Vah
Hron

Měřítko 1 : 1 900 000

ZEMĚ KORUNY ČESKÉ
od časů Karla IV. do války třicetileté
Navrhl Dr. Josef Kalousek. Kreslil Josef Brož.
Měřítko 1: 1,260.000
MARKA BRANDENBURSKÁ
ARCIB. MAGDEBURSKÉ
K. MAGDB.
KNÍŽ. ANHALTSKÉ
HR. MANSFELD
SASY
MARKA MIŠEŇSKÁ
ALBERTINSKÉ
ERNESTINSKÉ
VOIGTLAND
BAYREUTH
FALC
BAVORY
PASOVSKÉ
RAKOUSY
UHRY
POLSKO
DOLNÍ LUŽICE
HORNÍ LUŽICE
PRAHA

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C